T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

XVII. YÜZYILDA OSMANLI-DUBROVNİK SİYASÎ İLİŞKİLERİ

DOKTORA TEZİ

Cihan YEMİŞÇİ

İSTANBUL
2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

XVII. YÜZYILDA OSMANLI-DUBROVNİK SİYASÎ İLİŞKİLERİ

DOKTORA TEZİ

Cihan YEMİŞÇİ

TEZ DANIŞMANI: YRD. DOÇ. DR. RECEP AHISHALI

İSTANBUL
2017

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Doktora öğrencisi Cihan YEMİŞÇİ'nin "XVII. Yüzyılda Osmanlı Dubrovnik Siyasi İlişkileri" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı doktora tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

		İmza
Tez Danışmanı Üniversitesi	: Yrd. Doç. Dr. Recep AHISHALI Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Prof. Dr. Sebahat DENİZ Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Prof. Dr. Erhan AFYONCU Milli Savunma Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Prof. Dr. Mim Kemal ÖKE İstanbul Ticaret Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Prof. Dr. Ali Fuat ÖRENÇ İstanbul Üniversitesi	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 28./.07./ 2017 tarih ve 2017/15-6..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Okan YEŞİLOT
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ……I

ÖNSÖZ ……..... V

ÖZET ……..... XI

ABSTRACT ……..... XII

KISALTMALAR ……..…….…. XIII

GİRİŞ ……..…… 1

BİRİNCİ BÖLÜM: OSMANLI-DUBROVNİK İLİŞKİLERİNİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ ……. 28

1.1. Osmanlı-Dubrovnik İlişkilerinin Başlangıcı …….……. 30

1.1.1. Dubrovniklilerin Osmanlı Türkleri ile İlk Temasları …….. 31

1.1.2. Osmanlı Türklerinin Balkanlarda Hâkimiyet Kurmaya Başlamaları … 33

1.1.3. 1402 Ankara Savaşı Sonrası Fetret Devri ve 1413'te Osmanlı Siyasî Bütünlüğünün Yeniden Sağlanması ……..... 37

1.1.4. Dubrovnik Cumhuriyeti'nden Osmanlı Devleti'ne Gönderilen İlk Resmî Elçi Heyeti ile Diplomatik İlişkilerin Başlangıcı 40

1.1.5. İkili İlişkilerde Haracgüzârlık Statüsünün Tesis Edilmesi …… 40

1.2. Osmanlı-Dubrovnik İlişkilerinde Kırılma ve Gerginlik …… 42

1.3. Fatih Sultan Mehmed Devri ve İki Efendili Sürece Geçiş ……..... 46

1.3.1. İkili İlişkilerde Gerginliğin Devam Etmesi ve Dubrovnik'in Kosaça ile Savaşı …….. 46

1.3.2. Fatih Sultan Mehmed'in Doğu Akdeniz'deki Venedik Hegemonyasını ve Tekelini Kırma Siyaseti İçerisinde Dubrovnik'in Yeri ……..... 53

1.3.3. Dubrovnik Ahidnâmeleri, Yükselen Haraç Miktarı ve Tarihî Gelişmeler İçerisinde Osmanlı-Dubrovnik İlişkilerinin Seyri ……. 57

1.4. II. Bayezid ile Osmanlı-Dubrovnik İlişkilerinde Gerginliklerin Giderilmesi ve İdeal İlişki Zeminine Geçiş ……..…….. 59

1.5. Yavuz Sultan Selim Devri …….. 62

1.6. Sultan Süleyman Devri ve Osmanlı-Dubrovnik İlişkilerinin Zirve Çağı ….. 63

1.6.1. Kanuni Sultan Süleyman ile Osmanlı-Dubrovnik İlişkilerinde Tek Efendili Dönemin Başlaması ve Siyasî Rollerin Karakteristik Niteliklerini Kazanması ……... 64
1.6.2. Dubrovnik Tüccarlarının Gümrük Vergisi İltizamı …… 68
1.6.3. Kanuni Sultan Süleyman'ın Kapitülasyon Siyaseti İçerisinde Dubrovnik ……..... 74
1.7. Son Orijinal Dubrovnik Ahidnâmesi …… 76
1.8. Osmanlı Hukuk Sisteminde Dubrovnik ve İkili İlişkiler …….. 80

İKİNCİ BÖLÜM: XVII. YÜZYILIN BAŞINDAN GİRİT SAVAŞI'NA KADAR OSMANLI-DUBROVNİK SİYASÎ İLİŞKİLERİ 89
2.1. XVII. Yüzyılın Arifesinde ve Başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Genel Durumu ……... 89
2.2. Osmanlı İmparatorluğu'nu ve Dubrovnik ile İlişkileri Etkileyen Faktörler (Olaylar ve Sebepler) ……..... 94
2.2.1. Osmanlıların Savaşlardaki Mağlubiyetlerinin "Yenilmez Türk" İmajını Sarsması ve Türklerin Balkanlardan Atılmasına Dair Planlara Bazı Dubrovniklilerin Dahli ……..... 95
2.2.2. Osmanlı İmparatorluk Politikalarındaki Bazı Temayül Değişikliklerinin İkili İlişkilere Olumsuz Etkileri ……... 100
2.2.3. 1573 Antlaşması'yla Gelen Uzun Osmanlı-Venedik Barışı ……..... 101
2.2.3.1. Dubrovnik'in Tuz İthal Tekeline Karşı Venedik Tehdidi … 102
2.2.4. Uskoklar ve Haydutların İkili İlişkilere Tesirleri …… 107
2.2.5. Bazı Osmanlı Taşra İdareci ve Görevlilerinin Dubrovnik Sınırlarını İhlalleri, Saldırıları ve Eşkıyalık Faaliyetlerine Destekleri ……... 113
2.2.6. Osmanlıların Akdeniz'deki Varlıklarını Korsanlık Düzeyine İndirgemelerinin Bir Sonucu Olarak Korsanların İhlal ve Saldırıları …… 115
2.2.7. Ekonomik Krize Çare Olarak Yaygınlaştırılan İltizam Sisteminin Olumsuz Etkileri ..…….. 116
2.3. İne-Han Vakası ve Konavle Bölgesinin Aidiyet Meselesi …… 117

2.4. İspanya'ya Tâbi Napoli Elçisinin Dubrovnik'ten Geri Gönderilmesi ve Arkasındaki Tarihî Süreç ……...……. 127

2.5. Adriyatik'te Rekabet ve Husumet: Osmanlı Himayesinin Kanatları Altında Dubrovnik ile Kadim Düşmanı Venedik Kaynaklı Tehditler ve Saldırılar ……..... 142

2.5.1. Lastovo Adasında Venedik İşgali ve Osmanlı Diplomatik Müdahalesi ……. 146

2.5.2. Dubrovnik Topraklarında, Gruj Limanında ve Lokrum Adasında Venedik İşgali …… 154

2.5.3. Venedik'in Devam Eden Saldırıları ve Lokrum, Molunat ile Suşac Adalarını İşgali …….…….……. 158

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: GİRİT SAVAŞI'NDAN KARLOFÇA ANTLAŞMASI'NA..170

3.1. Girit Savaşı'nın Dubrovnik'e ve Osmanlılarla İkili İlişkilerine Etkileri … 170

3.2. Osmanlı Korsanlık Faaliyetlerinin Hedefinde Dubrovnik ve Dubrovnikliler ..……. 185

3.2.1. Kuzey Afrika (Garb Ocakları) Korsanları ve Dubrovnik(liler)e Karşı Faaliyetleri ……..... 189

3.2.2. Adriyatik'te Faaliyet Gösteren Korsanlar ve Deniz Haydutları ….. 201

3.2.3. Batı Balkan Kıyıları Korsanlarının Dubrovnik(liler)e Saldırıları: (Arnavutluk, Karadağ, Hersek ve Yunanistan Üslerinin Korsanları) …….. 204

3.3. 1667 Büyük Dubrovnik Depremi …….. 220

3.4. "*Züccaciye Dükkanına Giren Fil*": Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Osmanlı-Dubrovnik İlişkilerinde Büyük Kriz …….. 233

3.5. Osmanlı-Dubrovnik İlişkilerinde İnkıta ve İnkıraz (II. Viyana Bozgunu'ndan Karlofça Antlaşması'na) …..... 252

SONUÇ …… 262

KAYNAKÇA ……... 268

EKLER …… 289

ÖZGEÇMİŞ …… 330

ÖNSÖZ

Dubrovnik, Roma İmparatorluğu'nun bir yerleşimi olarak teşekkülünden 1378'de idarî hüviyetini belediyeden cumhuriyete dönüştürene kadar Doğu Roma, Venedik ve Macaristan hâkimiyeti altında varlığını sürdürmüş bir şehirdi. Macar tacının üst egemenliği altında geçirdiği yirmi senenin ardından Dubrovnik, yönetici sınıfı teşkil eden soyluların Senato'da cumhuriyeti ilan etmesiyle mevcut kurumların temelleri üzerinde bir aristokratik şehir devleti olarak yapılandırıldı. 1252 ve 1272 yıllarında, henüz Venedik hegemonyası altındayken çıkarılan kanunlarsa şehrin aynı zamanda anayasa ihtiyacını karşılamış, hukukî zeminini inşa etmiş ve vatandaşlık haklarını düzenleyerek millî kimliğin oluşmasını sağlamıştı.

Dubrovnik, elverişli jeopolitik konumu sayesinde zamanla bir transit ticaret limanı ve antrepo haline gelmiş ve Batı Balkanları Adriyatik Denizi'ne bağlayarak Doğu ile Batı arasında siyasî ve ticarî bir köprü niteliği kazanmıştı. Ancak Dubrovnik siyasî erki diğer yandan, Venedik'in ve hinterlandın Slav unsurlarının arz ettikleri dış tehditlere karşı cumhuriyetin mevcudiyetini ve toprak bütünlüğünü muhafaza etmek mecburiyetindeydi. Şehri çevreleyen sağlam surlara rağmen Dubrovnik'in sınırlı askerî potansiyeli, bu ihtiyaçları kendi imkanlarıyla karşılayamayacağı gerçeğini gösterdi. Bu sebeplerden ötürü şehir, tarih boyunca bazı büyük devletlerin tâbiyeti ve himayesi altında varlık gösterdi. Tâbi olunan devletlerin, cumhuriyetin müstakil idaresine muhtemel ihlalleri de Dubrovnik'in dikkat etmesi gereken bir başka hususstu. Tüm bu meselelerin halli için Dubrovnikliler çareyi diplomaside buldular ve böylece zaman içerisinde yüz yüze kaldıkları problemler karşısında kendi özgün politikalarını geliştirdiler. Söz konusu politikalara, aristokratik sınıfın ve zengin kesimin iştigal ettiği ve şehir için hayatî derecede önem taşıyan ticarî menfaatlerin korunması ve devamlılığın sağlanması da dâhildi. Bu çoklu denklemler karşısında denge kurmak ve ortaya çıkan yeni konjonktürlere ayak uydurmakla geçen tecrübeler içerisinde küçük Dubrovnik Cumhuriyeti tarihte kendine has bir gelişim seyri izledi.

Dubrovnik, XIV ve XV. yüzyıllarda gittikçe Balkanlarda hakimiyetini genişleten Osmanlı Devleti'nin etkisi ve nüfuzu altına girdi. 1442 yılından, ancak kesin olarak 1458'den itibaren resmen Osmanlı haraçgüzarı haline gelmesi, diğer yandan Macar üst egemenliğinin devam etmesi dolayısıyla Dubrovnik'in iki efendili dönemi başladı.

Dubrovnik üzerinde iki devletin mevcut vasiliği, bir diğer deyişle her iki siyasi oluşumun da egemenlik sahalarının kesişim kümesinde bulunması, cumhuriyetin bağımsızlığa çok yakın olan özel statüsü sayesinde mümkün olabilmişti. Bu özel statü, Osmanlıların 1526'da Macaristan'ı Mohaç Savaşı'nda mağlup ederek ülkeyi zapt etmeye başlaması dolayısıyla Dubrovnik'in tâbiyetinin yöneldiği tek merci olarak geriye sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun kalmasından sonra da daha da genişletildi. Bu şekilde Dubrovnik, 1808 yılında Napolyon'a bağlı kuvvetler tarafından işgal edilene değin Osmanlı İmparatorluğu'nun üst egemenliği ve himayesi altında bağımsızlığa son derece yakın geniş bir hürriyet içerisinde kendi siyasî erki tarafından müstakilen idare olundu. İkili ilişkilerin hukukî zeminini oluşturan ahidnâmelerle tanınan ve Osmanlı tarihinde örneğine az rastlanan bu özel statü, öncelikle Dubrovnik'in küçük ve az nüfuslu mütevazı yapısından ve askerî bir tehdit arz etmemesi sayesinde mümkün olabilmişti. Dubrovnik, bir yandan Katolik Avrupa'nın uluslararası toplumuna dâhil iken diğer yandan da Osmanlı tâbiyetiyle himayesi altında bulunmanın sağladığı jeopolitik konumundan ötürü Osmanlıların Adriyatik politikalarında bir yer edinmişti. Bu niteliği dolayısıyla Dubrovnik Osmanlı İmparatorluğu'na fayda sağlayacak şekilde bir tarafsız bölge olarak yapılandırılmıştı. Ayrıca Osmanlı resmî bakış açısına göre Adriyatik Denizi, Venedik Körfezi adlandırmasıyla Venedik'in nüfuz bölgesi olarak tanınmasının yanı sıra bu nüfuz bölgesi Dubrovnik Cumhuriyeti topraklarının kuzeyinden itibaren başlatılmaktaydı.

Osmanlı-Dubrovnik ilişkileri tarihinin XVII. yüzyıldaki kesitiyse tezimizin ana dönemini oluşturmaktadır. Ancak hem Türkiye'deki tarih literatüründe alana dair boşluğun mevcudiyeti hem de iki siyasi oluşumun arasındaki münasebetleri hazırlayan tarihsel arka planın ve ikili ilişkilerin niteliğinin anlaşılması bakımından işlenmesini elzem gördüğümüzden ötürü Dubrovnik'in Osmanlı öncesi ve sonrasındaki tarihi de ele alınmıştır.

Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerinin siyasî, diplomatik, askerî, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarının geniş sahası karşısında ise XVII. yüzyılda vuku bulan dönemin olayları çerçevesindeki siyasî ilişkiler etrafında tezimiz işlenmeye çalışılmıştır. Yine de siyasî münasebetleri ilgilendirdiği ve kapsamına girdiği veçhiyle gerektiğinde diplomatik, ekonomik ve sosyal mevzulara da değinilmiştir. Söz konusu perspektiflerden yola çıkılarak tezimiz böylece bir giriş ve üç ana bölümün başlıkları altında işlenmiştir.

Giriş Bölümünde Osmanlı Dubrovnik ilişkilerinin kaynakları ve günümüze değin kaleme alınmış kitap ve makalelerden oluşan literatür tanıtılmıştır. Ayrıca Dubrovnik

Cumhuriyeti'nin Osmanlı öncesi tarihine de genel olarak değinilmiş, Osmanlı Türklerinin yükselişi ve coğrafyaya yayılmaları karşısında Dubrovnik'in Osmanlı tâbiyetini hazırlayan etmenlerle konu bağlanmıştır.

Birinci bölüm olan "Osmanlı-Dubrovnik İlişkilerinin Kuruluş ve Gelişim Seyri ile Haraçgüzârlık Statüsünün Tesisi" başlığı altında ikili ilişkilerin başlangıç süreci ele alınarak tarafların karşılıklı ilk temasları, diplomatik münasebetlerin kurulması, Osmanlıların Balkanlardaki ilerlemelerine ve bölgede nüfuzlarını genişletmelerine paralel olarak Dubrovnik'in evvela Osmanlı etki alanına, devam eden yıllarda ise haraçgüzarlığı altına girmesi, konjonktürel olaylar karşısında her iki tarafın da takındıkları tavırlar ve meydana gelen gelişmeler etrafında işlenmiştir. Konular ele alınırken karşılaşılan bazı meselelerin izahı farklı perspektiflerden yapılmaya çalışılmış ve böylece birtakım mevzulara bazı yeni ve orijinal bakış açıları getirilmiştir. Bölümde aynı zamanda Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerinin niteliği ve hukukî zemini de ahidnâmeler ve uygulamaları temel alınarak işlenmiştir.

"XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Dubrovnik Siyasî İlişkileri" başlıklı ikinci bölümde, tezimizin asıl dönemini teşkil eden yüzyılda meydana gelen olayların şekillendirdiği ikili ilişkiler Girit Savaşı'nın başladığı 1645 yılına kadar işlenmiştir. İkili ilişkilerde belli bir zemin değişikliği ve önem azalmasının görüldüğü bu dönemde, 1580'den itibaren XVII. yüzyıla bakiye kalan meselelere ve bunların münasebetlerin gidişatına ne şekilde etki ettiklerine de mercek tutulmuştur. İmparatorluğun iç ve dış problemlerinin arttığı bir döneme denk gelmesi dolayısıyla Osmanlıların içerisine düştüğü problemlerle paralellik kurularak bunların ikili ilişkileri maruz bıraktığı tesirleri ve bu saiklerin karşılıklı etkileşimleri de ortaya konmaya gayret edilmiştir. Bu kapsamda merkezî politikalardaki ve devlet ricalinin yönelimlerindeki değişimler, payitahttaki hizipleşmeler ile Osmanlı-Venedik ilişkilerinin Dubrovnik'le olan münasebetlere etkileri ele alınarak ikili ilişkilerin genel seyrindeki sapmalar saptanmıştır. Ayrıca dönemin başlıca olayları, Venedik'in cumhuriyet aleyhindeki tehdit ve ihlallerin payitahta yansımalarıyla bunlara karşı imparatorluğun diplomatik müdahaleleri de yine bu bölümün konuları arasında yer almıştır. Yine payitahtın merkezî otoritesinin sarsılması ve taşrayı kontrol etmekte zaafa uğraması sebebiyle Garp Ocakları ve korsanları gibi merkeze uzak bölgelerdeki unsurlar üzerinde kontrolün azalması ve neticesinde Dubrovnik(liler)e karşı meydana gelen saldırılar da işlenmiştir. Bunların yanı sıra Dubrovnik'in Osmanlı İmparatorluğu'nun bazı diplomatik hizmetlerinden biri olan

yabancı elçilerin Osmanlı ülkesine giriş ve çıkış kapısı, bekleme ve kulis salonu gibi niteliklerine bir örnek olarak 1626 yılında İspanya'ya tâbi Napoli elçisinin şehirden geri gönderilmesi ve öncesiyle sonrasında vuku bulan gelişmeler de yine bu bölümde ele alınmıştır.

"Girit Savaşı'ndan Karlofça Antlaşması'na" başlıklı üçüncü bölümdeyse, başlıkta işaret edilen iki büyük olayın arasındaki zaman dilimi esas alınmıştır. Bölümde, Girit Savaşı'nın Dubrovnik'e ve Osmanlılarla olan ilişkilere tesirleri, Köprülüler devrinde Osmanlı merkeziyetçiliğinin dirilişi, Osmanlı ricalinin Dubrovnik'e karşı değişen yaklaşımları ve kimilerinin ikili münasebetleri gerecek, hatta bozacak icraatları, yüzyılın ikinci yarısında imparatorluğun içine düştüğü iç ve dış problemler, II. Viyana Kuşatması ve akabinde savaş alanlarında alınan yenilgilerin Batı Balkan coğrafyasındaki Osmanlı inisiyatifinin bir müddet yitirilmesine yol açan etkileri ve tüm bu faktörlerin Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerine menfi yansımaları incelenmiştir. Ayrıca bu dönem 1687 yılında, Dubrovnik'in 1458'den itibaren nispeten aksatmadan Osmanlı sultanına teslim ettiği haracı göndermeyi bırakması ve geçici bir zaman itaatinin yönünü Avusturya'ya çevirmesi sebebiyle temasların sekteye uğradığı bir devre rastlamaktadır. 1695'te tekrar kurulan irtibatlarda bazı yeni koşullarla ilişkilerde ve yükümlülüklerde ayarlamalar yapılmış, Dubrovnik'in haraç yükümlülüğü üç senede bire indirilmişti. Bahsi geçen yıllar arasında ilişkilerin kopması ve ardından haraç mükellefiyetindeki düzenleme münasebetiyle Osmanlı-Dubrovnik arası elçi trafiğinin azalması ve neticede ikili ilişkilerin gittikçe soğumasına neden olan süreç de bu bölümü ve yüzyılı kapatan olaylar silsilesiyle birlikte işlenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı Balkanlar, Dalmaçya sahilleri ve Adriyatik Denizi'ne yönelik siyasetine dair çalışmalarımızın geçmişi doktora sürecimizden çok daha önceki senelere kadar uzanmaktadır. 2002 yılında Doç. Dr. Cahit Telci'nin danışmanlığında, kendisinden edindiğim *MAD.6004* No'lu defterin kaynaklığında hazırlamış olduğum "1618-28 Yılları Arasında Osmanlı-Venedik İlişkileri" adlı yüksek lisans tezi, bu sahaya adım atmamı sağladı. Bu vesileyle kendisine, yardımlarını hiçbir zaman esirgememiş olan hocam Yrd. Doç. Dr. Alpay Bizbirlik'e ve adı geçen çalışmayı bitirebilmemi sağlayan Yrd. Doç. Dr. Ruhi Özcan'a teşekkürü borç bilirim.

Hâlihazırda çalışmakta olduğum bu konuyu doktora tezi olarak üstlenmemde beni ikna eden Yrd. Doç. Dr. Ercan Alan'a, bilhassa tez sürecimin ilk safhalarındaki kritik yönlendirmeleriyle doğru insanlarla irtibat kurmamı ve neticede beni sahanın dünyadaki

en yetkin ve otorite ismi olan Prof. Dr. Vesna Miović'e ulaşmamı sağlayan Prof. Dr. İdris Bostan'a, Nedim Emin'e, Mladen Glavina'ya, ilaveten pek çok Hırvatça ve İngilizce literatürü edinmemi sağlayan Vjeran Kursar'a da yine müteşekkirâne duygularımı ifade ederim.

Dubrovnik'teki ilk günümüzden itibaren bize kol kanat geren, arşivi, tasnifleri ve çalışma koşullarını tanıtarak arşiv görevlilerinin araştırmalarımızda bize gayretle yardımcı olmalarına ön ayak olan, şehirde adeta rehberlik edercesine bize Dubrovnik'i anlatan, -bilhassa Osmanlılar özelinde- tarihî yapıları tanıtan, Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerinin detaylarını ve nüanslarını hem şifahen hem de kitap ve makalelerinden öğrendiğimiz, Dubrovnik'ten dönüşümüzden sonraki aşamalardaysa yazdığımız tüm bölümleri ve alt başlıkları büyük bir sabırla ve azamî ihtimamla okuyup değerlendiren, fikir ve önerileriyle tezin gidişatını yönlendiren, yerinde müdahalelerle hatalarımızı düzeltmemizi sağlayan, olumlu-olumsuz eleştirilerle ufkumuzu açan, hatta temin ettiği literatürle konunun birçok farklı veçhesini görmemizi sağlayan Prof. Dr. Vesna Miović'e minnettarlığımız kelimelerle ifade edilemeyecek ölçüdedir.

Dubrovnik Devlet Arşivi mensuplarından başta bize rahat ve konforlu bir çalışma ortamı sağlayan, hatta odasını açacak kadar misafirperver müdür Frano Čizmić'e, sabır ve gayretle bize yardımcı olan, her türlü nazımızı çeken, belgelerin hızla ve titizlikle elimize ulaşmasını sağlayan Zoran Perović ile Vesna Rimac'a, bizleri her defasında Dubrovnik'te aynı samimiyetle ağırlayan Salkan Herić'e, Mirsad Veritas'a ve Ljoki Hajdari'ye de yine teşekkürlerimizi sunarız.

Tez konumuzun araştırma ve yazım safhalarının hemen her aşamasında bana yardımcı olarak elim ayağım haline gelen, Dubrovnik Devlet Arşivi'ndeki yardımcım, Hırvatistan'da ve Bosna-Hersek'te *dragoman*ım, Vesna hocamızla iletişim ihtiyaçlarımda fedakar tercümanım, tez konumuzla ilgili son derece elzem Hırvatça literatürün Türkçeye çevrilmesinde hesap edilemeyecek kadar çok defa vaktini tüketen ve bu uğurda mesai harcadığımız, pek çok günlerde Vesna hocamızla saatlerce telefon konuşmaları yaparak karşılıklı birebir tercümelerle tezimiz üzerinde kritik bir fonksiyon üstlenen, Balkan coğrafyasına, halklarına, kültürlerine ve çeşitli hususiyetlerine vâkıf olmamı sağlayan, çeşitli konular hakkındaki fikir alışverişlerimiz ve tartışmalarımız sayesinde kitaplarda bulunamayacak yönlerini irdelediğimiz Muhamed Valjevac'a olan müteşekkirâne duygularım da dile gelmez boyuttadır.

Ayrıca yabancı literatürden yaptığı inanılmaz hızlı ve liyakatli çevirilerle tezimize fedakârca can katan, bilgi ve görüş alışverişlerimizle konunun farklı yönlerine ışık tuttuğumuz Ahmet Büyükaksoy'a, ilaveten Muhammet Fatih Tanrıkulu'na, Ali Gökşenli'ye ve Cihan Deniz ile eşine, fikir teatilerinden son derece istifade ettiğim Yusuf Ziya Tengiz'e, Emin Ergün Sazak'a, Dr. Fatih Gürcan'a, doktora eğitim ve tez sürecindeki çeşitli yardımlarından ötürü Prof. Dr. Erhan Afyoncu'ya, Prof. Dr. Zekeriya Kurşun'a, Doç. Dr. Uğur Demir'e, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Taştemir'e, Arş. Gör. Serdar Oğuzhan Çaycıoğlu'ya, tezi okuma ve tashih noktasındaki yardımlarından ötürü Dr. Saim Çağrı Kocakaplan'a ve Ali Karahan'a, tezin çeşitli safhalarında birçok yardımlarını gördüğüm Ayşe Karahan'a, Sahure Ergüzel'e, Ebubekir Al'a, Hüseyin Karaçam'a, Murat Balkan'a, Bahadır Darı'ya, Süleyman Arif Özkut'a, Hakan Yılmaz'a ve Sezgi Erdoğan'a da yine teşekkürlerimi bildiririm.

Kıymetli hocam Prof. Dr. Muzaffer Doğan'a ve onun üniversitemizden ayrılarak bir başka kuruma geçişi dolayısıyla danışmanlığımı üzerine almış ve sayesinde bu çalışmayı tamamlayarak neticeye kavuşturmuş olduğum sevgili ve saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Recep Ahıshalı'ya da teşekkürlerimi arz ederim.

Maddî ve manevî yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen, bugünlere gelmemde ağırlığımı yüklenen ve tezimin birçok aşamasında ihtiyaç duyduğum masrafların sponsorluğundan kaçınmayan babam Niyazi Yemişçi'ye ve annem Saliha Yemişçi'ye; akademik çalışmalarım boyunca ilgi ve alakamdan mahrum kalmalarından ötürü her zaman muztarip olduğum, ancak herşeye rağmen sabırlarını esirgemeyen sevgili eşim Canan ile biricik kızım Halime Zehra'nın anlayış ve destekleri için de minnettarlıklarımı ifade ederim.

… ve son olarak, bu meyanda ismini burada sayamadığım, üzerimde duası ve emeği olan herkese Hz. Ali (r.a.)'nin "*bana bir harf öğretenin kölesi olurum*" kelâmı kabilinden şükranlarımı sunarım.

ÖZET

Dubrovnik, Doğu Roma İmparatorluğu'nun bir yerleşimi olarak teşekkülünden 1378'de cumhuriyeti ilanına kadar Venedik ve Macaristan hâkimiyeti altında varlığını sürdürmüş bir şehirdir. Aristokratik bir şehir devleti olarak yapılandırılan Dubrovnik, XV. yüzyılda Osmanlıların Balkanlardaki ilerleyişlerine orantılı bir şekilde Türk nüfuzuna girdi. Önce 1442'de, kesintisiz olaraksa 1458'den itibaren Osmanlı haraçgüzarı haline gelmesi, diğer yandan Macar egemenliğinin sürmesi dolayısıyla Dubrovnik'in iki efendili dönemi başladı. Osmanlıların 1526'da Macaristan'ı zapt etmeye başlamaları dolayısıyla Dubrovnik'in tabiiyetinin yöneldiği tek merci olarak geriye sadece Babıâli kaldı ve bu durum 1808 yılında Napolyon'un ordularının şehri işgaline kadar sürdü.

Batı Balkanlarla Adriyatik'i birbirine bağlayan jeopolitik konumu, transit ticaret limanı ve antrepo niteliği, ilaveten mevcut iç ve dış siyasete dair müesseseleriyle Dubrovnik, Osmanlı İmparatorluğu'nun birtakım gereksinimlerini karşılamak için elverişli şartlar sunmaktaydı. Bilhassa siyasî, diplomatik ve ticarî açılardan Osmanlı - Katolik Avrupa arasında tarafsız bölge ihtiyacına cevap vermesi şehrin imparatorlukla olan ikili ilişkilerinde özel bir statünün ihdas edilmesini beraberinde getirdi.

Dubrovnik'in Osmanlı öncesi ve sonrası tarihi, Osmanlılarla münasebetlerin kurulması ve tarih içindeki seyri -bazı hipotezlerle birlikte- çalışmada işlenmiştir. Böylece Türkçe tarih literatüründeki Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerine dair boşluğun da doldurulmasına gayret gösterilmiştir. Çalışmanın konu aldığı dönemi teşkil eden XVII. yüzyıldaki ilişkilerse dönemin siyasî olayları ve gelişmeleri etrafında, özellikle Venedik'in arz ettiği tehditler, Girit Savaşı, Osmanlı korsanlarının ihlal ve saldırılarından doğan sorunlar, bazı Osmanlı idarecilerinin neden olduğu krizler ve bunlara bağlı olarak diplomatik ilişkilerle ilgili önemli gelişmeler, II. Viyana Kuşatması ve sonrasında Karlofça Antlaşması'yla neticelenen süreçteki ilişkilerin seyri de yine kaynaklara dayalı bir şekilde detaylıca işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: XVII. Yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu, Dubrovnik Cumhuriyeti, Venedik, Osmanlı Korsanları.

ABSTRACT

Dubrovnik is a city that survived under the rule of Venice and Hungary until it was declared a republic in 1378 as a settlement of the Eastern Roman Empire. Dubrovnik, structured as an aristocratic city state, entered in the Turkish influence in a way proportional to the progress of the Ottomans in the Balkans in the 15th century. First of all, because of becoming an Ottoman tribute in 1442, uninterruptedly from 1458 on the one hand and the continuation of the Hungarian sovereignty on the other hand, two majestic periods of Dubrovnik began. Due to the fact that the Ottomans started to capture Hungary in 1526, only the Babiah remained as the sole authority of Dubrovnik's nationality and this lasted until 1808 in which Napoleon's armies occupied the city.

With its geopolitical position connecting the Western Balkans and the Adriatic, its port of transit trade and warehouse quality as well as its existing domestic and foreign policy institutions, Dubrovnik offered favorable conditions to meet the requirements of the Ottoman Empire. The fact that it responds to the need for a neutral zone between the Ottoman and Catholic Europe, especially from political, diplomatic and commercial aspects brought about the creation of a special position in the bilateral relations of the city with the empire.

Dubrovnik's pre-Ottoman and post-Ottoman history, the establishment of relations with the Ottomans and the course of history along with some hypotheses have been studied. Thus, efforts have been made to fill the gap on the Ottoman-Dubrovnik relations in the Turkish history literature. The relations in the 17th century which constitute the period as the topic of this study around the political events and developments of the period, especially the threats presented by Venice, the war of Crete, the problems arising from violations and attacks of the Ottoman pirates, the crises caused by some Ottoman rulers and important developments related to diplomatic relations, the second Vienna Siege and the subsequent conclusion of the Treaty of Karlowitz have been further elaborated on the basis of sources in this study.

Key words: XVIIth Century, Ottoman Empire, Dubrovnik Republic, Venice, Ottoman Corsairs.

KISALTMALAR

ADVN.DVE.d	: Düvel-i Ecnebiyye Defteri
ADVNS.HD.d	: Hadariye Defteri
AE.	: Ali Emirî Tasnifi
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale / ansiklopedi maddesi
a.g.t.	: adı geçen tez
AT.	: Acta Turcarum
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
BOA.	: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi
bkz.	: bakınız
br.	: broy (numara)
C. ADL.	: Cevdet Tasnifi, Adliye
çev.	: çeviren
D.MMK	: Bâb-ı Defterî, Mâden Mukataası
DA.	: Diplomata et Acta
DAD.	: Državni Arhiv u Dubrovniku (Dubrovnik Devlet Arşivi)
der.	: derleyen
DTCF	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
ed.	: editör
haz.	: hazırlayan
HAZU	: Hrvatska Akademija Znanosti i Umjetnosti (Hırvatistan Bilim ve Sanat Akademisi)
HR.	: Hariciye
İA.	: İslam Ansiklopedisi
İE.	: İbnü'l-Emin Tasnifi
İÜİFM	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
JAZU	: Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti (Yugoslav Bilim ve Sanat Akademisi)

MAD.d	: Maliyeden Müdevver Defter
MEB	: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı
MÜTAE	: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
nr.	: numara
nşr.	: neşreden
NZMH	: Nakladni zavod Matice Hrvatske
s.	: sayfa
SANU	: Srpska Akademija Znanosti i Umetnosti (Sırbistan Bilim ve Sanat Akademisi)
SAZU	: Slovenska Akademija Znanosti i Umetnosti (Slovenya Bilim ve Sanat Akademisi)
SKA	: Srpska Kraljevska Akademija (Sırp Kraliyet Akademisi)
sv.	: svezak (kutu)
trc.	: tercüme
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
vd.	: ve diğerleri
vr.	: varak
yay.	: yayınlayan
yay. haz.	: yayına hazırlayan

GİRİŞ

Dubrovnik Cumhuriyeti, Avrupa ve Osmanlı tarihinde oldukça mütevazı bir yer kaplamasına rağmen, tarihte oldukça ilginç bir yeri vardır. Osmanlı ile Katolik Avrupa, Doğu ve Batı, her iki dünyanın arasında kalmış konumunu -genelde- ustaca kullanabilmeyi başarmış olan Dubrovnik siyasî erki, mensup olduğu Katolik uluslararası toplumun oluşturduğu medeniyet dairesine ve resmen tâbiyeti altında bulunduğu Osmanlı İmparatorluğu'na sunduğu hizmetlerle, buna karşın askerî bir varlık arz etmemesi ve herhangi bir tehdit unsuru olarak görülmemesi sayesinde siyasî varlığını yüzyıllarca muhafaza edebilmişti.

Dubrovnik, Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarının Batı ucunda uzak ve son derece küçük bir şehir devleti olması dolayısıyla payitahtın binlerce iç ve dış meseleleri içerisinde mikro ölçekte ve çok spesifik bir yer teşkil etmekteydi. Buna rağmen Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin defter serileri içerisinde bulunan *Düvel-i Ecnebiyye* defterleri arasında Dubrovnik adına oluşturulmuş bir koleksiyon mevcuttur. Dubrovnik Cumhuriyeti'nin ve vatandaşlarının problemlerine çözüm bulmak amacıyla genellikle elçilerin Divân-ı Hümâyûn'a arzları neticesinde çıkarılan ferman, berât, nişan, buyruldu vs. gibi belgelerin kayıtlı suretlerini muhteva etmeleri dolayısıyla XVI. yüzyıl için *Mühimme defterleri*, XVII. yüzyıldan itibarense *Düvel-i Ecnebiyye defterleri*,[1] çok mühim bir kaynak kategorisidir. Bu defterlerde kaydı tutulmuş olan belge suretlerinin bulunduğu koleksiyonlar, Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerine ışık tutan Osmanlı Türkçesindeki kaynaklar içerisindeki en zengin materyali sunmaları açısından büyük önem arz etmektedirler. Söz konusu defterler; Dubrovnik ahidnâmeleri, ek imtiyazları ihtiva eden ferman ve beratlar, Dubrovnik'ten gelen ve giden elçilerin yol emniyetlerini ve ihtiyaçlarını sağlamak üzere çıkarılan yol hükümleri / tezkireleri, haraç teslimleri, gümrük iltizamına dair muameleler, elçilerin payitahttaki diplomatik faaliyetleri ve uygulanan teşrifata dair bazı ipuçları, Cumhuriyet'in ve vatandaşlarının sahip oldukları ayrıcalıklar ve bunların hayata geçirilmesi esnasında yerel idareci ve görevlilerle yaşanan sıkıntılar ile bunların halʿ çareleri, Dubrovnik Cumhuriyeti'nin maruz kaldığı iç ve dış tehditler (bilhassa Venedik) karşısında Osmanlıların aldıkları tavırlar, diplomatik

[1] Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde XVII. yüzyıl Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerine dair çeşitli tasnifler altında beş defter bulunmaktadır. *Düvel-i Ecnebiyye defterleri* tasnifinde 13/1, 14/2 ve 15/3 numaralı defterlerin yanı sıra *Maliyeden Müdevver defterler* tasnifindeki 6004 nolu defter ile 2 numaralı Hadariye defteri de yine birer düvel-i ecnebiyye defteridirler.

müdahaleler, ültimatomlar, şehir devletinin konumu, statüsü, dokunulmazlığı ve toprak bütünlüğünü vs. korumak için tedbirler, bunların ihlalleri neticesinde ortaya çıkan problemlerin çözümü için gönderilen emirler, Osmanlı korsanlarının ve eşkıyalarının yol açtıkları sorunlar, Dubrovniklilerin Osmanlı Balkanlarının ahvali dolayısıyla maruz kaldıkları problemler, Dubrovnikli tüccarların faal oldukları bölgeler, vergi muafiyetleri ile ihraç etmelerine müsaade edilen meta çeşitleri, Osmanlı ülkesinde sürdürdükleri ticarî faaliyetlere dair muameleler, vergi memurlarıyla Dubrovniklilerin aralarındaki meydana gelen bazı davalar, yerel kadılıklarda çözüme kavuşturulamamış meseleler, Osmanlı ülkesinde yerleşik bazı Dubrovniklilerin sahip oldukları haklar ve bunların ihlali sonucu yaşanan ihtilaflar, Dubrovnikli misyonerlerin Balkanlardaki dinî faaliyetleri ile karşılaştıkları meseleler vs. gibi çok çeşitli konulara dair binlerce belge sûreti, ikili ilişkiler hakkında payitahtın penceresinden görüldüğü şekilde yansımış ve oldukça zengin veri sağlayan bir kaynak grubunu oluşturmaktadırlar. Bu belge koleksiyonları arasında 14/2 ve 15/3 numaralı *Düvel-i Ecnebiyye* defterleriyse doktora sürecimiz devam ettiği sırada yüksek lisans tezi olarak çalışılıp neşredilmişlerdir.[2]

Bunların yanı sıra müstakil belgelerin de arşivlerdeki mevcudiyeti bilinmektedir. Fakat bu belgelerin çoğunun bugüne kadar Başbakanlık Osmanlı Arşivi ile Topkapı Sarayı Arşivi'nin tasnif ve kategorizasyonunun dışında kalmış olmaları sebebiyle bunları topyekûn toplayabilmek şimdilik mümkün görünmemektedir. Yine de elde edilebilen mevcut belgelere istinaden içeriklerinden istifade edebildiğimiz belgeler de mevcuttur. Bahsi geçen belgelerin genel muhteviyatıysa Dubrovnik'in her sene elçileriyle gönderdiği

[2] Bkz. Özgecan Köker, XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti-Dubrovnik İlişkileri ve Hicri 1037-1056/1627-1646 Tarihli Ahkâm Defteri Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2011; Sevda Dıraga Canbaz, *15/3 No'lu Dubrovnik Düvel-i Ecnebiyye Defteri (H.1057-1073/M.1647-1663) (İnceleme-Metin)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2014.

haraçların teslimleri,[3] gümrük iltizamı ve taksitleri,[4] ayrıca elçilerin masrafları ve harcırahlarıyla[5] ilgili kayıtlar, Dubrovnik emini olarak atanan bir kişinin tevcihâtı[6] ve ayrıca diğer birkaç konuyla[7] alakalıdırlar.

---

3 Dubrovnik elçileri Frano (Frano Marinov Tudusi) ve Nikola (Nikola Sorgo)'nın 6 Rebiʿü'l-âhir 1045 ilâ 17 Rebiʿü'l-âhir 1046 döneminin haracını verdiklerine dair bkz. BOA., *İE.HR*., belge no: 138/4 (26 Safer 1046 / 30 Temmuz 1636). Marin Proculo ile Marin Menze adlı elçilerin 14 Rebiʿü'l-evvel 1043 ilâ 25 Rebiʿü'l-evvel 1044 dönemi haracını getirip teslim ettiklerine dair kaydın bulunduğu belge için bkz. *İE.HR*., belge no: 198/1 (9 Rebiʿü'l-âhir 1044 / 2 Ekim 1634). Dubrovnik elçileri Marin Sorgo ve Agustin Miho Bona ile tercüman Andırye'nin 17 Rebiʿü'l-âhir 1046 ilâ 28 Rebiʿü'l-âhir 1047 dönemi haracını getirdiklerine dair bkz. *İE.HR*., belge no: 200/2 ve 3 (13 Rebiʿü'l-evvel 1047 / 5 Ağustos 1637). Luka Sorgo ve Ivan Mihov Menze adlı elçilerin 28 Rebiʿü'l-âhir 1047 - 9 Cemâziye'l-evvel 1048 dönemi haracını verdikleri hakkındaki belge için bkz. *İE.HR*., belge no: 200/1 (29 Rebiʿü'l-evvel 1048 / 10 Ağustos 1638). Dubrovnik elçileri Marin Resti ve Curo Buça'nın 1 Şa'ban 1048 - 12 Şa'ban 1085 dönemi haraçlarını getirerek verdiklerine dair bkz. BOA., *AE. SMMD.IV*, belge no: 10926 (16 Ramazan 1085 / 14 Aralık 1674). H. 1095 / m. 1684 yılı haracını getiren Dubrovnik elçileri Luka Franov Bona ve Stjepan Proculo'nun 12.500 *ungar*ı (*sikke-i Engürüs*) teslim ettiklerinin kayıtlı olduğu belge için bkz. *İE.HR*., belge no: 234/3 (19 Safer 1095 / 6 Şubat 1684). Dubrovnik elçileri Cankarlo Sorgo ve Mariyo Çerlo(?)'nun 19 Zi'l-hicce. 1094 - 1 Zi'l-kaʿde 1095 dönemi haracını 12.500 *ungar* (*Macarî altun*) olarak getirdikleri ve hazine nâmına Veznedârbaşı Abdurrahman Çelebi'ye teslim ettiklerine dair bkz. *İE.HR*., belge no: 80/1 ve 2 (7 Receb 1096 / 9 Haziran 1685). Ayrıca tarihsiz olarak Eflak ve Dubrovnik haracı kaydının yer aldığı bir belge için bkz. *İE.HR*., belge no: 64.

4 Dubrovnik gümrük mültezimi olan Feranorado'nun, üç yıllık iltizamın tahvili dolması münasebetiyle Dubrovnik elçileri Feranoroda (?) ve Lotosyan Flor (?)'un arzıyla bir sonraki üç yıllık gümrük iltizamını da üzerine alması için berât rica ettikleri ve bunun olumlu bir şekilde neticelendiğine dair belge için bkz. BOA., *D.MMK.d.22699*, s. 1-2 (16 Receb sene 992 / 24 Temmuz 1584) ve *D.MMK*., belge no: 8 (16 Receb sene 992 / 24 Temmuz 1584). Gümrük iltizamını üzerine alan tercüman Dihsim Duka(?)'nın 18 Safer 1043 (3 Eylül) ve 23 Safer (3 Eylül) 1044 döneminin iki 6 aylık taksidi olan 101.400 akçeyi 99.881 akçe ve 1419 *guruş-ı esedî* olarak ödendiği hakkındaki belge için bkz. BOA., *İE.HR*., belge no: 198/2 (9 Rebiʿü'l-ahir 1044 / 2 Ekim 1634). Dubrovnik tercümanı ve mültezimi Andırye'nin 3 Eylül (9 Rebiʿü'l-evvel) 1045 - 3 Eylül 1046 dönemi iltizam taksidini 101.400 akçe olarak teslim ettiğine dair bkz. *İE.HR*., belge no: 138/1 (26 Safer 1046 / 30 Temmuz 1636). Gümrük iltizamını üzerine alan tercüman Andırye'nin 20 Rebiʿü'l-ahir (3 Eylül) 1046 ilâ 1 Cemâziye'l-evvel (3 Eylül) 1047 döneminin taksitleri olan 101.400 akçeyi teslim etmiş olduğu hakkındaki belge için bkz. *İE.HR*., belge no: 199/2 ve 4 (13 Rebiʿü'l-evvel 1047 / 5 Ağustos 1637). Adı geçen mültezimin 1 Cemâziye'l-evvel (3 Eylül) 1047 ilâ 13 Cemâziye'l-evvel (1 Eylül) 1048 dönemi taksitleri olan 101.400 akçeyi elçiler Luka Sorgo ve Ivan Mihov Menze'nin getirip verdiklerine dair bkz. *İE.HR*., belge no: 199/1 ve 3 (29 Zi'l-kaʿde 1048 / 3 Nisan 1639). Petre adlı tercümanın Dubrovnik gümrük mültezimi olarak 27 Receb 1089 - 8 Şaʿbân 1090 arası dönemin taksidini teslim ettiğine dair bkz. *İE.HR*., belge no: 173 (7 Rebiʿü'l-evvel 1091 / 7 Nisan 1680). H. 1095 / m. 1684'te üç yıllık gümrük iltizamını üzerine alan Dubrovnik tercümanı Petre'nin 11 Şaban (3 Eylül 1093) – 22 Şaban (3 Eylül) 1094 tarihli 1000 *guruş-ı esedî* (110.000 akçe) olarak iki 6 aylık taksidini getirerek teslim ettiğine dair kaydın yer aldığı belgeler için bkz. *İE.HR*., belge no: 234/2 (19 Safer 1095 / 6 Şubat 1684) ve *AE. SMMD.IV*, belge no: 10934 (27 Rebiulevvel 1095 / 14 Mart 1684).

5 Dubrovnik haracını getiren elçilere teşrifât parası olarak baş elçiye 1000, ikinci elçiye 500 akçe verileceğine dair belge için bkz. BOA., *İE.HR*., belge no: 234/1 (13 Şa'ban 1014 / 24 Aralık 1605). Dubrovnik haracını ordugâha getiren elçinin 5000 akçe masrafının hazineden karşılanmasına dair Muhâsebe-i Evvel tarafından onaylanan belge için bkz. *İE.HR*., belge no: 234/4 (3 Zilhicce 1068 / 1 Eylül 1658). IV. Mehmed'in huzuruna çıkan iki Dubrovnik elçisine birer hilʿat verildiği hakkında bkz. BOA., *AE. SMMD.IV*, belge no: 9939 (29 Safer 1077 / 31 Ağustos 1666). Kaymakam (Merzifonlu Kara) Mustafa Paşa'nın huzuruna çıkan Dubrovnik elçisine bir adet hilʿat giydirildiğine dair bkz. *AE. SMMD.IV*, belge no: 98920 (9 Ramazan 1077 / 5 Mart 1667). H. 1078 / m. 1667 yılında iki Dubrovnik elçisine birer hilʿat verildiği hakkındaki kayıt için bkz. *AE. SMMD.IV*, belge no: 9882 (9 Receb 1078 / 25 Aralık 1667). Kaymakam Mustafa Paşa'nın otağında iki Dubrovnik elçisine birer hilʿat hediye edildiğine dair bkz. *AE. SMMD.IV*, belge no: 9892 (h. 1078 / m. 1668). H. 1087 / m.

Osmanlı kaynaklarından önemli bir diğer kategoriyi teşkil eden kroniklerde de Dubrovnik Cumhuriyeti hakkında bazı bilgilere ulaşmak mümkündür. İtaat ve sadakatin delili sayılan haracın Dubrovnik elçileri tarafından hazineye teslimleri, kroniklerde konumuza dair bulunan bilgiler arasında en başta gelmektedir.[8] Bu husus dışında ilgili kaynak grubu içerisinde ilaveten birtakım bilgilere daha rastlanabilmektedir.[9] Diğer

---

1676 yılındaki teşrifatta biri beyzâde olan Dubrovnik elçisine ve maiyetindekilere beş, diğer elçi ve yanındaki görevliye birer, toplamda yedi hilʿat verildiğinin kaydının bulunduğu belge için bkz. *AE. SMMD.IV*, belge no: 10043 (19 Ramazan 1087 / 25 Kasım 1676). H. 1096 / m. 1685 yılında Dubrovnik haracını getiren elçilerin nafakaları olan 2000 akçe hakkındaki belge için bkz. *AE. SMMD.IV*, belge no: 6687 (16 Receb 1096 / 18 Haziran 1685). H. 1106 / m. 1694 yılında Dubrovnik elçisinin nafaka me'kûlât ve meşrûbât nafakasını (Safer 1106 için yevmi 200, eyyâmı 29 akçeden toplam 5800 akçe) gösteren belge için bkz. *İE.HR*., belge no: 326 (9 Safer 1106 / 29 Eylül 1694). h. 1107 / m. 1696 yılındaki elçinin ödenekleri (yevmi: 200 akçe, eyyâm: 88 akçe, 1107 yılının Safer – Rebiʻü'l-âhir ayları arası yekûnü: 17.600 akçe) için bkz. *İE.HR*., belge no: 503 (7 Cemâziye'l-ahir 1107 / 13 Ocak 1696).

6 Dubrovnik kapısında emin olan Hürrem Mehmed [bin] Abdullah'ın vefatı dolayısıyla yerine Bosna muhafızı İbrahim'in kulu Habib'in tayin edildiğine dair bkz. BOA., *AE. SMMD.IV*, belge no: 10554 (3-4 Cemâziye'l-ahir 1083 / 26-27 Eylül 1672).

7 Bosna ve Hersek'te dolaşan ve manastırlarda Dubrovniklilere öğretilerini anlatan misyonerlere izin verilmesi hakkındaki fermân için bkz. BOA., *C. ADL*., belge no: 41185 (29 Zi'l-hicce 1084 / 6 Nisan 1674). Dubrovnik elçilerinin padişahtan, yasakçılık hizmetlerini gören Nova muhafazasına me'mûr ve kırk beş cemaatinden İsmail Ahmed'in üç akçe olan yevmiyesinin terakkiyle sekiz akçeye çıkarılmasını rica ettikleri arz-ı hâl için bkz. BOA., *AE. SMMD.IV*, belge no: 10899 (4 Cemâziye'l-ahir 1097 / 28 Nisan 1686).

8 Dubrovnik elçilerinin çeşitli zamanlarda ve farklı yerlerde teslim ettikleri haraçlarla ilgili olarak kroniklerdeki kayıtlar için örneğin; h. 1003 / m. 1595 yılı haracını teslim eden elçiye hil'at giydirilip padişahın elini öptürdüklerine dair bkz. Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003 / 1563-1595)*, II, (haz. Mehmet İpşirli), TTK, Ankara 1999 (2. Baskı), s. 500-501. Dubrovnik elçilerinin h. 1006 / m. 1598 yılı haracını getirdiklerine dair bkz. *aynı eser*, II, s. 746. Osmanlıların Haçlı ittifakıyla olan savaş dönemlerinde Dubrovnik haracının ödenememiş olması, daha sonraları Dubrovniklilerin bu haracı vermeye imkânlarının olmamasını öne sürerek üç senede bire indirmiş oldukları ve bunların yıllara göre dağılmış kayıtlarından h. 1106 / m. 1694 yılı haracı için bkz. Râşid Mehmed Efendi, *Târih-i Râşid*, I (1071-1114 / 1660-1703), (haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer), Klasik Yayınları, İstanbul 2013, s. 466 ve Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât, Tahlil ve Metin (1066-1166 / 1656-1704)*, (haz. Abdülkadir Özcan), TTK, Ankara 1995, s. 490; h. 1115 / m. 1703 yılı haracı için bkz. *Târih-i Râşid*, II (1115-1134 / 1703-1722) s. 720, h. 1118 / m. 1706 yılı haracı için s. 771, h. 1121 / m. 1709 haracı için s. 821. Dubrovnikli elçinin, içinde bulundukları zor koşulları bahane ederek haraçlarının bir kısmının beyhude yere affedilmesini ısrarla istemesi üzerine yanında haracı getirmediği anlaşılmış ve haracın Bosna valisine teslimini temin için elçinin dönüş yolunda Dergâh-ı Âli kapıcıbaşılarından Müezzin Mustafa Ağa mübaşir olarak tayin olunmuştu (h. 1112 / m. 1700). Bkz. *aynı eser*, I, s. 589 ve Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *a.g.e.*, s. 691. Haracın dışında Dubrovnik elçilerinin getirdikleri hediye ve pişkeşler: Yavuz Sultan Selim'in cülusunda Dubrovnik elçilerinin getirdikleri hediyeler hakkında bkz. Gelibolulu Mustafa Âli, *Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Ahbâr (I. Cilt II. Kısım)*, (haz. Prof. Dr. Ahmet Uğur, Dr. Ahmet Gül, Dr. Mustafa Çuhadar, Dr. İbrahim Hakkı Çuhadar), Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1997, s. 1123. H. 990 / m. 1591 yılında Şehzâde Mehmed (III)'in sünnet düğünü için gelen Dubrovnik elçilerinin getirdikleri pişkeşler için bkz. *Tarih-i Selânikî (1003-1008 / 1595-1600)*, I, s. 133.

9 Dubrovik Cumhuriyeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'na her sene ödemekle mükellef olduğu haraçtan başka kroniklerde kayda girmiş diğer mevzular şöyle sıralanabilir: Sigetvar Seferi sırasında Venedik elçilerinin Dubrovnik üzerinden Üsküp'e geçtikleri ve oradan huzura vararak Cumhuriyet'in hediyelerini sunduğuna dair bkz. Feridun Ahmed Bey, *Nüzhet-i Esrârü'l-Ahyâr Der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar*, *Sultan Süleyman'ın Son Seferi*, (haz. H. Ahmet Arslantürk, Günhan Börekçi),

yandan Pirî Reis'in *Kitâb-ı Bahriye*'sinde, muhtevasında Dubrovnik haritası bulunan bir bölüm ayırmış olması sayesinde XVI. yüzyılda şehrin ve ona tâbi sahillerle adaların coğrafî bilgileri hakkında malumat sahibi olabilmekteyiz.[10] Evliya Çelebi ise Balkanlardaki maceraları sırasında yolunun Dubrovnik'e de düşmesi dolayısıyla görüp yaşadıklarını *Seyahatnâme*'sinin 6. cildinde kaleme almıştır.[11] Bilhassa Dubrovniklilerin mağdur oldukları eşkıyalık faaliyetleri sebebiyle onlarla hemhâl olan seyyah, ayrıca Nova şakilerinin bir kaçırma olayıyla ilgili Bosna beylerbeyi, Dubrovnik ve Nova kadısı arasında bir bakıma gönüllü elçilik yapmıştır. Evliya Çelebi'nin başından geçenleri ayrıntılı olarak kâğıda dökmesiyle dönemin nabzını tutmak ve canlı bir resmini yakalamak mümkün olabilmektedir. Ayrıca ünlü seyyahın Dubrovnik'ten elçi heyeti ve ticaret kervanıyla birlikte ayrılması sayesinde, son durağı Osmanlı hazinesi olan haracın Bosna'ya kadar olan güzergâhı ve yolculuğu hakkında da bir örnek yakalanabilmiştir.

Dubrovnik kaynaklarıysa, Cumhuriyet'in varlığının ve menfaatlerinin bütünleştiği İmparatorluğa hemen tüm işlerinde ve resmî muamelelerinde bağlı (ve bağımlı) olması sebebiyle teferruatlı ve makro bir bakış açısı sağlamaktadırlar. Dubrovnik Devlet Arşivi, bir yandan Osmanlı başkentinden çıkmış diplomatik belgelerin orijinallerinin ya da resmî kopyalarının muhafaza edildiği, diğer yandan da Cumhuriyet'in kendi siyasal ve kurumsal işleyişi esnasında kayda alınmış verilerin toplandığı koleksiyonları ihtiva etmesinden ötürü konumuzu işlemek açısından kritik

---

Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, İstanbul 2012, s. 267. III. Mehmed'in cülus haberinin Dubrovnik dojuna gönderildiğine dair bkz. *Tarih-i Selânikî*, II, s. 443. H. 1005 / m. 1597 yılına kadar Eflak, Boğdan ve Venedik elçilerinin yanı sıra Dubrovniklilere de ziyafet verilmediği hakkında bkz. *aynı eser*, II, s. 661. 1647'de Dubrovniklilerin, Avlonya'yı basma niyetindeki bazı Hıristiyan korsanlarla alakalı getirdikleri istihbarat hakkında bkz. Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüesyn Fî Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn)*, III, (haz. Mehmet İpşirli), TTK, Ankara 2007, s. 1099). Karlofça Antlaşması'nın Venedik'le imzalanan maddeleri arasında Dubrovnik sınırıyla rabıtanın kesinlikle kesilmemesi hakkındaki 9. maddenin yer aldığı Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *a.g.e.*, s. 670 ve *Târih-i Râşid*, I, s. 577. Aynı maddenin 1718 yılında imzalanan Pasarofça Antlaşması'nda da yer aldığıyla ilgili bkz. *aynı eser*, II, s. 1128. Dubrovnik elçilerinin payitahtta bulunmaları dolayısıyla Emetullah Sultan'ın düğününe ve ardından verilen ziyafete davet edildikleri hakkında yine bkz. *aynı eser*, II, s. 1189. Dubrovnik gümrüğünden Osmanlı hazinesine düşen h. 1114 / m. 1702-1703 yılı gelirinin 13 yük 15750 akçe olarak hesaplandığı ve ocaklık verileceği hakkında bkz. Anonim, *Osmanlı Tarihi (1099-1116 / 1688-1704)*, (yay. haz. Abdülkadir Özcan), TTK, Ankara 2000, s. 210. Dubrovnik limanından yapılan ve bir türlü engellenemeyen zahire kaçakçılığı hakkında bkz. Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-Ebrar Zeyli (Tahlil ve Metin) 1732*, (haz. Nevzat Kaya), TTK, Ankara 2003, s. 52, 268; bu konuda ayrıca bkz. İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II, Tagayyür ve Fesâd (1603-1656): Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014, s. 114.

10 Pirî Reis, *Kitâb-ı Bahriye*, (ed. Bülent Arı), T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, Ankara 2002, s. 277-279.

11 Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1457 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini*, VI, (Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 263-267, 271-272.

önem taşımaktadır. Arşiv, Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerine dair zengin bir tarihî kaynak hazinesini bünyesinde barındırması bakımından göz ardı edilmemesi gereken bir nitelik arz etmektedir.

Dubrovnik Arşivi'nde muhafaza edilen Osmanlı belgeleri, bir yandan Türkiye'deki arşiv kaynaklarıyla karşılaştırma imkânı tanırken, diğer yandan da Osmanlı kayıtlarına girmemiş (ya da tasnif edilmemiş bölümlerdeki) birçok eksik belgenin açığını da önemli ölçüde giderecek malzemeyi tamamlamaktadırlar. Osmanlı başkentinden Dubrovnik Cumhuriyeti'ne gönderilen ferman ve beratların orijinal nüshalarının yanı sıra, Osmanlı idarî teşkilatının pek çok birimine gönderilmiş belgeler ile yerel idarecilerin Dubrovniklileri ilgilendiren konularla ilgili birbirlerine göndermiş oldukları belgeler de arşivin çatısı altında toplanmıştır. Gerek birinci elden belgelerin orijinallerinin temin edilmesi yoluyla, gerekse ikinci elden resmî makamlar tarafından üretilmiş ve mühürlenip onaylanmış kopyaları da yine ilgili koleksiyonlarda korunmuştur.

Osmanlı-Dubrovnik ilişkileri tarihinin önde gelen otoritelerinden olan Prof. Dr. Vesna Miović tarafından son derece ihtimamla düzenlenmiş ve envanter edilmiş olan ferman, nişan, nâme, buyruldu, berât vs. gibi belgelerin tasnifi, kodları ve belgelerin içeriklerinin tanıtımları basılı halde mevcuttur. Bununla beraber arşivdeki ilamlar, fetvalar, kadı sicil ve hüccetleri gibi belgeler ise hâlâ düzenlenmeyi beklemektedirler ki, doktoramızın ardından bu mühim hizmeti üstlenmeye talip olacağız.

Öte taraftan Dubrovnik Arşivi, Cumhuriyet senatosunun iç ve dış siyasete dair kayıtlarını muhteva etmesi dolayısıyla ikili ilişkilerin makro ve mikro ölçekteki yönlerine mercek tutması açısından önem taşımaktadırlar. *Litterae et Commissiones*'un alt tasnifleri arasında bulunan, Dubrovnik'in siyaset belirleyicileri olan elitlerin toplandığı ve karar mekanizmasını oluşturan senatolarda tutulan kayıtlar (*Lettere di Ponente*) ve elçilerin yazışmalarının toplandığı dökümanlar (*Lettere di Levante*) da Osmanlı İmparatorluğu ile Dubrovnik Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerde Dubrovnik bakış açısını aksettirmesi açısından büyük bir kaynak hazinesidir. Bunun yanı sıra, bilhassa ilişkilerin perde arkasını sıcağı sıcağına ve ayrıntılı bir biçimde yansıtması sayesinde bu kaynakların varlığı, ikili ilişkilerin tarihi yazılırken araştırmacı(lar)ın istifadesini gerekli kılmaktadır. Tezimizi hazırlarken her ne kadar ana materyaller olarak Osmanlı Türkçesi ile yazılmış kaynakları temel almış olsak da Dubrovnik kaynaklarına (Hırvatça, İtalyanca ve Latince dillerinde) dayanılarak kaleme alınmış Hırvatça ve İngilizce literatürden faydalanarak konunun muhtemel açıklarını bu şekilde gidermeye çalıştık. Böylece ikili ilişkilerde

madalyonun öteki yüzünü Dubrovnik'in perspektifinden görme imkânı bulduk ve her iki kaynak grubunu da mecz ederek tezimizi inşa ettik.

Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Osmanlı tâbiyetindeki tarihi ve iki siyasî oluşum arasındaki ikili ilişkileri, Dubrovnik'in Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki spesifik yeri dolayısıyla Türk tarihçiler tarafından oldukça ihmal edilmiştir. Konuyu aydınlatacak ana kaynakların ciddi bir kısmının Dubrovnik'te bulunması, Hırvatça literatüre ulaşmanın zorlukları ve muhteviyatını anlamakta yaşanan dil engeli, günümüze dek her iki tarafın yazılı malzemelerinin aynı potada eritilerek değerlendirilmesini, dolayısıyla da münasebetlerin tarihinin Türkçe tarih literatüründe akim kalmasını beraberinde getirmiştir. Yine benzer sebeplerle Hırvat tarih literatürü de Türkçe kaynak ve araştırmalardan (Miović'in eserleri müstesna) mahrum bir biçimde kaleme alınmıştır.

Bahsi geçen sebeplerden ötürü Türkiye'de Osmanlı-Dubrovnik münasebetlerinin genel çerçevesini çizen birkaç ciddi araştırma ve yayın dışında konu derinlemesine ele alınmamıştır. Ancak bu konuda İdris Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık, Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler 1575-1620*[12] adlı kitabını oluştururken Dubrovnik Arşivi'ndeki Türkçe belgelerden istifade etmesi bakımından ayrı tutulmalıdır. Şerafettin Turan'ın (TDV) *İslam Ansiklopedisi*'nde yer alan "Dubrovnik"[13] maddesiyle Franz Babinger'in (MEB) *İslam Ansiklopedisi*'nde bulunan "Ragusa"[14] maddesinin haricinde İsmail Hakkı Uzunçarşılı *Büyük Osmanlı Tarihi*'nin 4. cildinde "Raguza veya Dubrovnik Cumhuriyeti" başlığı altında,[15] Suraiya Faroqhi *Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya* adlı kitabında "Dubrovnik Örneği: Osmanlı Padişahları ile Katolik Akdeniz Arasındaki Bağ" isimli bölümde[16] ve Halil İnalcık ise *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*[17] ve *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Cilt I (1300-1600)[18] gibi eserlerindeki ilgili bölümlerde, bir de "Türkler ve Balkanlar"[19] makalesinde Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Osmanlı tâbiyeti ve ikili ilişkileri genel hatlarıyla ortaya konmuştur. Metin Ziya Köse ise, yüksek lisans tezini *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri (1500-1600), Doğu Akdeniz'de Casuslar ve Tacirler* adıyla yayınlattığı kitabında XVI. yüzyıl *Mühimme* defterlerinin içeriğinden okuyucuyu haberdar etmiş ve

12 Timaş Yayınları, İstanbul 2009.
13 IX, İstanbul 1994, s. 542.
14 IX, Eskişehir 2001, s. 598.
15 TTK, Ankara 1995 (7. Baskı), s. 114-115.
16 (çev. Ayşe Berktay), Kitap Yayınevi, İstanbul 2010 (2. Baskı), s. 131-133.
17 (çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006 (7. Baskı).
18 (çev. Halil Berktay), Eren Yayınları, İstanbul 2004 (2. Baskı).
19 *Balkanlar*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) Yayınları, İstanbul 1993, s. 9-32.

ikili ilişkilerin söz konusu yüzyıla yayılmış bir kesitini ilk defa Türkçe literatüre kazandıran araştırmacı olmuştur.[20]

Bunların yanı sıra yine birtakım makalelerde de konunun bazı alt başlıkları aydınlatılmaya çalışılmıştır. Özlem Kumrular'ın "Kurtlar Sofrasında Bir Cambaz: Şehir-Devlet Ragusa"[21] adlı makalesi, Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerinin tanıtımı gibi bir özellik taşımakta ve ayrıca bazı İspanyol kaynaklarının kullanımıyla da değer arz eder nitelikte bir çalışma sunmaktadır. Suraiya Faroqhi, kitabının "Ticaret Bağlantıları"[22] başlığı altında BOA., *MAD.06004 No'lu Defter*in içeriğindeki Dubrovnik'le alakalı konulardan araştırmacıları haberdar etmiştir. Aynı yazar "Die Osmanische Handelspolitik des Frühen 17. Jahrhunderts Zwischen Dubrovnik und Venedig"[23] makalesindeyse Osmanlıların XVII. yüzyıl başlarında uyguladığı Dubrovnik ve Venedik ticaret politikalarına değinmiştir. Metin Ziya Köse ise "Dubrovnik ile Hersek Arasında Bir Diplomatik ve Ticari Probleme Dair İki Belgenin Tahlili (1606)"[24] ve "Osmanlı Balkanı'nda Kara Ticareti ve Rekabet: Rumeli'de Dubrovnik Tüccarları (1600-1630)"[25] adlı makalelerinde yine Osmanlı arşiv kaynaklarından elde ettiği bazı veriler ışığında ticarî münasebetlere dair seçtiği bazı konuları incelemeye tâbi tutmuştur.

Türkiye'de Türkçe tarih yazınında konunun derinlemesine işlenmesine kapı açan, ilk defa Hırvatça, Türkçe ve İngilizce literatürden faydalanarak her iki siyasî oluşum arasındaki ilişkilerin tabiatına nüfuz etmek üzere önemli bir aşama kaydeden kişi Mladen Glavina'dır. Hırvatistan devletinin Türkiye ve Karadağ konsolosluklarında görev yapmış olan ve tarih formasyonuna sahip olması münasebetiyle her iki disiplinin gözlüğünden konuları değerlendiren Glavina hem *13/1 No'lu Düvel-i Ecnebiyye Defteri*nin içeriğinde yer alan[*] Osmanlı Türkçesindeki belgeleri ve literatürü hem de Hırvatça araştırma eserleri kullanarak *17. Yüzyıl Başında Osmanlı İmparatorluğu ile Dubrovnik Cumhuriyeti İlişkileri*[26] başlığıyla nitelikli bir tez vermiştir. Kariyer hayatı itibariyle dışişlerindeki

---

20 Giza Yayınları, İstanbul 2009.

21 *Türk Tarihinde Balkanlar, Balkans in the Turkish History*, I, (ed. Zeynep İskefiyeli, M. Bilal Çelik, Serkan Yazıcı), Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Sakarya 2013, s. 461-474.

22 *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, (çev. Gül Çağalı Güven, Özgür Türesay), Yapı Kredi Yayınları, (3. Baskı), İstanbul 2008.

23 *Peasants, Derwished and Traders in the Ottoman Empire*, Londra 1986, s. 207-222.

24 *History Studies*, 3/2 (2011), s. 287-299.

25 *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (2013), s. 41-58.

* Defterin içeriğinde, 1604-1618 yılları arasındaki belgelerin kayıtları bulunmaktadır.

26 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s. 287-299.

vazifesini sürdürmek yönünde aldığı karar dolayısıyla ikili ilişkilerin tarihi açısından önemli bir kayıp olduğunu belirtmemiz gerektir.

Hırvatça tarih araştırmaları içerisinde Dubrovnik tarihi ve Osmanlılarla ilişkilerine dair oldukça zengin bir literatürün mevcudiyetine rastlamak mümkündür. Hırvat tarihçilerin Cumhuriyet'in kendi resmî dilindeki kayıtları esas alarak konuları incelemiş olmaları sayesinde (her ne kadar Osmanlı belgeleri göz ardı edilse de) Dubrovnik bakış açısını yakalayacak çeşitli yayınlar vücuda getirilmiştir. Avusturya ekolü ve Yugoslav geçmişinin Türk karşıtı ve anti-Osmanlıcı sübjektifliği dolayısıyla son derece dikkat gösterilerek kullanılması gereken bu literatür yine de Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerini ele alırken mutlaka değerlendirilmesi gereken büyük bir bilgi birikimi sunmaktadır.

Söz konusu literatür içerisinde Dubrovnik'in genel tarihine ve Osmanlılarla münasebetlerine ışık tutan başlıca eserler şunlardır: Lujo Vojnović, *Dubrovnik i Osmansko Carstvo*;[27] Ivan Bozić, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*;[28] Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808 godine*, II;[29] Jovan Radonić, *Dubrovačka Acta i Povelje*, II[30] ve *Rimska Kurija i Južnoslavenske Zemlje od XVI. do XIX veka*;[31] Toma Popović, *Turska i Dubrovnik u XVI veku*;[32] Ilija Mitić, *Dubrovačka Država u Međunarodnoj Zajednici*;[33] Radovan Samardžić, *Veliki Vek Dubrovniku*;[34] İngilizce literatürden Robin Harris, *Dubrovnik, A History*,[35] Francis W. Carter, *Dubrovnik: A Classical City-State*[36] ve Nicolaas H. Biegman, *The Turco-Ragusan Relationship according to the Firmans of Murad III (1575-1595) extant in the State Archives of Dubrovnik*.[37]

Vesna Miović ise hem seleflerinin sübjektifliğinden sıyrılmayı başarmış olması hem de Türkçe ve Hırvatça kaynakları kullanabilmesi bakımından çalışmalarıyla diğerlerinden ayrılan ve bu münasebetle ayrıca zikredilmesi gereken, alanın başlıca tarihçileri arasında belki de en ön sırada gelen isimdir. Kaleme almış olduğu eserlerin

---

27 Državna Štamparija Kraljevine Srbije, Belgrad 1898.
28 Srpska akademija nauka, Belgrad 1952.
29 Naklandi Zavod Matice Hrvatske (NZMH), Ljubljana 1980.
30 Sırpska Kraljevska Akademija, Belgrad 1951.
31 Yugoslav Academy of Arts and Sciences, Zagreb 1959.
32 Srpska Književna Zadruga, Belgrad 1973.
33 Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti (JAZU) i Naklandi Zavod Matice Hrvatske (NZMH), Zagreb 1988.
34 Prosveta, Belgrad 1983.
35 SAQI, Londra 2003.
36 Academic Press Inc, Londra 1972.
37 Mouton 1967. Biegman, III. Murad devrinin fermanlarını kullanması bakımından diğerlerinden ayrılmaktadır.

yanı sıra Dubrovnik Devlet Arşivi'ndeki Osmanlıca belgelerin yer aldığı *Acta Turcarum* tasnifini düzenlemesi ve kataloglarını modernize etmesiyse Miović'in ayrıca mühim bir hizmetidir.

Dubrovačka Republika u Spisima Osmanskih Sultana;[38] Miović'in Dubrovnik Devlet Arşivi'nde tasniflemesini gerçekleştirdiği fermanlarla beratları tanıttığı, bazı görsel örneklerle belgelerin konu içeriklerini kategorilere ayırarak malumat sunduğu, Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerine dair çalışacak araştırmacıların hem konu hakkında hem de arşivdeki belgelerin kodlamaları için mutlaka başvurması gereken bir eserdir. *Dubrovačka Republika u Spisima Namjesnika Bosanskog Ejaleta i Hercegovačkog Sandžaka*[39] ise, yine Dubrovnik Arşivi'nde muhafaza edilen, çoğu Bosna beylerbeyliğinden çıkmış olan Dubrovnik Cumhuriyeti'yle ilgili buyrulduların konu edildiği ve tanıtıldığı bir kitaptır. Osmanlı idarî sistemi içerisindeki taşra birimlerinin merkezî politikalar veya kendi inisiyatifleri doğrultusunda Dubrovnik'le olan münasebetlerine dair bütünleyici bilgilerle genel çerçeveyi çizen ve bir önceki kitapla birlikte birbirini tamamlayıcı nitelikte önemli bir eserdir. Adı geçen son kitabı tamamlar nitelikte kaleme alınmış "Bosanski Beglerbeg, Hercegovački Sandzakbeg i Diplomacija Dubrovačke Republike"[40] başlıklı makalesi de gene tarihçinin zikredilmesi gereken çalışmalarındandır. *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*[41] adlı kitapsa, Dubrovnik dış siyaseti ve diplomasisinin temel özellikleri ve bu doğrultuda Cumhuriyet elçilerinin İmparatorluk'la olan resmî ilişkileri, temasları ve teşrifatın vuku bulmuş olaylar ve tarihî gelişim seyriyle birlikte ele alındığı, yine tez konumuz açısından son derece mühim bir eserdir. Kitabın en arka bölümünde ayrıca, Dubrovnik Cumhuriyeti'nden Osmanlı başkentine gönderilmiş olan haraç elçilerinin görev yıllarına göre listelenmiş bir tablosu bulunmaktadır. Tarihçi, *Na Razmeđu, Osmansko-Dubrovačka Granica (1667-1806)*[42] adlı kitabındaysa Osmanlı Balkanlarının Dubrovnik sınırında gerçekleşmiş olaylar etrafında taşra yöneticileri, görevlileri ve iki tarafın halkları arasındaki yerel ilişkileri ele almıştır.

Miović'in makaleleri de konu hakkında birçok alt başlığı aydınlatmaları bakımından önem taşımaktadırlar. Yazarın, "Diplomatic Relations between the Ottoman

38 Državnog Arhiva u Dubrovnika, Dubrovnik 2005 (Bundan sonra *Spisima I*).
39 Državnog Arhiva u Dubrovnika, Dubrovnik 2008 (Bundan sonra *Spisima II*).
40 *Anali Dubrovnik*, 38 (2000) s. 121-164.
41 Hrvatska Akademija Znanosti i Umjetnosti (HAZU), Zavod za Povijesne Znanosti u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik 2003.
42 Zavod za Povijesne Znanosti HAZU, Dubrovnik 1997.

Empire and the Republic of Dubrovnik"[43] başlıklı makalesi, Osmanlı ile Dubrovnik arasındaki diplomatik ilişkilerin genel karakteristik özelliklerini ortaya koyması açısından değer taşımaktadır. "Turske Priznanice o Uplaćenom Dubrovačkom Haraču"[44] başlıklı makalesinde Miović, Dubrovnik'in Osmanlı İmparatorluğu'na her sene ödemekle sorumlu olduğu haracın niteliği, tarihî süreç içerisinde değişen miktarı ve Dubrovniklilerin bu mükellefiyetlerine yükledikleri anlamları açıklamaktadır. "Dragomans of the Dubrovnik Republic: Their Training and Career"[45] makalesiyse, Cumhuriyet'te ve payitahtta yürütülen Dubrovnik diplomasisinde kritik vazifeleri bulunan tercümanların yetişme aşamaları ve aldıkları görevleri konu edinmektedir. Tercümanlar, Dubrovnik'te Rektörlük Sarayı'nın giriş katında yer alan Türk kançılaryasına gelen ve giden evrakların tercümelerinin düzenlenmesinin yanı sıra Osmanlı payitahtında elçilerin devlet adamlarıyla görüşmelerinde birebir tercümeleri yapmışlar, bürokrasi kalemlerindeki formaliteleri yürütmüşler, ayrıca çoğu zaman Cumhuriyet'in vatandaşlarının tâbi oldukları gümrük iltizamının mültezimliğini de üstlenerek diplomatların temel yardımcılık hizmetlerini ifa etmişlerdi. Bu bakımdan makale Osmanlı-Dubrovnik ilişkileri incelenirken diplomatik temaslar kapsamında göz önünde bulundurulması gereken bir yönüne mercek tutmaktadır.

Tarihçinin "Emin na Pločama Kao Predstavnik Osmanlija na Području Dubrovačke Republike"[46] makalesindeyse, İmparatorluğun Bosna beylerbeyi aracılığıyla Dubrovnik'te yetkilendirdiği yegâne Osmanlı görevlisi olan gümrük emininin ikili ilişkiler içerisinde taşıdığı önem gerek yükümlü olduğu görevler gerekse tarih içerisinde meydana gelmiş olaylarla birlikte ele alınmaktadır. Resmî görevi şehre gelen ticarî malların kontrolü ve gümrüklerin hesaplanması olan emin(ler), ticarî metanın dağılımına göre (kumaş, deri, şarap vs. emini gibi) aynı zamanda 2 veya 3 kişi olarak görevlendirilebilmekteydiler. Fiilî olarak Osmanlı konsolosluğunu da üstlenmesinden ötürü emin Cumhuriyet'in resmî makamlarıyla irtibatları sağlamış, bürokrasideki formalite işlemlerini yürütmüş, şehirdeki meskûn veya transit geçiş ya da ticaret gibi çeşitli sebeplerle bulunan Osmanlı uyruklularının işlerini takip etmiş ve böylece ikili

---

43 *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Century*, (ed. Gábor Kármán ve Lovro Kunčević), Brill, Leiden-Boston 2013, s. 187-208.

44 *Anali Dubrovnik*, 42 (2004), s. 53-77.

45 *Dubrovnik Annals*, 5 (2001), s. 81-94.

46 *Anali Dubrovnik*, 37 (1999), s. 205-215. Gümrük eminleri ve görevleri hakkında ayrıca bkz. Abdurrahman Vefik Sayın, *Tekâlif Kavaidi (Osmanlı Vergi Sistemi)*, Maliye Bakanlığı Yayınları Ankara 1999, s. 170.

ilişkilerde kilit rol oynamış bir görevliydi. Ayrıca emin(ler), tüccarlarla hacılar da dâhil Osmanlı vatandaşlarının ağırlandığı karantinanın idaresini de sorumluluğunda bulundurmuşlardı. Eminin Dubrovnik'teki Osmanlı temsilî ve idarî varlığını üstlenmiş olması sebebiyle bu makale, yine konuyla alakalı bir hususu aydınlatması bakımından önem arz etmektedir.

Miović, "Brigandage on the Ragusan Frontier during the Morean War (1684-1699)"[47] adlı makalesindeyse Osmanlıların II. Viyana Kuşatması'ndan başarısızlıkla dönmelerinin akabinde başlayan Kutsal İttifak Savaşları'nda Venedik'in Mora yarımadasını zapt etmek üzere Türklere karşı verdiği savaşın Dubrovnik'e etkilerini konu almıştır. Cumhuriyet'in, tâbiyeti ve himayesi altında bulunduğu Osmanlı İmparatorluğu'nun bu savaşlarda aldığı mağlubiyetler dolayısıyla coğrafya üzerindeki nüfuzunu, otoritesini, inisiyatifini ve kontrolünü kaybetmesiyle bölgede ortaya çıkan kaos, eşkıyalığın yükselişi ve Hersek sınırının Venedik tarafından Dubrovnik'e uzanan tehditlerin artmasıyla kendini göstermişti. Aynı zamanda Dubrovnik'in güvenlik sorunlarından ötürü 1687 ile 1995 yılları arasında Osmanlılarla ilişkilerini kopardığı ve Avusturya'ya yanaştığı geçici dönemi de içeren bu zaman kesiti dâhilinde Dubrovnik'in Doğu sınırında yaşanan olaylar ve tarihî gelişmeler Miović tarafından ayrıntılı olarak incelenerek kaleme alınmıştır.

Anali Dubrovnik / *Dubrovnik Annals* adlı dergiyse yayın politikası bakımından Dubrovnik tarihinin çeşitli yönlerini aydınlatmayı şiar edinmesi sebebiyle hassaten vurgulanması gereken bir yayınlar manzumesi sunmaktadır. Bugüne kadar Dubrovnik'le alakalı çok çeşitli disiplinlerde birçok araştırmayı ve kitap tanıtımını bünyesine almış olması, ancak yayın hayatı boyunca basılmış makaleleri tek tek ele almanın imkânsızlığından dolayı burada sadece dergiye atıfta bulunmakla ve konumuzla alakalı başlıca makaleleri tanıtmakla yetinmek durumundayız.

Dubrovnik tarihinin farklı kesitlerini aydınlatmaları, Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerinin tesisini hazırlayıcı faktörleri ele almaları, tarihî seyir içerisinde ikili ilişkilerin gidişatının pek çok yönüne ışık tutmaları bakımından tezimizin konu edindiği zaman dilimini ve öncesini incelerken istifade ettiğimiz çalışmalar arasında burada zikredilmesi gereken başlıca makaleler şunlardır:

---

47 *Dubrovnik Annals*, 3 (1999), s. 41-54.

Mato Ilkić ile Nikolina Topić'in birlikte kaleme aldıkları "Dubrovački Nalazi Seldžučkog, Ilkhanidskog i Mamelučkog Novca"[48] adlı ortak makaleleri, Dubrovniklilerin Osmanlı öncesi Anadolu, İran ve Mısır coğrafyasındaki ticarî mevcudiyetlerini Kaşteli Meryem Kilisesi'nin bağış kutusu ve hazinesinde tespit ettikleri, XIII. yüzyılın sonuyla XIV. yüzyılın başlarına ait sikkelerden yola çıkarak gözler önüne sermişlerdir. Bu çalışma, Dubrovniklilerin Osmanlılardan evvel Yakındoğu coğrafyasındaki varlıklarını ilk defa ortaya koyması ve kanıtlaması açısından önem taşımaktadır. Böylece Sen Blaise'in hemşerilerinin daha Osmanlı Devleti kurulmadan evvel İmparatorluk topraklarında aktif olarak varlık gösterdiklerinin anlaşılmasıyla bazı eski bilgilerin ve yorumların güncellenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır ki, tezimizin çeşitli bölümlerinde ve alt başlıklarında ilgili meselelere eğilenecektir.

Bariša Krekić'in Dubrovnik'in Geç Ortaçağ dönemine yönelik çalışmalarının ürünlerini topladığı *Dubrovnik, Italy, and the Balkans in the Late Middle Ages* adlı kitap, tarihçinin makalelerine derli toplu bir şekilde erişme olanağı tanıması bakımından oldukça önemlidir. Kitabın içeriğindeki hemen her makale, XIV ve XV. yüzyıllara odaklı olarak Osmanlı öncesi Dubrovnik tarihini aydınlatması sebebiyle Türklerin coğrafyaya yayılmadan evvel bölgenin siyasî, askerî ve ekonomik durumunu ve bu konjonktür içerisinde Cumhuriyet'in konumu ve gelişim sürecini yansıtması bakımından önem arz etmektedir. "Dubrovnik's Participation in the War against Ottomans in 1443 and 1444"[49] başlıklı makaleyse ikili ilişkilerinin tesis edildiği ilk yıllara rastgelen Varna Savaşı ve öncesinde Cumhuriyet'in Osmanlıları Balkanlardan uzaklaştırmak amacıyla Haçlı ittifakına verdiği destekleri konu almasından ötürü bilhassa mühimdir.

Dubrovnik'in resmî mantalitesinin ve hukukî statüsünün, Cumhuriyet'in devlet anlayışına yön vermiş üç ideoloğun ve ortaya koyduğu düsturların etrafında izah edildiği "Dubrovački republikanizam i njegovi ideolozi"[50] başlıklı çalışmayla Marinko Šišak; şehir devletinin dış politika prensiplerinin anlatıldığı "Vanjska Politika Dubrovačke Republike (Primjer Međunarodne Suradnje i Diplomatske Vještine)"[51] ile Svjetlan Berković ve Dubrovniklilerin cumhuriyeti ilan ettiklerinde anayasa haline gelen ve 1272 yılında Senato'dan çıkmış olan kanunları muhtevi *Liber Statutorum Ragusii compositus anno MCCLXXII* / *Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272 (The Statute of the*

48 *Anali Dubrovnik*, 51/1 (2013), s. 1-16.
49 Bkz. "Dubrovnik, the Balkans and the Levant" bölümü içerisinde XVII nolu makale, s. 1-17.
50 *Politička Misao*, Yıl: 46, 4 (2009), s. 183-202.
51 *Politička Misao*, Yıl: 46, 4 (2009), s. 203-220.

City of Dubrovnik composed in 1272)[52] adlı eseri hazırlayan Ante Šoljić, Zdravko Šundrica, Ivo Veselić ve Nella Lonza, Dubrovnik siyasî erkinin politik dönüşümünü, devlet ilkelerinin oluşumunu, Cumhuriyet'in hukukî zeminini ve diplomasi geleneğinin alt yapısını hazırlayan etmenleri araştırmacıların istifadesine sunmuşlardır. Zdenko Zlatar, "Huius... Est Omnis Reipublicae Potestas: Dubrovnik's Patrician Houses and Their participation in Power (1440-1640)"[53] başlıklı makalesinde, Dubrovnik'in aristokrat sınıfını oluşturan ailelerin tarihte teşekkül ve gelişim süreçleriyle birlikte Cumhuriyet'in siyasî ve ekonomik hayatına katkılarını ortaya koymaktadır. Aynı yazar "Dubrovnik and Ottoman Balkans (1430-1808)"[54] başlıklı makalesindeyse, diplomatik olarak ikili ilişkilerin başlangıç tarihinden itibaren ele alarak Osmanlıların Balkanlardaki hâkimiyetini Dubrovnik'le olan münasebetler çerçevesinde özetlemiştir. *Dubrovnik's Merchants and Capital in the Ottoman Empire (1520-1620): A Quantitative Study*[55] adlı eserinde Dubrovnikli tüccarların ve müteşebbislerin Osmanlı ülkesindeki ticarî faaliyetleri, yatırımları ve İmparatorluk'la Cumhuriyet'in makro ve mikro ekonomileri içerisindeki yerlerini incelemektedir. Zlatar'ın *Between the Double Eagle and the Crescent: The Republic of Dubrovnik and the Origins of the Eastern Question*[56] kitabındaysa Dubrovnik'in Doğu ile Batı'nın kesiştiği noktada Osmanlılar ile Habsburglar arasında kalmış vaziyetini bilhassa Avrupa'nın *Doğu Sorunu* açısından ele almaktadır. Tarihçinin, Dubrovnik'in önde gelen aristokratik ailelerinden birine mensup olan Civo Gundulić'in telifi olan *Osman* adlı mensur kroniğin edebiyat incelemesi ve neşrini yayınladığı *The Slavic Epic: Gundulic's Osman*[57] adlı kitap, müellifin Osmanlı tarihi ve Dubrovnik'le ilişkileri hakkındaki bilgileri öznel-sübjektif olarak aksettirmesi sebebiyle azamî dikkatle faydalanılmasını zorunlu kılmaktadır.

Lovro Kunčević, bilhassa Dubrovnik'in uluslararası arenada ve Osmanlı İmparatorluğu nezdindeki statüsünü konu aldığı makalelerinde meseleleri çok yönlü ve her bir tarafın resmî bakış açılarını ortaya koyacak biçimde objektif olarak ele almaktadır. Ayrıca mevzulara getirdiği birçok farklı yaklaşımlarla araştırmalara son derece geniş ufuklar açmakta ve ele aldığı problemli ve tartışmalı konuları ustalıkla çözebilmeyi

---

52 Državni Arhiv u Dubrovniku, 2002.
53 *Dubrovnik Annals*, 6 (2002), s. 45-65.
54 *Türk Tarihinde Balkanlar, Balkans in the Turkish History*, I, (ed. Zeynep İskefiyeli, M. Bilal Çelik, Serkan Yazıcı), Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Sakarya 2013, s. 475-512.
55 The Isis Press, İstanbul 2011.
56 East European Monographs, Columbia University Press, New York 1992.
57 IV, Balkan Studies, New York 1995.

başarmaktadır. Yazarın konumuz açısından kıymet taşıyan başlıca makaleleri şunlardır: "Janus-faced Sovereignty: The International Status of the Ragusan Republic in the Early Modern Period";[58] "On Ragusan *Libertas* in the Late Middle Ages"[59] ve "Dubrovačka Slika Venecije i Venecijanska Slika Dubrovnika u Ranom Novom Vijeku".[60]

İngilizce yazılmış makaleler arasında Frank W. Carter'ın "The Commerce of the Dubrovnik Republic, 1500-1700"[61] ve Daniel Goffman'ın "The Ottoman Role in Patterns of Commerce in Aleppo, Chios, Dubrovnik, and Istanbul (1600-1650)",[62] ikili ilişkilerin ticarî yönünü ele alan çalışmalar olup Carter'ın "The Political Geography of the Dubrovnik Republic"[63] makalesiyse Dubrovnik'in konumlandığı coğrafyada meydana gelen genel siyasî ve askerî olayların şehir devletine tesirleri ve Cumhuriyet'in bu olaylardaki dahli konu edilmiştir. Nicolaas H. Biegman, "Ragusan Spying for the Ottoman Empire. Some 16th Century Documents From the State Archive at Dubrovnik"[64] makalesinde, Dubrovnik Arşivi'nden elde ettiği bazı kaynaklarla Dubrovniklilerin XVI. yüzyılda Osmanlılar hesabına yaptığı casusluk hizmetlerini anlatmaktadır.

Bu literatürden faydalanmadan konuya dair yazılacak hemen her telif tek taraflı kalmaya mahkumdur ve konunun özüne ve derinliğine vâkıf olunmasına engeldir. Aynı handikap Dubrovnik tarafı için de geçerli olup ikili ilişkilerin Osmanlı yönüne ışık tutacak arşiv belgeleri ve kronikler dikkate alınmadan kaleme alınmış/alınacak her çalışma da gene tek taraflı ve eksik kalmıştır/kalacaktır. Neticede, "*madalyonun her iki yüzü*" görülmeden yapılacak yorumlar tabiatıyla sığ kalacaktır. Eksik bilgiyse hatalı bir mantık kurulumuna, bu da yanlış sonuçlara ulaştıracaktır. Velhasıl, tarihçi hakikatin peşindedir, ancak "*eğri cetvelden de doğru çizgi çıkmaz*".

Dubrovnik Devlet Arşivi'nin Tarihsel Arka Planı

Osmanlı İmparatorluğu ile Dubrovnik Cumhuriyeti arasında 350 yıl boyunca süren ilişkilere dair senatoda kayıt altına alınmış ve diplomatlar tarafından üretilmiş

---

58 *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Century*, s. 91-122.
59 *Dubrovnik Annals*, 14 (2010), s. 25-69.
60 *Anali Zavoda za Povijesne Znanosti Hrvatske Akademije Znanosti i Umjetnosti u Dubrovniku*, 50 (Temmuz 2012), s. 9-37.
61 *The Economic History Review*, New Series, XXIV/3 (Ağustos, 1971), s. 370-394.
62 *Decision Making and Change in Ottoman Empire*, (ed. Caesar E. Farah), The Thomas Jefferson University Press, Missouri 1993, s. 139-148.
63 *Acta Geographica Croatica*, 29, Zagreb 1994, s. 77-98.
64 *Belleten*, XXVII/106, Ankara 1963, s. 237-255.

Latince, Hırvatça ve İtalyanca belgeler ile başketten ve taşradaki bazı idarî birimlerden gönderilmiş Osmanlı Türkçesindeki belgeler Dubrovnik Devlet Arşivi'nde pek çok tasnifte muhafaza edilmiştir.

Osmanlı dokümanları, Cumhuriyet'in siyasî hayatı boyunca Dubrovnik Rektörlük Sarayı'nın girişinin hemen sol tarafındaki ilk salon olan Türk kançılaryasında saklanmıştı. Türkçe belgelerin transkripsiyon ve Hırçatça'ya çeviri işlerini, Cumhuriyet'in özel olarak yetiştirdiği ve istihdam ettiği tercümanlar yaparlardı. Gerektiği takdirde bu bölümden belge alınması ve iade edilmesi işlemleri, buradaki tercümanın izni ve mührü ile kayıt altına alınırdı.[65] XVII. yüzyılda, Türk kançılaryasının arşiv bölümü gittikçe büyüyünce Osmanlı belgelerinin envanterlenmesi hazırlıkları başladı. 1724'de senatonun emriyle Vlaho Lukin Lučić belgelerin envanterlerini çıkarmaya başladı. 1755 yılındaysa yine Senato kararıyla envanterin indeksle birlikte yazılması kararı alındı. Osmanlı başkentinden Dubrovnik beylerine gönderilmiş fermanların envanter işi tercümanlar tarafından 1785 yılında tamamlandı. Bu ameliyeye ait işlemlerse İtalyanca olarak kaleme alındı.[66]

1814'te Dubrovnik, maruz kaldığı altı yıllık Fransız işgalinden kurtulduktan sonra bazı belgelerin zayi olduğu ortaya çıktı. Dubrovnik'in Avusturya hâkimiyeti altında bulunduğu sıradaysa -daha belgelerin Avusturyalılar tarafından Rektörlük Sarayı'ndan çıkarılması esnasında- görsel estetiğe sahip pek çok ferman Habsburgların Dubrovnik valisi Locella ve diğer subaylar arasında birbirlerine hediye edilmeye başlanmıştı. Önce 1818'de, daha sonra 1833'te Dubrovnik arşiv hazinesinden çok sayıda belge Viyana'ya gönderildi. Avusturya idarecileri 1836'da Dalmaçya'daki diğer tüm arşivleri Zadar'da toplayarak ardından Viyana'ya yollamayı amaçlamışlardı. Dubrovnik'in gözü açık son Türkçe tercümanları onlara sadece 860 nüsha döküman teslim ettiler, belgelerin kalan yarısını Avusturyalılardan gizlemeyi başardılar ve günümüzde Dubrovnik Devlet Arşivi olarak kullanılan Sponza Sarayı'nda sakladılar. 1949 yılında, üç sene süren tartışmalardan sonra Viyana'dan Osmanlı belgelerinin geri getirilmesi konusunda anlaşmaya varıldı. Gelen belgelerin eksik olduğu, eskiden Türk kançılaryasında rulo halinde saklanan fermanların preslenerek düzleştirildiği (böylece ağır kat izlerinin oluştuğu), bazısının zorlu gidiş-dönüş yol şartlarında (yağmur, devrilme veya ihtimamsızlık gibi sebeplerden)

65 Miović, "Dragomans", s. 81-94.
66 Miović, *Spisima I*, s. 7; aynı yazar, *Spisima II*, s. 14.

zarar gördüğü ve bir kısmının telef olduğu görüldü.[67] Geri dönen belgeler, evvelden saklananlarla birlikte Sponza Sarayı'nda bir araya getirildiler. 1933-34 arasında Türkolog Fehim Efendi, arşivdeki Türkçe belgelerin envanterini çıkararak katalogladı. A, B, C, D ve E harfleri altında sınıflandırılan kataloglarda Viyana'dan gelen dökümanların kod işareti 'K' olarak belirlendi.[68] 2010'lu yıllarda Zadar'dan getirtilen belgelerse 'Z' harfiyle kodlandı.[69]

2002 yılında Dubrovnik, 'A' ve 'B' klasörlerindeki fermanları yeniden envanter etmek için proje başlattı. Vesna Miović'in başkanlığında yönetilen projede, öncekilerden farklı olarak modernize edilen envanterlere şu bilgiler de eklendi: a) Belgelerin yazıldığı yer, b) Hicrî-Miladî yılları, c) Belgelerin gittiği yer, d) Özet, e) Tercümanın eklediği not(lar) ve (varsa) belgenin nerede yayınlandığı. Tüm bu işlemler tamamlandığında Dubrovnik Arşivi'nde Türkçe belgeleri içeren toplam 60 kutu (svezak = sv.) bulunmaktaydı. Sadece sultana ait olup önceden *Acta et Diplomata* tasnifinde yer alan dökümanlar, yani fermanlar ve beratlar diğer bazı Osmanlı dökümanlarıyla bir araya getirildi, bazılarıysa ayrıldı ve böylece *Acta Turcarum* tasnifi kuruldu. Osmanlı sultanından gelmiş olan dökümanların birçoğu orijinal olduğu için sadece çeviri belgelere özel birer not eklendi.[70] Başta Bosna beylerbeyi ve Hersek sancakbeyi ile diğer taşra idarî merkezlerinden Dubrovnik'e gönderilmiş buyruldularsa ('B' kodlu katalogdaki) yine aynı envanterlenme işlemlerinden geçirildi ve bu belge koleksiyonları da kataloglanarak kod işaretleriyle birlikte hazırlandı.[71] Günümüzde, 1458-1804 yılları arasına ait toplamda 15.000 civarı Türkçe belge[72] arşivin *Acta Turcarum* tasnifinde muhafaza edilmekte ve araştırmacıların hizmetine sunulmaktadır.

---

67 Miović, *Spisima II*, s. 12-14.

68 Fehim Efendi'nin yapmış olduğu envanterlere ait kataloglar Dubrovnik Devlet Arşivi'ndedir. Söz konusu tasniflemelere göre 'A' kataloğunda Osmanlı başkentinden gelmiş olan fermanlar ve beratlar, 'B' kataloğunda başta Bosna ve Hersek idarecilerinden gönderilmiş buyruldular, diğer kataloglarda (C, D ve E) ise ilam, hüccet, fetva vs. türünde belgeler bulunmaktadır. Kataloglara ait bazı fotoğraflar tezin 'Ekler' bölümünde sunulmuştur.

69 İdris Bostan ile Feridun Emecen, Dubrovnik Arşivi'ni ziyaretlerinden sonra birlikte kaleme aldıkları tanıtım makalesinde, Zadar'dan henüz yeni gelmiş kutuların daha açılarak tasniflendirmelerinin yapılmamış olduklarından bahsetmektedirler. Bkz. "Dubrovnik Arşivi'ndeki Osmanlı Belgeleri ile İlgili Rapor", *Belleten*, LXII/235 (1999), s. 917-920.

70 Miović, *Spisima I*, s. 9-10.

71 Miović, *Spisima II*, s. 19.

72 Miović, *Spisima I*, s. 7-8.

Dubrovniklilerin Etnik Kökenleri

Dubrovniklilerin kökenleri, şehrin ilk yerleşimcileri ve tarihî Epidaurum (bugünkü Cavtat'ın bulunduğu yer) göçmenlerine dayanmaktadır. Söz konusu iki ahalinin Neolitik zamanlardan itibaren adı geçen yerlerde meskûn oldukları bilinmektedir. Bu popülasyonu oluşturan iki nüfusun etnik kökenleriyse net olarak ortaya konulamamaktadır. Bu sebepten ötürü Dalmaçya'nın en eski sâkinleri kabul edilen İliryalılardan oldukları tahmin edilmektedir. Bu topluluğun yanı sıra İstria bölgesini hükmü altına alan Histriler ile sonradan coğrafyada varlık göstermeye başlayan ve Dalmaçya'ya isimlerini bırakmış olan Delmatilerin de Dubrovniklilerin kökenlerinde pay sahibi oldukları düşünülmektedir. IV. yüzyılda Balkanlara gelerek İliryalılarla birleşen Keltlerin de yine bu etnik çeşitliliğe katkıda bulundukları öne sürülür.[73]

Dubrovniklilerin Slavlaşma süreciyse daha geç tarihlere uzanmaktadır. XIII. yüzyılda hâlihazırda ticarî bir liman şehri hâline gelmiş bulunan Dubrovnik, bir cazibe merkezi olarak iş olanakları itibariyle çevre bölgelerin insanlarını çekmeye başladı. İtalyan, Arnavut ve Yunanlara nazaran daha fazla sayıda insan, Dalmaçya kıyılarının Hırvatlarından ve Slavik hinterlandından şehre aktı. Epidaurum ve Dubrovnik'in ilk yerleşimcileri olan Doğu Roma vatandaşları zamanla şehre göç eden Slav nüfusu içinde asimile oldular. XIV. yüzyıla gelindiğinde şehir artık tam bir Hırvat şehri karakteri kazandı.[74]

Dubrovnik ve Raguza İsimleri Üzerine

Dubrovnik şehrinin kurulduğu kayalık sahil, Romalılar tarafından *Lausaioi*[*] olarak adlandırıldı. Bu kelime zamanla *Rausaioi, Ragusium* ve nihayetinde *Ragusa*'ya dönüştü.[75]

Dubrovnik adının oluşumuysa Srd Dağı eteklerindeki ilk Slav yerleşimcilere kadar götürülür. Dağdaki meşe ağaçlarının Slavca karşılığı olan *dubrava* kelimesi, şehrin ismine kaynaklık etti. Şehrin adı tarihî kayıtlarda ilk defa *Dubrovčani* olarak Bosna Banı

---

73 Harris, *a.g.e.*, s. 21-23.

74 Antun Travirka, *Dubrovnik*, Forum, Zadar 2011, s. 20.

* *Laus*: Kaya; *Lausaioi*: Kayalıkta tahtı/koltuğu olanlar.

75 Harris, *a.g.e.*, s. 24; Travirka, *a.g.e.*, s. 16, 19.

Kulin'in 1189 tarihli tüzüğünde yer aldı. *Dubrovnik* adının bu şekliyle ilk kullanımıysa Sırp hükümdarı Stefan Nemanya'nın 1215 yılı tüzüğünde görülür.[76]

Osmanlılara Kadar Dubrovnik'in Kısa Tarihçesi

"*Tarihi yapanlar coğrafi mekânlar olmayıp, tamamen bu mekânların efendisi veya kâşifi olan insanlardır*"*

Bir koloni olarak kurulduğu düşünülen Epidaurum 639 yılında Avar istilasına maruz kaldı,[77] ardından 656'da yaşanan Hırvat-Slav saldırısıyla tarihinin en büyük yıkımına uğrayarak tarihinin ilk perdesi kapandı.[78] Epidaurumluların hayatta kalabilenlerinden ormanlık ve dağlık alanlara kaçabilenler bugünkü Dubrovnik'in bulunduğu bölgeye gelerek, bazı yerleşimcilerin de mevcut olduğu bu yerde her iki nüfusun birleşmesiyle Dubrovnik şehrinin kurulmasını sağladılar.[79]

Adriyatik Denizi ile Balkan coğrafyasının kesiştiği noktada konumlanmış olan Dubrovnik şehri, diğer çevresel faktörlerle birlikte düşünüldüğünde gelişimi için son derece uygun şartlara sahipti. Dubrovniklilerin bir savunma tedbiri olarak şehri kalın surlarla çevrelemeleri ve savunmayı destekleyecek şekilde bazı müstahkem kaleler inşa ederek ileriki yüzyıllarda toplarla donatmaları da şehrin güvenliğini pekiştirdi.[80] Bir Doğu Roma şehri olan Dubrovnik'i çevreleyen surların şehrin güvenliğini temin kabiliyeti evvela 866 yılında sınandı. Kuzey Afrika menşeli Ağlebîlere ait Arap-İslam filolarının on beş ay süren kuşatmasına şehrin dayanabilmesi, egemenliği altında bulunduğu Doğu Roma İmparatorluğu'nun deniz kuvvetlerinin yardımı ve şehrin kalın surları sayesinde mümkün oldu.[81]

---

76 Harris, *a.g.e.*, s. 27.

* Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, I, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Eren Yayınları, İstanbul 1989, s. 141.

77 Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I (1299-1453), (ed. Erhan Afyoncu, çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011, s. 118-129; Machiel Kiel, "Balkanların Osmanlı İmparatorluğu ile Bütünleşmesi 1353-1453", *Türk Tarihinde Balkanlar, Balkans in the Turkish History*, I, (ed. Zeynep İskefiyeli, M. Bilal Çelik, Serkan Yazıcı), Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Sakarya 2013, s. 185.

78 Frank W. Carter, "The Political Geography of the Dubrovnik Republic", *Acta Geographica Croatica*, 29, Zagreb 1994, s. s. 78. Ayrıntılı bilgi için bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 20; ayrıca bkz. Franz Babinger, "Ragusa", *İ.A.*, MEB., IX, Eskişehir 2001, s. 598.

79 Travirka, *a.g.e.*, s. 19-20.

80 Carter, "The Political Geography", s. 78-79.

81 Harris, *a.g.e.*, s. 33; Zinkeisen, *a.g.e.*, I, s. 129-130; Babinger, *a.g.m.*, s. 598; Turan, "Dubrovnik", s. 542; Travirka, *a.g.e.*, s. 19-20.

X. ve XI. yüzyıllar, Doğu Roma'nın otoritesinin zayıfladığı, Venedik'in ise güçlenerek Adriyatik'te bir emperyal güç olarak yükseldiği ve Dubrovnik karşısında tehdit olarak belirdiği bir dönem oldu.[82] 1125 ve 1171 yıllarında Dubrovnik, Venediklilerin saldırılarına maruz kaldı ve sonucunda şehrin surları ile kuleleri yıkıldı. Öte taraftan 1160'ların sonlarına doğru Sırbistan'da egemenliği ele geçiren Nemanyiçe hanedanından Nemanya da şehir aleyhinde mütecaviz politikalar güttü. Dubrovnik'i kurtaransa, zayıflayan Doğu Roma gücü dolayısıyla himayesi altına girdiği ve 1071 yılından beri bölgede varlık gösteren Normanlar oldu.[83]

Şehrin güvenlik tertibatlarının sağladığı emniyetin yanı sıra siyasî ve ticarî güzergâhların deniz-kara bağlantısında bir liman niteliği, zamanla Dubrovnik'in bir çekim merkezi haline gelmesini sağladı.[84] Dubrovnik idaresi 1148'de Apulia'nın Molfetta şehriyle, 1169'da Pisa, Ankona ve Fano'yla, 1181'de Kotor ve İstirya'da Rovinj'le, 1188'de Ravenna'yla ve 1189 Bosna hâkimi Ban Kulin'le ticaret antlaşmaları yaparak ilk diplomatik atılımlarını da gerçekleştirmiş oldu.[85] Sonraki yüzyılda Dubrovnik Monopolij, Bari ve Termolije gibi pek çok Adriyatik şehirleriyle de benzer ticaret antlaşmaları yaptı.[86]

Asil sınıfın teşkil ettiği senatolar, şehrin iç ve dış siyasetinin ilkelerini saptayarak anayasal zemini hazırladılar ve konjonktürel gelişmeler karşısında Cumhuriyet'in takınacağı tavırları ve hamleleri belirlediler. Ayrıca şehir devletinin denizcilik, ticaret vs. stratejilerini de belirleyerek vatandaşlarının ortak menfaatlerine odaklı siyaset üretme erkini aktif olarak işlettiler.[87] Böylece Dubrovnik, "*tüccarlar tarafından, tüccarlar için, tüccarların kurduğu*" bir siyasî oluşuma evirildi.[88] Bu bakımdan Mirabeau'nun sarf etmiş

---

82 Carter, "The Political Geography", s. 79; Harris, *a.g.e.*, s. 35.

83 Harris, *a.g.e.*, s. 36.

84 Krekić, "Contributions of Foreigneirs to Dubrovnik's Economic Growth in the Late Middle Ages", *Symposium of Urban Societies in the Mediterranean World*, Viator 9, Berkeley/Los Angeles 1976, s. 375 (*Dubrovnik, Italy and the Balkans in the Late Middle Ages*, Variorum Reprints, London 1980 içinde). Epidaurum ve Dubrovnik'in ilk yerleşimcileri olan Roma vatandaşları zamanla şehre göç eden Slav nüfusu içinde asimile oldular. XIV. yüzyıla gelindiğinde ise şehir artık tam bir Hırvat şehri karakteri kazandı. Bkz. Travirka, *a.g.e.*, s. 20.

85 Harris, *a.g.e.*, s. 38-39, 152; Travirka, *a.g.e.*, s. 20.

86 Travirka, *a.g.e.*, s. 20.

87 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Marinko Šišak, "Dubrovački Republikanizam i Njegovi Ideolozi", *Politička Misao*, XLVI/4 (2009), s. 183-202.

88 Krekić, "Contributions of Foreigneirs", s. 376.

olduğu sözden[89] ilhamla bunu Dubrovnik'e uyarladığımızda "*Dubrovnik Cumhuriyeti, devleti olan aristokrat tüccarlar sınıfıdır*" sonucuna rahatlıkla ulaşılabilir.

XII. yüzyıla gelindiğinde Venedik, Adriyatik'te önemli bir güç odağı olarak doğu kıyılarını ve adalarını büyük ölçüde zapt etmiş, hâkimiyet iddiasını "Mare Clausum"* kavramıyla tanımlar olmuştu.[90] 1204 yılında IV. Haçlı Seferi'nin yön değiştirerek Kudüs'e değil taht kavgaları ve iç karışıklıklar içindeki Konstantinopolis'e yönelmesinin sonuçları, şehrin tâbi olduğu Doğu Roma İmparatorluğu için olduğu kadar Dubrovnik açısından da bir kırılma noktası oldu. Artık Venedik'in hedefi, Doğu Akdeniz havzasında ticaret tekelini ele geçirmekti ve Adriyatik Denizi ile Dalmaçya sahillerindeki hâkimiyetini tamamlamak üzere davrandı.[91] İmparatorluk başkentinin işgaliyle Venedikliler Ege, Akdeniz ve Adriyatik adaları ile birlikte Dalmaçya kıyı şeridi ve şehirlerinin de arasında bulunduğu, İmparatorluk topraklarının 3/8'i üzerinde hak elde ettiler.[92] 1205'te Konstantinopolis'ten Venedik'e dönen Venedik filosu, Dubrovnikli bir asilzadenin şehir idaresini ele geçirmeye yönelik komplosundan istifadeyle şehri ele geçirdi. Bu tarihten itibaren 1358'e kadar Dubrovnik, Venedik'ten gönderilen valiler tarafından idare olundu. Hem Venedik'e hem de valilerine haraç ödediler, birtakım tâbiyet sembollerini taşıyarak alakalı seremonilerini icra ettiler, rehineler gönderdiler ve askerî bazı yükümlülüklere tâbi oldular.[93]

154 sene süren Venedik hegemonyasının Dubrovnik üzerindeki yaptırım gücünün kısıtlayıcılıklarının yanı sıra şehrin gelişimine yön verici ve olumlu tarafları da vardı. Venedik Dubrovniklilerin her ne kadar kendi deniz ticareti aleyhine gelişimine ket vursa da diğer taraftan Balkan ticaretini teşvik edici politikalarla önemli bir alternatif sundu.[94]

---

89 XVIII. yüzyıl Fransız devlet adamı Mirabeau'nun latife içeren "*Prusya ordusu olan bir devlet değildir, devleti olan bir ordudur*" sözü için bkz. Geoffrey Wawro, *Warfare and Society in Europe 1792-1914*, Oxford 2000, s. 77.

* Roma İmparatorluğu'nun Akdeniz için "*Bizim Deniz*" anlamında kullandırdıkları tabir, Venedik tarafından Adriyatik Denizi için sarf edilmişti.

90 Bkz. Maria Pia Pedani, "Beyond the Frontier: The Ottoman-Venetian Border in the Adriatic Context from the Sixteenth to the Eighteenth Century", *Zones of Fracture in Modern Europe*, Wiesbaden 2005, s. 45-46; aynı yazar, "The Ottoman Empire and Gulf of Venice (15th-16th C.)", *XIV. CIEPO Sempozyum Bildirileri*, TTK, Ankara 2004, s. 585-600.

91 Carter, "The Political Geography", s. 79.

92 Zinkeisen, *a.g.e.*, I, s. 136-137.

93 Harris, *a.g.e.*, s. 44-48.

94 Doğu Akdeniz kaynaklı metanın ithali için konan %20 orandaki gümrük vergisine karşın Balkanlardan getirilen ürünlerin gümrük oranının %5 olarak belirlendiği, fakat Güney Slav ülkesinden tedarik edilen metanın gümrükten muaf tutulduğu hakkında bkz. Ilkić-Topić, *a.g.m.*, s. 9; Harris, *a.g.e.*, s. 47, 49. Venedikli tüccarların Balkanlardaki faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Krekić, "Venetian Merchants in the Balkan Hinterland in the Fourteenth Century",

Bu sayede Dubrovniklilerin eskisine nazaran Balkan ticareti daha bir ivme kazandı, kurdukları ticarî bağlantılar bölgede en önde gelen tüccarlar haline gelmelerini sağladı. Öte yandan Güney Slav ülkesinin madenlerinde işletmeci olmaları[95] da şehir ekonomisi için ayrıca önemli bir gelişmeydi. Yine de Venedik'in Selçuklular, Memlûklüler, İlhanlılar ve ilerleyen tarihlerde Anadolu beylikleriyle yaptığı antlaşmalar[96] dolayısıyla bazı Dubrovnikliler, Venedik vatandaşlığının olanaklarından faydalanarak Türkiye ve Yakın Doğu coğrafyasında ticarî bağlantılar kurdular.[97] Bu dönemde gelişimini sürdüren şehir limanı, kurulan ilişkiler ve bağlantılar nispetinde gittikçe dış yatırımlara da açılmakta ve yabancı girişimcileri kendine çekmekteydi.[98]

Venedik hâkimiyetinin sürdüğü dönemde Dubrovnik senatosu, 1252 ve 1272 yıllarında çıkardığı kanunlarla gelecekte cumhuriyeti ilan edeceği siyasî ve hukukî alt yapıyı da oluşturmaktaydı.[99] Dubrovnik aynı zamanda efendisinin himayeci pozisyonundan da faydalanmaktaydı. Şehir yönetimi bir yandan, Slav bölgesinde Sırp hükümdarlarının yükselen tehditlerine karşı Venedik'in korumacılığına başvururken, diğer yandan da idarî sınırları genişletme fırsatlarını değerlendirmekten geri

---

Wirtschaftskraefte und Wirtschaftswege, Vol. I: Mittelmeer und Kontinent; Festschrift für Hermann Kellenbenz. Beitrage zur Wirtschaftsgeschichte 4, Nuremberg 1978, s. 257-271.

95 Susan Mosher Stuard, *Ragusa and the Silver Trade: Ragusan Trade with the Balkan Interior, 1205-1358* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Yale Üniversitesi, 1970, s. 24-56.

96 Şerafettin Turan, *Türkiye – İtalya İlişkileri, Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine*, I, İstanbul 1990, s. 120-123, 126; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar (Metin, Tercüme ve Araştırmalar)*, Ankara 1988 (2. Baskı), s. 111, 116, 125; aynı yazar, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1996 (4. Baskı), s. 396; aynı yazar, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul 1997 (4. Baskı), s. 298; Turhan Atan, *Türk Gümrük Tarihi (Başlangıçtan Osmanlı Devletine Kadar)*, I, Ankara 1990, s. 111-112.

97 Ilkić-Topić, *a.g.m.*, s. 3, 5, 8, 14; Carter, "The Political Geography", s. 86.

98 Krekić, "Contributions of Foreigneirs", s. 376-380; aynı yazar, "Italian Creditors in Dubrovnik (Ragusa) and the Balkan Trade, Thirteenth and through Fifteenth Centuries", *The Dawn of Modern Banking*, Yale University Press, New Haven, Connecticut 1979, s. 257-271; aynı yazar, "Four Florentine Commercial Companies in Dubrovnik (Ragusa) in the First Half of Thirteenth Century", *The Medieval City*, (ed. H. A. Miskimin, D. Herlihy ve A. L. Udovitch), Yale University Press, New Haven, Connecticut 1977, s. 25-41; aynı yazar, "Courrier Traffic between Dubrovnik, Constantinople and Thessalonika in the First Half of the Fourteenth Century", *Trans. of Zbornik Radova Vizantoloskog Instituta* I, Belgrad 1952, s. 113; aynı yazar, "The Role of Jews in Dubrovnik (Thirteenth-Sixteenth Centuries)", *Viator*, 4, Berkeley/Los Angeles 1973, s. 257-271; Bernard Stulli, *Židovi u Dubrovniku (Jews in Dubrovnik)*, Zagreb 1989; Miović - Relja Seferović, "Gracija Mendes u Dubrovniku", *Anali Dubrovnik*, 51/1 (2013), s. 155-194; Marianna D. Birnbaum, *Gracia Mendes, Bir Sefaradın Uzun Yolculuğu*, (çev. Mercan Uluengin), Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 78-85.

99 Söz konusu kanunlar için bkz. Ante Šoljić, Zdravko Šundrica ve Ivo Veselić (ed.), *Liber Statutorum Ragusii Compositus anno MCCLXXII / Statut Grada Dubrovnika Sastavljen Godine 1272*, Državni Arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik 2002. Bu kanunların ileride anayasa niteliğinde kullanıldığı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Marinko Šišak, "Dubrovački Republikanizam i Njegovi Ideolozi", *Politička Misao*, XLVI/4 (2009), s. 183-190.

durmamaktaydı.[100] 1272'de Lastovo, 1345'te Mljet, 1333'teyse Pelyeşac (Pelješac) yarımadası Dubrovnik sınırlarına dâhil oldu.[101]

18 Şubat 1358'de Macaristan ile Venedik arasında imzalanan Zadar Antlaşması'yla iki devlet arasında sona erdirilen savaşın sonucunda Dubrovnik'in tâbi olduğu siyasî merci değişti. Savaştan muzaffer çıkan Macaristan'ın egemenlik hissesine düşen Dubrovnik'in Macar yetkililerle 11 Nisan 1358 ve 3 Ocak 1359 tarihlerinde imzaladığı antlaşmalarla statüsü ve yükümlülükleri belirlendi.[102] Buna göre Dubrovnik kendi knezlerini seçebilecek, yasalarıyla yönetilebilecek ve halkından vergi toplayabilecekti. Macar tacının gölgesini gösteren yükümlülüklerse Macar bayrağının resmî binalarda dalgalanması, 500 duka tutarında (ve fiiliyatta düzensiz olarak) nispeten sembolik denebilecek bir verginin ödenmesi ile talep halinde askerî yardım gönderilmesiydi.[103] Bu rahat şartlar altında Macaristan'ın Dubrovnik'e coğrafî uzaklığını lehinde kullanan şehir idaresi, geniş bir özerklik içerisinde siyasî gelişimini tamamlama imkânını bulabildi ve önceleri Dubrovnik Belediyesi (*Communitas Ragusina*) olan adını, Dubrovnik Cumhuriyeti (*Republica Ragusina / Dubrovačka Republika*) olarak değiştirdi.[104] Dahası 1420'den sonra Macaristan'ın Dubrovnik ile olan ilişkisi hatırı sayılır şekilde değişti, zira artık ortak bir sınırı paylaşmıyorlardı. Bu Dubrovnik Cumhuriyeti'nin eskisinden bile daha geniş bir fiilî bağımsızlığa sahip olmasını sağladı, ancak yine de Macar tacının hâkimiyetini tanımaya devam etti.[105] Bu şekilde Dubrovnik yönetimi siyasî varlığını klasik bir aristokratik cumhuriyet niteliğine dönüştürmeyi ve senatolarını buna göre yapılandırmayı başardı.

Macar tâbiyetinde Dubrovnik, Zadar'da hüküm süren Balşalar ile ittifak kurdu, ancak Bosna Krallığı'na bağlı Hum (Hersek) prensliğiyle iyi ilişkiler kurabilme şansı yakalayamadı. XIV. yüzyılın ikinci yarısında Dubrovnik ve ona bağlı topraklar birkaç defa saldırıya uğradı ve yağmalara maruz kaldı.[106] Sırp feodali Nikola Altomanoviç de Dubrovnik'in bu dönemdeki düşman unsurlar arasında yer aldı. Cumhuriyet buna karşın Bosna Kralı Tvrtko ile bir ittifak antlaşması yaptı.[107] Buna rağmen Tvrtko, Kral Louis'in

---

100 Harris, *a.g.e.*, s. 53-54.
101 Travirka, *a.g.e.*, s. 20.
102 Harris, *a.g.e.*, s. 62-63.
103 Harris, *a.g.e.*, s. 64-65.
104 Travirka, *a.g.e.*, s. 20.
105 Carter, "The Political Geography", s. 89.
106 Carter, "The Political Geography", s. 81-82.
107 Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I (1300-1451), (ed. Erhan Afyoncu, çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005, s. 225-226; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, s. 223.

müdahalesine dek Kotor körfezinin girişinde konumlanan Nova'yı Dubrovnik'e alternatif bir ticaret limanı olarak hazırladı ve yine bu bölgede üretime geçirdiği tuz yataklarıyla Dalmaçya ve Hırvatistan-Bosna anakarasındaki Dubrovnik tuz tekelini kırmak üzere davrandı.[108] Dubrovnik benzer bir ticarî tehdidi aynı yüzyılın sonunda eski müttefiki Balşalardan da görecekti.[109]

1358 yılında Dalmaçya'dan silah zoruyla geri püskürtülen Venedik Adriyatik'te, ancak asıl olarak Akdeniz ve Karadeniz'de ticaret tekelini ele geçirmek üzere Ceneviz ile savaşa tutuştu. 1379'da Ceneviz donanması Chioggia'ya saldırarak burayı ele geçirdi. Diğer yandan Ceneviz'in müttefiki olan Macarlar da Venedik'e kara yönünden baskı kurdular. Macar tacının hükmü altındaki Dubrovnik de bu savaşa hâmisinin cephesinde yer alarak dâhil oldu ve bazı deniz harekatlarına katıldı. 1381'e kadar süren bir dizi deniz muharebelerinden sonra Venedik, savaşın Karadeniz, Akdeniz ve Ege kanadını kendi lehine çevirebilmeyi başardı ve nihaî zaferi kazanarak yapılan antlaşmayla bunu tescilledi. Bu aynı zamanda Venedik'in Akdeniz ticaretinde üstünlüğü, inisiyatifi ve bir bakıma tekeli ele geçirmesi anlamına geliyordu.[110] Venedik'in savaşı zaferle kapatması dolayısıyla Dubrovnik, savaş boyunca olan tüm bu teşebbüsleri ile Venedik tehdidini üzerine çekme riski altına girmişti. Ancak Venedik'in savaşın sonucunda Dalmaçya kıyılarda hak iddia edememesi sayesinde Cumhuriyet rahat bir nefes aldı.[111]

Yine de arzulanan istikrar bölgeye gelmedi ve gelişmeler Balkanlarda yüzyılı aşkın süre dinmeyecek bir kaosun başlamasına neden oldu. Balkanların içinde bulunduğu genel şartlar, Osmanlı Türklerinin ilerlemesi ve yayılması açısından oldukça elverişliydi. Kral Louis'in ölümünden sonra iç savaş başlamış, Sırp prenslikleri ise birbirlerine düşmüşlerdi. Bosna ise Tvrtko'nun ölümü sonrası taht kavgalarıyla sarsılmaktaydı. Gittikçe emin ve sağlam adımlarla bölgedeki gücünü ve topraklarını arttıran Osmanlı Türkleri ise önce akıncılık faaliyetleriyle varlık göstermeye başladılar. Osmanlılar 1389'da I. Murad devrinde Kosova'da, 1396'da I. Bayezid devrinde Niğbolu'da elde

---

108 Carter, "The Political Geography", s. 82-83.

109 Carter, "The Political Geography", s. 83.

110 Jorga, *a.g.e.*, I, s. 188-189; "War of Chioggia", Wikipedia Web Ansiklopedisi: https://en.wikipedia.org/wiki/War_of_Chioggia; https://tr.wikipedia.org/wiki/Chioggia_Sava%C5%9F%C4%B1.

111 Dubrovnik'in bu savaşa katılımı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Krekić, "Dubrovnik (Ragusa) and the War of Tenedos/Chioggia (1378-1381)", *Zbornik Radova Vizantoloskog Instituta V*, Belgrad 1958, s. 21-47; ayrıca bkz. Carter, "The Political Geography", s. 84-85.

ettikleri zaferlerle hâkimiyetlerini pekiştirdiler. Türk atlılarının ayak seslerinin yaklaştığını yavaş yavaş Dubrovnik Cumhuriyeti de hissetmeye başlamıştı.

Macar tacının desteğini arkasına alan Dubrovnik Cumhuriyeti, değişen konjonktürlerden faydalanarak pek çok toprak kazandı. Bosna'dan elde ettiği 1399 imtiyazlarında, dost Hrvoje dükünün de yardımlarıyla Primorje bölgesinde Oraşac'tan Ston'a, oradan da Klek'e kadar uzanan ve Neretva nehrinin ağzında bulunan sahil şeridi ile Pelyeşac yarımadasının kara bağlantısında bulunan Ston şehrini de içine alacak şekilde sınırlarını genişletti.[112] 1417'de Macar yetkililerini ikna eden Dubrovnikliler Korçula, Hvar ve Braç adalarını Cumhuriyet'e bağladılar. Ancak üç senelik bir yönetimin ardından adaların ahalisinin şikayetleri sonucunda Macarlar buraları Dubrovnik'in elinden geri aldılar. 1420-1422 yılları arasındaysa, Venediklilerle başı son derece belada olan III. Balşa'dan, Dubrovnik şehrinin güneyinden Kotor Körfezi'ne kadar uzanan sahil şeridi alındı.[113] 1419-1427 yılları arasındaki dönemdeyse Konavle bölgesini ve Cavtat'ı topraklarına kattı.[114] Cumhuriyetin de bu süreçte müşahede ettiği üzere bölgede inisiyatif Osmanlıların lehine dönmüştü ve bunun neticesinde Dubrovnik gittikçe dikkatini Macaristan'dan Osmanlı Devleti'ne kaydıracaktı.[115]

XV. yüzyılın ilk 20 yılında bölgedeki konjonktürde yeniden bir değişim söz konusuydu ve güç dengeleri arasında adeta kartlar yeniden karılıp dağıtılıyordu. Sonradan amansız bir rakibe dönüşen eski dost Balşa ailesi büyük çalkantı içindeydi: Ülgün ve Bar Venedik tarafından ele geçirilmiş, başşehirleri Zadar kuşatılmıştı.[116] Venedik Dalmaçya'da hâkimiyetini yeniden sağlamak üzere harekete geçmiş, yerel prenslikler egemenlik sahaları için birbirleriyle mücadele halinde, Bosna'da ise isyanlar baş göstermişti. Osmanlı cephesindeyse Ankara Savaşı'nın akabinde 11 yıl süren Fetret Devri'nden sonra sular durulmuş, tüm kardeşlerini bertaraf etmiş ve 1413 yılında Osmanlı Devleti'ni yeniden tek yönetim altında birleştirmiş olan I. Mehmed, Türkleri Balkanların güç dengelerine tekrar dâhil etmişti. Bu kaotik ortamdaki çatlaklara akıllıca sızan Osmanlı Türkleri, mücadele içerisindeki pek çok güç odağı hizibin rakiplerine karşı yanlarına çekmek istedikleri bir güç konumuna gelmişler ve böylece coğrafyadaki

---

112 Pitcher, *a.g.e.*, s. 108; Carter, "The Political Geography", s. 83; Travirka, *a.g.e.*, s. 20. Dubrovnik'in sahip olduğu söz konusu sahil şeridindeki arazi, Pelyeşac ile İstraya (Astaria) arasında ve 27.735 hektar yüzölçümündedir. Bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 68-69.

113 Carter, "The Political Geography", s. 83.

114 Ayrıntılı bilgi için bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 71-76, 79, 88.

115 Miović, "Diplomatic Relatios", s. 187.

116 Jorga, *a.g.e.*, I, s. 306; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, I, s. 210.

nüfuzlarını sağlam temellere oturtarak kalıcı hale getirmişlerdi. Venediklilere karşı Balşalar, Bosna tahtı içinse önce Hrvoje, 1416'da onun ölümünden sonra ise diğer feodaller rakiplerine karşı Osmanlı gücünü bu coğrafyaya davet etmekteydiler. Bu durum ise Dubrovnik'i oldukça rahatsız etmekteydi, çünkü bölgede yayılmacı bir mütecaviz gücün varlığı fiilî bağımsızlığına karşı bir tehdit oluşturabilirdi.[117]

Osmanlıların 1420-1440 arasında Balkanlardaki ilerleyişleri Macaristan sınırlarına kadar ulaşmıştı. Artık Bosna, Sırbistan ve Eflak'ta Macar hâkimiyeti ortadan kalkmış bulunmaktaydı. Güvercinlik (Golubiç)'in ve Semendire (Smederevo)'nin fethini Erdel'deki askerî harekatlar takip etti.[118] Sırbistan'da sadece içlerinde birer Dubrovnik kolonisinin bulunduğu Zeta ve Novo Brdo kalmıştı. Dolayısıyla Cumhuriyet buradaki vatandaşlarına Osmanlı akınlarına karşı direnmelerini salık verdi. Onlar da şehrin Haziran 1441'de düşüşüne kadar öyle yaptılar.[119] Dubrovnik öte taraftan, Türklerin hareketleri hakkında Macar başkentini bilgilendirmekten ve kışkırtmaktan da geri durmamaktaydı.[120]

Dubrovnik bir yandan Osmanlı karşıtı ittifak tasarılarına destek verirken, diğer yandan da ticarî menfaatlerinin ve güvenliğinin temini için Osmanlı siyasî erkiyle elçileri aracılığıyla diplomatik görüşmelerde bulunmaktaydılar. Dubrovnikliler, 1430 yılında II. Murad'dan aldıkları ahidnâmeyle -haraç yükümlülüğü altına girmeden- ticarî imtiyazlar kazanmışlardı. Hemen ertesi senesinde, Osmanlı karşıtı koalisyon hazırlıkları için Basel'de toplanan konseyde Dubrovnik'i temsilen Johannes Stoicus da aktif bir üye olarak yer aldı.[121] 1438-1439 yıllarında Floransa'daki toplantılara da Dubrovnik, daha en başından itibaren canlı bir ilgi gösterdi.[122] Yine cephelerde de Türklerle çarpışan Dubrovniklilere rastlanmaktaydı. Bu gelişmelere öfkelenen sultan, Dubrovnik'in artık Osmanlılara itaat ve sadakatini sunarak haraç ödemeye başlamasını deklare etti. Aksi takdirde Dubrovnik'i yıkma tehdidinde bulundu. Bu koşullar altında 1442'de

---

117 Harris, *a.g.e.*, s. 70-71; Donald Edgar Pitcher, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*, (çev. Bahar Tırnakcı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013 (4. Baskı), s. 108; Carter, "The Political Geography", s. 83.

118 Sabire Arık, "Polonya (Leh) Kaynaklarında Varna Savaşı ve Sonuçları", *Türk Tarihinde Balkanlar, Balkans in the Turkish History*, I, (ed. Zeynep İskefiyeli, M. Bilal Çelik, Serkan Yazıcı), Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Sakarya 2013, s. 359; Ludwig Fekete, "Osmanlı Türkleri ve Macarlar, 1366-1699", *Belleten*, XIII/52 (Ekim 1949), Ankara, s. 664-665.

119 Harris, *a.g.e.*, s. 83.

120 Krekić, "The War of 1443-1444", s. 1; ayrıca bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 86; Jorga, *a.g.e.*, I, s. 366.

121 Harris, *a.g.e.*, s. 77-78; Carter, "The Political Geography", s. 84-85.

122 Krekić, "Dubrovnik's Participation in the War against the Ottomans in 1443 and 1444", *Zbornik Radova Vizantoloskog Instituta II*, Belgrad 1953, s. 145 (*Dubrovnik, Italy and the Balkans in the Late Middle Ages*, Variorum Reprints, London 1980 içinde, s. 1); Harris, *a.g.e.*, s. 86.

Cumhuriyet'in elçilerine verdiği ahidnâmeyle ilk defa haraçgüzarlık statüsü teşkil edildi. Fakat Dubrovnikliler bu defa da -Macar tâbiyetinden vazgeçmeyerek- 1444 yılındaki Haçlı ittifakına nakdî ve maddî destekler verdiler. Dubrovnik şehriyse müttefiklerin diplomasi köprüsü haline geldi.[123] Dubrovnik ittifaka katkıları karşılığında Macar Kralı Vladislav'dan, Arnavutluk'un stratejik öneme sahip liman şehirleri ve buğday ikmal noktaları olan Avlonya ve Kanina'nın sözünü almıştı.[124] Dubrovnik'in iki gemiyle birlikte fiziken de yer aldığı[125] operasyonda Boğazlarda Osmanlı ordusunun karşı kıyılara geçişini engelleyememeleri, akabinde Varna'da gerçekleşen savaşta Osmanlıların Macar liderliğindeki müttefikler karşısındaki zaferiyle sonuçlandı.[126] Bundan dört sene sonra 1448 yılında Kosova Ovası'nda gerçekleşen savaşın da Türklerin zaferiyle neticelenmesi dolayısıyla Balkanlarda Osmanlı hâkimiyeti pekiştirilmiş oldu.[127]

1444 yılında Osmanlı-Dubrovnik ilişkileri kopmuştu.[128] İlişkilerin yeniden kurulması için 1451'de II. Mehmed'in nihaî cülusu, haraçgüzarlık statüsünün tekrar tesisi içinse 1458 yılının beklenmesi gerekecekti ki, dolayısıyla bu son tarih aynı zamanda Dubrovnik'in iki efendili döneminin de başlangıcını oluşturacaktı.

---

123 Dubrovnik'in müttefikler arasındaki diplomatik bağlantıları sağlama hususundaki köprü rolü ve elçileri vasıtasıyla ördüğü bilgilendirme ağı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Krekić, "The War of 1443-1444", s. 2-7, 10. Ayrıca Vatikan papazı IV. Eugen'in diplomatik bir temsilcisi ve ajanı olan, müttefikler arasında iletişim sağlayan Anconalı Cyriak Pizzoli'nin Dubrovnik'ten geçerek Balkanlara giriş yaptığına dair bkz. Arık, *a.g.m.*, s. 366. Varna Savaşı önceki hazırlıklarda Dubrovnik başdiyakozunun rolü için bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, I, s. 490. Ayrıca sefer organizasyonu, yapılan planlar ve toplanan çeşitli destekler hakkında bkz. *aynı eser*, s. 490, 497-499.

124 Şerafettin Turan, Dubrovnik'in Avlonya'nın yanı sıra göz koyduğu diğer şehrin Yanya olduğunu belirtir, bkz. *a.g.m.*, s. 543. Ancak bu bilgi yanlıştır. Doğrusu, Avlonya limanının hemen ardında, iç karada yer alan Kanina kasabasıdır. Bkz. Krekić, "The War of 1443-1444", s. 7; Jorga, *a.g.e.*, I, s. 380; Harris, *a.g.e.*, s. 86; ayrıca bkz. Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihân-nümâ, Neşrî Tarihi*, Cilt II, (yay. Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen), TTK, Ankara 1995 (3. baskı), s. 649; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, I, s. 432; Halil İnalcık, *Fatih Devri Üzerinde Resmi Vesikalar*, I, TTK, Ankara 1995 (3. Baskı), s. 30, 34; Colin Imber, *Varna Savaşı*, (çev. Ayda Arel), Kitap Yayınları, İstanbul 2007, s. 40-42, 49-50. Avlonya ile Kanina'nın birbirleriyle irtibatlı yakın konumları hakkında ayrıca bkz. Pitcher, *a.g.e.*, s. 107.

125 Dubrovnik'in vaat etmiş olduğu iki kalyonun yanı sıra kiralık bir gemiyi daha sefere destek için gönderdiği hakkında bkz. Antun Ničetić, "Galije Trireme i Bireme Bile Su Tijekom Više Stoljeća Ratni Brodovi Dubrovnika", *Anali Dubrovnik*, 40 (2002), s. 44.

126 Savaş hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, I, TTK, Ankara 1995 (7. Baskı), s. 419-421, 432; Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, *Resimli - Haritalı*, I, (ilâve metin: Mithat Sertoğlu), TTK., Ankara 2010, s. 319-332; Imber, *Varna Savaşı*, s. 40-42 ve devamı; ayrıca bkz. Jorga, *a.g.e.*, I, s. 378-380; Zinkeisen, *a.g.e.*, I, s. 487.

127 Savaşa giden süreç ve II. Kosova Savaşı hakkında bkz. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, I, s. 446-450; Cezar, *a.g.e.*, I, s. 342-344; Arık, *a.g.m.*, s. 377; ayrıca bkz. Jorga, *a.g.e.*, I, s. 390-394; Zinkeisen, *a.g.e.*, I, s. 534-542.

128 Dubrovnik 1444 yılı haracını göndermemişti. Bkz. Zdenko Zlatar, "Dubrovnik and Ottoman Balkans (1430-1808)", *Türk Tarihinde Balkanlar, Balkans in the Turkish History*, I, (ed. Zeynep İskefiyeli, M. Bilal Çelik, Serkan Yazıcı), Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Sakarya 2013, s. 476.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-DUBROVNİK İLİŞKİLERİNİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ

"*Bedeli, dünyanın bütün altınları dahi olsa, özgürlük satılamaz*"*

XIII. yüzyılda, Dubrovnik'in henüz Venedik tahakkümü altına girdiği aynı devirlerde Küçük Asya'da, Dubrovnik'ten bile daha ufak bir siyasî oluşum küçük adımlarla varlık göstermeye başlamıştı. Moğol istilasının önünden Türkistan'dan Anadolu'ya göç eden Kayı boyu obası, yurt arayışında geçirdiği tecrübelerin nihayetinde önce Karacadağ'da, ardından Söğüt'te üslenmiş ve Türkiye Selçuklu Devleti'ne tâbi bir beylik olan Candaroğullarına bağlı olarak Doğu Roma sınırında küçük bir uç beyliği haline gelmişti. Doğru zamanda doğru hamleleri yapmalarıyla ise Anadolu'da Moğol istilasından sonraki kaotik ortamda varlığını koruyabilmişti. Osmanlı Beyliği, her ne kadar Türk devlet geleneğinin kendine has koşulları içerisinde beylikten devlete dönüşmüş olsa da evvela tekfurlarını, ardından bizzat Doğu Roma ordusunu savaş meydanlarında mağlup etmesiyle bir siyasî oluşum olarak tanınmış ve tarih sahnesine çıkmıştı. Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey, bu ilk devir zaferler sayesinde diğer Türk beylikleri arasında kazandığı karizmatik liderlikle dikkati çekmiş[129] ve o çağın temel

---

* Dubrovnik Cumhuriyeti'nin temel resmî düsturu olan özlü söz: "*Don bene pro toto libertas benditur auro / Liberty cannot sold for all the gold in the world*".

129 Halil İnalcık, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Problemi", *Doğu-Batı*, II/7 (Temmuz 1999), s. 13; aynı yazar, "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Osmanlı*, I, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 50-55; ayrıca bkz. M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 85-89.

sivil toplum kuruluşlarını teşkil eden mutasavvıfların yönlendirmeleriyle[130] de Türk boyları nezdinde bir cazibe unsuru haline gelmişti. Böylece hem demografik gelişimini hem de buna bağlı olarak askerî ve siyasî gücünü arttırarak bölgede potansiyel bir siyasî-askerî varlık olarak belirmişti. 1320'de Orhan Gazi'nin Bursa'yı fethi ve şehri başkent yapmasıyla Osmanlı Devleti'nin büyüme ve güçlenme süreci önemli bir seviye atlamış, prestiji ve itibarı ise oldukça artmıştı. Önce Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçişi ve ilerleyişi, devam eden süreçte I. Murad'ın Edirne'yi fethinden sonra devletin başkentini bu şehre taşımasıyla Türklerin Balkan coğrafyasında da bir yayılma göstereceklerinin sinyallerini vermişlerdi. Kuruluşu ve gelişimi açısından Kuzeybatı Anadolu temelli olarak tesis edilen Osmanlı Devleti, konjonktürel gelişmelerin yön göstermesiyle Batı'ya Balkanlara doğru ilerleme ve genişleme fırsatı yakalamıştı. Anadolu'nun parçalanmışlığı içerisinde kendinden daha güçlü olan siyasi oluşumlara karşı yeterince güçleninceye kadar bir tehdit unsuru olarak görünmekten uzak duran Osmanlı beyleri, ancak şartlar elverdiğinde diğer beyliklerin topraklarını –barışçı ya da askerî yöntemlerle– sınırlarına katmışlardı.[131] Karesi, Aydın, Saruhan ve Menteşe gibi denizcilikte maharet kazanmış Türk beyliklerinin[132] giderek tek idare altında toplanmasıyla Osmanlıların denizler yönündeki gelişimi sağlam temellere oturtulmuştu. Diğer taraftan Balkanların bölünmüşlüğü ve kaotik güç dengeleri arasında kendilerine rahatlıkla yer açarak bu

130 Bu konuda kaleme alınmış oldukça geniş bir literatür mevcuttur. Bilhassa XIII. yüzyıldan itibaren Türkiye'ye hâkim olan ve sonraki devirlerde de Türklerin temel dinî zihniyetini teşkil eden tasavvufî İslam'ın yükselişi ve siyasî-sosyal yapıya olan doğrudan ve dolaylı tesirleri hakkında genel ve toplayıcı bilgileri edinmek açısından bkz. Köprülü, *a.g.e.*, s. 13, 86-97; İnalcık, "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", s. 48-50, 56-59; Ahmet Yaşar Ocak, "Ahilik ve Şeyh Edebali: Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi Açısından Bir Sorgulama", *Yeniçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri: Osmanlı Dönemi, Makaleler-Araştırmalar*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 13-21; İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet/Tekke Münasebetleri*, Seha Neşriyat, Ankara 1989, s. 1-13.

131 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. İnalcık, "Ottoman Methods of Conquest", *Studia Islamica*, 2 (1954), s. 103-129; ayrıca bkz. Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi, İstanbul 2001, s. 37-74, 113-120; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK., Ankara 1988 (4. Baskı), s. 1-179; aynı yazar, *Büyük Osmanlı Tarihi*, I, TTK., Ankara 1995 (6. Baskı), s. 39-91.

132 İnalcık, "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazî Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", *Türk Denizcilik Tarihi*, I, (ed. İdris Bostan, Salih Özbaran), T.C. Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 31-47; Hüseyin Kayhan, "Osmanlı Öncesi Akdeniz ve Çevresinde Türk Korsanları", *Doğu Batı, Akdeniz*, Sayı: 34 (Kasım, Aralık, Ocak 2005-06), Ankara, s. 267-287.

topraklarda nispeten daha rahatlıkla ilerlemeye, yayılmaya[133] ve yerleşmeye[134] koyulmuşlardı.

Osmanlıların henüz tarih sahnesine bir devlet olarak çıkmalarından evvel Türkiye ve Yakındoğu ülkelerinde Selçuklular, Türkiye beylikleri, İlhanlılar ve Memlûklüler ile ticarî ilişkiler kurmuş olan Dubrovnikliler,[135] ticarî faaliyetlerini yürüttükleri bazı şehirleri ele geçirerek hâkimiyet kuran ve bölgede yükselerek yeni bir güç unsuru haline gelen bu yeni siyasî aktör ile menfaatlerinin devamının temini için irtibata geçme ihtiyacı duymuşlar ve böylece ilk temaslarını gerçekleştirmişlerdi.

1.1. Osmanlı-Dubrovnik İlişkilerinin Başlangıcı

İki siyasî oluşumun mensupları arasındaki ilişkilerin başlangıç devresini oluşturan ilk dönem kendi içerisinde üç aşamada gerçekleşmiştir: a) Dubrovnikli bazı tüccarların Osmanlı siyasî erki ile gayri resmî ilk temasları; b) Dubrovniklilerin Balkanlarda fetih ve akın harekâtlarını idare eden askerî erk ve taşra yöneticileri ile kurdukları irtibatlar; c) Gönülsüz diplomasi: İlk resmî diplomatik ilişkinin tesisi ve iki devlet arasındaki ilk antlaşma.

---

133 Orhan Bey devrinde Süleyman Paşa'nın ve I. Murad devrinin Balkan fetihleri, ayrıca Sırplar ve Bulgarlar ile ilk militer temaslar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 155-160, 163-173; Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, *Resimli - Haritalı*, I, (ilâve metin: Mithat Sertoğlu), TTK., Ankara 2010, s. 82-87, 99-101; İnalcık, "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", s. 62-65; İbrahim Sezgin, "Osmanlıların Rumeli'ye Geçişi ve İlk Fetihler", *Osmanlı*, I, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 212-216; Zinkeisen, *a.g.e.*, I, s. 165-183, 189-199.

134 Balkanlarda, Filibe (Plovdiv), Serez (Serres) ve Üsküp (Skopje) gibi Dubrovniklilerin de yoğun faaliyet gösterdikleri, bazılarında önemli ticaret kolonilerinin yer aldığı ve ilk dönemlerdeki Osmanlı yayılmacılığı neticesinde Türklerin sürgün ve iskân yöntemleri ile kolonileştikleri veya kurdukları şehirlere dair ayrıntılı bilgi için bkz. Kiel, "Balkanların Osmanlı ile Bütünleşmesi", s. 191-199; ayrıca bkz. Ömer Lütfi Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, Hamle Yayınevi, İstanbul 1993.

135 Dubrovnik'in Lokrum adasındaki Sv. Marija od Kaštela Kilisesi ve Benedikten Manastırı'nın hazinesi ile bağış kutularında bulunan madenî paralardan yola çıkılarak hazırlanmış olan makale için bkz. Mato Ilkić - Nikolina Topić, "Dubrovački Nalazi Seldžučkog, Ilkhanidskog i Mamelučkog Novca", *Anali Dubrovnik*, 51/1 (2013), s. 1-16. Ayrıca Dubrovniklilerin, iaşenin ana maddesi olan, Orta ve Yeniçağların en temel ve stratejik ticaret kalemi olan hububatın temini için Anadolu limanlarından gemilerine yükleme yaptıkları, dolayısıyla Selçuklulardan sonra Anadolu'daki Türk beylikleriyle de ticarî faaliyetler yürüttükleri hakkında ayrıca bkz. Babinger, "Ragusa", s. 598.

1.1.1. Dubrovniklilerin Osmanlı Türkleri ile İlk Temasları

Aristokratik bir tüccarlar cumhuriyeti niteliği taşıyan Dubrovnik'in dış siyaset hedefleri, şehir devletinin mevcudiyetinin ve -görece- bağımsızlığının temini ile ticarî menfaatleri etrafında şekillenmişti. Bu bakımdan Dubrovniklilerin Osmanlı Türkleri ile irtibatlarının öncelikli kesişme noktası da vatandaşlarının ticarî faaliyetlerinin Osmanlı hâkimiyeti altına alınan bölgelerde emniyet ve serbestlik içerisinde devamının sağlanması üzerine kurulu olmuştu.

Dubrovniklilerin Osmanlı yönetim erki ile ilk defa Orhan Bey ve/ya I. Murad zamanında temasa geçtikleri ile alâkalı olarak bazı görüşler mevcuttur. Fakat bu konuda günümüze kadar devrin çağdaşı bir kaynağın tespit edilememesi, buna karşın söz konusu görüşün ilk defa yazılı olarak –henüz tespit edilebildiği kadarıyla– XVII. yüzyıl resmî belgelerinde[136] ve bazı Dubrovnik kaynaklarında[137] yer bulmuş olması dolayısıyla bazı tarihçiler bu ilk temasları pek inandırıcı bulmamaktadırlar. Dolayısıyla onlar tarafından Dubrovnikliler, XVII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu nezdinde teveccüh ve sempati kazanmak maksadıyla ilişkilerin kuruluş tarihini mümkün olabildiği kadar eski tarihlere götürme gayretiyle bu iddiayı uydurduklarını öne sürmüşler ve bu görüş hakkında "efsane" olarak nitelendirmede bulunmuşlardır.[138] Hâlbuki iki devlet arasında resmî-

---

136 Bu görüşü destekleyen XVII. yüzyıl Osmanlı fermanlarında geçen, "*... merhûm ceddim Orhan Han zamânından bu âna gelinceye değin Dubrovnik beğleri Âsitâne-i Sa'âdetimin dostları ve haracgüzârları*" olduklarına dair ve "*… bundan akdem cennet-mekân firdevs-âşiyân merhûm ve mağfûr-leh Sultan Orhan Han aleyhi'r-rahmetehu ve'l-gufrân taht-ı âl-i baht-ı ʿOsmanîye cülûs eyledikde cümle ümerâ-i nasârâdan mukaddem Dubrovnik beğleri atabe-i ulyâlarına itâʿat ve inkıyâd ve kabûl-i cizye eyle*"dikleri ile "*Dubrovnik beğleri ibtidâ-i âl-i ʿOsmândan merhûm Sultân Orhan aleyhi'r-rahmetehu ve'l-gufrân zamân-ı saʿâdetlerinden bu âna gelince dört yüz seneden berü cizye kabûlü ile ʿabd-i sadâkatkârlar olma*"ları hakkındaki ifadeler için bkz. DAD., DA., *AT., 7/2.1*, sv. 13, br. 645; sv. 17, br. 828; sv. 21, br. 1002; sv. 26, br. 1127, 1129; sv. 30, br, 1240, 1247; sv. 31, br. 1275, 1279; sv. 33, br, 1319, 1321, 1330 ve daha pek çok yerde; *BOA.*, *A.DVN.DVE.d 13/1*, s. 145/2 (belge no: 694-696); *BOA.*, *A.DVN.DVE.d 14/2*, s. 6 (belge no: 7), 11-13 (belge no: 21), 58-59 (belge no: 55), 102/1 (belge no: 160), 126/3-127 (belge no: 218), 132/2 (belge no: 237), 133/2-134 (belge no: 240), 155/1 (belge no: 284), 157/1 (belge no: 296), 161/1 (belge no: 309), 166/1 (belge no: 325) ve daha pek çok yerde; *BOA.*, *A.DVNS.HADR.d 02*, s. 21/2-22, 22/1, 37/1, 54/4, 57, 66/1, 67/1-2 ve daha pek çok yerde. XVII. yüzyılda her Dubrovnik elçisinin padişahın huzuruna kabul merasimleri sırasında sultana hitaplarında yer alan, her sene tekrarladıkları ve her iki devlet tarafından da resmî söylem olarak kabul görmüş ve gelenekselleşmiş bu ifadeler, diplomatik bir karşılıklı iyi niyet göstergesi haline gelmiştir. Yoksa Dubrovnik'in Orhan Bey zamanında Osmanlı Devleti'ne haraç/cizye ödemeye başlamış olması mümkün değildir. Bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 72.

137 Miović, Dubrovnikli tarihçi Jakov Luccari (1551-1615)'nin yıllıklarında, Dubrovniklilerin Orhan Gazi ile I. Murad'dan ticaret izni aldıklarının kayıtlı olduğunu belirtmektedir, bkz. *Diplomacija*, s. 10.

138 Hazım Şabanoviç, "Dubrovnik Devlet Arşivindeki Türk Vesikaları", (çev. İsmail Eren), *Belleten*, Ankara 1966, s. 391-392. Bu görüşlerin ciddiye alınmaması gerektiğinin belirtildiği bir diğer makale için bkz. Babinger, "Ragusa", s. 598.

diplomatik bir münasebet kurmaktan ziyade, aristokrat ailelerden gelen (veyahut da gelmeyen) bazı tüccarların müstakil olarak (ya da grup halinde) Osmanlı siyasî erkiyle görüşmüş ve (henüz yazılı belge üretilmiyor olma ihtimalinden hareketle)* Osmanlı beylerinden muhtemelen şifahî olarak, tüccarların *bac*** vergisi ödemekle yükümlü olduklarından bahisle ülkede serbest ticaret güvencesi ve izni almış olabilecekleri tahmininden yola çıkılarak ilk temasların böylece sağlanmış olması mümkündür.[139]

Bir başka görüşte ise, Edirne'nin fethi sonrasında Dubrovnikli tüccarların ticarî faaliyetlerini serbestçe sürdürmelerine olanak tanıyan bir ahidnâmenin 1365 yılında I. Murad tarafından Cumhuriyet'in elçilerine verilmesiyle ilk ikili ilişkilerin başladığı iddia edilmektedir.[140] Buna göre, Dubrovnik'in Osmanlı Devleti'ne 500 duka haraç ödemesi karşılığında vatandaşlarının ilk defa olarak Osmanlı topraklarında ticaret serbestliğine sahip oldukları, dolayısıyla haraçgüzâr statüsüne ve Osmanlı himayesine girdiği de iddia edilir.[141] Bu görüşü destekleyen, XVII. yüzyıla ait pek çok Osmanlı belgesi de mevcuttur,[142] fakat çağdaş kaynak niteliği taşımamaları ve geç tarihli vesikalar olmalarından ileri gelen sebeplerle bu metinler mevzu edilen görüşü ispatlamaktan uzaktırlar. Söz konusu ahidnâmenin Osmanlı ve Dubrovnik kaynaklarında henüz ortaya

---

* Timur'un Anadolu'yu istilası sırasında Osmanlı Arşivi büyük ölçüde imha olduğundan bu konuda sağlıklı yorumlar üretebilmek güçtür.

** XIV. yüzyılda *bac* vergisi, pazarlara getirilen ürünler için alınan bir vergidir.

139 Bu hususta Özgecan Köker'in fikrini biz de paylaşmaktayız. Bkz. *XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti-Dubrovnik İlişkileri ve Hicri 1037-1056/1627-1646 Tarihli Ahkâm Defteri Transkripsiyon ve Değerlendirmesi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2011, s. 4-5. Ancak her iki devletin de ortak bir coğrafyada siyasî çıkarlarının henüz kesişmediği, dolayısıyla da haracgüzârlığı gerektirecek şartların ve baskı unsurlarının daha oluşmamış olduğu üzerinden mantık kurmak gereklidir.

140 Zinkeisen, 1365'te verildiği iddia edilen ahidnâmeyi daha bir somutlaştırarak I. Murad'ın bu belgeye attığı imzanın daha sonra gelen sultanların tuğralarına temel teşkil ettiğini öne sürmüştür. Bkz. *a.g.e.*, I, s. 202; ayrıca bkz. Glavina; *a.g.t.*, s. 11. Şerafettin Turan ise ayrıca, bu ahidnâmenin sonraki ahidnâmelere temel teşkil ettiğini ve 1390'da I. Bayezid'in cülusunda, 1408'de Emir Süleyman ve 1414'te de I. Mehmed tarafından yenilendiğinden bahsetmektedir, bkz. "Dubrovnik", *TDVİA*, s. 542. Sözü edilen 1365 tarihli ahidnâmenin henüz ortaya çıkmamış olmasından hareketle bu tarihte muhtemel bir irtibatın bazı tarihçiler tarafından gerçek dışı olarak değerlendirildiği görülmektedir. Buna binayen ilk antlaşmanın 1430'dan evvel olamayacağına dair olan görüş için bkz. Şabanoviç, *a.g.m.*, s. 391-392; Babinger, "Ragusa", s. 598; Zlatar, *a.g.m.*, s. 475. Vesna Miović'in yürüttüğü araştırmalarda, Dubrovnik Devlet Arşivi'nin henüz tasnif edilmemiş bölümleri arasında ilk irtibatların varlığını destekleyecek, belki de kanıtlayacak bulgulara ve/ya delillere rastladığını belirtmiş olması konuyu aydınlatmak hususunda ümit vermektedir. Bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 10. Köker, isabetli bir tespitle Orhan Bey'in 1362'de vefat ettiğine dikkat çekmekte, dolayısıyla 1365 ahidnâmesinin I. Murad devrine ait olması gerektiğine işaret etmektedir. Bkz. *a.g.t.*, s. 4.

141 Zinkeisen, *a.g.e.*, I, s. 202; Turan, *a.g.m.*, s. 542.

142 "… *Dubrovnik beyleri ve reâyâsı üç yüz yıldan beri haracgüzâr* (*ve Âsitâne-i Sa'âdetimin dostu*) *olub*…" ifadesi için bkz. 1607 tarihli BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 46/5 ve 1609 tarihli sureti; ayrıca bkz. s. 161/2, 168/2, 170/1, 172/2 ve daha pek çok yerde. Söz konusu ifadeler, XVII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ile Dubrovnik Cumhuriyeti'nin resmî bakış açılarını karşılıklı olarak yansıtmaları açısından değer taşımaktadırlar.

çıkmamasından dolayı iki devlet arasında böyle bir ahdin aslında yapılmamış olabileceğine dair önemli tereddütler vardır.[143] Yine de Cumhuriyet'in resmî başvurusu olmaksızın, birtakım Dubrovniklilerin ön ayak olmasıyla, tüccarların yürüttükleri faaliyetleri teminat altına almak maksadıyla ticarî bir imtiyaznâme almış olmaları da yine ihtimal dâhilindedir. Bunun bir destekleyicisi olarak, Dubrovniklilerin yakın tarihlerde Vatikan'dan İslam ülkeleriyle ticaret izni almaları tesadüf olmasa gerektir. Öyle ki, Dubrovnikliler Türkiye ile yürüttükleri ticaretin bir gereği olan bu irtibatları meşru kılmak adına Katolik dünya içerisinde bağlı bulundukları Vatikan papazı V. Urban (1362-1370)'a müracaat etmeyi ihmal etmemişler ve ondan bahsi geçen ticaret müsaadesini almayı başarmışlardı.[144]

Tüm bunlara rağmen söz konusu bulgular ve yorumlar, Bursa'nın fethinden sonra bazı Dubrovniklilerin kendi inisiyatifleriyle ticaret müsaadesi alabilmelerine dair -kayıt dışı- ilk görüşmeleri yapmış olabilecekleri hakkındaki görüşe gölge düşürmemelidir.

1.1.2. Osmanlı Türklerinin Balkanlarda Hâkimiyet Kurmaya Başlamaları

Dubrovnik şehir yönetiminin müstakil bir cumhuriyete dönüşme sürecinde yaşadığı bağımsızlığını koruma ve varlığını sürdürme mücadelesi sırasında komşu ve çevre bölgelerin siyasî erkleriyle olan ilişkiler, diplomatik faaliyetler, ticarî münasebetler ve bazen de askeri çatışmalar gibi kırılmalar, Dubrovnik'e hayatî derecede kritik deneyimler kazandırdı. Şehir devletinin gelişim sürecinde geçirdiği tecrübeler dolayısıyla ortaya çıkan birikimi kurumsal bir geleneğe dönüştürebilmiş olması ise Cumhuriyet'e ayakta tutabilme yetisi sağladı. Dubrovnik, bilhassa bölgede değişen güç dengeleri arasında kendi menfaatleri lehine yer açmak, ekonomik faaliyetlerini güvence altına alarak geliştirmek, dahası egemen olduğu topraklara ve şehre karşı büyüyen muhtemel tehditlere karşı doğrudan ve dolaylı tedbirler almak noktasında diplomasi aracını emniyetinin ve menfaatlerinin başlıca enstrümanı olarak belirledi. Potansiyellerine ve bölge şartlarına uygun bir dış siyaset geliştirme ve bu yönde ihtiyaç duyduğu ve duyacağı metot ve yöntemleri belirlemekle geçen iki yüzyıl içerisindeyse bu deneyimlerini profesyonelleştirdi. Öyle ki, Dubrovnik'in realist ve pragmatik özgün politikalar

---

143 Babinger, "Ragusa", s. 598; Şabanoviç, *a.g.m.*, s. 391-392; N. H. Biegman, *The Turco-Ragusan Relationship according to the Firmans of Murad III (1575-1595) extant in the State Archives of Dubrovnik*, The Hague-Paris 1967, s. 26.

144 Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, s. 222; Carter, "The Political Geography", s. 86.

üretebilen müesses dış siyaset erki, Geç Ortaçağ ve Erken Dönem Yeniçağ devirlerinde doğudan yükselen ve bölgeye hızla yayılan yeni güce karşı mevcudiyetini muhafaza etme ve sürdürebilme noktasında bu kabiliyetlere son haddine kadar ihtiyaç duyacaktı.

Tarihî seyir içerisinde İslam dünyasından üç büyük darbe[145] almış olan Doğu Roma'nın zayıflaması ve baş gösteren taht kavgaları, İmparatorluğun Balkan eyaletleri ile bağlarının gevşemesine neden olmuştu. Bu da bölgede oluşan merkezî otorite boşluğu dolayısıyla Venedik, Macaristan ve Osmanlı gibi devletleri, ayrıca yerel hanedanların egemenlik ve iktidar mücadelelerini Balkan coğrafyasının üzerine çekmişti. Önceleri Stefan Duşan, bölgesel mücadeleler içerisinden başarıyla sıyrılarak Büyük Sırbistan'ı inşa etti. Onun 1355'te ölümünün ardındansa Slav ve Bulgar ülkelerinin içine düştükleri parçalanmışlık ve kaostan istifade ile bölgeye kuzeyden inen Macaristan'ın yükselen ve yayılan gücüne şahit olundu. Bu arada bölgede ortaya çıkan otorite boşluğunu değerlendirmesiyle Bosna Krallığı Sırpların yerini alarak yüzyılın sonlarına kadar Güney Slav coğrafyasında hâkimiyet kurdu. Aynı tarihlerden itibaren Osmanlı Türkleri ise, rahatlıkla ilerleyebilecekleri ve demografik yayılma ile yerleşimlerini gerçekleştirebilecekleri Trakya ve Makedonya ovalarını, ardından da Güney Slav coğrafyasını pek çok karışıklık ve bölünmüşlük içerisinde önlerinde buldular.

İlk olarak 1352'de Orhan Gazi'nin büyük oğlu Süleyman Paşa Rumeli'ye geçerek Çimpe Kalesi'ni üs olarak aldı. Ertesi yıl ise stratejik öneme sahip Gelibolu limanı ve kasabasını –maruz kaldığı depremle surlarının yıkılması vesilesiyle– fethetti ve söz konusu afet dolayısıyla boşalan yerleşimi Türk iskânına açtı. Bu gelişmeler, Rumeli ve Balkanları XIX. yüzyılın son çeyreği ila XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar hâkimiyeti altına alacak yeni bir aktörün gelişinin şimdilik küçük ve sessiz, ancak ilerleyen yıllarda büyük sonuçlara gebe olacak ilk adımlarını teşkil etmekteydi.

Balkanların içinde bulunduğu genel şartlar, Osmanlı Türklerinin ilerlemesi ve yayılması açısından son derece elverişliydi. Osmanlılar 1364'de Balkanlarda hâkimiyet kurmak için ilk önemli zaferleri olan Çirmen'de gerçekleşen Sırpsındığı Savaşı'nda Macar Kralı Layoş'un liderliğindeki Macar, Sırp, Bulgar, Eflak ve Boşnak birleşik

---

145 Fekete, Doğu Roma İmparatorluğu'nun üç ana safhada hâkim olduğu bölgelerdeki egemenliğini ve otoritesini yitirdiğinden ve sonunda da yıkıldığından bahsetmektedir. Bu üç aşama; ilk Arap-İslam ilerleyişi sırasında Suriye ve Irak'ın zaptı ile Toroslara dayanmış, akabinde Selçuklu Türklerinin Doğu Roma'ya yaşattıkları iki büyük yenilgi olan Malazgirt ve Miryakefalon Savaşları'ndan sonra Anadolu'nun büyük bir bölümüne sahip olmalarıyla devam etmiş, nihai olarak da Osmanlı Türklerinin yükselişi ve bölgede sistemli olarak yayılışları ve sonunda Konstantinopolis'in fethiyle noktalanmıştır. Bkz. *a.g.m.,* s. 663.

ordusunu dağıttılar, 1375'te Niş'i ve 1382'de Sofya'yı fethettiler. 1382'de Kral Layoş'un ölümüyle baş gösteren taht kavgaları ile Macaristan'ın sürüklendiği iç savaş, Sırp prensliklerinin birbirlerine karşı sürdürdükleri bitmez tükenmez hâkimiyet ve üstünlük kurma mücadeleleri ile Duşan'dan sonra bölgede Sırbistan'ın yerini alan Bosna'nın Kral Tvrtko dönemindeki yükselişinin ardından Kral'ın 1391'de ölümü ile yüzyılın sonlarına doğru ülkenin güçten düşmesi gibi coğrafyanın kaderini derinden etkileyen gelişmeler karşısında Osmanlılar gittikçe emin ve sağlam adımlarla bölgedeki güçlerini ve topraklarını arttırdılar. Bu arada, 1389'da Kosova ovasında Sırp ordusunun mağlup olmasıyla bölgedeki Türk varlığının kalıcı olduğu kanıtlandı. Bu süre boyunca Güney Slav coğrafyasında durum oldukça hızlı bir şekilde Osmanlıların lehine gelişti. Türklerin kurmuş oldukları psikolojik üstünlük dolayısıyla şartlar, birbiriyle iktidar kavgasına düşmüş prenslikler arasındaki kaotik atmosfer içerisinde bir yarışa dönüştü. Hemen her feodal, rakibine karşı Türk gücü ve desteğini yanına çekmeye çalışıyordu. Dubrovnik'in dostları ve düşmanları gittikçe Osmanlıların haraçgüzâr vasalları haline gelmekteydiler. Böylece Güney Sırbistan Osmanlı hâkimiyeti altına girdi, 1392'de tüm Bulgaristan ve aynı on yıl içerisinde Makedonya da artık Türklerin hâkimiyetindeydi.[146]

Osmanlıların Balkanlardaki ilerleme ve yayılma sürecine paralel olarak Dubrovnik ticarî kolonilerinin mevcut olduğu ve/ya Dubrovnik tüccarlarının faaliyet gösterdikleri şehirler giderek Osmanlı egemenliği altına girmeye başladı. Bunlardan Filibe, Serez ve Üsküp ise Rumeli'de Türk iskânının gerçekleştirildiği ilk devirlerin en önemli üç yerleşim merkezi oldu.[147] Sofya'dan sonra Tırnova, Prevadi ile Arnavutluk, Bosna ve Hersek'in de gittikçe Osmanlı hâkimiyetine girmeye başlamasıyla birlikte Dubrovnik kolonilerinin bulunduğu ve/ya varlık gösterdikleri hemen tüm yerleşimler zaman içinde padişahın hükmü altında toplanacaklardı.[148] *Dubrovnik Ticaret Yolu*'nun varış ve tarihî *Via Egnetia*[149] ticaret yolunun başlangıç noktalarından birini teşkil eden

---

146 Balkanların o dönemki genel siyasî durumu ve Osmanlıların Balkanlarda hâkimiyetlerini genişletme süreci hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 161-178; Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, I, s. 99-101, 103-104, 113-117, 119-121; İnalcık, "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", s. 67-68; ayrıca bkz. Jorga, *a.g.e.*, I, s. 268-270; Carter, "The Political Geography", s. 87-88.

147 Osmanlı Türklerinin demografik olarak Balkanlara yerleşimleri ve kolonizasyon süreçlerini konu alan Machiel Kiel, makalesinde nispeten teferruatlı şekilde Türklerin Balkan şehirlerindeki genel bir iskân ve imar vetiresini gözler önüne serer, bkz. "Balkanların Osmanlı İmparatorluğu ile Bütünleşmesi, 1353-1453", s. 190-195.

148 Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, (çev. Dost Körpe), Oğlak Bilimsel Kitaplar, İstanbul 2002 (8. Baskı), s. 37.

149 İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Çağ (1300-1600)*, (çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006 (7. Baskı), s. 152.

Niş Osmanlı hâkimiyetine alınmış, böylece Asya ticaret yolları İstanbul-Edirne-Filibe-Sofya-Niş güzergâhı[150] ile tek idare altında birleşmiş, bu da ticaret yollarının Osmanlı kontrolü altına girmesini getirmişti.

Dubrovnik hinterlandında yaşanan Osmanlı ilerleyişi dolayısıyla Dubrovnikliler 1388'de, I. Kosova Savaşı'nın hemen öncesinde sivil bir vatandaşlarını Rumeli beylerbeyi Şahin Bey'e niyetlerini anlamak amacıyla gönderdiler.[151] Osmanlı hâkimiyetinin yayılmasına paralel olarak I. Bayezid devrinde, Balkanlarda gittikçe yoğunlaşan çarpışmalar ve savaşlar esnasında Osmanlılara esir düşen Dubrovniklilerin serbest bırakılması meselesi ortaya çıktı. Bu defa, konuyu müzakere etmek üzere Nova Brdo'daki Dubrovnik soylusu Teodoro Gisla, 12 Mayıs 1392'de Küçük Senato (Malo Vijeće) tarafından görevlendirilerek Sultan'a gönderildi.[152]

Dubrovniklilerin, Balkanlarda askerî varlık gösteren Osmanlı komutanlarıyla ilk irtibatları da XIV. yüzyıldaki Balkan fetihleriyle birlikte başladı. Bilhassa Macar Kralı Sigismund'un Niğbolu'daki yenilgisi ve sonrasındaki gelişmeler, artık Macaristan'ın Dubrovnik üzerinde etkin bir koruma sağlayamayacağını kanıtlamaktaydı. Böylece o dönemlerde Dubrovnikliler, rekabet ve husumet içinde oldukları bazı Boşnak ve Sırp feodalleri ile Venedik saldırılarından korunmak amacıyla Balkanlardaki Türk komutanlarla iletişime geçerek yardımlarına başvurdular. Bu şekilde ayrıca, Balkanların yeni ve potansiyel güç odağının hedefine girmemeyi de teminat altına almanın yollarını aradılar.[153]

1396'da Niğbolu'da Yıldırım Bayezid'in elde ettiği zafer önceki başarıları takip etti ve Osmanlıların bölgede kurdukları hâkimiyeti pekiştirdi. Balkan ticaret yollarının ve yerleşim yerlerinin neredeyse bütünüyle Osmanlı egemenliği ve kontrolü altına girmeleri dolayısıyla, bilhassa Niğbolu'daki son savaştan sonra Dubrovnikliler Osmanlılarla anlaşma yoluna gittiler ve 1396'da Sırbistan'da ticaret yapma izni aldılar. Ertesi sene Sultan'dan, tüm Osmanlı topraklarında da geçerli olacak ticarî imtiyazları elde ettiler.[154]

---

150 Turan, *a.g.m.*, s. 542.

151 Glavina, *a.g.t.*, s. 13.

152 Babinger, "Ragusa", s. 599. 1399'da ise başında Firuz Bey'in bulunduğu bir Osmanlı elçilik heyeti Zveçan Kalesi'nden Dubrovnik'e gelmiştir. Bkz. *aynı yer*.

153 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 222-223; ayrıca bkz. Stephen W. Reinert, "Niş'ten Kosova'ya: I. Murad'ın Son Yıllarına İlişkin Düşünceler", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, (Ed. Elizabeth A. Zachariadou), (Çev. Gül Çağalı Güven, İsmail Yerguz, Tülin Altınova), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997, s. 189, 191, 208-209, 228.

154 Şabanoviç, temel aldığı referansına dayanarak, Dubrovniklilerin Osmanlı Devleti'nden almış oldukları ve şimdiye değin tespit edilebilen ticarî imtiyazlara dair ilk belgelerin 1396 ve 1397

Dubrovniklilerin Osmanlı Türkleriyle ilk irtibatlarının, tüccarların daha önceki yıllarda kurulu ticarî bağlantılarının ve faaliyetlerinin devamını sağlamak, bu şekilde de menfaatlerini sürdürmeyi temin etmek maksadıyla gerçekleştiği anlaşılmalıdır. Bu sebeple bazı Dubrovnik asilzâdelerinin ve/ya tüccarlarının resmî ya da gayri resmî inisiyatifleriyle, muhtemelen diplomatik seviyede olmadan Osmanlı beyleriyle müzakerelerde bulundukları, büyük bir ihtimalle Orhan Bey ile bir görüşme gerçekleştirdikleri ve böylece ticarî odaklı ilk temasları sağladıklarının bir ön kabul olarak ele alınması gerekmektedir.

1.1.3. 1402 Ankara Savaşı Sonrası Fetret Devri ve 1413'te Osmanlı Siyasî Bütünlüğünün Yeniden Sağlanması

1402'de Osmanlıların yüzünü aniden doğuya çevirmek zorunda bırakan, Balkan fetihlerinin bir süre duraksamasına sebebiyet veren, dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin Dubrovnik ile ilgisini ertelemesine ve diplomatik ikili ilişkilerin kurulmasının gecikmesine neden olan çok kritik bir gelişme yaşandı. Emir Timur komutasında yönü Anadolu'ya dönen Türk-Moğol ordularının Ankara Kalesi'ni kuşatması üzerine Çubuk Ovası'nda gerçekleşen savaşın Osmanlıların bozgunuyla neticelenmesi tarihin akışını önemli ölçüde değiştirdi. Timur'un Türkiye beyliklerine toprakları ile eski konumlarını geri vermesi ve tutsak düşen I. Bayezid'in dört şehzadesini Osmanlı siyasî erkini bölmek üzere Anadolu'ya göndermesi dolayısıyla Türkiye'de büyük zorluklarla kurulmuş olan Türk birliği yeniden dağıldı. Bu gelişmelerin sonrasında 11 yıl süren bir Fetret Devri yaşayan devlet, hanedan üyesi dört kardeşin taht mücadelelerine sahne oldu.

Ülkenin Trakya ve Rumeli toprakları Süleyman Çelebi'nin idarî hissesine kaldı. Başkent Edirne'yi hâkimiyetinde bulundurması ve büyük şehzade olmasıyla ilk başlarda

---

yıllarına ait olduklarından bahsetmektedir. Bkz. Şabanoviç, *a.g.m.*, s. 391-392. Harris ise onun kadar kesin bir ifade kullanmadan ve mevzunun tam olarak net olmadığını ifade ederek, ilk görüşmelerin ancak 1396 yılı için delillendirilebildiğini belirtmektedir. Bkz. *a.g.e.*, s. 78. Bu bilgiye dayalı olarak yazar –hatalı olarak– Dubrovniklilerin ancak bu tarihten sonra Türkiye ile ticarî ilişkiler kurduklarını, daha önceleri herhangi bir münasebetin söz konusu olmadığı üzerinde durmaktadır. Hâlbuki Dubrovniklilerin daha evvelden Venedik vatandaşlığı altında Türkiye'ye geldikleri ve Selçuklular ve bazı beyliklerle ticarî münasebetler kurarak faaliyet gösterdikleri artık bilinmektedir. Ilkić-Topić'in ortak makaleleri 2013 yılında yayınlanmıştır, bkz. *a.g.m.*, s. 1-16. Ivan Božić, *Dubrovnik i Turska u XIV. i XV. Veku*, Srpska akademija nauka, Belgrad 1952; s. 1-22, 49-60; Babinger, "Ragusa", s. 598-599; Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808*, I, Naklandi Zavod Matice Hrvatske (NZMH), Ljubljana 1980, s. 12, 117-120, 264, 265; ayrıca bkz. Jorga, *a.g.e.*, I, s. 271.

en yetkin isim onunkiydi ve kendi tasarrufuyla düzenlediği bazı antlaşmalarla egemenliğini sağlamlaştırmaya ve devlet işlerini sürdürmeye çabalamaktaydı. Bu teşebbüsler arasında, devlet otoritesinin zayıflaması karşısında Gelibolu Antlaşması ile Doğu Roma'ya bazı yerleri bırakmak ve Sırp despotu Stefan Lazareviç'e bağımsızlığını tekrar geri vermek gibi birtakım tavizler de vardı.[155] 1408 yılındaysa Dubrovniklilerin Osmanlı ülkesinde serbestçe ticaret yapabilme izinlerini ve imtiyazlarını yeniledi.[156]

Diğer yandan Türk alpleri ve akıncıları Balkanlardaki faaliyetlerini devam ettirmekteydiler. 1410'a doğru Musa Çelebi aniden Rumeli'ye geçti ve Bulgaristan'daki taraftarlarını toplayarak Tuna Nehri'ni aştı. Bu sırada komutanı Paşa Yiğit, Sırp prensler arasındaki mücadelelere dâhil olmaktaydı. Sırp despotu Stefan'a baskı yaparak aralarında Priştine şehrinin de bulunduğu bazı topraklarını kardeşi Vulk'a vermesi yönünde onu zorlamıştı. Bunun üzerine Dubrovniklilerin yoğun olarak ticarî faaliyet yürüttükleri Priştine, Macarlar tarafından yakılıp kül edildi.[157] 1411'de ise Srebrenica Osmanlılar tarafından ele geçirildi. Türklerin tekrar bölgeye döndüğünü gören Dubrovniklilerse bu gelişme üzerine Doğu'dan yaklaşan gücün arz ettiği tehditler hakkında Vatikan ile Macaristan'ı uyarmakta ve Slavları birlik olmaya çağırmaktaydılar. Halbuki Balkanlarda ve Dalmaçya kıyılarında Venedik, Macaristan, Bosna, pek çok Slav ve Arnavut prensler arasındaki mücadeleler ve entrikalar olanca yoğunluğuyla sürmekte ve bu haberlerle bile durulacak gibi gözükmemekteydi.[158]

1413'te I. Mehmed (Çelebi) tüm kardeşlerini bertaraf etmeyi başardı, siyasî iktidarı ele geçirerek tekelinde topladı ve böylece Fetret Devri olarak addedilen dönemi sona erdirerek devletin ikinci kurucusu sayıldı. Ertesi sene Dubrovnikliler, yeni sultan tarafından yenilenmiş ticaret imtiyazlarını elde ettiler.[159] Onun ve haleflerinin hükümetlerinde bir yandan Türkiye'de Emir Timur eliyle bağımsızlıkları verilen beylikler yeniden tek bayrak altına alınmaya ve Anadolu'da Türk birliği sağlanmaya çalışıldı, diğer yandan da Balkan coğrafyasındaki ilerleyişin kalınan yerden devam ettirilmesi politikası yürütüldü.[160]

---

155 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 328-329.
156 Turan, *a.g.m.*, s. 542.
157 Jorga, *a.g.e.*, I, s. 311.
158 Carter, "The Political Geography", s. 85.
159 Turan, *a.g.m.*, s. 542.
160 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 325-329; Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, I, s. 218-219; İnalcık, "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", s. 69.

1427 yılında Sırp Despotluğu'nun tekrar hüküm altına alınması Dubrovniklileri yeniden harekete geçirdi.[161] Artık Macaristan'ın Dubrovnik'i yaklaşan tehlikelere karşı etkin bir şekilde himaye edemeyeceği, Güney Slav coğrafyasındaki gelişmelerden de Krallığın bizzat kendisinin maruz kaldığı yenilgilerden de anlaşılmaktaydı. Dubrovnik'in dost ve düşmanları bir kez daha Türklere yaklaşmaya başlamışdılar ki, bu da coğrafyada Osmanlı etki ve nüfuzunun yeni bir yükseliş trendine girdiği anlamına geliyordu.

I. Mehmed'in ve ardından II. Murad'ın savaşların yıkıcı etkilerine karşı bölgede kurulu ticarî ağlar ve faaliyetlere olan yapıcı ve olumlu yaklaşımları sonucu bu siyasetten Dubrovnik ticareti de olumlu olarak etkilenmiş, fetih devirlerinde zarara uğrayan ticaret ağları da tekrar onarılmıştı. Bundan sonra Balkanlarda Türk hâkimiyetinin genişlemesine orantılı bir şekilde Dubrovnik de gittikçe Osmanlıların siyasî ve ekonomik nüfuzuna girmeye başlamıştı.

Dubrovnik Cumhuriyeti, her ne kadar vatandaşlarının ticarî faaliyetleri yoğun olarak Osmanlı ülkesinde, bilhassa Balkanlarda yoğunlaşmış olsa da Sultan'la diplomatik temaslar sağlayarak ilişki kurmak konusunda son derece isteksiz davranmaktaydı. Sebepleriyse; bir yandan bu tür bir resmî irtibatın başına açabileceği haraç ödeme yükümlülüğü, diğer yandan yaklaşan Müslüman Osmanlı hâkimiyetinin Katolik bir siyasî oluşum nezdinde pek çok endişeleri beraberinde getirmesi, öte taraftan sürmekte olan Macar-Hırvat tacının üst egemenliği gibi faktörlerdi. Dolayısıyla Türk sultanı ile kurulacak diplomatik ilişkilerin Dubrovnik için birçok bilinmeyen denklemi bünyesinde barındırması ve hatta ciddi tehlikeler içermesi dolayısıyla resmî bir elçinin gönderilmesi o devir Dubrovniklilerin bakış açısına göre sonuna kadar kaçınılması gereken bir durumdu. Bu tür korkular ve çekinceler neticesinde 10 Temmuz 1430'da ilk diplomatik davet II. Murad'dan geldi.[162]

---

161 Zlatar, *a.g.m.*, s. 475.

162 Dubrovnik Cumhuriyeti'nin, Osmanlı vasalı olan Doğu Hersek feodali Radoslav Pavloviç ile yaşadığı ihtilaf vesilesiyle II. Murad tarafından gönderilen mektup için bkz. Ciro Truhelka, "Dubrovnik Arşivi'nde Türk-Islav Vesikaları", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, 1, İstanbul 1956, s. 42, vesika 1.

1.1.4. Dubrovnik Cumhuriyeti'nden Osmanlı Devleti'ne Gönderilen İlk Resmî Elçi Heyeti ile Diplomatik İlişkilerin Başlangıcı

İki devlet arasındaki -belgelerle kanıtlanabilen- ilk diplomatik ilişkilerin siyasî seviyede görevlendirilen resmî elçiler vasıtasıyla başlaması 6 Aralık 1430 tarihine dayanmaktadır.[163] II. Murad'ın, artık her iki siyasî oluşum arasında diplomatik münasebetlerin kurulmasını talep ettiği mektubu üzerine Dubrovnik Cumhuriyeti Pier Lukareviç ve Zuha Guçetiç'i resmî elçiler olarak hazırlayıp gönderdi. Böylece yapılan ilk resmî görüşmeler neticesinde II. Murad, 6 Aralık 1430 tarihinde Dubrovnik elçilerine (kimi tarihçilere göre ilk defa) bir ahidnâme verdi. Ahidnâme metninde Sultan Cumhuriyet'e, hükmü altındakilerden kendilerine herhangi bir zarar gelmeyeceğini garanti ediyor ve tüccarların alım-satım yaptıkları ticarî metaların vergilerini ödemeleri koşuluyla (herhangi bir ayrıcalık tanımadan) ticarî faaliyetlerini özgürce devam ettirebileceklerini belirtiyordu.[164] Bu ahidnâmeye göre Dubrovnik haraç ödemekle mükellef kılınmaması sebebiyle haracgüzâr statüsüne girmiş olmamaktaydı.[165] Dubrovnik Cumhuriyeti, bu ahidnâmeyi elde etmekle teminat altına aldığı Osmanlı ülkesindeki ticarî faaliyetlerini meşru bir zemine oturtabilmek amacıyla Vatikan'a başvuru yaptı ve 1433'de Basel'de toplanan Kilise Konseyi Dubrovniklilere İslam ülkeleriyle serbest ticaret hakkı tanıdı.[166]

1.1.5. İkili İlişkilerde Haracgüzârlık Statüsünün Tesis Edilmesi

1439'da ise II. Murad, bazı siyasî gelişmeler üzerine ve anti-Osmanlı tasarıların görüşüldüğü toplantılara katılımından ötürü Dubrovnik'e yaptığı çağrıyla Cumhuriyet'in itaatini sunmasını ve yıllık olarak haraç ödemesini resmen bildirdi. Dubrovnik uzunca bir süre ayak sürüdü, ancak tüm kozları elinde bulunduran üstün ve baskın taraf karşısında

---

163 Truhelka, *a.g.m.*, s. 42-43, vesika 2.

164 Truhelka, *a.g.m.*, s. 42-43, vesika 2; ayrıca bkz. Babinger, "Ragusa", s. 599; Turan, *a.g.m.*, s. 542-543; Harris, *a.g.e.*, s. 80.

165 Zlatar, *a.g.m.*, s. 475; Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 30. Dubrovnik'in ilk defa Osmanlı haraçgüzârlığına girdiği tarihe dair bir başka iddia, 1433'te Bosna kralının ve onun Hersek idarecisi Stefan Vukçiç Kosaça (Stjepan Vukčić Kosača)'nın tehdidini hisseden Dubrovnik'in II. Murad'dan yardım isteyerek, karşılığında yıllık 500 düka altın haraç vermeyi kabul etmesiyle başladığı hakkındadır. Bkz. İdris Bostan, "Ahidnâmelere ve Uygulamalara Göre Osmanlı-Dubrovnik Ticarî Münasebetleri (XV-XVI. Yüzyıllar)", *Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 2006, s. 79-80. Ancak bu bilgi için herhangi bir kaynağın referans gösterilmemiş olması, dahası literatürde mukayese edilebilecek bir imaya dahi rastlanmamış olması mevzu hakkında soru işaretlerini üzerinde bırakmaktadır.

166 Miović, *Spisima I*, s. 11.

direnebileceği hiçbir yol olmadığını gördüğünde elçilerini göndermekten başka çaresi kalmadı.[167] Edirne'de birkaç ay süren, Dubrovnik'in Osmanlı karşıtı faaliyetlere verdiği destekler dolayısıyla sert ve gergin geçen –hatta elçilerin bir süre zindana atıldığı– müzakerelerden sonra Sultan, Dubrovnik elçilerine 2 Şubat 1442 tarihli ahidnâmeyi verdi.[168] Metin Kril alfabesinde yazıldı, Dubrovnik nüshası ise elçiler tarafından içeriğinin kendileri açısından taşıdığı vahameti yansıtmaması amacıyla kısa tutuldu.[169] Dubrovnik Cumhuriyeti bu ahidnâmede Osmanlı Devleti'ne 1000 flori haraç ödemekle yükümlü kılındı ve böylece Osmanlı haracgüzârlığı altına resmen girmiş oldu.[170] Kesin terimler ile tatbikatı, gerek her sultanın cülusundan sonra ahidnâmelerin yenilenmesiyle, gerekse yeni karşılaşılan meseleler karşısında ek fermanlar alınması suretiyle seneler içinde değişip gelişecekti. Diğer yandan ahidnâmenin verildiği aynı sene içerisinde Dubrovnik'e tâbi Ploçe'de Osmanlı gümrük noktası kuruldu.[171]

Dubrovnik Cumhuriyeti hem mantalite hem de ideolojik olarak henüz Osmanlı haracgüzârlığına ve tâbiyetine hazır değildi. 1430'da ilk diplomatik münasebetin tesisinden sonra 1442'de aldıkları ahidnâme ile elde ettikleri ticarî imtiyazlar ve karşılığında ödemeyi göze aldıkları haraç/hediye, reel olarak bakıldığında Dubrovnikliler açısından kısa ve orta vadeli bir yatırım olması boyutunda kârlı bir antlaşmaydı. Ancak gelecek vadede ne kadar büyük kazanımlar getireceğini acaba tahmin etmişler miydi? Kanaatimiz, bu soruya olumlu bir cevap vermeyi engellemektedir. Neticede Dubrovnik yüzyılın onlu yıllarından itibaren ve bilhassa da yakın seneler içerisinde Osmanlı karşıtı ittifaklara destek verecek bir siyaset izlemekteydi ve baskı yoluyla yükümlülüğü altına girdiği haracgüzârlığı sürdürmeye ve ahidnâmeye bağlı kalmaya hiç de niyetli değildi. Cumhuriyet'in elitleri gözünde Osmanlıların Balkanlardaki hâkimiyeti geçiciydi ve Haçlı ittifaklarıyla mutlaka geri püskürteceklerdi. Zaten Osmanlı başkentinde beklenen haracın yerine aynı değerde gümüş yemek takımlarının gönderilmesi de diplomatik

---

167 Elçilerin Osmanlı topraklarında emniyet içerisinde ilerleyebilmeleri hakkındaki emân içerikli yol hükmü / izni için bkz. Truhelka, *a.g.m.*, s. 44, vesika 4.

168 Zlatar, *a.g.m.*, s. 475; ayrıca bkz. Babiner, *Fatih ve Zamanı*, s. 37.

169 Örneğin elçiler, ahidnâmenin Slavca Dubrovnik nüshasına *haraç* kelimesi yerine *dar* (Hırvatça: hediye) kelimesini yazdırdılar. Dahası, Cumhuriyet idarecilerine antlaşma metninin kendilerince rahatsızlık verici maddelerini de sansürlediler. Bkz. Truhelka, *a.g.m.*, s. 44-45, vesika 6; ayrıca bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 84-85; Glavina, *a.g.t.*, s. 17.

170 Zlatar, *a.g.m.*, s. 475.

171 Miović, *Diplomacija*, s. 20.

temayüllerde, Cumhuriyet'in haraç sorumluluğu altına girmek yerine diplomatik hediyelerle karşılıklı ilişkilerin boyutunu ne şekilde ele almaya çalıştığının kanıtıydı.[172]

Sonuç olarak, Dubrovniklilerin Osmanlı Devleti'yle Fetret Devri öncesinde kurdukları ilişkileri resmî seviyeye çıkarıp çıkarmadıklarını ispatlayabilmek henüz mümkün gözükmemektedir. Tarihçiler arasında ilk ilişkilerin resmî ve diplomatik seviyede 1430'da kurulduğuna, haracgüzârlık statüsünün ise ilk defa olarak 1442 yılındaki ahidnâme ile başladığına dair olan görüş, belgelendirilebilmesi ve kanıtlanabilmesi dolayısıyla yaygın bir şekilde genel kabul görmektedir. Tüm bu çeşitli görüşler ise, Dubrovniklilerin Balkan coğrafyasındaki güç dengeleri arasına yeni katılan bu büyük gücün kritik pozisyonunu ve önemini önceden gördükleri, Cumhuriyet'in de bölgedeki ticarî menfaatlerini sürdürebilmek için gerekli temasları sağlayarak Osmanlı Devleti ile ilişki kuran ilk Hıristiyan devletler arasında yer aldığı gerçeğini değiştirmemektedir. Bilhassa Slavik hükümranlık bölgesi tam olarak Osmanlı hâkimiyeti ve kontrolü altına girdiğinde, bir başka deyişle bölge tek bir merkezî idare altında birleştiğinde sınırların kalkması ve genel emniyetin sağlanmasıyla Dubrovniklilerin ticaret hacmi ve kapasitesi müteakip yüzyıl içerisinde azamî derecede artacaktı.

1.2. Osmanlı-Dubrovnik İlişkilerinde Kırılma ve Gerginlik

Dubrovnik, maddî menfaatleri açısından gelişen konjonktürlere bağlı olarak bazı diplomatik manevralar ve hamlelerle vatandaşlarının ticarî faaliyetlerinin devamlılığını temin etmeye dönük bir siyaset takip etmekteydi. Ancak diğer taraftan düşman medeniyetin savaşçı ve yayılmacı bir üyesinin şehrin organik bağlarla bağlı olduğu Slav hinterlandında hâkimiyetini genişletmesi, Cumhuriyet'in toprak bütünlüğü ve bağımsızlığına dair olan endişelerini had safhaya vardırdı. Artık iyice yaklaşmış bulunan Osmanlıların tehditkâr varlığı, Dubrovnik'in çevre bölgelerde yaşanan siyasî kaosu durdurmak ve ortak düşmana karşı birlik oluşturmak için alarm vermesine ve bu yönde faaliyetler yürütmesine sebep oldu.

Cumhuriyet'in, Türklere karşı koalisyon kurulması için yaptığı birlik çağrıları ve uyarıları henüz 1411'de, Srebrenica'nın Osmanlılar tarafından ele geçirilmesinden itibaren başlamıştı. Osmanlıların, Dubrovnik ticarî kolonilerinin mevcut olduğu ve/ya

---

172 Miović, *Diplomacija*, s. 20; aynı yazar, "Diplomatic Relations", s. 187; aynı yazar, *Spisima I*, s. 11.

ticarî faaliyetleriyle menfaatlerinin bağlı olduğu şehirleri ele geçirmeleri karşısında Cumhuriyet vatandaşlarına direnişe yardım emri vermiş, Dubrovnikliler de bu emre kayıtsız kalmamışlardı. Osmanlıları Balkanlardan atma planlarının görüşüldüğü 1431 Basel Konseyi'nde Dubrovnik'in de bir temsilcisi bulunmuştu.[173] II. Murad devrinde Türklerin olanca şiddetiyle Balkan coğrafyasında hâkimiyetlerini genişletmeleri karşısında çözüm arayışları, diğer yandan Osmanlıların Anadolu beylikleriyle sürdürdükleri hâkimiyet mücadelelerinin devlet ve ordu üzerindeki yıpratıcı etkileri de göz önüne alındığında yeşeren Haçlı ittifakı fikri giderek cesaret kazandı. 1438-39 Floransa toplantılarında Haçlı ittifakının kurulması doğrultusundaki düşünceler Dubrovnik tarafından hararetli bir şekilde desteklendi ve onaylandı.[174] 1440'a doğru Osmanlı saldırılarının duvarlarına çarptığı Macaristan hâkimiyetindeki Belgrad'ın yöneticisi Dubrovnikli Matko Talovaç idi.[175] Dahası Dubrovnik, Osmanlı karşıtı yazışmaların diplomatik köprüsü haline gelmişti. Osmanlılar hakkındaki bilgiler ve haberler Dubrovnik'ten Macaristan'a gönderilmekte, koalisyonun tarafları arasında elçiler ve mektuplar Dubrovnik'ten geçmekteydi. Şehir, aynı zamanda Osmanlıların önünden kaçan sığınmacı liderlerin de yine iltica ettikleri kapı haline gelmişti. Velhasıl Dubrovnik, Osmanlılar aleyhindeki ittifak diplomasisinin mekik dokunduğu trafikte hevesli bir rol sahibi olmuştu.[176]

Dubrovnik her şeye rağmen sultanın topraklarında ticarî menfaatlerini arttırmak ve daha iyi koşullarda bir antlaşma peşinde koşmaktan da geri durmamaktaydı. Ancak II. Murad, Dubrovnik'in Osmanlı karşıtı faaliyetlerinden haberdardı. 1439-40 yıllarındaki görüşmeler esnasında Dubrovnik elçilerinin usta oldukları dalkavukluk ile ortamı yumuşatmak, teveccüh kazanmak ve böylece perde gerisindeki Türk karşıtı faaliyetlerini örtmek amacıyla "*Ey sultanım* (çesar)*, ne olur açgözlü köpekleri hükmünüz altına alın ki, haracı sadece size verelim*" sözlerini sarf etmişlerdi. Sultan bu sözler karşısında "*sizi tanımayan, samimi dost zanneder*" cevabıyla Dubrovniklilerin faaliyetleri hakkındaki farkındalığını belli etmişti.[177] Bu bakımdan Sultan Dubrovnik üzerine baskı uygulamakta ve ahidnâmeye sadık kalması için Cumhuriyet'i zorlamaktaydı.[178]

---

173 Carter, "The Political Geography", s. 84, 85.
174 Krekić, "The War of 1443-1444", s. 1; Harris, *a.g.e.*, s. 86.
175 Jorga, *a.g.e.*, I, s. 371.
176 Bu konuda ayrıca bazı örnekler için bkz. Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 44.
177 Miović, *Diplomacija*, s. 10.
178 Harris, *a.g.e.*, s. 84-85; Glavina, *a.g.t.*, s. 17.

1442 ahidnâmesinde Dubrovnik Cumhuriyeti resmen Osmanlı haracgüzârı olarak hukûken vasal statüsüne geçmiş olmasına rağmen öte taraftan hâlâ Macaristan Krallığı'nın üst egemenliği altındaydı ve bu tarihlerde moral-motivasyonu ile sadakati hâlâ Macar-Hırvat tacına yönelmekteydi. Dubrovnik'in antlaşmada yer alan itaat ve sadakate dair maddeye bağlı kalmaya ve Osmanlı Devleti'nin haracgüzârlığını sürdürmeye hiç niyeti yoktu. Öyle ki, Dubrovnik Haçlı ittifakının başarıya ulaşması yolunda imkânları nispetinde yüksek gayret göstermekten geri durmuyordu.

1441'den itibaren Hunyadi Yanoş'un, Kral Vladislav ile beraber Osmanlılara karşı yürüttükleri başarılı seferler ve savaşlarla geçen yıllar, daha sonraları İskender Bey'in isyanı, Haçlı müttefikleriyle birlikte Dubrovnik'te de sevinç içerisinde akis buldu. Vatikan'ın merkezî organizasyonuyla toplanan Haçlı donanmasına Dubrovnik de bizzat kendisinin tam tekmil olarak techizatlandıracağı iki gemi ile katılma vaadinde bulundu. Ayrıca toplanan bağış paralarıyla ittifakı finansal olarak da desteklediğini gösterdi. Macaristan başkentindeyse, Osmanlılara karşı yapılacak nihaî bir savaşın zaferle neticelenmesinin akabinde Cumhuriyet'in elçileri Avlonya ve Kanina'nın sözünü almışlardı. Tüm bu lehte görünen atmosfer içerisinde Dubrovnik, 1444 yılı haracını Osmanlı başkentine göndermedi.[179]

7 Temmuz'da limandan demir alan iki Dubrovnik gemisinin de aralarında bulunduğu Haçlı donanması, II. Murad ile ordusunun Boğazlardan geçişine engel olamadı. 10 Kasım 1444'te Varna'da gerçekleşen savaştaysa müttefikler önemli bir yenilgiye uğrayarak Haçlı cephesinde büyük hayal kırıklığına sebep oldular. Macar Kralı savaş alanında ölmüş, ordusu ise dağıtılmıştı. Artık Balkan coğrafyası Osmanlı Türklerinin ilerleyişine açık hale gelmişti.[180]

Varna'da gerçekleşen savaşın ardından Dubrovnik, eskisinden daha büyük korku ve endişeler içerisine düştü. Dubrovnikliler, Sultan'ın kayınpederi olan, savaş öncesinde tarafsız duruma geçerek savaşın sonucuna etki eden, kendileriyle de arası çok iyi olan Sırp despot Brankoviç'in şahsında tutunacakları bir dal gördüler. Böylece Osmanlı Devleti'yle ilişkilerini düzelterek yeni bir sayfa açmak üzere bir Dubrovnikliyi despotun sefiri olarak 1445'te II. Murad'a gönderdiler. Despotun arabuluculuğu sayesinde Sultan

---

179 Zlatar, *a.g.m.*, s. 476.

180 Varna Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, I, TTK, Ankara 1995 (7. Baskı), s. 419-421, 432; Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, I, s. 319-332; Imber, *Varna Savaşı*, s. 40-42 ve devamı; ayrıca bkz. Jorga, *a.g.e.*, I, s. 378-380; Zinkeisen, *a.g.e.*, I, s. 487.

Dubrovniklilerle anlaşmayı kabul etti ve böylece 1442'deki ahidnâme yenilendi.[181] Ancak sonraki sene, Osmanlıların Sırbistan'ı ilhakından önceki eski hukukî statü yeniden yürürlüğe kondu ve Dubrovnik'in haraçgüzâr statüsü Sultan tarafından lağvedildi. Osmanlı haracgüzârlığından çıkmış olan Dubrovnik'ten, sadece bir defaya mahsus 1500 düka altın diplomatik hediye alındı. Ağustos ayında Dubrovnikliler, elde ettikleri imtiyazların suretlerini Osmanlı memurlarına dağıtmaya başlamışlardı.[182]

Dubrovnik yeniden tek efendisi olarak Macaristan'a tâbi idi. Macaristan ise, Hunyadi Yanoş'un liderliğinde Osmanlılara karşı tekrar yeni bir ordu kurmaktaydı. Dubrovnik, 1446'da Hunyadi'nin kendi tarafına çekme çabalarını geri çevirmeyi başarsa da şartlar Cumhuriyet'i ittifaka 2000 altın vermeyi vaat ve kabul etmek zorunda bıraktı.[183] 1448'de Kosova'da gerçekleşen savaşın yine Osmanlı zaferi ile sonuçlanmasıyla Türklerin Balkanlardan geri püskürtülemeyeceği artık kesin olarak anlaşıldı. Bu savaştan sonra Macarların ve müttefiklerinin kalan son saldırı gücünün Osmanlı kuvvetleri tarafından ortadan kaldırılmasıyla coğrafyada psikolojik üstünlük tamamen Türklerin eline geçti ve XVII. yüzyılın sonlarına kadar bir daha Balkanlar için herhangi bir ittifak kurulamadı.[184]

Dubrovnikliler 40'lı yıllardaki gelişmelerden bazı sonuçlar çıkardılar ve hemen kısa vadede olmasa da yeni siyasî konjonktüre ayak uydurdular. Bundan sonra ve özellikle de bir sonraki sultan devrinde Dubrovnik dış siyaseti ve diplomasisi tamamen Balkan coğrafyasındaki Osmanlı hâkimiyeti gerçeği üzerine inşa edilecekti. Dubrovnik Cumhuriyeti'nin bu tarihlerden itibaren bir daha Osmanlı Devleti aleyhine hazırlanan tasarılara ve girişilen teşebbüslere herhangi bir resmî desteği olmayacaktı. Aksine Cumhuriyet artık Osmanlı karşıtı ittifaklardan genellikle uzak durmaya çalışacak ve tarafsızlık politikasını etkin siyaseti haline getirecekti. Ancak yine de Dubrovnik II.

---

181 Harris, *a.g.e.*, s. 87; Miović, "Diplomatic Relations", s. 187.

182 Miović, II. Murad'ın 1446'da Dubrovnik haracını kaldırmış olduğunu belirtmektedir. Bkz. *Diplomacija*, s. 20. Şerafettin Turan 1445 ahidnâmesinde, 1442'de olduğu gibi 1000 altın tutarındaki haracın tekrar işlerliğe konulduğunu, dolayısıyla Dubrovnik'in Osmanlı haracgüzârlık statüsünün yeniden tesis edildiğini ifade etmiştir. Bkz. *a.g.m.*, s. 543. Uzunçarşılı ise Osmanlıların, Dubrovnik'in Varna Savaşı için Haçlı cephesine yardımının cezası olarak 1444'te haracın 1000 düka altına yükseltilmiş olduğunu belirtmektedir. Ancak hem Uzunçarşılı'nın verdiği tarihte ve hem de onun ve Turan'ın haraca dair bilgilerinde hata vardır, bkz. *Osmanlı Tarihi*, I, s. 223.

183 Zinkeisen, *a.g.e.*, I, s. 532.

184 Savaşa giden süreç, II. Kosova Savaşı ve sonuçları hakkında bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 446-450; Cezar, *a.g.e.*, I, s. 342-344; Arık, *a.g.m.*, s. 377; ayrıca bkz. Jorga, *a.g.e.*, I, s. 390-394; Zinkeisen, *a.g.e.*, I, s. 534-542; Zlatar, *a.g.m.*, s. 476.

Mehmed devrinden itibaren Haçlı cephesine desteklerini el altından ve perde gerisinden sürdürmeye çalışacaktı.

1.3. Fatih Sultan Mehmed Devri ve Dubrovnik'in İki Efendili Sürece Geçişi

1.3.1. İkili İlişkilerde Gerginliğin Devam Etmesi ve Dubrovnik'in Kosaça ile Savaşı

Dubrovnik, her ne kadar Osmanlı karşıtı ittifak tasarılarından artık kendini yüz çevirmek zorunda hissetse ve konjonktürü geçmişe oranla daha fazla kabullense de 1444 ve 1448 savaşlarına, ayrıca İskender Bey'e verdiği destekler Osmanlılar tarafından hiç hoş karşılanmamış ve ikili ilişkilere yansıması son derece kötü olmuştu. 1444 Varna Savaşı'ndaki rolü sebebiyle Osmanlıların şimşeklerini üzerine çekmeyi despot Brankoviç'in aracılığıyla atlatan Dubrovnik, II. Murad'ın müsaade vermemesi sayesinde Konavle'de gözü olan komşusu, hasmı ve Osmanlı vasalı Hersek feodali Kosaça'dan[185] gelecek saldırıdan -şimdilik- korunmuştu. Ancak ilerleyen yıllarda yeniden gerginleşen ilişkilerin neticesinde 1451'de Hersek hükümdarı Kosaça'nın Konavle hâkimiyeti için Dubrovnik'le savaşa tutuşması, buna nelerin sebep olduğunu ve Osmanlıların amaçları hakkında ipuçları vermektedir.

Bir Osmanlı vasalı olarak Kosaça, 1451'de Dubrovnik ile Konavle hâkimiyeti için savaşa girdiğinde II. Mehmed'in onayını aldı ve böylece Cumhuriyet başka çaresi kalmadığını görerek Sultan'ın desteğine başvurmak zorunda kaldı.[186] Aynı yıl içerisinde

---

185 Tarihte ve günümüzde Hersek olarak adlandırılan bölgenin ismi, Kosaça'nın unvanı olan Herceg'den gelmektedir. Kosaça, akrabası Hraniç'in Konavle bölgesini Dubrovnik'e satmasını hiçbir zaman kabullenmemiş ve geri almak için mücadele vermişti. Bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 71-76, 79, 88; Miović, "Diplomatic Relatios" s. 187.

186 Harris Dubrovnik'in, Sultan'ın desteğine herhangi bir elçi göndermeksizin, aralarında Edirne'deki Macar elçisinin de olduğu aracılar vasıtasıyla başvurduklarını belirtse de, Zinkeisen ile Turan'ın 1451'de Cumhuriyet'in yeni sultana cülus tebriki için gönderdiği elçi heyetiyle mevcut barışın devamı ve güvenliğini sağlamak adına bir ön tedbir mahiyetinde haracın 1000 dukadan 1500 dukaya çıkarılmasına gönüllülük gösterdiğini ifade etmeleri hem verdikleri bilgiler, hem de zaman ve mantık tutarlılığı açısından birbirleriyle çelişmektedir. Bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, I, s. 595; Turan, *a.g.m.*, s. 543; Harris, *a.g.e.*, s. 91-92. Miović, 1451'de Senato'da yeni sultana hediye gönderip gönderilmeyeceğinin tartışıldığını belirtmektedir. Ayrıca 1458'de senatonun ilk toplantısında Sultan'ın haraç talebinde bulunduğu mektubu yırtılıp atılmış ve ardından hiçbir şey olmamış gibi davranıldıktan sonra ancak ikinci toplantıda haraçtan kaçar yol olmadığına karar verilmişti. Bkz. *Diplomacija*, s. 20. Bundan sonra gönderilen Dubrovnik elçileri, Üsküp (Skopje)'te II. Mehmed tarafından karşılanmışlar, kendisine 1500 düka altını haraç olarak teslim etmişler ve Sultan da böylece Dubrovnik ahidnâmesini yenilemişti. Bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 93. Dahası 1446'da II. Murad'ın Dubrovnik haracını kaldırdığı ve dolayısıyla 1451'de yükseltilebilecek herhangi bir haracın varlığından söz edilemeyeceğine göre bu veriler ışığında Miović ile Harris'in verdikleri bilgiler kabul edilerek Zinkeisen ile Turan'ın yanıldıkları sonucuna varılmalıdır. Yine aynı sebeplerden

yeni sultanın Macaristan ile üç yıllık bir ateşkes yapmasından istifade ile Dubrovnik de bu antlaşmaya dâhil oldu ve bunun üzerine Kosaça, rahatlıkla ele geçirdiği Konavle'yi Sultan'ın emriyle boşalttı. 1452-1453 yılları arasında ise savaş tekrar alevlendi ve Dubrovnik oldukça zor zamanlar geçirdi. Kosaça Konavle'ye tekrar girdi ve Dubrovnik'e tâbi yerleri yakıp yıktı. Dolayısıyla Sultan'ın müdahalesi son derece istenebilir hale geldi. Yine de savaşın ilk aşamalarındaki ilerleyişine rağmen Kosaça kesin olarak Dubrovniklileri mağlup edemedi.[187] Fakat yeni sultanın Dubrovnik konusunda izleyeceği politikanın ilk doneleri bu yolla ortaya çıkmaya başlamıştı: II. Mehmed, etki-tepki siyasetini bir piyon aracılığıyla uygulamış ve Dubrovnik'i Osmanlıların kucağına itmişti. Bu şekilde hem dış tehditlere karşı Cumhuriyet'in savunmasızlığını vurgulamakta, hem Macaristan'ın onu koruyamayacağına işaret etmekte, hem de çıkar yolun kendi tarafı olduğunu sezdirmekteydi. Böylece yeni padişahın devri, Osmanlı'nın ekonomik olanaklarının cazibesinin arz ettiği teşvike askerî baskının bir tehdit unsuru olarak eşlik ettiği, Dubrovnik'in gitgide Osmanlılara muhtaç durumda bırakılacak şekilde aba altından sopa gösterildiği ve bu yöntemlerle tatlı-sert bir stratejinin hayata geçirildiği bir dönem olacaktı.

II. Mehmed, tahta geçtiği tarihten itibaren İstanbul'un fethine giden süreci hazırlamış ve başarıya giden yolun taşlarını tek tek dikkatle döşemişti. Önce Anadolu'daki başlıca rakibi olan Karamanoğulları Beyliği'nin üzerine yürüyerek ona diz çöktürmüş, ardından da bazı Avrupa devletlerinin tarafsızlığını sağlamıştı.[188] Zaferi getiren anahtarlardan biri de buydu. 1444'te Haçlı ittifakının hazırlayıcıları ve destekçileri arasında yer alan, diplomatik aracılık misyonunu üstlenen Dubrovnikliler yine benzer bir yol ayrımına geldiklerinde bu sefer akıllıca davranarak tarafsız kalmayı seçtiler. Bunun yanı sıra Sultan ayrıca, görüştüğü Dubrovnik tüccarlarından da destek sözü aldı.[189] Tüm bu gelişmeler II. Mehmed'i memnun etmişti ki, böylelikle Sultan'ın

---

ötürü Zinkeisen'in, Dubrovnik'in 1451'de yükümlülüğü altına girdiğini belirttiği 1500 düka altın haracın 1454'te 3000 dukaya arttırıldığına dair verdiği bilgi de böylece reddedilmelidir. Bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, II, s. 27.

187 Savaş dönemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 90-92.

188 II. Mehmed'in tahta geçişi, otoritesini sağlama çabaları ve yakın gelecekteki hedefleri doğrultusunda başta Sırp despotu olmak üzere Balkanlardan, Macaristan'dan, diğer Batılı devletlerden ve hatta Konstantinopolis'ten gelen elçilerin iyi karşılanmaları ve evvelki antlaşmaların yenilenmeleri hakkında bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 453-455; Selâhattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti*, MEB., İstanbul 1971, s. 34; ayrıca bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, I, s. 594, 595, 601-602.

189 Timothy E. Gregory, *Bizans Tarihi*, (çev. Esra Ermert), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, s. 315. Bu sırada Vatikan papazının vekili olan Dubrovnik arşidükü Jakob'un Vatikan filosunun hazırlıklarından sorumlu olduğu hakkında bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, I, s. 612.

desteğiyle Kosaça meselesi de şimdilik çözüme kavuşturulabildi. Sultan'ın kazanılmış teveccühü sayesinde 1454'de Dubrovnikliler –haraç yükümlülüğü getirilmeden– Osmanlı ülkesinde ticaret izninin yer aldığı yeni ahidnâmelerine de böylece kavuştular.[190]

29 Mayıs 1453'te İstanbul Türkler tarafından fethedildi. II. Mehmed'in fethi, Doğu ve Batı hükümdarlarına zafer mektuplarıyla bildirildi. Haraç ödeyenlerin haraç miktarını arttırmaları, şimdiye kadar haraç vermeyenlerinse artık haraç göndermeleri buyruldu. Dubrovnik ise mecbur bırakılabilecekleri yükümlülükleri düşünerek İstanbul'un fethini tebrik için ne bir elçi gönderdi ne de hediye.[191]

Tüm dünyayı derinden sarsan bu büyük olayın Dubrovnik için doğrudan iki etkisi oldu: mülteciler ve Sultan'ın öfkesi. Dubrovnik, jeo-politik konumunun bir sonucu olarak artık gelenekselleşmiş bir uygulaması haline gelen mülteci kabulü ve onların Adriyatik'e açılmaları için bir sıçrama tahtası olma rolüne uygun olarak, İstanbul'dan Batı'ya doğru kaçan kitlelerin İtalya'ya geçmeden önce –II. Mehmed'in buna duyacağı öfkeye rağmen– sığındıkları başlıca liman haline geldi.[192]

Bu arada 1454'te Kosaça, vezir aracılığıyla Dubrovnik ile statüko üzerinden barış antlaşması yapmaya ikna edildi. Konavle Cumhuriyet'in elinde kalacak, herhangi bir savaş tazminatı ödemeyecek, ancak Kosaça ile rekabetlerinin bir diğer veçhesini oluşturan tuz ticaretinde Nova tuz ocakları Dubrovnik çıkarlarının aleyhine işleyişlerine devam edeceklerdi. Böylece Kosaça da Osmanlı sultanının emri dışında Dubrovnik'e saldırmamayı taahhüt etmekteydi.[193]

Bu, Dubrovnik Cumhuriyeti'nin sıcağı sıcağına çarpışmaya girdiği son savaş olacaktı. Zaten çevre güçlerin karşısında durabileceği güçlü bir orduya sahip değildi ve gelişmeler askerî alanda Dubrovnik'in aleyhinde cereyan etme eğilimindeydi. Dahası Osmanlı kuvvetleri sınırlarına dayanmaya oldukça yakın sayılırdı ve tâbi olduğu Macaristan'ın onları engellemeye gücü yetmemekteydi. Bu son savaşta müşahede ettikleri üzere, kendi lehlerine veya aleyhlerine dönebilecek her gelişmenin kontrolü Osmanlıların elindeydi. Macar tâbiyetiyse bu durumda yarar sağlamıyordu. Bir yanda

---

190 Truhelka, *a.g.m.*, s. 45-46, vesika 7-8.

191 Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 103-104.

192 Zinkeisen, *a.g.e.*, II, s. 27. Babinger, Dubrovnik'e sığınan adı önde gelen Doğu Romalı mülteciler arasında Komnenos, Laskaris, Kantakuzenos ve Paleologos ailelerinin üyeleri ile birlikte Konstantinos Laskaris, Demetrios Khalkondilas, Theodoros Spandugino ve PaulosTarchaniotis gibi alimlerin isimlerini saymaktadır. Bu kişiler daha sonra Floransa'ya Medicilerin himayesine gönderilmişlerdi. Bkz. *Fatih ve Zamanı*, s. 104.

193 Harris, *a.g.e.*, s. 92; Zlatar, *a.g.m.*, s. 476; Carter, "The Political Geography", s. 84.

Osmanlı haracgüzârı ve vasalı Kosaça, diğer yanda Macaristan üst egemenliğindeki Dubrovnik… Terazinin dengesinde ağırlık açıkça Osmanlı tarafından yanaydı ve Dubrovnik de eğer ibrenin karşısında yer almak istemiyorsa yanına geçmek zorundaydı. Dolayısıyla Cumhuriyet bundan böyle himaye altında bir çeşit 'silahsız tarafsızlık' durumuna geçti ve 1458'de Sultan tarafından dayatılan haraç maddesinin yer aldığı yeni ahidnâmeyle artık geri dönüşü olmayacak biçimde Osmanlı haracgüzârlığına girdi.[194] Bundan sonra Dubrovnikliler siyasî ağırlıklarını Osmanlı tarafına kaydırarak iki efendili süreci –diplomatik becerilerinin de yardımıyla– dengeli bir şekilde yürütmeye çalıştılar.

Ancak Dubrovnik, Avrupa siyasî konjonktürünü ve Vatikan'ın kendi üzerindeki nüfuzunu da görmezden gelemezdi. Her ne kadar tarafsızlık politikasını artık vazgeçilmez siyaseti olarak benimsemiş olsa da Cumhuriyet her halükârda hâlâ Osmanlı karşıtı bir ittifakın teşklilini ummaktaydı. Bu şekilde Osmanlılarla kurulan zarurî ilişkiden sıyrılmayı ve mecburî "*ihtiyaç evliliği*"ni bir an önce sonlandırabilmeyi arzulamaktaydı.[195] Bunun için de Osmanlı düşmanlarına el altından yardım ve destek vermekten geri durmamaktaydı.[196]

Dubrovnik'in, Sultan'ın öfkesini üzerine çekme pahasına Osmanlılara karşı isyan halinde bulunan, yardım ve desteklerini istemek amacıyla Vatikan'a başvuracak olan İskender Bey'i Roma'ya yolculuğunda şehre kabul etmesi ve onun da buradan denize açılması[197] ipleri son derece geren bir teşebbüs ve gelişmeydi. Hele ki Osmanlıların ona

---

194 Sırbistan'ı tamamen fethetmek üzere olan II. Mehmed'in tam da bu sırada Dubrovnik'ten artık haraç ödemeye başlamasını talep etmesi manidardır. II. Mehmed böylece Dubrovnik'e, yakınlarında bulunan kendi askerî varlığıyla gözdağı vermekte ve bu şekilde Cumhuriyet'e başka seçenek bırakmamaktaydı. 23 Ekim 1458 tarihli ahidnâmede yer alan 1500 düka haraç mükellefiyetiyle Dubrovnik'in artık Osmanlı haracgüzârlığına girmiş olduğu ile ilgili olarak bkz. Truhelka, *a.g.m.*, s. 46-47, vesika 11; Miović, *Spisima I*, s. 12; İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 316; Bostan, "Ahitnamelere ve Uygulamalara Göre Osmanlı-Dubrovnik Ticarî Münasebetleri, 15-16. Yüzyıllar", *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınları, İstanbul 2007 (2. Baskı), s. 250.

195 Miović, *Diplomacija*, s. 20.

196 Dubrovnikliler, eski düşmanları Kosaça'ya dahi düştüğü zaman sırt dönmediler. Osmanlıların ülkesini zapt ettiği zamanlarda uzattıkları yardım eliyle ona bir gemi ve refakatçiler yollayarak kendi bölgesine güvenli bir şekilde ulaşmasını sağladılar. Dahası bazı toprakları üzerinde geçici kontrol sağlamasına da yardımcı oldular ve müdafaa edemediği yerlerde, Neretva üzerindeki Poçitel'de olduğu gibi, Macarları bölgeye davet ettiler. Neticelerinden korkmakla beraber Dubrovnik oradaki Macar garnizonuna destek verdi, para, yiyecek cephane ve tahkimatları kuvvetlendirmek için mühendis gönderdi. Burası 1471'de Osmanlılar tarafından fethedilene kadar, Kos (bugünkü Opuzen)'daki Macar kalesine ise 1490'da düşene dek yardım ve destek gönderdiler. Bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 94.

197 Jorga, *a.g.e.*, I, s. 394; Zinkeisen, *a.g.e.*, II, s. 282; Harris, *a.g.e.*, s. 94; ayrıca bkz. K. Süssheim, "Arnavutluk", *İA*, I, MEB., Eskişehir 2001, s. 585; Tansel, *a.g.e.*, s. 139. Bu bilgilere ilaveten, Vatikan'ın İskender Bey'e Dubrovnik ve Dalmaçya'da Haçlı seferleri için toplanan paralardan yardım yapabileceği vaadinde bulunması ve bir kadırgayı hizmetine gönderebileceği sözü hakkında bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, II, s. 86. Ancak Dubrovnik bu para yardımını vermeyi reddetmiştir. Bkz. Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 144. Ayrıca İskender Bey'in 1466'da Napoli, Venedik ve

karşı verdikleri mücadelede gönderdikleri birliklerin defalarca başarısızlığı karşısında,[198] bu konudaki her türlü yardım ve destek Osmanlıların ve daha özelde de padişahın tahammül sınırlarını son derece zorlamış olmalıdır. Yine de Dubrovnik Cumhuriyeti bir kez daha Osmanlıların gazabını uyandırma ihtimalini göz ardı etti. 1457'de II. Mehmed'in yatıştırılabileceği düşünülerek Dalmaçya'da Haçlı seferleri için toplanan yardım paralarının İskender Bey'e aktarılmasına karşı gelindi.[199] Sultan'ın direktifi doğrultusunda 1458'de gönderilen elçi heyetiyle de 1500 altın haraç teslim edilerek Sultan'ın affi talep edildi.[200] Ancak yine de Dubrovnik'in daha önceleri İskender Bey'e vermiş olduğu destekler, sonra da Ocak 1460'da II. Pius'un başkanlığındaki Mantua Konseyi'nin kapanış konuşmasında Dubrovnik temsilcisinin, Haçlı seferi tasarıları için Cumhuriyet'in iki kadırga göndereceği sözünü vermiş olması, Osmanlıların Dubrovnik'in bu çift taraflılığına dair kızgınlıklarını tekrar canlandırmış oldu.[201] Dubrovnik ise bu sıralarda Osmanlı karşıtı toplantılardan ve tasarılardan bir netice çıkacağına dair yeniden bazı umutlara kapılmışa benzemektedir. Ancak II. Pius'un, Osmanlılara karşı tasarladığı Haçlı seferi için Dubrovnik'ten destek istemek ve diğer yandan da tereddüt içerisinde bulunan Cumhuriyeti cesaretlendirmek için Adriyatik'in öte yakasına geçmek amacıyla Ankona'ya geldiği 14 Ağustos 1464'teki vakitlice ölümüyle Haçlı planları rafa kalktı.[202] Sonraki gelişmelerdeyse Dubrovnik, üzerindeki zan ve kabahatlerin sonuçlarına ne şekilde katlanması gerektiğini görmek durumunda kalacaktı.

Macaristan'ın yanı sıra Dubrovnik'in de yardımına başvurduğu hakkında bkz. Tansel, *a.g.e.*, s. 137. Dubrovnik Senatosu ise aynı yıl içerisinde aldığı bir kararla, İskender Bey'e gönderilecek üç asilzâde aracılığıyla, padişahı kızdırmamak için onun Cumhuriyet sınırlarından içeri girmemesini tebliğ edecekti. Bkz. Babinger, *a.g.e.*, s. 228

198 İskender Bey (Đurađ Kastriot Skenderbeg / Georg Kastriota)'in isyanı ve Osmanlılara karşı verdiği mücadele süreci için bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 443-446; II, s. 59-70; Tansel, *a.g.e.*, s. 133-146; ayrıca bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, I, s. 569-588; II, s. 83-101, 278-284; Jorga, *a.g.e.*, I, s. 390-394; Pitcher, *a.g.e.*, s. 107-108, 132-133. Arnavutluk ancak onun 1467'deki ölümünden sonra, özellikle 1477'den itibaren kademeli olarak fethedilebilmiştir. Bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 70-73; Tansel, *a.g.e.*, s. 211-212; ayrıca bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, II, s. 301-308. Kroya 1478'de, İşkodra ve Khimara 1479'da, Draç (Drazzo) 1501'de, Leş (Alessio) 1506'da Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir. Bkz. Pitcher, *a.g.e.*, s. 133.

199 Dubrovnik, bahsi geçen amaçlarla toplanan ve Macaristan, Bosna ve Arnavutluk arasında eşit olarak paylaştırılan fonlardan İskender Bey'in faydalandırılmasını reddetmiş, bunun karşılığında da Vatikan papazı Calixtus, Sen Blaise'in şehrini 1457 ve 1458'de iki defa dinî ayinlerden men etmekle tehdit etmişti. Bkz. Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 144.

200 Turan, *a.g.m.*, s. 543. Sultan, eğer Cumhuriyet derhal elçilerle birlikte haraç göndermezse, Osmanlı ülkesinde bulunan bütün Dubrovnikli tüccarları tutuklatacağı ve Dubrovnik'i zapt edeceği tehdidinde bulunmuştu. Bkz. Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 148.

201 Zinkeisen, *a.g.e.*, II, s. 192-193. Mantua Görüşmeleri hakkında ayrıca bkz. Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 159-161.

202 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 112; Pitcher, *a.g.e.*, s. 145.

Sırbistan hâlihazırda, 1454'ten 1459'a kadar tamamen fethedilmişti. Bu arada Belgrad II. Mehmed tarafından, selefi olan babasından sonra ikinci defa kuşatılmış, fakat alınamamıştı.[203] Önce, 1461'de Rumeli beylerbeyi İsa Bey'in Bosna'ya yaptığı akınların Dubrovnik'e kadar uzanmasıyla bir gözdağı verildi.[204] Ertesi sene Fatih Sultan Mehmed Eflak'ı ilhak etti. 1463 yılı seferleriyse Hırvatistan ve İstirya'ya ulaşmıştı.[205] Dubrovnik'e sığınan ahalinin beraberlerinde getirdikleri dehşet ve panik dolu ruh hallerini şehre taşımış olmaları dolayısıyla Dubrovnik'i büyük bir korku bulutu kapladı. Yine bu zamanlarda Bosna Kralı Stefan'ın annesi Katerina ve eşi Maria da Dubrovnik'e kaçıp sığındılar. Ancak arkalarından gelen Sultan Dubrovnik'ten onların teslim edilmelerini istediğinde limandan ayrılmış ve İtalya'ya yelken açmış olmaları sayesinde Cumhuriyet kendilerine sığınmış siyasî mültecileri vermekten kurtulabildi.[206] Fakat bu sadece aradaki mevcut gerginliği beslemeye yaradı. 1463 ve 1464 yılları Bosna'nın fethiyle geçmişti. Ülkesindeki Bogumilleri yüz üstü bırakarak Roma'ya bağlılığını bildirmiş, Vatikan papazından taç giymiş ve Osmanlı'ya haraç ödemeyi bırakmış olan Kral Stefan Thomas'ın ise başı vurulmuştu.[207] Önceki seneden itibaren (belki de kasıtlı olarak) yayılmakta olan, güçlü bir Osmanlı birliğinin şehre yaklaşmakta olduğu, şehri kuşatacakları ve haraç ile rehine isteyeceklerine dair haberler Dubrovnik'te tekrardan büyük bir dehşetin uyanmasına sebep oldu. Şehirde hissedilen korku ve dehşet havası son derece gerçekçiydi. Bir müddet sonra Türk akıncıları şehrin surlarına ulaştılar, ancak muhtemelen sadece mevcut korkuları körüklediler ve geri döndüler.[208] Anlaşıldığı kadarıyla Sultan Dubrovnikliler üzerinde psikolojik bir yaptırım uygulamaktaydı; saldığı dehşet haberleriyle şehri dövüp cezalandırmakta ve bir hizaya getirme politikası yürütmekteydi. Velhasıl, Osmanlıların "*haber nehri içine, istendiğinde bilinmeyen sular katma*"sı ile sahte haberler yayma yöntemi aracılığıyla birtakım taktik ve stratejiler izledikleri bilinmekteydi.[209]

Yine öte taraftan Sultan'ın Dubrovniklilere bir diğer yaptırımıysa haraç miktarını arttırmaktı ki, 1468'deki düzenlemede 5000 düka altına yükselen rakam, ileriki yıllarda

---

203 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 13-18; Cezar, *a.g.e.*, I, s. 470-478.
204 Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 231.
205 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 73-77.
206 Zinkeisen, *a.g.e.*, II, s. 106, 112, 113.
207 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 81-84; Cezar, *a.g.e.*, I, s. 494-499; Harris, *a.g.e.*, s. 93.
208 Zinkeisen, *a.g.e.*, II, s. 210.
209 Braudel, *a.g.e.*, II, s. 288; ayrıca bkz. Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 197, 201-202, 213, 223.

Dubrovnik'in Osmanlı aleyhindeki yardım ve desteklerinin öğrenilmesiyle daha fazla artış gösterecekti.[210]

Fatih Sultan Mehmed'in planları arasında Dubrovnik'in fethi bulunmamaktaydı.[211] Dubrovnik için tasarlanan ve biçilen rol haracgüzârlıktan ibaretti,[212] fakat Cumhuriyet maruz kaldığı korkulu ruh hali içerisinde bunu henüz fark edecek durumda değildi. Dubrovniklilerin, Türklerin bölgeye yakınlaşmaları karşısında adeta umutlu bir bekleyiş sergiledikleri, Osmanlı tâbiyetine gönüllü ve isteyerek girdiklerini iddia etmekse[213] en basit ifadeyle romantik bir hayal ürünü ve son derece zorlama bir görüş olup gerçeği yansıtmamaktadır. Balkanların sefalet içinde ve mücadeleler arasında sıkışmış halkları nezdinde Osmanlı idaresinin himayeci eli her ne kadar onlar için bir kurtuluş ve refah vaat etse[214] de Dubrovnik gözünde bağımsızlığına ve egemenlik alanına dair kaygılarını da bir o kadar alarma geçiriyordu. Cumhuriyet'te Osmanlı yanlısı hizibin ortaya çıkması için henüz şartlar oluşmamıştı ve bunun gerçekleşmesi için vakit henüz daha çok erkendi. Aksine, hâlihazırda bölgedeki kaotik konjonktür karşısında kolaylıkla ilerleme sağlayan Osmanlıların şehir kapılarına dayanmalarının beklentisi Dubrovnikliler için muazzam kaygı ve endişeler uyandırmakta, adeta kâbuslar gördürmekteydi. Bu bakımdan diplomasi kanallarını sonuna kadar zorlayan Dubrovnik Cumhuriyeti, Osmanlıları kendi üzerindeki -muhtemel- fetih amaçları için yatıştırmak ve dizginlemek konusunda elinden gelen tüm gayretleri göstermişti. Hatta bu sebeple Fatih Sultan Mehmed'in Osmanlı tahtında geçirdiği 30 sene boyunca defalarca arttırdığı haraca dahi ciddi bir tepki göstermemiş ve fazla itiraz etmemişti.

---

210 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 64, 68, 69, 73.

211 Balkanlarda ivme kazanan fütuhatın siyasî, stratejik ve ekonomik hedefler doğrultusunda yürütüldüğü bilinmektedir. Bkz. İnalcık, "Ottoman Methods of Conquest", *Studia Islamica*, 2 (1954), s. 103-129; Heath W. Lowry, *Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi 1350-1550, Kuzey Yunanistan'ın Fethi, İskânı ve Altyapı Gelişmesi*, İstanbul 2008, s. 23. Dolayısıyla Arnavutluk'un fethi örneğinde görülen kararlılık karşısında Dubrovnik'in bir defa dahi kuşatılmamış olması ve Cumhuriyet'ten daha farklı biçimlerde istifade edilmesi yolunun seçilmesi bu bakımdan fikir vermektedir.

212 Miović, *Diplomacija*, s. 20.

213 Dubrovnik'in Osmanlı tâbiliğine ve haraçgüzârlığına gönüllü olarak girmiş olduğuna dair ifadeler, XVII. yüzyılda iki devletin de resmî söylemini teşkil etmişti. Bu mevzuya yukarıda değinildiği için kaynaklar ve referanslar tekrar verilmemiştir.

214 Braudel, *a.g.e.*, II, s. 4-5.

1.3.2. Fatih Sultan Mehmed'in Doğu Akdeniz'deki Venedik Hegemonyasını ve Tekelini Kırma Siyaseti İçerisinde Dubrovnik'in Yeri

II. Mehmed zamanında Doğu'nun büyük ticaret yolları Osmanlı payitahtında buluşmuş ve Balkan ticaret yollarıyla birleşerek Adriyatik'e ve Orta Avrupa'ya kadar dağılmıştı. Tam da bu noktada gelişmeler Dubrovnik limanının Adriyatik'in iki yakasını bağlayan stratejik bir köprü olma niteliğini pekiştirmiş, Balkan coğrafyasındaki ticarî potansiyelin limanı beslenmesi ve geliştirmesi imkânları da tüccarlar tarafından sonuna kadar değerlendirilmişti. Öyle ki II. Mehmed "*1463'te Bosna'yı ilhak ederek, Floransa'ya Dubrovnik'ten İstanbul'a yeni ve dolaysız bir ticaret yolu açmış*"tı.[215] Floransa ile ticaret geliştikçe, Dubrovnik'ten uzanarak Foça, Yenipazar ve Edirne üzerinden İstanbul ve Bursa'ya erişen bu yol da gittikçe önem kazanmıştı. Dubrovnik'ten mallar Vatikan topraklarındaki serbest bir liman olan Ankona'ya geçer, oradan Floransa'ya ulaşırdı. Dolayısıyla Balkanlardaki karayolunun Osmanlı kontrolüne girmesinden de yine en çok Dubrovnikliler kazançlı çıkmışlardı.[216]

II. Mehmed'in denizlerde ve ticaret yollarında hâkimiyet politikalarında bilhassa Ege ile Akdeniz'de Venedik hâkimiyetinin geri püskürtülmesi ve Venedik'in Haçlı seferlerinden itibaren kurmuş olduğu ticarî tekelin[217] kırılması amaçlandı. Sultan hem askerî hem de ekonomik sahada başlattığı savaş sebebiyle Serenissima'ya uyguladığı ambargonun Osmanlı ülkesinde doğuracağı ticarî meta açığının, Venedik'e alternatif ülkelerin tüccarlarının teşvik edilmeleri ve İmparatorluk piyasasının cazibesine çekilmeleri suretiyle giderilmesi siyaseti izledi. Böylece Venediklilere ekonomik bağımlılığın en aza indirgenmesi hedef alınmıştı ki, bu da aynı zamanda Serenissima'nın Akdeniz'deki ticarî hegemonyasının kırılması anlamına geliyordu.

Levant'a ticaret gemisi gönderebilecek hemen herkes, bu büyük coğrafyanın nimetlerinden faydalanmak arzusundaydı. O zamanlara kadar pastanın tamamına yakın

---

215 İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Çağ (1300-1600)*, (çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006 (7. Baskı), s. 141-142.

216 Dubrovnik limanının Ancona ile olan bağlantıları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ničetić, "Unfaithful Representations of Dubrovnik in Fifteenth- and Sixteenth- Century Graphics", *Dubrovnik Annals*, 9 (2005), s. 91-104. Konuya biraz spesifik bir açıdan da olsa katkı sağlması sebebiyle Dubrovnik'ten Floransa'ya köle ticareti için bkz. Paola Pinelli, "From Dubrovnik (Ragusa) to Florence: Observations on the Recruiting of Domestic Servants in the Fifteenth Century", *Dubrovnik Annals*, 12 (2008), s. 57-71.

217 Bu süreç hakkında ayrıca bkz. Atan, *a.g.e*., s. 111. Zinkeisen, XV. yüzyıl başlarında 25.000 kişilik mürettebatıyla 3000'den fazla Venedik ticaret gemisinin Akdeniz'de ticarî üstünlüğünü ve hâkimiyetini sürdürdüğünden bahsetmektedir. Doğu Akdeniz'de ise tüm limanlarda Venedik ticarî tekeli hüküm sürmekteydi, bkz. *a.g.e.*, II, s. 15-17.

payını kendi hissesine zapt ederek zenginleşmiş olan Venedik'e karşı rekabetçi hisler -Ceneviz örneğinde olduğu gibi- husumete ulaşacak derecede bilenmişti. Venedik, XIII. yüzyıl ile XIV. yüzyılın ilk yarısı boyunca uyguladığı fahiş gümrük politikasıyla tahakkümü altında tuttuğu Dubrovnik'in Akdeniz ticaretinin kendi aleyhine gelişmesini ve rakip olmasını önlemişti. Artık Ceneviz ve Dubrovnik'le birlikte Floransa, Milano, Ankona, daha sonradan Marsilya ile Fransa, Lucca ve Ferrera da bu dev pastadan pay alabilme fırsatını yakalamışlardı.[218] Eski dünyanın büyük ticaret yollarının ana damarlarını önemli ölçüde kontrolüne almasıyla, geniş ve kalabalık ülkesinin Batılı girişimcilere arz ettiği pazarla ve Doğu ürünlerinin temininde tedarik kanallarını açık tutmasıyla Osmanlı ülkesinde ticaret yapma imkânları iştah kabartmaktaydı. Osmanlı'nın sahip olduğu bu potansiyelse İmparatorluk için "*sopanın ucuna bağlanmış havuç*" idi. Bu sayede Osmanlı, hem ülkede ihtiyaç duyulan ticarî ürünlerin akışını sağlamakta hem ticaret trafiği üzerinde kontrol kurmakta hem de rekabet ortamı içerisinde *provizyonizm*[*] olarak kavramsallaştırılan siyasetini uygulayarak ülkenin bolluk, ucuzluk ve refah seviyesini arttırma yönünde bir ekonomi politikası izlemekteydi. Diğer taraftan da Avrupa devletlerini "Yüce Kapı"sının önünde hizaya sokma olanağına sahip olmaktaydı. Ayrıca bu politika -başta Venedik olmak üzere- Batılı devletleri pek çok defa Haçlı ittifaklarının oluşumunda Osmanlılar karşısında tarafsız kalmalarını sağlayacaktı.[219] İmparatorluğun baskın askerî gücünün yanı sıra ticarî kazanç vaadi de böylece bu siyasetin temel argümanı haline gelmekteydi.

Değişen konjonktürün sunduğu olanakları görebilmiş olan fırsatçı tüccar Dubrovnik, Batı kanadını sağlama almak konusunda akıllıca davrandı ve Vatikan papazı II. Paul'dan 1468'de yeniden İslam ülkeleriyle ticaret yapabilme izni aldı.[220] İmkânları

---

218 Zinkeisen, *a.g.e.*, III, s. 300.

* Osmanlı'nın makro ekonomi politikası olarak *provizyonizm (iaşecilik)* ilkesi, İmparatorluğun üç ana iktisadî prensibinden biri olup bu ilkeyle ticarî ürünlerin arzının piyasaya olabilecek en fazla tedarikçi tarafından ulaştırılarak oluşacak rekabet ortamında fiyatların asgarî seviyeye çekilmesiyle toplum açısından ucuzluğun ve refahın tesis edilmesi, piyasada ürünlerin en azamî çeşitliliğe ulaştırılmasıyla mamullerde kalite ve bolluğun sağlanması, ayrıca sürümden kazanma mantığıyla ekonominin son derece canlı tutulmasıyla ticarî döngünün neticesinde hâsıl olacak vergilerle hazine gelirlerinin beslenmesi hedeflenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Genç, *a.g.e.*, s. 47-50 ve 61-64.

219 Zinkeisen, yeni bir Haçlı ittifakının önündeki en büyük engelin, Hıristiyan dünyasında mevcut pek çok hükümdarlığın her birinin öncelikli olarak kendi menfaatlerini gözetmesi sebebiyle Osmanlı ile aralarındaki ilişkileri muhafaza çabasından kaynaklandığını belirtir. Dahası Avrupa devletleri arasındaki rekabet, ihtilaflar ve düşmanlıklar da yine birlik olmanın önündeki bir diğer engeli teşkil etmekteydi. Bkz. *a.g.e.*, II, s. 33, 35.

220 Babinger, "Ragusa", s. 599. Dubrovnikliler, önceki yüzyılda da Vatikan papazı V. Urban (1362-1370)'dan Müslüman ülkelerle ticaret yapabilme müsaadesi almışlardı, bkz. Carter, "The Political Geography", s. 86.

oldukça iyi bir şekilde süzen ve hamlelerini akıllıca yapan Dubrovnik, önce II. Mehmed devrinde Venedik'le girişilen 1463-1479 savaş döneminde ve sonraki yüzyıllardaki Osmanlı-Venedik savaşlarında Osmanlı ülkesi ile İtalya arasında tarafsız bir transit ticaret merkezi ve limanı olma konumunu pekiştirdi. Tüccarlarıysa Cumhuriyet'in ticaret kapasitesini maksimize edebilecek şartları sonuna kadar değerlendirdiler.

Adriyatik'teyse Dubrovnik'in gelişmiş deniz filosu ve Avlonya limanının ticarî ve askerî bir üs karakteri kazanması sebebiyle Venedik, artık bu denizi tam olarak egemenliği ve tekeli altında tutamayacaktı.[221] Bilakis, 1479 barışından sonra başta Venedik olmak üzere diğer bazı Avrupalı devletler de yıpratıcı savaş politikalarından vazgeçerek yükselen Doğulu büyük güç ile anlaşma yoluna gitmişler ve ticarî menfaatlerini sağlama almayı tercih etmeye başlamışlardı. Bir diğer deyişle "*dünyevî menfaatler, Osmanlılara karşı itici gücü oluşturan dinî heyecan karşısında gitgide üstünlük kazan*"maktaydı.[222]

Dubrovnik ve tüccarları, II. Mehmed'in *fiskalist** politikaları sebebiyle artık Güney Slav ülkesinin madenlerinden,[223] bilhassa da gümüş madenciliğiyle ticaretinin

---

221 Bostan, "Adriyatik'te Osmanlılar ve Uskoklar", s. 113; aynı yazar, *Osmanlılar ve Deniz, Deniz Politikaları – Teşkilat – Gemiler*, Küre Yayınları, İstanbul 2007, s. 12; aynı yazar, *Adriyatik'te Korsanlık, Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler 1575-1620*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s. 17-20, 24; ayrıca bkz. Maurice Aymard, "XVI. Yüzyılın Sonunda Akdeniz'de Korsanlık ve Venedik", (çev. Mehmet Genç), *İÜİFM*, 26, İstanbul 1963, s. 220; Braudel, *a.g.e.*, 251; Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları No: 28, Çelikcilt Matbaası, İstanbul 1965, s. 3-17; Andreas Rieger, *Die Seeaktivitäten der Müslimischen Bautefahrer als Bestandteil der Staatlichen Flotte Während der Osmanischen Expansion im Mittelmeer im 15. und 16. Jahrhundert*, Berlin 1994, s. 9-20; Mücteba İlgürel, "Levent", *DİA*, XXVII, Ankara 2003, s. 149-150; Pedani, "Beyond the Frontier: The Ottoman-Venetian Border in the Adriatic Context from the Sixteenth to the Eighteenth Centuries, In Zones of Fracture in Modern Europe", *Baltic Countries – Balkans – Northern Italy*, (ed. Almut Bues), Wiesbaden 2005, s. 49; Pedani, "Gulf of Venice", s. 595; Pitcher, *a.g.e.*, s. 146.

222 Zinkeisen, *a.g.e.*, II, s. 315-316.

* Osmanlı ekonomi politikalarının üç temel ilkesi; *provizyonizm (iaşecilik)*, *gelenekçilik* ve *fiskalizm*dir. Bkz. Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010 (7. Baskı), s. 47-54 ve 61-69. *Fiskalizm*, bu ilkelerin üçüncüsü olup en basit tabirle "*hazineye ait gelirleri mümkün olduğu kadar yüksek düzeye çıkarmaya çalışmak ve ulaştığı düzeyin altına inmesini engellemektir*". Bkz. *aynı eser*, s. 52-54 ve 66-68. Bu prensibin *merkantilist* yönünü oluşturan bir alt anlayış ise, değerli madenlerin olabildiğince merkezî hazinenin kontrolü altına alınıp ülke dışına maden çıkışını mümkün mertebe önlemektir.

223 Madenlerin birer mukataʿaya dönüştürülüp iltizama verilerek işletildiğini belirten İnalcık, Dubrovniklilerin de mültezimliğini aldıkları bazı madenlerde işbaşında olmaya devam ettiklerini belirtmiştir. Bkz. *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2013 (52. Baskı), s. 243. Bu bakımdan söz konusu bilgi tekrar incelenmeye muhtaç gözükmektedir.

büyük kârlarından mahrum kalmışlardı.[224] Lakin Balkanlarda *pax-turcica*[225]nın tesis edilebilmesiyle Osmanlı merkezi tarafından coğrafyada en desteklenen ve kollanan tüccar taifesi haline gelmeleri, dahası padişah(lar)ın anti-Venedik siyasetlerinde kendilerine özel bir konum tahsis edilmesi sayesinde Dubrovnikliler için yeni kapılar açılmaktaydı.

Bu ayrıcalıklı ticaret, Dubrovnik'te yünlü kumaş endüstrisinin gelişmesini sağladı (ilk Dubrovnik kumaş tezgâhları 1430'da kurulmuştu) ve yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızla gelişti. Bu tezgâhlardan çıkan kumaşlar İstanbul, Bursa ve Kefe pazarlarında oldukça fazla alıcı buldu. Sofya'daki dokuma deposu ise adeta bir Dubrovnik hanına dönüştü. Dubrovnikli tüccarlar İstanbul ve Bursa'nın yanı sıra Sofya, (1521'deki fethinden sonra) Belgrad, Saraybosna ve Edirne gibi önemli Balkan kentlerinde de yerleşmişlerdi (veya hâlihazırda yerleşiklerdi).[226] Yine Osmanlı merkezî politikaları Balkanlardaki birçok tuzlaların Dubrovnikliler tarafından işletilmesine olanak sağlıyordu. Bu sayede Sultan Süleyman devrinde tuzun Güney Slav ülkesine tedarik tekelini de elde edeceklerdi. İlaveten, deri, yün ve balmumu ticaretinde de üstünlük zamanla Dubrovnikli tüccarların inisiyatifine geçecekti. Tüm bu imtiyazlar ve Osmanlı himayesi ve desteğinin sağladığı kazanımlar ve kayırmalar sayesinde Dubrovnikliler, Balkan ticaretinde üstünlüklerini kurdular, böylece Venedikli tüccarların bu coğrafyada tutunabilmelerini -XVII. yüzyıla kadar- önlediler. Dubrovnikliler, mevcut ticaret ağları ve % 2 gibi düşük bir gümrük oranının ticarî rekabette sağlamış olduğu avantajlar sayesinde Balkanlarda tüm bu ticaret kalemlerindeki rekabette Venediklileri geride bıraktılar. Ayrıca ihracı yasak olan, ancak Osmanlılardan aldıkları tahıl tedarik imtiyazları sayesinde, tüm Akdeniz havzasında yaşanan tahıl kıtlığını hiçbir zaman

---

224 Dubrovniklilerin işletmecisi oldukları madenler, bilhassa da gümüş madenleri ve ticareti özelinde bkz. Stuard, *a.g.t.*, s. 57-210; Krekić, "Contributions of Foreigneirs", s. 375. Dubrovniklilerin, Osmanlı İmparatorluğu'nun gümüş ihracına koyduğu yasak dolayısıyla bu ticaretten elde ettikleri kârı kaybetmeleri hakkında bkz. Faroqhi, "Die Osmanische Handelspolitik Zwischen Dubrovnik und Venedig", s. 211; İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 317. Nova Brdo Gümüş Yasaknâmesi ve içeriğinde yer alan "*...Dubrovnik'e ve gayri kâfir vilâyetine giden yolcuların yüklerini araya. Her kim uğurlayın gümiş alub giderse ki, kulum bula, gümişi ve eski akçeyi elinden alub beğlik ede* ..." maddesi için bkz. Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, Cilt I *(Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnâmeleri),* F.E.Y. Vakfı Yayınları, İstanbul 1990, s. 558. Ayrıca h. 880 / m. 1475 tarihli Kıratova Maden Yasaknâmesi için bkz. *aynı eser*, s. 549-550. Osmanlılardan önce Türkiye'de Selçuklular ve Beylikler döneminde de altın, gümüş ve değerli madenlerin ihracının yasak tutulduğu, buna mukabil ithalinin teşvik edildiği hakkında bkz. V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, (çev. Azer Yaran), Ankara 1988, s. 214; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 396; Ahmet Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul 2000 (5. Baskı), s. 125. Daha sonra bu anlayışın Osmanlılar tarafından da devralınarak sürdürüldüğüne dair bkz. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 81.

225 Kavram Braudel'den alıntılanmıştır, bkz. *a.g.e.*, II, s. 6.

226 İnalcık, *Klasik Çağ*, s. 142.

çekmediler. Hatta bu ürünün kaçakçılığı ve kara borsa satış fiyatları üzerinden elde ettikleri kârlarla gümüş ticaretinden kaybettikleri gelirleri dahi karşılayabilme imkânına sahip olabildiler.[227]

1.3.3. Dubrovnik Ahidnâmeleri, Yükselen Haraç Miktarı ve Tarihî Gelişmeler İçerisinde Osmanlı-Dubrovnik İlişkilerinin Seyri

Fatih Sultan Mehmed'in fetihlerle İmparatorluğu genişletme süreci olanca hızıyla sürerken, aynı minvalde Dubrovnik Cumhuriyeti'nin ahidnâmelerle belirlenen haraç miktarında da artışlar olmaktaydı. Dubrovnik haracı 1468'de 5.000 düka altına, 1471'de 9.000'e[228] ve hemen ertesi sene 10.000'e yükseltilmiş,[229] 1478'de 12.500'e,[230] 1480'de ise 15.000'e[231] çıkarılmıştı.[232]

Dubrovniklilerin 1458'de % 2 olarak onaylanmış olan gümrük vergisiyse, daha önceden diğer ulusların tüccarlarının gümrük oranlarının yükseltildiği şekliyle 1472'de % 5'e çıkarıldı ve Ledenica'da tahsilat için bir gümrük noktası kuruldu.[233] 1478'de ise bu

---

227 Biegman, *a.g.e.*, s. 25, 155-157; İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 97, 314-315, 321.

228 Fatih Sultan Mehmed'in 1471'deki haraç zammına, İşkodra'nın savunmasında iki Dubrovnikli subayın varlığını öğrenmesi sebep olmuştu. Bkz. Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 291.

229 Padişahın 1472 yılında Dubrovnik haracını arttırması, Dubrovniklilerin Osmanlı birliklerine karşı Neretva kıyısında palanka inşa ettirdiklerine dair haberler üzerine vuku bulmuştu. Bu haberin Sultan'a ulaşması neticesinde mevzunun araştırılması için Hersek sancakbeyi Hamza Bey'e gönderilen ferman için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 1, br. 8 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-ahir 876 / 25 Kasım – 4 Aralık 1471); Miović, *Spisima I*, s. 138; Komisyon, *Fatih Sultan Mehmed Dönemi Ferman ve Arşiv Belgeleri*, Gebze Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 10-11. Velhasıl bu şekilde bir savunma tertibatı kurma faaliyetleri diplomatik ilişkilerde, karşı tarafa güven duyulmadığını göstermekte ve herhangi bir teşebbüste savunma savaşına hazır olunacağı anlamı taşımaktadır. Söz konusu palankanın ve varsa diğerlerinin de yıktırılması için yine aynı muhataba gönderilen bir diğer ferman için bkz. sv. 1, br. 11 (Evâil-i Şaʿbân 877 / 1-10 Ocak 1473); Miović, *Spisima I*, s. 138; Komisyon, *Fatih Sultan Mehmed Dönemi Ferman ve Arşiv Belgeleri*, s. 18-19.

230 1478 senesindeki artış haraç miktarına bir zam olmayıp, gümrük resminin haraç ile birleştirilmesiyle elde edilen rakamdır. Bkz. Turan, *a.g.m.*, s. 543; Miović, *Spisima I*, s. 12; Bostan, "Ahitnameler, 15-16. Yüzyıllar", s. 251.

231 Uzunçarşılı Dubrovnik haracının, 1479'da İşkodra'nın fethi sırasında tutsak edilen bir Dubrovnikli komutanın mevcudiyetinden dolayı bir cezalandırma mahiyetinde "*sekiz bin duka, ceza olarak on bin dukaya çıkarıldığı*"nı ifade eder. Ancak kronolojik olarak bakıldığında 1480 yılına tekabül etmesi gereken bu cezalandırma sebebiyle haraç miktarı 12.500'den 15.000 düka altına yükseltilmişti. Bkz. *Osmanlı Tarihi*, II, s. 73. Babinger ise bu senenin haraç artışını padişahın bizzat ayarladığını ve itiraz gelmemesi maksadıyla "*Dubrovnik şehrinin dışında, cumhuriyetin bütün topraklarının (adalar da dâhil), Hersek sancakbeyi İyas Bey'e teslim edilmesini emr*" ederek bu tehdidi desteklemek amacıyla da son bir yıl içerisinde Cumhuriyet'in topraklarını Yunus Bey'in birliklerine ve akıncılarına çiğnettiğini belirtir. Bkz. *Fatih ve Zamanı*, s. 345.

232 Biegman, *a.g.e.*, 26-27; Turan, *a.g.m.*, s. 543; Miović, *Spisima I*, s. 12; İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 316; Bostan, "Ahitnameler, 15-16. Yüzyıllar", s. 251. Bu sıralarda Dubrovnik Cumhuriyeti, Macaristan'a 500 düka altın haraç (veya hediye) göndermeye devam etmekteydi. Bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 21.

233 Miović, *Spisima I*, s. 12; İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 316. Aynı sene içerisinde gümrük oranının haraç miktarı ile birlikte arttırılmış olması, yukarıda sözü edilen palanka inşası sebebiyle aynı yaptırım ve cezalandırma uygulaması içerisinde değerlendirilmelidir.

oran önce % 4'e indirildi, hemen akabinde haraç miktarına ilaveten yıllık 2500 düka altın peşin gümrük ödenmesi kararı alınarak, karşılığında Dubrovnikli tüccarlardan doğrudan gümrük vergisi tahsil edilmemesi yönünde bir kolaylık sağlandı. 1477'de toplanmış olan gümrük vergileriyse bu son karara binaen geri verilecekti.[234] 1480'den itibaren tüccarların nakit olarak gümrük vergisi ödeme yükümlülüğü geri getirilse de oranı tekrar % 2'ye çekildi.[235] Bu şekilde gümrükte Osmanlı Kuruluş Dönemi muameleleri esas alındı. Böylece sadece Dubrovniklilere tanınan bu ayrıcalıklı şartlarda ticaret yapabilme hakkı ile diğer ülkelerin tüccarlarına karşı desteklenecekleri de anlaşılmış oluyordu.

Dubrovnik'in Fatih Sultan Mehmed devrinde Osmanlı için ifade ettiği anlam ve İmparatorluğa sunabileceği hizmetler genel hatlarıyla belirlenmişti. II. Bayezid devrinde ikili ilişkilerin yumuşaması ve dönemin cereyan eden olayları neticesinde Dubrovnik'in rolü daha da netleşti. İlerleyen yıllarda Kanuni Sultan Süleyman devrindeyse ideal ve karakteristik niteliklerine kavuştu. Bu bakımdan Osmanlı-Dubrovnik ilişkileri her şeyden önce karşılıklı menfaatlerin tespiti ve bu menfaatlere dayalı olarak münasebetlerin mahiyetinin belirlenmesiyle geçen bir yüzyılın yaklaşık ¾'üne yayılan bir dönem boyunca kimi zaman tatlı-sert, kimi zamansa barışçıl usullerle şekillendi. Bu süreç boyunca gerek II. Mehmed'in imparatorluk vizyonuna binaen zorlayıcı tedbirleriyle, gerekse Dubrovnik'in diplomatik yöntemleri ve ikna çabalarıyla zamanla orta yol bulundu. Böylece onun devrinde ikili ilişkilerin temel zemini de önemli ölçüde saptandı.

Cumhuriyet mevcut müesseseleriyle kurumsallaşmış yapısı, Akdeniz'in dört bir yanındaki konsoloslukları ve tüccarlarıyla kurmuş olduğu istihbarat ağı ve Balkanlardaki ticaret bağlantılarıyla İmparatorluğun birtakım ihtiyaçları için "*biçilmiş kaftan*"dı. Şehrin muhtemel fethi[236] bu niteliklerine ancak halel getirir, böylece Osmanlıların Dubrovnik'ten hâsıl etmeyi düşündüğü faydalar da sekteye uğrardı. Dubrovnik Osmanlı'ya; şimdiye kadar bahsi geçmiş olan nitelikleri, mevcut sistemi, müesses devlet yapısı ve jeo-politik konumu dolayısıyla tarafsız bir siyasî oluşum olarak gerekliydi. Bu

---

234 Turan, *a.g.m.*, s. 543; Miović, *Spisima I*, s. 75. Söz konusu gümrük vergisinin tahsilatı, Dubrovnik önlerindeki sınır gümrüğünde toplanacaktı. Bkz. *aynı eser*, s. 12.

235 İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 316; Bostan, "Ahitnameler, 15-16. Yüzyıllar", s. 251.

236 Fransa elçisi Breves, Osmanlıların "*güçsüz ve korumasız Dubrovnik*"i fethetmemelerinin sebebini akılsızlıklarına bağlamış ve şehrin jeo-politik konumuna atıfta bulunarak Osmanlı İmparatorluğu için ne derecede faydalı olabileceğinin altını çizmişti: "*bu şehri ele geçirmek ve limanında sürekli 40-50 kadırga bulundurmak kadar kolay bir şey olamazdı; bu sayede yalnızca Adriyatik Denizi'ni hiçbir geminin girip çıkmasına izin vermeyecek şekilde kapatmakla kalmayıp, Pulya (Apulya/Puglia/Pulpa) kıyılarını da sürekli tehdit altında tutabilirlerdi. Ya bütün büyüklüğü bu denize rahatsız edilmeden sahip olmaya, bütün zenginliği denizciliğine bağlı olan Venedik böyle bir durumda ne yapardı?*". Bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 175.

sayede şehir devleti, iki medeniyet arasında köprü olma rolüyle İmparatorluğa tâbi bir tarafsız bölge olarak hizmet verebilecekti. Ayrıca Cumhuriyet'in bağımsızlık yönüne yaptığı vurgu da önem arz etmekteydi. Bu şekilde –bilhassa II. Bayezid'den itibaren– Batı'dan ihtiyaç duyulan istihbaratın sağlanması bakımından Dubrovnik güven arz eden hususiyetini sürdürebilir ve Avrupa sarayları ile diplomasi çevrelerinde rahatça hareket edebilirdi. Bu bakımdan Cumhuriyet'in fiiliyattaki ve görünürdeki bağımsızlığı ile hem kendi kendine hem de Avrupalı temsilcilere bu yönündeki söylemlerinde Osmanlılar tarafından herhangi bir beis görülmemişti. Dahası Dubrovnik Cumhuriyeti, tehdit arz etmeyen küçük bir siyasî oluşum olmasının getirdiği avantajlar sayesinde de Osmanlı'nın gözüne fazla batmamayı başarmıştı. Dubrovnik'in Osmanlılar tarafından itaat ve sadakatin ispatı olarak addedilen haracını II. Mehmed devrinden itibaren nispeten aksatmadan her sene ödemesi ve kararlılıkla uygulamaya geçirdiği "silahsız tarafsızlık" siyaseti sayesinde bağımsızlığa son derece yakın geniş bir otonomiye ve serbestiyete sahip olmasına böylece göz yumulabilmişti.

1.4. II. Bayezid Devrinde Osmanlı-Dubrovnik İlişkilerinde Gerginliklerin Giderilmesi ve İdeal İlişki Zeminine Geçiş

"*Türkler önce sert davranırlar, sonra yumuşarlar*"*

1481'deki cülusundan sonra II. Bayezid, Şehzade Cem Vakası dolayısıyla babasından daha farklı, barışçıl bir siyaset takip etmek durumunda kalmıştı. Rakibine karşı iktidarını sağlamlaştırmak zorunda kalan ve bu konuda her türlü desteğe ihtiyacı olan yeni sultanın Batı'ya karşı siyasetindeki yumuşamaya paralel olarak Osmanlı-Dubrovnik arasındaki ilişkilerde de gerginlikler giderilerek belli bir normalleşme yaşanmıştı. Yeni padişahın ılımlı yaklaşımlarından Dubrovnik de nasibini almış ve yenilenip onaylanan ahidnâmede haraç miktarı 12.500 düka altına düşürülmüştü ki, bu tarihten itibaren 1687'ye kadar uygulamada, 1695'e kadar ise resmiyette cârî tutulan haraç miktarı da böylece standart halini almış olmaktaydı.[237] Ayrıca II. Mehmed devrindeki akınlar sırasında Dubrovnik sınırında işgal edilmiş bazı yerler de yine Sultan'ın emriyle Cumhuriyet'e geri bırakıldı.[238] Diğer yandan 1482'de Hersek'in fethi

* Dubrovniklilerin XV. yüzyıldaki bu tespiti için bkz. Jorga, *a.g.e.*, I, s. 407.

237 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 136-137; Miović, *Spisima I*, s. 12.

238 İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 317.

tamamlanmış, böylece Dubrovnik Cumhuriyeti'nin kara sınırı tamamen Osmanlı İmparatorluğu tarafından çevrilmişti.[239]

II. Bayezid'in, kardeşi Şehzâde Cem'den dolayı başlıca ihtiyacı onun Avrupa'daki hareketlerinden haberdar olmaktı. Dolayısıyla bu gereksinim, Cumhuriyet'in kurumsallaşmış ihtisas alanlarından birini teşkil etmekte olduğu için Dubrovnik'in İmparatorluğa istihbarat sağlayabilecek niteliği bu dönemde daha bir ön plana çıktı. Böylece Katolik dünyanın bir üyesi olan, mevcut diplomasi ve istihbarat kurumlarıyla mücehhez küçük şehir devletinin bu amaç doğrultusunda yapılandırılması ve işletilmesi düşüncesi hayata geçirildi.[240] Bu düşüncenin meyvesi olarak Dubrovnikliler, hem Şehzâde Cem Vakası'nda hem de 1499-1502 yılları arasında vuku bulan Osmanlı-Venedik savaşlarında Batı'dan payitahta önemli ölçüde haber ve istihbarat akışı sağladılar.[241]

II. Bayezid'in artık imparatorluğa dönüşmüş olan devletin kurumlarını sağlam temellere oturtma siyasetinde en önem verdiği hususlardan bir diğeri de tersanelerin ve denizciliğin geliştirilmesiydi. Bu konuda babasının misyonunu devralarak giriştiği faaliyetler içerisinde Osmanlı donanmasının modernize edilmesi ve çağın ileri denizci devletlerinin geliştirmiş oldukları gemi inşa teknikleriyle Osmanlı kullanımına uyarlanabilecek gemi modellerini devşirmek de bulunmaktaydı.[242] Dubrovniklilerse, hâlihazırda iki devlet arasında düzelmiş olan ilişkilere binaen ve bu alanda ileri seviyedeki tekniklerinden faydalanmak açısından en uygun adaylar arasındaydılar.[243]

---

239 Zinkeisen, *a.g.e.*, II, s. 359.

240 Miović, *Spisima I*, s. 48. Ayrıca başka bazı örnekler için bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 97; Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 169, 422; aynı yazar, "Fatih Sultan Mehmet ve İtalya", (çev. Bekir Sıtkı Baykal), *BELLETEN*, XVII/65-68, Ankara 1953, s. 66-67, 71-72; Zinkeisen, *a.g.e.*, II, s. 202-203; Manfred Pittioni, *Das Osmanische Heerwesen im 15. und 16. Jahrhundert Organisation, Taktik und Ausrüstung*, TTK., Ankara 2004, s. 48.

241 Harris, *a.g.e.*, s. 98.

242 Bostan, *Osmanlılar ve Deniz*, *Deniz Politikaları*, *Teşkilat*, *Gemiler*, Küre Yayınları, İstanbul 2007, s. 37-39; aynı yazar, "II. Bayezid Döneminde Osmanlı Denizciliği", s. 111; aynı yazar, "İmparatorluk Donanmasına Doğru: Tersâne-i Âmire'nin Kuruluşu ve Denizlerde Açılım", (aynı kitap içinde), s. 121; Palmira Brummett, *Osmanlı Denizgücü, Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi*, Timaş, İstanbul 2009, s. 135-139.

243 Dubrovnik'in çağına göre gelişmiş bulunan tersanesi, gemi modelleri, üretim teknikleri vs. hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ničetić, "Galije Trireme i Bireme", s. 9-56; Zrinka Pešorda Vardić, "From the Barcusium to the Galleon: A Few Sketches on the Role of Seafaring in the Rise of Dubrovnik's Citizenry in the Late Middle Ages and Early Modern Era", *Povijesni Prilozi*, Vol. 47, Prosinac 2014; Dubrovnik Deniz Müzesi, Resmî Web Sitesi, http://www.atlant.hr/povijest_dubrovackog_pomorstva.php.

Dolayısıyla Sultan, Dubrovniklilerin bu liyakatlerinden istifade için bazı zamanlarda onların hizmetlerine başvurdu.[244]

1499-1502 yılları arasında Venediklilerle süren savaş döneminde Osmanlılar Koron, Modon ve Navarin'i zapt ederek Mora'nın fethini tamamladılar.[245] Arnavutluk'ta ise Draç (Drazzo) ve Leş (Alessio)'i ele geçirdiler.[246] Kapitülasyon siyasetinin hem Osmanlı hem de Dubrovnik için olumlu etkileri bu savaş esnasında da kendini gösterdi ve Dubrovnikli tüccarlar Osmanlı desteğinin tadını çıkardılar. Osmanlı ile Venedik arasındaki doğrudan ticarî ilişkilerin kesilmiş olması sayesinde Doğu ve Batı arasındaki irtibatlar tarafsız Dubrovnik tarafından sağlandı. Venediklilerin Osmanlı ülkesiyle ticaretlerindeki yerlerini hızla doldurabilmek için Dubrovnikliler ticarî faaliyetlerini maksimize ettiler ve böylece kâr marjlarını standart gelir ortalamalarının üzerine çıkardılar. Buna karşılık Venedik ise Neretva ağzındaki Dubrovnik tuzlalarını tahrip etmeye, gemilerine ve yüklerine el koymaya müsait bir ortam içerisinde hem rakibine zarar verecek ortamı bulmuş oldu hem de bu savaş döneminin kendi aleyhine, fakat Dubrovniklilerin lehine cereyan eden gelişmelerin acısını çıkarttı. Halbuki Dubrovnikliler için böyle ufak tefek zararlar ticaretlerindeki muazzam artışlarla kat ve kat telafi edilmişti.[247] Yine de bu savaş döneminde Dubrovnik bir kere daha şahit olmuştu ki, olağanüstü şartların getirdiği olağanüstü kazançlar, aynı zamanda beraberinde ciddi tehlikeler de getirmekteydi.

14 Ekim 1502'de Osmanlı-Venedik arasında barış yapılarak savaş hâli sona erdirildi.[248] Bu savaş dönemi, Fatih Sultan Mehmed'den itibaren bir gelişim trendi yakalayan Osmanlı denizciliği sayesinde, denizler üzerindeki egemenlik mücadelesinde Venedik'e karşı üstünlüğün Osmanlı tarafına geçtiğini göstermişti.[249] Venedik ile yapılan antlaşmanın üzerinden daha bir sene bile geçmeden 20 Ağustos 1503'te, aynı zamanda Avrupa kapsamında Osmanlılarla imzalanan ilk çok uluslu barış olan Buda Barış Antlaşması sırasında Osmanlı-Venedik Antlaşması da yenilendi. Bu uluslararası metinde kendi tâbiyetindeki tüm ülkeler ile Macaristan, ayrıca Vatikan, Fransa, İspanya, İngiltere

---

244 Ničetić, "Galije Trireme i Bireme", s. 20, 34-35; Miović, *Spisima I*, s. 59.

245 1499-1502 Osmanlı-Venedik savaş dönemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 207-224; Cezar, *a.g.e.*, II, s. 675-686; ayrıca bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, II, s. 379-389.

246 Pitcher, *a.g.e.*, s. 133.

247 Harris, *a.g.e.*, s. 97-98.

248 Meryem Kaçan, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnâmeleri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995, s. 14-15, 45-49.

249 Bostan, "II. Bayezid Döneminde Osmanlı Denizciliği", s. 111-120.

ve tüm İtalyan şehir devletlerinin temsilcileri Osmanlılar ile akdedilen barışa dâhil edildiler. Barış görüşmelerine konu olan mevzuların asıl ağırlık noktası, Osmanlılarla Macarlar arasındaki ikili ilişkilerin hukukî zemini belirlemek üzerineydi ve neticede 7 yıllık bir ateşkes imzalandı. Antlaşma içerisinde yer alan, Dubrovnik'in hem Macaristan'a hem de Osmanlı İmparatorluğu'na yükümlü olduğu haraç miktarını her iki tarafın da arttırmayacağına dair madde ise, Cumhuriyet'in iki efendili statüsünü teyit eder nitelikteydi.[250]

1.5. Yavuz Sultan Selim Devri

I. Selim'in cülusunun ardından 1513 yılında Dubrovnik ahidnâmesi, bir önceki ahidnâme temel alınarak yenilendi. Ancak Dubrovniklilerin 1518 yılında ortaya çıkan bir hileleri dolayısıyla Sultan Dubrovniklilerin tâbi oldukları gümrük vergisi oranını, diğer yabancı tüccarlara uygulanan muamelelere uygun olarak % 5'e yükseltti.[251] Bu, Dubrovniklilerin sahip oldukları ayrıcalıklı ticaret hakkının ortadan kaldırılması anlamına geliyordu. Fakat tüccarların şikayetleri ve itirazları üzerine bu oran aynı sene içinde tekrar % 2'ye geri çekildi. Buna rağmen son ayarlamalarda Dubrovnikli tüccarlar artık İstanbul'da % 5, Edirne ve Bursa'da ise % 3 oranında gümrük vergisi ödemekle mükellef kılındılar[252] ki, bu son formül Cumhuriyet'in 1808 yılındaki düşüşüne kadar esas alındı. Bundan sonra cârî tutulan muamelelerdeki standart gümrük oranları da bu şekilde son hâlini almış oldu.

Dubrovniklilerin I. Selim'den elde ettikleri bir diğer imtiyazsa Mısır'ın Osmanlılar tarafından fethinden sonra İskenderiye'de konsolos bulundurabilme hakkıydı. Bu imtiyazı Dubrovnikliler Mısır'ın ilhakından iki sene önce Memlûk sultanından almışlardı ki, bu sayede söz konusu hakkı ülkenin yeni sahibine onaylatabilmişlerdi. Buna

250 Zinkeisen, *a.g.e.*, II, s. 372. Antlaşma hakkında ayrıca bilgi için bkz. *aynı yerler*.

251 Söz konusu hile, Dubrovnikli tüccarların sadece kendilerine mahsus imtiyazlarından, menfaat birliği ettikleri birtakım yabancı tüccarları da faydalandırabilmek amacıyla Pera'daki ticarî malları kendilerinin gibi gösterdiklerinin emin tarafından anlaşılması ile meydana çıkarılmıştı. Derhal Ploçe'deki emin de dâhil olmak üzere Osmanlı ülkesinin dört bir yanında yeni oran uygulamaya konuldu. Bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 98.

252 Dubrovniklilerin bu şartları kolaylaştırma talepleri ve ikna yollu yaklaşımları sayesinde I. Selim, ikili ilişkilerin nihayete ereceği tarihe kadar yürürlükte kalacak olan nihaî gümrük düzenlemelerini yaptı. Bkz. Harris, *a.g.e*., s. 98; ayrıca bkz. Bostan, "Ahitnameler, 15-16. Yüzyıllar", s. 253.

ilaveten Dubrovnik konsolosuna, protokol olarak Cenova ile Venedik konsoloslarıyla aynı yetkiler tanındı.[253]

1.6. Sultan Süleyman Devri ve Osmanlı-Dubrovnik İlişkilerinin Zirve Çağı

Sultan Süleyman Osmanlı tahtına cülus ettiğinde, babası Yavuz Sultan Selim'den kendisine üç kıtaya ulaşmış, Doğu Roma'nın en güçlü devirlerinde hâkim olduğu coğrafyanın sınırlarını aşmış büyük bir imparatorluk, İslam dünyasının halifeliği ile liderliği ve ayrıca planlarını hayata geçirebileceği dolu bir hazine devralmıştı. Genç sultanın ilk yedi senesi, selefinin mutlak gücüyle dizginlenmiş olan İmparatorluğun menfî iç dinamiklerinin isyanları ve bunlara karşı Sultan Süleyman'ın otoritesinin tesisiyle geçti. Yine de genç ve dinamik padişahın daha ilk yıllarındaki fetihleri, gelecek senelerdeki teşebbüslerine dair fikir verecek nitelikteydi. Henüz tahta geçtiği ilk birkaç sene içerisinde, daha evvel II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed devirlerinde iki kez kuşatılmış, fakat zapt edilememiş olan Belgrad, ertesi seneyse Rodos fethedildi. Eski Memlûk komutanı ve beylerinden Canberdi Gazalî'nin başkaldırısının bastırılmasıysa sadece İmparatorluğun merkezî otoritesi ile toprak bütünlüğünün korunmasını sağlamamış, aynı zamanda Osmanlı cephesinde bir zaaf kollayan Şah İsmail'in bu yöndeki beklentilerini de boşa çıkarmıştı. Öte yandan aynı 20'li yıllarda Mısır beylerbeyi olarak tayin olunmuş Ahmed Paşa'nın ve birkaç yıl sonra patlak veren Kızılbaş isyanları da bertaraf edilmişti.[254] Tüm bu gelişmeler neticesinde Osmanlı aleyhinde yeşeren iç ve dış kaynaklı umutlar da söndürülmüş oluyordu. Genç padişahın bu parlak başarıları aynı zamanda, 46 yıl sürecek devrinin nasıl bir seyir izleyeceğinin de ilk belirtileri idi. Akdeniz'in Doğu kutbu ve İslam cephesinin Hilal sancağı artık Katolik Batı cephesi ile yüzyıla yayılacak bir mücadeleye hazır hâle gelmişti. Sultan Süleyman artık tüm dikkatini İmparatorluğun Batı hedeflerine yöneltebilirdi.

---

253 Miović, *Spisima I*, s. 88.

254 Kanuni Sultan Süleyman'ın iktidarının ilk yıllarındaki bu gelişmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 307-321, 345-361; Cezar, *a.g.e.*, II, s. 792-816; ayrıca bkz. Jorga, *a.g.e.*, II, s. 300, 302-304; Zinkeisen, *a.g.e.*, II, s. 442-457.

1.6.1. Kanuni Sultan Süleyman ile Osmanlı-Dubrovnik İlişkilerinde Tek Efendili Dönemin Başlaması ve Siyasî Rollerin Karakteristik Niteliklerini Kazanması

Sultan Süleyman'ın iktidar döneminin 1520'li yılları, Avrupa kıtasında sürdürülen Osmanlı ilerleyişinin de yeni bir atılımına sahne oldu. Belgrad'ın fethiyle birlikte önemli bir darbe almış olan Avrupa'nın kalkanı ve o yıllara kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun başlıca rakibi Macaristan, 1526'da Mohaç Ovası'nda yaşadığı büyük hezimet dolayısıyla Kral Layoş'u ve ordusunu yitirmiş olarak, artık değil bölgedeki nüfuzunu, bağımsızlığını dahi sürdüremeyecek bir duruma düşmüştü. Bir tarafta ertesi sene Budin'in fethiyle Güney Macaristan'ın (ve ileriki yıllarda geri kalan kısmının büyük bölümünün) fatihi olan Sultan Süleyman ve onun hükmü altındaki Kral Jan Zapolya, diğer tarafta Kuzey Macaristan'ın kalan topraklarına tutunarak Macar tacı üzerinde aile münasebetleri dolayısıyla aidiyet iddiasında bulunan Habsburgların Bohemya Kralı ve Avusturya Dükü Ferdinand. Osmanlı hâkimiyetindeki Erdel de göz önüne aldığında Macaristan böylece üç parçaya bölünmüş olmaktaydı ve mevcut sultanın zamanında ülkede inisiyatif gittikçe Osmanlıların eline geçeceki.[255]

Bahsi geçen konjonktürel gelişmeler Dubrovnik tarafından da dikkatle takip edilmekteydi. Bilhassa 1526 yılında Macaristan Krallığı'nın bölünmesiyle Cumhuriyet'in artık şeklî bir tâbiyete dönüşmüş olan bağlılığı da ortadan kalkmaktaydı. Her ne kadar Avusturya arşidükü Ferdinand, Macaristan'ın kendi hâkimiyetindeki bölgesine dayanarak ve Macar tacını üstlendiğini öne sürerek Dubrovnik'ten bağlılığını ve haracını talep etmiş olsa da Cumhuriyet diplomatik bir dille bunu reddetti.[256] Gerçekçi (realistik) ve faydacı (pragmatik) bir kararla, sınırlarını tamamen çevirmiş bulunan ve siyasî-ticarî faaliyetlerinin tamamen ülkesinde cereyan ettiği Osmanlı İmparatoru'na bağlılığını bildirdi ve itaati ile sadakatini sundu. Osmanlı kapitülasyon siyaseti içerisinde Dubrovnik'in menfaatleri artık açıkça Doğulu İmparatorluğun kontrolündeydi. Bu durumda Cumhuriyet ekonomik olarak bağımlı olduğu, siyasî-askerî bakımdan da himayesi altında bulunduğu ve konjonktürün ibrelerinin giderek daha da lehine döndüğü Osmanlı'ya bütün dikkatini vermek ve yönünü Doğu'ya dönmek durumundaydı. Artık

---

255 Geniş malumat için bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 323-333; Cezar, *a.g.e*., II, s. 816-865; ayrıca bkz. Jorga, *a.g.e*., II, s. 325-346; Zinkeisen, *a.g.e.*, II, s. 439-454.

256 Miović, *Diplomacija*, s. 21; Harris, *a.g.e.*, s. 101.

Dubrovnik'in tâbiyetinin muhatabı olan tek bir merci kalmıştı. Böylece Cumhuriyet'in tek efendili dönemi de başlamış oldu.

Dubrovnik'in siyasî ve ekonomik menfaatlerinin neredeyse tamamen Osmanlı İmparatorluğu'nun inisiyatifi ve nüfuzu altına girmiş olduğunu müşahede eden Cumhuriyet'in idarî eliti içinde Osmanlı taraftarı hizip de böylece ortaya çıktı.[257] Cumhuriyet'in içinde bulunduğu uluslararası toplumun (Katolik Avrupa medeniyet dairesi) idealist anlayışının geri plana itilerek, şehir devletinin mevcut potansiyellerinin mütevazılığı, buna karşın Doğulu dev gücün bir heyula gibi sınırlarının hemen yanı başındaki varlığı, Dubrovnik'in ideolojik dönüşümünü de daha realist ve pragmatik temellere oturtmasını zorunlu kılmaktaydı. Bilhassa bundan sonra Dubrovnik, diplomasisini son derece akıllıca oluşturmak durumundaydı. Velhasıl, Cumhuriyet'in çıkarları bunu zorunlu kılmaktaydı.

Dahası, Osmanlı tâbiyetinin şartları aslında Cumhuriyet için de vatandaşları için de son derece elverişliydi. İkili ilişkilerin maddî boyutu her ne kadar Macaristan'ın şartlarından daha ağır gözükse de bunların birer yatırım olduğu perspektifinden bakıldığında, getirisinin yanında bu gider oldukça sönük kalmaktaydı. Öyle ki, Dubrovnik Cumhuriyeti 1526'ya kadar Macaristan'a verdiği 500 düka altın haraca karşılık Osmanlı İmparatorluğu'na 12.500 altın haraç ödemek durumundaydı. Haraç miktarındaki bariz fark bir kenara bırakılırsa, Dubrovnik'in bundan sonra –sübjektif bağlamda– bağımsızlığına dair yapabileceği vurgu eskisinden daha ziyade kanıtlanabilir olacaktı. Dubrovnik'in Macaristan'la olan eski antlaşması nispeten daha karmaşık bir içeriğe sahipti. Cumhuriyet'in hükmü altındaki hiçbir yerde Dubrovnik bayrağı asılı olamayacak, göndere sadece Macar bayrağı çekilecekti. Ayrıca Dubrovnik Macaristan'a, Osmanlılara karşı teşebbüslerinde gemi ve para yardımı yapmak zorundaydı. İlaveten, Macaristan'ın bütün düşmanları, Dubrovnik'in de düşmanı sayılacak ve Cumhuriyet onlarla irtibat kuramayacaktı.[258] Buna mukabil Osmanlı tâbiyetinin siyasî şartları, fiilî bağımsızlığı son derece çağrıştıracak kadar şeffaf ve hatta neredeyse görünmezdi.[259] Önceden Macarlara olan hemen hiçbir sorumluluk Osmanlı haracgüzarlığı altındayken söz konusu değildi. Kendi bayraklarını asabilir, İmparatorluğun düşman kabul ettiği ve

257 Miović, *Diplomacija*, s. 11, 20.

258 Miović, *Diplomacija*, s. 20.

259 Bu sayede Dubrovnikliler hemen her zaman, Venedik hariç diğer Avrupalı devletlerin temsilcilerini ve hatta kendi vatandaşlarını dahi bağımsızlıkları yönünde ikna edebilmişlerdi. Bazı örnekler ve Dubrovniklilerin bağımsızlıklarına dair sundukları doneler hakkında bkz. Kunčević, "Janus-faced Sovereignty", s. 100-102, 108.

savaş hâlinin sürdüğü ülkelerle dahi diplomatik ve ticarî ilişkilerini yürütebilirdi.[260] Askerlik hizmetlerinden tamamen muaftılar.[261] Savaşlar ve seferler sırasındaki olağanüstü durumlarda para yardımı/mükellefiyeti de mevzu bahis değildi. Gemi yardımı ise yüksek tonajlı nakliyat gereksinimleri için ücreti karşılığında ve hizmeti kiralama yöntemiyle yapılırdı.[262] Buna karşın kaçakçılık veyahut da düşmana münferit bazı yardımlar sebebiyle kabahatli hallerde Dubrovnik gemilerinin birtakım angarya yaptırımlarına maruz bırakılmaları ise cezaî nitelikteki istisnaî durumlarda[263] geçerliydi.

---

260 Dubrovnik ahidnâmelerinde bulunan "… *bunların cevânibinde olan illerden yağı olsun ve illik olsun kurudan ve yaşdan olsun mezbûrların kal'alarına geleler ve gideler hiç ahadd mâni' olmayub dahl eylemeye* …" maddesi için bkz. Osmanlı topraklarında her kadılığı bilgilendirmek amacıyla, Dubrovniklilerle muamelelerde esas alınacak hükümlerin hukukî zeminini teşkil eden Dubrovnik ahidnâmesinin içeriğini ilan nitelikli fermanlar: DA., *7/2.1*, sv. 11, br. 532; BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 1/1, 5/1 (belge no: 11); ahidnâme sûretleri: s. 179/1 – 180 (belge no: 811-823) (9 Cemâziye'l-âhir 1020 / 19 Ağustos 1611); BOA., *MAD.d.06004*, s. 93-94 (Evâsıt-ı Safer 1033 / 4-13 Aralık 1623 ve diğer sûretler: Evâil-i Zi'l-kaʿde 1033 / 15-24 Ağustos 1624); BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 7-8 (belge no: 10-14) (Evâil-i Rebiʿü'l-evvel 1041 / 27 Eylül – 6 Ekim 1631 ve diğer sûretler: Evâhir-i Rebiʿü'l-evvel 1044 (13-22 Eylül 1634), 9/2–11 (belge no: 16-20) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1050 / 27 Eylül – 6 Ekim 1640), s. 11-13 (belge no: 21-22) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1050 / 27 Eylül – 6 Ekim 1640 ve Evâil-i Receb 1055 / 23 Ağustos – 1 Eylül 1645); IV. Mehmed'in ahidnâmesi ve sûreti: DA., *7/2.1*, sv. 23, br. 1066 (Evâil-i Ramazan 1059 / 8-17 Eylül 1649 ve sûreti: Evahir-i Şa'ban 1059 / 29 Ağustos – 7 Eylül 1649), defter sûretleri: BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 6-7 (belge no: 2-12) (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649 ve Evâhir-i Zi'l-hicce 1061 / 4-13 Aralık 1651 ve Evâsıt-ı Ramazan 1064 / 25 Temmuz – 3 Ağustos1654), 117-119 (belge no: 171) (Evâhir-i Muharrem 1073 / 4-13 Eylül 1662) ve s. 120/2–121 (belge no: 174) (Evâhir-i Cemaziye'l-evvel 1073 / 31 Aralık 1662 – 8 Ocak 1663). Bu ahidnâme maddesinin önceki yüzyıllarda da geçerli olduğu ile alakalı olarak bkz. Miović, *Spisima I*, s. 15-20; Bostan, "Ahidnâmelere ve Uygulamalara Göre Osmanlı-Dubrovnik Ticarî Münasebetleri (XV-XVI. Yüzyıllar)", s. 81; Metin Ziya Köse, *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri, 1500-1600, Doğu Akdeniz'de Casuslar ve Tacirler*, Giza Yayınları, İstanbul 2009, s. 39.

261 Dubrovniklilerden Osmanlı hizmetine asker ve acemi oğlan toplanmaması hakkında bazı fermanlar için bkz. "*düşürme nâmıyla*" ahidnâmeye aykırı olarak "*azablar oğlanı cem'*" edilmemesi hakkında: BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 76/4 (belge no: 365) (8 Cemaziye'l-evvel 1019 / 29 Temmuz 1610); "*Dubrovnik'e müte'allık olan nahiyelere feth-i hâkânîden berü nesne teklîf olunmayub 'azeb ve kürekci ve sâ'ir teklîfden mu'âf* " olduklarına dair bkz. DA., *7/2.1*, sv. 15, br. 727 ve defter sûreti: BOA., *MAD.d.06004*, s. 74/3 (14 Zi'l-kaʿde 1032 / 9 Eylül 1623); BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 68/2 (belge no: 52) (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649); ayrıca Dubrovnik'e tâbi yerlerde tahrir yapılmaması ve buna binaen acemi oğlan toplanmaması hakkında bkz. BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 124/1 (belge no: 211) (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1050 / 7-16 Ekim 1640); bir önceki yüzyıldaki benzer fermanlar için bkz. Miović, *Spisima I*, s. 68-70, 71.

262 Osmanlı İmparatorluğu'nun tersane ihtiyacını karşılamak üzere Avlonya'dan zift-katran nakliyatı için yüksek tonajlı Dubrovnik gemilerini kiraladığı ve kantar başına 15 akçe ücret ödediği hakkında bazı örnekler için bkz. BOA., *MAD.d.06004*, s. 63-2; DA., *7/2.1*, sv. 16, br. 771; sv. 17, br. 802, 829; BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 98/2 (belge no: 151); DA., *7/2.1*, sv. 19, br. 914, 948; BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 119/2 (belge no: 200); DA., *7/2.1*, sv. 20, br. 976, 986, 994; BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 166/2 (belge no: 325). Topkapı Sarayı'nın ihtiyacı için Selanik'ten İstanbul'a buğday nakli için kiralanan bir Dubrovnik gemisi için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 34, br. 1358. Bu konular hakkında ayrıca bilgi için bkz. Miović, *Spisima I*, s. 56.

263 Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (çev. Neyyir Kalaycıoğlu), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994 (2. Baskı), s. 169; Köse, *a.g.e.*, s. 64-65. Barbaros Hayreddin Paşa'nın bu şekilde bir Dubrovnik gemisini angaryaya tuttuğu hakkında bkz. Muzaffer Arıkan - Paulino Toledo, *XIV.-XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimizle İlgili İspanyol Belgeleri*, Ankara Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Basımevi, Ankara 1995, s. 227. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında ise Osmanlı-Rus savaşları sırasında Osmanlıların çok sayıdaki Dubrovnik gemisine el

II. Murad devrinde temeli atılan, Fatih Sultan Mehmed ile II. Bayezid devirlerinde ana hatları oluşmuş bulunan Osmanlı'nın Dubrovnik için biçtiği roller de Kanuni Sultan Süleyman devrinde, bilhassa Habsburglar ve Venedik ile mücadeleler içerisinde karakteristik ve ideal şekline kavuşmuştu. Dubrovnik Cumhuriyeti'nin kurumsallaşmış yapısı ile müstakil bir siyasî oluşum olma vasfı sayesinde İmparatorluğun birtakım ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde tasarlanmış ve zamanla tarihî gelişmeler içerisinde de doğal yollarla şekillenmiş bu roller;

1. Balkanlara yayılmış Dubrovnik tüccarlarının, coğrafyanın ticarî meta ihtiyacının başlıca tedarikçileri olmaları,
2. Savaş dönemlerinde dahi Venedik, İspanya, Vatikan ve diğer ülkelerle ticaretin sürdürülebileceği tarafsız bir liman ihtiyacını karşılaması,[264]
3. Savaş esirlerinin mübadelesi için tarafsız bir bölge olması (bilhassa XVI. yüzyılda),[265]

koydukları ve savaşlarda bunları cebren düşmana karşı çarpışmalara soktuklarına dair bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 209; aynı yazar, *Spisima I*, s. 58.

264 "… *Bunların cevânibinde olan illerden yağı olsun ve illik olsun kurudan ve yaşdan olsun mezbûrların kal'alarına geleler ve gideler hiç ahadd mâni' olmayub dahl eylemeye* …". Dubrovnik'in sahip olduğu bu ayrıcalık için bkz. *ahidnâmeler*: DA., 7/2.1, sv. 9, br. 431 (Evâil-i Zi'l-hicce 1003 / 9-18 Haziran 1595), sv. 11, br. 532 ve defter kaydı: BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 1/1 (Evâil-i Safer 1013 / 29 Haziran – 8 Temmuz 1604), s. 179/1 (belge no: 811) (9 Cemaziyelahir 1020 / 19 Ağustos 1611); BOA., *MAD.d.06004*, s. 93-94 (Evâsıt-ı Safer 1033 / 4-13 Aralık 1623); BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 7-8 (belge no: 10) (Evâil-i Rebiʿü'l-evvel 1041 / 27 Eylül – 5 Ekim 1631), s. 9-11 (belge no: 16) ve s. 11 (belge no: 21) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1050 / 27 Eylül – 5 Ekim 1640); DA., 7/2.1, sv. 23, br. 1066 (Evail Ramazan 1059 / 8-17 Eylül 1649) ve sûretlerinin defter kayıtları: BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 6-7 (belge no: 2-12), s. 117-119 (belge no: 171) (Evâhir-i Muharrem 1073 / 4-13 Eylül 1662), s. 120/2 - 121 (belge no: 174) (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1073 / 31 Aralık 1662 – 9 Ocak 1663) vd.

265 İlgili çalışmalar için bkz. Yemişçi, "Türk Esirlerin Kurtarılması ve Mübadelesinde Bir Merkez Olarak Dubrovnik ve 1575 ile 1592 Yıllarındaki Esir Mübadeleleri", *Uluslararası Türk Savaş Esirleri Sempozyumu* (14-15 Mart 2017), İstanbul (Kitabı basım aşamasındadır); ayrıca bkz. Jovan Radonić, *Dubrovačka Acta i Povelje*, II, Sırpska Kraljevska Akademija, Belgrad 1951, s. 45, 56-65; aynı yazar, *Rimska Kurija i Južnoslavenske Zemlje od XVI. do XIX veka*, Yugoslav Academy of Arts and Sciences, Zagreb 1959, s. 260-262; aynı yazar, "Dubrovnik i Pomorstvo", *Nav. Zbornik*, 7, Zadar 1969, s. 224-225; Foretić, *a.g.e.*, II, s. 10; Toma Popović, *Turska i Dubrovnik u XVI veko*, Srpska Književna Zadruga, Belgrad 1973, s. 186-188; Anica Kisić, "Uloga Dubrovački Konsulata u Pomorsko Trgovačkoj Djelatnosti Dubrovačke Republike", *Ministarsvo Vanjskih Postlova Republike Hırvatski*, 3 (Özel Baskı), Zagreb 1998, s. 330-331; Miović, *Spisima*, s. 51-52; aynı yazar, *Diplomacija*, s. 127; Tea Perinčić Mayhew, "Prodaja Roblja na Jadranu u 17. Stoljeću", *Miscellanea Hadriatica et Mediterranea*, I/1 (Aralık), Pomorski i Povijesni Muzej Hrvatskog Primorja Rijeka, Zadar 2013, s. 107-109; Köse, *a.g.e.*, s. 25-29; Ahmet Önal, "XVI. Yüzyılda Avrupa'daki Osmanlı Esirlerin Kurtarılması Meselesine Dair Bazı Gözlemler", *Türkiye-Almanya Araştırmaları Dergisi*, IV/1-2, İstanbul 2015, s. 49-52; Bruna Gamulin, "Dubrovačka Republika: Međunarodnopravni Subjektivitet i Diplomatski i Konsularni Odnosi", *Pravnik*, XLIX/99, Zagreb 2016, s. 60.

4. Osmanlı İmparatorluğu ile Batı'nın Hıristiyan devletleri arasında bazı diplomatik aracılık hizmetlerini üstlenmesi, bir bakıma Osmanlı ülkesinin giriş ve çıkış kapısı olması, Batılı diplomatlar içinse bir bekleme ve kulis salonu niteliği taşıması,[266]

5. Akdeniz havzasındaki ve Avrupa'daki Hıristiyan devletlerle ilgili (özellikle de savaş dönemlerinde düşman donanmaları ve askerî mevcudiyetleri hakkında) kritik stratejik bilgilerle haberlerin alınabileceği bir istihbarat merkezi niteliği kazanması.[267] Buna bağlı olarak da Osmanlı'nın Galata'yla birlikte Avrupa'ya açılan bir "pencere"[268] vasfı yüklenmesi şeklinde kategorize edilebilir.[269]

1.6.2. Dubrovnik Tüccarlarının Gümrük Vergisi İltizamı

"*Terazinin başında tartı yaparken, Tanrı da beni tartar*"*

Sultan Süleyman'ın tahta çıkmasından sonra yenilenen 1521 ahidnâmesinde yapılan düzenlemelerle Dubrovnik'in mükellefiyetlerine dair uygulamalar da genel itibariyle nihaî şekline kavuştu (son ayarlamalar III. Mehmed devrinde olacaktır). Yeni sultanın selefi olan babası Yavuz Sultan Selim devrinde belirlenmiş gümrük oranları, Sultan Süleyman devrinde de geçerli tutuldu ve verilen ahidnâme ile ilişkilerin sonuna kadar geçerli tutulacak muameleler kesinlik kazandı. Buna göre Dubrovnikli tüccarların İstanbul'da sattıkları malların kârları üzerinden tâbi olacakları gümrük oranı % 5, Edirne

---

266 Dubrovnik'in bu niteliği bir istihbarat merkezi vasfı taşımasının yanı sıra şehrin tıbbî olanaklarından da ileri gelmekteydi. Böylece şehir, Dubrovnik üzerinden seyahat edecek diplomatlara pek çok sağlık imkânı da sağlamaktaydı. Antun Baće - Ivan Viđen, "Lazareti na Pločama od pada Dubrovačke Republike do danas (1808.-2013.)", *Prostor*, 21, Zagreb 2013, s. 327-328; Zdravko Šundrica, "Poisons and Poisoning in the Republic of Dubrovnik", *Dubrovnik Annals*, 4, Dubrovnik 2000, s. 7-9; Harris, *a.g.e.*, 167-168; Miović, *Spisima I*, s. 95; aynı yazar, *Diplomacija*, s. 235-236.

267 Dubrovnik'in Osmanlı hesabına istihbarat hizmetleri hakkında bkz. Biegman, "Ragusan Spying for the Ottoman Empire. Some 16th Century Documents From the State Archive at Dubrovnik", *Belleten*, XXVII/106, Ankara 1963, s. 237-255; Miović, *Spisima I*, s. 47-50; aynı yazar, "Diplomatic Relations", s. 137-138; Emrah Safa Gürkan, *Sultanın Casusları, 16. Yüzyılda İstihbarat, Sabotaj ve Rüşvet Ağları*, Kronik Yayınları, İstanbul 2017, s. 139-140. Dubrovnik muhaberatının ikili oynadığı ve Batı'ya da Osmanlılar hakkında istihbarat taşıdığıyla alakalı olarak bkz. Miović, "Diplomatic Relations", s. 13-14, 117, 127-135; Gürkan, *a.g.e.*, s. 253-254.

268 Bu benzetme için bkz. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 321.

269 Miović, "Diplomatic Relations", s. 189.

* Günümüzde Dubrovnik Devlet Arşivi'nin bulunduğu Sponza Sarayı, Yeniçağ boyunca şehir limanına getirilen ticarî ürünlerin tartım işlemlerinin yapıldığı kantara ev sahipliği yapmıştı. Yukarıda geçen söz "*Fallare Nostra Venant et Falli Pondera, Meque Pondero cum Merces Ponderat Ipse Deus*", binanın Stradun tarafındaki giriş kapısından içeri girildiğinde tam karşıda bulunan kemerde yazılıdır. (Latince orijinalinden çeviren: Muhamed Valjevac).

ve Bursa'da % 3, İmparatorluğun diğer tüm topraklarında ise % 2'ydi. Sultan Süleyman devrinde ayrıca, Dubrovniklilerin Rumeli'de yürüttükleri ticarî faaliyetlerde ödemekle yükümlü bulundukları gümrük vergisi mukataaya dönüştürüldü ve Cumhuriyet'in belirleyeceği bir görevliye iltizama verilmesi usulü getirildi. Daha önceden 1476'da bir süre yürürlüğe konmuş olan bu usulün ilk örneği -bir bakıma hazırlayıcı bir ön uygulama olarak da ele alınabilecek şekilde- yıllık 2500 altın miktarında tespit edilmiş gümrük meblağının peşin olarak haraçla birlikte hazineye teslim edilmesiyle icra olunmuştu.[270]

Sultan Süleyman zamanında klasik şeklini alan bu usulde, yapılan hesaplamalarda tüccarların Rumeli'de elde ettikleri gelirler için ödemekle mükellef oldukları % 2 gümrük vergisi oranı karşılığında belirlenen miktar yıllık 100.000 akçe olarak tespit edildi. İltizam anlaşmasına göre bu miktar üç yılda 300.000 akçe olarak hesaplandı ve altı ayda bir 50.000 akçelik taksitlere bölünerek ödenmesi kararlaştırıldı. Söz konusu gümrüğün iltizamı, Dubrovnik Cumhuriyeti tarafından vazifelendirilen bir görevli tarafından üstlenilecek ve onun tüzel kişiliği üzerinden gerçek mültezim Cumhuriyet'in kendisi olacaktı. Her üç senede bir iltizamın müddeti dolduğundaysa, bir başkasına verilmemesi kaydıyla iltizam gene Cumhuriyet'in belirleyeceği birisi tarafından üzerine alınacaktı. Bu durumda Dubrovnik tüccarları artık gümrük vergilerini Ploçe'deki emine ya da ticaretlerini yaptıkları yerlerdeki gümrükhânelere ödemeyecekler, onun yerine Dubrovnik'te Cumhuriyet'in belirleyeceği bir görevli devlet hesabına ve mültezim adına toplayacaktı. Dubrovnik'in Ploçe kapısında görevli Osmanlı eminleriyse diğer yabancı tüccarlardan gümrük tahsil etmeyi sürdürecekler, ancak Dubrovniklilere karışmayacaklardı. Rumeli'nin dışındaki diğer Osmanlı toprakları ile İstanbul, Edirne ve Bursa için belirlenmiş gümrük vergileriyse, Osmanlı gümrük eminleri tarafından diğer tüm ulusların tüccarları gibi Dubrovniklilerden de nakit olarak tahsil edilecek ve bu gelirler Hazine-i Âmire'ye intikal ettirilecekti.[271]

---

270 Dubrovnik tüccarlarının ödemekle yükümlü oldukları gümrük vergisinin iltizama dönüştürülmesine dair ilk teşebbüs 1476 yılında Fatih Sultan Mehmed devrinde henüz gümrük oranı % 5 iken yapılmıştı. Bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 20.

271 Dubrovnik gümrük iltizamıyla ilgili ahidnâme maddesi: "… *Dubrovnik tâcirleri Memâlik-i Mahrûse'ye metâ'ların getürüb fürûht itdiklerinde evvelden yüzde iki akçe gümrük alına gelüb sonra mezbûrların satdıkları metâ'larından yüzde beş akçe gümrük alınmak fermân olunmuş iken Dubrovnik elçileri gelüb İstanbul ve Edirne ve Brusa'dan gayri Rumili vilâyetlerinde tâcirlerimizin satdıkları metâ'larından gümrük bir karâr-ı sâbık yüzde ikişer akçe alınub üç yerden gayri satılan metâ'mızın gümrüğün üç yıla üç yüz bin akçe mukâta'a ile cânibimizden 'âmil bulalım ve 'âmilimize yarar kefîl-i bi'l-mâl bulalım nesne zâyi' olmayub ve altı ayda bir elli bin akçe hızâne-i 'âmireye teslîm idelim ahardan emîn dahl itmeyüb ve üzerimize havâle gelmesün deyu iltizâm eyledikleri ecilden mezbûrların bazergânları zikr olunan üç yerden gayri Rumili vilâyetlerinde kurudan ve denizden getürüb satdıkları metâ'larından bir karâr-ı sâbık yüzde iki akçe alınmak fermân olunub*

Söz konusu Dubrovnik gümrük iltizamının mültezimliği genellikle, haraç elçilerinin maiyetinde bulunan tercümanlar veyahut bazen de elçiler tarafından üstlenilmişti.[272] İlk bakışta bu usul gümrük vergisinin Osmanlı memurları tarafından tüccarlardan tek tek toplanmayacak olması sebebiyle oldukça pratik bir uygulama olarak gözükmekteydi. Gümrük iltizamı, fiiliyatta her sene Dubrovnik'ten gönderilen haraç ile birlikte elçilerin yıllık iki gümrük taksiti tutarındaki 100.000 akçeyi hazineye teslim etmeleriyle[273] 1687 yılına kadar nispeten düzenli ve sektesiz olarak (1685-1686 dönemi

---

bazergânları metâʿlarını satdıkları yerlerde yüzde iki akçe gümrüklerin kendü taraflarından gümrük ʿâmili olana vireler ve her altı ayda bir elli bin akçe iltizâmları üzere hazîne-i ʿâmireye getürüb teslîm eyleyeler ve elçileri şöyle şart eylediler ki zikr olunan gümrük ʿâmili hemen üç yıla olmaya bu üç yıl tamam oldukdan sonra gerü kendü taraflarından yarar ʿâmiller ve mala yarar kefîller bulıvirelim deyu iltizâm itdiler ve emîn olan gerü Dubrovnik kapusunda oturub bunlardan gayri sâʿir Frenklerin yüzde beş akçe hesâbı üzere cemʿ eyleye …". Bkz. III. Mehmed'in vermiş olduğu ahidnâme için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 9, br. 431 (Evâil-i Zi'l-hicce 1003 / 7-16 Ağustos 1595) ve sûretleri: sv. 10, br. 466 (Evâsıt-ı Zi'l-kaʿde 1005 / 26 Haziran – 5 Temmuz 1597); sv. 11, br. 532 (Evâil-i Safer 1013 / 29 Haziran – 8 Temmuz 1604); BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 1/1 (Tarihsiz), 5/1 (20 Cemâziye'l-evvel 1013 / 14 Ekim 1604); I. Ahmed'in ahidnâmesinin defter kopyası s. 179/1 (belge no: 811) (9 Cemâziye'l-ahir 1020 / 19 Ağustos 1611) ve sûretleri: (belge no: 812-823) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1027 / 4 Haziran 1618); IV. Murad'ın ahidnâmesinin defter kopyası: BOA., *MAD.d.06004*, s. 93-94 (Evâsıt-ı Safer 1033 / 4-13 Aralık 1623) ve üç adet sûret kaydı: (Evâil-i Zi'l-kaʿde 1033 / 15-24 Ağustos 1624); üç adet ahidnâme sûreti: BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 7 (belge no: 10-12) (Evâil-i Rebiʿü'l-evvel 1041 / 27 Eylül – 5 Ekim 1631) ve iki adet Evâhir-i Rebiʿü'l-evvel 1044 / 13-22 Eylül 1634) tarihli sûret: s. 8 (belge no: 13-14); Sultan İbrahim'in tecdîd ettiği ahidnâme: s. 9/2 - 11 (belge no: 16) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-ahir 1050 / 27 Eylül - 5 Ekim 1640) ve sûretleri: s. 11 (belge no: 17-20) (aynı tarihli); s. 11 (belge no: 21-22) (aynı tarihli); IV. Mehmed'in ahidnâmesi: DA., *7/2.1*, sv. 23, br. 1066 (Evâil-i Ramazan 1059 / 8-17 Eylül 1649), kopyası (Evâhir-i Şaʿban 1059 / 29 Ağustos – 7 Eylül 1649) ve defter kopyası ile sûretlerinin defter kayıtları: BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 6-7 (belge no: 2-10) (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649), s. 8 (belge no: 11) (Evâhir-i Zi'l-hicce 1061 / 4-13 Aralık 1651) ile (belge no: 12) (Evâsıt-ı Ramazan 1064 / 25 Temmuz – 3 Ağustos 1654), iki adet ahidnâme sûreti: s. 117-119 (belge no: 171) (Evâhir-i Muharrem 1073 / 4-13 Eylül 1662) ile s. 120/2 – 121 (belge no: 174) (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1073 / 31 Aralık 1662 – 9 Ocak 1663). Ayrıca bkz. Miović, *Spisima I*, s. 12, 75; aynı yazar, *Diplomacija*, s. 64; Bostan, "Ahitnameler, 15-16. Yüzyıllar", s. 253-254.

272 Dubrovnik tercümanlarının, Cumhuriyet tüccarlarının gümrük mültezimleri olarak görevlendirildikleri hakkında bkz. Miović-Perić, "Dragomans of the Dubrovnik Republic", s. 81-94.

273 Dubrovnik tercümanlarının Cumhuriyet nâmına gümrük mültezimleri olarak Osmanlı İmparatorluğu'ndan aldıkları iltizam beratlarının kayıtları: BOA., *D.MMK.d.22699*, s. 1-2 (16 Receb sene 992 / 24 Temmuz 1584) ve *D.MMK.*, belge no: 8 (16 Receb sene 992 / 24 Temmuz 1584); DA., *7/2.1*, sv. 11, br. 505 (29 Rebiʿü'l-evvel 1011 / 16 Eylül 1602); sv. 12, br. 559 (24 Cemâziye'l-âhir 1014 / 6 Kasım 1605); sv. 13, br. 635 (27 Cemâziye'l-evvel 1025 / 12 Haziran 1616); sv. 14, br. 696 (23 Receb 1028 / 5 Temmuz 1619); sv. 15, br. 711 (6 Şevval 1031 / 14 Ağustos 1622); sv. 16, br. 783 (20 Zi'l-hicce 1034 / 23 Eylül 1625); sv. 17, br. 806 (9 Safer 1038 / 8 Ekim 1628); sv. 18, br. 871 (24 Rebiʿü'l-âhir 1044 / 17 Ekim 1634); sv. 19, br. 901 (27 Rebiʿü'l-evvel 1047 / 19 Ağustos 1637); sv. 20, br. 955 (28 Cemâziye'l-âhir 1050 / 15 Ekim 1640); sv. 21, br. 1011 (3 Receb 1056 / 15 Ağustos 1646); sv. 25, br. 1125 (4 Şevval 1065 / 7 Ağustos 1655); sv. 26, br. 1138 (4 Ramazan 1066 / 26 Haziran 1656); sv. 27, br. 1158 (20 Ramazan 1068 / 21 Haziran 1658); sv. 28, br. 1184 (25 Zi'l-kaʿde 1071 / 22 Temmuz 1661), br. 1199 (8 Muharrem 1075 / 1 Ağustos 1664); sv. 30, br. 1238 (6 Cemâziye'l-evvel 1081 / 21 Eylül 1670); sv. 31, br. 1266 (22 Cemâziye'l-evvel 1084 / 4 Eylül 1673), br. 1287 (8 Cemâziye'l-âhir 1088 / 8 Ağustos 1677), br. 1293 (14 Muharrem 1090 / 25 Şubat 1679), br. 1298 (18 Safer 1092 / 9 Mart 1681); sv. 32, br. 1313 (Evâhir-i Rebiʿü'l-âhir 1095 / 6-15 Nisan 1684).

Dubrovnik gümrük mültezimlerinin her sene elçilerle birlikte Osmanlı başkentine getirdikleri iltizam taksitleri: DA., *7/2.1*, sv. 11, br. 504 (28 Zi'l-kaʿde 1010 / 20 Mayıs 1602), br. 511 (12

için XVII. yüzyılın son nizamî taksit ödemesi),[274] nihaî olaraksa 1808'de Cumhuriyet'in düşüşüne kadar uygulandı. Ancak bu usulün ihdasının gelişim seyri biraz eşelendiğinde,

Muharrem 1012 / 22 Haziran 1603), br. 512 (15 Muharrem 1012 / 25 Haziran 1603) (bu belgede; Dubrovnik elçisinin 1602-03 dönemi gümrük iltizamı taksidini hazineye teslim etmesine rağmen Belgrad'da savaş harcamaları sebebiyle bir sonraki seneye ait taksidin tahsilatının da yapıldığı konu edilmektedir), br. 522 (9 Safer 1013 / 7 Temmuz 1604); sv. 12, br. 554 (13 Rebiʿü'l-evvel 1014 / 29 Temmuz 1605), br. 557 (13 Cemâziye'l-evvel 1014 / 26 Eylül 1605); sv. 12, br. 576 (3 Rebiʿü'l-evvel 1015 / 9 Temmuz 1606), br. 590 (18 Zi'l-kaʿde 1017 / 23 Şubat 1609) (fermanda Dubrovnik beylerine, gecikmiş bulunan haracın ve iltizam taksidinin derhal gönderilmesi emredilmektedir), br. 595 (18 Rebiʿü'l-âhir 1019 / 10 Temmuz 1610), br. 600 (16 Rebiʿü'l-âhir 1020 / 28 Haziran 1611), sv. 13, br. 618 (3 Cemâziye'l-âhir 1022 / 21 Temmuz 1613), br. 628 (tarihsiz), br. 633 (23 Cemâziye'l-âhir 1024 / 20 Temmuz 1615), br. 637 (12 Cemâziye'l-âhir 1025 / 12 Temmuz 1616), br. 641 (6 Cemâziye'l-âhir 1026 / 11 Temmuz 1617), br. 644 (Evâhir-i Zi'l-kaʿde 1026 / 20-29 Kasım 1617) (fermanda Dubrovnik beylerine, gecikmiş bulunan haracın ve iltizam taksidinin derhal gönderilmesi emredilmektedir); sv. 14, br. 695 (22 Şaʿban 1028 / 4 Ağustos 1619), br. 700 (9 Ramazan 1029 / 8 Ağustos 1620); sv. 15, br. 709 (19 Ramazan 1031 / 28 Temmuz 1622), br. 749 (23 Zilhicce 1032 / 18 Ekim 1623); sv. 16, br. 773 (13 Zi'l-kaʿde 1033 / 27 Ağustos 1624), br. 785 (21 Zi'l-hicce 1034 / 24 Eylül 1625), br. 793 (11 Rebiʿü'l-âhir 1036 / 30 Aralık 1626), br. 795 (18 Zi'l-hicce 1036 / 30 Ağustos 1627); sv. 17, br. 809 (12 Rebiʿü'l-evvel 1038 / 9 Kasım 1628), br. 837 (2 Zi'l-hicce 1039 / 13 Temmuz 1630), br. 839 (29 Rebiʿü'l-evvel 1041 / 25 Ekim 1631), br. 844 (11 Muharrem 1042 / 29 Temmuz 1632); sv. 18, br. 852 (16 Rebiʿü'l-evvel 1043 / 20 Eylül 1633), br. 870 (24 Rebiʿü'l-âhir 1044 / 17 Ekim 1634) ve BOA., *İE.HR*., belge no: 198/2 (9 Rebiʿü'l-âhir 1044 / 2 Ekim 1634); sv. 18, br. 889 (22 Rebiʿü'l-âhir 1045 / 5 Ekim 1635), br. 895 (1 Rebiʿü'l-evvel 1046 / 3 Ağustos 1636) ve BOA., *İE.HR*., belge no: 138/1 (26 Safer 1046 / 30 Temmuz 1636); sv. 18, br. 900 (22 Rebiʿü'l-evvel 1047 / 14 Ağustos 1637) ve BOA., *İE.HR*., belge no: 199/2 ve 4 (13 Rebiʿü'l-evvel 1047 / 5 Ağustos 1637); sv. 19, br. 906 (3 Rebiʿü'l-âhir 1048 / 14 Ağustos 1638); BOA., *İE.HR*., belge no: 199/1 ve 3 (29 Zi'l-kaʿde 1048 / 3 Nisan 1639) ve sv. 19, br. 916 (10 Cemâziye'l-evvel 1049 / 8 Eylül 1639), br. 930 (23 Cemâziye'l-evvel 1050 / 10 Eylül 1640); sv. 20, br. 965 (21 Cemâziye'l-evvel 1051 / 28 Ağustos 1641), br. 980 (26 Cemâziye'l-âhir 1052 / 21 Eylül 1642), br. 987 (3 Safer 1054 / 11 Nisan 1644), br. 996 (1 Cemâziye'l-evvel 1055 / 25 Haziran 1645); sv. 21, br. 1010 (8 Cemâziye'l-evvel 1056 / 22 Haziran 1646), br. 1014 (14 Cemâziye'l-âhir 1057 / 17 Temmuz 1647), sv. 21, br. 1021 (29 Şevval 1058 / 16 Kasım 1648); sv. 23, br. 1055 (29 Receb 1059 / 8 Ağustos 1649), br. 1071 (30 Receb 1060 / 29 Temmuz 1650), br. 1091 (2 Şaʿban 1061 / 21 Temmuz 1651); sv. 25, br. 1104 (25 Şaʿban 1062 / 1 Ağustos 1652), br. 1106 (2 Ramazan 1063 / 27 Temmuz 1653), br. 1117 (8 Şevval 1064 / 22 Ağustos 1654); sv. 26, br. 1128 (16 Şevval 1065 / 19 Ağustos 1655), br. 1143 (8 Safer 1067 / 26 Kasım 1656); sv. 27, br. 1151 (18 Şevval 1067 / 30 Temmuz 1657), br. 1157 (20 Ramazan 1068 / 21 Haziran 1658), br. 1167 (6 Şev. 1069 / 27 Haziran 1659), br. 1174 (8 Şevval 1070 / 17 Haziran 1660); sv. 28, br. 1183 (24 Zi'l-kaʿde 1071 / 21 Temmuz 1661), br. 1192 (27 Muharrem 1073 / 12 Eylül 1662), br. 1198 (3 Muharrem 1075 / 27 Temmuz 1664); sv. 29, br. 1207 (2 Cemâziye'l-evvel 1076 / 10 Kasım 1665), br. 1209 (24 Rebiʿü'l-evvel 1077 / 24 Eylül 1666), br. 1212 (h. 1077 / m. 1666-1667 ?), br. 1214 (20 Cemâziye'l-âhir 1078 / 7 Aralık 1667), br. 1224 (4 Receb 1079 / 8 Aralık 1668); sv. 30, br. 1231 (12 Rebiʿü'l-âhir 1080 / 9 Eylül 1669), br. 1237 (6 Cemâziye'l-evvel 1081 / 21 Eylül 1670), br. 1244 (3 Rebiʿü'l-âhir 1082 / 9 Ağustos 1671); sv. 31, br. 1253 (28 Ramazan 1082 / 28 Ocak 1672), br. 1268 (23 Cemâziye'l-evvel 1084 / 5 Eylül 1673), br. 1271 (17 Ramazan 1085 / 15 Aralık 1674), br. 1286 (4 Şevval 1087 / 10 Aralık 1676), br. 1288 (8 Receb 1088 / 6 Eylül 1677), br. 1291 (8 Zi'l-hicce 1089 / 21 Ocak 1679); *İE.HR*., belge no: 173 (7 Rebiʿü'l-evvel 1091 / 7 Nisan 1680); sv. 31, br. 1300 (28 Rebiʿü'l-evvel 1093 / 6 Nisan 1682); sv. 32, br. 1305 (26 Rebiʿü'l-evvel 1094 / 25 Mart 1683); BOA., *İE.HR*., belge no: 234/2 (19 Safer 1095 / 6 Şubat 1684) ve BOA., *AE. SMMD.IV*, belge no: 10934 (27 Rebiulevvel 1095 / 14 Mart 1684) ve sv. 32, br. 1309 (10 Rebiʿü'l-âhir 1095 / 27 Mart 1684), br. 1314 (10 Receb 1096 / 12 Haziran 1685); sv. 33, br. 1327 (18 Rebiʿü'l-âhir 1097 / 14 Mart 1686), br. 1335 (12 Receb 1098 / 24 Mayıs 1687).

274 1685-1694 yılları arası da dâhil olmak üzere savaş döneminin sonuna kadar olan Dubrovnik haraçları ve gümrük iltizam taksitleri Babıâli tarafından affedilmiş, sadece bir kereye mahsus olarak 18.888 ungar altın ödeme alınmıştır. Bkz. DA., *7/2.1*, sv. 33, br. 1348 (28 Cemâziye'l-evvel 1107 / 4 Ocak 1696). 1695 yılında yapılan düzenlemeyle Dubrovnik haracı üç yılda bir ödenecek şekilde 1/3 oranında düşürüldü. Dubrovniklilerin gümrük iltizamı için talep ettikleri benzer bir uygulamayı

altında büyük bir devletlerarası dolandırıcılığın ve vergi kaçakçılığının yattığı ortaya çıkmaktadır. İltizam antlaşmasının ilk defa başlatıldığı 17 Eylül 1521 tarihinde,[275] Osmanlı defterdarına elçiler tarafından sunulan Dubrovnikli tüccarların yıllık kâr dökümlerinde gelirlerin çok büyük bir yekûnu saklanabildi. Henüz nasıl becerildiği hâlâ tam olarak bilinmiyor[276] olsa da Dubrovniklilerin beyan ettikleri rakam defterdara kabul ettirildi ve sonucunda söz konusu kâr marjı üzerinden muamele yapıldı. Tüccarların gelirleri yıllık 5 milyon akçe olarak kaydedilerek bunun da % 2 oranındaki gümrük tutarı 100.000 akçe olarak hesaplandı. Halbuki Dubrovnik tüccarlarının o sıra yıllık gerçek kârı 33.075.300 akçe olup bu yekûnun % 2 gümrük oranı hesaplandığında tespit edilmesi gereken vergi 661.506 akçe olmalıydı. Dolayısıyla burada Dubrovniklilerin Osmanlı hazinesinden kaçırdıkları gümrük vergisi 5/6'dan daha fazla olup bu da yüzdeye vurulduğunda reel olarak ödenen gümrük oranını % 0,3'e kadar düşürmekteydi. Hele bir de bu iltizamın üç yüzyıla yakın bir zaman boyunca bu sabit rakam üzerinden uygulandığı düşünüldüğünde, Osmanlı merkez hazinesinin ne kadar vahim bir ölçüde zarara uğratılmış olduğu daha iyi anlaşılır. Dahası ilerleyen yıllarda herhangi yeni bir hesaplama ve düzenleme de yapılmamış ve bu miktar gümrük iltizamının yürürlükte kaldığı son tarihe kadar bu şekilde standart olarak kalmıştır. Tüm bu zamanlar içerisinde, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun Venedik ile savaş yıllarında Dubrovnikli tüccarların kârlarında görülen muazzam artışlar[277] bilinmesine rağmen, ayrıca fiyatların yükselişi (enflasyon), akçe ayarlarında zaman içerisindeki yaşanan değişimler[278] ve malların

---

ise devrin Osmanlı hükümeti reddetmiştir. Bkz. sv. 34, br. 1364 (2 Cemâziye'l-evvel 1116 / 2 Eylül 1704).

275 Dubrovnik senatosu, Dubrovnik gümrük iltizamının ilk mültezimi olarak Şipan Adası'ndan Nikolo Petrov'u atamıştı. Babası, daha önceden Dubrovnik tercümanı (dragoman) olarak görev yapmış olan Nikolo senato tarafından nakit 3.000 altın ve 481 düka altın değerinde ipek dokumaları hediye olarak veziriazama sunmakla talimatlandırılmıştı. Nikolo ayrıca, Osmanlı ricali ile bazı görevlilere verilecek toplamda 8.631 düka altın ve 10 *grossi* tutarındaki mutad harici hediyelerin düzenlenmesi direktifini de almıştı. Bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 100.

276 İltizam antlaşmasının şartlarının oluşturulduğu 1521 yılında Sultan Süleyman'ın Belgrad Seferi sırasındaki ortamın olağanüstü koşullarında Dubrovnik elçileri, muhtemelen savaş döneminde oldukça meşgul bulunan defterdara gelir beyanlarını kabul ettirebilmişlerdi. Kendileri için son derece kazançlı olan bu iltizam antlaşmasını elde edebilmek için elçiler sefere katılarak ve tam da fetihten sonra Belgrad ordugâhında padişahın yanında bulunarak onu ilk tebrik edenler arasında yer almaları sayesinde Sultan'ın yüksek ruh halinden istifade etmişler ve bu iltizam antlaşmasının içeriğini hemen hemen kendi istedikleri şekliyle onaylatabilmişlerdi. Bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 99.

277 1535-1600 arasında Dubrovnik limanının yıllık gelirlerini gösteren tabloya, bilhassa Osmanlı-Venedik savaş yılları göz önüne alınarak bakıldığında, Dubrovnik'in barış devirlerine göre kâr marjını üç ilâ dört kat arasında arttırmış oldukları görülebilir, bkz. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 318.

278 Miović, gümrük iltizamının yıllık taksiti olan 100.000 akçeyi ilerleyen yüzyıllardaki değer kaybına kıyaslayarak hesaplamıştır. Buna göre, 1520 ve 30'lu yıllarda bu miktar 2000 *çekin*e yakın bir değerde iken, XIX. yüzyılın başlarında 115 *çekin*e kadar düşmüştür. Dolayısıyla Osmanlı hazinesi, akçenin düşen kur değerlerini hesaplayıp değerlendirmeyerek bir de bu açıdan zarara uğramıştır

trampa değerlerindeki farklılıklar ile değişimler gibi diğer iktisadî-ekonomik gelişmeler sebebiyle dahi –muhtemelen Osmanlı'nın gelenekçilik anlayışı dolayısıyla– bu hususlar hiçbir zaman göz önüne alınmayacak ve yeniden bir hesaplamaya tâbi tutulmayacaktı. Böylece değişim nispetinin gelecekteki değerleri de hep Osmanlı hazinesinin aleyhine işleyecek ve söz konusu miktar hiçbir değişikliğe maruz kalmadan stabil bir şekilde uygulanmaya devam edilecekti.[279]

Hâlihazırda Dubrovniklilerin resmen tâbi tutuldukları gümrük vergisi, diğer hiçbir tüccar taifesine uygulanmayan istisnaî bir imtiyaz olarak Osmanlı Kuruluş Devri muameleleri muhafaza edilmek suretiyle % 2 oranında bırakılmasıyla dahi Osmanlılar nezdinde kayırılan bir taifeyi teşkil etmekte olduklarını ispatlamaktadır. Yabancı tüccarların % 5'lik bir gümrük oranı ödeme zorunluluklarının yanı sıra zımmîlerin % 4 ve hatta Müslüman reayanın % 3 gümrük oranlarıyla mükellef kılınmaları[280] ile kıyaslandığında Cumhuriyet tüccarlarının ayrıcalıklı, korunan ve desteklenen bir tüccar sınıfı haline getirildikleri görülmektedir. Bilhassa yukarıda bahsedilen diğer vergi muafiyetleri ile büyük gümrük iltizamı vurgunu da göz önüne alındığında Dubrovnikli tüccarlar, Balkan coğrafyasındaki ticarî rekabette son derece avantajlı bir konuma geldiler. Böylece bu şartlar altında yürüttükleri –bir bakıma haksız rekabet ortamı içerisindeki– ticarî faaliyetleriyle rakip tüccarlara karşı bariz bir üstünlük elde ettiler.

Dubrovniklilerin bu ayrıcalıklı ticarî konumları hangi vasıflarından ileri gelmekteydi? Osmanlılar, bu önemli ve istisnaî imtiyazı Dubrovniklilere neden bahşetmiştiler? Kanaatimizce bu soruların cevapları; Dubrovnik'in küçüklüğü ve az nüfusluluğu dolayısıyla Osmanlı merkezî siyasetinde ve makro iktisat politikalarında verilen imtiyazların bir problem teşkil etmeyeceği düşüncesiyle ihsan edilmiş olduğu düşünülebilir. Osmanlı *provizyonizm*i ve kapitülasyon siyaseti içerisinde Venedik karşısında alternatif bir tüccar taife arayışı ile önceki başlık altında maddelendirilmiş olan Dubrovnik'in Osmanlı için üstlenmiş olduğu roller de bu noktada yine önemli birer faktördürler.[281]

(başlarda 1 çekin = 50 akçe iken 1900'lerin ilk yıllarında 1 çekin = 869,5 akçe'dir). Bkz. *Diplomacija*, s. 71.

279 Miović, *Spisima I*, s. 76; Harris, *a.g.e.*, s. 100.

280 Miović, *Spisima I*, s. 75; Bostan, "Ahitnameler, 15-16. Yüzyıllar", s. 255.

281 Ayrıca bkz. Miović, "Diplomatic Relations", s. 189.

1.6.3. Sultan Süleyman'ın Kapitülasyon Siyaseti İçerisinde Dubrovnik

XVI. yüzyılın Osmanlı politikalarını iki temel etmen belirlemiştir. Bunlardan biri, Büyük Coğrafya Keşifleri ile ana ticaret yollarının değişmesi tehdidi karşısında Akdeniz ticaretini canlı tutma kaygısıydı.[282] Diğeriyse bir yüzyıla yayılacak olan Akdeniz'in iki kutbu, Hilal ile Haç'ın savaşı idi. Buna göre Sultan Süleyman devri kapitülasyonları, Avrupa ve Akdeniz'deki fetih siyasetine uygun olarak Fatih devri ahidnâmelerinin temelinde yatan strateji esas alınarak güncellendi ve geliştirildi.[283] Bu anlayışa göre devrin ahidnâmeleri, XVI. yüzyılın konjonktürel şartları göz önünde bulundurularak uluslararası ekonomi ve güç dengelerinde Osmanlı ağırlığını kesinleştirmek, kontrolü sağlamlaştırmak ve Katolik cepheyi bölmek gibi amaçlar doğrultusunda nihaî şekline ulaştılar.[284] İçeriğindeki maddeler de yine böylece İmparatorluğun XVII. yüzyılının sonuna kadar hemen her padişah devrinde yenilenecek genel şablonuna kavuştu. Bu bakından Kanuni Sultan Süleyman ve haleflerinin verdikleri ahidnâmelerin tam kapsamlı kapitülasyonların neredeyse tüm karakteristik özelliklerini barındırmaları ve bundan sonraki dönemlerde verilen ve yenilenen bütün ahidnâmeler için temel hukukî zemini kurmuş olmalarıyla da ayrıca bir öneme sahiplerdi.[285]

Sultan Süleyman devrinde 1521'de ve 1540'ta Venedik'e,[286] 1536'da Fransa'ya verilen kapitülasyonlarla yeni bir döneme girilmişti ki, Dubrovnik de 1521 ahidnâmesiyle birlikte padişahın bahsi geçen stratejisi içerisinde yerini almaya başlamıştı.[287] XVI. yüzyıl Osmanlı hedefleri ve bu hedefler için uygulanan askerî ve ekonomik stratejiler, Dubrovnik'in menfaatleri açısından son derece faydalı ve kazançlı olmuştu. Bilhassa yukarıda bahsi geçen faktörler sebebiyle şekillenen padişahın kapitülasyon siyasetiyle Dubrovnik'in XV. yüzyılda başlayan "*Osmanlı ekonomisiyle bütünleşme*" süreci de böylece büyük ölçüde tamamlandı.[288] XVI. yüzyılda bu süreç içerisinde Dubrovnik

---

282 İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 385, 390-391, 403, 427.

283 Kanuni ve sonraki devirlerin kapitülasyonları hakkında bilgi için bkz. Yemişçi, *a.g.t.*, s. 45-49.

284 Örneğin Venedik, çoğu zaman kapitülasyon anlaşmalarıyla tarafsızlaştırılabilmiş ve güçlü donanmasını Haçlıların emrine vermesi pek çok defa önlenebilmişti. Bkz. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 237-238; aynı yazar, "İmtiyâzât", s. 246; Gilles Veinstein, "Büyüklüğü İçinde İmparatorluk (XVI. Yüzyıl), Devlet Denetiminde bir Dünya-Ekonomi", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Osmanlı Devletinin Doğuşundan XVIII. Yüzyılın Sonuna*, I, (ed. Robert Mantran), (çev. Server Tanilli), (2. Baskı), İstanbul 1995, s. 272. Ayrıca, Irakeyn Seferi öncesinde Venedik'in askerî bir teşebbüs içerisine girmemesi için verilen hububat ihraç izni hakkında bkz. M. Tayyip Gökbilgin, "Yeni Belgelerin Işığı Altında Kanunî Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı-Venedik Münasebetleri", *Kanunî Armağanı*, Ankara 1970, s. 178.

285 Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, s. 260-261.

286 Kaçan, *a.g.t.*, s. 28-29.

287 İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 430.

288 İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 313.

tarihinin en parlak çağını da yaşamış oldu. Bilhassa 1537-1540 ve 1569-1573 Osmanlı-Venedik savaşları sırasında büyük bir atılım şansı yakalayan Dubrovnik,[289] yüzyılın hemen başındaki 20.000 tonluk ticaret filosunu 1580'e kadar 65.000 tona çıkarmış ve ticarî kapasitesi de zirveyi görmüştü. Hatta Dubrovnikliler 1527-40 yılları arasında, Mısır ve Suriye limanlarıyla Orta Avrupa ve Almanya arasındaki baharat ticaretinde dahi, tekel sahibi olan Venedik'e karşı ciddi bir rakip olarak ortaya çıkabilmişlerdi.[290]

Öte taraftan Osmanlıların Habsburglarla yüzyıl boyunca süren üstünlük mücadelesi sırasında Dubrovnik'in iki cephe arasında taşıdığı haber ve istihbaratlar[291] da Cumhuriyet'in stratejik değerini arttırmış, iki dünyanın kesiştiği noktada bir istihbarat merkezi hüviyeti kazanmasını sağlamıştı.[292] Bu sayede Cumhuriyet, tarafsız bölge olmasının getirdiği jeopolitik konumun da katkısıyla ve çift taraflı olarak uyguladığı kurnaz diplomasi becerilerinin de yardımıyla iki cephe açısından kendini vazgeçilmez kılmıştı. Özellikle güçlü ve kalabalık silahlı kuvvetlere sahip olmaması ve herhangi bir tehdit arz etmemesi dolayısıyla tarafsızlık ilkesini rahatlıkla yürütebilmek açısından elverişli şartlar oluşmuştu. Bu bakımdan Venedik'in "silahlı tarafsızlık" politikası ile iki cephe arasında düştüğü pek çok krizden de kendisini nispeten soyutlayabilmeyi başarabilmişti.[293]

Osmanlıların bu yüzyıldaki yükseliş ivmesiyle Dubrovnik'in aynı trendi yakalamış olması oldukça paralellik arz etmekteydi. Bir bakıma Cumhuriyet'in çıkarları artık İmparatorluğun kaderiyle bağlanmıştı. Dolayısıyla İmparatorluk'ta baş gösteren olumsuzluklarla birlikte iç ve dış gailelerin yoğunlaştığı bir dönemde aynı süreçten

---

289 Dubrovnik limanının gümrük gelirlerine bakıldığında, bilhassa Osmanlı-Venedik savaş dönemlerindeki muazzam artışlar hemen göze çarpmaktadır. Rakamsal verilere göre; 1535-1537 arasında 17.000 düka altını olarak hesaplanan limanın geliri, 1538-1541 yılları arasında büyük ivme kazanarak 52.000 altına yükseldi. Osmanlı-Venedik barış döneminin süregeldiği 1552-1555 ve 1560-1569 yılları arasındaki gelirler sırasıyla 19.700 ve 26.000 altın olarak kayda geçmişken, iki devlet arasında savaşın yeniden baş gösterdiği 1570-1572 yılları arasında Dubrovnik limanının gümrük gelirleri 106.000 altına fırladı. İleriki yıllarda barış döneminde 1576-1580 ve 1591-1600 yılları arasında ise liman gelirleri gene standart kâr aralığına döndü: sırasıyla 28.000 ve 23.000 altın. Bkz. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 318.

290 İnalcık, *Klasik Çağ*, s. 142.

291 Dubrovnik'in Osmanlılar hakkındaki istihbarat sağlayan bir merkez olmasına dair bir İspanyol habercisinin "*eğer sultanla ilgili tüm bilgileri öğrenmek istiyorsanız, en önemli yeriniz Dubrovnik'tir*" ifadesi için bkz. Miović, *Spisima I*, s. 50; bu konuda ayrıca bilgi için bkz. aynı yazar, *Diplomacija*, s. 127-140; Gürkan, *a.g.e.*, s. 139-140.

292 Biegman, *a.g.m.*, s. 239-240, 242-243; Miović, *Spisima I*, s. 48-49; Köse, *a.g.e.*, s. 20. 1570-1573 Osmanlı-Venedik savaşı sırasında birçok defa Dubrovnik'in düşman deniz kuvvetleri ve Venedik'in İspanya ve Vatikan ile ittifakı hakkındaki kritik bilgileri Osmanlılara ulaştırdığına dair bkz. Biegman, *aynı makale*, s. 245-246.

293 Dubrovnik'in "silahsız tarafsızlık" ve Venedik'in "silahlı tarafsızlık" politikalarının karşılaştırılması açısından bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, III, s. 318-319, 340-341, 444-445, 606-607; IV, s. 138, 386.

Osmanlı-Dubrovnik ilişkileri de etkilenecekti. Böylece XVI. yüzyılın son çeyreğinden bir sonraki yüzyıla bakiye kalan meseleler XVII. yüzyılda ikili ilişkilerin seyrini de belirleyecekti.

1.7. Son Orijinal Dubrovnik Ahidnâmesi

Osmanlı İmparatorluğu, diğer tüm devletlerle olduğu gibi Dubrovnik Cumhuriyeti'yle kurduğu ilişkilerin hukukî zeminini de ahidnâmelerle oluşturmuştu. Münasebetlerin gelişim seyrine göre ortaya yeni çıkan ihtiyaçlara çözüm olacak hükümlerse kanun niteliğindeki fermanlarla halledilirdi. II. Murad, Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman devirlerinde Dubrovnik'e verilen ahidnâmelerden sonra III. Mehmed devrinde son defa ahidnâmeye ilave bazı maddeler eklenmişti. Böylece XVII. yüzyılı da içine alacak şekilde Cumhuriyet'in düşüşüne kadar her padişah tarafından yenilenecek olan ahidnâme bu olacaktı.

Ahidnâme, Dubrovnik'in Osmanlı Devleti'ne tarihten bu yana olan itaat ve sadakatinin belirtilmesi ve padişahın elkâbının verilmesiyle başlamakta, içeriğindeki maddelere uygun olarak hareket edeceğini yeminle garanti etmesiyle son bulmaktadır.

Ahidnâme metninin, Osmanlı Devleti'nin kendine tâbi ve himayesinde olan vasal bir devlete verdiği nitelikte bir ahidnâme olduğu dikkati çekmekte olup, karşılıklılık (mütekâbiliyet) ve eşitlilik (müsâvat) esasının gözetilmemiş olması da bundan kaynaklanmaktadır. Ayrıca yukarıda da bahsedildiği üzere cumhuriyetin Osmanlı yönetiminin bir haraçgüzarı olarak, 12.500 sikke flori olan haraçlarının adet olduğu üzere elçileriyle gönderilmeye devam edeceği ve bu tutardan fazla daha başka bir paranın istenemeyeceği, yine böylece belgede sözü geçen Osmanlı görevlilerinden bir zarar gelmeyeceği ifade edilmiştir. Bunlara ek olarak şehrin yine *emn ü emân* içerisinde olacağı, karadan veya denizden şehre gelip gidecek olan kimselere karışılmayacağı ve onlardan *bâc* alınmayacağı belirtilmiştir. Burada dikkati çeken bir husus, Osmanlı'nın düşman kabul ettiği ulusların tüccarlarının dahi şehre serbestçe gelip gidebilecek ve ticaret yapabilecek olmalarıdır. Osmanlı tâbiyetindeki bir vasal şehir devletinin bu raddede ayrıcalıklı bir imtiyaza sahip olmasını ise Osmanlı nezdindeki özel konumu ile açıklamak mümkündür.[294] Yine Osmanlı Devleti'nin iktisadî ilkelerinden başlıcası olan

[294] Karşılaştırmak için bkz. İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II, Tagayyür ve Fesâd (1603-1656): Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*, Türkiye İş Bankası Yayınları,

provizyonizm prensibi çerçevesinde Dubrovnik'e özel bir konum atfettiği ve böylece Osmanlı'nın düşman kabul ettiği devletlerin tüccarlarına koyduğu ambargoya karşı aracı bir devletin tüccarları vasıtasıyla kendi lehine bir takım stratejik mamulleri elde etme niyetiyle izin verdiği de düşünülebilir.

Bunların dışında tüccarlarının Osmanlı ülkesinde güven içinde serbestçe ticaret yapabilecekler, ödemeleri gereken resmî gümrük oranının % 2 olduğu ve bu gümrüğün Dubrovnik'in görevlendireceği bir mültezime üç yıllık mukataa olarak 300.000 akçeye verileceği ifade edilmektedir. Dubrovnik tüccarlarının ödemeleri gereken % 2 oranındaki gümrüğü bu emine vermeleri, iltizam tutarının ise taksite bağlanarak Osmanlı hazinesine altı ayda bir 50 bin akçe ödenmesi belirtilmektedir. Böylece Dubrovnik tüccarlarından İstanbul, Edirne ve Bursa hariç diğer şehirlerde ayrıca gümrük talep edilmeyeceği, bu yüzden üzerlerine havaleler gelmemesi –böylece Dubrovnik yönetiminin arzuladığı geniş bağımsızlık ortamı muhafaza edilebilecekti– mukataa müddeti olan üç yıl sona erdiğindeyse eskisinin yerine geçecek yeni mültezimin de yine Dubrovnik hükümetince belirlenmesi gibi maddeler ve gerekçelerine dair açıklamalar da ahidnâmede yer almaktadır. Dubrovnikli tüccarların İstanbul'da ödemeleri gereken gümrük oranı % 5, Edirne ve Bursa'da ise % 3'tür. Ahidnâmede bu yerlerde mükellef olunan gümrük vergisinin söz konusu mukataaya dâhil değildir. Dubrovnik'teki gümrük emini ise şehre gelen 'Frenk' tüccarlardan % 5 oranında gümrük almaya devam edecektir. İlaveten, Dubrovnik tacirlerinin bu imtiyazı istismarla, başka ulusların tüccarlarının/ortaklarının mallarını kendilerine ait göstererek daha az gümrük ödeme heveslerine alet olmamaları, aksi takdirde mallarına el konacağı salık verilmektedir.

Devamla Dubrovnikli tüccarların mallarıyla ülkeye karadan veya denizden serbestçe giriş yaparak ticaretlerini sürdürmeleri, eğer mallarını götürdükleri yerlerde satamayacak olurlarsa, bunları başka bir şehre intikal ettirerek ticaretlerine devam edebilecekleri de yine Osmanlı Devleti'nin ahidnâmede Dubrovniklilere verdiği bir diğer hak ve güvence idi.

Ticaret ve ceza hukukuna dair maddeler de barındıran ahidnâmede, bir Müslümanın Dubrovnikli bir tüccara olan borcu, kadı tarafından tespit edildiği takdirde tahsil edileceği, bir başkasının borcu içinse diğer bir Dubrovniklinin kendisinin ve/ya

İstanbul 2014, s. 15; Viorel Panaite, "Haraçgüzarların Statüleri: XV. ve XVII. Yüzyıllarda Eflak, Boğdan ve Transilvanyalılar Üzerine Bir Çalışma", *Osmanlı, I (Siyaset)*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 373-378.

malının alıkonulmayacağı, davanın borçlu olan şahıs ile çözüleceği de kayıt düşülmüştür. Borçlu olan kişi Dubrovnik'e kaçtığı takdirdeyse şahıs orada bulunarak yakalanacaktır.

Osmanlı ülkesinde ölen Dubrovniklilerin metrukatına beytülmalcı karışmayacak, vârisleri veya vekilleri beklenecek ve miras onlara teslim edilecektir. Ticarî güvencelere ilişkin olarak eğer Osmanlı görevlileri tarafından herhangi bir ihlal meydana gelmiş ve tüccarların mallarına el konmuş ya da zarara uğratıldığı durumlarda ise, merkeze yapılacak bir şikâyetin neticesinde haklarının tazmin edileceği garantisi verilmektedir.

Bunun haricinde Dubrovnikli tüccarların Osmanlılara tâbi yerlerden satın aldıkları malları İstanbul'da, Tuna boylarında veya Rumeli'nde gemilerine yüklemelerine karışılmayacak ve adet olduğu üzere ödedikleri % 2 gümrük resminden başka *reft* veya *masdariyye* adı altında herhangi bir vergi talebinde de bulunulmayacaktı. Yine Rumeli'ye tâbi vilayetlerde de Dubrovniklilerden ödemeye yükümlü olmadıkları vergiler istenmeyecekti. Bu hükümlerle aynı zamanda Dubrovnik ahidnâmesine son defa eklemeler yapılmaktaydı ki, Cumhuriyet'in düşüşüne kadar geçerli olacak son orijinal ahidnâme de böylece nihaî şekline kavuşmuş oluyordu.[295]

---

295 "*Nişân-ı hümâyûn oldur ki*
Bundan akdem Dubrovnik beğleri ve knezleri merhûmun ecdâd-ı 'azâmım enârallahu te'âla berahmetihim zamânlarında sadâkat ve istikâmet ile ihtimâm gösterdikleri ecilden ellerine 'ahidnâme virilüb kadîmden edâ ide geldikleri on iki bin beş yüz sikke florilerin sâl be-sâl 'âdet-i kadîme üzere ilçileriyle göndereler zikr olunan on iki bin beş yüz sikke floriden ziyâde harâc taleb olunmaya ve mezbûrların vilâyet ve memleketlerine ve hisarlarına ve kendülerine sancak beğlerinden ve subaşılarından ve erbâb-ı tımârdan ve bi'l-cümle sâ'ye-i Sa'âdetim'de olan kimesnelerden bi-vech mine'l-vücûh zarar ve ziyân irişmeye ve bundan akdem kal'aları ve vilâyetleri ne vechle emn ü emân içinde olıgelmişler ise gerü ol vechle emn ü emân içinde olalar ve bunların cevânibinde olan illerden yağı olsun ve illik olsun kurudan ve yaşdan olsun mezbûrların kal'alarına geleler ve gideler hiç ahadd mâni' olmayub dahl eylemeye ve bazergânları Memâlik-i Mahrûsem'de ticâret ideler gelüb gideler rızklarına ve tavarlarına ve sâ'ir esbâblarına kimesne dahl idüb zahmet virmeye ve yollarda bâc taleb itmeyeler ve zikr olunan Dubrovnik tâcirleri Memâlik-i Mahrûse'ye metâ'ların getürüb fürûht itdiklerinde evvelden yüzde iki akçe gümrük alına gelüb sonra mezbûrların satdıkları metâ'larından yüzde beş akçe gümrük alınmak fermân olunmuş iken Dubrovnik elçileri gelüb İstanbul ve Edirne ve Burusa'dan gayri Rum İli vilâyetlerinde tâcirlerimizin satdıkları metâ'larından gümrük bir karâr-ı sâbık yüzde ikişer akçe alınub üç yüzden gayri satılan metâ'mızın gümrüğün üç yıla üç yüz bin akçe mukâta'a ile cânibimizden 'âmil bulalım ve 'âmilimize yarar kefîl-i bi'l-mâl bulalım nesne zâyi' olmayub ve altı ayda bir elli bin akçe hızâne-i 'âmireye teslîm idelim aherden emîn dahl itmeyüb ve üzerimize havâle gelmesün deyu iltizâm eyledikleri ecilden mezbûrların bazergânları zikr olunan üç yerden gayri Rum İli vilâyetlerinde kurudan ve denizden getürüb satdıkları metâ'larından bir karâr-ı sâbık yüzde iki akçe alınmak fermân olunub bazergânları metâ'larını satdıkları yerlerde yüzde iki akçe gümrüklerin kendü taraflarından gümrük 'âmili olana vireler ve her altı ayda bir elli bin akçe iltizâmları üzere hazîne-i 'âmireye getürüb teslîm eyleyeler ve elçileri şöyle şart eylediler ki zikr olunan gümrük 'âmili hemen üç yıla olmaya bu üç yıl tamam oldukdan sonra gerü kendü taraflarından yarar 'âmiller ve mala yarar kefîller bulıvirelim deyu iltizâm itdiler ve emîn olan gerü Dubrovnik kapusunda oturub bunlardan gayri sâ'ir Frenklerin yüzde beş akçe hesâbı üzere cem' eyleye ve bu vechle şart eylediler ki hîle ve beis idüb sâ'ir Frenklerin metâ'ın gümrüğün virmemek içün kendümüzündür deyu sûret idüb almayalar şöyle ki hîleleri sâbit ve zâhir ola ol metâ' girift ola karadan ve denizden İstanbul'a

metâ' getürüb satdıklarında yüzde beş akçe hesâbı üzere ve Edirne ve Burusa'ya metâ' alub gidüb satdıklarında yüzde üçer akçe gümrük vireler zikr olunan üç şehrin gümrüği bu mukâta'ada dâhil değildir hazîne-i 'âmireye zabt ve kabz oluna ve mezbûrların tâcirleri metâ'ların satmayacak olurlar ise alub istedikleri yere iledeler kimesne mâni' olmaya ve alımları olan yerlerden eğer şer'le sâbit olursa alalar ve şâhidleri Dubrovnik'de olan kimesnelerin şehâdetleri mezbûrların alımları olanlar hakkında mesmû' ola eğer alımları Müslümânlardan ise kadıya varub şer'le sâbit olursa alalar ve aherin borcu içün Dubrovnik'den gelanı tutmayalar belki borclu kim ise anı tutalar sen ol yerdensin deyu rencide itmeyeler Memâlik-i Mahrûsem'den bir kimesnenin rızkını alub Dubrovnik'e kaçsa gerekdir ki 'adet üzere anda dahi teftîş oluna tâ kimesnenin rızkı zâyi' olmaya Dubrovnik'den biri gelüb Memâlik-i Mahrûsem'de mürd olsa rızkına beytü'l-mâlcı aslâ dahl eylemeye belki andan vârisi gelüb rızkın taleb eyleye ve 'adâvet üzere olan küffâr vilâyetlerinden bazergânlar mezbûrların illerine ticârete gelürler ise hiç ahadd mâni' olmaya ve kendülere Memâlik-i Mahrûsem'den bir kimesne ziyân ider ise bana 'arz oluna ki gereği gibi hakkından gelinüb rızkları tazmîn itdirile deyu 'ahidnâme virilüb ve zikr olunan husûslardan gayri Dubrovnik bazergânları Memâlik-i Mahrûsem'den aldıkları metâ'yı İstanbul'da ve Tuna ve Rum İli'nde vâki' iskelelerde gemiye tahmîl itdiklerinde kimesne mâni' olmıya ve 'âdet-i kadîm üzere yüzde iki akçe gümrüklerin edâ eylediklerinden sonra olıgelana muhâlif reft ve masdariyye nâmına akçe alınmaya ve şimden sonra sâ'ir bid'atlar ihdâs olunmağla cümle Rum İli vilâyetlerinde Dubrovnik bazergânlarından nesne taleb olunmaya ve bazergânları metâ'ların satmayacak olurlarsa istedikleri yere alub gidüb kimesne mâni' olmaya ve gümrükçiler dahl ve ta'arruz eylemeye deyu 'ahidnâmelerinde derc olunmak ricâ eylediklerinde pâye-i serîr î'lâm-ı 'arz olundukda mâ-tekaddemden olıgeldüği kânûn üzere ola deyu hatt-ı hümâyûn ile fermân olunub ol 'ahidnâme Dubrovnik beğleri gönderüb merhûm babam hüdâvendigâr tâbe serâh zamânında tecdîd olunub ba'dehu birâderim cennet-i mukarrem dahi mukarrer tutub müceddeden 'ahidnâme-i hümâyûn virüb hâliyâ devlet-i ikbâl ve Sa'âdet-i iclâl ile serîr-i saltanât ve taht-ı hilâfete cülûs-ı hümâyûnum vâki' olmağın hâliyâ elçileriyle gönderüb zamân-ı şerîfimde dahi tecdîd olunmak ricâ eylediklerinde ben dahi mukarrer tutub müceddeden bu 'ahidnâme-i hümâyûnu virdüm buyurdum ki zikr olunan Dubrovnik beğleri mâdam ki cadde-i 'ubûdiyyetde sâbit-i kadîm ve râsih-dem olub vech-i meşrûh üzere sadâkat ve istikâmet ile hizmetlerin ve harâcların bî kusûr edâ eyleyeler ben dahi 'ahd ve yemîn iderim ki yerleri ve gökleri halk iden hüdâ-yı mu'în celle celâlühu hakkı içün ve dinim içün ve ecdâd-ı 'azâmım ve babam enâru'l-lah-ı berahmetihim ervâh-ı şerîfeleri içün bu şartlardan 'udûl ve inhirâf gösterilmeye ve işbu 'ahidnâme-i hümâyûnuma muhâlif emr-i şerîf ihrâc olursa dahi 'amel olunmayub dâimâ bu 'ahidnâme-i hümâyûnum mûcibince 'amel oluna ve min b'ad hilâfına cevâz gösterilmeye şöyle bileler 'alâmet-i şerîfe î'timâd kalalar". Bkz. Dubrovnik ahidnâmeleri: III. Mehmed'in vermiş olduğu ahidnâme için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 9, br. 431 (Evâil-i Zi'l-hicce 1003 / 7-16 Ağustos 1595) ve sûretleri: sv. 10, br. 466 (Evâsıt-ı Zi'l-kaʿde 1005 / 26 Haziran – 5 Temmuz 1597); sv. 11, br. 532 (Evâil-i Safer 1013 / 29 Haziran – 8 Temmuz 1604); BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 1/1 (Tarihsiz), 5/1 (20 Cemâziye'l-evvel 1013 / 14 Ekim 1604); I. Ahmed'in ahidnâmesinin defter kopyası s. 179/1 (belge no: 811) (9 Cemâziye'l-ahir 1020 / 19 Ağustos 1611) ve sûretleri: (belge no: 812-823) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1027 / 4 Haziran 1618); IV. Murad'ın ahidnâmesinin defter kopyası: BOA., *MAD.d.06004*, s. 93-94 (Evâsıt-ı Safer 1033 / 4-13 Aralık 1623) ve üç adet sûret kaydı: (Evâil-i Zi'l-kaʿde 1033 / 15-24 Ağustos 1624); üç adet ahidnâme sûreti: BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 7 (belge no: 10-12) (Evâil-i Rebiʿü'l-evvel 1041 / 27 Eylül – 5 Ekim 1631) ve iki adet Evâhir-i Rebiʿü'l-evvel 1044 / 13-22 Eylül 1634) tarihli sûret: s. 8 (belge no: 13-14); Sultan İbrahim'in tecdîd ettiği ahidnâme: s. 9/2 - 11 (belge no: 16) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-ahir 1050 / 27 Eylül - 5 Ekim 1640) ve sûretleri: s. 11 (belge no: 17-20) (aynı tarihli); s. 11 (belge no: 21-22) (aynı tarihli); IV. Mehmed'in ahidnâmesi: DA., *7/2.1*, sv. 23, br. 1066 (Evâil-i Ramazan 1059 / 8-17 Eylül 1649), kopyası (Evâhir-i Şaʿban 1059 / 29 Ağustos – 7 Eylül 1649) ve defter kopyası ile sûretlerinin defter kayıtları: BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 6-7 (belge no: 2-10) (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649), s. 8 (belge no: 11) (Evâhir-i Zi'l-hicce 1061 / 4-13 Aralık 1651) ile (belge no: 12) (Evâsıt-ı Ramazan 1064 / 25 Temmuz – 3 Ağustos 1654), iki adet ahidnâme sûreti: s. 117-119 (belge no: 171) (Evâhir-i Muharrem 1073 / 4-13 Eylül 1662) ile s. 120/2 – 121 (belge no: 174) (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1073 / 31 Aralık 1662 – 9 Ocak 1663).

1.8. Osmanlı Hukuk Sisteminde Dubrovnik ve İkili İlişkiler

"*Bu aşk ilişkisi, hürriyet ve vasallık karışımı bir şeydir*"*

Birtakım tarihçiler, İslam hukuku ve ona bağlı ictihadlar içerisinde yer alan kavramlar üzerine kurulu çeşitli açıklamalar ve yorumlar ile Babıâli'nin Dubrovnik'in konumuyla ilgili bakış açısını Osmanlı İmparatorluğu'nun hukuk sisteminin ana dayanağı olan şer'î hukukun terminolojisinin temelinde açıklama yoluna gitmişlerdir. Böylece Osmanlı merkezinin resmî politikalarının perspektifinden Cumhuriyet'in hukukî zeminini ve Osmanlı idarî sistemindeki yerini ortaya koyma gayreti içerisinde olmuşlardır.

Söz konusu tarihçilerden önde gelenler arasında yer alan İnalcık, II. Mehmed'in imparatorluğu inşa sürecindeki merkeziyetçilik üzerinden meseleyi yorumlar. Ona göre, Tuna ile Fırat Nehirleri arasındaki coğrafya imparatorluğun dayandığı asıl topraklar olup burayı "*çekirdek bölge*" olarak tanımlar. Bu ülke, devletin merkezî kanunlarının cari olduğu ve timar sisteminin uygulandığı anavatandır. İkinci olarak bir diğer halkada ise Babıâli'nin üst / yüksek hâkimiyetini tanıyan *haracgüzâr* hükümetler gelmektedir ki, bu kategorideki siyasî oluşumlar Osmanlı padişahından elde ettikleri çeşitli ahidnâmeler ile *dârü'l-ahd* sınıfına girmiş olan, özerk olarak yönetilen ve hükümdarları sultan tarafından onaylanan tâbi devlet(çik)lerdir. Büyük çoğunluğu Osmanlı askerî harekâtları sırasında kılıç hakkı olarak fethedilmiş bu ülkeler Babıâli'ye haraç göndermek, tâbiyete dair birtakım sembolleri taşımak ve ritüelleri icra etmek, savaşlarda merkezî orduya askerî destek sağlamak gibi mükellefiyetlere sahiptiler.

Osmanlı İmparatorluğu'nun tâbi olduğu İslam hukukunun dünya görüşü, ülkeleri *dârü'l-İslam* ve *dârü'l-harb* olarak ikiye ayırmaktadır. Bu ayrıma göre dünya, Müslümanların idaresindeki topraklar ile İslam idaresi altına alınması gereken ülkeler şeklinde ele alınmaktadır. *Dârü'l-İslam* ülkesinde yaşayan gayrimüslimler *zımmî* olarak nitelendirilirler ve Müslüman devletin himayesine sahip olurlar, ancak şer'î olarak cizye vergisini vermekle yükümlüdürler. Bu hukuktan istifade eden zımmîler, inançları ile geleneklerini yaşamakta özgürdürler ve ibadethanelerini büyütmemek kaydıyla tamir edebilme hakkına sahiptirler. Ancak Müslümanlardan sonra gelen ikinci sınıf vatandaşlar olarak görülürler ve onlara karşı şahitlikleri kabul edilmez. Ata binmeleri ve silah

* Rusya'nın Dubrovnik konsolosu Antun Gika (1788-1800) ile Fransız konsolosu Le Maire (1766)'in Osmanlı-Dubrovnik ilişkileri hakkında mutabık kaldıkları bu ifadeleri için bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 16.

taşımaları ise yasaklanmıştır. Silahla fethedilen ülkeler ile gayrimüslim yerleşimcileri ve sulh yoluyla bir antlaşma yapılarak haraç ödemek karşılığında toprakları kendisine bırakılan devletin hükümdarı ve ülkesindeki tebaası da yine *dârü'l-İslam*'a dâhil kabul edilir ve zımmî statüsünde sayılırlar. Böylece ülkesi kendi yönetimine bırakılan hükümdarın ödediği haraç, ahalisinin yükümlü olduğu cizyenin bir çeşit toplu ödemesi olarak değerlendirilirdi.[296] *Taʿife* anlayışı dolayısıyla fertler değil, onların meşru hâkimleri muhatap alınır ve bunu vergi olarak toplayarak Müslüman devletin hükümdarı hesabına söz konusu mükellefiyeti tahsil ederlerdi. Bunu sağladıkları müddetçe muhatap hükümdarın ülkesini yönetmesine izin verilirdi ve böylece özerk bir yönetim altında *dârü'l-İslam* çatısı altında bulunurlardı (örn. Eflak, Boğdan, Erdel).[297]

"*Kılıç hakkı*" olarak Müslümanlar tarafından zapt edilmiş ülkelerin gayrimüslim halkı arasında bu şartları kabul etmeyenlere ise –fetihten itibaren geçerli olmak üzere– ayrılmaları için dört ay müddet tanınır ve *ehle'l-ahd* (yani antlaşmayla korunan kişi) addedilirlerdi. Bu kavram, Müslüman devletlerle gayrimüslim devletler arasında siyasî-ticarî ikili ilişkiler kurulmasına duyulan ihtiyaca binayen bir ara kategori olarak ele alınmış ve bu durumu tasnif için d*ârü'l-ahd* / *dârü's-sulh*[298] kavramları kullanılmıştır (örn. Venedik, Fransa, İngiltere). Bu ara kategoriye giren devletler –bazı yorumlamalara göre– fethi çeşitli sebeplerden ötürü geciktirilmiş ülkeler olarak ele alınmaktaydı. Bu sebepler, diğer devletin gücünden dolayı onunla mücadele etmenin Müslüman ülkeye vereceği zararlardan kaçınmak veya çok sayıdaki aktörler arasında ortak düşmana karşı ittifak kurmak olabileceği gibi, sulhün / ahdin yapılacağı devletin Müslüman devlete sağlayacağı faydalardan kaynaklanması da mümkündü. Dolayısıyla buradaki kilit nokta, muhatap devletin Müslüman devlet karşısındaki pozisyonuydu.

Her hâlükârda bu kategoriye sahip ülkeler *dârü'l-İslam*'ın dışındaydılar. Ancak haraç ödeme yükümlüğü altına girdiklerinde –Batılı görüşler içerisinde haracın hangi kategoriye girdiğine bakılmaksızın– artık *dârü'l-İslam* kapsamı içine alındığı kabul edilirdi.[299] İkili ilişkiler tamamen iki tarafın uzlaştıkları / orta yolu buldukları, koşullarını

---

296 Haraç ve cizye kavramları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sayın, *Tekâlif Kavaidi*, s. 19-22.

297 İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II, Tagayyür ve Fesâd (1603-1656): Bozuluş ve Kargaşa Dönemi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014, s. 15; Viorel Panaite, "Haraçgüzarların Statüleri: XV. ve XVII. Yüzyıllarda Eflak, Boğdan ve Transilvanyalılar Üzerine Bir Çalışma", *Osmanlı, I (Siyaset)*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 373-378.

298 Bu kavramları için bkz. D. B. MacDonald, "Dârussulh", *İA*, III, MEB, Eskişehir 2001, s. 490-491; Ahmet Özel, "Dârüssulh", *TVDİA*, IX, İstanbul 1994, s. 5-6; ayrıca bu kavramın Dubrovnik özelinde yorumlanmış şekli için bkz. Biegman, *a.g.e.*, s. 30-31.

299 Biegman, *a.g.e.*, s. 31, 33.

karşılıklı güç dengelerine veyahut da kendi ihtiyaçlarına göre belirledikleri nispeten seküler / özel şartları içeren antlaşmalarla tesis edilirdi. Ancak antlaşma şartlarını içeren ahidnâme sultan tarafından tek yönlü olarak lütuf yoluyla verilir ve itaat-sadakatlerinin karşılığı olarak bazı imtiyazlar bahşedilirdi. Sulh / ahd yapılmış ve böylece *emân*[300] verilmiş bir devlet, haraç ödemeyi kabul etmesi ve sadakat-itaat andı ile bir tehdit unsuru olmaktan çıkması ile hükümdarının ülkesini kendi kanunlarına göre yönetebilme ve halkından vergi toplayabilme hakkı Müslüman devlet tarafından tanınır ve/ya kabul edilirdi. Muhatap devletin İslam ülkesi için artık tehlike arz etmemesi dolayısıyla da iç ve dış ilişkilerine genelde karışılmasına gerek duyulmazdı. Vatandaşları da *emân* almış bir devletin uyrukları olarak *müste'men* hukuku içerisinde değerlendirilirdi.[301] İslam topraklarına ziyaretlerinde bu hukukun kapsamında, emniyetleri Müslüman devlet tarafından garanti edilirdi ve müste'men olanın bağlı olduğu devletin ödediği haracın cizye yerine geçmesine binayen şer'î vergilerden muaf tutulurdu. Ancak *müste'men* konumunda olan kimseler Müslüman idaresindeki ülkede geçirdikleri (1 yıl) bir sürenin sona ermesinden itibaren zımmî statüsüne girerler, Müslüman devletin reayası hâline gelerek bu konumun yükümlülükleri (şer'î ve örfî vergiler)[302] ile mükellef olurlar ve haklarından istifade ederlerdi.[303]

Buna göre Dubrovnik, 1430'da Osmanlı İmparatorluğu ile yaptığı antlaşma ile padişahın ahdine ve kendisinin herhangi bir düşmanca tavır içine girmemesine bağlı olarak dokunulmazlığa ve himayeye (yani sultanın *emân*ına) sahip olmakta, böylece *dârü'l-harb* kategorisinden çıkarak *dârü's-sulh* / *dârü'l-ahd* kümesine dâhil

---

300 *Emân*: himaye etmek, emniyet vermek, yardım etmek, teslim almak. Uluslararası hukukta ise anlamı; "*düşmana emniyet altında olduğuna dair verilen söz veya yapılan işaret*"tir. Savaş hali uzadığında ya da düşmanla sulh yapıldığında emân verilen(ler) zımmî iseler haraç / cizye öderler. Kavram hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın Taneri, "Türk Tarihinde "Eman" Kurumu", *A.Ü. DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XVII/28, Ankara 1995, s. 165.

301 Dubrovnik limanında cumhuriyetin memurlarının gümrük ve konsolosluk hakkı (*baylac*) toplamaya yetkili olduklarına dair Bosna paşaşına ve Saraybosna kadısına gönderilen bir fermanda "*müste'men tâ'ifesine inâyet olunan ahidnâme-i hümâyûn*" ifadesiyle hukukî zemin hatırlatılmaktadır. Bkz. *DA., 7/2.1*, sv. 33, br. 1329 ve *ADVNS.HD.d.02*, s.100 (belge no: 153) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1097 / 5 Nisan - 14 Nisan 1686).

302 Bu vergi sınıflandırmaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sayın, *Tekâlif Kavanini*.

303 Söz konusu yorumlar, açıklamalar ve dikkat çektikleri çelişkiler hakkındaki hususlara dair ayrıntılı bilgi için bkz. Biegman, *a.g.e.*, s. 29-35; Glavina, *a.g.t.*, s. 63-64. Söz konusu çelişkileri, Müslüman bir devlet olan Osmanlı İmparatorluğu'nun ictihâd üretme yetkisi ve örfî hukuku kullanabilme açısından karşılaştırma yapabilmek için bkz. Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Hukuku, Adalet ve Mülk,* Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2008, s. 123-124, 162-173.

olmaktaydı.[304] 1442'de ise yeni ahidnâmede Dubrovnik elçilerine haraç ödemeleri kabul ettirilerek *haracgüzâr*lık statüsü tesis edilmişti.[305]

Dubrovnik Cumhuriyeti, ahidnâme zemininde bakıldığında hukuken, padişahın *emân*ına sahip azamî bağımsızlığa sahip bir devlet hüviyetindeydi. Fakat imparatorluğun muazzam gücü, baskın karakteri, cumhuriyetin sınırlarını çevrelemiş olması ve içiçe geçmiş ilişkilerin gelişiminde karşılaşılan uygulamalar, en önemlisi de *haracgüzâr* statüsüyle Babıâli nezdinde Hersek sancağına tâbi bir hükümet olarak görülmekteydi.[306] Böylece Şeyhülislam Ebussuud'un yorumuna ve hükmüne göre Dubrovnik *dârü'l-İslam* ülkesine dâhil bir şekilde, vatandaşları da *zımmî* olarak kabul edilmek durumundaydı.[307]

Diğer yandan Dubrovnik ve Dubrovnikliler, Osmanlı İmparatorluğu tarafından hem *müste'men* hem de zımmî statülerinin tüm imtiyazlarına sahip, ancak hemen hiçbir mükellefiyeti altında olmayacak bir şekilde, ilaveten daha pek çok imtiyaz ile donatılmış olarak imparatorluğun en ayrıcalıklı sınıfını teşkil etmekteydiler. Bu bir bakıma, *ehle'l-ahd* ictihâdında yer alan ikili ilişkilerin antlaşmalarla belirlenmesine müsaade edilmesine dayanan özel bir yaklaşım ve uygulamaydı ki, Dubrovnikliler böylece her iki kategorinin arasında ve her iki hukukî kavramın da getirdiği tüm haklar ile birlikte ekstra bazı imtiyazları içeren özel bir konuma yerleşmekte, iki statünün de bir çeşit kesişme kümesine girmekteydiler. Aslında bu belirsizliklerin doğmasına neden olan asıl problem, Müslüman bir devlet olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun kendi ictihâdının yorumlarını net olarak izah etmemesi ve gerektiği üzere kavramlaştırmamasındaydı. Dolayısıyla hukukî zemini teşkil eden ahidnâme ve fermanların muğlak ifadelerinin kaynaklığında taraflar meseleyi kendi anlayışları ile ele almaktaydılar.[308]

---

304 Bu statünün inşası için II. Murad, cumhuriyetten elçilerini göndermesini istemiş ve 1430'da herhangi bir haraç yükümlülüğü olmayan bir ahidnâme çıkarılarak Osmanlılar açısından dârü's-sulh / dârü'l-ahd / dârü'l-emân hukukuna göre ikili ilişkiler ilk defa resmî olarak kurulmuştu. Bkz. Babinger, *a.g.m.*, s. 599; Turan, *a.g.m.*, s. 542-543; Harris, *a.g.e.*, s. 80; Zlatar, *a.g.m.*, s. 475.

305 1439'dan itibaren II. Murad, cumhuriyetin Osmanlı Devleti aleyhindeki faaliyetlerinden haberdar olarak Dubrovnik'ten tekrar elçilerini yollamasını ve artık haraç ödemeye başlamasını salık vermiş, gelen elçiler baskı ve yönlendirmelerle antlaşma masasına oturtularak 1442'de haraç ödeme mükellefiyetinin getirildiği ahidnâme ile tâbiiyete dayalı olarak ikili ilişkilerin hukukî temeli şekil değiştirmişti. Bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 84-85; Zlatar, *a.g.m.*, s. 475; Glavina, *a.g.t.*, s. 17.

306 Osmanlılar tarafından, Nova veya Lubin kadılığının sorumluluk alanına girdiğinden yola çıkılarak Dubrovnik'in Hersek sancağına tâbi olarak görüldüğü hakkında bkz. Biegman, *a.g.e.*, s. 35.

307 Bkz. Biegman, *a.g.e.*, s. 33.

308 Bu konunun çok çeşitli yönleriyle incelenmiş olduğu ve başta Osmanlı ile Dubrovnik olmak üzere üçüncül devletlerin üyelerinin görüşlerinin de değerlendirildiği kapsamlı bir çalışma için bkz. Kunčević, "Janus-faced Sovereignty", s. 91-121.

Aslında Babıâli tarafından ahidnâmede verilmiş imtiyazlara dair algılayışta ve pratiğe dönük uygulamalarda herhangi bir belirsizlik görülmemekteydi. Osmanlı ricalinin siyasî ve ekonomik ihtiyaçlarına göre ve pragmatik bir bakış açısıyla İslam hukukunu yorumlayabilme kabiliyeti, geniş bir ictihâd anlayışıyla çağın gereği üzere ihdâs edilen yenilikleri ve pratik gereksinimleri anlama ve uygulamada herhangi bir sorun yaşanmamaktaydı. Babıâli'nin *dârü'l-ahd* / *dârü's-sulh* içtihadına göre ahidnâmelerde ve beratlarda tanıdığı haklar ve imtiyazlar belliydi, dolayısıyla karşılıklı olarak uyulması gereken sorumluluklar da netti. Fakat sorun, daha alt seviyedeki uygulayıcıların meseleyi kavrayış ve ele alış biçimindeydi. Problemler özellikle, Dubrovnik çevresindeki sancak idarecilerinin ve Dubrovniklilerle doğrudan muhatap olan ve muamelelerde bulunan taşra görevlilerinin cumhuriyetin ve vatandaşlarının özel statüsünü anlayamamaları ve klasik şer'î kavramlar içerisinde hangi kategoride ele almaları gerektiğini karıştırmalarından kaynaklanmaktaydı. Dolayısıyla bu da sahadaki yetkililerin uygulamalarında bazı aksamalara, istismarlara ve dolayısıyla da şikayetlere sebebiyet vermekteydi. Bu şikayetler elçiler tarafından Babıâli'ye taşındığında, sorumlulara yönelik olarak gönderilen fermanlarda Dubrovnik'in ve vatandaşlarının hukukî durumu ile sahip oldukları imtiyazlar izah edilmeye ve böylece konuya açıklık getirilmeye çalışılırdı. Ancak bu açıklamalar ya taşra görevlilerince tam anlaşılmamakta (örneğin *mütemekkin* [yerleşik] olan Dubrovniklilerin *müsteʿmen* statüsünden çıkarak *zımmî* statüsüne girdikleri hukukuna dayanarak) ya da söz konusu muğlaklığı istismar edecekleri bir yasal boşluk olarak görmekteydiler.[309] Her iki ihtimalin de çözümünü Babıâli, ahidnâme ve

---

309 Dubrovniklilerin, Osmanlı yerel görevlilerinin bu yöndeki hataları ve/ya istismarları (yasal hadden fazla vergi ya da muaf oldukları vergileri isteme) dolayısıyla mağdur edildikleri hakkındaki fermanlar: Bazı Osmanlı memurlarının, Prevadi'de meskun bir Dubrovnikliden tekâlif-i şakka almaya kalktıkları, vermemesi üzerine de mağduru zorla evinden çıkartarak kendilerinin yerleştikleri, dahası söz konusu Dubrovniklinin kilitli diğer evlerini de cebren açtırıp içeride bulunan esbablarını zayi ve telef ettikleri hakkında bkz. *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 94/1 (belge no: 143) (Evâil-i Ramazan 1045 / 8-17 Şubat 1636); benzer muamelelerin Prevadi'de on sene sonra Dubrovnikli bir han sahibine yapıldığına dair bkz. s. 175/1 (belge no: 348) (Evâsıt-ı Ramazan 1056 / 20-29 Ekim 1646); aynı yerde 27 yıl sonra Dubrovniklilerin muaf oldukları vergilerin istendiği ile alakalı bkz. *ADVNS.HADR.d.02*, s. 69 (belge no: 40) (Evâhir-i Cemaziyelevvel 1084 / 2-11 Eylül 1673). Sofya'da Gülcami Mahallesi sakinlerinden Dubrovnik bazerganı İstepan oğlu Menze'nin değirmeninden avarız alındığı, halbuki adı geçen şahsın Dubrovnikli olması hasebiyle âvârız-ı dîvâniyye ve tekâlif-i ʿörfiyyeden muaf olduğuna dair bkz. *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 54/1 (belge no: 24) (Evâsıt-ı Zi'l-kaʿde 1058 / 26 Kasım 1648). Ürgüb kasabasındaki Dubrovniklilerin kendi ihtiyaçları için tasarruf ettikleri bağlardan hasıl olan şaraptan hukuka aykırı bir şekilde resm-i fıçı, resm-i kazgân, resm-i cebeliye, hatta ʿöşr talep edilerek haksızlık yapıldığına, halbuki sadece resm-i dönüm yazılması gerektiğine dair bkz. *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 70/1 (belge no: 55) ve s. 74/3 (belge no: 68) (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649). Rumeli sahil kadılıklarına ve Tekirdağ limanında bulunan görevlilere Dubrovnik tüccarlarının ithal amacıyla getirdikleri kumaşlardan ve ihraç maksadıyla aldıkları deri ürünleri ve yünden kanunen belirlenmiş orandan daha fazla gümrük alındığına dair şikayet üzerine gönderilen ferman için bkz. *DA., 7/2.1*, sv. 9, br. 414 (B 145, 74)

fermanlarda yer alan Dubrovniklilerin hak ve imtiyazlarını hatırlatmakta ve bunlara uyulmadığı takdirde yaptırımların devreye gireceği, yani emirlerin hilafına olacak davranışları cezalandırmakla tehdit etmekte buluyordu.[310]

(Evâhir-i Rebiʿü'l-ahir 1003 / 2-11 Ocak 1595). Belgrad ve çevresindeki gümrük eminleri ve mültezimlerin, Dubrovnikli tüccarların Belgrad üzerinden Budin'e götürürlerken henüz sat(a)madıkları mallarından kanuna aykırı olarak gümrük taleplerinin men edildiğine dair Smederevo sancakbeyine ve Belgrad kadısına verilen ferman için bkz. sv. 10, br. 451 (5 Muharrem 1004 / 10 Eylül 1595). Rusçuk iskelesinden gemilerine öküz derileri yükleyen Dubrovnikli tüccarlardan adet olduğu üzere % 2 yerine son zamanlarda % 5 oranında gümrük, ayrıca muaf oldukları reft ve telaliyye vergilerinin de istenmeye başlaması üzerine Rusçuk kadılarına ve Boğaz Hisarlarının dizdarlarına gönderilen ferman için bkz. sv. 10, br. 458 (K, 199) (Evâil-i Şevval 1005 / 18-27 Mayıs 1597). Sofya'da yapılan istismarlar hakkında bkz. *ADVNS.HADR.d.02*, s. 101 (belge no: 157) (Evâsıt-ı Cemâyize'l-evvel 1097 / 14-23 Nisan 1686).

310 Örneğin, Belgrad'da ticarî faaliyetlerde bulunan Dubrovniklilerin Babıâli'ye arz-ı hâl etmeleri üzerine gönderilen fermanda avârız-ı divâniyye ve tekâlif-i ʿörfiyye, kassab, nüzûl, celeblik, sarraflık gibi vergiler ile köprü, cerahor, peksimad ve top vs. resmlerinden, ayrıca araba ve gemi hizmetlerinden muaf oldukları, buna rağmen orduculuk gibi birtakım hizmetler teklif olunursa sorumluların bundan edilmeleri emredilmektedir. Bkz. *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 76/1 (belge no: 71) (Evail-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649). Belgrad kadısına gönderilen benzer içerikli bir ferman için bkz. *ADVNS.HADR.d.02*, s. 36/2 (Evâsıt-ı Zi'l-kaʿde 1068 / 9-18 Ağustos 1658). Vulçıtrin sancağı mutasarrıfına ve livanın kadılarına gönderilen bir fermansa Dubrovniklilerden çeşitli sebeplerle fazladan pişkeş, bac ve birtakım yerel vergilerin istenerek rencide olunmamaları hakkındadır, bkz. *ADVNS.HADR.d.02*, s. 41/1 (Evâil-i Şevval 1069 / 22-31 Haziran 1659). Rusçuk kadısına ve İstanbul'a kadar gümrük noktası bulunan tüm yerlerin kadılarına gönderilen ve Dubrovnik tüccarlarının ihraç ettikleri deri ürünlerinin 10.000 adeti geçmesi halinde getirilen gümrük kotası hakkındaki ferman için bkz. sv. 10, br. 459 (12 Şevval 1005 / 29 Mayıs 1597). Anadolu kadılarına gönderilen ve Dubrovniklilerden ahidnâmede belirtilmiş ve kanunlarla tespit edilmiş gümrük ve vergi oranlarından fazla para tahsil edilmemesi ve satamamış oldukları mallardan gümrük alınmaya kalkışılmaması hakkındaki fermanlar için bkz. *DA., 7/2.1*, sv. 9, br. 450 (5 Muharrem 1004 / 10 Eylül 1595); sv. 11, br. 548 (8 Cemâziye'l-evvel 1013 / 2 Ekim 1604); sv. 14, br. 660 (4 Cemâziye'l-evvel 1027 / 29 Nisan 1618), br. 661 (8 Cemaziyelevvel 1027 / 2 Mayıs 1618); sv. 15, br. 718 (7 Zilkade 1032 / 2 Eylül 1623), br. 738 (19 Zilhicce 1032 / 14 Ekim 1623); sv. 19, br. 949 (18 Cemâziye'l-ahir 1050 / 5 Ekim 1640); sv. 23, br. 1061 (3 Şa'ban 1059 / 12 Ağustos 1649), br. 1065 (19 Şa'ban 1059 / 28 Ağustos 1649). Anadolu'da faaliyet gösteren Dubrovnkli tacirlerin daha ziyade Ankara'dan sof ihraç ettikleri hakkında bkz. Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (çev. Neyyir Kalaycıoğlu), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994 (2. Baskı), s. 178. Budin beylerbeyi Musa Paşa'ya, Ozi beylerbeyi Mehmed Paşa'ya, Bosna beylerbeyi ile Bosna eyaletindeki sancakbeylerine ve kadılara, Dubrovnik tüccarlarının gümrük ve vergilerden muafiyetlerinin hatırlatıldığı ferman için bkz. sv. 17, br. 846 (17 Muharrem 1042 / 4 Ağustos 1632). Dubrovnik tüccarlarında at, öküz ve öküz derilerinden gümrük alınmamasıyla ilgili olarak Yenipazar kadısına gönderilen ferman için bkz. sv.18, br. 872 (Evâhir-i Rebiʿü'l-ahir 1044 / 13 Ekim - 22 Ekim 1634). Benzer içerikli olarak Yenipazar, Pripolje, Plijevje, Foça ve Çerniçe kadılarına, ayrıca Bosna beylerbeyi ile Hersek sancakbeyine de birer ferman gönderildiğine dair sırasıyla bkz. sv. 18, br. 892 ve 893 (Evâil-i Safer 1046 / 5-14 Temmuz 1638). Dubrovnik tüccarlarının, ihracı yasak mallar sınıfına giren öküz derileri, ham yün ve balmumunu almalarına müsaade verildiği hakkında Belgrad kadılığı mutasarrıfı Ahmed'e, Smederevo, Bosna ve Hersek'teki kadılara ve Yenipazar kadısına gönderilen ferman için bkz. sv. 19, br. 912 (Evâhir-i Muharrem 1049 / 24 Mayıs - 2 Haziran 1639). Dubrovnik tüccarlarının, deri ve diğer mallar için gümrük ve diğer vergileri ödemekle yükümlü olmadıkları hakkında Budin ve Özi beylerbeylerine, bu eyaletlerdeki sancakbeylerine, kadılara, muhassıl-ı emvâllere ve nâzırlara gönderilen ferman için bkz. sv. 23, br. 1060 (3 Şa'ban 1059 / 12 Ağustos 1649). Dubrovniklilerin gümrük iltizamını kendi üzerilerine almış olduklarından dolayı İstanbul, Edirne ve Bursa dışında Rumeli'nin hiçbir yerinde onlardan gümrük tahsil edilemeyeceğine dair yayınlanan ferman için bkz. sv. 23, br. 1063 (Evâil-i Şa'ban 1059 / 10-19 Ağustos 1649).

Babıâli'nin, Dubrovnik'in ve Dubrovniklilerin özel statüsüne dair izahları, meydana gelen olayları önleme amaçlı olarak da farklılıklar gösterebilmekteydi.[311]

311 Örneğin, Dubrovniklilerin paralarına el koyabilmek için birtakım yerel memurların "*siz de sâir reʿâyâ gibisiniz*" sözlerine karşı Babıâli'den gönderilen fermanlarda haracgüzârlık statüsüne vurgu yapılarak ahidnâmedeki imtiyazların referans gösterilmesi ve muafiyetlerin izahıyla çözüm yolu aranmıştır. Bkz. *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 85/1 (belge no: 413) (14 Ramazan 1020 / 20 Kasım 1611), s. 162/1 (belge no: 747) (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618); sv. 15, br. 733 ve *MAD.d.06004*, s. 77/2 (Evâsıt-ı Zi'l-kaʿde 1032 / 6-15 Eylül 1623); sv. 15, br. 734 (24 Eylül 1623 / 29 Zi'l-kaʿde 1032); *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 121/2 (belge no: 204) (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1050 / 7-16 Eylül 1640), s. 126/2 (belge no: 217) (aynı tarihli), s. 143/2 (belge no: 259) (Evâil-i Receb 1050 / 6-15 Ekim 1641); sv. 22, br. 1042 (Evâsıt-ı Receb 1059 / 21-30 Temmuz 1649); *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 78/1 (belge no: 78) (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1659), s. 99/1, 99/2 – 100 (belge no: 130, 131) (Evâil-i Zi'l-hicce 1061 / 15 Kasım 1651), s. 112/1 (belge no: 158-159) (Evâhir-i Zi'l-kaʿde 1071 / 17-26 Temmuz 1661), s. 120/1 (belge no: 173) (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1073 / 12-21 Aralık 1662); *ADVNS.HADR.d.02*, s. 43/2 (Evâsıt-ı Şa'ban 1070 / 21-30 Nisan 1070), s. 44/1 (Evâhir-i Şevval 1070 / 29 Haziran – 8 Temmuz 1660), s. 61 (belge no: 14) (Evâhir-i Cemâziye'l-ahir 1082 / 24 Ekim - 3 Kasım 1671), s. 64 (belge no: 22) (Evâhir-i Cemâziye'l-ahir 1082 / 24 Ekim - 3 Kasım 1671), s. 81 (belge no: 72) (Evâsıt-ı Rebiʿü'l-evvel 1086 / 5-14 Haziran 1675). Buna mukabil bazı fermanlardaysa "*Dubrovnik re'âyâsı sâ'ir Memâlik-i Mahrûsem re'âyâsı gibi harâcgüzârlardır*" ifadesiyle benzerlik kurularak Dubrovnikliler tanımlama ve onları istismarlardan muhafaza etme çabası görülmektedir. Örneğin bkz. *MAD.d.06004*, s. 83/3 (Evâsıt-ı Zi'l-hicce 1032 / 6-15 Ekim 1623), s. 92/1 (Evâil-i Safer 1033 / 24 Kasım - 3 Aralık 1623). Yine bir başka fermanda yer alan "*Dubrovnik reʿâyâsı harâc-güzâr olmağla yedlerine verilen ahidnâme-i hümâyûn mûcebince himâyet ve sıyânet olunmaları lâzım*" ifadesi için bkz. *ADVNS.HADR.d.02*, s. 113 (belge no: 192) (Evâil-i Receb 1108 / 24 Ocak - 2 Şubat 1697). Bir başka fermandaysa Osmanlı vergi tahsildarlarının Dubrovnik'e tâbi nahiyelerden vergi toplama teşebbüsleri karşısında Dubrovniklilerin "*sâir reʿâyâ gibi değildir*" denmesi de yine söz konusu statünün idarecilere ve görevlilere izah çabasından kaynaklanmaktadır. Bkz. *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 164/2 (belge no: 754) (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618). Bu arada Glavina'nın (ve ona atfen Kunčević'in) fermanlarda tespit ettiği "*sahih Dubrovnikli*" tabirinin Babıâli tarafından Dubrovniklilerin statüsünü tanımlamak için kullanılmadığı, Dubrovniklilere özel imtiyazlardan faydalanmak için onların kılığına giren hilebazlar olmadıklarını beyan için sarf edildiği belirtilmelidir. Tabir için bkz. *A.DVN.DVE.d.13/1*, s. 2/2 ve 3/3 (20 Cemâziye'l-evvel 1013 / 14 Ekim 1604), 83/5 (belge no: 407) (21 Cemâziye'l-ahir 1020 / 31 Ağustos 1611); Glavina, *a.g.t.*, s. 117, 137; Kunčević, "Janus-faced Sovereignty", s. 95. Öyle ki, Dubrovniklilerin % 2 oranındaki gümrük imtiyazından dolayı diğer bazı Hristiyan tüccarlar bir çok defa hileyle kendi mallarını Dubrovnik bayrağı altında gümrükten geçirmeye çalışmışlardı. Bkz. Miović, *Spisima I*, s. 12. Ayrıca Draç'a Dubrovnikli kılığında gelerek onların buğday ihraç ayrıcalığını istismar etmeye çalışan İspanyolların mevcudiyetine de rastlanmıştı ki, bunların yakalandıkları yerde tutuklanmaları emredilmekteydi. Bkz. *MAD.d.06004*, s. 5/5 (Evâsıt-ı Zi'l-ka'de 1028 / 20-29 Ekim 1619), s. 137/5 (Evâsıt-ı Zi'l-ka'de 1038 / 2-11 Temmuz 1629). Bu gibi istismarların had safhaya varmasından ötürü çok daha ileriki yıllarda imtiyazlardan faydalanabilmeleri için tüccarlara Dubrovnikli olduklarını ispatlama şartı getirilmişti. Bkz. *DA., 7/2.1*, sv. 34, br. 1366 (Evâsıt-ı Rebiʿü'l-evvel 1117 / 3-12 Temmuz 1705); sv. 35, br. 1380 (Evâhir-i Zi'l-kaʿde 1121 / 22-31 Ocak 1710); sv. 36, br. 1407 (Evâsıt-ı Rebiʿü'l-ahir 1128 / 4-13 Nisan 1716). Ayrıca Dubrovniklilerin *emân* ile himaye altında olmaları sebebiyle esir edilemeyecekleri, esarete düştükleri takdirdeyse "*Dubrovniklü idükleri sâbit oldukdan sonra*" salıverilmeleri emredilmekteydi. Bkz. A.DVN.DVE.d 14/2, s. 118/1 (hk.no: 197) (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1050 / 7-16 Ekim 1640). Dubrovnikli esirlerin serbest bırakılması konusunda Garp Ocakları'nın beylerbeylerine gönderilen diğer fermanlar için bkz. sv. 11, br. 517 (Evâsıt-ı Şevval 1012 / 13-22 Mart 1604), 525 (Evâil-i Safer 1013 / 29 Haziran – 8 Temmuz 1604); sv. 13, br. 616 (Evâsıt-ı Safer 1022 / 2-11 Nisan 1613); sv. 14, br. 676 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618); sv. 22, br. 1044 ve defter kopyası *A.DVN.DVE.d 15/3*, s. 86/2 (belge no: 100) (Evâsıt-ı Receb 1059 / 21-30 Temmuz 1649); *ADVNS.HADR.d.02*, s. 100 (belge no: 156) (20 Cemâyize'l-evvel 1097 / 14 Nisan 1686). Dolayısıyla "*sahih*" kelimesi Babıâli'nin Dubrovniklilerin statüsünü kavramsallaştırdığı bir kelime olmayıp ilgili kişilerin gerçekten de Dubrovnik uyruğu olduklarına işaret etmek maksadıyla kullanılmıştır. Böylece Osmanlıların, Dubrovnik Cumhuriyeti'ne ve vatandaşlarına tanıdığı özel statü için herhangi bir yeni kavram getirmediği görülmektedir.

Ahidnâmelerde genel çerçeve çizilmekte, uygulamalar esnasında karşılaşılan meseleler doğrultusunda konuyla ilgili ayrıntılar fermanlarda açıklanmaktaydı. Resmî söylemde verilen kapitülasyonların "*sadâkat ve istikâmet ile ihtimâm gösterdikleri ecilden*" verildiği ifade edilmekteydi. Bu sadakatin başlıca somut göstergesi ise, Dubrovnik'in ödemekle mükellef olduğu haraç idi. Osmanlı padişahı ise kendi mensupları tarafından gelecek zarar ve saldırılara karşı Dubrovnik'e güvence ve teminat vermekteydi ki, cumhuriyetin *emân* altında olduğu da bu cümle içerisinde ifade edilmekteydi.[312]

Emân verilmiş bir ülkenin hükümdarına, ödediği haraç ile Müslüman devlete sağladığı fayda(lar) ve sadakat/itaat andı ile bir tehdit unsuru olmaktan çıkması karşılığında ülkesini kendi kanunlarına göre yönetebilme ve halkından vergi toplayabilme yetkisi tanınırdı. Ahidnâmelerde *emân* almış bir ülkenin vatandaşları olarak *müste'men* hukukunun kapsamına girmesi gereken Dubrovnikliler, ahidnâme eki olarak sahip oldukları ferman ve beratlar vasıtasıyla diğer yandan *zımmî* statüsünün haklarına da kavuşmuşlardı ve böylece Dubrovniklilere mahsus özel bir statü ortaya çıkmıştı.[313]

---

312 "*... kadîmden edâ ide geldikleri on iki bin beş yüz sikke florilerin sâl be-sâl 'âdet-i kadîme üzere ilçileriyle göndereler... mezbûrların vilâyet ve memleketlerine ve hisarlarına ve kendülerine sancak beğlerinden ve subaşılarından ve erbâb-ı tımârdan ve bi'l-cümle Sâ'ye-i Sa'âdetim'de olan kimesnelerden bi-vech mine'l-vücûh zarar ve ziyân irişmeye ve bundan akdem kal'aları ve vilâyetleri ne vechle emn ü emân içinde olıgelmişler ise gerü ol vechle emn ü emân içinde olalar... Dubrovnik beğleri mâdam ki câde-i 'ubûdiyyetde sâbit-kadem ve râsih-dem olub vech-i meşrûh üzere sadâkat ve istikâmet ile hizmetlerin ve harâcların bî kusûr edâ eyleyeler...*" ifadesi için bkz. *Dubrovnik Ahidnâmeleri*: III. Mehmed'in vermiş olduğu ahidnâme için bkz. *DA., 7/2.1,* sv. 9, br. 431 (Evâil-i Zi'l-hicce 1003 / 7-16 Ağustos 1595) ve suretleri: sv. 10, br. 466 (Evâsıt-ı Zi'l-kaʿde 1005 / 26 Haziran – 5 Temmuz 1597); sv. 11, br. 532 (Evâil-i Safer 1013 / 29 Haziran – 8 Temmuz 1604); *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 1/1 (Tarihsiz), 5/1 (20 Cemâziye'l-evvel 1013 / 14 Ekim 1604); I. Ahmed'in ahidnâmesinin defter kopyası *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 179/1 (belge no: 811) (9 Cemâziye'l-ahir 1020 / 19 Ağustos 1611) ve suretleri: (812-823) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-ahir 1027 / 4 Haziran 1618); IV. Murad'ın ahidnâmesinin defter kopyası: *MAD.d.06004,* s. 93-94 (Evâsıt-ı Safer 1033 / 4-13 Aralık 1623) ve üç adet suretinin kaydı: (Evâil-i Zi'l-ka'de 1033 / 15-24 Ağustos 1624); üç adet ahidnâme sureti: *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 7 (belge no: 10-12) (Evâil-i Rebiʿü'l-evvel 1041 / 27 Eylül – 5 Ekim 1631) ve iki adet Evâhir-i Rebiʿü'l-evvel 1044 / 13-22 Eylül 1634) tarihli suret: s. 8 (belge no: 13-14); Sultan İbrahim'in tecdîd ettiği ahidnâme: s. 9/2 - 11 (belge no: 16) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-ahir 1050 / 27 Eylül - 5 Ekim 1640) ve sûretleri: s. 11 (belge no: 17-20) (aynı tarihli); s. 11 (belge no: 21-22) (aynı tarihli); IV. Mehmed'in ahidnâmesi: *DA., 7/2.1,* sv. 23, br. 1066 (Evâil-i Ramazan 1059 / 8-17 Eylül 1649), kopyası (Evâhir-i Şa'ban 1059 / 29 Ağustos – 7 Eylül 1649) ve defter kaydı ile suretlerinin defter kayıtları: *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 6-7 (belge no: 2-10) (Evail-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649), s. 8 (belge no: 11) (Evâhir-i Zi'l-hicce 1061 / 4-13 Aralık 1651) ile (belge no: 12) (Evâsıt-ı Ramazan 1064 / 25 Temmuz – 3 Ağustos 1654), iki adet ahidnâme sureti: s. 117-119 (belge no: 171) (Evâhir-i Muharrem 1073 / 4-13 Eylül 1662) ile s. 120/2 – 121 (belge no: 174) (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1073 / 31 Aralık 1662 – 9 Ocak 1663).

313 *Mütemekkin* veya gezici tüccarlar olan Dubrovniklilerin *zımmî* ve *müsteʿmin* statüsünün haklarına sahip, ancak tekâlif-i ʿörfiyye ve reaya vergileri gibi mükellefiyetlerden muaf olduklarına dair fermanlar: reaya vergilerinden muafiyet: *DA., 7/2.1,* sv. 9, br. 441 (Evâil-i Zi'l-hicce 1003 / 7-16 Ağustos 1595); *mütemekkin* olanlardan cizye alınmaması hakkında bkz. *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 113/5 (belge no: 570) (14 Cemâziye'l-ahir 1023 / 22 Temmuz 1614). Dubrovniklilerin kassab akçesi ödemekle mükellef olmadıkları hakkında Rumeli kadılarına gönderilen hüküm için bkz. *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 3/2 (belge no: 5) (19 Rebiü'l-evvel 1013 / 15 Ağustos 1604). Rumeli

Muhtemelen cumhuriyet nüfusunun, aktif olarak Osmanlı ülkesinde faaliyet gösteren *mütemekkin* ve hareket halindeki tüccarların fazla önemsenmeyecek sayıda az bir kitle oluşturmaları sebebiyle Dubrovnikliler her iki statünün yükümlülüklerinden muaf, fakat imtiyazlarını hâvi son derece ayrıcalıklı bir sınıfı teşkil etmişlerdir. Bunun yanı sıra cumhuriyetin ve vatandaşlarının Osmanlı hazinesine sağladığı gelirler ve ayrıca tüm bu argümanlara dayanan Dubrovnik elçilerinin Babıâli nezdindeki ikna çabalarının da meyvesi olarak Dubrovnikliler imparatorluğun en azâmî imtiyazlara sahip ayrıcalıklı taifesi konumunu kazanmışlardı.

kadılarına gönderilen, tahrir defterlerinde reaya ve reaya oğulları olarak yazılmayan Dubrovniklilerden hastalık, borçluluk, evli-bekar-çocuklu olmaları gibi sebeplerden ötürü Dubrovnik'e dönemeyip de Osmanlı topraklarında yerleşik olanların masdariyye, yive ve ispence ve diğer reaya vergilerini ödemekle yükümlü olmadıkları hakkındaki fermanlar için bkz. sv. 9, br. 447 (27 Zi'l-hicce 1003 / 2 Eylül 1595); sv. 11, br. 544 (1 Cemâziye'l-evvel 1013 / 25 Eylül 1604); sv. 14, br. 659 (4 Cemâziye'l-evvel 1027 / 29 Nisan 1618), br. 687 ve *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 162/1 (belge no: 747) (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618); sv. 15, br. 725 (16 Zi'l-kaʿde 1032 / 11 Eylül 1623); *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 157/1 (belge no: 296-297) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-ahir 1053 / 26 Ağustos – 4 Eylül 1643); *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 82/4 (belge no: 88) (Evâil-i Receb 1059 / 30 Temmuz – 8 Ağustos 1649); sv. 22, br. 1042 (Evâsıt-ı Receb 1059 / 21-30 Temmuz 1649); sv. 33, br. 1339 (13 Rebiʿü'l-ahir 1101 / 24 Ocak 1690). Dubrovnik tüccarlarından olup Osmanlı ülkesinde arazi, bağ, bahçe, bakkal veya ev satın alanların, alım-satım işlemleriyle ilgili yükümlü oldukları muameleler ve vergiler dışında "*bu diyâra gelüb evlendinüz ve bağ ve bağçe idindinüz*" denerek "*siz de sâir reʿâyâ gibisiniz*" gibi ifadelerle tekâlif-i ʿörfiyye ve reaya vergileri ile şakka, sürsat, arûs, çeltik, sarrafiye, arpa, gemi, köprü, reft, cerahor, gümrük, peksimad, top hizmeti, kassabiye, kürekçi, kürekçi akçesi, celeb, avârız, nüzul ve hatta ʿöşr gibi resmlerin alınmaya kalkışılmaması hakkında bkz. sv. 9, br. 439 (Evâil-i Zi'l-hicce 1003 / 7-16 Ağustos 1595); *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 85/1 (belge no: 413) (14 Ramazan 1020 / 20 Kasım 1611); sv. 14, br. 687 ve *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 162/1 (belge no: 747) (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618); sv. 15, br. 733 ve *MAD.d.06004*, s. 77/2 (Evâsıt-ı Zi'l-kaʿde 1032 / 6-15 Eylül 1623); sv. 15, br. 734 (24 Eylül 1623 / 29 Zi'l-kaʿde 1032); *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 121/2 (belge no: 204) (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1050 / 7-16 Eylül 1640), s. 126/2 (belge no: 217) (aynı tarihli), s. 143/2 (belge no: 259) (Evâil-i Receb 1050 / 6-15 Ekim 1641); sv. 22, br. 1042 (Evâsıt-ı Receb 1059 / 21-30 Temmuz 1649); *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 78/1 (belge no: 78) (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1659), s. 99/1, 99/2 – 100 (belge no: 130, 131) (Evâil-i Zi'l-hicce 1061 / 15 Kasım 1651), s. 112/1 (belge no: 158-159) (Evâhir-i Zi'l-kaʿde 1071 / 17-26 Temmuz 1661), s. 120/1 (belge no: 173) (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1073 / 12-21 Aralık 1662); *ADVNS.HADR.d.02*, s. 43/2 (Evâsıt-ı Şa'ban 1070 / 21-30 Nisan 1070), s. 44/1 (Evâhir-i Şevval 1070 / 29 Haziran – 8 Temmuz 1660), s. 61 (belge no: 14) (Evâhir-i Cemâziye'l-ahir 1082 / 24 Ekim - 3 Kasım 1671), s. 64 (belge no: 22) (Evâhir-i Cemâziye'l-ahir 1082 / 24 Ekim - 3 Kasım 1671), s. 81 (belge no: 72) (Evâsıt-ı Rebiʿü'l-evvel 1086 / 5-14 Haziran 1675). Dubrovnik taifesinden, ahidnamelerine binaen avârız-ı divâniyye ve tekâlif-i 'örfiyye gibi vergilerin istenmemesi ve angaryaya tabi tutulmamaları hakkında bkz. *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 171/1 (belge no: 777) (Evâhir-i Cemâziye'l-ahir 1027 / 14-23 Haziran 1618); *MAD.d.06004*, s. 79/2 (28 Zi'l-ka'de 1032 / 23 Eylül 1623).

İKİNCİ BÖLÜM

XVII. YÜZYILIN BAŞINDAN GİRİT SAVAŞI'NA KADAR OSMANLI-DUBROVNİK SİYASÎ İLİŞKİLERİ

2.1. XVII. Yüzyılın Arifesinde ve Başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Genel Durumu

XVI. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı sınırları, Batı'da Cebelitarık ve Adriyatik Denizi'ne, Doğu'da Hazar Denizi, İran ve Basra Körfezine, Kuzey'de Avusturya ve Leh sınırları ile Rusya steplerine, Güney'de Hint Okyanusu ve Orta Afrika'ya kadar yayılmıştı. Karadeniz, Marmara ve Ege denizleri İmparatorluğun birer iç denizi haline gelmişlerdi. Akdeniz kıyılarının ¾'üne yakını çevrelenmiş, Doğu Akdeniz ve Kızıldeniz'de hâkimiyet tesis edilmişti. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu Roma'dan bakiye sınırların önemli bir kısmına ulaşmış ve bu sınırlara ilaveten daha pek çok ülke ve bölgeyi de topraklarına katmış, böylece Eski Dünya'nın en geniş imparatorluğu haline gelmişti.

Yüzyıl boyunca süren Doğu ile Batı, Hilal ile Haç'ın denizlerdeki üstünlük mücadelesi 1571 yılında İnebahtı Deniz Savaşı ve 1574 yılında Tunus'un Osmanlılar tarafından nihaî zaptı ile dengelendi ve sonrasında duruldu. Her iki tarafı da oldukça yıpratan savaş dönemi önce 1573'te Osmanlı-Venedik barışıyla,[314] ardından 1580'da Osmanlı-İspanya ve 1583 Osmanlı-Avusturya ateşkesi ile nihayete erdi.[315] Tarafları oluşturan devletlerin mevcut iç ve dış gaileleri, Akdeniz havzasında yüzyılın başından sonuna kadar iki kata varan nüfus artışı, buna bağlı olarak yükselen gıda -bilhassa tahıl-

314 Barışın ardından gelişen Osmanlı-Venedik dostluğu ve iş birliği hakkında bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 132-141.

315 Braudel, *a.g.e.*, II, s. 131, 345, 388.

kıtlığı[316] ve enflasyonun ortaya çıkmasıyla yaşanan malî problemler sebebiyle büyük maliyetler getiren sıcak muharebeler dönemi yerini bir bakıma üstü kapalı orta yoğunluklu soğuk savaş da denebilecek olan korsanlık faaliyetlerine bıraktı.

Bu arada İspanya, Portekiz'i ilhak ederek devrin en büyük sömürge imparatorluğuna dönüştü. Bir yandan Hint deniz yolları ve ticaretine, diğer yandan Amerika'nın gümüş madenlerine uzanan İspanyollar bu kazanımlarını yatırıma dönüştüremediler ve zenginliklerini ellerinde tutamadılar. Batıdan akan gümüş İberya yarımadasında biraz oyalandıktan sonra Doğu'ya doğru yoluna devam etmiş,[317] arkasında artarda iflaslarla boğuşan bir İspanya bırakmıştı.[318] Öte taraftan İngiltere, İspanya donanmasının Manş Denizi'nde uğradığı felaket sayesinde İspanyol tehdidini büyük oranda üzerinden savuşturmayı başarmış ve Kraliçe Elisabeth döneminde emin adımlarla yükseliş trendine girmişti. İngiliz ve 1612'den sonra Hollandalı tüccarlar Akdeniz'in önemli birer aktörü haline gelmişlerdi ki, ilerleyen yıllarda İspanya'yı okyanuslardan ekarte etmeyi başaracaklardı.[319] Ancak şimdilik İngiltere'nin kendisini İspanya'ya karşı güvence altına alması gerekmekteydi ve Fransa'yla birlikte bu müşterek tehdit için kapısını çalacakları merci Babıâli'ydi.[320] Her iki devletin elçileri de defalarca Osmanlı sultanından donanmayı İspanya aleyhine harekete geçirme sözü almalarına rağmen bunu fiiliyata geçiremediler.[321] Yine de Akdeniz ticareti için sultanın onayına ve müsaadesine

316 Venedik, yüzyıl içerisinde birçok defalar tahıl kıtlığından etkilenmişti. Bu bakımdan Osmanlılardan elde ettiği buğdaya bağımlıydı. XVI. yüzyıl boyunca, XVII. yüzyılın ilk yarısını da içine alacak biçimde İmparatorluk'la bir savaş ortamına girmekten kaçınması, savaş durumundaysa bir an evvel barış şartlarının tekrar tesis edilmesi çabaları öncelikle bu sebepten dolayı ileri gelmekteydi. Bkz. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 331; Giacomo E. Carretto, *Akdeniz'de Türkler*, (çev. Durdu Kundakçı, Gülbende Kuray), Ankara 1992, s. 31.

317 Braudel, *a.g.e.*, I, s. 323; II, s. 168-169, 215; Carlo M. Cipolla, *Fatihler, Korsanlar, Tüccarlar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.

318 Amerika'dan gümüş ve değerli maden akışının İspanya'da tutulamayışı sebebiyle 1557, 1575, 1607 ve 1627'lerde İspanyol hükümetlerinin iflas ettikleri hakkında bkz. Braudel, *a.g.e.*, I, s. 342, 361; II, s. 168, 211-213. Amerikan madenlerinin gelişi, XVII. yüzyılın ilk, ancak özellikle ikinci on yılından itibaren yavaşlamış, yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise büyük oranda sona ermiştir. Bkz. *aynı eser*, I, s. 362-363.

319 Alfred C. Wood, *Levant Kumpanyası Tarihi*, (çev. Çiğdem Erkal İpek), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2013, s. 138-139.

320 Zinkeisen, *a.g.e.*, III, s. 310-311, 634. Ayrıca Fransa Kralı IV. Henri'nin İstanbul'daki elçisi Breves'e yazdığı ve bu konuyu değerlendirdiği yorumlarını içeren mektupları için bkz. *aynı eser*, s. 451-452.

321 İngiltere'nin İspanya'ya karşı Osmanlılardan Akdeniz'de donanma desteği talebi hakkında bkz. Braudel, *a.g.e.*, I, s. 325; III. Murad'ın kraliçeye büyük bir donanma desteği göndereceğine dair mektubu için bkz. Emrah Safa Gürkan, "Bir Diplomasi Merkezi Olarak Yeniçağ İstanbul'u", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, II (Siyaset ve Yönetim), (ed. Coşkun Yılmaz), İstanbul 2015, s. 385; aynı yazar, "Osmanlı-Habsburg Rekâbeti Çerçevesinde Osmanlılar'ın XVI. Yüzyıldaki Akdeniz Siyaseti", *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, (ed. Haydar Çoruh, M. Yaşar Ertaş, M. Ziya Köse), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011, s. 47-48.

muhtaçtılar.[322] Böylece her iki devlet de menfaatleri doğrultusunda kendi ahidnâmelerine sahip olma telaşına, imtiyaz elde etme yarışına, çelişen çıkarları için rekabete ve bu doğrultuda Osmanlı payitahtında diplomasi mücadelesine giriştiler.[323]

Venedik ise Levant ticaretinden elde ettiği gelirlere ve hayatî derecede önemli tahıl tedarikine büyük ihtiyaç duymaktaydı. Bu sebepten dolayı, Haçlı cephesinin İnebahtı'da Osmanlılara yaşattığı yenilgiden herhangi bir kazanım elde edemeyeceğini gördüğünde Kıbrıs'ın kaybını kabullendi ve Osmanlılarla ilişkileri yoluna koymak üzere derhal barış görüşmelerine girişti. 1573'te yenilenen ahidnâme ile Venedikliler Osmanlı ülkesindeki ticaretlerine tekrar atıldılar.[324]

Osmanlı cenahında ise XV. yüzyıldan beri Venedik'in ticarî rolünü dolduracak alternatif bir tedarikçinin sıkıntısı tatmin edici düzeyde giderilememişti. Bu bakımdan Osmanlı ülkesinin ticarî meta ihtiyacının baş tedarikçisi hala Venediklilerdi. Dolayısıyla ikili ilişkiler derhal normalleşme eğilimi gösterdi ve savaş öncesinde kaldığı yerden devam ettirildi. Artık Osmanlı tarafı da Venedik tarafı da birbirlerine olan bağımlılığın farkındalığıyla yeniden bir savaşa girmekten azamî derecede kaçınacaklardı. Böylece aralarında çıkan hemen her ihtilaf ve pürüz diplomatik kanallardan aşılmaya çalışılacak ve Girit'in hâkimiyeti için 1645'te savaş patlayıncaya kadar uzun bir barış dönemi yaşanacaktı.

İlk bakışta bu konjonktür Dubrovnik'in güvenliği açısından olumlu yönde değerlendirilebilirse de asıl olarak şehrin Osmanlı nezdindeki stratejik önemini azaltan ve vazgeçilmez konumunu sarsan gelişmelere gebeydi. XVI. yüzyıl boyunca Dubrovnik, Osmanlıların Habsburglar ve Venedik arasındaki mücadelelerinde diplomasi köprüsü, istihbarat merkezi ve her türlü mamulün temin edilebileceği merkezî bir tarafsız liman olma gibi vasıflarından ötürü Osmanlı gözünde varlığını kritik seviyede önemli hâle getirebilmiş, bu sayede de jeopolitik değerini arttırmıştı. Dubrovnik, bu yüzyılın savaş dönemleri esnasında iki tarafa da verdiği hizmetler sebebiyle kendini istisnaî bir pozisyona oturtmuştu. Yine Osmanlıların Venedik aleyhindeki siyaseti ve aralarındaki savaşlar Dubrovniklileri alternatif tedarikçiler, aracılar ve istihbaratçılar konumuna

322 Braudel, *a.g.e.*, II, s. 176.

323 Uzunçarşılı, *a.g.e.*, IV, s. 225-229; Wood, *a.g.e.*, s. 73; Güzin Özen Yılmaz, *Elçiye Zeval Olmaz, 16. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı'da Yabancı Elçiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2014, s. 38-40.

324 İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 331; Carretto, *a.g.e.*, s. 31.

getirmişti. Fakat artık devir değişmeye yüz tutmuştu ve yeni konjonktür Dubrovnik'in önemini azaltmaya meyilliydi.

Dev imparatorluğun uğraşması gereken sayısız problemleri vardı ve bu noktada eski düşmanlarıyla ya dostça geçinmek ya da onları kendisine karşı pasifleştirmek zorundaydı. Osmanlıların başlarını ağrıtan pek çok mesele dolayısıyla hâkimiyet ve nüfuz çapının en dış halkasında yer alan Hint suları,[325] Garp Ocakları[326] ve Batı Balkanlarla ilgisini sürdürebilme ve merkezî otoritesini ulaştırabilme olanakları kısıtlanmıştı. Bir yandan çağın sınırlı ulaşım ve iletişim imkânları, diğer yandan ekonomik darboğaz, öte yandansa Sokollu Mehmed Paşa'nın ardından baş gösteren "kaht-ı rical" sebebiyle vizyon daralması ve hizipleşmelerin devlet menfaatlerinin önüne geçirilmeye başlanması Osmanlı başkentinin siyasî ve askerî manyetizmasını zayıflatmıştı. Başkentte yaşanan hizipleşmeler ve onların taşradaki uzantıları ise merkezî otoritenin sarsılmasına daha da zemin hazırlamıştı. Bozulmanın ve yozlaşmanın güzergâhı da aynı yolları takip etmiş ve rüşvet ve merkezî politikaların hilafına faaliyetler giderek başkentten taşraya kadar hemen her alana yavaş yavaş sirayet etmişti.[327]

Diğer yandan XVI. yüzyılın sonlarında patlak veren ve sonraki yüzyılın başlarında neticelenen uzun Avusturya ve İran savaşlarındaki muvaffakiyetsizlikler Osmanlı'nın yenilmezlik imajına darbe vurdu.[328] Çıkan isyanlar ve eşkıyalık faaliyetleriyse askerî yaptırım gücünün zayıflamasına yol açtı. Bu da aynı paralelde merkezî politikaların aleyhine cereyan eden gelişmeleri ve artmaya başlayan asayişsizliği önleyebilme kabiliyetinin önce azalmasına, daha sonra da bilhassa uzak memleketlerde neredeyse kaybolmasına sebebiyet verdi. Zamanla Cezayir, Tunus, Trablusgarb ve Yemen gibi uzak eyaletlerde Osmanlı merkezî otoritesine karşı direnç arttı ve bağlılıklar sembolik düzeye kadar indi. Yine coğrafî etmenlerden, insan faktöründen ve kültürel yapıdan dolayı Balkanların ulaşılması ve nüfuz edilmesi güç bazı bölgelerinde yasaların yaptırım gücünün erişemediği kör noktalar meydana geldi. Bu yerler ise gittikçe, eşkıyalığın ve haydutluğun yüceltildiği Balkan toplumlarında kanundışı unsurların yuvalandığı

---

325 Salih Özbaran, "Osmanlılar ve Deniz, 16. Yüzyıl Hint Okyanusu Bağlamında Yeniden Bakış", *Türkler ve Deniz*, (ed. Özlem Kumrular), Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 58.

326 Braudel, *a.g.e.*, II, s. 363, 364, 365, 367; Wood, *a.g.e.*, s. 91; ayrıca bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 226-230.

327 Göriceli Mustafa Koçi Bey, *Koçi Bey Risaleleri*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2008, s. 41-44, 51-54, 77-78.

328 Bu problemin diplomasiye ve payitahttaki teşrifata yansıyan bazı örnekleri için bkz. İbrahim Yıldırım, *Osmanlı Devleti'nde Elçi Kabulleri*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s. 213-214.

mekanlar haline dönüştüler.[329] Böylece tüm bu faktörler İmparatorluğun merkezden ulaşılması zor bölgelerinde otorite zafiyetine neden oldu ve Osmanlı etki sınırını siyasî sınırların gerisine çekti.[330]

İmparatorluğun iç dinamiklerinden kaynaklanan sorunlar zincirleme olarak diğer alanları ve kurumları da etkilemekteydi. XVI. yüzyılın sonlarından bir sonraki yüzyıla sarkan ve pek çok şehrin defalarca el değiştirdiği uzun Avusturya ve İran savaşlarının yıkıcı tesirleri hem doğrudan hem de dolaylı olarak Osmanlı maliyesine onarılması çok güç problemler açtı. Savaşların, finansal yükün haricinde Osmanlı ekonomisini ve taşra teşkilatı ile toprak yönetiminin temellerini dinamitleyen asıl ağır bilançosu timar sistemini çöküntüye sürüklemesiydi.[331] Osmanlı tarım ve hayvancılığının sağlıklı bir biçimde işlemesini sağlayan tımarlı sipahilerin, umulandan çok daha uzun süre savaş alanlarında mesailerini sarf etmeleri ve birçoğunun çarpışmalarda hayatlarını yitirmeleri gibi sebeplerle ekilemeyen topraklar, Osmanlı ziraî üretimini kökten sekteye uğratacak türden bir handikaptı.[332] Osmanlı hükümetleri bir yandan bu sorunu halletmek, diğer yandan bütçe açıklarını kapatmak için çözümü bir iç borçlanma metodu olan iltizam yöntemine sarılmakta buldu.[333]

Maliyenin içine düştüğü ekonomik kriz sıcak paraya olan ihtiyacı beraberinde getirmişti. Bu ihtiyaç ise iç borçlanma yöntemlerinden iltizam usulünün yaygınlaştırılmasıyla giderilmeye çalışıldı. Lakin bu kısa vadeli bir çözümdü. İltizam sisteminin XVII. yüzyıl boyunca İmparatorluk topraklarının sömürülmesine ve uzun vadede gelir kaynaklarının işletilmesinde asgarî verim sağlamasına neden olduğu ancak

---

329 Georges Castellan, *Balkanların Tarihi*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1991, s. 187-190; Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi, I (18. ve 19. Yüzyıllar),* Küre Yayınları, İstanbul 2013 (3. Baskı), s. 52-53.

330 Yaşar Yücel, "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler", *Belleten*, XXXVIII, Ankara 1998, s. 668.

331 Ömer Lütfü Barkan, "Timar", *İA*, MEB, XII/1, Eskişehir 2001, s. 286-292; aynı yazar, *Hüdâvendigâr Livası Tahrir Defterleri*, TTK, Ankara 1988, s. 18-19, 42, 50-55; İnalcık, *Klasik Çağ*, s. 111-112.

332 Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celalî İsyanları*, İstanbul 1995, s. 226-242, 266-267, 283-287, 308-315, 320-322; William J. Griswold, *Anadolu'da Büyük İsyan (1591-1611)*, (çev. Ülkün Tansel), İstanbul 2002 (2. Baskı), s. 1-17, 170-171.

333 Murat Çizakça, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Borçlanmanın Evrimi (XV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıla)", *Yeni Türkiye*, 32 (2000), s. 156-157; Mehmet Genç, "İltizam", *DİA*, XXII, s. 154; aynı yazar, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul 2010 (7. Baskı), s. 104; İnalcık, *Klasik Çağ*, s. 53, 120; Erol Özvar, *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*, İstanbul 2003, s. 12-16; Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, (çev. Gökhan Aksay), İstanbul 2007, s. 13, 134-135; aynı yazar, *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi, 1500-1914*, İstanbul 2010 (6. Baskı), s. 148; Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. Yy.dan Tanzimat'a Mali Tarih)*, Alan Yayıncılık, İstanbul 1986, s. 35. Bazı örnekler için yine bkz. *aynı eser*, s. 40-42.

ilerleyen yıllarda ortaya çıkacaktı. Meydana gelen sosyal buhran ve yoksulluk ise bu sistemin bir diğer yan etkisiydi.[334]

Avusturya ve İran savaşlarının Osmanlılar üzerine açtığı bir diğer siyasî, sosyal ve iç güvenliğe dair problemse savaşlardan terhis olan asker kitlelerinin eşkıyalığa meyletmeleri sonucunda ortaya çıkan asayişsizlikti. Halihazırda yaşanan ekonomik krizin ve mültezimlerin ahali üzerindeki keyfî ve cebrî uygulamalarının yol açtığı toplumsal buhranın üzerine gelen bu vaka sosyal bir patlamanın fitilini ateşledi ve Osmanlı tarihlerinde Celalî İsyanları veya Kaçgunu da denen girift ve kompleksif isyanlar silsilesi İmparatorluk coğrafyasının pek çok bölgesini etkisi altına aldı. Osmanlıları çok uzun yıllar meşgul eden isyanlar ve eşkıyalıklar, İmparatorluk'ta telafisi ve onarılması zor derin yaralar açtı.[335] Bu dönemde başkente uzak bazı bölgelerde cesaret bulan merkeze karşı direnç, Osmanlı merkezî otoritesine ve onun taşradaki uzantılarına başkaldırı ruhunun yerleşmesine ve gelenekselleşmesine sebep oldu. Bu durum bilhassa eşkıyalığın ve haydutluğun kahramanlık olarak addedildiği Arnavutluk, Karadağ ve taşra Slavlarında demografik ve kültürel olarak da karşılık buldu.[336]

2.2. Osmanlı İmparatorluğu'nu ve Dubrovnik ile İlişkileri Etkileyen Faktörler (Olaylar ve Sebepler)

Osmanlıların içine düştükleri problemler yumağının ve siyasî yönelimlerdeki değişimlerin İmparatorluğun siyasî, ekonomik, sosyal vb. yönlerine olan tesirlerine orantılı bir şekilde Dubrovnik'le olan ikili ilişkiler de aynı faktörlerden etkilenmişlerdi. Bu etkilenme genel itibariyle olumsuz yönde olup Cumhuriyet'in bir bakıma İmparatorluk'la olan bütünleşmesinin bir yansıması, iç içe geçmiş bağlarının tabii bir sonucuydu. Dubrovnik'in siyasî, askerî, ticarî, coğrafî vs. dayanağı olan ve tâbiyeti altındaki İmparatorluğun maruz kaldığı inkırazın tesirleri Cumhuriyet'in, diplomatlarının, tüccarlarının ve vatandaşlarının da doğrudan ya da dolaylı olarak maruz kaldıkları gelişmeleri beraberinde getirmişti.

---

334 Genç, "İltizam", s. 156; Özvar, *a.g.e.*, s. 18-19; Pamuk, *İktisadî Tarih*, s. 148; Zafer Karademir, *İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı, Osmanlı Toplumunda Kıtlıklar (1560-1660)*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s. 147-157, 173-184, 199-209, 276-277.

335 Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Akdağ, *Celalî İsyanları*; Karen Barkey, *Eşkıyalar ve Devlet, Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, (çev. Zeynep Altok), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011 (2. Baskı); Griswold, *Anadolu'da Büyük İsyan, 1591-1611*.

336 Castellan, *a.g.e.*, s. 189-197; Jelavich, *a.g.e.*, s. 105-108.

Osmanlı İmparatorluğu'nun iç ve dış sorunlarına yol açan etmenler ve bunların Dubrovnik'in Osmanlılarla olan makro ve mikro düzeydeki ikili ilişkilerine yansımaları şu şekilde maddelendirilebilir:

2.2.1. Osmanlıların Savaşlardaki Mağlubiyetlerinin "*Yenilmez Türk*" İmajını Sarsması ve Türklerin Balkanlardan Atılmasına Dair Planlara Bazı Dubrovniklilerin Dahli

Evvela 1571 yılında İnebahtı Deniz Savaşı'nda, daha sonra 1593 yılında Avusturya ile patlak veren savaşlarda, özellikle Sisak Savaşı'yla başlayan üç senelik mağlubiyetler serisi Osmanlı'nın yenilmezlik imajını sarstı. Savaşın kötü gidişatı, 1596'da III. Mehmed'in Hatvan'ı fethi, Eğri Seferi ile Haçova Meydan Savaşı'nı oldukça güç şartlar altında zaferle kapamasının ardından son buldu ve iki taraf arasında denge sağlandı. Savaşın ilerleyen yıllarında Estergon, Vişegrad ve Uyvar'ın fethi, Kanije savunması ve Boçkay'ın kazanılarak Erdel ile Budin'de hâkimiyetin tekrar kurulması gibi birtakım önemli başarılar kazanıldıysa[337] da savaş meydanlarında Osmanlıların bazı zayıflıklarının müşahede edilmiş olmasıyla ortaya çıkan prestij kaybının geri dönüşü yoktu.[338] Eflak'ta akıncıların pusuya düşürülerek imha olmalarıysa Osmanlıların telafisi mümkün olmayan çok kritik bir ileri vurucu güçten yoksun kalmaları anlamına gelmekteydi.[339] Böylece anti-Osmanlı tasarılar yeniden gün ışığına çıktı ve Türkleri Balkanlardan atmaya yönelik planlar tozlanmış raflardan masaya indirilerek bu hedefe yönelik entrikalar, stratejiler ve taktikler tekrar gündeme getirildi.[340]

Dubrovnik'te marjinal sayılacak kadar azınlıkta dahi olsa Osmanlı karşıtı planlara hevesli bir hizip mevcuttu. Onların bu entrikalara dâhil olmasıysa Cumhuriyet'in adının da olaylara karışmasına vesile teşkil etti. Dubrovnik şehrinin hem planlara konu olan tasarıların bir merkezi haline gelmesi hem de casusların toplandığı bir paratoner işlevi

---

337 1593-1606 Osmanlı-Avusturya Savaşları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.

338 "*İmparatorluğun muhafaza edici ilkesi, sürekliliğinin, hatta yenilmezliğinin güvencesi*"nin sağlanmasında yatıyordu. Siyasî-askerî manyetizmasının devamlılığı ve sürdürülebilirliğinin temeli de buydu. Bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, III, s. 13.

339 Uzunçarşılı, *a.g.e.*, IV, s. 286.

340 Osmanlıların iç ve dış problemleri dolayısıyla bilhassa savaş alanlarında görülmeye başlayan zayıflama emareleri, yeşerttiği Osmanlı karşıtı niyetlerin gittikçe somut planlara ve entrikalara dönüşmesine sebebiyet vermişti. Fransa kralı IV. Henri'nin, Osmanlıların Avrupa'dan geri püskürtülerek Rumların ayaklandırılmasıyla Doğu Roma İmparatorluğu'nu yeniden ihya etmeye yönelik hevesleri ve bu yöndeki plan ve tasarılara olan ilgisi hakkında bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, III, s. 623-641. Kralın Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne dair beklentilerinin konu olduğu mektuplaşmaları için bkz. *aynı eser*, s. 632-636.

görerek Osmanlı Balkanlarına sızmak için dağıtım noktasına dönüşmesi zamanla dikkat çekmeye başladı.[341] Dahası, Dubrovnik haraç elçilerinin maiyetlerine sızan Avrupalı istihbaratçıların heyetin güzergahı üzerindeki yerleşimlere inmeleri sebebiyle Batı Balkan ahalisi ve yerel Osmanlı görevlilerinde uyandırdığı kuşkular[342] da Cumhuriyet'in namını olumsuz yönde etkiledi. Şehir artık, Savoy dükünün hesabına casusluk yapmak amacıyla gelenlerin cirit attığı bir uğrak noktası haline gelmişti.

O dönemlerde Osmanlıları Balkanlardan atmak üzere geliştirilen bir planın hayata geçirilmesi için düğmeye basıldı.[343] Başta Napoli, İspanya ve Avusturya Habsburglarının teşebbüsleriyle fiiliyata geçirilen planın ilk aşaması, Balkanlara gönderilen casusların bölgeyi keşfetmesi üzerine kuruluydu. Bu noktada Dubrovnik'teki Osmanlı karşıtı hizbe düşen rol, gerekli bağlantılar ile komplocular arasındaki koordinasyonu sağlamak ve rehberlik hizmetleri vermekti. Hedefleri, Balkanlardaki Osmanlı hükmü altındaki Slavları ayaklandırarak Dubrovnik merkezli bir Katolik-Slav[*] devleti kurmaktı. Bu tasarıda en büyük rolü Vatikan rahipleri ve tarikat (Dominiken, Benedikt, Isusovac Fransiskenleri[**]

---

341 Bu yüzden 1592'de III. Murad, Dubrovnik elçilik heyetiyle birlikte Osmanlı ülkesine sızan casusları kontrol etmek amacıyla çavuşların takibatını emretmişti. Bkz. Biegman, *a.g.e.*, s. 144. Osmanlılar arasında yaygın bir kanaat olarak "*Dubrovnik Cumhuriyeti'nin toprakları, Osmanlı düşmanları için çalışan kişilerle doludur*" denmekteydi, bkz. Miović, *Spisima I*, s. 50. Bir İspanyol casusuysa hükümetine şu ifadelerle konuyu arz etmişti: "*Eğer sultanla ilgili tüm bilgileri öğrenmek istiyorsanız, bunun için en önemli yer Dubrovnik'tir*". Bkz. aynı yazar, *Diplomacija*, s. 127.

342 Miović, *Spisima I*, s. 135.

343 Avustuya'yla savaşın patlak vermesinden itibaren ortaya çıkan Vatikan papazı VII. Clement'in (1594), Rahip Cumuleo'nun (1594), Carlo Lutio'nun (1600), Jean Aimé de Chavigny'nin (1606), Fransa Kralı IV. Henri'nin başbakanı Sully'nin (1607), Toscana Grandükü I. Ferdinand'ın (1609) D'Esprinchard'ın (1609) ve Napoli şövalyesi Francesco Antonio Bertucci'nin (1611) projeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Trandafir G. Djuvara, *Türk İmparatorluğunun Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1281-1913)*, (çev. Pulat Tacar), İş Bankası Yayınları, İstanbul 2017, s. 125-164. Dubrovnik'teki Osmanlı karşıtı fraksiyonun karıştığı ve cumhuriyetin tarihine "*Büyük Komplo / Entrika*" olarak geçen, aslen Giritli bir Rum olan Giovanni Fantin Minotto'nun (1609) projesi olmalıdır. Projeyi öğrenen Savoy Dükü I. Emmanuel, konuyu IV. Henri'ye de taşımış ve desteğini talep etmiştir. Projeyi hayata geçirebilmek amacıyla dük, Mljet adası üzerinden Dubrovnik'e geçirdiği casuslarıyla bölgedeki şehirlerin ve kalelerin ahvalini araştırtmıştır. Bkz. *aynı eser*, s. 165-167; Miović, *Diplomacija*, s. 13.

* *Pan-Slavizm*'in ilk örneği olan bu akım o dönemde *prozelitizm* (Katolikleştirme politikası) ruhuyla birleştirilmişti. Bu yüzden müteşebbisler aynı zamanda Balkan Ortodokslarının mezheplerini değiştirme niyeti de güdüyorlardı.

** Dubrovnik asilzâdeleri arasında bu Osmanlı karşıtı politikayı en çok yaymaya çalışanlar, kendileri de birer Isusovac Fransiskeni olan Alexander Komulović ve Bartul Kašić idi. Ancak Yeniçağ'ın asıl *Pan-slavizm* ideoloğu Mavro Orbini (1550-1610)'ydi. Orbini, 1592'de Kotor'dan Dubrovnik'e gelmişti. Orbini, Ivan Orsat Giorgi (Dubrovnik'teki tüm tarikatların ortak meclislerinin lideri) ile bir tartışmadan sonra -büyük ihtimalle *heretizm* gibi suçlamalarla- zindana atıldı. Fakat evvela Dubrovnik Senatosu ve başdiyakozundan, ardından Vatikan'dan Orbini'nin serbest bırakılmasına dair Giorgi'ye emir geldi. 1597'de Orbini zindandan çıktıktan sonra ilk işi Dubrovnik'i terk ederek İtalya'ya gitmek oldu. Orada, Dubrovnik'in en zengin aristoklarından Marin Andrija Bobali (1556-1605)'nin maddî yardımlarıyla tarih çalışmaları için malzemeler toplamaya girişti. Yine onun referansıyla Orbini'nin, Urbino düklerinin kütüphanesini kullanmasına da izin çıkartıldı. 1601'de Pesara (Pissaro ?) şehrinde en önemli kitabı olan *Regno Degli Slavi (Slav Krallığı)* iki cilt halinde

vs) şövalyeleri üstlendiler ve organizasyonu kurdular. Savoy dükü I. Karlo Emmanuel, başlarında Imberto Saluzzio ve Filiberto Provona'nın bulunduğu adamlarını Slav isyancıları *Reconquista*[*] ideali etrafında hazırlamak, organize etmek ve silahlandırmak amacıyla Balkanlara yolladı. Bunlardan Bosna, Hersek, Arnavutluk ve diğer bazı bölgelerde isyan ateşini tutuşturmaları beklenmekteydi. İspanya Kralı III. Filip ile Avusturya Veliahtı Ferdinand'ın planlarına göre ilk etapta İspanyollar Arnavut topraklarından taarruza geçecekler, ardından Avusturya veliahtının komutasındaki ordu Hırvat bölgesinden saldıracak, Dubrovnik ise Habsburg kuvvetlerinin birleşme noktası olacaktı. Müttefikler buradan Dubrovniklilerle birlikte Hersek bölgesine gireceklerdi. Sırasıyla bölgede Arnavutluk'tan başlayarak kuzeye doğru, Sırbistan içinden Erdel'e kadar en önemli menzilleri tutacaklardı. Bu menziller tutulduğu takdirde Osmanlı askerleri daha öteye geçemeyecekler, Bosna, Macaristan, Erdel, Sırbistan, Karadağ toprakları kesilen hattın kuzeyinde kalmış olacak ve böylece Osmanlılar Hırvatistan'a yardım ulaştıramayacaktı.[344]

Bu planlar doğrultusunda gizlice Dubrovnik'e gelen casuslar, Cumhuriyet'te marjinaller olarak kabul edilen, aristokraside azınlığı teşkil eden, Resti ve Giorgi ailelerinin oluşturduğu fraksiyon tarafından karşılanmakta ve destek görmekteydiler.[345] Söz konusu fraksiyonun ateşli üyelerinden biri de Dubrovnik'in Rönesans yazarı olup *Osman* adlı manzum kroniği kaleme almış olan Ivan Gundulić'ti.[346] Şehrin misyon sahibi

---

basıldı. Orbini kitabını inşa ederken her ne kadar ilhamını Katolik Pribojević ve Ortodoks Popdukljan'ın bu konuda yazdıkları iki kitaptan almış olsa bile, bunlardan daha popüler oldu. Hatta sonraki 200 yıl boyunca *Panslavizm*e dair tüm ideolojilerde en önemli başvuru kaynağı haline geldi. Bu konuda ve Orbani-Bobali ilişkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 10. Bobali, 1589'da bir entrika ile Franova Gondola (Dubrovnik tarihindeki en ünlü diplomat ve devlet adamlarından)'yı siyasî bir suikast sonucunda öldürmekle suçlanması dolayısıyla şehirden kaçmıştı. Bu cinayetin arkasındaki sebep Gondola'nın Osmanlı taraftarı kökleşmiş bir aileye mensup olmasına karşın Bobali'nin anti-Osmanlıcı düşüncelere sahip olmasıydı. Bobali'nin Osmanlı karşıtı fraksiyona ve *panslavist* fikirlerin üzerinde kurulacağı kitap teliflerine verdiği maddî-manevî destekler için bkz. *aynı eser*, s. 10-13.

[*] Kelime anlamı: yeniden fetih. İspanyolların Endülüs'ü ele geçirmeleri süreci için de kullanılan bir kavramdır.

344 Miović, *Diplomacija*, s. 128-142.

345 Karlo Emmanuel'in Dubrovnik'teki en önemli ve itibarlı destekçileri; Resti ailesinden Dubrovnik'teki Osmanlı karşıtı akımının lideri Marin Andrija Resti (doğ. 1578 - ?), Lucian (1582-1628), Ivan Andrija (1587-1652), Petar Andrija (1578-1652), Mato Ivan (1592-1648) ve Marin'in başlıca yardımcılarından kuzeni Jakov Ivan Resti. Giorgi ailesinden Jakov Marin (1575 - ?) ile kardeşi Stijepan (1578-1632), Marin (1581-1628). Ayrıca Ston piskoposu Miho (1567-1635) ile Türk şairi Derviş (?) de bu davaya gönül verenler arasındaydı. Büyük Entrika'nın mensuplarından Resti ve Giorgi ailelerine diğer akrabalarından da katılanlar olmuştu: Saba Menze (Menze ailesinden tek kişi budur, adının anlamı "dışlanmış" demektir), Marin Petar Cerve ve tarihçi Jakov Luccari. Bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 13.

346 Bkz. Zlatar, *The Slavic Epic: Gundulić's Osman*, IV, Balkan Studies, New York 1995.

ziyaretçileri buradan pek çok defalar Hersek ve Karadağ topraklarına sızdılar, yerel ahaliyle görüşmelerde bulundular ve bazı kalelerin detaylı çizimlerini yaptılar.[347]

Hem Balkanlarda bu casusların faaliyetlerinin görülmesi, bazısının yakalanması[348] hem de Dubrovnik'te bu kimselerin mevcudiyetinin eminler tarafından fark edilmesi, başta Trebinje ve Nova olmak üzere yerel idareci ve görevlilerin gözlerine batmaktaydı.[349] Hatta bir defasında Dubrovnik'te bulunan Osmanlı emininin kapısına kendilerini at tüccarı olarak tanıtan ve yanlarında hediyelerle gelen iki Savoy casusunun ondan, Divan'dan Osmanlı ülkesine giriş beratı almak için aracı olmasını istemeleri tarihî gerçekliğe sahip bir hikayeye konu olmuştur.[350]

Neticede proje uygulamaya geçilemeden hazırlık safhasında kalmış, Dubrovnik Cumhuriyeti'nin komploda rol oynayan vatandaşlarını sürgün etmesiyle tasarılar daha ileriye gidememiştir. Casusların Güney Slav ülkesinin bazı yerleşimleri ve kaleleri hakkında öğrenebildikleri bilgiler ve çizdirdikleri haritalarsa bu safhanın günümüze ulaşmış yegâne meyveleri olmuştur.[351]

---

347 Imberto Saluzzio ve Filiberto Provona, bölgedeki pek çok yerin, şehirlerin ve kalelerinin konumlarıyla birlikte teferruatlı olarak coğrafî haritalarını çizmişler, bazı kalelerin de planlarını çıkarmışlardı. Miović, mezburların gizlice ve çok detaylı olarak yaptıkları dört şehrin planı ve iki limanın kaleleriyle birlikte haritalarının Torino Devlet Arşivi'nde muhafaza edildiğini belirtmektedir. Bkz. *Diplomacija*, s. 13.

348 Savoylu casusların yakalanmış olanlarından birinin üzerinden hazırlamış olduğu bazı detaylı haritalar çıkmıştı. Bunların orijinal nüshalar olduklarını öne sürerek kendisini kurtarmaya çalışmışsa da Hersek'te haydutların eline düşen bir diğerinden de aynı şekilde haritaların mevcut olduğu görülünce bu şahısların casuslukları anlaşılmıştı. Yerel görevlilerden bazılarıyla irtibatı olan haydutlar, gerekli bilgileri ve haritaları yetkililere teslim etmişlerdi ki, bu kişilerin gidiş yönü Dubrovnik'e doğruydu. Bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 13.

349 Savoy casuslarından birinin Dubrovnik'teki aktivitelerine denk gelmiş olan bir emin, şüphelerini Trebinje paşasına ve diğer bazı yerel idarecilere "*bu nasıl bir at tüccarıysa, tüm Dubrovnik kalesinin ve benim bulunduğum yerin dahi resmini çizmiş veya çizdirtmiştir*" ifadeleriyle paylaşmıştı. Bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 14.

350 Emin: "*1 Ekim 1607'de sabahın bir vaktinde evimin önünde bir gürültüyle uyandım… Benim kapıcılar kalabalığa mukayyet olmuşlardı ki, ben de hazırlanıp kapıya çıktım. Gür bir sesle uzatarak 'Destur' diye haykırdığımda düzene girdiler. Baktım ki, Savoylu iki at tüccarı kapıma sultanlara layık çeşitli hediyeler; atlar, yiyecekler, beş cariye kızı vs. getirmişler… Dediler ki, 'Sayın Emin Bey! Biz Osmanlı İmparatorluğu topraklarında önemli bazı yatırımlarda bulunmak isteriz. Bu sebepten bizim için aracı ve ricacı olmanızı istiyoruz. Bunlar da bizim gönlümüzden kopan mütevazı birtakım hediyelerdir. Lütfen kabul edin ve bize yardımcı olun'. Neyseki çok yakın bir zamanda İstanbul'dan dönüşümde diğer bazı büyük şehirler üzerinden geldiğim için hem bunların çok etkisi altında kalmadım hem de Savoyluların Hersek haydutlarıyla olan mevzularını bildiğimden iyice kuşkulandım… Katibim ve diğer çalışanlarımla birlikte karara vardık, bütün bunlar ne bana ne de Dubrovnik'e ait olmamak üzere bir depoda tutulsun diye. Kuşkularımın üzerine giderek biraz araştırma yaptım. Az vakit geçince sağdan soldan birtakım haberler geldi. Savoy, daha önce hiçbir zaman Osmanlı'ya böyle bir teşebbüste bulunmamıştı…*". Bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 14.

351 Halbuki bu gibi planlarda projelerin finans kaynaklarından biri olarak Dubrovnik geçmektedir. Bkz. Djuvara, *a.g.e.*, s. 129, 170. Dolayısıyla Cumuriyet'in bu tasarılara alet olmaması, tasarıların finansal dayanaklarından birinin akim kalması anlamına gelmektedir. Yine de isimleri geçen Dubrovnik asilzâdeleri söz konusu planlar için maddi destekler de vermişlerdi.

Söz konusu casusluk faaliyetlerinin Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerine yansımasıysa, Cumhuriyet'in ve vatandaşlarının üzerinden savuşturulması güç şüphelerin ve suçlamaların ortaya çıkmasıyla tezahür etmiştir. Balkanlardaki taşra idarecileri ve görevlilerinin gelişmeleri takip etme, hatta olanlara şahitlik etme imkanları sebebiyle rahatsızlıkları başkente kıyasla daha canlıydı. Velhasıl, Dubrovnik elçilik heyetindeki yabancıların yollarda bazen dağılarak taşra yerleşimlerine uğramaları şüphelere neden olmaktaydı.[352] Durum böyle olunca pek çok vakada Osmanlı yerel memurları karşılaştıkları şüpheli durumlara müdahalelerde bulundular. Böylece meseleye dair meydana gelen problemler padişah(lar)ın fermanlarına konu olacak kadar akis buldu. Başkentten gönderilen fermanlarda Dubrovniklilerin casusluk zannıyla rahatsız edilmemeleri, elçilerinse maiyetleriyle birlikte güvenle yolculuklarını yapabilmeleri ve ihtiyaçlarının sağlanması buyrulmakta, bu gibi suçlamalarla yollarından çevrilmemeleri salık verilmekteydi.[353] Osmanlı ricali Dubrovnik elçi heyetine sızan casuslardan, hatta Dubrovniklilerin ikili oynadıklarından haberdardı. Ancak İmparatorluğun merkezî vizyonunda Dubrovniklilerin bu gibi rolleri taşradaki kadar büyütülmemekte ve önemsenmemekteydi. Sonuçta Dubrovniklilerin Osmanlı hesabına istihbarat sağlamadaki rolleri başkentin bilhassa önem verdiği hususdu.[354] Bu noktada Dubrovnik, diğer tüm tâbi hükümetlerden ayrı tutulmakta ve İmparatorluğun düşmanları olan devletlerle diplomatik faaliyet ve ticaret yürütmelerine ahidnâmelerde izin verilerek bunun önü açılmaktaydı.[355]

---

352 Miović, *Spisima I*, s. 50.

353 "*… Dubrovnik elçileri 'arz-ı hâliyle vâki' olan mesâlih-i mühimmeleriçün Âsitâne-i Saʿâdetim'den ahkâm ve mektûblar ile ademlerin Mora ve beğine gönderüb gidiş ve gelişde subaşılar ve voyvodalar ve iş erleri ve ulakla giden çavuşlar ve kapucılar mücerred ahz ve celb içün siz casuslarsız deyu ve bunun ümenâ'sı nice nesne isnâd idüb zulm ve ta'addî eylediklerin bildirüb emr-i şerîf ricâ idüb imdi Dubrovnik elçilerinin ademleri gidişde ve gelişde her kangınızın taht-ı hükûmetine dâhil olursa … 'ahidnâme-i hümâyûna muhâlif ol vechle bir yerde rencide itdirmeyesin itmek isteyenleri men' eyleyesin*". Mora sancakbeyine ve yol üzerindeki sancakbeylerine ve kadılara gönderilen emir için bkz. BOA., *MAD.d.06004*, s. 43/2 (Evâsıt-ı Zi'l-hicce 1032 / 6-15 Ekim 1623). Benzer içerikli diğer fermanlar için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 10, br. 462; sv. 14, br. 672 ve BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 159/1 (belge no: 741) (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618); *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 171/2 (belge no: 778) (Receb 1027 / 24 Haziran – 23 Temmuz 1618), s.172/1 (belge no: 787) (Evâsıt-ı Ramazan 1027 / 31 Ağustos – 9 Eylül 1618); *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 123/2 (belge no: 209) (Evâil-i Cemâziye'l-âhir 1050 / 18 Eylül 1640).

354 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Biegman, "Ragusan Spying for the Ottoman Empire", s. 237-255; Miović, *Spisima I*, s. 47-50.

355 "*… bunların cevânibinde olan illerden yağı olsun ve illik olsun kurudan ve yaşdan olsun mezbûrların kalʿalarına geleler ve gideler hiç ahadd mâniʿ olmayub dahl eylemeye …*" maddesi için bkz. Dubrovnik ahidnâmeleri ve sûretleri: DA., *7/2.1*, sv. 11, br. 532; BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 1/1, 5/1 (belge no: 11); *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 179/1 – 180 (belge no: 811-823) (9 Cemâziye'l-âhir 1020 / 19 Ağustos 1611); BOA., *MAD.d.06004*, s. 93-94 (Evâsıt-ı Safer 1033 / 4-13 Aralık 1623 ve diğer sûretler: Evâil-i Zi'l-kaʿde 1033 / 15-24 Ağustos 1624); BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 7-8 (belge no: 10-14) (Evâil-i Rebiʿü'l-evvel 1041 / 27 Eylül – 6 Ekim 1631 ve diğer sûretler: Evâhir-i Rebiʿü'l-evvel 1044 (13-22 Eylül 1634), 9/2–11 (belge no: 16-20) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1050 / 27 Eylül – 6 Ekim 1640), s. 11-13 (belge no: 21-22) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1050 / 27 Eylül – 6

Her halükârda Dubrovniklilerin Batı'dan payitahta haber ve istihbarat taşımalarının yolu, Avrupa nezdinde güven duyulmalarına bağlıydı. Buna karşın yerel idareciler ve görevliler nezdinde meselenin aynı bakış açısından değerlendirilmesi beklenemezdi. Yukarıda bahsi geçen casusluk vakaları, suçüstüler, tanıklıklar ve elçilik heyetinde (belki de elçilerin dahi bilgilerinin olmadığı) Batılı casusların varlığı karşısında devletin bazı taşra unsurlarının sorumluluk bilinciyle birtakım müdahaleleri vaki olmuştu. Osmanlı başkentiyse bu gibi müdahalelerde Dubrovniklileri koruyucu bir tavır takınmaktaydı. Belki bu dahi Batı Balkanlarda görevli memurların başkente karşı güvenlerini yitirmelerine ve merkezî otoriteye karşı içsel bir tepki beslemelerine sebep vermekteydi. Böylece kendilerinde gördükleri inisiyatifle -diğer pek çok faktör de eklendiğinde- bahse konu olan meseleler Dubrovniklilere karşı olan tutumlara zemin hazırlamaktaydı.

2.2.2. Osmanlı İmparatorluk Politikalarındaki Bazı Temayül Değişikliklerinin İkili İlişkilere Olumsuz Etkileri

Osmanlı İmparatorluğu'nun içine düştüğü iç-dış sorunların siyasî erki son derece meşgul etmesi sebebiyle 1573'te Venedik'le barış ve 1580'de İspanya'yla ateşkes yapılarak Avrupa'da hâkimiyet mücadelesine ara verildi.[356] Böylece Dubrovnik'in en önemli rollerinden biri olan Osmanlı'nın Batıyla olan aracılık ve istihbarat hizmetlerine eskisine nazaran daha az ihtiyaç duyulmaya başlandı. Bu durum ise Dubrovnik'in Osmanlı nezdindeki stratejik konumunu ve önemini düşürdü. Bunun ikili ilişkilere en somut yansımasıysa, Dubrovnik'in 1580'de sancaktan beylerbeyliğine dönüştürülen Bosna'ya bağlanmak istenmesi ve Cumhuriyet'le alakadar meselelerin artık payitahtta değil Bosna'da görülmesi yönünde gelişen temayül değişimidir. Dubrovnikliler yine de temel diplomatik ilişkilerini ısrarla Osmanlı başkentinde sürdürmeye devam ettiler. Ancak belgelendirilebildiği kadarıyla önce XVII. yüzyılın ortalarında,[357] ancak bilhassa 1687'de padişaha son defa düzenli haraçlarını göndermelerinden itibaren Cumhuriyet'in

Ekim 1640 ve Evâil-i Receb 1055 / 23 Ağustos – 1 Eylül 1645); IV. Mehmed'in ahidnâmesi ve sûreti: DA., *7/2.1*, sv. 23, br. 1066 (Evâil-i Ramazan 1059 / 8-17 Eylül 1649 ve sûreti: Evâhir-i Şaʿban 1059 / 29 Ağustos – 7 Eylül 1649); defter sûretleri: BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 6-7 (belge no: 2-12) (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649 ve Evâhir-i Zi'l-hicce 1061 / 4-13 Aralık 1651 ve Evâsıt-ı Ramazan 1064 / 25 Temmuz – 3 Ağustos1654), s. 117-119 (belge no: 171) (Evâhir-i Muharrem 1073 / 4-13 Eylül 1662) ve s. 120/2–121 (belge no: 174) (Evâhir-i Cemaziye'l-evvel 1073 / 31 Aralık 1662 – 8 Ocak 1663).

356 Braudel, *a.g.e*, II, s. 131.

357 Miović, *Spisima II*, s. 129.

payitahtla irtibattan kaçınma siyasetine paralel olarak Dubrovnikliler işlerini daha ziyade Bosna beylerbeyleriyle yürütmeye başladılar.[358]

2.2.3. 1573 Antlaşması'yla Gelen Uzun Osmanlı-Venedik Barışı

1573 yılında savaş dönemini sona erdiren Osmanlı-Venedik barışı, 1645'te Girit Savaşı'nın başlamasına dek uzanan zaman diliminde her iki devlet arasındaki ilişkilerin tarihindeki en sıkı münasebetleri, dostluğu ve iş birliğini getirmişti.[359] Aralarındaki kadim düşmanlık ve rekabette Venedik'e karşı menfaatlerinin başlıca koruyucusu olan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bu siyasî değişim birçok yönden Dubrovnik'in aleyhine gelişti. 1575 Venedik ahidnâmesinde Adriyatik Denizi'nin, Dubrovnik'in kuzeyinden itibaren "Venedik Körfezi" olarak resmen tanınması[360] ve Venedik'in buna istinaden ortaya çıkan istismarları Sen Blaise'in şehrinin güvenliğini ve çıkarlarını riske atmakta ve Sen Mark'ın kanatlı aslanının tehdidi altına sokmaktaydı. Osmanlı ricalindeki hizipler içerisinde, dışişlerine dair politikalarda Venedik'le iş birliğini savunanların varlığı da bu gelişmelerin bir tezahürüydü. Bu durumun bölgesel ve sosyo-ekonomik seviyedeki spesifik tesirlerinin yanı sıra Split limanının uluslararası ticarete konu olan bir Osmanlı-Venedik ortak girişimi olarak açılmasıyla Dubrovnik'in Doğu Adriyatik'teki tekel konumunun sona ermesi ise Cumhuriyet'in maruz kaldığı belki de en büyük sorundu.[361]

---

358 Miović, *Diplomacija*, s. 186.

359 Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 132-141.

360 Kaçan, *a.g.t.*, s. 30. Bu ifadenin Kanuni Sultan Süleyman devrinde de kullanıldığına dair bkz. Pirî Reis, *Kitâb-ı Bahriye*, s. 329.

361 Split limanının bir Osmanlı-Venedik ortak girişimi olarak hizmete açılıp gelişmesiyle birlikte, daha önce Dubrovnik ve Avlonya'ya yerleşmiş olan Yahudiler de bu yeni limana taşınmaya başladılar. Bkz. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 320, 326. XVII. yüzyılda ticaret ve deniz taşımacılığında İngiltere ve Fransa'nın gelişimini de eklediğimizde tüm bu sebepler Dubrovnik ticaretini, Girit Savaşı'nın başladığı 1645'e kadar ciddi bir durgunluğa soktu. Bkz. Suraiya Faroqhi, "Krizler ve Değişim (1590-1699)", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, II (1600-1914), (ed. Halil İnalcık, Donald Quataert), (çev. Ayşe Berktay, Süphan Andıç, Serdar Alper), Eren Yayınları, İstanbul 2006 (2. Baskı), s. 642. Bu duruma seyirci kalmayan Dubrovnikliler, Bosna beylerbeyini gönderdikleri bir elçi aracılığıyla "*Uskoklar ve kötülükler yuvası*" haline geldiğine yönelik şikâyetlerle Spilit'in ticaretten men edilmesine veya mümkünse kapatılmasına ikna etmeye çalıştılar. Aksi takdirde bu limanın başarılı olması durumunda Dubrovnik'in Osmanlı'ya her sene göndermekle mükellef oldukları haracı ödeyemeyecek duruma geleceği konusunda uyarmaktan da geri durmamışlardı. Bkz. Catherine Wendy Bracewell, *16. Yüzyılda Adriyatik'te Korsanlık ve Eşkıyalık, Senjli Uskoklar*, (çev. Mehmet Moralı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 239. Dubrovnik limanındaki ticarî faaliyetlerden fayda sağlayan şehirdeki gümrük emini de Split'in yıkıcı rekabetinden olumsuz etkilenmiş ve kendince birtakım çözümler üretmeye çalışarak bazı uygulamalar içerisine girmeye başlamıştı. Örneğin Dubrovnik emini İbrahim Ağa, yanına kattığı Dubrovniklilerle birlikte Spilit'e giden ve içinde Venediklilerin de bulunduğu ticaret kervanlarını yollarından çevirerek zorla Dubrovnik'e yönlendirme teşebbüsünde bulunmuştu. Bu gibi davranışlar üzerine Divan'dan Bosna beylerbeyine bir hüküm gönderilmiş, bu eminin cezasının verilerek Dubrovniklilere de gereken tembihlerin yapılması salık verilmişti. Bkz. *MAD.d.06004*, s.

2.2.3.1. Dubrovnik'in Tuz İthal Tekeline Karşı Venedik Tehdidi

Bahsi geçen hizipleşmeye bağlı olarak Dubrovnik'in hak ve çıkarlarının hilafına daha pek çok dezavantajlar da meydana geldi. Başkentte ve taşra yönetimlerinde Venedik yanlısı hizbe mensup olanların ve kimi zaman rüşvet faktörünün de etkisiyle Dubrovnik'in ahidnâme ve fermanlarla elde etmiş olduğu hak ve yetkilerin bazen kanunsuz yollardan, bazen de devlet politikalarının süreklilik ve çelişmezlik ilkeleri gözetilmeden çiğnenmesi XVII. yüzyılda alışılageldik hadiseler haline geldi. Bunlardan Dubrovnik'in sahip olduğu ve Osmanlı hazinesinin de 1/3 oranında ortaklığının bulunduğu tuz ihraç tekelinin[362] Gabela'da[*] önce Osmanlı merkezinden gönderilen bazı birbiriyle çelişen tutarsız fermanlarla, ardından yerel memurların desteğiyle Venedikliler tarafından delinmesi karakteristik bir örnektir. Yüzyılın başlarında Venediklilerin Osmanlılarla içinde bulundukları barış döneminin elverişli atmosferinden istifadeyle bir diğer atılımları, tuz ticaretinde Osmanlı desteğiyle tekeli elinde bulunduran Dubrovniklilerle rekabete girmeleriydi. Hukuken tuz satış imtiyazını ellerinde bulunduran Dubrovniklilerle kanunî yollarla bu rekabete girme imkânı bulunmayan Venedikliler piyasaya girebilmek için yasa dışı yollara başvurdular.[363] Bir yandan Adriyatik'te tuz nakliyatı yapan Dubrovnik navlun gemilerini batırma ya da zapt etme[364]

132, 133/1 (Evâil-i Rebi'ü'l-evvel 1037 / 10-19 Kasım 1627); ayrıca bkz. Faroqhi, "Die Osmanische Handelspolitik des Frühen 17. Jahrhunderts Zwischen Dubrovnik und Venedig", *Peasants, Derwished and Traders in the Ottoman Empire*, London 1986, s. 213.

362 Dubrovnikliler Gabela'ya, iç piyasanın ihtiyacına cevap verecek yeterli miktarda tuzu getirme imtiyazı ve yükümlülüğü altına girmekteydiler. Satılan tuzun kârı üzerinden hisse payı olarak 1/3'ü devlet hazinesine, 2/3'ü ise Dubrovnikli tüccarların hissesine düşerdi. "Bosna ve Klissa ve Hersek sancakları ahalilerinin tuza ziyade ihtiyaçları olub kifâyet miktârı tuzı Dubrovnik bazergânları Gabela iskelesine götürüb füruht edüb müzayakaları defʿ olunub ve füruht olunan tuzun sülüsi mîrî içün alınub ve tuzları iskele yakınında olmağla mezkûrlar tuz getirir iken aharın tuzı beyʿ oluna gelmeyüb …" Dubrovniklilerin Gabela'ya tuz ithal tekeli hakkındaki ferman ve beratlar için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 7, br. 327 (7 Receb 984 / 30 Eylül 1576); sv. 8, br. 354 (19 Receb 991 / 8 Ağustos 1583); sv. 11, br. 540 (11 Rebiʿü'l-âhir 1013 / 6 Eylül 1604).

* Neretva Nehri kıyısındaki Gabela iskelesi, Güney Slav ülkesinin başta tuz olmak üzere ticarî ürünlerin getirildiği, depolandığı ve bilhassa nehir taşımacılığının yardımıyla ülkenin içlerine sevkiyatının yapıldığı bölgesel bir antrepoydu. Gabela'ya tuz getirme ve satış tekeli 1529'da Dubrovniklilere verilmişti. Antlaşmada tuz satışından elde edilen kâr üzerinde tarafların hissesi ½ iken 1559'da Dubrovnikliler tuz temini, nakliyatı ve diğer bazı maliyetlerin yüksekliğini öne sürerek padişahı yeni bir düzenleme yapılmasına ikna etmeyi başardılar. Buna göre Osmanlı hazinesinin hisse payı 1/3'e indirildi, Dubrovniklilerinse 2/3'e çıkarılmış oldu. Bkz. Miović, *Spisima I*, s. 97.

363 Venedik'in tuz ocakları Capodistria, Pirano, Pago, ve Şibenik (Sebenico)'de bulunuyordu. Bkz. Pedani, "Beyond the Frontier", s. 46.

364 Konuyla alakalı mevzular "Adriyatik'te Rekabet ve Husumet: Osmanlı Himayesinin Şemsiyesi Altında Dubrovnik ile Kadim Düşmanı Venedik Kaynaklı Tehditler ve Saldırılar" başlığı altında teferruatıyla işlenmiştir.

faaliyetlerine girişen Venedikliler,[365] diğer yandan da Osmanlı merkezî veya yerel görevlileriyle iş birliğine girdiler.

I. Ahmed'in henüz küçük yaşta tahta bulunduğu yıllarda payitahtta mevcut hizipler ve merkezî siyasette yaşanan bocalamaların da etkisiyle Venedik elçileri, gayri hukukî yollarla menfaatleri doğrultusunda Osmanlı kanunlarında bir gedik açarak ikilik çıkarabildiler. Kendilerine yakın devlet adamlarının ve katipler düzeyinde memurların kazanılmasıyla –mevcut Osmanlı-Dubrovnik ortaklığına rağmen– Dubrovnik tuz tekelinin hilafına fermanlar çıkartmayı başarabildiler.[366] Ardından hemen aynı sene içerisinde Dubrovnik elçilerinin itirazları başladı ve padişah Venediklilerin iznini iptal ederek Dubrovniklilerin sahip olduğu tuz tekelini yeniden onayladı.[367] 1610'da

---

365 Venediklilerin bu saldırgan tutumları, 1606 yılında Venedik'te yaşanan fırtınaların afet düzeyinde muazzam zararlar açmasından kaynaklanmaktaydı. Meydana gelen sel felaketleri sebebiyle Venedik'te evler, özel zemin depoları, kamusal tuz, buğday ve baharat depoları yok olmuştu. Ortaya çıkan ağır bilançonun telafisi için Venedik, mütecaviz politikalarla bazı sektör ve piyasalarda kendine açmaya çalışmaktaydı. Bkz. Braudel, *a.g.e*., I, s. 148-149.

366 Venedik baylosunun arzı üzerine, Dubrovniklilerin ellerinde tuz ithal tekeline dair fermanlara bakılmaksızın Venediklilerin getirdikleri tuzun satışına engel olunmaması hakkında verilen fermanda geçen "… *zikr olunan iskelelere* (Gabela ve Makarska) *Dubrovniklinin tuzlarından gayri tuz gelüb satılmasın deyu emr almağla Venedik bazerganlarına tuz getürtmeyüb alışverişlerine kimesne dahl eylemeyüb tuz ve sâir metaʿ ile zikr olunan iskelelere vardıklarına kânûn-ı kadîm üzre ve ʿahidnâme mûcebince gereği alınmak içün mukaddemâ Venediklilere mâliye tarafından virilan emr-i şerîfim mûcebince ʿamel olunub eğer yine Venediklilere virilan emr-i şerîfe ve ʿahidnâme hilâfına Dubrovnikliler ve gayriler vech-i meşrûh üzre Venedik bazergânlarına engel olmak içün emr ibrâz iderlerse ellerinden alub Âsitâne-i Saʿadet'e irsâl olunub Venedik bazergânları himâyet ve sıyânet oluna*" hükmü için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 12, br. 579 (3 Cemâziye'l-evvel 1015 / 6 Eylül 1606).

367 Dubrovniklilerin tuz satış tekelinin onaylandığı ve Bosna beylerbeyine, defterdârına ve Hersek sancağındaki kadılara gönderilen ferman: "… *iskele-i mezbûrda* (Gabela) *aharın tuzı bey' oluna gelmeyüb ol bâbda ellerinde evâmir-i şerîfe var iken Venedik tâcirleri iskele-i mezbûrda tuz beyʿ itmek içün emr alub mezkûr iskelede biz dahi tuz beyʿ iderüz deyu ta'addî eyleyüb Dubrovnik tâcirlerinin beyʿ ve şirâlarına mâniʿ ve iskelenin ibtâline ve mâl-ı mîrîye küllî zarar olub ve bu bâbda mukaddemâ Dubrovnik tâcirlerine ve virilan emr-i şerîfe mûcibince 'amel olunub Venedik tâcirleri menʿ olunub kadîmden olıgeldüği üzere Dubrovnik tâcirleri beyʿ itmek içün emr-i şerîf ricâsına mukaddemâ Bosna beğler beğisi mâl defterdârıyla 'arz eyledikleri merhûm hüdâvendigâr tâbe serâh zamânında pâye-i serîr-i â'lâya 'arz olundukda üslûb-ı sâbık üzere emr virile deyu hatt-ı hümâyûn-ı sa'âdet makarrûnlarıyla fermân olunub bu bâbda sâdır olan fermân-ı hümâyûn mûcebince Dubrovnik tâcirleri kadîmden olıgeldüği üzere mukaddemâ virilan evâmir-i şerîfe muktezâsınca iskele-i mezbûra ne vechle tuz getürüb bey' ide gelmişler ise gerü ol vechle bir karâr-ı sâbık getürüb bey' idüb Venedik tâcirleri mücerred sonradan kadîmden olıgelana muhâlif emr almağla ta'addî iderlerse men' idüb emr-i hümâyûnuma ve olıgelana muhâlif gerü tuz getürüb bey' itmek isterler ise mâliyye tarafından virilan hükm-i hümâyûn mûcebince getürdükleri tuzları mîrî içün girift idüb min ba'ad emr-i hümâyûnuma muhâlif kimesneye iş itdürmeyesin mukaddemâ hükm-i şerîf virilüb baʿde karındaşım merhûm Sultân 'Osman tab-ı serâhe zamânında tecdîd olunub hâlâ zamân-ı şerîfimde dahi tecdîd olunmak ricâ eyledikleri ecilden buyurdum ki zikr olunan husûsda vech-i meşrûh üzere virilan hükm-i şerîf mûcebince 'amel eyleyesin min ba'ad hilâfına cevâz göstermeyesin deyu ibkâ ile yazılmışdır*" için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 12, br. 589; BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 58/6 (Evâhir-i Rebiʿü'l-evvel 1017 / 5-14 Temmuz 1608). Venediklilerin, Dubrovnik tuzunu Gabela'da satın alarak piyasayı manipüle etme hamleleri ve Osmanlı hükümetinin bunu men ettiği ferman için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 12, br. 588 (Aynı Tarihli).

Venedikliler yeniden kendi lehlerine bir ferman çıkartsalar[368] da ertesi sene ve sonraki yıllarda Dubrovnikliler birkaç defa söz konusu tuz tekeli beratını yeniletebildiler.[369]

1613 yılında padişah, meselenin yerinde görülerek çözüme kavuşturulması için bir bilirkişi heyeti kurulmasını emretti.[370] Bir buçuk sene kadar sonra heyetin Dubrovniklileri haklı bulmasıyla tekel imtiyazları yine onaylandı,[371] 1618'deyse elçiler bu belgeyi yenileterek iki adet sûretini aldılar.[372] Fakat Venedikliler, onlarla iş birliği içerisindeki Bosna-Hersekli yerli Osmanlılar ve payitahttaki destekçileri Venedik baylosunun 1606'da çıkarttığı fermanın meydana getirdiği ikiliği kullanarak bu meseleyle ileriki dönemlerde de uğraşmaya devam ettiler. 1620'da Venedikliler tekrar önceki gibi lehlerinde bir ferman almaya muvaffak oldular.[373] 1623'teyse Dubrovnik elçilerinin çabalarıyla Venediklilerin tuz ithal izni bir kez daha lağvedildi.[374] 1635[375] ve 1640[376] yıllarında Dubrovniklilerin tekel imtiyazı tekrar onandı.

1639-1640 yılları arasında meydana gelen bazı hadiseler sebebiyle hiddetlenen IV. Murad'ın getirdiği Venedik ticaret ambargosu[377] dahi ricalin, yerel görevlilerin ve tüccarların direnişiyle karşılaştı.[378] Padişahın vefatının ardından halefi Sultan İbrahim devrindeyse Venedik ahidnâmesi tekrar yenilendi.[379] Tüm bu zamanlar boyunca yerel

---

368 BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 72/2 (9 Muharrem 1019 / 3 Nisan 1610).

369 DA., *7/2.1*, sv. 13, br. 603, 604 ve BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 82/1 (24 Rebiʿü'l-âhir 1020 / 6 Temmuz 1611); DA., *7/2.1*, sv. 13, br. 606 ve BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 84/2 (Evâsıt-ı Receb 1020 / 19-28 Eylül 1611).

370 DA., *7/2.1*, sv. 14, br. 610 (Evâhir-i Muharrem 1021 / 24 Mart – 2 Nisan 1612).

371 DA., *7/2.1*, sv. 14, br. 621 ve BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 107/2 (13 Cemâziye'l-âhir 1022 / 31 Temmuz 1613).

372 DA., *7/2.1*, sv. 14, br. 657 ve BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 159/2 (Evâhir-i Rebiʿü'l-âhir 1027 / 16-25 Aralık 1618); DA., *7/2.1*, sv. 14, br. 678 ve BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 163/1 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618).

373 DA., *7/2.1*, sv. 14, br. 698 (Evâsıt-ı Receb 1029 / 12-21 Haziran 1620).

374 DA., *7/2.1*, sv. 16, br. 756, 757 ve BOA., *MAD.d.06004*, s. 86-1, (s. 88'den sonra) Boş 1-2, Boş 2 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1032 / 15-24 Ekim 1623).

375 DA., *7/2.1*, sv. 18, br. 878, 881 (Evâhir-i Ramazan 1044 / 10-19 Mart 1635).

376 DA., *7/2.1*, sv. 19, br. 936, 947; BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 127 (belge no: 219 ve sûreti: 220), s. 128/2 (belge no: 222) (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1050 / 8-17 Eylül 1640).

377 DA., *7/2.1*, sv. 19, br. 911 (Evâsıt-ı Şevval 1048 / 15-24 Şubat 1639); *Târih-i Nâʿimâ*, III, s. 439-441. Bölgesel ticaretle muhatap olan Osmanlı görevlileri bu ambargoya tepki ve/ya Dubrovniklilere duydukları antipati sebebiyle Cumhuriyet'in tüccarlarını da engelleme yoluna gitmişlerdi. Bu gibi menfi tutumlarsa payitahttan gönderilen fermanlarla men edilmiş ve Dubrovnik'in ahidnâmeyle elde ettiği imtiyazlar ve "400 yıllık" haracgüzârlığından bahisle himaye olunmaları gereği vurgulanmıştı. Bkz. sv. 19, br. 912 (Evâhir-i Muharrem 1049 / 24 Mayıs - 2 Haziran 1639); BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 102/1 (belge no: 160 ve suretleri: 161-162) (Evâsıt-ı Ramazan 1049), s. 103 (belge no: 164 ve sureti: 165) (Evasıt-ı Rebiʿü'l-âhir 1049), s. 126/3-127 (belge no: 218) (Evâil-i Cemâziye'l-âhir 1050 / Eylül 1640).

378 Murphey, *a.g.m.*, s. 212. Görevlilerin tüccarların Dubrovnik'e gidişlerini engelleyerek onları Venedik iskelesine (Split) yönlendirdikleri ve bu durumun men edildiği ferman için bkz. BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 130/2 (belge no: 232) (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1050).

379 Kaçan, *a.g.t.*, s. 37.

görevliler Dubrovnikli tuz tedarikçilerine türlü zorluklar çıkardılar.[380] Fermanlarda kaçak yollarla getirilen tuza devlet hesabına kabz edilmesine dair açık hükümler bulunmasına rağmen Venediklilerin getirdikleri tuzun el altından satılması sürdürüldü.[381] Bu durum karşısında Osmanlı hükümetiyse ancak piyasadaki Dubrovnik tuzu tamamen satıldıktan sonra başkalarının getirdikleri tuzun satılabileceği ibaresini ekleyerek fiilî durumu yasal hâle getirdi.[382] Fakat bir ay içerisinde bu berat iptal edildi ve Dubrovnik tekeli bir kez

---

380 Gabela'da Osmanlı yerel görevlilerinin Dubrovniklilerin getirdikleri tuz henüz satılmadan kârları üzerindeki hisseyi zorla almaya kalktıkları ve bunun men edildiği hakkında bkz. DA., *7/2.1*, sv. 12, br. 596 ve BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 76/1 (Evâil-i Cemâziye'l-âhir 1019 / 21-30 Ağustos 1610); DA., *7/2.1*, sv. 14, br. 681 ve BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 163/2 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618); DA., *7/2.1*, sv. 15, br. 729 ve BOA., *MAD.d.06004*, s. 74/2 (Evâsıt-ı Zi'l-kaʿde 1032 / 6-15 Eylül 1623); DA., *7/2.1*, sv. 16, br. 755 (Evâhir-i Muharrem 1033 / 14-23 Kasım 1623); sv. 16, br. 768 (Evâhir-i Safer 1033 / 13-22 Aralık 1623) ve BOA., *MAD.d.06004*, s. 95/2; sv. 18, br. 877 (Evâsıt-ı Ramazan 1044 / 28 Şubat - 9 Mart 1635); sv. 19, br. 917 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1049 / 30 Ağustos - 8 Eylül 1639); sv. 19, br. 938 ve BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 124/3-125 (belge no: 213) (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1050 / 7-16 Eylül 1640); sv. 20, br. 970 (Evâil-i Receb 1051 / 6-15 Ekim 1641); DA., *7/2.1*, sv. 27, br. 1163 (Evâil-i Receb 1069 / 25 Mart - 3 Nisan 1659). Dubrovniklilerden, tuz satış kârlarındaki hisseden daha fazla miktarda para alınmaya çalışıldığına dair bkz. DA., *7/2.1*, sv. 13, br. 608 ve BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 86/1 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1020 / 22 Şubat – 3 Mart 1612); DA., *7/2.1*, sv. 14, br. 685 ve BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 167/3 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618). Avusturya'nın para birimleri olan ve Osmanlı piyasasındaki para dengelerini bozmak için piyasaya sokulmaya çalışılan *karapenez* ve *novçe*nin Dubrovniklilere zorla kabul ettirilmeye çalışılmaması için gönderilen ferman için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 15, br. 722 (Evâil-i Zi'l-kaʿde 1032 / 27 Ağustos – 5 Eylül 1623); sv. 16, br. 762, 763 (Evâil-i Safer 1033 / 24 Kasım – 3 Aralık 1623); BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 156/2 (belge no: 294 ve sureti: 295) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1053 / 26 Ağustos 1643). Gabela iskelesi nâzır ve eminlerinin Dubrovniklilerin tuz depolarının kapılarını zorla açtırdıklarıyla ya da kapılarına kilit vurup mühürledikleriyle ilgili bkz. DA., *7/2.1*, sv. 15, br. 729 ve BOA., *MAD.d.06004*, s. 74/2 (Evâsıt-ı Zi'l-kaʿde 1032 / 6-15 Eylül 1623); DA., *7/2.1*, sv. 17, br. 849 ve BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, 80/1 (belge no: 110) (Evâhir-i Zi'l-hicce 1042 / 28 Haziran - 7 Temmuz 1633); DA., *7/2.1*, sv. 18, br. 858 (Evâhir-i Receb 1043 / 21-30 Ocak 1634); BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, 86/2 (belge no: 126) (Evâsıt-ı Rebiʿü'l-evvel 1044 / 3-12 Eylül 1634). Ehl-i örf taifesinin Gabela'da Dubrovnik'in görevlendirdiği tuz emininden cebren para ve erzak aldıklarıyla alakalı olarak bkz. BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 105/1 (belge no: 167) (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1049 / 18-27 Eylül 1639), 124/2 (belge no: 212) (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1050 / 7-16 Eylül 1640), s. 149/2-150 (belge no: 269 ve sureti: 270) (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1051 / 26 Eylül – 4 Ekim 1641); BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 83/1 (belge no: 90) (Evâil-i Receb 1059); DA., *7/2.1*, sv. 22, br. 1045 ve BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 70/2 (belge no: 56) (Evâsıt-ı Receb 1059 / 21-30 Temmuz 1649). Dubrovnikli tuz emininin tutuklandığı vakayla ilgili bkz. DA., *7/2.1*, sv. 20, br. 961 (Evâil-i Rebiʿü'l-evvel 1051 / 10-19 Haziran 1641). Neretva Kalesi Dizdarı Süleyman ile Eski Gabela Kaptanı Ahmed'in Dubrovniklilerin % 2 gümrük mükellefiyetine rağmen ihracına müsaade verilen buğdaydan % 3, tuz sevkiyatındaysa gemi başına 1 İstanbul kilesi tuza (~ 26 kg) haksız olarak el koyduklarına dair bkz. DA., *7/2.1*, sv. 20, br. 968 (Evâil-i Receb 1051 / 6-15 Ekim 1641). Gabela Kaptanı Süleyman'ın Gabela'ya her gelen Dubrovnik tuz gemisinden 40-50 okka tuzu gasp ettiği hakkında bkz. sv. 21, br. 1001 ve BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 167/2-168 (belge no: 329) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1055 / 4-13 Ağustos 1645).

381 "*… sen ki Gabela kadısısın tamaʿ-ı hâm sebebi ile muʿtâdları üzre tuz fürûhtuna taʿyîn eyledikleri beyzâdelerin metâʿıyla ihrâc ve Venedik bâzergânlarının tuzun kadîme muhâlif tuzhânelerine vazʿ edip Hersek valisi tarafından menʿine adem vardıkda ʿamel etmeyip ziyâde gadr u taʿaddî etmekle Venediklinin tuzunu ihrâc ve kadîmden mutasarrıf oldukları tuz mahzeni kendilere zabt etdirilmek bâbında …*". Bkz. BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 76 (Evâhir-i Safer 1085 / 27 Mayıs - 5 Haziran 1674).

382 IV. Mehmed'in 7 yaşında Osmanlı tahtına olaylı bir şekilde çıkışından sonra başkentte oluşan otorite bunalımı oluştu. Anlaşılan o ki, bu problemlerden kaynaklanan boşluklardan faydalanılarak

daha geçerli tutuldu.[383] 1663[384] ve 1670[385] yıllarındaysa Dubrovniklilerin tuz tekeli yeniden onaylandı.

Girit Savaşı sırasında Venediklilere uygulanan ambargoya rağmen Boşnaklar özelinde yerel tüccarların onlarla ticareti sürdürdükleri vakiydi.[386] Savaş sebebiyle Split limanının ticaretten men edilmesine rağmen yasak Bosnalı tüccarlar tarafından hiçe sayılmıştı.[387] Doğu Adriyatik kıyılarında uluslararası ticarete yetkili tek liman olan Dubrovnik'in zararına Split[388] ve Draç[389] gibi diğer bazı iskeleler peşi sıra ticarete bir açılıp bir kapatılmışlardı. Tüm bu gelişmeler söz konusu hizip farklılıklarının ve Osmanlı yönetim aygıtında meydana gelen tutarsızlıkların ikili ilişkilere olan tesirlerini gösteren diğer bazı örneklerdendi. Yine ilgili sebepler dolayısıyla oluşan merkezî otorite kaybı, artık taşranın başkenti daha az dikkate almasına yol açacaktı.[390]

1667 yılındaki Büyük Deprem'den sonra Dubrovnik'in idarî zafiyeti birkaç ay içerisinde olağanüstü hükümetin kurulmasıyla giderildi. Ancak şehirdeki yıkım muazzamdı ve güvenlik sorunlarıyla yeniden inşa faaliyetleri hükümet üyelerinin başlıca

---

1649'da, hem de savaşın dördüncü senesinde mevcut ambargoya rağmen Venediklilere bu yolla yeniden tuz satış izni verilmiş oldu. DA., *7/2.1*, sv. 22, br. 1034, 1036; BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 75/1 (belge no: 69), 83/2 (belge no: 91) (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649).

383 DA., *7/2.1*, sv. 23, br. 1059 (3 Şaʿban 1059 / 12 Ağustos 1649).

384 DA., *7/2.1*, sv. 28, br. 1196 (Evâil Cemâziye'l-evvel 1074 / 1-10 Aralık 1663).

385 DA., *7/2.1*, sv. 30, br. 1234 ve BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 49-50 (Evâsıt-ı Rebiʿü'evvel 1081 / 29 Temmuz – 7 Ağustos 1670).

386 Ersin Gülsoy, "Girit Seferleri Dolayısı ile Akdeniz'de Osmanlı-Venedik Savaşları (1645-1669)", *CIEPO, XIV. Sempozyumu Bildirileri (18-22 Eylül 2000, Çeşme)*, TTK., Ankara 2004, s. 268.

387 Boşnakların ve Osmanlı görevlilerinin tüccarları Dubrovnik yerine Split'e yönlendirdikleri ve bu durumun men edildiği ferman için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 23, br. 1058 ve BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 71/2 (belge no: 60) (Evâhir-i Receb 1059 / 29 Temmuz - 9 Ağustos 1649); ayrıca bkz. Miović, *Spisima I*, s. 101.

388 Örneğin bkz. Bkz. BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 130/2 (belge no: 232) (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1050). Split, bilhassa Boşnak tüccarlar tarafından tercih edilmekte ve Bosna beylerbeyi tarafından da desteklenmekteydi. Konuyla ilgili meseleler "Girit Savaşı'nın Dubrovnik'e ve Osmanlılarla İkili İlişkilerine Etkileri" başlığı altında ele alınmıştır. Ticarete yasaklanmış iskelelerin bir açılıp bir kapatılması problemi XVIII. yüzyılda had safhaya varmıştır. Dubrovnik elçilerinin Osmanlı görevlilerine şu şikayeti manidardır: "*iskelelerin iki yasak arasında kapalı kaldığı sürede hâsıl olan kâr, size rüşvet vermek için gereken miktarı bulmuyor*". Cumhuriyet, elçilerini Osmanlı başkentine gönderirken, Dubrovnik limanının tekelini teminat altına almak ve diğer kapalı olması gereken iskelelerin ticaret yasağını sağlamak amacıyla önceleri 15.000 *taler* rüşvet ödeneği verilirken sonraları bu limit tamamen kaldırılmıştı. Bkz. Miović, *Spisima I*, s. 84; Miović, *Diplomacija*, s. 91.

389 Yasadışı olarak ticarî faaliyet yürütülen Draç iskelesinin kapatılması hakkındaki ferman: DA., *7/2.1*, sv. 30, br. 1228 (Evâil Rebiʿü'l-âhir 1080 / 29 Ağustos - 7 Eylül 1669). Belgede ayrıca, bu konuda daha önceden de bir ferman gönderildiği belirtilmektedir. Ancak söz konusu ilk ferman bulunamamıştır. Bosna'dan Yanya'ya, Split, Şibenik ve Zadar iskelelerinin ticarete kapatıldığına dair IV. Murad'ın fermanı için bkz. sv. 19, br. 911 (Evâsıt-ı Şevval 1048 / 15-24 Şubat 1639).

390 Bahse mevzu olan merkezî otoritenin ciddiye alınmadığı belki de en bariz konu, çok uzun yıllar boyunca Budin beylerbeyliğinin başkentten gelen emirlerin hilafına buyruldular yayınlaması ve ona bağlı Vacu nazırınınsa bu emirler doğrultusunda Dubrovnikli tüccarların muaf oldukları vergileri zorla tahsil etmesiydi.

iştigal ettikleri meseleleri oluşturmaktaydılar. Her şeye rağmen Dubrovnikliler limanlarının hak ve yetkileriyle tuz tekellerini Osmanlı başkentinde birkaç sene daha koruyabildiler. Fakat bir yandan Gabela'daki görevlilerin menfî tavırları, öte yandan Venediklilerin hem denizlerde cebren hem de Osmanlı başkentindeki diplomatik atakları Dubrovniklilerin mukavemetini kırdı. Önce 1670'de Gabela'daki tuz ambarlarının kapılarına kilit vurulması,[391] daha sonra 1673'te Dubrovniklilere Babıâli'deki en önemli krizi yaşatan Kara Mustafa Paşa'nın veziriazamlığında Venediklilere verilen tuz satış izni[392] tahammüllerinin son raddesini teşkil etti. Dubrovnikliler Senato'da aldıkları kararla Gabela piyasasından Ploçe'ye ve Ston tuz ocağına çekildiler.[393]

2.2.4. Uskoklar ve Haydutların İkili İlişkilere Tesirleri

Balkanlarda Osmanlıların Dubrovnikliler hakkındaki olumsuz intibalarını perçinleyen bir başka husus, Uskokların ve haydutların Dubrovnik siyasî erkinin hilafına, fakat kırsal yerleşimlerin ahalisinin yardım ve yataklıklarıyla Cumhuriyet'in topraklarından geçmelerine göz yummalarıydı.

Uskoklar, Haçlı ruhu içerisinde kendilerini Hristiyanlığın savunucuları olarak görerek Osmanlılar ile diğer tüm Müslüman gemilerine ve Osmanlılara tâbi kıyılardaki yerleşim birimlerinin sakinlerine saldırarak yağmalamalarda bulunmayı kendilerine şiar edinmişlerdi.[394] Adriyatik'in kuzeyindeki sahil şehri olan Segna (Senj)'yı üs olarak kullanan bu korsan grupları yağma ve gasp ile geçimlerini sürdürdüler.[395] Uskoklar, Habsburgların deniz ve kara sınır boylarının denetimi amacıyla Hofkriegsrat'a (Saray Savaş Konseyi) bağlı olarak Avusturya egemenliği altında faaliyet gösterirlerdi. Bir kısmı maaşlı ancak pek çoğu ganimet kazanma ve aralarında paylaşma esasına dayalı olarak Uskoklar aktivitelerini nispeten serbest bir şekilde yürütürlerdi.[396] Avusturya'nın

391 Miović, *Spisima I*, s. 100.
392 Miović, *Diplomacija*, s. 90.
393 Miović, *Spisima I*, s. 100.
394 Peter Sugar, *Southeastern Europe under Ottoman Rule, 1354-1804, A History of East Central Europe*, V, (ed. Peter Sugar, D. Treadgold), University of Washington Press, Seattle 1977, s. 106-107.
395 Pedani, "Gulf of Venice", s. 594-595; Catherine Wendy, *16. Yüzyılda Adriyatik'te Korsanlık ve Eşkıyalık, Senjli Uskoklar*, (çev. Mehmet Moralı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 120.
396 Alberto Tenenti, Piracy and the Decline of Venice, 1580-1615, (terc. J. B. Pullan), Oxford-London 1967, s. 159; Bracewell, *a.g.e.*, s. 197-198.

Uskokları kullanma amaçlarından bir diğeri, faaliyetleriyle Osmanlı-Venedik ilişkilerini germek ve sebep oldukları krizlerle aralarının açılmasını sağlamaktı.[397]

Uskoklar, Katolik ideallerinden ötürü İspanya ve Vatikan tarafından da desteklenmiş, XVI. yüzyıl boyunca Osmanlılarla denizlerde verdiği egemenlik mücadelesinden dolayı Venediklilerin dahi yardımlarını görmüşlerdi.[398] Bu yüzyıl süresince Uskoklar, Osmanlı-Venedik-Dubrovnik ilişkileri üçgeninde yoğun bir yer teşkil etmişlerdi. Osmanlılar tarafından, güvenliğinin sağlanması koşuluyla egemenliği Venedik'e bırakılmış olan Adriyatik'te Uskokların sebep oldukları asayiş sorunları dolayısıyla iki devlet arasında pek çok kez kriz çıkmıştı.[399]

Uskok saldırılarının kapsamına, Osmanlı İmparatorluğu'na tâbiyeti ve yoğun ilişkilerinden ötürü Dubrovnik(liler) de dâhildi. Öyle ki, onlar için Hristiyan, hatta Katolik olup olmaması farkı gözetilmeden "*dağların ötesinde yaşayan herkes Türktü*"[400] ve Dubrovnik Senatosu 1596'da Uskoklarla yaşadıkları bir çarpışma sonrası bu durumu şöyle ifade etmekteydi: "*Türkleri nasıl görüyorlarsa bizleri de öyle görüyorlar*".[401] Uskokların Dubrovnik'e olan özel düşmanlıkları 1570'li yıllara dayanmaktaydı. Uskok voyvodasının Dubrovnik'in topraklarında yetkililer tarafından öldürülmesi bu korsanların düşmanlığını üzerilerine çekmişti. Dubrovnik toprakları ve gemileri, uzun yıllar boyunca bu olayı unutmayan Uskokların yoğun saldırılara maruz kalmışlardı.[402] Dubrovnik yönetimi ise bundan sonra Uskoklara karşı güç kullanmak yerine diplomatik yollarla

---

397 Pedani, "Beyond the Frontier", s. 53.

398 Pedani, "Gulf of Venice", s. 595; Köse, *1600-1630 Osmanlı Devleti ve Venedik Ticareti, Akdeniz'de Rekabet ve Ticaret*, Giza Yayınları, İstanbul 2009, s. 209; Bostan, "Adriyatik'te Osmanlılar ve Uskoklar", s. 116-119; Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık*, s. 111.

399 Aymard, *a.g.m.*, s. 222-223; N. H. Biegman, *The Turco-Ragusan Relationship according to the Firmans of Murad III (1575-1595) extant in the State Archives of Dubrovnik*, The Hague-Paris 1967, s. 167-168; Meryem Kaçan, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnâmeleri* (*MÜSBE* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1995, s. 28; İnalcık, "İmtiyâzât", *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 246; Pedani, "Gulf of Venice", s. 585, 589-590; Pedani, "Beyond the Frontier", s. 46.

400 Bracewell, *a.g.e.*, s. 63.

401 Bracewell, *a.g.e.*, s. 269.

402 Uskokların Dubrovniklilerin zararına bazı eylemleri Osmanlı belgelerinde de yer bulmuştur. Örneğin, Peljesac knezi Bari'nin Uskoklar tarafından kaçırılarak fidyeyle serbest bırakıldığı, Slano çevresindeki köylerin yakılıp yıkıldığı ve yağmalanan malların Osmanlı sınırında ele geçirildiği hakkında bkz. DA., *7/2.1*, sv. 9, br. 424 (Evâhir-i Şaʿban 1003 / 30 Nisan – 9 Mayıs 1595). Hersek sancakbeyine elçi olarak gönderilen Orsat'ın yolda Uskoklar tarafından saldırıya uğrayarak 2.000 adet gümüş parasının ve tüm malının gasp edildiği, gerekli kovuşturmanın yapılarak suçluların bir an önce yakalanması, adalete teslim edilmesi, çalınan para ve malların sahibine iade edilmesi için Hersek sancakbeyine ve kadısına gönderilen ferman için bkz. sv. 9, br. 428 (Evâil-i Şevval 1003 / 9-18 Haziran 1595). Kayıklarıyla Neretva Nehri'ne giren Uskokların Mostar, Lbuški, Blagay, Çerniçe ve Nevesin çevresindeki köyleri yağma ve talan ettikleri, Dubrovnikli kaptanları öldürüp yerel ahaliden esirler götürdüklerine dair bkz. sv. 10, br. 463 (Evâil-i Ziʿl-kaʿde 1005 / 16-25 Haziran 1597). Ayrıca örnekler ve konu hakkında bilgi için bkz. Bracewell, *a.g.e.*, s. 268-269.

sorunlarını çözmeye çalışmış ve ancak bu da zaman zaman Osmanlıların tepkisine yol açmıştı. Yine bu şehir devletinin bazı taşra yerleşimleri de Uskok saldırılarına maruz kalmamak için Uskoklara haraç ödemekteydi. Fakat ödenen haraç miktarının Uskoklarca az bulunması, yağmalama eylemleri için yine de yeterli bir bahaneydi.[403]

Uskokların saldırıları sonucu hem Dubrovnik hem de Osmanlı gemileri ile kıyılardaki yerleşim birimleri önemli zararlara uğramışlardı. XVII. yüzyılın hemen başlarında Osmanlı İmparatorluğu başta Uskoklar olmak üzere korsanlarla mücadele etmek amacıyla Avlonya, Gabela, Nova ve Kirka'da deniz üsleri kurdu.[404] Hatta 1605 yılında Dubrovnik'e ait Konavle bölgesinin bir Osmanlı sancağı olarak yapılandırılması fikri ortaya atıldığında[405] bunun bir gerekçesi de Uskoklardı. Buna göre Hızır Müteferrika, bölge ahvâline vâkıf biri olarak Uskok saldırılarının güzergâhını tespit ederek önlem alması maksadıyla Konavle sancakbeyi olarak atandı.[406] Hızır Müteferrika'nın bir diğer göreviyse Dubrovniklilerin Uskoklarla alakalı iş birliği iddialarını araştırmaktı. Bu fermanlar, bilhassa son zamanlarda Uskokların Dubrovnik topraklarını kat ederek Trebinje, Lubinje ve Nevesin çevresini yağmalamalarından kaynaklanmıştı. Söylenenlere göre Uskoklar bu yerleşimlerden kaçırdıkları insanların fidye işlemlerini Dubrovnik'e yakın yerlede yapmakta ve Cumhuriyet de buna göz yummaktaydı.[407] Dubrovniklilerin Uskoklara destek verdikleriyle ilgili şüphelerin neden olduğu şikayetler hem Osmanlı Balkanlarının taşra ahalisi hem de yerel görevliler tarafından sıkça yapılmaktaydı. Bir defasında Nova idarecilerinin bir olay dolayısıyla Hersek sancakbeyine başvurarak Dubrovnik aleyhinde açtıkları bir dava, Dubrovniklilerin ahidnâmeye dayanarak ısrarla mahkemenin Divan'da görülmesi talepleri sonucunda başkente intikal etti.[408]

Olayların gerçekleştiği mahalden uzak olan İstanbul'da bu gibi davaların görülmesi, Dubrovnik elçilerinin ikna kabiliyetleri dolayısıyla onların lehineydi. Velhasıl böyle konularda Bosna ve Hersek idarecileri genellikle Dubrovniklilerin aleyhinde intibaya sahiptiler. Dubrovnikliler kendileri hakkındaki bu menfî durumu payitahtta,

403 Bracewell, *a.g.e.*, s. 263.
404 Bostan, "Adriyatik'te Osmanlılar ve Uskoklar", s. 113; Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık*, s. 24.
405 Konu "İne-Han Vakası ve Konavle Bölgesinin Aidiyet Meselesi" başlığı altında işlenmiştir.
406 DA., *7/2.1*, sv. 12, br. 560 (Evâsıt-ı Receb 1014 / 22 Kasım – 1 Aralık 1605).
407 DA., *7/2.1*, sv. 12, br. 561 (Evâsıt-ı Receb 1014 / 22 Kasım – 1 Aralık 1605).
408 Dava, Foçalı Müslüman bir tüccarın oğluyla birlikte Dubrovnik yakınlarında Uskoklar tarafından soyulduğu, bu kişilerin Dubrovnik'te bir evde esir tutuldukları ve ancak 800 gümüş para fidye ödendikten sonra serbest bırakıldıkları hakkındaydı. Dolayısıyla da Dubrovnikliler hakkındaki itham, Uskoklarla iş birliği içinde oldukları yönündeydi. Bkz. DA., *7/2.1*, sv. 12, br. 573 (Evâhir-i Muharrem 1015 / 29 Mayıs – 7 Haziran 1606).

bilhassa vuku bulan bir olayın ardından kanıtlama olanağı yakaladılar. Uskokların denize açıldıklarını Nova ve Trebinje idarecilerine haber veren Dubrovnikliler bu kişiler tarafından ciddiye alınmamaları sonucunda hakkında uyardıkları saldırı Trebinje'de gerçekleşti. Saldırının bilançosunda, aralarında bazı Novalıların da bulunduğu pek çok kişi katledildi ve şehir yağmalandı. Olayın sonrasında iki Trebinjeli, Dubrovniklilerin Uskoklarla ortaklaşa olarak bu saldırıyı yaptıklarına dair Saraybosna kadısına şikayette bulundular. Taraflar, temsilcileri ve vekilleri kadı huzurunda yüzleştirildiklerinde Dubrovnikliler önceden üç defa uyarılarda bulunduklarını ispatladılar ve sözlerine itimat edilmemesi sonucunda saldırıya karşı hazırlıksız yakalandıklarını ifade ettiler. Dava sonunda kadının verdiği hüccet Sultan I. Ahmed'e de ulaşmış ve padişah Dubrovniklilerin konuyla alakalı haklılıklarına ikna olarak bundan sonra Osmanlı topraklarına düzenlenen Uskok saldırıları için Dubrovniklilerin suçlanmasını men etti.[409]

Buna rağmen yine de bölge ahalisinin ve yerel idarecilerle görevlilerin dimağlarında Dubrovnik(liler)in Uskok saldırılarından sorumlu olduklarına dair ithamlar tükenmedi. Bunlara karşı Osmanlı merkezi gerektikçe fermanlar göndererek Dubrovniklilerin ve topraklarının da Uskok saldırılarından mağdur olduklarını belirterek Osmanlı Balkanlarından gelebilecek muhtemel saldırılardan onları korumaya çalıştı.[410] Fakat herşeye rağmen Osmanlı sınırından Dubrovnik taşrasına birtakım taarruzlar önlenemedi.[411] Dolayısıyla bölgede Dubrovniklilerin Uskoklarla bağlantılarına yönelik

---

409 Mostar, Lubinje, Blagay (Blagaj), Nevesin ve Çerniçe'deki Uskok saldırılarından Dubrovniklilerin sorumlu olmadıklarına dair Hersek sancakbeyine ve kadılarına gönderilen ferman için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 9, br. 412 (Evâsıt-ı Muharrem 1003 / 25 Eylül – 4 Ekim 1594). Bu yerlerin ahalisinin, Uskoklarla iş birliği zannı dolayısıyla Dubrovnik'e tâbi köylere intikam saldırıları düzenledikleriyle alakalı olarak bkz. sv. 9, br. 421 (Evâhir-i Şaʿban 1003 / 30 Nisan – 9 Mayıs 1595).

410 Osmanlı Balkanlarından Dubrovniklilere Uskoklarla iş birliği yaptıklarına ve bu haydutların Dubrovnik topraklarından geçmelerine yardım ettiklerine dair ithamlar ve bunlara karşı Osmanlı başkentinden gönderilen fermanlar: Bosna beylerbeyine, Hersek sancakbeyine ve Hersek'teki tüm kadılara gönderilen ferman için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 10, br. 465; Hersek sancakbeyine, Gabela, Lubinje ve Nevesin kadılarına: sv. 11, br. 516; Bosna beylerbeyine, Hersek sancakbeyine ve kadılarına: sv. 11, br. 530; sv. 12, br. 569 (Evâhir-i Ramazan 1014 / 30 Ocak – 8 Şubat 1606); sv. 13, br. 624 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1022 / 7-16 Ağustos 1613), sv. 13, br. 623 ve BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 109/4 (belge no: 542) (11 Şaʿban 1022 / 26 Eylül 1613).

411 Lubinje ve Gabela kadısına, Derviş Çavuş'un, Uskokların zeametlerine yaptıkları saldırılara karşılık Dubrovnik köylerine intikam için taarruzda bulunmasının suç teşkil ettiği, kaçak vaziyette olan bu şahsın yakalanarak mahkeme huzurunda yargılanması ve hükmünün verilmesine dair bkz. DA., *7/2.1*, sv. 11, br. 542. Hersek sancakbeyine, kadılarına ve Nova kalesi kaptanlarına gönderilen bir fermanda Nova kalesinden bazı askerlerin tutuklanarak adalete teslim edilmesi emredilmektedir. Zanlılar, Trebin, Zubaca ve çevresindeki haydutlarla müttefiken, Dubrovniklilerin Uskoklarla iş birliği içerisinde oldukları ithamı ve bahanesiyle Dubrovnik köylerine saldırmakta ve yakıp yıkmaktalarmış. Bu saldırılarda iki Dubrovnik asilzâdesini ve ahaliden 62 kişiyi öldürmüşler. Ayrıca esir ederek yanlarında götürdükleri her kim varsa serbest bıraktırılması, gasp ettikleri mallarınsa sahiplerine iade edilmesi de gene belgedeki emirler arasındadır. Bkz. sv. 12, br. 556 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1014 / 14-23 Eylül 1605).

bir şikayet olduğunda, herhangi bir ihlal ve istismar olmaması maksadıyla davanın aihidnâme hükümleri uyarınca payitahtta veziriazam ve kadıasker huzurunda görülmesi yetkili mercilere pek çok defa bildirildi.[412] Bu doğrultuda yerel idarecilerin kendi inisiyatifleriyle teftişler yürütmesi ve Cumhuriyet'in topraklarında kovuşturma yaptırmaları da yasaklandı.[413] Bunun üzerine 1612'de meydana gelen bir Uskok saldırısı dolayısıyla Lubinje halkı meseleyi Hersek sancakbeyi İbrahim Bey'in vekiline taşıdılar. Yapılan çağrı üzerine Dubrovnik'ten bir temsilci gönderildi, fakat gelir gelmez tevkif edildi. Ardından Hersek sancakbeyi vekili bu olayı araştırmak için Slano'ya 300 kişiden fazla insan toplayarak geldi ve nihayetinde Uskokların Lubinje'de sebep oldukları zararları karşılamak ve tutuklu temsilciyi bırakmak için Dubrovnik knezinden ve beylerinden 7.000 gümüş sikke istediler. İstanbul'dan yollanan fermanda Dubrovniklilerin bu meblağı ödemek zorunda olmadıkları ve Uskokların verdikleri zararlardan onların sorumlu tutulamayacağı bildirildi. İbrahim Bey'in vekilinin Divan huzurunda davranışlarının gerekçesini açıklayarak savunmasının alınması için derhal payitahta gönderilmesi de Bosna Beylerbeyi Mustafa Paşa'ya gönderilen fermandaki emirlerdendi.[414] Ancak bundan birkaç ay sonra Lubinje halkı Divan'a, Uskokların düzenledikleri saldırıda kaçırılan esirlerin Cumhuriyet'in topraklarındaki Gargovik (Grgurići)'de bulunduklarını, gasp edilen mallarınsa ülkenin çeşitli taşra yerleşimlerine dağılmış olduğunu, Lubinjelilerin Dubrovnik beylerine başvurduklarında dikkate alınmadıklarını, böylece kaybettikleri malların Senj'e gönderildiğini arz ettiler. Lubinjeliler arzlarında, Lubinje ve Nevesin kadılarının tahkikatlarında Dubrovnik'in 7.340 gümüş para tazminat ödemesi hükmünü verdiklerini de belirttiler. Bunun sonucunda Divan'da kadıasker huzurunda tekrar görülen davada Dubrovnik'in bu tazminatı ödemekle yükümlü olduğu kararına varıldı ve Dubrovnik beylerine bu minvalde bir ferman gönderildi. Ayrıca Cumhuriyet'in, Uskokların kendi sınırlarından geçmelerini önleme sorumlulukları bulunduğu konusunda da uyarıldılar.[415] Ancak aradan yarım yıla yakın bir süre geçtikten sonra Dubrovnik diplomasisinin payitahttaki ikna gayretleri galip

---

412 Hersek sancakbeyine ve kadılarına: DA., *7/2.1*, sv. 12, br. 552 ve 555: (Evâhir-i Rebiʿü'l-evvel 1014 / 6-15 Ağustos 1605), ilaveten Nova kalesi kaptanlarına: br. 556 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1014 / 14-23 Eylül 1605); sv. 12, br. 573 (Evâhir-i Muharrem 1015 / 29 Mayıs – 7 Haziran 1606); sv. 14, br. 667 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618).

413 Bosna Beylerbeyi Hüsrev Paşa'ya, Eski Bosna beylerbeyi olup devrin Hersek sancakbeyi Mehmed Bey'e ve Hersek'teki kadılara gönderilen ferman için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 12, br. 566 (Evâsıt-ı Ramazan 1014 / 20-29 Ocak 1606); sv. 14, br. 669-670 ve BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 165/2 (belge no: 758), s. 167/2 (belge no: 764), s. 168/1 (belge no: 766), s. 169/1 (belge no: 769) (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618).

414 DA., *7/2.1*, sv. 13, br. 612 (Evâil-i Ramazan 1021 / 26 Ekim – 4 Aralık 1612).

415 DA., *7/2.1*, sv. 13, br. 613 (Evâsıt-ı Muharrem 1022 / 3-12 Mart 1613).

geldi ve tazminat hükmü iptal edildi. Dahası Uskok saldırılarından dolayı Cumhuriyet'in sorumlu tutulamayacağı ve sınırlarında tekrar bir kovuşturma yapılmasının men edildiği emri verildi.[416]

En nihayetinde 1615'lerde Venedik'in Uskok sorununu çözmesiyle bu korsanların Adriyatik'teki faaliyetleri son buldu.[417] Ancak meselenin bölgedeki akisleri daha yıllarca sürecekti. Ortak idealler ve Katolik fanatizmi dolayısıyla yerel halktan bu kanun dışı zümrelere para, gıda ve lojistik desteklerin yapıldığı vakiydi.[418] Hatta yağma, talan ve saldırılara fiziken katılımların da gözlenmesi, Cumhuriyet'in kontrol mekanizmalarının tesir edemediği taşranın demografik unsurları dolayısıyla Osmanlı taşrasında Dubrovnik'in zan altına kalmasını beraberinde getirmişti. Dubrovnik Cumhuriyeti'nin hükmettiği toprakların insan potansiyeli, Uskokların doğal beşerî kaynakları arasında yer almaktaydı. Dubrovnik resmî politikası her ne kadar Uskoklarla mücadeleyi gerektirse de bunu gerçekleştirmek Cumhuriyet için her zaman mümkün olmamıştı. Sonuçta Dubrovnik'in Osmanlılarla olan münasebetleri, Uskokların hedefine girmesi açısından kendilerince meşru ve yeterli gerekçeydi. Dubrovnik elçileri her ne kadar bu durumu İstanbul'da izah ederek ikna kabiliyetleriyle kendilerini aklamayı başarabilseler de İmparatorluğun yerel memurlarına, askerlerine ve ahalisine kendilerini ifade edebilmeleri o kadar kolay değildi. Uskoklar, denizdeki eylemlerini bırakarak iç bölgelere çekilseler de karadan haydutluk faaliyetlerine devam ettiler ve bunun için de Cumhuriyet'in topraklarından geçmeyi sürdürdüler.[419] Neticede bu durum, bölgede sınırın her iki

---

416 Bosna Beylerbeyi Mehmed Paşa'ya, eski Bosna beylerbeyi ve devrin Hersek Sancakbeyi İbrahim Bey'e, Bosna eyaletinde ve Hersek sancağındaki kadılara gönderilen ferman için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 13, br. 622 ve BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 107/1 (belge no: 528) (13 Cemâziye'l-âhir 1022 / 1 Ağustos 1612).

417 Venedik Avusturya'yı, Uskokları Senj'den daha iç bölgelere çekilme konusunda ikna etmeyi başarmıştı. Bkz. Aymard, *a.g.m.*, s. 222-223; Pedani, "Gulf of Venice", s. 595; Faroqhi, "Ticaret Bağlantıları", *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, (çev. Gül Çağalı Güven, Özgür Türesay), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008 (3. Baskı), s. 41.

418 Bir belgede, Uskokların Ston, Oşlye (Ošlje), Çepikuça (Čepikuće), Smokovijevac, Slano nahiyesindeki bazı köylerden ve daha birçok diğer Dubrovnik nahiyeleriyle adalar üzerinden geçerek Hersek topraklarına girdiklerinden söz edilmektedir. Herseklilerin arzlarında köylerinin yağmalandığı, erkeklerin öldürülüp kadınların esir edilerek götürüldükleri, ganimetin Dubrovnik köylerinde satıldığı da anlatılmaktadır. Dahası, Dubrovnik köylerinden Uskoklara iaşe temin edildiği ve ahalisinden onlara Hersek topraklarında kılavuzluk yapanların olduğu da belirtilmektedir. Fermanda, İstanbul'dan görevlendirilen Has Kapıcıbaşı Süleyman'ın sözü geçen nahiyeleri Dubrovnik knezinin görevlendireği adamlarla, Ston ile Slano knezleriyle ve yerel eşrafla birlikte müştereken teftiş etmesi emredilmektedir. Teftişin sonucunda Bosna Beylerbeyi Ahmed Paşa'nın gerekli önlemleri alması ve bu meselenin kayıtlarının İstanbul'a gönderilmesi de buyrulmaktadır. Hersek halkının arzı üzerine Yenipazar, İmot ve Gabela kadılarıyla Çavuş Derviş'e ve Neretva kaptanı Mustafa'ya yollanan ferman için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 10, br. 457 (Evâhir-i Şaʿban 1005 / 8-17 Nisan 1597)

419 "… *livâ-ı mezbûrda* (Hersek) *baʿzı eşkıyâ Dubrovniklü içün Uskok eşkıyâsın vilâyetlerinden geçirüb fesâd iderler deyü mücerred celb ve ahz içün hilâf-ı vâkiʿ isnâd deyüb eşkıyâ ile mürâfaʿa*

tarafında mevcut ahalinin sonu gelmeyen kan davaları, intikam saldırıları, öldürme ve soygun vakalarına sebep oluşturdu. Meydana gelen olaylarsa bölge ahalisinin ve taşra görevlilerinin kolektif hafızasında derin izler bıraktı ve böylece yörenin yerel tarihine damgasını vurdu.[420]

2.2.5. Bazı Osmanlı Taşra İdareci ve Görevlilerinin Dubrovnik Sınırlarını İhlalleri, Saldırıları ve Eşkıyalık Faaliyetlerine Destekleri

Sınırın Osmanlı tarafından Dubrovnik Cumhuriyeti'nin egemenlik sahasına ihlaller sebebiyle Osmanlı taşra teşkilatının birtakım mensuplarının da sicillerinin pek temiz olmadığı görülmektedir. Coğrafyada, bilhassa Hersek ve Karadağ özelinde karakteristik bir niteliğe dönüşmüş olan eşkıyalığın kabarık suç dosyasının[421] yanı sıra

---

olduklarında Dîvân-ı Hümâyûn'da isnâd idenler kârib olub Dubrovniklü bî-günâh olub oldukları zâhir olub Dubrovniklünün Uskok eşkıyâsın fesâd ve şenâʿat itdiklerine rızâları ve haberleri olmayub nice Uskok eşkıyâsın ala götürüb haklarından geldikleri bundan akdem livâ-ı mezbûrenin ve kadılar ve âʿyân-ı vilâyet ʿarz eylediklerinde ol husûs içün Dubrovniklüye min baʿd rencide itdirmeyesiz deyu ahkâm-ı şerîfe virilmiş iken hâlâ baʿzı şerîr mücerred celb ve ahz içün Dubrovniklüye isnâd ile rencide eylediklerin bildürüb ol makʿûle şerirler Uskok husûsı içün emr-i şerîf ihrâc idüb isnâd ile dahl iderler ise menʿ ve defʿ oluna deyu hükm-i şerîf ricâ idüb imdi Uskok şakîlerinin fesâdlarından Dubrovniklünün hayrı yoğ iken baʿzı müfsîdler hilâf-ı vâkiʿ ol vechle isnâd idüb emr-i şerîf ihrâc itmekle Dubrovniklüye rencide olunmak câiz değildir Dubrovniklünün ellerinde olan emr-i şerîf mûcebince 'amel idüb ol emr-i şerîfe ve olıgelmişe muhâlif Dubrovnik beğlerine ve reʿâyâsına mücerred celb ve ahz içün ol eşkıyâlara rencide etdürmeyesin vilâyetlerine dahl ve taʿarruz etdürmeyesiz memnûʿ olmazlar ise ellerinde olan emrleri alub der-kise idüb mühürleyüb Âsitâne-i Saʿâdetim'e gönderesiz merhûm dedem Sultân Mehmed Han 'aliyyü'l-rahmete ve'l-rıdvân zamânında tecdîd olunub hâlâ serîr-i sultâniye cülûs-ı hümâyûnum vâkiʿ olmağla tecdîd olunmak bâbında ricâ eyledikleri ecilden bir dahi mukarrer tutub buyurdum ki zikr olunan Uskok eşkıyâsının husûsunda virilan emr-i şerîf mûcibince 'amel eyleyesin" hükmünün yer aldığı ferman için bkz. BOA., *MAD.d.06004*, (s. 88'den sonra) Boş 1/1 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1032 / 16-24 Ekim 1623). Adriyatik'te Uskok meselesinin çözülmesinin ardından etkilerinin iç karada daha yıllarca sürdüğünü gösteren fermanlar için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 14, br. 668 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618); sv. 15, br. 742-743 ve BOA., *MAD.d.06004*, s. 45/1, 80/2 (Evâsıt-ı Zi'l-hicce 1032 / 6-15 Ekim 1623), s. 84/2 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1032 / 15-24 Ekim 1623); DA., *7/2.1*, sv. 16, br. 751 (Evâhir-i Muharrem 1033 / 14-23 Kasım 1623); sv. 19, br. 940 ve BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 122/2 (belge no: 207), s. 125/2 (belge no: 215) (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1050 / 8-17 Eylül 1640); BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 83/3 – 84 (belge no: 92) (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649); DA., *7/2.1*, sv. 22, br. 1043 (Evâsıt-ı Receb 1059 / 21-30 Temmuz 1649)

420 Dubrovnik ile Bosna-Hersek sınırında gerçekleşen ve Venedik'in Dalmaçya sınırlarıyla kesişen bölgelerinin de dâhil olduğu Uskok, haydut ve karşılıklı eşkıyalık hareketleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Miović, *Spisima I*, s. 115-117; aynı yazar, *Na Razmeđu*, s. 178-197, 197-209.

421 Bilhassa Nova'dan kaynaklanan ve kimi zaman yerel idareci ve görevlilerin de destekledikleri saldırılar özelinde yoğunlaşan belgeler için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 9, br. 436; sv. 10, br. 492; sv. 11, br. 506, br. 537; sv. 12, br. 562 (Evâhir-i Receb 1014 / 2-11 Aralık 1605), br. 563 (Evâsıt-ı Şaʿban 1014 / 22-31 Aralık 1605), br. 564 (Evâhir-i Şaʿban 1014 / 31 Aralık 1605 – 9 Ocak 1606), br. 565 (Evâsıt-ı Ramazan 1014 / 20-29 Ocak 1606), br. 570 (Evâhir-i Zi'l-kaʿde 1014 / 30 Mart – 8 Nisan 1606), br. 574 (Evâil-i Safer 1015 / 8-17 Haziran 1606), br. 580 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1015 / 14-23 Ekim 1606), br. 586 ve BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 47/1 (belge no: 201), s. 47/3 (belge no: 203) (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1016 / 24 Ağustos – 2 Eylül 1607); DA., *7/2.1*, sv. 13, br. 602 ve BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 81/6 (belge no: 397), s. 83/3 (belge no: 405) (Evâsıt-ı Rebiʿü'l-âhir 1020 / 23 Haziran – 2 Temmuz 1611); DA., *7/2.1*, sv. 13, br. 605 (Evâil-i Cemâziye'l-âhir 1020 / 11-20

bizzat en alt kademelerden başlayarak kimi zaman sancakbeyi ve hatta beylerbeyi düzeyine kadar Osmanlı örfî sınıfı üyelerinin başrolde oldukları pek çok olay yine fermanlarda kayıt altına alınmıştır.[422] Her ne kadar elçilerin şikayetleri üzerine başkentten

Ağustos 1611); BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 143/4 (683) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1026 / 20-29 Ağustos 1611); DA., *7/2.1*, sv. 13, br. 647 ve BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 144/2 (belge no: 690) (Evâsıt-ı Muharrem 1027 / 8-17 Ocak 1618); DA., *7/2.1*, sv. 14, br. 652 ve BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 144/3 (belge no: 691) (Evâil-i Rebiülevvel 1027 / 26 Şubat – 7 Mart 1618); DA., *7/2.1*, sv. 14, br. 655 (Evâhir-i Rebiʿü'l-âhir 1027 / 16-25 Aralık 1618), br. 677 ve BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 164/3 (belge no: 755) (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618); DA., *7/2.1*, sv. 14, br. 692-693 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1027 / 9-18 Aralık 1618); BOA., *MAD.d.06004*, s. 65/3 (26 Şevval 1029 / 24 Eylül 1620); DA., *7/2.1*, sv. 15, br. 728 ve BOA., *MAD.d.06004*, s. 74/1 (14 Zi'l-kaʿde 1032 / 9 Eylül 1623), s. 83/2 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1032 / 16-24 Ekim 1623); DA., *7/2.1*, sv. 16, br. 754 (Evâhir-i Muharrem 1033 / 14-23 Kasım 1623), br. 770 (12 Receb 1033 / 30 Nisan 1624); sv. 19, br. 908 ve BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 98/3 (belge no: 152) (Evâil-i Rebiʿü'l-âhir 1048 / 12-21 Ağustos 1638); DA., *7/2.1*, sv. 19, br. 921 ve 923 (Evâil-i Cemâziye'l-âhir 1049 / 29 Eylül - 8 Ekim 1639); BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 105/2 ve 106/1 (belge no: 168 ve 169) (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1049 / 19-28 Ekim 1639), s. 135/2 (belge no: 244) (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1050 / 7-16 Ekim 1640), s. 170/1-2 (belge no: 336-337) (Evâil-i Rebiʿü'l-âhir 1056 / 17-26 Mayıs 1646), s. 172/1-2 (belge no: 341-342) (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1056 / 4-13 Temmuz 1646); DA., *7/2.1*, sv. 21, br. 1012 ve BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 174/1 (belge no: 346) (Evâsıt-ı Şaʿban 1056 / 22 Eylül - 1 Ekim 1646), s. 169/3 (belge no: 334) (Evâsıt-ı Şevval 1056 / 19-28 Kasım 1646); DA., *7/2.1*, sv. 21, br. 1019 ve BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 53/2 – 54 (belge no: 22 ve sûreti: 23) (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1058 / 13-22 Haziran 1648), s. 59 (belge no: 35) (Evâsıt-ı Muharrem 1059 / 24 Ocak – 2 Şubat 1649), s. 63/1 (belge no: 41) ve 82/3 (belge no: 87) (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649); DA., *7/2.1*, sv. 22, br. 1048 (Evâsıt-ı Receb 1059 / 21-30 Temmuz 1649); BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 92/3 – 93 (belge no: 117) (Evâil-i Muharrem 1061 / 4-13 Ocak 1651); DA., *7/2.1*, sv. 24, br. 1078-1079 (Evâsıt-ı Muharrem 1061 / 14-23 Ocak 1651), br. 1080, 1082, 1083 ve BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 93-94 (belge no: 119 ve sûreti: 120) (Evâil-i Rebiʿü'l-âhir 1061 / 24 Mart - 2 Nisan 1651), s. 103/3 – 104 (belge no: 139) ve s. 101/2 – 102 (belge no: 134) (Evâsıt-ı Zi'l-hicce 1061 / 24 Kasım – 2 Aralık 1651); DA., *7/2.1*, sv. 24, br. 1085-1086 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1061 / 22 Nisan - 1 Mayıs 1651), br. 1094, 1096, 1097, 1099, 1100 ve BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 3/1 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1061 / 4-13 Aralık 1651); DA., *7/2.1*, sv. 25, br. 1114 ve BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 10-11 (Evâil-i Şaʿban 1064 / 17-26 Haziran 1654); DA., *7/2.1*, sv. 25, br. 1118 (Evâsıt-ı Safer 1065 / 21 Aralık 1654), br. 1120 ve BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 16/2 - 17 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1065 / 18-27 Nisan 1655), s. 18 (Evâhir-i Şaʿban 1065 / 25 Haziran – 4 Temmuz 1655); DA., *7/2.1*, sv. 25, br. 1122-1123 (Evâil-i Ramazan 1065 / 5-14 Temmuz 1655); sv. 26, br. 1129 ve BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 22/1 (Evâil-i Zi'l-kaʿde 1065 / 2-11 Eylül 1655); DA., *7/2.1*, sv. 26, br. 1130 (h. 1065 / m. 1654-1655); BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 22/2 – 23 (Evâsıt-ı Safer 1066 / 9-18 Aralık 1655); DA., *7/2.1*, sv. 26, br. 1132 ve BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 24-25 (Evâhir-i Rebiʿü'l-âhir 1066 / 16-25 Şubat 1656), s. 25 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1066 / 15-24 Nisan 1656); DA., *7/2.1*, sv. 26, br. 1135-1136 ve BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 26/1 (Evâsıt-ı Receb 1066 / 5-14 Mayıs 1656); DA., *7/2.1*, sv. 26, br. 1137 ve BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 26/2 (Evâil-i Şaʿban 1066 / 25 Mayıs - 3 Haziran 1656); BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 26/3-27 (Evâhir-i Şaʿban 1066 / 14-23 Haziran 1656); DA., *7/2.1*, sv. 26, br. 1139 ve BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 23-24 (Evâhir-i Ramazan 1066 / 13-22 Temmuz 1656); DA., *7/2.1*, sv. 26, br. 1144-1145 ve BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 30/2 - 31 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1067 / 15-24 Şubat 1657); DA., *7/2.1*, sv. 26, br. 1146-1147 ve BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 31-32 (Evâil-i Cemâziye'l-âhir 1067 / 17-26 Mart 1657); DA., *7/2.1*, sv. 27, br. 1153 (Evâhir-i Şevval 1067 / 1-11 Ağustos), br. 1164 ve BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 38/2 - 39 (Evâil-i Şaʿban 1069 / 24 Nisan - 3 Mayıs 1659); DA., *7/2.1*, sv. 27, br. 1170 (Evâsıt-ı Rebiʿü'l-evvel 1070 / 26 Kasım - 5 Aralık 1659); BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 43/3 – 44 (Evâsıt-ı Şaʿban 1070 / 21-30 Nisan 1660), s. 89 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1094 / 16 Haziran 1683); DA., *7/2.1*, sv. 32, br. 1316-1317 ve BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 91 (Evâhir-i Receb 1096 / 23 Haziran - 2 Temmuz 1685); DA., *7/2.1*, sv. 32, br. 1325 ve BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 97 (Evâhir-i Rebiʿü'l-evvel 1097 / 15-24 Şubat 1686)

422 1631'de Abaza Mehmed Paşa'nın Bosna beylerbeyliği, Şahin Bey'inse 1641'de Hersek sancakbeyliği sırasında Dubrovnik Cumhuriyeti'ne tâbi Konavle'ye saldırdıkları ve yerleşimleri yakıp yıkarak yağmaladıkları hakkında bkz. Miović, *Spisima I*, s. 259; aynı yazar, *Spisima II*, s. 40.

müdahalelerle bu gibi problemlere bizzat kaynaklık eden Osmanlı eyalet ve sancak idarecilerinin görev yerlerinden uzaklaştırılmaları yoluyla sorunlar çözüme kavuşturulsa da yerel ahalinin ve İmparatorluğun taşra teşkilatının alt seviyesindeki unsurların neden oldukları meseleleri sona erdirmek aynı şekilde mümkün olamamıştır. Bölgenin yerel ahalisiyle ve suç odaklarıyla yakınlık ve menfaat birliği kurmuş olan bu görevlilerin müttefiken ya da müstakilen yaptıkları ihlaller, saldırılar ve diğer yasa dışı faaliyetler, Osmanlı merkezî otoritesinin yaptırım gücünün zayıflamasına orantılı olarak gitgide tesir kabiliyetini yitirmesiyle neredeyse önlenemez bir hâl almıştır.

2.2.6. Osmanlıların Akdeniz'deki Varlıklarını Korsanlık Düzeyine İndirgemelerinin Bir Sonucu Olarak Korsanların İhlal ve Saldırıları

1580 yılında Osmanlı-İspanya ateşkesinin ardından Osmanlıların denizlerdeki mücadeleyi korsanlara bırakmasıyla bu unsurların yavaş yavaş hukuku hiçe sayan davranışları ortaya çıkmaya başladı. Osmanlı merkezî otoritesinin zayıflaması karşısında İmparatorluğun uzak coğrafyalarında kendine bağlı vurucu ve caydırıcı gücü, ilaveten Osmanlı etki ve nüfuzunun gezici karakollarını teşkil eden Garp Ocakları ve Batı Balkan korsanlarının geçim sıkıntısına düşmeleri başkente bağlarının gevşemesine yol açtı. Böylece korsanların iaşe sorunlarının Osmanlı merkezî ideolojisi ile resmî politikaların önüne geçmesiyle de İmparatorluğun barış veya ateşkes içinde olduğu devletlerin, hatta Dubrovnik gibi haraçgüzar ve tâbi siyasî oluşumların gemileri, tüccarları ve topraklarının dahi korsan saldırıları ve yağmaları karşısında emniyeti kalmadı.[423]

Bu olaylar sonrasında yerel idarecilerin Cumhuriyet'in topraklarından geçmelerinin yasaklandığı fermanlar: Abaza Mehmed Paşa'nın zulmüne atıf yapılan ve "… *mukaddema Bosna beğlerbeği olan Abaza Vezir Mehmed Paşa kendü memleketlerinden Konavla nâhiyesine uğrayub ʿahd ve emâna muhalif külli taʿaddî ve zarar ve ziyân eyledüği* …" ifadelerini muhteva edenler için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 18, br. 884 ve BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 91/1 (belge no: 137) (Evâhir-i Muharrem 1045 / 7-16 Temmuz 1635); DA., *7/2.1*, sv. 20, br. 953 ve BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 131/2 (belge no: 234) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1050 / 28 Eylül – 7 Ekim 1640). Şahin Bey'in saldırısından sonra söz konusu belgelerde geçen ifadeye Hersek sancakbeylerinin de "… *bunların memleketlerine ve Konavle nâm nahiyelerine Bosna beğlerbeğileri ve Hersek sancağı valileri ve sâir ehl-i ʿörf tâʿifesi girmeyüb taʿaddî ve tecâvüz eymeleyeler* …" şeklinde eklendiği fermanlar için bkz. sv. 20, br. 971 (Evâil-i Receb 1051 / 6-15 Ekim 1641); sv. 22, br. 1028 ve BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 60/2 - 61 (belge no: 37) (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649); sv. 23, br. 1154-1155 ve BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 34/1 (Evâil-i Şaʿban 1068 / 4-13 Mayıs 1658); sv. 27, br. 1162 ve BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 37/2 - 38 (Evâhir-i Safer 1069 / 17-26 Kasım 1658); sv. 32, br. 1319 ve BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 93/2 (Evâsıt-ı Şaʿban 1096 / 13-22 Temmuz 1685).

423 Konu "Osmanlı Korsanlık Faaliyetlerinin Hedefinde Dubrovnik ve Dubrovnikliler" başlığı altında teferruatlı bir biçimde ele alınmış olduğundan burada meselenin sadece Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerine etki eden yönlerinin ana hatları çizilmekle iktifa edilmiştir.

2.2.7. Ekonomik Krize Çare Olarak Yaygınlaştırılan İltizam Sisteminin Olumsuz Etkileri

İltizam sisteminin tabiatı gereğince mültezimlerin mukataalarından en kısa sürede azamî gelir elde etme kaygısıyla resmî makamlar tarafından *bid'at* addedilen yeni resmler / vergiler ihdas etmelerine bu sistem dolayısıyla hazineye akan peşin gelirler sebebiyle göz yumulmaktaydı. Yine aynı nedenlerden dolayı bu gibi resmlerden ve örfî vergilerden ahidnâmelerle muaf olan Dubrovniklilerden bunları tahsil etme gayretleri pek çok hukuksuzluğa ve davalara sebebiyet vermişti. Balkan coğrafyasının dört bir yanında meydana gelen ihlaller ve kanunlar ile ahidnâmelere aykırı cebrî vergi talepleri, Dubrovnik elçilerini İstanbul'da en fazla meşgul eden ve çözmeye çalıştıkları sorunlardan biri haline getirmişti. Budin beylerbeyliğine bağlı Vacu gümrüğünün mukataasını almış olan nazır Mustafa Ağa'nın sebep olduğu problemlerse Cumhuriyet'in diplomatları ile

tüccarlarını yıllarca uğraştırmış,[424] sonradan bu makamlara gelenlerin de ihlallerine yol açacak menfi bir kapı aralamıştı.[425]

2.3. İne-Han Vakası ve Konavle Bölgesinin Aidiyet Meselesi

Konavle, Dubrovnik Cumhuriyeti'nin güney kısmı topraklarını teşkil eden, Hersek'in güney bölgesi ile sınır oluşturan, Dubrovnik'ten Nova'ya kadar uzanan sahanın Trebinje'ye bir yay çizildiğinde oluşan geniş üçgenin arasında konumlanan ve batı yönünde Adriyatik ile sınırlı olan bölgedir. Ayrıca Dubrovnik şehrinin ilk çıkış noktası ve ahalisinin menşe şehri olan antik Epidaurum (Cavtat)'u da içinde barındırmakta ve

---

424 Meseleyle ilgili belgelerin içeriği ve yoğunluğu, iltizam sisteminin olumsuz yansımalarına, merkezî otorite kaybına ve hizipleşmelerin taşradaki uzantılarına dair problemin ne derece girift ve kompleks bir hâl almış olduğunu da gözler önüne sermektedir. Bkz. DA., 7/2.1, sv. 16, br. 779 (15 Şaʿban 1034 / 29 Mayıs 1625), br. 780 (14 Zi'l-kaʿde 1034 / 18 Ağustos 1625), br. 786 (6 Cemâziye'l-âhir 1035 / 5 Mart 1626), br. 788 (1 Safer 1036 / 22 Ekim 1626), br. 789 (11 Safer 1036 / 1 Kasım 1626); sv. 17, br. 801 (17 Zi'l-hicce 1037 / 18 Ağustos 1628), br. 803 ve BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 47 (belge no: 31) (19 Muharrem 1038 / 18 Eylül 1628); DA., 7/2.1, sv. 17, br. 805 (6 Safer 1038 / 5 Ekim 1628), br. 810 (4 Rebiʿü'l-âhir 1038 / 1 Aralık 1628), br. 813-815 (27 Zi'l-kaʿde 1038 / 18 Temmuz 1629), br. 816-817 ve BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 52 (belge no: 41 ve sûreti: 42) (Evâsıt-ı Zi'l-hicce 1038 / 1-10 Ağustos 1629); DA., 7/2.1, sv. 17, br. 818-819 (27 Zi'l-hicce 1038 / 17 Ağustos 1629), br. 820-823 ve BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 53/1, 54/1, 55 (belge no: 43-44, 47 ve sûretleri: 45-46) (Evâhir-i Safer 1039 / 9-18 Ekim 1629); DA., *7/2.1*, sv. 17, br. 825 (Evâil-i Rebiʿü'l-âhir 1039 / 18-27 Kasım 1629), br. 827 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1039 / 27 Aralık – 5 Ocak 1630), br. 828 ve BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 6 (belge no: 7 ve suretleri: 8-9), s. 58-59 (belge no: 55 ve sûretleri: 56-57) (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1039 / 6-15 Ocak 1630); DA., *7/2.1*, sv. 17, br. 830 (Evâil-i Cemâziye'l-âhir 1039 / 16-25 Ocak 1630), br. 831 (Evâsıt-ı Receb 1039 / 24 Şubat – 5 Mart 1630); BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 62/2 (belge no: 67) (Evâhir-i Receb 1039 / 6-15 Mart 1630); DA., *7/2.1*, sv. 17, br. 834 (25 Ramazan 1039 / 8 Mayıs 1630), br. 835 (Evâhir-i Şevval 1039 / 2-11 Haziran 1630); BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 69/1 (belge no: 84) (Evâsıt-ı Rebiʿü'levvel 1041 / 24 Eylül – 2 Ekim 1631); DA., *7/2.1*, sv. 18, br. 853 (21 Rebiʿü'l-evvel 1043 / 25 Eylül 1633), br. 859-860 ve BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 84/1 (belge no: 119 ve sûreti: 120) (Evâhir-i Receb 1043 / 21-30 Ocak 1634); DA., *7/2.1*, sv. 18, br. 861-862 (10 Ramazan 1043 / 10 Mart 1634), br. 863 (20 Ramazan 1043 / 20 Mart 1634), br. 867 (Evâsıt-ı Rebiʿü'l-evvel 1044 / 4 Eylül – 13 Eylül 1634), br. 872 (Evâhir-i Rebiʿü'l-âhir 1044 / 13 Ekim – 22 Ekim 1634), br. 873 ve BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 89 (belge no: 132 ve sûreti: 133) (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1044 / 12-21 Kasım 1634); DA., *7/2.1*, sv. 18, br. 882 (Evâhir-i Zi'l-kaʿde 1044 / 8-17 Mayıs 1635), br. 885 ve BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 90/3 (belge no: 136) (Evâsıt-ı Rebiʿü'l-evvel 1045 / 25 Ağustos – 3 Eylül 1635); DA., *7/2.1*, sv. 18, br. 887 (Evâsıt-ı Rebiʿü'l-âhir 1045 / 24 Eylül – 3 Ekim 1635), br. 892-893 (Evâil-i Safer 1046 / 5-14 Temmuz 1638); sv. 19, br. 944 ve BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 113-114 (belge no: 192), s. 115 (belge no: 193) (Evâil-i Cemâziye'l-âhir 1050 / 18-27 Eylül 1640), s. 136/2-137 (belge no: 246), s. 137-138 (belge no: 247) (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1050 / 7-16 Ekim 1640), s. 146-147 (belge no: 264) ve DA., *7/2.1*, sv. 20, br. 959 (Evâil-i Receb 1050 / 17-26 Ekim 1640); BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 57-58 (belge no: 30 ve sûreti: 31) (Evâil-i Muharrem 1059 / 15-24 Ocak 1649), s. 61/1 (belge no: 38), s. 69/2 (belge no: 54), s. 87/2 (belge no: 104) ve DA., *7/2.1*, sv. 22, br. 1038 (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649); BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 4-5 (Evâhir-i Receb 1059 / 31 Temmuz – 9 Ağustos 1649); DA., *7/2.1*, sv. 23, br. 1064 (Evâil-i Şaʿban 1059 / 10-19 Ağustos 1649); BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 4/2 – 5 (Evâsıt-ı Muharrem 1063 / 11-20 Aralık 1652); DA., *7/2.1*, sv. 26, br. 1134 (1 Receb 1066 / 25 Nisan 1656), br. 1140-1141 ve BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 29 (Evâsıt-ı Muharrem 1067 / 30 Ekim - 8 Kasım 1656).

425 İkili ilişkilerin sosyal ve iktisadî yönünü alakadar eden bu konuya tezimizde yer verilmemiştir. İleriki çalışmalarımızda mevzuya dair meseleler etraflıca ele alınacaktır.

nispeten tarımsal verimlilik arz etmektedir. Bu bölge, Dubrovnik'in sahip olduğu arazilerin dağlık ve taşlık yapısı dolayısıyla verimsiz niteliği karşısında hem şehir için belli ölçüde ziraî üretim ile hayvancılığın yapılabildiği[426] hem de şehrin hemen yanı başında bulunan konumu sebebiyle önceki tarihinde her zaman Cumhuriyet'in iştahını kabartmış, kontrolü altına almak ve bünyesine katmak istediği bir yer olagelmiştir.

Dubrovnik, bir belediyeden hallice olarak siyasî üst aklın teşekkül ettiği ve siyasî iradesinin oluşmaya başladığı yıllardan itibaren sınırlarını genişletebilmek için bulabildiği her fırsatı değerlendirmekten geri durmamıştı. Mütevazılığı ölçüsünde ve potansiyelleri nispetinde yayılmacı hedefleri bulunan ve bir takım siyasî ihtiraslardan soyutlanmış olmayan, aksine sınırlarını genişletebilmek için her türlü imkânı lehinde kullanmaya gayret eden Dubrovnik idarî erki, himayesi altında bulunduğu her devletten kendi menfaatleri için faydalanmayı genellikle başarabilmiştir. Böylece Dubrovnik, Venedik ve Macaristan üst egemenliği altında varlığını sürdürdüğü yıllar boyunca topraklarını adım adım genişletebilmiş ve sınırlarına katmaya niyetlendiği bazı adaları ve kara topraklarını çeşitli yol ve yöntemlerle hükmü altına alabilmiştir. Dubrovnik Cumhuriyeti, her daim üzerine göz diktiği ve kendi askerî potansiyelleriyle sınırlarına katmasının mümkün olamayacağı Konavle'ye de Macaristan'ın koruyucu elinin gölgesi altında, bilhassa diplomatik becerileri ve entrika yeteneğini kesesinin ağzını açarak beslediği planları doğrultusunda sahip olmanın yolunu bulmuştu. 1419-1427 yılları arasında Konavle bölgesini topraklarına katma sürecinde Dubrovnik, hem Macar tâbiliğinden hem de coğrafyada hâkimiyetini genişleten Osmanlı varlığından istifade ederek bölgeyi Hum* banı Sandalj Hraniç'ten satın almıştı.[427] Ardından bölgenin hâkimiyeti için kendini evvela Slav feodallerinden Radoslav Pavloviç'le rekabet içerisinde bulmuş ve onun II. Murad'a müracaat etmesiyle Cumhuriyet padişahın hakemliğini kabul etmek zorunda kalmıştı.[428] Mesele görüldüğünde haklı bulunan taraf olan Dubrovnik, Pavloviç tehlikesini Osmanlı eliyle atlatmış, daha sonra Hraniç'in yeğeni olup Konavle'nin amcası tarafından Dubrovnik'e satılmış olmasını hiçbir zaman kabullenememiş olan *herceg*** Stjepan Vukçiç Kosaça ile de ihtilafa düşmüştü. Osmanlı

---

426 Glavina, *a.g.t.*, s. 1.

* Hersek bölgesi.

427 Bu süreç hakkında bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 71-76, 88; Miović, *Spisima I*, s. 66.

428 Glavina, *a.g.t.*, s. 16.

** *Dük* manasında kullanılan Slavca bir kavramdır. Hum bölgesinin adı, Osmanlı vasalı Kosaça'dan itibaren onun unvanına atıfta bulunularak *Hersek* olarak anılmaya ve kaynaklara da bu isimle girmeye başlamıştır. Nova'nın adı da yine bu unvandan ileri gelen biçimiyle *Hercegnovi* olarak değişmiştir. Bkz. Biegman, *a.g.e.*, s. 179.

vasallığının gücünü ardında hissetmesinden itibaren Konavle'yi tekrar kendi hüküm alanına geri dâhil etmenin mücadelesini vermiş olan Kosaça, bu amaçla 50'li yıllarda Cumhuriyet ile savaşa dahi tutuşmuştu. Dubrovnik için olağanüstü bir problem haline gelen ve toprak bütünlüğünü ciddi olarak tehdit eden bu gelişmeler karşısında Cumhuriyet giderek Fatih Sultan Mehmed'in hükümranlığındaki Osmanlı İmparatorluğu'na daha da yakınlaşmak zorunda hissetmiş ve onun kontrolü ile gözetimi altında sınırlarını ve toprak bütünlüğünü koruyabilmişti.[429]

Sultan II. Mehmed'in fetih harekâtları sırasında ülkesini 1464'te padişaha kaptırmasının ardından Kosaça eski hasmı olan Dubrovnik'e iltica etmiş, Cumhuriyet de geçmiş husumetleri bir kenara bırakarak eski düşmanına şehirde bir sığınak sunmuştu. Oğlu Stjepan, Dubrovnik'teki mülklerinde ikamet ettikleri sırada bir asilzâde olarak yetiştirilmiş, ancak sultanın baskısı üzerine Kosaça onu İstanbul'a rehin olarak göndermek durumunda kalmıştı. Payitahtta aldığı eğitimin ardından Müslüman olan Stjepan ise Ahmed adını almış, babasının unvanına atıf ile Hersekzâde olarak anılmış ve II. Bayezid devrinde birkaç defa veziriazamlık yaparak tarihe bu isimle geçmişti.[430] Hersekzâde Ahmed Paşa hayatta olduğu müddetçe büyük dedesi Hraniç'ten miras kalmış ve Dubrovnik Cumhuriyeti'nin hükmü altındaki sınırlar dâhilinde olan Ston, Primorje, Gruj ve Jupa Dubrovaçka (Župa Dubrovačka)'daki yazlık, yalı, konak vs. gibi evler, bağ ve bahçe gibi araziler ile Konavle'deki mülklerinden kalan haklarının kira meblağlarını Cumhuriyet'ten yıllık olarak tahsil etmeye devam etmişti.[431] Ancak torunu Hüma Sultan da dâhil onun yasal varisleri 1582'de, Dubrovnik'in 9 yıldır söz konusu kira paralarını ödemediğine ve başvurularını dikkate almadığına dair Divan'a şikayette bulundular. Anlaşıldı ki, Vlatko isimli bir akrabaları bu gayrimenkulleri gasp etmiş ve kira paralarını da kendi zimmetinde tutmaktaymış. Bunun üzerine Sultan III. Murad'ın fermanıyla hanım sultanın haklarının ödenmesi emredilmiştir.[432] Lakin Hersekzâde ailesinin son üyesinin de 1588'de bu dünyadan ayrıldığı vakit ortada herhangi bir mirasçı kalmayınca başını Bosna defterdarının, ikinci vezir İbrahim Paşa'nın ve muhtemelen perde gerisinden Koca Sinan Paşa'nın çektikleri Osmanlı ricalinden bazı kimseler bu meselenin peşini bırakmamışlar ve Osmanlı kul sisteminde yer alan müsadere usulünce bu mülklere dair

429 Bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 79; Miovič, "Diplomatic Relations", s. 187; Zlatar, *a.g.m.*, s. 475.

430 Kosaça'nın ölümünden sonra diğer oğlu Vlatko Hum (Hersek)'un kalan topraklarının başına geçti. Fakat II. Bayezid devrinin ilk senesinde ülkesinden kalan son toprak olan Nova'yı kaybetti. Bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 94-95.

431 Yıllık 48 altın tutarındaki bu kira ödemesi hakkında bkz. Biegman, *a.g.e.*, s. 60.

432 *DA., 7/2.1*, sv. 4, br. 191; Miovič, *Spisima I*, s. 66.

hakların İmparatorluğa ait olması gerektiği hakkında bir iddiayla ortaya çıkmışlardı. Dolayısıyla bu iddiaya göre, Kosaça'dan sonra Hersekzâde namını alan aileden miras olarak kalan Konavle'deki üzüm bağları, Dubrovnik'teki evler, Gruj'daki yalı ve taşradaki diğer arazi ve ikametgâhlardan müteşekkil gayrimenkullerin Osmanlı mülkiyetine geçmesi gerekmekteydi. Ayrıca söz konusu mülkler satışa çıkarılmalı ve hâsıl edilecek meblağ da Osmanlı hazinesine intikal ettirilmeliydi.[433] İbrahim Paşa'nın bu mevzu üzerine görevlendirdiği bir memurun Dubrovnik sınırlarından giriş yaparak Cumhuriyet topraklarındaki evlerin sicilini tutmaya ve soruşturma yürütmeye başlamasıyla[434] da mesele farklı bir boyuta taşınmış oldu. Dubrovnikliler, söz konusu mülklerin varlığını reddetmişler, iddiaya konu olan binaların kendileri tarafından inşa edilerek misafir evi olarak hizmet verdiklerini ve mevcut olanların ise harap ve yıkılmaya yüz tuttuklarını öne sürerek fazla para etmeyeceğini –Dubrovnik çevresindeki eşraf ve Hersek'ten bazı ihtiyar Müslüman şahitlere teyit ettirerek– beyan etmişlerdi.[435] Her ne kadar İbrahim Paşa[436] bundan kısa bir süre sonra azledilmiş olsa da, bu sefer de 1589 yılı başlarında padişahın evrak hazini ve Belgrad nazırı ile müfettişi olan İne-han Çavuş konuyu sahiplenerek bu iddiayı devam ettirdi. Hersekzâde'nin varislerine, dolayısıyla yasal olarak Osmanlı hazinesine ödenmesi gereken kira tutarını senelik 1000 düka altın olarak öne sürdü. Hersekzâde Ahmed Paşa'nın vefatının ardından bu meblağın Cumhuriyet tarafından verilmediğinden bahisle ve ayrıca bazı borç davalarını da ilave ederek yaptığı hesaplar üzere Osmanlı'dan Dubrovnik Cumhuriyeti'ne 150.000 düka altınlık bir fatura kesti.[437] İne-han bu bahane ile payitahttaki destekçileri ve ortak çıkar grubuyla birlikte yaptığı kulisler sonucunda veziriazama kendi lehine emirler çıkarttırmış ve işi daha ileriye götürerek Konavle'yi Gruj ile beraber Osmanlı toprağı haline getirmek üzere Bosna beylerbeyliğine bağlı bir sancak teşkil etme yoluna gitmişti.[438] Böylece Dubrovnik topraklarında Konavle sancağı inşa edilmişti. Dahası İne-han da bu yeni ihdas olmuş sancağın beyi olarak kendisini tayin ettirmeyi başardı, III. Murad'dan onaylanmış

---

433 *DA*., *7/2.1*, sv. 8, br. 368; Biegman, *a.g.e.*, s. 179; Miović, *Spisima I*, s. 68.

434 Söz konusu memur, Ston ve Konavle başta olmak üzere bazı Dubrovnik'e ait bölgelerde tahrir kayıtları tutarak bir defter oluşturmuştu. Bu memur hediyelerle rüşvete razı edilememiş ve kendisine verilen görevi tamamlamaya sadık görünmüştür. Dubrovnik kaynakları bu sebepten dolayı memur için "*zarar vermeye azimli*" demektedir. Bkz. Biegman, *a.g.e.*, s. 63.

435 *DA*., *7/2.1*, sv. 8, br. 368; Biegman, *a.g.e.*, s. 179; Miović, *Spisima I*, s. 68.

436 İbrahim Paşa aynı zamanda, Dubrovnik sınırları içerisinde Uskoklara karşı İmparatorluğun savunmasını tahkim için bir kule inşa etme teşebbüsünün başarısızlıkla sonuçlanması sebebiyle Cumhuriyet'e diş bilemekteydi. Bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 108.

437 Harris, *a.g.e.*, s. 109.

438 Biegman, Dubrovnik'e karşı bu komplonun arkasında bizzat veziriazam Koca Mustafa Paşa'nın olabileceğinden bahsetmektedir. Bkz. *a.g.e.*, s. 62.

beratını aldı ve gelirlerine de iltizam bedeli olarak üç yıllık 10 veya 11 milyon akçe karşılığında sahip oldu.[439]

Bu sırada haraç elçileri söz konusu girişimler karşısında hazırlıksız yakalanmışlar ve her ne kadar hemen bu gelişmelere itiraz etseler de Dubrovnik Senatosu ile gerekli yazışmaları yapmaları ve bu yeni duruma karşı talimatların gelmesi zaman almıştı. Bu sırada elçiler ilk etapta sadece Bosna beylerbeyinin konu hakkında bir teftiş yürütmesine dair Divan'dan bir emir verilmesini sağlayabildiler.[440] Ancak 1590 yılının başlarında İne-han'ın yeni sancağı devralmaya hazırlandığı sıralarda Cumhuriyet de kendini savunacağı kartlarını hazırlamaya başlamıştı. Evvela payitahtta bulunan ve kendi meramlarını dinleyecek önemli bazı kimseleri ikna çabalarına girişildi. Bazıları ise rüşvetle davaya kazandırıldı. Bu gayretler neticesinde haklılığını kabul ettirebildiği, savunma makamının tarafını tutan bir karşı hizip meydana geldi. Bu kişiler arasında padişah kızı bir sultanın baş mabeyncisi, ailesi Lopud kökenli olan İskender Ağa, baş defterdar, Dubrovnik'te bir doktor olan Samuel'in kardeşi ve payitahtta dostluk ilişkileri bulunan Yahudi Doktor Daniel Abetar (Rabbi Abiathur)[441] ve ayrıca Bosna beylerbeyinin sağlığının emanet edildiği Dubrovnikli bir başka doktor da bulunmaktaydı. Ayrıca birçok vezirle birlikte Rumeli ve Budin beylerbeyleri ile bazı müessir makamlardaki kadıların da Dubrovnik'in haklarını savunacak olan bu hizbe dâhil olduklarından söz edilmekteydi.[442] Böylece Cumhuriyetin ilk hamlesi tamamlanmış olmaktaydı.

Bir sonraki hamle ise, İne-han'ın Konavle sancağındaki görevinin başına geçmek üzere yola çıktığı öğrenildiğinde fiilî olarak icraata geçirildi. Önce haziran ayında müstakbel sancakbeyi İne-han'a Dubrovnik'ten iki temsilci Andrija Bundiç (Bundić) ile Pavao Guçetiç (Gučetić) gönderildi. Ancak Zupçi'de onu karşılayan temsilcilerin itirazlarını reddetmesi ve onları yanlarındaki tercümanlarıyla birlikte, ardından da Vitaljina'dan heyetin eşyalarını getiren hizmetkârları hapsettirmesi[443] üzerine

---

439 Biegman, *a.g.e.*, s. 61; Miović, *Spisima I*, s. 68.

440 Biegman, *a.g.e.*, s. 61.

441 Daniel Abetar'ın Dubrovnik için hizmetleri ve bu mesele içerisindeki rolü hakkında bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 107.

442 Bu hediye ve/ya rüşvetlerin Dubrovnik'e maliyeti 10.000 altına mâl olmuştu. Bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 110; Miović, *Spisima I*, s. 68.

443 Dubrovnik Cumhuriyeti Saraybosna kadısından, delegelerin serbest bırakılmaları zorunluluğunu belirten bir fetva aldı. Ancak İne-han bunu dikkate almadığı gibi Cumhuriyetin karşısına Osmanlılarla tuz satış muamelelerinden kalan 2,3 milyon akçelik ödemesi gecikmiş borç iddialarını çıkardı. Borcun kapatılmadığı her gün için temsilciler günde iki defa dayak yiyeceklerdi. Meseleyi araştırmak üzere Belgrad, Mostar ve Srebrenica kadıları müfettiş olarak atanmalarına rağmen İne-han soruşturmada iş birliği yapmayı da reddetti. Dahası İne-Han Dubrovnik'e ait Ston'daki tuz ocaklarına da göz dikmiş ve ilhak etmek için hazırlık yapmaktaydı. Bkz. Biegman, *a.g.e.*, s. 62, 163.

Cumhuriyet 300 askerini, İne-han'ın Konavle'ye giderken geçeceği yolu kesmeleri amacıyla gönderdi. İne-han, Konavle'den Nova'ya uzanan Dubrovnik yoluna girmek üzere davrandığı sırada ise bu askerler yolu kapadılar ve onun geçişine engel oldular. Osmanlı başkentinde tepki çekebilecek olan bu teşebbüs ve söz konusu askerlerin varlığı ise kurnaz Dubrovnik diplomasisi sayesinde "*bir onur muhafızlığı nümayişi kılığında*" arz edildi.[444]

Bu sırada payitahtta bulunan Dubrovnik haklarını savunan grup da boş durmamaktaydı. Koca Sinan Paşa'nın karşısında yer alan fraksiyona mensup olan ve devlet çarkını döndüren bir takım rical önemli ölçüde ikna edilmiş, yeni sancakbeyliğinin ihdası ve beyinin atanması ile alakalı yürütme durdurulmuş, İne-han hesap vermek ve iddiasını ispat etmek üzere başkente çağrılmıştı.[445] İne-han, Aralık 1590'da altı Dubrovnik temsilcisinin de hazır bulunduğu mahkemede dinlenmiş ve yeni yılın Nisan ayına kadar vezirler ve kadıaskerler huzurunda taraflar defalarca dinlendikten sonra sonuçlanan dava Dubrovnik lehine noktalanmıştı.[446]

Aldatıldığının ortaya çıkması üzerine İne-han'ı uzak bir yere süren Sultan III. Murad, Dubrovnik'in, Konavle'nin sancağa dönüştürülmesi kararından itibaren bu süre zarfında maruz kaldığı zararları merak etmiş ve Bosna beylerbeyine bu konuyu araştırması için bir ferman yollamıştır.[447] 1591'de ise, bu olayın etkisiyle XVII. yüzyılda benzerleriyle zaman zaman karşılaşılacak bir fermanın da ilk örneği çıkarılmış olmaktaydı. Bu fermanda Dubrovnik topraklarının, padişahın vermiş olduğu ahidnâmede de yer alan *emn ü emân* sözünün güvencesi münasebetiyle dokunulmazlığı ifade edilmekte ve herhangi bir Osmanlı memurunun, sultanın veya Dubrovnik idarecilerinin

444 Harris, *a.g.e.*, s. 109.

445 Bu arada İne-han'ın Belgrad'a getirdiği ve burada hapse yerleştirdiği tutuklu Dubrovnikli temsilciler ile maiyetin serbest bırakılması için de bir ferman çıkarılmış, ancak herhangi bir tesiri olmamıştı. Tutuklular ancak payitahtta bazı ilgili kimselere hediye kisvesi altında verilen rüşvetler sonucunda serbest bıraktırılabildiler. Bkz. Biegman, *a.g.e.*, s. 62. Semendire sancakbeyliğini de üzerinde bulundurduğu anlaşılan İne-han'a, hapiste tuttuğu esirleri serbest bırakmak üzere gönderilen Ramazan Çavuş'a zorluk çıkarmaması, yardımcı olması ve ardından da kendisinin İstanbul'a doğru yola çıkmasına dair ferman hakkında bkz. Köse, *a.g.e.*, s. 29 ve 123 (95. dp.).

446 Harris, *a.g.e.*, s. 110. Osmanlı kaynakları bu dava sürecini aydınlatmak üzere gerekli verileri sağlamamaktadırlar. Ancak sürecin neticesinde çıkan kararın yer aldığı fermanlarda mevzu kısaca özetlenmektedir. Bu bakımdan dava sürecinde hazır bulunan Dubrovnik temsilcilerinin kayıtları ve Senato için hazırladıkları raporlar bu konuda kilit önem arz etmektedirler. Bkz. Biegman, *a.g.e.*, s. 80.

447 Miović, *Spisima I*, s. 68.

izni olmadan sınırlardan geçemeyeceği, bilhassa da Konavle ve Gruj özelinde vurgulanmaktadır.[448]

Dubrovnik'in, Osmanlı içindeki işgüzar bir fraksiyon[449] yüzünden Konavle'yi neredeyse kaybetmenin eşiğine geldiği bu komplo her ne kadar payitahttaki yetkililer ve Osmanlı ricali nezdindeki görüşmeler neticesinde Cumhuriyet'in lehine çözümlenmiş[450] ve şimdilik atlatılmış olsa da etkileri devam edecek, hatta bir sonraki yüzyıla dahi intikal ederek cumhuriyetin yakasını henüz bırakmayacaktı.

Meselenin İstanbul'da noktalanmasının üzerinden henüz üç sene geçmiş ve "*dava dosyasının kapağı daha toz bile tutmamış*" olmasına rağmen 1594'te, Avusturya ile savaşın başlamasından bir sene sonra orduda istihdam amacıyla beylerbeylerine ve sancakbeylerine gönderilen emirler arasında Hersek sancakbeyine Konavle'den azeb askerleri ve acemi oğlanları toplanması yönünde gönderilen bir ferman,[451] meselenin birileri tarafından tam olarak kapanmasına izin verilmediğini ortaya koymaktadır. İktidarın başındaki isme baktığımızda ise, İne-han vakasının da arkasında olduğu şüphelenilen Koca Sinan Paşa'nın üçüncü veziriazamlık döneminin içerisinde bulunduğunu[452] görmek bu konuda oldukça manidardır. Belli ki, önceki mesele sebebiyle

---

448 *DA., 7/2.1*, sv. 8, br. 377; Biegman, *a.g.e.*, s. 80; Miović, *Spisima I*, s. 68, fermanın yayınlanmış fotoğrafları için bkz. *aynı eser*, s. 69.

449 Osmanlı İmparatorluğu'nun XVI. yüzyılın son çeyreğinde tüm Avrupa'da etki gösteren ekonomik krizlerin ve enflasyonun olumsuz tesirlerinin neticeleri, devlet kademelerinde pek çok farklı şekilde kendini göstermiştir. Osmanlı maliyesinin sıcak paraya duyduğu ihtiyaç dolayısıyla devletin üst ricalinden en düşük memuruna ve vergi tahsildarlarına kadar kaynak arayışı baş göstermiş ve birçok zaman bu gayretler hakkaniyet dairesini aşarak istismarlara sebebiyet vermiştir. Bu süreç ise devlet hesabına bazı sömürülerin yanı sıra birtakım memurların kendi hesaplarına menfaat kazanma teşebbüslerini de beraberinde getirerek yozlaşmaya kapı açmıştır. İne-han'ın da içinde yer aldığı ve muhtemelen veziriazam Koca Sinan Paşa'nın başını çektiği fraksiyonun / hizbin sebep olduğu Konavle meselesi bu faktörler göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.

450 Dubrovnik, Konavle'yi Hraniç'ten satın aldığında toprağın rakabesi olan mülkiyetini satın almış ve sınırlarına katmış olmaktaydı. Dolayısıyla Divan'da toplanan mahkemenin adil bir karar vermiş olduğu söylenebilir. Ancak Hersekzâde'nin tasarrufunda bulundurduğu, dedesinden miras kalan gayrimenkuller söz konusu olduğunda aynı şey söylenemez. Dubrovnikliler bu konuda gelenekselleşmiş kurnazlıklarını sergilemişler, lehlerinde şahitler ayarlamışlar ve mülklerin aidiyetlerini çarpıtarak ya da değersizliklerinden dem vurarak meselenin örtülmesini sağlamışlardır.

451 *DA., 7/2.1*, sv. 9 br. 406; Miović, *Spisima I*, s. 68.

452 Koca Sinan Paşa, İne-han davasının çözüme kavuşmasının ardından azledilmiş ve veziriazamlık makamına Ferhad Paşa getirilmişti. Sinan Paşa'ya karşı hizbin başında bulunan ve siyasî-kişisel ahlâkı yüksek olan Ferhad Paşa 1591-1592 yılları arasında veziriazamlık hizmetini ikinci defa olarak icra etti. Ancak rakibi Sinan Paşa'nın entrikaları ve aleyhindeki isnatları sebebiyle azlolunmuş ve makamını Siyavuş Paşa'ya terk etmişti. Siyavuş Paşa da veziriazamlığı bir sene kadar yürüttükten sonra Sinan Paşa 1593'te yeniden üçüncü kez iktidarın başına getirildi. Onun sadareti döneminde Avusturya ile savaş başlamış ve 1594 yılında yukarıda bahsi geçen, Dubrovnik toprağı Konavle'den asker toplanması emri verilmiştir. Ocak ya da Şubat 1595'te azledilerek yerine Ferhad Paşa'nın üçüncü defa veziriazamlığa getirilmesi dolayısıyla Sinan Paşa, rakibinin ayağını kaydıracak faaliyetlerini arttırmış ve İbrahim Paşa'nın da aralarında bulunduğu kendi yandaşı olan hizbin marifetleriyle atılan iftiraların ve arkasından çevrilen komploların sonuç vermesi neticesinde de

Dubrovnik'e diş bileyen Sinan Paşa, cumhuriyetin egemenlik haklarını hiçe sayıp çiğneyerek bir yandan padişah tarafından Saint Blaise'in şehrine verilen *emân* yeminini göz ardı ederek devlet sözünün güvenilirliğine halel getirmekte, diğer yandan da verdiği gayri hukukî emir üzerinden cumhuriyeti yıllarca uğraştıracak bir rahatsızlığa kapı açmaktadır.[453]

Mutat olduğu üzere gelişmelere seyirci kalmayan ve haklarına tecavüz anlamına gelen bu emri iptal ettirmek için harekete geçmesi beklenen Dubrovnik diplomasisinin, bu emre karşı elçileri vasıtasıyla durumu Divan'a bildirdiğine ve veziriazamın emrini iptal ettirebildiğine dair –ileri tarihli bazı belgelerde yer alan ima yollu atıflar[454]dan başka– herhangi bir belge veya kayda rastlanmamaktadır. Dolayısıyla bu emrin yürürlüğe konup konmadığı, yani uygulanıp uygulanmadığı hususunu aydınlatmak da bu yüzden mümkün görünmemektedir. Sinan Paşa'nın, Dubrovnik'in başına açtığı bu yeni derde çare olacak ferman örnekleri ancak 1600 yılından itibaren mevcut bulunmaktadır. Tahminimiz ve kanaatimiz, veziriazamın 1595'te azlinden istifade ile Dubrovnik elçilerinin cumhuriyetin haklarını koruyacak belgeyi bir şekilde elde etmiş oldukları yönünde olmasına rağmen, bunu kanıtlayacak herhangi bir kaynak henüz elimizde bulunmamaktadır.

Sinan Paşa'nın başlatmış olduğu bu sorunlar manzumesi sabık veziriazamın ömrüyle de sınırlı kalmamış, onun kapağını açmış olduğu "*Pandora'nın kutusu*"ndan çıkan benzer problemler XVII. yüzyılda da cumhuriyetin başını ağrıtmaya devam etmiştir. Öyle ki, önceden kayıtlarda yer bulmuş olan Konavle'nin sancak yapılanmasına dair muamelelerin, -muhtemelen- defterlerde mevcut olan geçmiş kalıntılarına rastlayan

---

Ferhad Paşa Temmuz 1595'te önce azledilmiş, ardından aynı yılın Ekim ayında yakalanarak Yedikule'de boğdurulmuştur. Sinan Paşa ise böylece dördüncü defa sadarete geçmiştir. Ancak başarısız Eflak seferinin hemen akabinde derhal tekrar azledilmiş ve sadaret makamına bu sefer Lala Mehmed Paşa getirilmiştir. Bkz. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, IV, s. 346-350. Koca Sinan Paşa'nın ayrıntılı biyografisi için bkz. Ahmet Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri: 1520?-1596* (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

453 Osmanlı'da padişah adına ferman yazdırma yetkisi veziriazama, başdefterdara ve kadıaskerlere mahsus idi. Anlaşıldığı üzere Sinan Paşa, Hersek sancakbeyine sultanın ağzından bir ferman kaleme almış ve toplanan askerleri "*serdâr-ı ekremim Sinan Paşa'ya gönderesin*" diyerek kendini üçüncü şahıs pozisyonunda göstermiştir. Bkz. *DA., 7/2.1*, sv. 9 br. 406; Miovič, *Spisima I*, s. 68.

454 "*… ceddim Sultân Murâd Han zamânında virilan emr-i şerîf merhûm Sultân 'Osman Han zamânında tecdîd olub zamân-ı şerîfim(de) dahi şürûtıyla tecdîd olmuşdur*" ifadesi için bkz. *DA., 7/2.1*, sv. , br. 727 ve defter sûreti: *MAD.d.06004*, s. 74/3 (14 Zi'l-ka'de 1032 / 9 Eylül 1623). Diğer örnekler: *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 76/4 (belge no: 365) (8 Cemâziye'l-evvel 1019 / 29 Temmuz 1610); "*… cedd-i emcedim Merhûm Sultân Murâd Han tâbe serâhe zaman-ı şerîflerinde virilen emr-i şerîf birâder-i cennetmakarrım merhûman Sultân 'Osman Han ve Sultân Murâd Han tâbe serâhüma zamân-ı şerîflerinde dahi tecdîd eyledüklerin bildirüb zamân-ı devlet-iktirânımda dahi tecdîd olunmak ricâ itmeğin …*", bkz. *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 124/1 (belge no: 211) (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1050 / 7-16 Ekim 1640); ayrıca bkz. Glavina, *a.g.t.*, s. 116.

bir ricalin evvelki süreçleri gözden kaçırmış olmasından ileri gelen sebeplerle olsa gerek, Konavle'den asker ve/ya buna bağlı olarak bir takım vergilerin toplanması meselesi sonradan tekrar tekrar gündeme gelecek, lakin Dubrovnik elçilerinin yerinde hatırlatmaları ve arz-ı hâlleri dolayısıyla bu uygulamaları durduracak fermanlar Divan'dan çıkarılacaktı.[455]

I. Ahmed'in cülusundan sonra, bu sefer de civar bölgelerin maruz kaldıkları Uskok saldırılarına karşı bir güvenlik tedbiri olarak geçmişte "*İne-han Beğ'in tasarruf itdüği Konavle nâhiyesi kemâkân sancak olmak üzre*" olduğu bilgisine binaen bir ferman hazırlanmış, başına da Müteferrika Hızır'ın geçmesi salık verilmiştir.[456] Dahası, Dubrovniklilerin Uskoklara yaptıkları iddia edilen yardım ve yataklıkların aslının olup olmadığının araştırılması da yeni sancakbeyi Hızır Bey'e emredilmiştir.[457] Buna karşın alarm durumuna geçen Dubrovnik elçileri, Konavle ile alakalı önceki gelişmeleri ve 1591'deki davanın lehlerinde sonuçlanan neticesini ortaya koyarak bölgenin cumhuriyete olan aidiyetini ispat etmişler, böylece söz konusu iki ferman iki ay sonra iptal edilmiştir.[458]

Mevcut sultanın iktidarının son senesi olan 1617 yılının Ocak ayında ilk defa sadaret makamına gelen Halil Paşa[459]'nın, belki de tecrübe eksikliği ile ahvale henüz yeterince vâkıf olmamasından kaynaklanan sebeplerle, eski kayıtların arasında rastlamış olduğu Konavle'nin sancağa dönüştürülmesi hakkındaki belgelerden hareketle bu yönde yeni bir ferman çıkarmıştır. Veziriazamın, İne-han'ın geçmişteki faaliyetleri hakkında

---

455 *DA., 7/2.1,* sv. 10, br. 485 (Evâil-i Zi'l-kaʿde 1008 / 14-23 Mayıs 1600), 497 (Evâhir-i Zi'l-kaʿde 1009 / 23 Nisan – 2 Mayıs 1601); sv. 11, br. 538 (Evâil-i Safer 1013 / 29 Haziran – 8 Temmuz 1604); ayrıca bkz. Miovič, *Spisima I,* s. 68, 70, 71.

456 *DA., 7/2.1,* sv. 12, br. 560 (Evâsıt-ı Receb 1014 / 22 Kasım – 1 Aralık 1605); Miović, *Spisima I,* s. 70. Sultan I. Ahmed bu sırada henüz 16 yaşındadır ve Osmanlı iktidarı veziriazam Lala Mehmed Paşa'nın ellerindedir. Bkz. Uzunçarşılı, *a.g.e.,* IV, s. 362-363. Mehmed Paşa'nın sadaret döneminde ayrıca, Kanuni Sultan Süleyman devrinde verilmiş olan ve o zamanlardan itibaren süregelen, Dubrovniklilerin Gabela'ya tuz tedarikindeki tekel pozisyonunu kırması ve bu imtiyazı kaldırarak söz konusu piyasaya Venediklilerin de girebilmesini yasal hale getiren fermanı çıkartmış olması dolayısıyla kendisinin Dubrovnik'e karşı bir antipatisi olduğu ve/ya siyasî programının standart Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerinde esas olan bir takım uygulamaları Cumhuriyetin ve tüccarlarının aleyhine değiştirmek üzere kurgulamış olduğu izlenimi vermektedir. Bkz. sv. 12, br. 579 (3 Cemâziye'l-evvel 1015 / 6 Eylül 1606). Bu ferman iki sene sonra Kuyucu Murad Paşa'nın veziriazamlığı döneminde lağvedilmiş ve Dubrovniklilerin "*Gabela iskelesinden ve etrafında olan yalılardan Neretva deresinden Makarska'dan Dubrovnik'e varıncaya değin*" piyasaya tuz sağlama ve satma tekeli tekrar Dubrovniklilere verilmiştir. Bkz. sv. 12, br. 588, 589 (Evâhir-i Rebiʿü'l-evvel 1017 / 5-14 Temmuz 1608); Miović, *Spisima I,* s. 99.

457 *DA., 7/2.1,* sv. 12, br. 561 (Evâsıt-ı Receb 1014 / 22 Kasım – 1 Aralık 1605); Miović, *Spisima I,* s. 70.

458 *DA., 7/2.1,* sv. 12, br. 567 (Evâsıt-ı Ramazan 1014 / 20-29 Ocak 1606); Miović, *Spisima I,* s. 70.

459 Sadaret dönemi hakkında bkz. Uzunçarşılı, *a.g.e.,* IV, s. 368-369.

yanlış bilgilendirildiği, bundan ötürü de olayların örgüsü ve akışının hatalı olarak aktarıldığı belgeden anlaşılmaktadır. Belgede, Konavle'nin eskiden beri Osmanlılara ait olduğu, ancak Dubrovnik asilzâdelerinin bir takım hilelerle –muhtemelen maddî menfaat teminiyle– sancak olarak ihdas edilen Konavle'ye tayin edilen İne-han'ın buraya ulaşmasını engelleyerek geri göndermeleri sebebiyle sancağın başıboş kaldığı ve bundan ötürü devletin zarara uğradığından bahisle Foça, Nevesin, Mostar ve Blagay kadılarının Konavle'de kapsamlı ve tam tekmil bir tahrir yapmaları emredilmektedir.[460] Fermanda bulunan emrin yerine getirilmemiş, konunun bir daha mevzu bahis edilmemiş ve ortaya yeni bir belgenin de çıkmamış olmasından dolayı Dubrovnik elçilerinin meseleyi izah ile konunun aslı hakkında Osmanlı ricalini ikna ettikleri tahmin edilmektedir.[461]

Dubrovnik Cumhuriyeti, kendi diplomatik gayretleri, elçilerinin ikna çabaları, payitahttaki dostları ve rüşvetle kazanılan memurların yanı sıra sağduyulu hak bilir kimselerin de varlığıyla tüm bu gelişmelerin üstesinden gelmeyi başarmıştır. Yine de bazı zamanlarda, bir takım Osmanlı memurlarının azeb, kürekçi vs. gibi savaş hallerinin olağanüstü koşulları dolayısıyla sonradan yürürlüğe konan vergileri Konavle ahalisinden tahsil etmeye ve hatta bölgede asker toplamaya kalkışmaları ileriki yıllarda da vuku bulmuş, ancak Divan'dan çıkartılan fermanlarla bu teşebbüsler genellikle önlenebilmiştir.[462]

Geriye kalan ise, Osmanlı ricalinden ve taşra teşkilatından bazı görevlilerin devlet hesabına çıkar sağlamak amacıyla "*kantarın topuzunu kaçırmaları*" ya da kendi

---

460 Fermanda anlatılan tarihçede; Hersek'in fethi sırasında zapt edilen Konavle vilayeti, nahiyeleri ve köyleri ile müstakil bir sancak olarak teşkilatlandırılıp başına, bir zamanlar Semendire sancakbeyi iken vefat eden İne-han Bey'in getirildiği kayıtlıdır. Yeni sancakbeyi olarak görev yerine geldiği sırada Dubrovnik beyleri bir hal çaresini bulup İne-han'ın Konavle'ye ulaşmasına engel olmuşlar ve onun geri dönmesini sağlamışlardır. Bkz. *DA., 7/2.1*, sv. 13, br. 639 (Evâil-i Safer 1026 / 8-17 Şubat 1617).

461 Miović, *Spisima I*, s. 70.

462 Rumeli kadılıklarına gönderilen, bazı Osmanlı memurlarının Dubrovniklileri "*'acemi oğlanı iderüz*" diyerek tehdit ettikleri, hatta "*ahidnâmeye muhalif azebler oğlanı cemʿitmek*"te oldukları ve bu gibi yasa dışı uygulamaların önlenmesine dair 8 Cemâziye'l-evvel 1019 / 29 Temmuz 1610 tarihli ferman için bkz. *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 76/4 (belge no: 365). Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1050 / 7-16 Ekim 1640 tarihli bir ferman ise, bazı çavuşların "*Dubrovnik'e tâbi karyeler ahalisinden azeb nâmına beşyüz kimesne tahrîr iderüz*" diyerek ahidnâmeye ve III. Murad ile ondan sonra gelmiş padişahların vermiş oldukları fermanlara aykırı uygulamalarda bulunulmaması için çıkarılmıştır. Bkz. *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 124/1 (belge no: 211). Diğer örnekler: "*Dubrovnik'e müte'allık olan nahiyelere feth-i hâkânîden berü nesne teklîf olunmayub 'azeb ve kürekci ve sâ'ir teklîfden mu'âf iken olıgelana ve 'ahidnâmeye muhâlif … ba'zı çavuşlar varub nice teklîfler eyleyüb rencideden hâlî olmayub … 'ahd ü emâna muhâlif dahl ve ta'addî olunduğına rızâ-yı şerîfim yokdur…*" hükmü için bkz. *DA., 7/2.1*, sv. 15, br. 727 ve defter sûreti: *MAD.d.06004*, s. 74/3 (14 Zi'l-ka'de 1032 / 9 Eylül 1623). XVII. yüzyılın ortalarında dahi bazı çavuşların Konavle'deki karyeler ahalisinden vergi ve azeb askeri yapmak amacıyla adam toplamak üzere tahrir yapacaklarına dair sözler sarf ettikleri hakkında bkz. *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 68/2 (belge no: 52) (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649).

menfaatleri için giriştikleri işgüzarlıklar karşısında padişahın *emn ü emân*ına sahip Dubrovnik Cumhuriyeti'nin, himayedârı olan İmparatorluğun içinde gittikçe güç kazanan yozlaşmanın tesirlerine karşı uyanık olmak zorunda olduğu ve bu gibi sebeplerden ötürü toprak bütünlüğünden, egemenlik hakları ile dokunulmazlık güvencelerinden artık o kadar da emin olamayacağı idi.

2.4. İspanya'ya Tâbi Napoli Elçisinin Dubrovnik'ten Geri Gönderilmesi ve Arkasındaki Tarihî Süreç

"*Dubrovnik, iki değirmen taşı arasındaki buğday tanesi*"*

8-17 Mayıs 1626 tarihli, Divan'dan Dubrovnik beylerine (Küçük Senato üyelerine) hitaben yazılmış bir fermanın tarihî arka planında diplomatik bir teşebbüsler silsilesinin ilginç hikâyesi yatmaktadır. Aynı zamanda Dubrovnik'in, Batı Avrupa'dan Osmanlı payitahtına giden diplomasi yolunda Osmanlı ülkesinin giriş ve çıkış kapısı[463] niteliği ile bir çeşit diplomatik bekleme salonu özelliği taşıdığı da hem fermanda hem de olaylar esnasında müşahede edilmektedir. Fermanda, İspanya'ya tâbi Napoli valisi (kral naibi) olan Savoy prensi Filiberto tarafından İspanya adına Osmanlılarla barış müzakerelerini başlatmak üzere gönderilen elçinin eğer Dubrovnik'te ise derhal, İstanbul'a doğru yola çıktıysa yolda yakalanarak Dubrovnik üzerinden geri yollanmasına dair sert ve tehdit içeren bir hüküm bulunmaktadır. Bu konu biraz eşelendiğinde altından, İspanya'nın 1619'da niyetlendiği, fakat özellikle 1623'ten itibaren Habsburgların diğer kolu olan Avusturya kayserinin elçisi aracılığıyla, Osmanlılarla bir barış antlaşmasına gidecek yolun taşlarını döşemek amacıyla muhatabının nabzını yoklamasıyla teşebbüse geçirdikleri bir diplomatik hamleler yumağının ilk perdesi ve arkasındaki niyetler çıkmaktadır. Bilhassa İngiltere'nin İstanbul elçisi Thomas Roe'nun böyle bir barış ihtimali karşısında ülkesinin menfaatlerine karşı gördüğü ciddi sakıncalar, bu mesele üzerine yoğunlaşarak giriştiği diplomasi ve kulis faaliyetleri ile kendi gündemini oldukça meşgul etmesine yol açmıştır. Gelişen olaylar içerisinde Roe'nun, İngiltere kralının sekreteriyle olan yazışmaları sayesinde, bu siyasî ve diplomatik vetirenin en ayrıntılı bir şekilde kayıt altına alınmış kaynaklarını teşkil eden mektuplar da böylece kaleme alınmış

---

* Tarihçi Knolles'un, Dubrovnik'in Osmanlı ile İspanya arasında kalmışlığını betimleyen bu ifadesi için bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 174.

463 Bu tanımlama için bkz. Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, (çev. Gül Çağalı Güven, Özgür Türesay), İstanbul 2008 (3. Baskı), s. 47.

olmaktaydı. Bu sayede de gelişmelerin perde arkası ile gizli niyetlerin çok daha net olarak anlaşılacağı veriler kağıda dökülmüştü. Roe'nun yazışmalarından oldukça faydalanan Alman tarihçi J. W. Zinkeisen'in de bu konuya eğilmesiyle söz konusu fermanın çıkarılmasına giden tarihî süreç daha da aydınlatılabilmiştir.

İspanya kralları ile Osmanlı imparatorları arasında geçen yüzyılın büyük bir zaman dilimi boyunca sürmüş olan Hilal ile Haç'ın, Akdeniz'in Doğu ve Batı kutuplarının savaşı, 1580'deki ateşkes antlaşması ile sıcak savaş döneminin sona erdirilmesiyle[464] bir çeşit orta yoğunluklu yıpratma savaşı düzeyine indirgenmişti. Bilhassa İnebahtı Deniz Savaşı ve 1574'te Tunus'un nihaî olarak Osmanlı hâkimiyetine alınmasından sonra her iki taraf da kendilerini meşgul eden diğer iç ve dış problemler ve hâlihazırdaki ekonomik krizin tesirleri ile boğuşmaktayken, ağır ve masraflı büyük deniz savaşlarından kaçınmanın kendileri için daha uygun olacağına karar vermişlerdi. XVI. yüzyılda son defa 1591'de[465] olmak üzere söz konusu ateşkes birkaç defa yenilendikten sonra ihmal edilmiş ve 1619'a kadar her iki taraftan da bu yönde herhangi bir teşebbüse niyetlenilmemişti.[466]

Osmanlı'nın Orta Akdeniz'de süren hâkimiyet ve nüfuz mücadelesini Kuzey Afrika korsanlarına bırakması dolayısıyla bu durumdan en olumsuz etkilenenler İspanya tâbiiyetindeki İtalyan sahil şehirleri olmuştu. Bir yüzyıla yakın bir zaman boyunca İtalyan kıyılarını sürekli vuran Osmanlı korsanlarına karşı savunma amacıyla İspanya büyük masraflarla tahkimatlar inşa ettirmekte, mevcut olanları güçlendirmekte[467] ve Napoli, Sicilya, Sardunya ile Korsika'ya toplamda 20 bin kişiyi bulan askerî bir güç yerleştirmek, ayrıca denizlerde de bu sebeple 10 bin asker ve 18 bin köle barındıran 60 gemi ayırmak zorunda kalmaktaydı.[468]

---

464 Osmanlı-İspanya barış görüşmelerinin 1578'de başlaması ile ilgili olarak bkz. Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, II, Eren Yayınları, İstanbul 1989, s. 131.

465 Ateşkesin 1584, 1587 ve 1591 yıllarında yenilendiği hakkında bkz. Braudel, *a.g.e*., II, s. 345, 388.

466 Ateşkesin yenilenmesinin ihmal edildiği iki tarih arasında, 1609 yılında meydana gelen bir deprem sonucunda Nova kalesi yıkılmış, İspanyollara ait otuz parçadan oluşan bir filoysa bu durumdan istifade için şehrin bir iki mil yakınına kadar sokulmuştu. Sancakbeyinin Erdel Seferi'nde bulunması sebebiyle afet sonrasında oluşan savunma zafiyeti, Bosna defterdarının yetişmesiyle giderilmiş ve toplarını ateşleyerek filoyu uzaklaştırmıştı. Bkz. Kâtib Çelebi, *Fezleke [Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1656)]*, I, (haz. Zeynep Aycibin), Çamlıca Yayınları, İstanbul 2016, s. 418.

467 Osmanlı'ya tâbi korsanlar aracılığıyla sürdürülen psikolojik ve ekonomik yönü de bulunan bu orta yoğunluğa indirgenmiş savaş şeklinin İspanya'ya olan yıpratıcı etkileri bakımından, İspanyol ve İtalyan adaları ile sahil kentlerinde Türk korsanlarına karşı yapılan tahkimatlar, Sicilya'da dikilen kuleler ve sağlamlaştırılan surlara rağmen savunma hatlarının yetersiz kalışı ve baş gösteren büyük ödenek sıkıntıları hakkında bkz. Braudel, *a.g.e*., II, s. 136, 139-140.

468 Ahmet Büyükaksoy, İngiltere'nin İstanbul Elçisi Thomas Roe'nun Diplomatik Yazışmaları (1621-1628) (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü,

Pek çok denizci devlet gibi Venedik de her ne kadar Osmanlı korsanlarından kaynaklanan pek çok sorun yaşasa da İspanya'ya tabi ülkelerin onların ellerinden çektiklerinden oldukça memnundu. İspanya'da ise, bir türlü önüne geçemediği bu problemin halledilmesi yolunun Osmanlılarla diplomatik kanalları açmak olduğu ve muhtemel bir barış ile bu sorunun giderileceği ya da en azından görüşmeler esnasında ihtiyaç duyulan bir zaman diliminde korsan tehdidinin durdurulabileceği düşüncesi oluştu. Bu müzakere planını İspanyol hükümeti, Osmanlılara ve Avrupa'daki düşmanlarına karşı iki cepheyi birden güçlü tutmanın yıpratıcılığı ve tüketiciliği karşısında, İtalyan sularında ve şehirlerinde bulundurdukları askerî gücü ve bunlara ayırdıkları bütçeyi diğer cephelere kaydırabilmenin, böylece bu birliklere Protestan prenslere ve Venedik'e karşı hareket serbestliği kazandırmanın formülü olarak gördü ve bu planını uygulamaya koydu.

Tam da Otuz Yıl Savaşları'nın başlangıcının ertesi senesinde İspanya, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avusturya ile 1606'daki Zitvatorok Antlaşması'na, İspanya kralının Habsburgların diğer koluna mensup olmasına binaen dâhil olabileceği umuduna kapılmıştı. Bu niyetle, Avusturya elçisi Baron Mollart aracılığıyla Osmanlı hükümeti nezdinde İspanya adına diplomasi kapısının açılacağı hesaplanıyordu. Bu arada diğer yandan da payitahtta açık ya da gizli olarak, bazı Yahudilerin ve Cizvitlerin de kimi zaman müdahil ve yardımcı oldukları İspanyol temsilciler ortamı yoklamakta ve payitahttaki atmosfere ayar vermeye gayret etmekteydiler.[469] 1619'da Avusturya'nın, daha evvelden padişahın dostluğunu ve ahidnâmesini alma lütfuna erişen Hollanda ile aralarında yaşanan gelişmelere bağlı olarak Protestan temsilcilerin İstanbul'da devlet ricali ile görüşmeleri nedeniyle Osmanlı ricali nezdinde Avusturya'ya karşı mesafeli bir tutum oluşmuş olması dolayısıyla teşebbüse geçilemedi. Ancak ilerleyen süreçte Protestanların Prag Muharebesi'nde mağlup edilerek (8 Kasım 1620) bu meselenin soğuması üzerine Avusturya tekrar Osmanlılarla belli bir güven zemini inşa edebildi.[470]

1622'de İspanya'nın Osmanlı İmparatorluğu ile barış siyaseti güden Kont-dük Olivarez'in başbakanlığa geçmesinden itibaren İspanyol planının hayata geçirilmesi için düğmeye basıldı. Ancak Olivarez, İspanya'nın doğrudan göndereceği bir elçi yerine

İstanbul 2012, s. 333 (Roe'nun Sekreter Calvert'e Kasım-Aralık 1623 arasında İstanbul'dan yazdığı mektup, s. 332-334); Zinkeisen, a.g.e., IV, s. 163. Ayrıca İspanya'nın XVI. yüzyılın son yirmi yılında Osmanlılarla mevcut ateşkes sayesinde İtalya'daki birliklerini, Fransa'da savaşan ordusunu takviye etmek üzere geri çekebilmiş olduğunda dair bkz. Braudel, *a.g.e.*, II, s. 387.

469 Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 161-162.

470 Zinkeisen, a.g.e., IV, s. 163.

Napoli valisi kanalıyla bu barış görüşmelerinin yürütülmesini tercih etmekteydi.[471] I. Mustafa'nın ikinci defa tahta çıktığı 1623'te cülus tebriki için İstanbul'a gelen Avusturya elçisi, aynı zamanda İspanya ile barış için payitahttaki ortamı yoklamak, uygun gördüğü takdirde iki devlet arasında doğrudan müzakerelerin başlamasının zeminini hazırlamak ve bu amaçla İspanyol gemilerindeki 2000 kadar Osmanlı uyruklu forsanın teslim edileceğini vaat etmek yönünde talimatlandırılmıştı. Ancak İspanya'nın hâlihazırda Osmanlı müttefiki bazı devletler ile savaşın eşiğinde bulundukları düşünüldüğünde bu teklifler oldukça şüphe uyandırıcı bulundu ve ayrıca Osmanlıların, Avusturya ile İspanya'yı ayrı devletler olarak ele alan siyasetine takılan kayserin elçisi Kurz von Senftenau'nun girişimi bu nedenlerle geri çevrildi.[472]

İspanya gene de bu ilk teşebbüsü planlarını uygulamaya başlatmak için yeterli görmüş olacak ki, İtalya'da Osmanlı tehdidine karşı konuşlanmış askerlerini çekmeye ve Sicilya ile Napoli'ye bunun için ayrılmış olan ödeneğin yönünü de savaş cephesinin ihtiyaçlarına doğru kaydırmaya başlamıştı.[473]

1624'te bu sefer gizli bir müzakereci olarak ayarlanan, Yahudi asıllı olup Hıristiyan kılığına giren Isaac Cormoran, İspanya adına barış müzakerelerini başlatmak göreviyle İstanbul'a doğru yola çıktı. Benedikten rahibi Antonio Berill ise, daha önceden sarayın nüfuzlu kızlar ağası ile sultanın kız kardeşini celbetmiş, onlar da planlanan bu görüşme için veziriazam Kemankeş Ali Paşa'yı ikna etmişlerdi[474] ki, Cormoran Edirne'ye geldiğinde veziriazamın 3 Nisan'daki idamını haber alması üzerine geri döndü. Artık yeni veziriazam Çerkes Mehmed Paşa'nın ikna edilmesi gerekiyordu.[475]

Mevzunun, İngiltere elçisi Thomas Roe'nun kulağına gelmesi ile bu barışın ülkesi için arz ettiği olumsuz sonuçlara dair uyanan endişeleri, onun bu meseleyi öncelik arz eden konulardan biri olarak addederek gündemine almasını ve harekete geçmesini

---

471 Faroqhi, *a.g.e.*, s. 46-47.

472 Bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 333 (Roe'nun Sekreter Calvert'e Kasım-Aralık 1623 arasında İstanbul'dan yazdığı mektup, s. 332-334); Zinkeisen, a.g.e., IV, s. 163-164.

473 Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 367-368 (Sir Dudley Carleton'un Thomas Roe'ya mektubu, 22 Şubat 1623, s. 366-368).

474 Anlaşıldığı kadarıyla Ali Paşa, İspanya ile muhtemel bir barışı ciddiye almış ve bu yönde İspanya'nın yetkili bir elçiyi göndermesi için Napoli kral naibine mektuplar göndermişti. Roe, böyle bir hareketin İspanya nezdinde Osmanlı'nın zayıflığına atfedileceğini ve İmparatorluğun müttefikleri için de moral bozucu ve güven sarsıcı olacağını belirtmişti. Bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 571 (Budin Antlaşması'yla alâkalı olarak Sir Thomas Roe tarafından sadaret kaymakama verilen mülahaza, 20 Ocak 1625, s. 570-571).

475 Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 443-444 (Roe'dan Haberler, İstanbul, 24 Temmuz 1624, s. 441-444) ve s. 447-448 (Roe'dan Haberler, İstanbul, 7 Ağustos 1624, s. 446-448); Zinkeisen, a.g.e., IV, s. 164.

sağladı. Konu ile ilgili Buckingham Sarayı'nı bilgilendirmesinin akabinde meselenin arz ettiği riskler başkentte de ciddiye alınmıştı. Ardından, barış planının doğrudan Venedik'i de ilgilendirmesi sebebiyle baylo uyarılmış, onun aracılığıyla cumhuriyetle müttefiken İspanyolların hesaplarına karşı iş birliği sağlanmış, böylece konuya müdahil olan yeni aktör ile birlikte diplomasi trafiği de artmıştı. Bu sürece paralel olarak Roe da İstanbul'daki Venedik baylosuyla birlikte hareket edecekti.[476]

Bir sonraki yıl olan 1625'te Bolognalı Battista Montalbano aynı görev için yetkilendirilerek İstanbul'a gönderildi.[477] Vardığında Avusturya elçisi Lustrier'in himayesine girecek, Rum asıllı bir Cizvit olan Cannachi Rossi ve Benedikten rahibi Berill ile irtibata geçecek, onların görüşlerini, fikirlerini ve yardımlarını alacaktı. Osmanlı ricali ve saraydaki önemli kimselerin hoşnutluğu için gereken hediyeler için oldukça iyi bir biçimde finanse edilmişti. İspanya'dan aldığı talimatlar doğrultusunda Montalbano'nun müzakerelerde öne süreceği vaatler ise şunlardı:[478]

1. İlk olarak her iki devlet arasında nihaî bir barış olacaktı.
2. Bu onaylandığı takdirde İspanya, elindeki 400 Osmanlı uyruklu köleyi bırakacaktı.
3. Osmanlı sahillerine bir daha saldırı yapılmayacak, Osmanlı reayasının canlarına ve mallarına zarar verilmeyecekti.
4. Tüccarları, Doğu Hindistan kaynaklı olup Osmanlı ülkesine Kızıldeniz üzerinden gelen baharat, keten, ince dokuma kumaşlar gibi ürünleri İngilizler ve Hollandalılardan çok daha ucuza verecekler ve böylece Osmanlı gümrük gelirlerine büyük kâr sağlanacaktı.[479]

---

476 Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 487-488 (Sir George Calvert'ten Roe'ya 1 Ekim 1624 tarihli mektup). Cormoran'ın, İngiltere'nin Venedik ile bu konudaki iş birliği sayesinde takibe alındığı ve elindeki mektuplar ve talimatlarla birlikte yakalanması için Venedik baylosu ile temasa geçildiği hakkında bkz. *aynı tez*, s. 541 (Sir George Calvert'ten Roe'ya mektup, İstanbul, 24 Ekim 1624, s. 540-541).

477 Roe'nun, Montalbano'nun kimliğini ve misyonunu tespit ettiği ve bunu teferruatıyla amirine bildirdiği mektup için bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 700 (Roe'dan Sir Edward Conway'e mektubu, 28 Temmuz 1625, s. 700-705).

478 Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 700 (Roe'dan Sir Edward Conway'e, 28 Temmuz 1625, s. 700-705); Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 165-166

479 Bu vaat için ayrıca bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 712 (Roe'dan Sir Edward Conway'e Haberler, İstanbul, 12/22 Ağustos 1625, s. 711-714) ve 11 Ağustos 1625 tarihli haber, s. 714

5. İspanya kralı, Lehistan tahtı üzerindeki nüfuzunu Kazakları durdurmak ve onların Karadeniz üzerinden yağma ve talan faaliyetlerini engellemek için devreye sokacaktı.

Eğer bu şartlar ve vaatler Osmanlılar tarafından kabul edilirse,[480] Montalbano'nun ardından resmî bir İspanya elçisi gönderilecekti. Aksi halde temsilciye sağlanmış olan maddî destek, Osmanlı'nın dikkatini Karadeniz kıyılarına çekmek ve böylece onların Avusturya'ya karşı Erdel prensi Bethlen Gabor'a yardımlarını sekteye uğratmak amacıyla Kazakların daha da kışkırtılması için kullanılacaktı.[481]

Haziran 1625'te İspanya temsilcisi, Dubrovnik üzerinden İstanbul'a geldi.[482] Yolda geniş yetkilerle donatılmış bir elçi rolünü oynamış olmasına[483] rağmen öncelikli planı, Avusturya elçisi Lustrier'in payitahttaki temayülü anlayana kadar Montalbano'nun onun yanında sessizce gizlenmesi idi. Osmanlı ricali ise, İspanya ile müzakerelerin başlatılması konusunda önemli şüphelere sahipti ve bu teşebbüs ciddi bulunmadı. Dolayısıyla Lustrier'in bu amaçla veziriazamla görüşmesi yolunda gitmedi ve veziriazam Montalbano'nun sultanın huzuruna kabulü ile ilgili teklifini sertçe reddetti. Gerekçelerinin ana sebebini, İspanya'nın samimiyetine karşı duyduğu bariz kuşku üzerine kurarak elçiye hitap etti. İspanya krallarının 40 yıldır barış önerilerinde dürüst olmadıklarını, hiçbir zaman bu amaç doğrultusunda gerçek bir elçiyi doğrudan göndermemiş olduklarını, önceden hiçbir resmî bilgilendirmenin ne sultana ne de kendisine yapılmadığını, şu andaki durumun bile samimiyetsizliklerine dair sözlerini kanıtladığını belirtti.[484]

---

480 Roe, "Eğer o antlaşma devam ederse bütün Güney ve Doğu ticaretimizi yok edecektir" diyerek meselenin taşıdığı riskin vahametini amirine bildirmektedir. Bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 726 (Roe'nun Lord Conway'e mektubu, Heybeliada, 24 Eylül 1625, s. 725-726).

481 Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 700 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 28 Temmuz 1625, s. 700-705) ve 747 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 4/14 Kasım 1625, s. 746-751); Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 166.

482 Roe, temsilcinin Dubrovnik'e, mektubun tarihinden 28 gün önce ayak bastığını bildirmektedir. Roe'nun; gelen kişinin payitahtta dağıtılacak diplomatik hediyeler konusunda finansal açıdan oldukça desteklenmiş olması, öne süreceği teklifler hakkında henüz bir şey bilmemesi, bu yeni barış önerisinin riskleri karşısında meselenin daha gelişme aşaması olması dolayısıyla Osmanlı'nın kesin tavrını kestirememesi gibi kaygılarından ileri gelen heyecanı mektubuna yansımaktadır. Bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 688 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 10 Haziran 1625, s. 688-690); Zinkeisen, a.g.e., IV, s. 166.

483 Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 700 (Roe'dan Sir Edward Conway'e, 28 Temmuz 1625, s. 700-705).

484 Büyükaksoy, Roe'nun Yazışmaları, s. 695 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, Heybeliada, 13/23 Temmuz 1625, s. 693-696); Zinkeisen, a.g.e., IV, s. 168.

Hâlihazırda Avusturya ve İspanya Habsburgları ile Venedik arasında patlak vermesi beklenen savaş esnasında, Osmanlı'nın barış görüşmelerini başlatması ile dostu olarak addettiği Venedik'i[485] (ve tabii ki Bethlen Gabor'u da) ortak düşmanlar karşısında zor duruma düşürme ve "*kadîm düşman*"a avantaj kazandırma ihtimali İstanbul açısından hiç de riske atılabilecek bir şey değildi.[486] Bilhassa, İspanya'nın da bunu hedeflediği göz önüne alınırsa... Dolayısıyla Osmanlı resmî siyasetine[487] oldukça ters düşen bu hamleye devlet adamları hiç de sıcak bakmamaktaydı. Aksine, padişah Habsburglara karşı zor durumda kalan Venedik'i desteklemek ve askerî açıdan –tarihinde az rastlanır istisnaî– bir yardımda bulunmak üzere Venediklilere, onların Bosna beylerbeyinin birlikleri tarafından desteklenebileceğini teklif etmiş ve Arnavutluk'tan ücretli asker toplayabilecekleri yönünde müsaadesini içeren bir ferman vermişti.[488] Sen Mark, daha

485 "*Eğer İspanyollar bu barışı elde ederse, kadırgaları Venedik körfezinde bir hamle yapmak konusunda özgür olacaktır. Calabria, Sicilya ve Sardunya ve deniz sahilindeki garnizonları İtalya'da bir hizmet için özgür olacaktır. Oradan diğer yöne çevrilmesi çok önemli sonuçlar doğuracak olan 20.000 adam yükü harcayabilecekleri hesaplanabilir*", bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 689 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 10 Haziran 1625, s. 688-690).

486 Veziriazamın Roe'ya İspanya'nın Osmanlı nezdinde "kadîm düşman" olarak tanımlandığını belirttiği, onlarla asla herhangi bir görüşmenin olamayacağı yönünde sözlü olarak teminat verdiği, ancak Roe'nun yine de belli bazı endişeleri taşımaya devam ettiği hususunda bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 688-689 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 10 Haziran 1625, s. 688-690). 1626'da ise Roe, İspanya ile barış görüşmelerine karşı artık Osmanlı'da kesin olarak oluşmuş olan atmosfere dayanarak "*bu zamanda eski dostlarını eski düşmanlar için bırakmaları çok mantıksız olurdu. Ve İmparator, İspanya, Papa ve Lehistan arasında yapılacak olan bir birlik bize olacağı gibi bu devlet için de çok tehlikeliydi. Ve biz de bu girişimde birleşmiş prensler ile hiçbir başka çalışmanın getirilip geçemeyeceği korkusu ile bazı ihtilaflar yaratılmaya çalışıldığına inandık. Ve son olarak bu bizim dostluğumuzun dayandığı ticareti mahvedecektir*" demiştir. Bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 829 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 6-16 Mayıs 1626, s. 828-830).

487 Otuzyıl Savaşlarının henüz erken yılları olan 1620'lerin başlarından itibaren İspanya'nın Venedik topraklarına karşı deniz yönünden saldırıları ile tehdit oluşturması dolayısıyla daha II. Osman devrinde İşkodra, Delvine ve Avlonya sancakbeyleri ile buraların kadılarına, kale komutanlarına ve neferat ağalarına, ayrıca birer sûretlerini de Klissa, Hersek, Kırka ve Draç sancakbeyleri ile kadılarına ve neferat ağalarına gönderdiği fermanla, gerektiğinde İspanyollara karşı Venedik donanmasına yardıma koşmaları ve Venediklilerle birlikte müttefiken çarpışmaları emredilmişti. Bkz. *MAD.d.6004*, Cemâziyelevvel 1030 (24 Mart – 22 Nisan 1621), s. 14/1; Evâhir-i Cemâziyelevvel 1030 (13-22 Nisan 1621), s. 16/1; Faroqhi, *a.g.e*., s. 46; Yemişçi, *a.g.t*., s. 190.

488 Osmanlı tarafından, Milano'nun İspanya valisi eliyle Venedik'in kapısına dayanan savaş karşısında, özellikle de Valtuniye'nin kurtarılması ve savunulabilmesi maksadıyla, Sen Mark'ın ihtiyaç duyduğu askerî desteği sağlamak üzere Venediklilerden bir talep geldiği takdirde Bosna beylerbeyinin birlikleriyle yardıma koşmasının emredildiği, ayrıca idareleri altındaki topraklardan Venediklilerin paralı asker toplayabileceklerine dair birer sûretlerinin de Mora, Delvine, İşkodra, Yanya ve diğer bazı sancakbeylerine gönderildiği ferman için bkz. *MAD.d.06004*, , s. 113/2 (Evâhir-i Rebiülâhir 1034 / 31 Ocak - 8 Şubat 1625); Faroqhi, *a.g.e*., s. 46; Yemişçi, *a.g.t*., s. 189. Aynı konuda Venedik baylosunun Osmanlılardan aldığı ferman, buyruldu, hüccet ve mektupların sûretlerinin kayıtları için bkz. Serap Mumcu, *Venedik Baylosu'nun Defterleri*, *The Venetian Baylo's Registers (1589-1684)*, Hilâl. Studi Turchi e Ottomani, 4, Edizioni Ca' Foscari, Venedik 2014, s. 197 (Mektup no: 419, 420 ve 421), 199 (no: 426), 199-200 (no: 427), 200-201 (no: 430), 201 (no: 431), 202 (no: 435), 203 (no: 439). Bu gelişmenin Roe'nun mektuplarına yansıdığı ifadeleri için ayrıca bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 579 (Roe'dan Sir George Calvert'e mektup,

geçen aylarda Habsburg cephesinin Venedik sınırındaki Valtuniye (Valtellina)'yi ele geçirmesi sebebiyle, tam da bu zamanlarda cumhuriyet merkezinin maruz kaldığı tehdidi bertaraf etmek ve müttefiki Fransa ile irtibat yolunun geri kazanılması için birliklerini var gücüyle kuvvetlendirmek için teyakkuzdaydı.

Bu arada İspanya tarafı, bahsi geçen İstanbul'daki bağlantılar sayesinde kimlere hediyelerin gönderilerek hoşnutluklarının kazanılacağı ve böylece payitahtta şartları kendi lehlerine çekebilecekleri (yumuşatabilecekleri) konusunda perde gerisindeki araştırmalarına devam etmekteydi. Bu konuda belli bir ilerleme de sağlayabildiler. Sultanın üç kız kardeşi, has odabaşı, kapı ağası, Kaptan-ı derya Topal Receb Paşa ve eski Yeniçeri Ağası Bayram Paşa'yı barış müzakereleri için padişahı etkilemeye ikna ettiler. Dahası padişahın da onları dinlediği ve bir süre tesirlerinde kaldığı anlaşıldı. Bunun üzerine hiç olmazsa, geleceğine dair haber verilen İspanya elçisine "güvenli geçiş belgesi" verileceği tahmin edilmekteydi.[489]

Roe ise öncelikle, hâlihazırda teklifleri kuşkulu ve abartılı bulmuş olan veziriazamla görüşmelerinde, Montalbano'nun İspanya kralından onaylanmış resmî bir yetki belgesi ya da referans mektubu ile gelmediğini, eğer Napoli kral naibi tarafından resmî olarak gönderilmişse, bu sefer de bu kişinin girişimlerinin İspanya kralı tarafından çok rahatlıkla inkâr edilebileceğini, İspanya'da ise bu girişimlerin tersine olarak sultanın barış dileyen taraf olduğuna dair bir algı oluşturulmaya çalışıldığını, dolayısıyla tüm bunların da sultanın onuruna uygun düşmeyeceğini, yine onun ardından geleceği haber verilen İspanya elçisine dair yaydıkları haberlerin de gerçeği yansıtmadığını, ayrıca Vatikan papazının da böyle bir barışı ve vaat edilen teklifleri onaylamasının kesinlikle mümkün olmadığını, ilaveten İspanyolların teklif ve vaatlerinin gerçek dışı bilgilere

İstanbul, 7/17 Şubat 1625, s. 577-579). Bunların yanı sıra Dalmaçya kıyılarındaki Osmanlı korsanlarına uyarı niteliğinde olan ve Venedik'e karşı, bilhassa İspanyollarla birlikte mütecaviz hiçbir ittifaka girilmemesine dair ferman da Osmanlı'nın İspanya'ya karşı müttefiki olan Venedik'in mücadelesiyle daha sorunsuzca ilgilenebilmesi yönündeki siyasetinin bir yansıması idi (Fermanın muhatapları Klissa, Hersek, Kırka ve Racesne [Rahoviç ?] sancakbeyleri, kadıları, kale dizdarları ve neferat ağalarıdır), bkz. Mumcu, *aynı eser*, s. 158 (Mektup no: 313).

489 Roe, temsilci ve ona yardımcı olanlar hakkında "*uzaktaki gürültüsü pek çok dost elde etmiş ve padişahın yakınındaki bazı kişilere güven aşılamış olduğunu gördüm*" diyerek öğrenmeye muvaffak olduğu yukarıda geçen bilgileri rapor ettiği mektubu için bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 746 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 4/14 Kasım 1625, s. 746-751). Ayrıca Roe'nun "*... kadınların arka kapısına, saraya pek çok mesele taşıyan pratik bir rahip veya bir Benedict keşişinin gelişi... (ki,) bir ay içinde gelmiştir ve her ne kadar bu İspanyol aracı görüntüde az oynasa da komplolar karanlıkta geliştirilmektedir ve Türkiye ve İspanya arasındaki dostluk da böyledir*" sözleri ve veziriazamın da perde arkasında dönen dolapların farkında olduğuna dair "*vezir de onun* (Montalbano) *arkasındaki kirliliklerini keşfetmiş*" ifadesi için bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, 695 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, Heybeliada, 13/23 Temmuz 1625, s. 693-696). Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 169.

dayandıklarını ve mantıksızlıklarını çok ayrıntılı bir şekilde izah ederek onları tek tek çürütmüş, bu girişimlerin Osmanlıları oyalamak ve Habsburgların içinde bulundukları savaş döneminde onlara zaman ve avantaj kazanmak üzere tertiplendiğini açıklamış ve bu mütalaalarının padişaha da ulaştırılmasını rica ederek en güçlü ve tesirli hamlesini de böylece yapmıştı.[490]

Roe daha sonra sadaret kaymakamı,[491] diğer bazı rical ve saray mensuplarıyla[492] da aynı şekilde ikna görüşmelerinde bulundu. Ona göre İspanyolların barış görüşmeleri üzerinden yürüttükleri taktikle amaçladıkları bir diğer hedef ise; askerî kuvvetlerini İtalya'dan çekmenin risklerini ortadan kaldırmak, bu sayede birliklerini Avusturya ittifakıyla Protestan Alman prenslikleri üzerine göndermek, İtalya yollarında hâkimiyet kurmak, ayrıca Bethlen Gabor'a karşı avantaj sağlamak üzerine kuruluydu.[493] Böylece sadaret kaymakamı da Lustrier'e red cevabı vererek Montalbano ile görüşmedi.[494]

Roe, tüm diplomasi becerilerini ve ikna kabiliyetini kullanarak payitahttaki diplomatik çevrelerle ve Osmanlı nezdinde kulis faaliyetleriyle -tabir caizse- kırmızı

---

490 Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 751-754 (Roe tarafından veziriazama verilen, İspanya antlaşması teklifi hakkında mütalaa, İstanbul, 2 Ekim 1625); Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 168-171.

491 Roe'nun kaymakam ile görüşmesi, kaymakamın ona tüm içtenliği ile bu barışa engel olacağını ve bunu başaramayacak duruma düşerse istifa edeceğine dair İngiliz elçisiyle konuştuğu ve ayrıca bir başka görüşmelerinde kaymakamın Roe'ya; Budin paşasına gönderdiği bir talimatta, Avusturya ile Zitvatorok Antlaşması'nın yenilenmesine daha 16 aylık bir süre olması dolayısıyla padişahın bu antlaşmaya göre hareket edeceği ve yeni bir barışa gerek olmadığını bildirdiği hakkında bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 746-747, 748 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 4/14 Kasım 1625, s. 746-751); Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 169, 171-172.

492 "*... diğer ruhların sıcaklığında tehlike vardı. Onlar açık ve ciddi bir şekilde güvenli geçiş belgesinin elde edilmesini takip etmişlerdi. Bu yüzden ben biraz daha ileri giderek, müftünün, bostancıbaşının ve bazı diğer büyük bakanların gözlerini açtım*" bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 747 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 4/14 Kasım 1625, s. 746-751); Zinkeisen, a.g.e., IV, s. 171-172.

493 Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 754 (Roe tarafından veziriazama verilen, İspanya antlaşması teklifi hakkında mütalaa, İstanbul, 2 Ekim 1625, s. 751-754); Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 171.

494 "*... büyük kapı kapatılmıştı. Kaymakam belki de daha çok gerçeklik bekleyerek hiçbir zaman onunla görüşmedi veya bir antlaşmayı kabul etmedi. Bu yüzden kendisi karanlık içerisinde çalışmaya zorlandı*", bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 746 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 4/14 Kasım 1625, s. 746-751); Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 172.

alarm durumuna geçmişti.[495] Venedik baylosu[496]ndan sonra Fransa[497] ve Hollanda[498] elçilerini de ortak düşmanlarının niyetlerine karşı koyabilmek amacıyla uyandırarak yanına çekti ve onları da harekete geçirmeyi başararak iş birliği kurdu. Böylece Roe'nun da teşebbüsleriyle, Montalbano'nun görevine dair haberler İstanbul'daki elçilerin artık iyice teyakkuza geçmelerine sebep oldu.

Tüm bunlar olup biterken, veziriazamın Montalbano'nun kabulünü reddetmesi üzerine rahip Berill'in Kazakları Osmanlıların aleyhine kışkırtmak üzere harekete geçtiği anlaşıldı. Silistre sancakbeyi tarafından rahip, üzerinde taşıdığı Montalbano'ya ve Napoli kral naibine ait mektuplarla birlikte yakalandı. Bunun üzerine Montalbano İstanbul'dan acele olarak ayrıldı.[499] Yine de Avusturya elçisi, yukarıda geçen İspanyol barışı lehine teveccühlerini kazandıkları kimselerle temaslarını devam ettirdi[500] ve yeni bir girişim için kapı araladı.[501]

İspanya şimdiye kadar doğrudan resmî bir elçi göndererek, kendi kamuoyunda, Avrupa ve Vatikan nezdinde Osmanlılarla barış için ilk adımı atan ve bunu sağlamak için muhatabının ayağına giden taraf olmanın vereceği utanç[502] dolayısıyla resmî elçisinin

---

495 Zitvatorok Antlaşması ve yenilenmiş metninin Roe tarafından talep edildiği, yaptığı incelemelerde antlaşma maddeleri içerisinde İspanya kralının da barışa dâhil olabileceği ile ilgili bir kapsama olmadığının tespiti ve kendisinin vezir ve Hollanda elçisi ile birlikte çalışma yapmış oldukları hakkında bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 1118 (Roe'nun, Magdebourg yöneticisinin ricası üzerine vezirle yaptığı görüşme, İstanbul (tarihsiz), s. 1117-1120); ayrıca bkz. *aynı tez*, s. 1127 (Roe'nun vezirle görüşmesi, İstanbul, 10 Kasım 1627, s. 1125-1128).

496 Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 748 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 4/14 Kasım 1625, s. 746-751), s. 762-763 (Lord Conwey'in Roe'ya mektubu, 12 Kasım 1625, s. 761-765). Ayrıca bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 172.

497 Zinkeisen, a.g.e., IV, s. 170-171.

498 Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 698 (Roe'nun İstanbul'daki Hollanda Elçisine mektubu, Heybeliada, 27 Temmuz 1625, s. 698-700).

499 Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 747 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 4/14 Kasım 1625, s. 746-751). İlerleyen günlerde Roe, bu acele ayrılışın arkasında yatan ve buna sebebiyet veren gelişmeleri de öğrenmiş ve mektubuna ilave etmiştir, s. 751; Zinkeisen, a.g.e., IV, s. 172. Ayrıca Roe'nun söz konusu gelişmeler hakkında Canterbury Başpiskoposuna bilgilendirme mahiyeti taşıyan mektubu için bkz. s. 794 (793-796).

500 Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 748 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 4/14 Kasım 1625, s. 746-751).

501 "*İmparatorun elçisi, İspanya antlaşması için taze bir yol açmıştır. Buraya önceden gönderilen ulak Napoli'ye geri dönmüştür. O meseleyle alâkalı olarak elçinin veya onu gizli bir şekilde daha tehlikeli olan parayla elde etme yoluyla ilgili kesin bir kararın 14 gün içinde gelmesi beklenmektedir*", bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 798 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 25 Şubat 1625, s. 797-799).

502 1577'de Osmanlı-İspanya arasında barış müzakerelerini başlatma çabaları sırasında da İspanya gerçek bir elçi göndermekten sakınmıştır. Ancak Osmanlı'nın kararlı tutumu karşısında II. Felipe bazı temsilcilerini göndermek durumunda kalmıştır. İspanyol temsilciler, tanınma olasılığı karşısında İstanbul'da o kadar utanarak gezmişlerdir ki, müzakerelerin gizli tutulmasını istemişler ve müzakerelere gidip gelirlerken yüzlerini örtmüşlerdir. Bu onlar için "*Türkler nezdinde kendilerini küçültmüş*" olmakta eş değerdeydi. Bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, III, s. 356-357.

yolunu açacak ön temsilcilerini dolaylı yollarla seçmiş, onların Osmanlılarla muhtemel görüşmelerini ve barış müzakerelerini gizli tutma niyetiyle hareket etmişti. Diğer yandan da ülkesinde, sultanın barış müzakerelerini başlatmayı talep eden taraf olduğu algısını oluşturmak için de bir teşebbüse girdi. Bu amaç için hazırlanan ve sultanın sahte imzasının bulunduğu bir yazı el ilanları şeklinde çoğaltıldı, ayrıca "*padişahın onlardan barış dilendiğine dair bütün Hristiyanlıkta kitaplar basılıp dağıtıldı*"[503] ve eski temsilcilerden Yahudi Cormaro Napoli'den Madrid'e, sanki padişahın temsilcisiymiş gibi gönderildi.[504] Ancak, önceden Roe'nun da İspanya'nın girişimleri hakkında veziriazamı bilgilendirdiği bu hilenin tamamen ortaya çıkmasıyla İspanyol sarayı ve hükümeti büyük rezillik yaşadı ve bu olay Osmanlı'nın tavrını iyice keskinleştirdi.[505]

Nisan 1626'da Napoli kral naibi yeniden, yakın zamanda yola çıkacak olan elçilik heyetinin haberini vermek ve onlar için Dubrovnik'ten ve Osmanlı hükümetinden güvenli geçiş hakkı almak üzere resmî onay mektubuyla birlikte İspanyol bir temsilciyi, geliş haberinin hoşnutsuzluk uyandırdığı İstanbul'a gönderdi. Temsilci, bir Napoli kalyonuyla Dubrovnik'e inmiş, resmen karşılanmak üzere bir devlet töreni beklemiş, ancak umduğunu bulamayınca yakın bir manastıra yerleşerek gizlenmişti. Daha sonra Napoli temsilcisi, veziriazam tarafından verildiğini iddia ettiği ve Dubrovnik idarecilerine hitap eden bir mektubu onlara gönderdi. Dubrovnikliler, bu mektuba dayanarak onu İstanbul'a götürmek amacıyla yanına iki Osmanlıyı eşlik etmek üzere verdiler. Venedik baylosu ise bu haber üzerine hemen harekete geçti ve gelen temsilcinin Osmanlı tarafından kabulünü engellemek için İngiliz ve Fransız elçileriyle dayanışmalı olarak payitahtta görüşmelere başladı.[506]

---

503 Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 754 (Roe tarafından veziriazama verilen, İspanya antlaşması teklifi hakkında mütalaa, İstanbul, 2 Ekim 1625, s. 751-754) ve s. 829 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 6-16 Mayıs 1626, s. 828-830).

504 Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 594 (Roe'dan Sir Edward Conwey'e mektup, İstanbul, Şubat 1625, s. 592-595; Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 173.

505 "*... bir mektup aldım. Tamamen sahteydi ve saçmaydı. Bunu tercüme ettirdim ve suretlerini vezirlerle verdim, gerekli olduğu üzere onlar hakkında yorumda bulundum. Onlar bunu o kadar büyük bir aşağılama olarak gördüler ki, hiçbir İspanyol'a kabul vermemeye veya bir antlaşmayı duymamaya karar verdiler. İlk olarak müftü (şeyhülislam) ve hukukçuların başlarıyla (kadıaskerler) konuştum. Onlar beni kaymakama gitmem ve kendisini bu yeni beyefendinin varışıyla ilgili olarak bilgilendirmem ... konusunda cesaretlendirdiler*", bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 829 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 6-16 Mayıs 1626, s. 828-830).

506 Venedik'e tâbi Catara (Kotor ?) valisinden İstanbul'daki Venedik baylosuna, Roe'nun mektubundan 10 gün önce "olağandışı" olarak ifade ettiği mektubun geldiğine dair bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 828, 829 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 6-16 Mayıs 1626, s. 828-830).

İlerleyen süreçte, elçilerin iş birliği halindeki kulis faaliyetlerinin de katkılarıyla[507] Osmanlı hükümeti, gelecek elçinin Dubrovnik'te ise bekletilmeden, eğer İstanbul'a doğru yola koyulduysa yolda yakalanarak Dubrovnik üzerinden geri gönderilmesi emrini verdi.[508]

O sıralarda İspanyol elçi Dubrovnik'ten yola koyularak dokuz gün kadar ilerlemişti ki, yolda atından düşerek üç kemiğini kırması dolayısıyla Dubrovnik'e tedavi amaçlı olarak geri götürüldü ve gizlice Aziz Dominicos Kilisesi'ne yerleştirildi.[509] Osmanlı görevlileri onun kendilerine teslim edilmesini istediyseler de, hem Dubrovnik'in İspanyollarla olan iyi ilişkilerinin zedeleneceği kaygısı, hem şehrin tarafsız bölge statüsüne halel geleceği endişesi ve ayrıca bunu cumhuriyetin egemenlik haklarına bir

---

507 Roe, fermanın hazırlanışı ve gönderilişine şahit olarak bu safhaları şöyle betimlemiştir: "*Bugün* (6 Mayıs) *Dubrovnik'e gönderilecek olan hükümlerin durumu üzerine buluştuk* ... (Osmanlı) *Cumhuriyete bundan sonra İspanya kralının herhangi bir vekiline yardım etmemesi veya karışmaması için Ragusa'ya da bir hüküm göndermiştir ... Bugün o hükümleri 4 atlıyla birlikte gönderdik. Onlara bütün yolları gözetmelerini ve güvenli bir şekilde bu beyefendiyi bu topraklardan çıkarmalarını istedik*", bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları,* s. 829-830 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 6-16 Mayıs 1626, s. 828-830) ve s. 831 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 8 Mayıs 1626, s. 830-831). Ayrıca bkz. Zinkeisen, *a.g.e.,* IV, s. 173.

508 " TUĞRA

Mefâhiru'l-ümerâʿi'l-milleti'l-Mesîhiyye merâci'u'l-küberâʿi't-tâifeti'l-İseviyye Dubrovnik beyleri hutimet ʿavâkıbuhum bi'l-hayr tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak maʿlûm ola ki,

İspanyalular kadîmden Âsitâne-i Saʿâdet-i Âşiyânım ile düşmanlık üzere olub nice zamândan berü Bâb-ı Sa'âdet-meʿâbıma doğruluk ile mürâca'ât idüb sulh ü salâh üzere olan mülûk-ı Nasârî üzerine fırsat bulmak içün geçen sene İspanya'ya tâbi' Anabolı (Napoli) hâkimi tarafından Südde-i Saʿâdetim'e bir adem gelüb İspanya kralı Südde-i Saʿâdetim ile sulh ü salâh murâd idindüğin îʿlâm eyledikde İspanya kralları kadîmî düşman olduğından ma'adâ sulh ricâ eyledüği mahzâ kendünün raib kasdı muktezâsınca Âsitâne-i Sa'âdetim ile musâfât üzere olanlara galebe kasdı içün hîleye sâlik olub sadâkat üzere dostluk içün olmaduğı zâhir olmağla ilticâ ve istida'âsı makbûl-ı hümâyûnum olmayub redd olunmuşdı hâlâ İspanya kralının Anabolı tarafından bu husûs içün müstakil ademleri Dubrovnik'e gelüb andan Âsitâne-i Saʿâdetim'e gelmek üzere oldukları mesmû'-ı hümâyûnum olmağın hareketde bulunurlar ise Memâlik-i Mahrûsem'den ihrâc ve memleketlerine 'avdet itdirmek bâbında emr-i şerîfim ile Dergâh-ı Muʿallâm çavuşlarından Süleyman Çavuş zîde kadrehu irsâl olunmuşdur buyurdum ki,

Hükm-i şerîfimle mezbûr vardukda mezkûr İspanyaluları bu cânibe gelürken yolda rast gelüb vilâyetlerine 'avdet itdirmek içün Dubrovnik'e iletdikde veyâhud henüz Dubrovnik'de bulunurlarsa aslâ teʿhîr ve terâhi eylemeyüb vilâyetlerine irsâl eyleyesiz şöyle ki ihmâl ve müsâhelenüz sebebi ile vilâyetlerine irsâl olunmayub ve mezbûrlardan bu cânibe bir kimesne geldüği maʿlûm-ı şerîfim ola bir vechle 'özriniz makbûl-ı hümâyûnum olmayub mesʿûl olursız bilmiş olasız ve mukayyed olub min ba'ad İspanya tarafından bir ferdi bu cânibe göndermekden hazer üzere olasız şöyle bilesiz ʿalâmet-i şerîfe iʿtimâd kalasız. Tahrîren fî Evâsıt-ı şehr-i Şa'bânü'l-mu'azzam sene hams ve selâsîn ve elf SAHH".

Dubrovnik beylerine elkâblarıyla olan başlangıç hitabı fermanın orijinalinde mevcut olup, defter kaydında "*Dubrovnik beğlerine hükm ki*" şeklinde kısaltılarak yazılmıştır. Ayrıca gönderilen çavuşun adı Dubrovnik Devlet Arşivi'nde bulunan fermanın orijinalinde mevcut olup Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde muhafaza edilen defter kaydında bulunmamaktadır. Bkz. *DA., 7/2.1,* sv. 16, br. 787 (A 8, 111) (orijinal belge); *MAD.d.06004*, s. 125/3 (defter kaydı) (Evâsıt-ı Şaʿban 1035 / 8-17 Mayıs 1626); Fermanın Hırvatça çevirisi için bkz. Miović, *Spisima I,* s. 55-56; ayrıca bkz. Faroqhi, *a.g.m.,* s. 47.

509 Roe, bu kaydı 23 Mayıs 1626 tarihinde yazmış ve fermanı götüren 4 atlının 18 gün önce yola çıktığını mektubunda haber vermiştir. Bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 838 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 5 Haziran 1626, s. 838-841).

ihlal anlamında değerlendirmelerinden kaynaklanan hassasiyetlerinden ötürü bu talebi reddettiler. Yine de temsilci Osmanlıların önünde gemiye bindirildi ve Napoli'ye geri yollandı. Senatodan veziriazama yazılan bir özür mektubuyla da Dubrovnikliler, bu gelişmeler içerisindeki davranışlarının gerekçelerini sundular ve özür dilediler.[510]

Bu fermanın gönderilmesinden sonra değişen sadaret kaymakamının İspanya ile barış taraftarı fraksiyon içerisindeki bir paşa olması dolayısıyla Roe, yeniden ve tekrar İspanya tarafından beklenen bir teşebbüsten bahsetmektedir. Ancak ona karşı dengeleyici bir güç unsuru olarak yeni kaptan-ı deryanın varlığından duyduğu güven dolayısıyla pek de endişe etmemektedir.[511]

Osmanlı'nın İspanya ile muhtemel barışı, İngiltere'nin Levant ve tüm Akdeniz'deki ticarî menfaatleri üzerinde yıkıcı bir etkisi olurdu. Bunun sonucunda Cebelitarık Boğazı'nın İngilizlere kapatılması anlamına gelebilecek olan gelişmeler, Venedik ile Fransa'nın ticaretine belki dolaylı olarak, fakat İngilizlerin Akdeniz'deki çıkarlarına (ve aslında aynı gerekçelerle Hollandalılara da) doğrudan darbe olurdu.[512] Gerçi Hollandalıların ticarî faaliyetlerinin asıl yönü okyanuslar olsa da 1612 yılında I. Ahmed'den aldıkları ahidnâme ile onlar da Cebelitarık'tan geçerek Levant'ta ticaret yapabilme izni almışlardı. Hâlbuki Fransa ve Venedik'in de –ticarî yönden olmasa da güvenlikleri açısından– muhtemel bir Osmanlı-İspanya barışından en az İngiltere kadar, belki de daha fazla kaygı ve endişe duymalarına neden olacak geçerli sebepleri vardı. Bu iki devletin İspanya ile husumetleri ve kapılarına dayanmasını bekledikleri savaş

---

510 "*Dubrovnik'e gönderilen habercilerimiz geri dönmüşlerdir. Napolili beyefendiyi şehirde bulmuşlar, mektuplarını düke ve idareciye göndermişler ve onlardan onun kendilerine verilmesini istemişlerdir. Fakat onlar kendi özgürlüklerinin bu kadar ihlal edilmesini reddetmişler, fakat padişahın isteğini yerine getireceklerine söz vermişlerdir ve bu amaç için kaymakama kompliman niteliğinde, İspanya'yı da bu devleti de kızdırmaktan korkan soğuk bir mektup yazmışlardır ... Dubrovnik elçisi her gün haracıyla birlikte burada beklenmektedir. Onun her ne kadar yarı İspanyol olduğunu bilsek de onlara en azından bu meselede tarafsız kalacakları bir ihtarın verileceğini düşünüyoruz*...", bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 879 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 31 Temmuz 1626, s. 875-880); Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 173-174.

511 Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 856 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 5 Temmuz 1626, s. 855-856) ve ayrıca "*İspanya'yla yapılacak olan anlaşmanın ölümcül bir yara aldığını umuyorum. Zira habercilerimiz hükümle birlikte Dubrovnik'e gitmiş olmalarına rağmen geri dönmediler. Fakat duyduğumuz kadarıyla bütün yolları durdurmuşlardır ve her şehirde hiçbir İspanyol vekilinin kabul edilmemesi emredilmiştir. Ve biz de görevli olan beyefendinin bulunduğundan ve güvenli bir şekilde bu topraklardan çıkardıklarından şüphe duymadık*" ifadesi için bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 864 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 16 Temmuz 1626, s. 858-865). Aynı türden bazı haberler ile ilgili olarak Bohemya Kraliçesi'ne yazdığı bir mektupla onu da bilgilendirdiğine dair bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 867 (İstanbul, 16-26 Temmuz 1626, s. 865-868).

512 Roe'nun değerlendirmeleri için bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 829 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 6-16 Mayıs 1626, s. 828-830); Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 167.

(İspanya'nın Milano valisinin Valtuniye'yi zaptının ardından Venedik ile, 1628'de ise Fransa ile aralarında savaş başlayacaktı), özellikle de Habsburgların İtalya'daki birlikleri üzerinden Venedik aleyhindeki hazırlıkları karşısında varlığından güvence duydukları büyük bir güç idi Osmanlı İmparatorluğu. Onun bir barış antlaşmasıyla nötralize edilmesi ve tarafsızlaştırılması yoluyla pasifleştirilmesi, öncelikle bu müttefik iki devletin İspanya'nın hedefi haline gelmesine ve büyük avantaj kaybetmelerine yol açardı.

Dubrovnik Cumhuriyeti açısından bakılacak olursa, bu barışın kendisi için herhangi bir sakıncası olmayacağı tahmin edilebilir. Hatta kendi stratejik konumu açısından son derece fayda taşıdığı dahi öne sürülebilir. Neticede her iki taraf da kendi güvenliği açısından lehinde olan devletlerdi; kendisi Osmanlı'nın "*sadık ve itaatkâr haracgüzârı*" idi, İspanya ve ona tâbi İtalyan hükümetlerinin ise dostuydu ve aralarında yüzyıllardır süren, siyasî ve ticarî yönden köklü ve iyi ilişkileri vardı. Geçen yüzyıla yayılan ve etkileri bu yüzyıla da taşan Akdeniz'in iki kutupluluğunun bir barışla yatışması veya nihayet bulması, kendisinin bu kavgada arada kalma riskini de ortadan kaldırırdı. Öyle ki, daha önceki yıllarda İspanya ile Osmanlı'nın aralarındaki düşmanlıktan kaynaklanan birçok gelişmede İngiltere, Fransa ve Venedik elçileri payitahtın huzurunda İspanyollara destek verdiklerine dair Dubrovnik Cumhuriyeti aleyhinde şikayetlerde bulunarak onu zor duruma düşürmemişler miydi?[513] Hem böyle bir barışın imzalanması

---

513 İstanbul'daki Venedik, İngiliz ve Fransız konsolosları, Dubrovnik aleyhine karalama yapmakta ittifak halindeydiler. İddialarını dayandırdıkları vakaların hakikati yansıtması ise Dubrovnik elçilerini Osmanlı'ya mevzuları izah etmede son derece güç durumlarda kalmalarına sebebiyet vermekteydi. Bu konuda Osmanlıların düşmanlarına yapılan yardımların ve verilen desteklerin Dubrovnikli bağımsız kaptanlar tarafından müstakilen gerçekleştirildiği, buna karşı ise Cumhuriyet'in elinden yasaklamalar ve hukukî yaptırımlar dışında bir şey gelmediği ise elçilerin savunma ifadelerinin temel argümanlarını oluşturmaktaydı. Söz konusu ithamlar ve olaylar şu şekilde sıralanabilir: 1569-1573 savaşları sırasında İspanyolların Osmanlı donanmasına karşı Dubrovnik limanında üslendikleri ve ihtiyaçları için tedarik yapmışları ki, bir İspanyol belgesinde de yer bulmuştu. Bkz. Arıkan - Toledo, *a.g.e*., s. 307. 1592 senesinde ise Venedik, İngiliz ve Fransız elçileri tarafından müttefiken Divan'a Dubrovnikliler aleyhinde ithamkar bir dilekçe sunulmuştur. Dilekçede kendi topraklarında İspanya kralı için 12 gemi inşa ettikleri ve kendileri için Osmanlılardan ihraç izni sağladıkları mısır ve hububatının gerçekte İspanya'ya gittiği yer almıştır. Bkz. Harris, *a.g.e*., s. 104. Bunun dışında 1588'de Dubrovnikli kaptanlar, İspanya'nın İngiltere ve Hollanda'ya karşı savaşı sırasında da İspanyol deniz kuvvetlerinin farklı kademelerinde toplamda 176 gemi ile varlık göstermişlerdir. Dubrovnikli Ohmuçeviç ailesine ait olan ve kendilerine 12 Apostol denilen filo meselesi ise en fena adı çıkmış ve en utandırıcı olanıydı. Bu gemilerden üçü 1594'de Osmanlılar tarafından yakalanmış, bunun üzerine Dubrovnik "*Ohmuçeviç'in Dubrovnik'e garazı sebebiyle ihanet ederek İspanya kralına hizmet ettiğini*" ibraz etmişti. Bu filo ayrıca 1590'larda İngilizlere karşı İrlanda'yı ayaklandırmak için de kullanılmıştı. Bu gemiler muhtelif kötü sonlarla karşılaşmışlar, ancak bu aile ve diğer bazı Dubrovnikliler İspanya hizmetinde bulunmaya devam etmişlerdi. Bkz. Harris, *a.g.e*., s. 105. Cumhuriyetin samimi gayretlerine rağmen bir türlü önleyemediği söz konusu yardımlar ise hiç de azımsanamayacak bir seviyedeydi. Öyle ki, 1584-1654 yılları arasında neredeyse 300 kadar Dubrovnik gemisi İspanyol donanmasının çeşitli hizmetlerinde bulunmuştu. Bkz. Biegman, *a.g.e.*, s. 127-128. Ayrıca bkz. Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık*, s. 61-62; Glavina, *a.g.t*., s. 34. Ayrıca Venediklilerin 1617'de Dubrovnik'e ve tâbi

sonucunda İspanya'nın ibrelerini Venedik'e karşı döndürmesi sayesinde Dubrovniklilerin Akdeniz ticareti ne kadar da fazla avantajlar kazanırdı? Bu soruların cevaplarını kestirebilmek her ne kadar tahmin edilebilir olsa da net cevaplar verebilmek bu barışın neticelenmemesi dolayısıyla mümkün olamamaktadır.

Osmanlı ve müttefik elçilerin, Habsburg tarafının İspanyol barışı için tekrar bir deneme daha yapacağının beklentisi altında 1627'te, bu kez Fransız asıllı tecrübeli bir devlet adamı olan Rodolpho Kyllmye Avusturya elçisi olarak Dubrovnik'e çıktı. Senatoya kayserin pasaportu ve Napoli kral naibinin mektupları ile birlikte Budin beylerbeyi Murtaza Paşa'dan aldığı güvenli geçiş belgelerini sundu. Dubrovnikliler, henüz geçen seneki tecrübelerin tesiriyle olsa gerek, onun şehirde fazla oyalanmasını uygun bulmadılar ve elçi bir Napoli fırkatasıyla limana indikten iki gün sonra payitahta doğru yola koyuldu. Başkentte onunla ilgili kaygılar dolayısıyla ilk etapta Avusturya elçisiyle görüşmemesi için gözetim altına alındı. Daha sonra vezir tarafından ağırlanmaktan ziyade –tabir caizse– sorgulandı. Geliş güzergâhı oldukça merak uyandırmıştı: Eğer kayserin elçisiyse neden Viyana'dan Osmanlı topraklarına giriş kapısı olan ve onunla ilgili işlerin görüşüldüğü Budin'den girerek Murtaza Paşa ile görüşmemişti de bunun yerine oldukça uzun ve dolambaçlı bir yol izlemişti? Kyllmye'nin vezire İspanya ile ilgili bir görevi ve referansı olmadığını temin ettikten sonra dokümanları, pasaportu ve referans mektubu iyice incelenmiş ve onun bir İspanyol ajanı olabileceğine dair şüpheler dağıldıktan kısa bir zaman sonra, elçisi olduğunu iddia ettiği kayser ile ilgili meselelerin görüşüldüğü Budin'e gönderilmişti.[514]

Artık bu tarihlerden sonra gücünün gerileme sürecine girmesi ile birlikte İspanya gittikçe Osmanlı nezdinde çekinilecek bir tehdit unsuru olma niteliğini kaybetmeye başladı.[515] 1626 yılı bir bakıma, İspanya'nın Akdeniz'de son bir atılımının tarihidir ki,

topraklarına gerçekleştirdikleri saldırılar için Dubrovniklilerin İspanyollara yardım ettiklerini öne sürerek teşebbüslerini Osmanlı nezdinde meşrulaştırmaya çalıştırdıkları hakkında bkz. Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık*, s. 62, 73. İngiliz ve Fransız elçilerin Dubrovniklileri, İspanyollarla birlik oldukları yolunda Osmanlı merkezine yaptıkları şikâyetleri ise her ne kadar Dubrovnik elçilerine soğuk terler döktülerse de, Dubrovnik dış politika üreticileri ve bunları uygulayan elçiler her daim kıvrak zeka ve gayretle başarılı bir tezyif ortaya koymuşlar, ancak armada meselesindeki gibi, İspanya filolarındaki şüphesiz mevcudiyeti açıklamak için had safhada telbisat (telbis: ayıbı, kusuru örterek iyi göstermek; suret-i haktan görünerek hile ile aldatmak; çoğulu: hileler, oyunlar) gayreti ile diplomatik başarı göstermişlerdi. Cumhuriyetin resmî desteğini şiddetle ve sonuna kadar reddetmişler ve bu yardımların münferit olduğunu belirtmişlerdir. Ancak Dubrovnik menfaatlerinin İspanya ile beraber görülmesine dair Batı dünyasındaki genel kanı artık yerleşmiş gözükmekteydi.

514 Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 996-998, 1001 (Roe'nun Sir Edward Conway'e mektubu, İstanbul, 17-27 Şubat 1627, s. 995-1002).

515 Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 174.

ardından İberya'nın, yani Akdeniz'in Batı kutbunun sönüşü gerçekleşmiştir.[516] 1630'dan sonraysa artık İspanya, Osmanlı için dikkate alınacak bir taraf olmaktan tamamen çıktı. Bu tarihlerden itibaren bilhassa Floransalı ve Maltalı korsanların arz ettikleri sorunlar Osmanlı gündeminde daha bir ön plana geçti.[517] Dolayısıyla da Akdeniz ve Avrupa'daki mücadelede çaptan düşen İspanya'nın Osmanlı başkentinde temsilinin önünde bir engel kalmamamasıyla yüzyılın ortalarında Krallığın İstanbul'a yolladığı elçi eskisine nazaran daha rahat kabul gördü. Elçinin Osmanlı ülkesine giriş ve çıkış kapısıysa yine Dubrovnik idi.[518]

Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Osmanlı İmparatorluğu ile İspanya arasında zor durumda kaldığı son gelişmeler bunlardı. Böylece, tarihçi Knolles'un ifadesiyle Dubrovnik'in "*iki değirmen taşı arasındaki buğday tanesi*"[519] hali de sona eriyordu.

2.5. Adriyatik'te Rekabet ve Husumet: Osmanlı Himayesinin Kanatları Altında Dubrovnik ile Kadim Düşmanı Venedik Kaynaklı Tehditler ve Saldırılar

"*Venedik … deniz kenarında donanması eksik değildi.*
Halvet eline girdiği ili fırsat buldukça vururdu"*

Biri Adriyatik'in kuzeyinde, diğeri doğusunda iki şehir devletinin birbirlerine karşı duydukları haset ve düşmanlığın temelleri, Sen Blaise'in şehrinin henüz daha 1358'da Sen Mark bayrağı altından kurtulma çabalarında aranmalıdır. Adriyatik'te siyasî,

---

516 Braudel, İspanya'nın Amerika altın ve gümüşünden kaynaklanan zenginliğini hoyratça harcamasını bunun başlıca sebebi olarak göstermektedir. İspanya, iaşesi için dışa bağımlılığı ve büyük savaş harcamaları yüzünden Amerika'dan akan madenleri çarçur etmiş, İngiltere'nin tersine bunu üretim ve sanayileşmek için kullanmamıştır. Bu da İberya yarımadasına giren madenlerin elde tutulamamasına yol açmış, bir bakıma batıdan akan zenginlik, İspanya'da biraz oyalandıktan sonra doğuya doğru yoluna devam etmiştir. Bkz. *a.g.e.*, I, s. 323; II, s. 168-169, 215; ayrıca Amerika kaynaklı İspanyol gümüşünün yolculuğu ve güzergâhı hakkında oldukça ilginç ve bir o kadar da ayrıntılı bilgi için bkz. Carlo M. Cipolla, *Fatihler, Korsanlar, Tüccarlar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003. Bu gümüş akışının İspanya'da tutulamayışı sebebiyle 1557, 1575, 1607 ve 1627'lerde İspanyol hükümetlerinin iflas ettikleri hakkında bkz. Braudel, *a.g.e.*, I, s. 342, 361; II, s. 168, 211-213. Amerikan madenlerinin gelişi, XVII. yüzyılın ilk, ancak özellikle ikinci on yılından itibaren yavaşlamış, yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise büyük oranda sona ermiştir. Bkz. *aynı eser*, I, s. 362-363.

517 Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 175-178.

518 DA, *7/2.1*, sv. 22, br. 1027 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1059 / 1-10 Temmuz 1649) ve sv. 23, br. 1069 (Evâil-i Rebiʿü'l-âhir 1060 / 3-12 Nisan 1650).

519 Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 174.

* İbn Kemal, *Tevârîh-i Âl-i Osmân, VIII. Defter (Transkripsiyon)*, (haz. Ahmet Uğur), TTK., Ankara 1997, s. 230.

askerî ve ticarî tekel kurma siyaseti güden Venedik, 1204 yılında IV. Haçlı Seferi'nin Konstantinopolis'in zaptıyla neticelenmesinin akabinde Dubrovnik'i de bir hileyle ele geçirmişti. Bir buçuk yüzyılı aşkın bir süre boyunca Venedik tahakkümünün kısıtlayıcı ve sınırlayıcı hâkimiyetinin kendi egemenlik arzusu ve denizciliği üzerindeki olumsuz tesirleri dolayısıyla 1358'de ilk fırsatta Serenissima'nın hegemonyasından kurtulan Dubrovnik, 1378-1381 savaşlarında yeni efendisi olan Macaristan'ın başarısı için gayret sarf ettiği oranda kendisine karşı Venedik'in öfkesini de şarj etmişti. Macar üst egemenliğinin Dubrovnik üzerindeki olumlu etkileri sadece siyasî tercihleri üzerinde saygılı bir koruyucu olmaktan öte, denizciliğinin gelişimi önündeki engellerin ortadan kalkmasına ve dahası bazı adaların ilhakıyla deniz sınırlarının genişlemesine de vesile olmuştu. Bu durum ise, Adriyatik'i kendi denizi ve egemenlik alanı sayan Venedik siyasetine ters düşmekteydi. Dolayısıyla bu hususlarda çatışma da kaçınılmaz gözükmekteydi. Yüzyıllar boyunca koruyucu efendilerinin güçlerinin gölgesini arkasına alan Dubrovnik, Slav anakarasından gelen tehlikelerin yanı sıra Venedik kaynaklı tehditlerden de önemli ölçüde korunabilmeyi başarmıştı. XV. yüzyıldan itibaren Fatih Sultan Mehmed'in Balkan fetihlerinin neticesinde (halefi olan oğlu II. Bayezid devrinde) Güney Slav ülkesinden kaynaklanan saldırı tehlikesinden kurtulan Dubrovnik, özellikle anti-Venedik siyaseti ile yükselen Osmanlı ticarî ve askerî himayesi dolayısıyla da Sen Blaise şehri üzerindeki Serenissima'nın kara bulutlarının dağılmaya yüz tutması sayesinde önemli oranda dertlerinin yatıştığını görecekti ki, bilhassa Sultan Süleyman devrinde hasmına karşı en emniyetli yıllarını yaşayacaktı. Osmanlı donanmasının Akdeniz'deki faaliyetleri nispetinde önemli ölçüde kırılmış olan Venedik nüfuzu sayesinde Dubrovnik hem iktisadî yönden hem de emniyeti açısından Altın Çağı'nı geçirmişti. Ancak 1569-1573 savaşları döneminde Venedik'in çağrılarına rağmen Dubrovnik'in Haçlı ittifakı cephesinde yer almaması, aksine Serenissima'nın donanma gücü ve askerî varlığına dair stratejik istihbaratı sayısal verilerle Osmanlılara bildirmesi dolayısıyla Dubrovnik çok uzun bir zamandan sonra ilk defa Venedik tarafından tehdit edilir bir duruma düşmüştü. Bu sebepten ötürü II. Selim ile Osmanlı'nın ilk defa bu yıllarda Venedik'e karşı Dubrovnik'e himayeci elini uzatması gerekti. Bosna beylerbeyine, Hersek, İşkodra, Klissa, İzvornik ve diğer çevre sancakların beylerine

gönderdiği ferman ile padişah, Dubrovnik'in ihtiyaç halinde yardım çağrısına olumlu cevap verilmesi ve düşman saldırılarından muhafaza edilmesini buyurmaktaydı.[520]

Osmanlı'nın önce 1573'te Venedik ile imzaladığı antlaşma ile Adriyatik'in genel manadaki egemenliği, sorumluluğu ve güvenliğini Sen Mark'ın kanatlı aslanına emanet etmesi,[521] öte yandan 1580'de İspanya ile ateşkesten itibaren Osmanlı donanmasının tersaneye çekilmesi ve denizlerdeki Osmanlı nüfuzunu ve mücadelesini korsanlara bırakması neticesinde Dubrovnik artık önceki yıllarda geçirdiği rahat uykuları aramaya başlayacaktı. Dubrovnik, himayesi altında bulunduğu Osmanlı'nın siyaseti doğrultusunda ve realist bakış açısıyla pragmatik olarak Adriyatik üzerindeki Venedik nüfuzunu tanımaktaydı. Hatta Venedik'in Adriyatik genel amiralinin Dubrovnik açıklarından geçtiği zamanlarda ona hediye göndererek iyi niyetini göstermekte, ikili ilişkileri korumaya gayret etmekte ve Venedik gemilerinin Gruj limanına giriş ve çıkışlarına da ses çıkartmamaktaydı.[522] Fakat evvela diplomatik arenada baş gösteren Venedik tehditleri, Dubrovnik'in İspanya'ya yardımları konusunda Osmanlı ricalini ikna çabaları esnasında kendini belli etmiş, ilerleyen yıllarda bilhassa içine girmiş oldukları uzun barış döneminin etkisiyle Osmanlı nezdinde dostluğunu oldukça pekiştirmiş olması ile tüm bu lehindeki gelişmelerden istifade ederek gittikçe cüretkârlaşmıştı.

Venedik-Dubrovnik geriliminin askerî-diplomatik sahaya taşınmasına sebep olan ilk gelişmeler, 1587'de Venedik'e tâbi Budvalılar ile Dubrovnikliler arasında iktisadî bazı anlaşmazlıkların devamında tansiyonun yükselmesi ve ardından meydana gelen çatışmalar vesilesiyle yaşanmıştır. Budva gemilerinin Mlyet Boğazı'nı kapatmaları ve Dubrovnik'e gidip gelen ticaret gemilerinin geçişini engellemeleri üzerine buraya yelken açan Dubrovnik kalyonları, kendilerini gören Budvalıların kaçmaya başlaması üzerine onları açık denize kadar kovalamış ve yetişip arayı kapattıklarında da onları topa tutarak bombardıman etmişlerdir. Birkaç Budva gemisini bu şekilde batırmayı başaran Dubrovnikliler, mesafeyi yeterince azalttıklarında ise Budvalıların kalan gemilerine bordalamışlar ve çarpışmalar neticesinde de bazı gemileri ele geçirmişlerdir. Olay Venedik'te duyulduğunda mevzu Senato'da infial uyandırmış ve sonrasında Dubrovnik'e

---

520 *DA., 7/2.1*, sv. 6 br. 269 (Evâsıt-ı Zi'l-hicce 977 / 16-27 Mayıs 1570); ayrıca bkz. Foretić, *a.g.e.*, II, s. 57; Miović, *Spisima I*, s. 63.

521 Pirî Reis, Dubrovnik'in kuzeyinden itibaren Adriyatik'i "*Venedik Körfezi*" olarak tanımlamış olsa da bu ifadenin Osmanlı resmî politikasında kabulü 1575 Antlaşması'ndan itibarendir. Bkz. *Kitâb-ı Bahriye*, s. 329; Osmanlı'nın Venedik siyasetinin değişim gösterdiği ve barış sürecine girildiği 1573'te Adriyatik'in "Venedik Körfezi" olarak kabul edilmiş olduğu hakkında bkz. Kaçan, *a.g.t.*, s. 32.

522 Miović, *Spisima I*, s. 63.

bir ültimatom yollanmıştır. Venediklilerin bu olaylarda hararetlerini artıran husus ise ne iki taraf arasında çatışmanın meydana gelmiş olması ne de taraflardan biri olan kendi hâkimiyeti altındaki bir şehrin mensupları ile gemilerine karşı ofansif bir şekilde davranılmış olması gerçeği idi. Serenissima'nın tepkisi, çatışmanın Dubrovnik Cumhuriyeti'nin karasularını aşarak açık denize taşınması ve asıl vuruşmaların kendi egemenlik sahası olarak saydığı Adriyatik sularında vuku bulmuş olmasıydı. Venedik Senatosu'nun ültimatomunda yer alan ifadeleri şu şekildeydi: "*Gidip beyefendilerinize söyleyiniz ki; bu ne başıbozukluktur! Buna nasıl cüret edersiniz! Hadi limanda geminiz olsa anlarız, ama siz bizim denizimize gemilerinizle girerek ateş açtınız! Böyle bir şey unutulamaz! Bu son olsun! Efendileriniz sözümüzü pek dinlemez oldular. Bir sonraki sefer hepinizi yerle bir ve yok ederler. Bilginize!*".[523]

1590'larda Split limanının, Dubrovnik'e tepkili bir Yahudi girişimcinin teşebbüsleriyle Osmanlı-Venedik ortaklığı altında açılmış olması ise Dubrovnik'in tarafsız transit bir liman niteliğine karşı rakip çıkarak tekel pozisyonunu ortadan kaldırmış ve Venedik-Dubrovnik gerginliği bu defa farklı bir sahaya taşınmıştı.[524]

XVII. yüzyılın hemen arifesinde, 1587'de yaşananlara benzer gerginlikler ve çatışmalar 1590, 1591 ve 1595 yıllarında başta Budvalılar olmak üzere Venedik tabiiyetindeki diğer komşu şehirlerin ahalileriyle de yaşanmıştır.[525] Bunların ardından, 1600'lü yılların hemen başlarında vuku bulan ilk gerilimlerden hemen sonra, 1602'de Lastovo isyanı sırasında meydana gelen Venedik işgali ise iki şehir devleti arasındaki mücadelede yüzyılın perdelerini açan ilk gelişmelerdi. Böylece Venedik daha yüzyılın başlarından itibaren Dubrovnik'e karşı, bundan sonra bir dizi tatlı-sert, ilerleyen senelerde ise saldırganlığa varacak tavırları da hayata geçirme fırsatlarını değerlendirmekten çekinmeyeceğinin sinyallerini vermiş olmaktaydı.

Önceki yüzyılın son çeyreğinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun içine düşmüş olduğu iç ve dış problemler dolayısıyla tarihçilerin Duraklama Devri olarak adlandırdıkları dönemde Dubrovnik, her ne kadar Hilal ile Haç cephelerinin iki zıt kutbunun çatışmasının yatışmasıyla rahat bir nefes almaya başlayacak olsa da, bu duraklamanın diğer yandan bir bedeli olacağını da müşahede etmek zorunda kalacaktı: Venedik, Adriyatik'te güvenliği ve hâkimiyetini tesis etmek bahanesiyle kendi iç denizi olarak addettiği bu sulardaki

523 Foretić, *a.g.e.*, II, s. 79-81.
524 İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 326.
525 Foretić, *a.g.e.*, II, s. 81.

etkinliğini Dubrovnik aleyhinde geliştirme gayretlerine girecekti. Bu yolda da her daim Osmanlı'nın Dubrovnik üzerindeki himayesini ve bu himayenin sınırlarını test etmekten geri durmayacaktı. Böylece Dubrovnik'in büyük bir gücün koruması altında bulunma zorunluluğunun baş müsebbibi olan Venedik'in eylemleri dolayısıyla, bu yüzyılda cumhuriyetin egemenlik hakları ve toprak bütünlüğü üzerindeki Osmanlı korumacılığı defalarca sınanacaktı. Bilhassa 1590'lardan itibaren Osmanlı'da baş gösteren güç kaybı Serenissima'nın Dubrovnik aleyhinde cesaretini yükseltmiş olmalıydı. Velhasıl Fransa kralı IV. Henri'nin İstanbul'daki elçisi Breves'e İspanya'yı kastederek ifade ettiği üzere "*sultanın gücü ne kadar azalırsa,* (Fransa kralının) *düşmanları da başlarını o denli cüretkârca kaldıracaklar*"dı.[526] Bu durum, Dubrovnik'in kadim düşmanı Venedik için neden geçerli olmasındı ki?

2.5.1. Lastovo Adasında Venedik İşgali ve Osmanlı Diplomatik Müdahalesi

Lastovo, Dubrovnik'in kuzeybatı cihetine denk düşen ve cumhuriyetin bu yöndeki en uç hâkimiyet alanını ve deniz sınırını teşkil eden adadır. Yüzölçümü 3.860 hektar olup coğrafî özellikleri tepelik ve ormanlıktır. Ada, batı kıyısındaki Ubli Limanı ile ticarî bir nitelik de arz etmektedir.

Lastovo adasının Dubrovnik egemenliğine alınması ilk olarak, Dubrovnik'in Venedik hâkimiyeti altında bulunduğu 1240 yılında gündeme gelmişti. O dönemlerde Dubrovnik, Venedik tahakkümü altında bulunmanın rahatsız koşulları altında dahi olsa, yine de tâbi olduğu siyasî gücü kendi menfaatlerine kullanabileceği ortamı hazırlayabilmişti. Tam olarak ne şekilde bunu becerebildiği henüz aydınlatılamamış olsa da Lastovo adasını 1252 veya 1272'de metbuunun gücünün gölgesini arkasına alarak elde ettiğine kuşku duyulmamaktadır. Dubrovnik yönetiminin o devirdeki baş düşmanı ve aynı zamanda Lastovo'yu tâbiiyetinde tutan Hum'un hâkimi Sırp hükümdarı I. Stefan Uroş ile olan kısa barış döneminden (1268-1275) istifade ederek giriştiği diplomatik teşebbüsler yoluyla adayı ondan satın aldığı ve böylece egemenlik alanına katmış olduğu tahmin edilmektedir. Dubrovnik'in Venedik egemenliği altında bulunmasından dolayı adayı 1358'e kadar Dubrovnik adına bir Venedik knezi, bu tarihten itibaren ise Dubrovnik rektörü veya onun atadığı bir knez ya da knez vekili idare etmişti.[527]

---

526 Fransa Kralı IV. Henri'den Breves'e yazılmış 21 Eylül 1595 tarihli mektup için bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, III, s. 451-452.

527 Harris, *a.g.e.*, s. 53, 54.

Lastovo'nun Dubrovnik hâkimiyetine girmesinden sonra tarihî kayıtlarda unutulan adı, XVII. yüzyılın hemen başında aniden tekrar ön plana çıkacaktı.

XVI. yüzyıl boyunca Venedik'in Dubrovnik varlığına karşı beslediği husumetler, onu Adriyatik Denizi üzerindeki hâkimiyet iddialarına engel teşkil eden bir unsur olarak görmesi dolayısıyla oldukça alışılagelmiş bir durumdu. Venedikliler, Dubrovnik'in bağımsızlığı çağrıştıran geniş özerkliği ve Cumhuriyet'in menfaatleri aleyhinde ellerinden geleni yapmaktaydılar. Aslında Venedik'in Dubrovnik'e karşı asıl somut meselesi, Split üzerinden yürüttükleri rekabette üstünlük sağlamak olsa da –aralarındaki rekabet ticarî alanda Split limanının 1590'da bir Osmanlı-Venedik ortak teşebbüsü olarak açılmasıyla farklı bir veçheye taşınmıştı– eski rakibini bulduğu her fırsatta aşağılamak da yine Serenissima'nın vazgeçilmez bir huyu haline gelmişti. Venedik sadece Adriyatik'te ticaret tekelini değil, adalarda da hâkimiyetini tesis etmek arzusundaydı.[528]

Geçmişi önceki yüzyıllara kadar dayanan, Lastovo adası etrafındaki karasularının aidiyet meselesinden kaynaklanan balıkçılık yapma hakkına dair sorunlar, yine bu iki siyasî oluşum arasında ihtilaflara sebebiyet veren bir başka faktördü. Daha henüz Dubrovnik'in Venedik hâkimiyeti altında bulunduğu 1324'te dahi Venedikli balıkçıların bu sularda avlanmaları Dubrovniklilerin şikâyetlerine sebep olmuştu.[529] 1590-92 arasında ise Dubrovniklilerin Venedikli balıkçılara olan saldırıları meydana geldi[530] ki, bu suların kullanımı daha uzun yıllar bu iki şehir devleti arasında problem olmaya devam edecekti. 1602'te Lastovo'da Dubrovnik hâkimiyetine karşı patlayan bir isyan ise Venedik'e, bu adaya müdahale için kolladığı bahaneyi verdi.

Lastovo Adası'nın yerel aristokrasisinin oluşturduğu oligarşik yönetim içerisinde XIII. yüzyılda yaşamış olan Jupan Desislav ve ardından gelen ailesi asilzâde sınıfın en prestijli ve itibarlı soy ismini taşımaktaydılar. Adanın Dubrovnik hâkimiyetine girmesiyle birlikte o, varisleri ve akrabaları, diğer soyluların lehine olarak ada üzerindeki inisiyatiflerini, bilhassa kuruluşundan sonra idarî yetkileri üzerinde toplayan ada konseyi (Lastovo Vijeće) üyesi diğer asilzâdelere kaybetmişlerdi. Dubrovnik'in özerk bir yönetim ile egemenliği altında tuttuğu adada hala büyük itibar duyulan Desislav ailesinin yeniden

528 Harris, *a.g.e*., s. 118.

529 Maria Pia Pedani, "The Ottoman Empire and the Gulf of Venice (15th-16th C.)", *CIEPO, XIV. Sempozyumu Bildirileri (18-22 Eylül 2000, Çeşme)*, TTK., Ankara 2004, s. 597; aynı yazar, "Beyond the Frontier: The Ottoman-Venetian Border in the Adriatic Context from the Sixteenth to the Eighteenth Centuries, In Zones of Fracture in Modern Europe", *Baltic Countries – Balkans – Northern Italy*, (ed. Almut Bues), Wiesbaden 2005, s. 55.

530 Pedani, "Gulf of Venice", s. 597-598.

güç kazanarak yükselmesinden cumhuriyet oldukça çekince duymaktaydı. Desislavlar ise, kendi iç dinamikleri ve potansiyelleriyle adada tekrar eski konumlarını elde edemeyeceklerinin farkındaydılar. Böylece Venedik'in Lastovo üzerindeki niyetlerinden istifade ile ada yönetiminde yeniden eski statülerine kavuşacakları ümidine kapıldılar.[531]

22 Kasım 1601'de Dubrovnik Senatosu, özerk bir yönetimle kendine bağlı ada idaresine yeni bazı maddî yükümlülükler getirerek halkın hoşnutsuzluğuna sebep olmuştu ki, bu da Desislavlara cumhuriyete başkaldırı için beklemiş oldukları fırsatı sunmuş oldu.[532] Mayıs 1602'de köklü aristokrat ailelerden ve ada eşrafından gelen 36 kişi, Marin Stjepanov Çikut (Čikut) (Desislav soyundan), Frano Paskov Lukşiç Paskviç (Lukšić Paskvić) ve Marin Bartulov Grdobiç adlı birbiriyle akrabalık bağlarıyla bağlı üç rahibin liderliğinde Lastovo üzerindeki Dubrovnik hâkimiyetini üzerlerinden atmaya karar verdiler. Ardından Korçula (Korčula) adasına geçerek Venedik'in Dalmaçya genel amiraliyle irtibat kurdular ve Venedik hâkimiyetine girme niyetlerinden onu haberdar ederek bu yönde bir çağrıda bulundular. Amiral, Lastovo'dan gelenlerle görüşmek hususunda evvela bir tereddüt gösterdi. Velhasıl, bu konu konjonktürel sebeplerle Venedik'in gündemi ve öncelikleri arasında yer almamaktaydı, dolayısıyla da amiral böyle bir kalkışmanın sırası olmadığını ifade ederek onları ciddiye almadı. Bunun üzerine isyancılar, adaya Napoli ya da Vatikan'ın egemenliğini davet edeceklerine dair manipülatif blöflerini öne sürdüler. Böyle bir durum ise Venedik'in Adriyatik planları doğrultusunda kabul edemeyeceği bir şeydi ki, isyanın liderleri Serenissima'nın can damarını böylece yakalamış oluyorlardı.[533]

İsyancılar döndükten sonra amiral bu çağrıya uzun süre cevap vermedi, muhtemelen senatoya başvurmuş ve izin talep etmiş olması akla uygun gelmektedir. Ancak bir zaman sonra ada yönetimini Venedik Cumhuriyeti adına teslim almak üzere vardığında, Lastovo'da bu ilk isyanın bastırılmış, adada Dubrovnik askerlerinin

---

531 Nenad Vekarić, "Lastovski Pobunjenici 1602. godine", *Anali Dubrovnik,* 43 (2005), s. 43-44. Lastovo adasının statüsü 1367'de belirlenmiştir. Buna göre Lastovo Vijeće, ömür boyu görevde kalacak 20 konsey üyesinden oluşmaktaydı. Konseyin üyelerinden biri vefat ettiğinde boşalan yere oturacak kişinin seçimi bazı kıstaslara bağlıydı. Bu kurallar, Lastovo'da doğup büyümüş olmak ve ada aristokrasisine mensup olup baba-dede tarafından ailenin mutlaka daha evvel konseyde temsil edilmiş olması gibi son derece kısıtlayıcı şartlar içermekteydi. Bkz. *aynı makale,* s. 46.

532 Dubrovnik Senatosu'nda alınan ve Lastovo ahalisi üzerine yüklenen, knez maaşının 75'ten 200 škudaya çıkartılarak yapılan zam için getirilen zorunlu mükellefiyetler; Knez Sarayı'nın restorasyonu dolayısıyla ortaya çıkacak maliyetlerin ada halkından karşılanması, maliyeti adadakilere yüklenecek biri erkek, biri bayan iki hapis inşa ettirilmesi, Kaştel (Kaštel)'de gece-gündüz sürekli olarak nöbet tutulması gibi kararlar hakkında bkz. Vekarić, *a.g.m*., s. 44; ayrıca bkz. Mladen Glavina, *17. Yüzyıl Başında Osmanlı-Dubrovnik İlişkileri,* s. 86.

533 Vekarić, *a.g.m*., s. 69-70.

konuşlanmış olduğunu gördü ve geri döndü.[534] 500 kişiden oluşan Dubrovnik askerî birliği adadaki isyancıları sertlikle bastırmış, kaleyi ele geçirmişti. Dubrovnikliler duruma hâkim olduktan bir müddet sonra 60 Dubrovnik askeri ile ada ahalisinden cumhuriyete sadakatli 20 kişi kalede bırakıp çekildiler. Bu harekâttan kaçamayanlar tutuklanarak anakaraya götürüldüler. İsyanın liderleri olan üç rahipten Marin Bartulov Grdobiç kaçmayı başarmış ve Roma'ya geçerek Dubrovnik aleyhinde faaliyetlerine devam etmiş, kalan diğer iki rahip Marin Stjepanov ve Frano Paskov ile birkaç soylu ve sivil elebaşları ise yakalanarak infaz edilmişlerdi. Dubrovnik senatosu bununla yetinmedi ve infazların ardından diğer isyancıları da idama mahkûm etti. Ayaklanmada rol oynayan bazı isyancılar ve elebaşları ise Korçula'ya kaçmışlardı. Firarîlerin gıyabında da idam hükümleri verildi ki, aralarında ağustos ayında Dubrovnik Senatosu tarafından hakkında idam cezası verilmiş olan Pasko Antica Siraçiç de bulunmaktaydı.[535]

Ayaklanma her ne kadar güç kullanılarak bastırılabilmişse de isyan ruhu yatışmamıştı. 5 Ocak 1603'te, idam edilen isyancıların bazı varisleri[536] ile firarîler tarafından isyan ateşi yeniden tutuşturuldu. Fırtınalı bir havada isyancılar Pasko Antica'nın önderliğinde ve Korçula'dan 2000 kişilik bir Venedik kuvveti ile birlikte aniden Lastovo'ya çıkarma yaptılar ve adada bulunan Dubrovnik askerlerinin üzerlerine yürüyerek onları Lastovo'dan kapı dışarı ettiler.[537] Böylece 1606'ya kadar sürecek olan Venedik işgali de bu şekilde başlamış oldu.

Dubrovnik kaptanı Şişka (Šiška) Sorga ve Lastovo knezi Serafin Zamagna tutuklanarak hapse atıldılar. Bir sonraki aşamada ise isyancılar (ve Venedik askerleri) kaleye, yerleşim bölgelerine ve tüm Lastovo'ya hâkim oldular. Adada toplanmış olan isyancıların halk meclisinde Pasko Antica, Lastovo'nun genel sekreteri, maliye bakanı ve kaptanı olarak seçildi.[538] Ardından Lastovo'da inisiyatifi ele geçirmiş olan adanın en eski

534 Harris, *a.g.e.*, s. 118.

535 Vekarić, *a.g.m.*, s. 45-50.

536 Rahip Marin Stjepanov'un idamıyla Çikut (Čikut) ailesi yok olmuş ve mirası kız kardeşinin oğlu olup isyanı sürdürecek olan yeğeni Antun (Antić) Bartulov Grdobiç'e kalmıştır (Antiçeviç soyunun kurucusudur) ki, aynı zamanda ilk isyan teşebbüsünden sonra Roma'ya kaçan Marin Bartulov'un da kardeşidir. Bkz. Vekarić, *a.g.m.*, s. 47. İsyanın bir diğer elebaşı ve 1603'teki başarılı teşebbüsün önderi ise, Frano Paskov Lukşiç Paskviç'in kız kardeşi Slava'nın, Siraçiç (Siračić) boyundan Antica Ivanoviç ile evliliğinden olan oğlu Pasko Antica'dır. Bkz. *aynı makale*, s. 48. İsyancı aileler, mensupları, aralarındaki rabıtalar ve sivil katılımcılar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *aynı makale*, s. 48-62.

537 Harris, *a.g.e.*, s. 119.

538 Vekarić, *a.g.m.*, s. 50. İsyanın önderleri olup birbirleriyle yüzyıllardır yakın akrabalık ilişkileri içerisinde olan adanın en eski asilzâdelerinden (sorumluluk derecelerine göre sırasıyla); Desislav, Siraçiç, Lukşiç, Verementiç, Anhuliç soylu aileleridir. Bkz. *aynı makale*, s. 53.

aileleri (Desislav ve Siraçiç) lehine, Dubrovnik'e sadakatli diğer rakip ailelerin toprakları gasp edilmeye başlandı. Bu olaylar sırasında anlaşıldı ki, adadaki soylu ailelerden bazıları ve halkın ise çoğu isyana destek vermemiş ve cumhuriyete bağlı kalmışlardı. Lastovo aristokrasisi ve ahalisi arasında da önemli bir takım hizip ayrılıkları bulunmaktaydı ki, adada patlak veren isyanın da altında yatan asıl etmen buydu. Bu kalkışma asıl olarak, Dubrovnik hâkimiyetinin başladığı XIII. yüzyıldan itibaren adadaki eski konumları sarsılan en köklü aristokrat aileler tarafından, ada konseyine ve soylu sınıfa sonradan katılan cumhuriyet taraftarı ailelere ve dolaylı olarak da onların sırtlarını dayadıkları Dubrovnik'e karşı yapılmıştı.[539]

Dubrovnik Cumhuriyeti ise, egemenlik haklarına karşı yapılan bu doğrudan tecavüze askerî bir teşebbüsle mukabele edemeyeceğinden ötürü Venedik, Osmanlı ve diğer bazı Avrupa devletleri nezdinde diplomatik çabalara girişti ve pek çok yaygara koparark şikâyetlerde bulundu.[540]

Osmanlı İmparatorluğu ile Venedik Cumhuriyeti, 1573 antlaşmasından sonra tarihlerinin en uzun barış dönemini geçirmekteydiler ve ikili ilişkileri hiçbir dönemde bu kadar yolunda ve dengeli gitmemişti. Ayrıca Venedik tarafı, Osmanlıların hem Avusturya hem de İran cephelerinde süren savaşların yoğun meşguliyetlerinden dolayı da kendinde bu müdahaleyi yapacak cesareti bulmuş olmalıydı. Yine de Venedik'in bu cüreti diğer

---

539 Cezalandırmalardan ötürü isyancıların kimlikleri rahatlıkla tespit edilebilse de isyana katılmamış ve Cumhuriyet'e itaatli olanların kayıtlarda yer almamaları dolayısıyla onların kimlikleri ancak isyancı ailelerin kendi aleyhlerindeki gasplarından ve aile içi hesaplaşmalardan anlaşılabilmiştir. Dubrovnik'e taraftar olan ve Cumhuriyet'e sadık kalmış aristokratik kesim içerisinde isimleri en başta gelen, adanın en köklü ailelerinden ikisi olan Dobriçeviç (Dobrićević), Dragoşeviç (Dragošević), Gişlyiç (Gišljić) aileleri idi. Bunların yanı sıra adanın soylu sınıfına sonradan dâhil olmuş olan aileler hâlihazırda isyanın tabii karşıtlarıydılar. Ayrıca isyancı soylu aileler içerisinde de ayaklanmaya karşı çıkan kimselerin bulunduğu görülmektedir. Bkz. Vekarić, *a.g.m*., s. 63-65, 67-68. Bilhassa isyancılar ile itaatkâr olanların toplumsal sınıflarına göre ayrılmış karşılaştırmalı istatistiği için bkz. *aynı makale*, s. 67-68.

540 Miović, *Dubrovačka Diplomacija u İstambulu*, s. 92. Kunčević ayrıca Dubrovnik elçilerinin Osmanlı'ya sunduğu mektupların içeriklerinden bahsetmekte ve diğerlerinin varlığı hakkında da bilgilendirmektedir: "*Venediklilerin, (Dubrovnik'in) padişaha olan itaatini ve haracını (kendilerine) almaya ve kendilerini onlara (Venediklilere) itaate zorladıkları hususunda ısrar ettiler. Dubrovnik soylularının padişahtan başka birisine itaat etmek ve haraç ödemektense veya meşru hükümdarları olan yenilmez İmparator Sultan Ahmed'den başka bir efendiyi kabul etmektense devletlerini, evlatlarını ve haraçlarını vermeye razı olduklarını söylediler. Son olarak kendilerini sultana bağlı kullar olarak ilân ederek Venediklilerin aslında kendilerini padişahın korumasından çıkarıp onlara teslim olmalarını ve kendi kullarının onları üstleri olarak göreceklerini ve majestelerini artık efendileri olarak görmeyeceklerini iddia ettiler*", bkz. "Janus-faced Sovereignty", s. 103-104. Dubrovnik elçisinin Osmanlı'yı, Venediklilere karşı kendilerini koruması için tahrik etmek üzere bir mektubunda sarf ettiği "*eğer devletimizin bu mahvoluşunda ve dağılmasında beklememizi istiyorsanız, ekselansları padişah da aynı şekilde sinyorlarımızdan alacağı haraç için de beklemek zorundadır. Kendisi bize şehrimizi verdiği veya sattığı ya da şehri silahlarla fethettiği için değil, böylesine durumlarda yenilmez eliyle bizi savunması için haraç almaktadır*" ifadeleri için bkz. *aynı makale*, s. 107-108.

yandan, İmparatorluğun resmî himayesi altındaki bir siyasî oluşumun toprak bütünlüğüne yapılmış bir saldırı ve ihlal olarak Osmanlı itibarının aleyhine de yapılmış olmaktaydı. Venedik baylosu huzura çağrıldı ve adayı boşaltmaları emredildi. Nisan 1604'te ise padişahın elçisi Venedik'i ziyaret etti ve sultanın sert ültimatomunu tebliğ etti. Fiilî bir neticenin henüz yerine getirilmemiş olması üzerine ise İstanbul'daki baylo hapse atıldı.[541]

Osmanlı başkentinde gerçekleşen pek çok tartışma[542]dan ve her iki taraf da Rumeli kadıaskerinin huzurunda dinlendikten sonra Dubrovnik Cumhuriyeti haklı bulundu.[543] Venedik elçisi Ottovian Bon ise Lastovo isyancılarını Venedik adına koruma gayreti ile müzakerelerde Dubrovnik elçilerinden genel bir af sözü alınmasını sağladı[544] ve bu da sağlandıktan sonra Venediklilerin adadan çekilmeleri için h. 1013 / m. 1605'te ferman çıkarıldı.[545] Fermana göre Venedikliler, işgal ettikleri Lastovo adasını

---

541 Glavina, *a.g.t.*, s. 86.

542 Venedik elçisi Ottovian Bon, Dubrovnik'e karşı Osmanlıları manipüle etmek amacıyla, İspanya'ya uzun yıllar hizmet etmiş ve hâlihazırda Dubrovnik donanmasında görevli İspanyol asıllı bir subay olan Vica Buna'nın varlığından dolayı İspanya'nın Dubrovnik'e yapmış olduğu askerî yardım teklifini öne sürmüştür. Elçi ayrıca "*Dubrovnik Cumhuriyeti Babıâli'yle tüm ilişkilerini koparark İspanya'nın himayesine girecek ve Lastovo'yu da onlara teslim edecektir*" ifadelerinde bulunmuş, lakin padişah ve rical bu sözlerin etkisi altında kalmamışlardır. Bkz. Foretić, *a.g.e.*, II, s. 79-84; Miović, *Spisima I*, s. 64.

543 Dubrovnik'in şikayetlerini Osmanlı başkentine taşıyan, diplomatik faaliyetleri ve tartışmaları yürüten devrin Dubrovnik elçileri; 1604'te Marko Tomov Basegli ve Jakov Franov Bobali, 1605'te ise Vlaho Nikolin Sorgo ve Petar Andrija Ivanov Resti'dir. Bkz. Miović, *Dubrovačka Diplomacija u İstambulu*, s. 253. Venedik baylosu Ottovian Bon'un bu mesele ile alakalı olarak padişah ve veziriazamla görüştüğüne, onların adanın Dubrovnik'e iade edilmesini tebliğ ettiklerine ve Venedik tarafının Dubrovniklilerin ada halkından kimseye kötü muamele yapmamalarını şart koştuğuna dair senatoyu bilgilendirdiği mektubu ve defterine düştüğü not için bkz. Mumcu, *a.g.e*, s. 76 (Mektup no: 101). Ayrıca bkz. Uzunçarşılı, *a.g.e*., IV, s. 140; Kaçan, *a.g.t.*, s. 32.

544 Miović, *Spisima I*, s. 64.

545 "

TUĞRA

Kıdvetü'l-ümerâʿi'l-milleti'l-Mesîhiyye ümenâi'l-küberâi't-tâifetü'l-Nasrâniye Âsitâneʿi Saʿâdetimde olan Venedik balyosı tevkîʿ-i refiʿ-i hümâyûn vâsıl olacak maʿlûm ola ki,

Mefâhirü'l-ümerâi'l-milleti'l-Mesîhiyye Dubrovnik beyleri hutimet avâkıbuhum bi'l-hayr Dergâh-ı Muʿallâma ʿarz-ı hâl gönderüb bunlar âbâ[-i kirâm] ve ecdâd-ı ʿazâmım enâra'llâhu berâhinehümün zamânlarından bu âna gelince Âsitâneʿi Saʿâdetime hulûs ileʿubûdiyyet üzre iken Venedik'e tâbiʿ olan beğler bunların kadîmden tasarruflarında olan Lastova nâm cezîre ve kalʿa ve karyelerin basub alub taʿaddî eylediklerin penah-ı mezbûrlara virile deyu Hatt-ı Hümâyûn Saʿâdet-makrûnumla fermân-ı ʿâlişânım sâdır oldukda zikr olunan cezîre ve kalʿa ve karyeleri viresiz deyu şikâyet olundukda sen dahi zikr olunan cezîre ve kalʿa ve karyeleri şol şartla teslîm idelim ki Dubrovnik beğleri vekîlleri cezîre-i mezbûrenin ve kalʿa-i mezbûrelerin reʿayâsın rencide eylemeyüb günahların ʿafv ideler didüğünde bunlar dahi altı aydan beru reʿayânın bu bâbda olan günahların ʿafv eyledüklerine temessük virüb ve Rumili kadıʿaskerim huzûrunda dahi bu vechle olan ümerâları sicil olunmuşken henüz dahi cezîre ve kalʿa ve karyeler virilmedüğin bildirüb iki ay vakt ile kendülerine teslîm itdirilüb min baʿad dahi dahl u taʿarruz eylememeleri bâbında emr-i şerîfim recâ eyledikleri ecilden Venedik beğleri ve balyosı kabl-ı şerʿden virilan temessükden gayri Dubrovniklüden başka temessük taleb eylemeyüb ve min baʿad cezîre ve kalʿa ve karyeler ve reʿayâlarına karışmayalar deyu emrim olmuşdur buyurdum ki,

Emrim üzre Dubrovnik beğlerinin kadîmden tasarruflarında olub baʿde Venedik beğleri fuzûlî aldıkları cezîre ve kalʿa ve karyeleri iki aya vakt teslîm olunub kabl-ı şerʿden virilan temessükden gayrı Dubrovniklüden başka temessük taleb olunmayub min baʿad cezîre ve kalʿa ve karyeler ve

Dubrovniklilere iki ay içinde iade etmek zorundaydılar. Dubrovnikliler ise adanın, kalelerinin ve köylerinin ahalisinin kabahatlerini genel bir af ile affedecek ve onlara herhangi bir zarar vermeyeceklerine dair teminat sunmaktaydılar.

Venedik bir süre bu fermanın gereğini yerine getirmekte ayak sürüdü ve işi ağırdan aldı. Ancak 1606 yılında uzun Avusturya savaşlarının Zitvatorok Antlaşması ile noktalanmasından sonra Osmanlıların ellerinin serbest hâle gelmesiyle tehdit ciddileşince durum değişti. Venedikliler adadan çekildiler, ancak bu sefer de Lastovo halkının sempatisini üzerlerinde tutmak amacıyla Dubrovnik Cumhuriyeti'nin genel af ilan etmesinde ısrarcı ve takipçi oldular. Dubrovnik her ne kadar meselenin halli için görünürde bunu kabul etmişse de Venedikliler adayı terk ettikten hemen sonra isyancılardan 18 kişiyi tevkif ederek hapse attırdı. Lakin önceki gibi idam cezası uygulamamış olmasıyla yine de bir bakıma vermiş olduğu sözü dengelemiş olmaktaydı.[546] 1607 yılında cumhuriyet, adaya 276 asker ve duvarcı göndererek Kaştel Kalesi'ni yıktırttı. Bu olay atlatıldıktan sonra Dubrovnik, egemenlik sınırlarının en dış ve uzak halkasında yer alan Lastovo'nun iplerini daha sıkı tutabilmek maksadıyla özerkliğini sınırlandırmış, mevzu iyice soğuduktan bir müddet sonra ise tamamen kaldırmıştır. Adanın iç oligarşisi de dışarıdan gelen yeni yerleşimciler dolayısıyla zamanla ortadan kalkmıştır.[547]

Sonuç itibariyle, Lastovo krizinde Osmanlı'nın hakem pozisyonundaki tutumu Dubrovnik Cumhuriyeti için o dönemin şartları altında bulunmaz bir nimet olmuş ve ayrıca tarihinde, himayesi altında bulunduğu metbuunun resmî himayesinin fiiliyata geçmiş en önemli örneklerinden birini teşkil etmişti. Bu sayede Dubrovnik, kendine tâbi bir toprak parçasını kendi imkânlarıyla geri alabilmesinin mümkün olmadığı bir durumda Osmanlı İmparatorluğu'nun meseleye ağırlığını koyarak müdahale etmesi sayesinde toprak bütünlüğünü muhafaza edebilmişti. Ancak Venedik'in Dubrovnik'e ve tâbi topraklarına karşı tehditleri, ihlalleri ve saldırıları bu olayla son bulmadı. Osmanlı sultanı ve veziriazam, Dubrovnik'ten her sene cumhuriyeti temsilen gönderilen ve haracı getiren

---

reʿayâlarına dahl olunmaya ve nevechle alıvirildüğin Süddeʿi Saʿâdetime îʿlâm eyleyesin şöyle bilesiz aʿlâmet-i şerîfime itimâd kalasız. Tahrîren fî Evâsıt-ı Ziʿl-hicce sene selas ve ışrîn [ve] *elf* SAHH", bkz. *DA.*, *7/2.1*, sv. 12, br. 551 (K, 256) ve *A.DVN.DVE.d 13/1*, s. 18/1 (Evasıt-ı Zi'l-hicce 1013 / 30 Nisan – 9 Mayıs 1605).

546 Harris, *a.g.e*., s. 119. Yine de isyanın elebaşlarından Antun (Antić) Bartulov Grdobić'in Lastovo'da kalmaya devam etmesi, 1618'de ada konseyinin bir üyesi olması ve 1623'te hayata gözlerini yumması, Dubrovnik Cumhuriyeti'nin sözleşmeyi nispeten dikkate aldığını ve evvelki teşebbüsün ardından yaptığı kadar sertlikle davranmadığını kanıtlar niteliktedir. Ayrıca yine diğer bazı isyancıların ayaklanma bastırıldıktan sonra hayatta olmalarına dair bkz. Vekarić, *a.g.m*., s. 49-52.

547 Vekarić, *a.g.m*., s. 44, 66-67.

elçilere Venedik tehdidi hakkında sorular yöneltmiş ve her fırsatta gerektiğinde resmî korumasını hayata geçirebileceğinin sinyallerini ve güvencelerini vermiştir. Sonraki yıllarda yeri geldikçe de Bosna-Hersek idarecilerine yollanan fermanlarla Dubrovnik-Venedik arasındaki düşmanlık ifade edilmiş ve ihtiyaç halinde Dubrovnik Cumhuriyeti'nin denizden ya da karadan maruz kalabileceği saldırılara karşı savunulmasına dair emirler verilmiştir.[548]

Lastovo'da yeni bir isyancı nesil ise, muhtemelen Osmanlı İmparatorluğu'nun Venedik Cumhuriyeti ile içinde bulunduğu savaş ortamını da hesaba katarak 1652'de yeni bir ayaklanma teşebbüsünde daha bulunmuştur. Yüzyılın başlarındaki isyan hareketinden sonra Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Lastovo'nun özerkliğini kısıtlamaya gitmesi ve iktisadî hayat üzerinde yeni yükümlülükler getirmesi, ada ahalisi içerisinde hoşnutsuz bir kesim meydana getirmiştir. Fakat bu sefer Sen Mark aslanının pençesinden medet umulmayacaktı. Serenissima'nın deniz kuvvetlerinin daha bir sene öncesinde Lastovo'ya yaptığı ağır saldırı ve yağmalamaların yaraları henüz çok tazeydi. Dahası Suşac adası etrafında gelişen çatışma ve kavgalarla alakalı olarak Venedik'in Lastovolulara karşı Hvar ve Korçula adalarının halkından taraf olması da unutulmamıştı. Bu sebeplerde ötürü artık ne Lastovoluların Venedik'ten herhangi bir beklentisi bulunmakta, ne de Venedik'in içinde bulunduğu savaş durumundan dolayı adayla ilgilenebilecek hali vardı. Buna rağmen başlarında üçü rahip sekiz elebaşı bulunan isyancılar Venedik'ten destek istediler. Aldıkları ret cevabı ise onlar için sonun başlangıcına işaret etmekteydi. Lastovo Belediyesi'nin Dubrovnik'e itaat bildirgesini yayınlaması, ada kilisesinin bunu onaylaması ve ahalinin de önemli bir çoğunluğunun Sen Blaise'in cumhuriyetine bağlı kalmayı seçmesi ise teşebbüsün akim kalmasını kaçınılmaz kılıyordu. Dolayısıyla bu isyan teşebbüsü bir bakıma başlamadan noktalanmıştı. Venedikliler yine de ayaklanmacıların Korçula'ya geçerek sığınmalarına göz yumdular ve müsamaha gösterdiler. Dubrovnik Cumhuriyeti ise zanlıların yer almadığı bir mahkemede onları mahkum etti ve gıyaplarında idam hükümleri verildi. Görüldükleri yerde derhal infaz edilmesine yönelik emirler verildi. Dubrovnik Başdiyakozluğu ise isyanın elebaşlarının kilise imtiyazlarını ve inançlarına uygun olarak defnedilebilmelerine dair haklarını iptal ettiler.[549]

---

548 Bu konuda fermanlar ileriki ilgili bölümlerde ele alınmıştır. Ayrıca bkz. Miović, *Dubrovačka Diplomacija u İstambulu*, s. 92.

549 Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808 godine*, II, s. 106.

2.5.2. Dubrovnik Topraklarında, Gruj Limanında ve Lokrum Adasında Venedik İşgali

Venedik'in Dubrovnik aleyhindeki düşmanca faaliyetlerinden bir diğeri, 1615-1618 yılları arasında cereyan eden Venedik-İspanya çatışması sırasında ortaya çıkmıştır. İçinde bulunduğu savaş durumunu, Adriyatik üzerinde tam hâkimiyetini sağlayabilmek üzere emellerini hayata geçirmek için bir fırsat olarak gören Serenissima, Osmanlı'nın yüzyıllık düşmanı İspanya karşısında Adriyatik deniz bölgesinin güvenliğini sağlamak bahanesiyle Dubrovnik'in egemenlik haklarını hiçe sayarak çiğnemiştir. Dubrovniklilerin, İspanya'ya tâbi Napoli valisi olan Ossuna dükünü Venedik'in Adriyatik üzerindeki tahakküm hevesleri karşısında "*ortak düşmanlarının kırbacı*" olarak ilan etmeleri ve bazı Dubrovnik gemilerinin İspanya'ya tâbi filolarda hizmet etmesi Venedik'i çileden çıkaran gelişmelerdi ki, derhal bunları protesto etmiş ve misillemelerde bulunmak üzere gereken talimatları vermişti. Venedik Senatosu, meydana gelecek eylemlerin meşruluğu için yeterli bulduğu bu sebeplere dayanarak 1617'de filolarına gönderdiği emirlerde, Serenissima'nın konuyu ne şekilde ele aldığını ve verecekleri tepkinin boyutunu gözler önüne sermektedir: Güney İtalya'dan mısır taşıyan Dubrovnik gemilerinin yollarının kesilmesi ve yakalanan her denizcinin Venedik kalyonlarında küreğe bağlanması. Venedik'in Adriyatik genel amiraline verdiği emirler ise reaksiyonun sıcaklığını ve şiddetinin vahametini yansıtmaktaydı.[550] Genel amiral, senatosundan aldığı talimatları eksiksizce ve harfiyen yerine getirmiş gibi gözükmektedir; Venedik donanmasının forsa ihtiyacını karşılamak üzere kıyı yerleşimlerinden Dubrovnik vatandaşlarını kaçırmış, ihlallerini daha ileri götürerek Dubrovnik limanının hemen karşısında bulunan Lokrum adasına çıkarma yapmış ve buradaki karantinayı (Lazaret) yerle bir etmiştir. Dubrovnik'in askerî tersanesinin yer aldığı Gruj limanını da işgal etmiş

---

550 Venedik'in Adriyatik Genel Amirali'ne verdiği "*Ragusalıları denizlerden kazıyın, Hırvat ve Flemenk birliklerinin onların topraklarına her türlü zararı vermelerine müsaade gösterin. Özellikle Peljesac'a, Ston'a, Lopud'a ve Gruj limanına ki, oralar şehrin en önde gelenlerinin tatil mekanlarıdırlar. Eğer güvenliğiniz için Gruj'da bir süreliğine kalmanız gerekirse, onlara (Dubrovnikli aristokratlara) 'mallarının askerlerimize lazım olduğu' özrünü beyan edin ve verebileceğiniz en büyük zararı verin. Askerlerin onların üzüm bağlarını tahrip etmelerine ve bütün mülkiyetlerine zarar vermelerine rıza gösterin; Rijeka'daki değirmenleri tamamen yıksınlar, şehirden yukarıdaki tepelerdeki su kemerlerini ezerek kessinler. Söylemeye gerek yoktur ki, tapınaklar bırakılacak, kadınlara saygı gösterilecek ve bütün bunlar ancak sen onların yanında hazırken yapılacak, çünkü bu kandırmaca devletin menfaatinedir ... fakat geçmişte kendilerini bize çok bağlı gösterdikleri için Lastovo'nun halkını bu saldırılardan muaf tutacaksın*" emri için bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 119.

olan amirale bağlı Venedik askerleri burada pek çok taşkınlık yapmaktan, evleri yakıp yıkmaktan ve zorbalıklar etmekten geri durmamışlardır.[551]

Öte taraftan Venedik Osmanlı'yı, icraatlarının meşruiyeti hususunda ikna edebilmek amacıyla baylonun ağzından, Dubrovniklilerin İspanyollarla iş birliği içerisinde bulunduklarını dile getirmişti. Baylo devamen, kendi devletinin faaliyetlerini savunmanın yanı sıra Venedik'in Osmanlı menfaatlerini de müdafaa etmekte olduğunu iddia etmiş, böylece Dubrovnik'in Osmanlı ticaret mallarını yağmalayan Ossunalılar ile teşrik-i mesaisine dokundurmuştu. Ayrıca Osmanlı nezdinde nefret edilen İspanya'nın Napoli valisi ile bağlantılarını vurgulamak amacıyla da Dubrovnik temsilcilerinin gizlice İtalya'ya geçmeyi planladıkları doğrultusunda abartılı bir yalan söylemişti.[552] Bu sebepten ötürü Dubrovnik aleyhine soğuk rüzgarlar esmeye başlamış olan Osmanlı Sarayı'nın koridorlarında Dubrovnikliler ancak baylonun ithamlarını inkâr ederek ve İspanya ve donanması hakkında getirdikleri istihbaratlarla ortamı yeniden ısıtabilmeyi başarabilmişlerdi. Ardından Dubrovnik elçileri, Venediklilerin tüm Dubrovnik topraklarını işgal edeceklerine dair iddiaları dillendirmişler ve Osmanlı ricali arasında bu yönde söylentiler yaymışlardı. Cumhuriyet'in problemlerini veziriazamın ve divanının önünde arz ettikten sonra da Venediklilere karşı yaptırım ve Dubrovnik lehine koruma fermanlarının çıkarılmasını sağlayabilmişlerdi.[553]

Bu gelişmeler üzerine konuya el koyan Osmanlı, Venedik genel amiralinin Dubrovnik yerleşimlerinde yaptığı saldırılarda meydana gelen zulümleri men etmiş ve donanmasını çekip Dubrovnik yerleşimleri ile karasularını terk etmesine dair Evâil-i Zi'l-hicce 1022 / 30 Kasım – 9 Aralık 1617 tarihli bir ferman göndermiştir. Ancak bu ferman belirlenemeyen bir sebeple yerine ulaşmamış ve kaybolmuştur. Muhtemelen fermanı getiren memurun yolda ya da hedefine yaklaştığında bir şekilde ortadan kaldırılmış olabileceği, böylece fermanın amirale ulaşmadığı ve yahut da daha kuvvetli bir ihtimal olarak bu son bahaneye sığındıkları tahmin edilebilir. Bunun üzerine bir sene içerisinde yeni bir ferman hazırlanıp yollandı. Fermanda; Osmanlılara ulaşmış bilgilere göre, meskûn veya tüccar olan yüzden fazla Dubrovnik vatandaşının Venedik askerleri tarafından yakalanarak esir edildikleri belirtilmektedir. Bu iddianın teftiş edilmesi ve doğruysa amiralin derhal bu esirleri salıvermesinin sağlanması emredilmektedir.

---

551 Miović, *Spisima I*, s. 64.

552 Harris, *a.g.e.*, s. 120.

553 Miović, *Spisima I*, s. 64; aynı yazar, *Diplomacija*, s. 138. Dubrovnik'in 1617 senesi elçileri Marin Andrijin Sorgo ile Bernard Marinov Binciola'dır. Bkz. *aynı eser*, s. 253.

Fermanın muhataplarına ayrıca Venedik ahidnâmesi ile sağlanan barış şartlarına uyulması mecburiyeti ve Osmanlı tâbiyeti ile koruması altında bulunmasına binaen Dubrovnik'in sınırlarının, topraklarının, gemilerinin ve vatandaşlarının dokunulmazlığı prensibi ile onlara herhangi bir zarar ve ziyan veremeyecekleri konusunda amiralin uyarılması da salık verilmektedir. Ferman, amiralin kuşatmayı kaldırarak donanmasıyla ayrılması ve bir daha *ahd ü emân*a aykırı teşebbüslerde bulunmaması yönünde de bir ültimatom niteliği taşımaktadır.[554]

Yaklaşık bir sene sonra gönderilen diğer bir fermanda ise Osmanlı memurlarının gerekli teftiş ve araştırmaları neticesinde Venedik genel amirali ile donanmasının Dubrovnik'in başına açtıkları zararların bilançosu ortaya koyulmaktadır. Buna göre payitahta ulaşan raporda Venedik deniz piyadeleri tarafından (bilhassa Gruj'da ve kuzeyine denk düşen Trsteno, Slano ile Lokrum ve Koloçep gibi adalarda yoğunlaşmış olsa gerek) pek çok ev yakılıp yıkılmış, yerleşimler, bağ, bahçe ve tarlalar yağma ve talan edilmiş, ahaliden çok sayıda insan katledilmiş, kadınlara tecavüz edilmiş ve meyve ağaçları kesilerek iktisadî yönden de önemli tahribatlarda bulunulmuştur. Ayrıca önceki sene meydana gelen olaylarda Venedik donanmasının Dubrovnik'in deniz ticaret yollarını da keserek abluka altına aldığı, ticaret gemilerinin geçişini engelleyerek saldırı ve yağmalarda bulundukları, bazısını batırdıkları ve kuşatma sırasında Dubrovniklilerin surlardan topçu ateşiyle karşılık verdikleri de belgede yer bulmuş olan veriler ve imalar arasındadır. Cumhuriyetin kendini müdafaası amacıyla ücretli silahlı askerler istihdam etmek zorunda kalmış olmaları da yine Dubrovnik maliyesi açısından ifade edilen mağduriyetler içerisinde bahse konu olmuştur. Bu olaylarla alakalı olarak önceki fermanı muhataplara ulaştırmakla görevlendirilmiş olan Mustafa Çavuş'un Osmanlı hükümetine bildirdiği zararların toplamı 30.000 gümüş tutarındadır. Bu meblağ Venedik baylosuna tebliğ edilmiş olmasına rağmen Venedik tarafı bu tazminatı hala Dubrovnik Cumhuriyeti'ne ödememiştir. Bunun üzerine padişahın Hatt-ı Hümâyûnu ile hazırlanan fermanda, baylonun Venedik doju adına bahsi geçen tazminatın ödeneceğine dair Divan-ı Hümâyûn huzurunda söz verdiği belirtilmektedir. Fermanda muhataplara ayrıca, evvelkinden daha ayrıntılı bir şekilde Venedik filosunun bir daha katiyen Dubrovnik'e, surlarına, cumhuriyete tâbi iskele ve limanlara, sınırlarına, kasabalarına, köylerine

554 Özi beylerbeyi ve Hersek sancakbeyi olan İbrahim Bey'e, Lubin, Nova ve Çernice kadılarına gönderilen ferman için bkz. *DA., 7/2.1,* sv. 13, br. 648 ve defter kaydı: *ADVN.DVE.d.13/1,* s. 145/1 (belge no: 693) (Evâsıt-ı Muharrem 1027 / 8-17 Ocak 1618). Ayrıca bkz. Miović, *Spisima I*, s. 64. Dubrovnik'in 1618 senesi elçileri ise Marin Orsatov Sorgo ile Dominik Nikoliçin Menze'dir. Bkz. aynı yazar, *Diplomacija,* s. 253.

ihlallerde ve saldırılarda bulunmasının, ilaveten denizlerde gemilerine ve tüccarlarına herhangi bir zarar vermesinin önlenmesine dair emirler sıralanmaktadır. Dahası bu süre çerçevesinde Venedikliler Koloçep adasına da çıkarma yapmışlar ve ada ahalisinden 1000 guruşluk yapağı ve göne el koymuşlardır. Tüm bunlar üzerine şimdiye kadar Venediklilerin gasp ettikleri malların iadesi ile kaçırdıkları Dubrovniklilerin kurtarılmasının sağlanması da gene fermandaki emirler arasında geçmektedir. Son olarak da Osmanlı İmparatorluğu'nun Dubrovnik Cumhuriyeti üzerindeki himaye sorumluluğuna dayalı olarak, eğer söz konusu Hatt-ı Hümâyûn'lu fermana ve tüm uyarılara rağmen Venedikliler saldırılarına devam ederlerse ve/ya buna benzer olaylar tekrarlanırsa, hükmün muhatapları olan idareciler ile mülkî amirlerin Dubrovnik'i, topraklarını ve vatandaşlarını karadan ve denizden korumak üzere Venediklileri her şekilde engelleme yetkisine sahip oldukları ve bu gibi olaylarla ilgili gelişmeleri başkente bildirmeleri de buyruldu.[555]

Aradan geçen birkaç yıl içerisinde Venedik'in Adriyatik'te İspanya'ya tâbi Ossuna deniz kuvvetlerine karşı vermekte olduğu savaş ve ayrıca ileriki yıllarda yine İspanya'ya bağlı olan Milano'nun karadan yürüttüğü savaşın Venedik sınırlarına dayanması sebebiyle Serenissima oldukça zor zamanlar geçirmiştir. Osmanlı ile çok uzun yıllar boyunca süregelen, artık kökleşmeye başlamış dostluğa ve ayrıca ortak düşmana karşı dayanışma ve yardımlaşma ruhu içerisinde Osmanlı başkentinde sempati oluşturmuş olan Venedik, Erken Modern Çağların Osmanlı tarihinde eşine nadir rastlanır bir takım yardım teklifleriyle karşılaşmıştı. Osmanlı teklifinde, eğer Venedik arzu ettiği takdirde Bosna beylerbeyinin kuvvetleriyle yardıma koşmaya hazır olduğu beyan edilmekteydi. Lakin bu önerinin arkasından gelebilecek tehlikelerden kuşkuya kapılan Venedik baylosu teklifin yönünü kibarca değiştirmiş, bunun yerine Arnavutluk topraklarından ücretli asker toplayabilme imtiyazı talep etmiş ve bu amaçla hazırlanmış

---

555 Bosna beylerbeyi Mustafa Paşa'ya, Hersek sancakbeyi İbrahim Paşa'ya, Nova, Çerniçe, Lubin ve Gabela kadılarına gönderilmiş olan ferman için bkz. *DA.*, *7/2.1*, sv. 14, br. 691 ve defter kaydı: *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 192/1 (belge no: 852) (Evâsıt-ı Zi'l-hicce 1027 / 29 Kasım – 8 Aralık 1618). Bosna beylerbeyi İskender Paşa'ya, Dubrovniklilerin ihtiyaç duyduğu takdirde yaptıkları yardım çağrılarına sessiz kalınmaması ve onların topraklarının, gemilerinin ve vatandaşlarının karadan ve denizden gelebilecek saldırılara karşı savunulması için yardıma koşulması hakkındaki fermanlar için bkz. sv. 13, br. 642 (Evâil-i Zi'l-kaʿde 1026 / 11 Ekim – 9 Kasım 1617), br. 645 ve defter kaydı ile bir sûreti Hersek sancakbeyine olmak üzere diğer sûretleri *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 145/2 (belge no: 694-696) (Evâsıt-ı Muharrem 1027 / 8-17 Ocak 1618); sv. 13, br. 650 (Evâil-i Rebiʿü'l-evvel 1027 / 26 Şubat – 7 Mart 1618). Aynı içeriğe sahip olup eski Özi beylerbeyi olan Hersek sancakbeyi İbrahim Bey'e hitaben gönderilen fermanlar: sv. 13, br. 643 (Evâil-i Zi'l-kaʿde 1026 / 11 Ekim – 9 Kasım 1617), br. 646 (Evâsıt-ı Muharrem 1027 / 8-17 Ocak 1618); sv. 14, br. 651 (Evâil-i Rebiʿü'l-evvel 1027 / 26 Şubat – 7 Mart 1618). Ayrıca bkz. Miović, *Spisima I*, s. 64.

fermanı elde edebilmişti.[556] Venedik hem içinde bulunduğu savaş döneminin sıkıntıları dolayısıyla hem de Osmanlı nezdinde sahip olduğu olumlu intiba sebebiyle bu tazminat meselesini geçiştirmekteydi. Öncekinden beş sene sonra aynı idarî birimlerin yöneticilerine gönderilen bir fermanda Venedik Cumhuriyeti'nin, Dubrovnik topraklarında vermiş oldukları zararlar için tespit edilmiş tazminat tutarını hala daha teslim etmedikleri ve gasp ettikleri mallar ile erzakları iade etmedikleri anlaşılmaktadır.[557]

2.5.3. Venedik'in Devam Eden Saldırıları ve Lokrum, Molunat ile Suşac Adalarını İşgali

Venedik ile İspanya arasında cereyan eden savaşlar her ne kadar son bulmuş olsa da Serenissima, Adriyatik'te hâkimiyet iddiasından ve Dubrovnik'e karşı duyduğu husumetten kaynaklanan sebeplerle Sen Blaise'in avuçlarında tuttuğu cumhuriyetin yakasını bırakmaya hiç de niyetli görünmüyordu. 1620'de Venedik Senatosu, Adriyatik üzerindeki egemenlik iddialarını pekiştirmek üzere yeni bazı kanunlar çıkarmış ve hemen uygulamaya koymuştu. Buna göre, Adriyatik'te yelken açan Dubrovnik gemilerinden herhangi bir Venedik limanına bağlı olanlar müstesna, özel bir gümrük vergisi ödemekle

---

556 Otuzyıl Savaşları'nın henüz erken yılları olan 1620'lerin başlarından itibaren İspanya'ya bağlı kuvvetlerin Venedik topraklarına karşı deniz yönünden saldırıları ile tehdit oluşturmaları dolayısıyla II. Osman devrinde İşkodra, Delvine ve Avlonya sancakbeyleri ile buraların kadılarına, kale komutanlarına ve neferat ağalarına, ayrıca birer sûretlerini de Klissa, Hersek, Kırka ve Draç sancakbeyleri ile kadılarına ve neferat ağalarına gönderdiği fermanla, gerektiğinde İspanyollara karşı Venedik donanmasına yardıma koşmaları ve Venediklilerle birlikte müttefiken çarpışmaları emredilmişti. Bkz. *MAD.d.6004*, Cemâziyelevvel 1030 (24 Mart - 22 Nisan 1621), s. 14/1; Evâhir-i Cemâziyelevvel 1030 (13-22 Nisan 1621), s. 16/1; Faroqhi, *a.g.e*., s. 46; Cihan Yemişçi, 1618-28 Arası Osmanlı-Venedik İlişkileri (6004 No'lu Ahkâm Defteri'ne Göre) (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2009, s. 190. Buna benzer fermanlar 1620'li yıllar boyunca zaman zaman verilmeye devam edecekti. Bkz. Yemişçi, *a.g.t*., s. 189-190; Mumcu, *a.g.e.*, s. 158 (Mektup no: 313), 197 (Mektup no: 419, 420 ve 421), 199 (no: 426), 199-200 (no: 427), 200-201 (no: 430), 201 (no: 431), 202 (no: 435), 203 (no: 439); Büyükaksoy, Roe'nun Yazışmaları, s. 579 (Roe'dan Sir George Calvert'e mektup, İstanbul, 7/17 Şubat 1625, s. 577-579).

557 II. Osman devrinde vuku bulmuş olan olaylarda ortaya çıkan zararların tazmini için tespit edilmiş olan meblağın Venedik tarafından hala tahsil edilmemiş olması dolayısıyla, IV. Murad'ın cülusundan sonra ferman, berât ve imtiyazların yenilenmesi sırasında bu mesele tekrar gündeme gelmiş ve söz konusu ferman böylece yenilenmiştir. Bosna beylerbeyine, Hersek sancakbeyine, Nova, Çerniçe, Lubin ve Gabela kadılarına gönderilmiş olan ferman için bkz. *MAD.d.06004*, s. 88 (Evâhir- Zi'l-hicce 1032 / 16-24 Ekim 1623). Daha sonra 1640 ve 1649 yıllarında gönderilen fermanlarda da söz konusu tazminatın henüz Venedik tarafından Dubrovnik'e ödenmemiş olduğu görülecektir. Bkz. Bosna beylerbeyine ve Hersek sancakbeyine gönderilen fermanlar için bkz. *DA., 7/2.1,* sv. 19, br. 943 ve defter kaydı: *ADVN.DVE.d.14/2,* s. 112/3 - 113 (belge no: 191) (Evâil-i Cemâziye'l-âhir 1050 / 18-27 Eylül 1640); sv. 22, br. 1029 ve defter kaydı: *ADVN.DVE.d.15/3,* s. 64/2 - 65 (belge no: 44) (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649); sv. 22, br. 1047 ve defter kaydı: *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 68/1 (belge no: 51) (Evâsıt-ı Receb 1059 / 21-30 Temmuz 1649).

mükellef olacaklardı. 1629'da ise Venedik, ancak Dubrovnik'e veya Venedik'e yol almaları şartıyla Dubrovnik gemilerinin mısır taşıyabileceklerine dair bir yasa çıkardı. Aksi takdirde gemilere el konacaktı. Benzer şekilde Venedik, kendi üretimi ya da nakliyatında olanlar dışındaki tuzun Adriyatik'te taşınmasını da yasakladı ve buna binaen Dubrovnik gemilerine karışmaya ve tuzu bulduğu zaman da el koymaya başladı. Venedikliler, Dubrovnik karasularında balıkçılık hakları konusunda da kararlar almaya çalışmaktaydılar ve daha birçok diğer anlaşmazlıklarda da müdahalelerde bulundular. 1630'da Venedikliler Adriyatik'te "*kendilerininkilerden başka silah taşıyacak gemi olamayacağı*" teorilerine dayanarak önemli bir Dubrovnik gemisine saldırdılar. Dubrovnikliler ise kararlılıklarını gösterdiler ve kendilerini savunmak üzere karşı ateşte bulundular.[558] Zira bu hareket Dubrovnik'i sınamak içindi: herhangi bir zaaf, çekince ya da zayıflık göstergesi felaket anlamına gelirdi ki, aslanın avını savunmasız görmesi tüm gücüyle saldırması için fırsat doğururdu.

Venediklilerin bir yandan Adriyatik'te seyreden ticaret gemilerini yağmalama veya batırma eylemleri, diğer yandan sınır ihlalleri ve saldırıları böylece aralıklarla dahi olsa devam etti. 1630-35 arasında Venedikliler aidiyet problemi çıkartarak tırmandırdıkları gerilimin neticesinde Dubrovnik hâkimiyetindeki bir dizi adada ihlallerde bulundular. Venedik'in üzerinde hak iddia ettiği ve kendilerince Sen Mark adını verdikleri Lokrum adasına, kendilerinden izinsiz karantina (lazaret) kurdukları gerekçesiyle beş gemiyle çıkarma yaparak işgal ettiler, ancak Dubrovnik tarafından açılan top ateşi sebebiyle geri çekildiler. Dubrovnik şehri ile limanı için çok kritik bir konumda bulunan ada eğer Venedik eline geçerse, limanın ticareti ile şehrin kaderi tamamen onların keyfine kalacaktı. Bu sıralarda Kotor Körfezi'nde Venedik'e tâbi Perast'ta üslenmiş olan ve sürekli Dubrovnik adalarını yağmalayan korsanlar Molunat'a göz dikmiş, Hvar, Visa ve Korçula adalarının ahalisi ise Suşac ve Lastovo adaları üzerindeki niyetlerini eyleme dökme cüreti göstermişlerdi. Tüm bu problemlerin diplomatik yükü ise Venedik'te bulundan Dubrovnik elçisinin omuzlarına yüklenmişti. Onun bu meseleleri çözmekte ana destekçileri ise payitahtta bulunan haraç elçileri olmuşlardı. Fransız diplomasisinin arabuluculuğunun da yardımıyla İstanbul ve Dubrovnik'teki Fransız elçileri müzakerelerle ilgilenmişler ve fayda sağlamışlardı. Dubrovnik ve Fransa elçilerinin girişimlerinin yanı sıra Osmanlı'nın sıkılmış vaziyetteki himayeci yumruğu

558 Harris, *a.g.e.*, s. 120-121.

payitahttaki Venedik baylosu üzerinde baskı kuruldu, onun vasıtasıyla da Divan'dan gönderilen ültimatomlarla Venedik'in tazyik edilmesi yöntemi izlendi.[559]

Dubrovnik elçilerinin bu yıllardaki gelişmelere dair payitahttaki diplomatik girişimlerinin ilk sonucu, Kaymakam Kenan Paşa ile bostancıbaşına verilen, Venediklilerin Dubrovnik gemilerine dokunmamaları ve işlerine karışmamaları yönünde daha önce uyarılmasına ve Venedik baylosunun da bu konuda söz vermiş olmasına dayanılarak baylonun huzura getirilmesi hakkındaki fermandır. Belgeye göre Venediklilerinin saldırısına uğrayan bir Dubrovnik ticaret gemisi, içinde bulunan Dubrovnikliler ve Müslüman tüccarlarla birlikte Venedik'e götürülüp alıkonulmuşlardır. Bu konuyla ilgili olarak Nevesin kadısına ulaşan bir şikayet üzerine kadı bir hüccet yazmış, Dubrovnik elçileri ise mahkemeden çıkan bu belgeyi İstanbul'a getirmişlerdir. Elçilerin meseleyi payitahta taşımaları üzerine verilen fermanda bayloya tüccarların ve mallarının iadesi emredilmekte ve bir daha Venediklilerin hiçbir şekilde Dubrovnik gemilerine taarruzda bulunmamaları konusunda uyarılmaktadır.[560]

H. 1044 / m. 1635 yılına tarih düşülmüş iki belgede ise Venediklilerin Dubrovniklilere ait yerleşimlere saldırıları, köyleri ve evleri yakıp yıkmaları ve ticaret gemilerini ele geçirmeleri gibi eylemlerinin nihayet bulmadığı ifade edilmektedir. Evvelki uyarılara ve fermanlara rağmen Venediklilerin Dubrovnik Cumhuriyeti'nin egemenlik sahasını ihlal ettikleri, Lokrum adasına çıkarma yaptıkları, Suşac ve Molunat adalarını ise kuşatarak abluka altına aldıkları yine belgede bilgilendirme maksatlı olarak yer alan haberler içerisinde geçmektedir. Dahası, Dubrovnik gemilerinin alıkonarak Venedik limanlarına götürülmelerine dair olaylara da hala cüret etmeyi sürdürdükleri belirtilmektedir. Bu şekilde beş Dubrovnik gemisinin Venedikliler tarafından ele geçirildiği ve içindeki mallarla birlikte zapt edildiği bildirilmektedir ki, aralarında Müslümanların malları da bulunmaktaydı. Bunların yanı sıra Adriyatik'te faaliyette bulunan Müslüman ve Dubrovnik tüccarlarından 1/10 (% 10) gibi yüksek bir oranda kestikleri vergiler de yine şikayetlere konu olmaktaydı. Tuz nakliyatı yapan Dubrovnik gemilerine yapılan saldırılarda ya gemiler yükleriyle birlikte zapt edilmekte, ya tuz yükleri denize boşaltılmakta veyahut da gemiler komple taşıdıkları mallarla birlikte batırılmaktadırlar. Söz konusu olaylara Osmanlı sahil yerleşimlerinin ahalisi de bizzat şahit olmaktadır. Tuz taşıyan Dubrovnik gemilerine verilen zararlar ise ayrıca önem

559 Foretić, *a.g.e.*, II, s. 95-102; Miović, *Spisima I*, s. 65; Harris, *a.g.e.*, s. 121.
560 *DA., 7/2.1*, sv. 18, br. 865 (Evâil-i Muharrem 1044 / 27 Haziran - 6 Temmuz 1634).

taşımaktadır ki, bilhassa Osmanlı sınırları içerisindeki Güney Slav coğrafyasının tuz ihtiyacını karşılamak üzere getirilen bu ürün, ilaveten Osmanlı hazinesinin kâr payı olan 1/3 oranındaki gelirle İmparatorluk maliyesine katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla bu gibi saldırıların birkaç farklı yönden Osmanlılara da zararı olduğundan belgede söz edilmektedir. Şimdiye kadar Dubrovniklilerin, Venedik saldırılarından maruz kaldıkları zararın bilançosu 40.000 gümüş olarak beyan edilmiştir ve bu meblağın Venedik tarafından tazmin edilmesi zorunluluğunun da bugüne dek yerine getirilmediği vurgulanmıştır. Fermanın muhatabı olan idarecilerden ise Venediklilerin gasp ettikleri Dubrovnik gemilerinin ve içinde mevcut olan her iki tarafın tüccarlarına ait malların geri verilmesini sağlamaları, bahse konu olan tazminatın tahsil olunup olunmadığına dikkat etmeleri, yeniden bu tarz olaylar gerçekleştiği takdirde meselelerin takipçisi olmaları ve başkente bildirilmeleri buyrulmaktadır. Bu sebeplerden ötürü Venediklilerin vermiş oldukları zararlardan kaynaklanan tazminat miktarının ve bundan sonra vuku bulacak olaylardan dolayı meydana gelebilecek zararların bundan sonra İstanbul'daki Venedik baylosundan ve tüccarlarından tahsil edilerek adaletin sağlanacağı yönünde Divan'da karar alındığı da fermanda beyan edilmektedir.[561]

Venedik üzerinde kurulan tüm bu baskılar ve diplomasi trafiği neticesinde Venedik'te bulunan Dubrovnik elçisi, Sen Mark aslanının pençesini adalar üzerinden çektirmek konusunda Serenissima'yı ikna edebildi. Venedik tarafı elçiyle anlaşma kapısını açtı ve dört ay kadar süren müzakerelerden sonra 1635'te anlaşma sağlandı. Venedik, Adriyatik'teki gemileri için Dubrovniklilerin sadece sembolik bir gümrük ödemelerini kabul etti. Dubrovnik'in Lokrum, Molunat ve Suşac adaları üzerindeki haklarını onayladı. Venedik, tazminat ödemeyi ve Dubrovnik'i bir cumhuriyet olarak tanımayı reddetmiş ve ona sadece bir kasaba olarak hitap etmişti. Ancak formal ve sembolik diplomatik kalıplardan ziyade reel kazanımlara odaklı Dubrovnik siyaseti ve diplomasisi için bu anlaşma memnuniyet vericiydi. Dolayısıyla Dubrovnik elçisinin Venedik'teki misyonunu başarıyla tamamladığı sonucuna varıldı.[562]

---

561 Bosna beylerbeyine, Hersek sancakbeyine, Nova, Çerniçe, Lubin ve Gabela kadılarına gönderilmiş fermanlar için bkz., *DA*., *7/2.1*, sv. 18, br. 874 (Evâsıt Receb 1044 / 31 Aralık 1634 - 9 Ocak 1635) ve br. 875 (Evâhir-i Receb 1044 / 10-19 Ocak 1635). Aynı muhataplara hitaben gönderilmiş olan, Venediklilerin Dubrovnik(liler) aleyhindeki ihlaller ve faaliyetlerinin devam edip etmediği hakkında rapor istendiğine dair ferman için bkz. sv. 18, br. 876 (Evâil-i Şa'ban 1044 / 20 Ocak - 17 Şubat 1635).

562 Foretić, *a.g.e*., II, s. 95-102; Miović, *Spisima I*, s. 65; Harris, *a.g.e.*, s. 121.

Bundan sonraki gelişmelerde Osmanlı ile Venedik arasında denizlerde tansiyon, payitahttaki diplomaside ise gerilimler gittikçe tırmanmıştır. Denizlerde faaliyet gösteren Osmanlı korsanlarının kanun tanımazlıkları ile taşkınlıkları, buna mukabil Venediklilerin kırmızı çizgileri aşarak verdikleri tepkilerle Osmanlı itibarını zedeleyecek ve barışı zora sokacak eylemlerde bulunmaları giderek iki devleti savaşın eşiğine getirecek derecede gerginliklere neden olmuştur. Hiddetli ve şiddetli olmasının yanı sıra bir o kadar da Osmanlı İmparatorluğu'nun üstünlüğü ile itibarı üzerinde hassasiyet sahibi bir padişah olan IV. Murad devrinde yaşanan bir hadise ise neredeyse iki devlet arasındaki ipleri kopma noktasına kadar getirmiştir. 1637 yılında Ali Biçenoğlu kumandasındaki Cezayir ve Tunus korsanları 16 gemilik bir filoyla İtalya'da Pulya sahilleri ile Venedik'e tâbi Kotor'u yağmalayarak kaçırdıkları esirler ve gasp ettikleri erzaklarla geri dönerlerken gemilerinin peşine takılan 28 gemilik bir Venedik filosu bunları kovalamaya başlamıştır. Avlonya limanına kadar yakalanmadan kaçmayı başaran korsan gemileri limana girmiş ve şehre sığınmışlardır. Bunun üzerine filonun Venedik amirali Avlonya açıklarına yaklaşarak korsanların teslim edilmesini istemiştir. Kuzey Afrika korsanlarının kumandanı ise emrindeki gemilerle Venedik filosunun beklemeyeceği bir anda, uygun bir fırsat bulduğunu düşündüğü bir sırada kaçma teşebbüsünde bulunmuştur. Fakat Korfu adası istikametine doğru yönelen korsanları fark eden Venedik gemilerinin topçu ateşi ile korsan filosunda bir gemi hariç diğerleri telef olmuş ve kalan tek gemi ise tekrar geriye Avlonya limanına doğru dönmüştür. Korsan gemisini takip eden Venedik filosu ise arkasından limana kadar gelmiş ve onları bombardımana tuttukları sırada Avlonya da atılan mermilerden nasibini almıştır. Lakin bir top mermisinin, şehrin camisinin minaresini yıkması üzerine mesele sonradan payitahtta öğrenildiğinde farklı bir boyuta ulaşacaktır. Venedik filosunun Avlonya limanına girmesi ve akabinde korsan gemisini zapt etmesi sebebiyle gemilerini kaptırmış olan korsanlar anakaranın içlerine doğru yola koyulmuşlar ve karadan Selanik'e kadar ulaşmayı becermişlerdir. Oradan temin ettikleri bir gemiyle önce Sakız adasına, daha sonra da Kuzey Afrika'ya varmışlardır. Maruz kaldıkları saldırının ve gemilerini Venedik amiraline kaptırmış olmanın karşılığında ise bir intikam seferi tertiplemişler, denizlerde rast geldikleri tüm Venedik kalyonlarına saldırmaya ve mümkün olduğu takdirde ele geçirmeye girişmişlerdir. Olay, Bağdat Seferi'nden hemen önce padişahın kulağına ulaşmış, Avlonya'nın bombalanması ve bilhassa minarenin yıkılmış olduğunu duyması üzerine Sultan Murad büyük öfkeye kapılarak derhal Venedik baylosunun ve Osmanlı ülkesindeki tüm Venediklilerin ölüm emrini vermiştir. Ardından Venedik-Osmanlı sınırlarının tüccarlara kapatılmasını ve

Bağdat Seferi'nden dönüşünde Venedik üzerine harekete geçirmek üzere donanmanın hazırlanmasını emretmiştir. Sultanın öfkesini yansıtan ve Venedik ile bir yarım yüzyılı aşkın süredir devam eden uzun barış döneminin sona erecek olması anlamına gelen bu emirlerin o yıllarda Doğudaki gelişmeler sebebiyle İmparatorluğun yüzünü bu yöne çevirmiş olmasından ve dolayısıyla da böyle bir savaşın Osmanlı siyasetine şimdilik uygun düşmeyeceği hususunda kaygıya kapılan Osmanlı ricali, araya giren Bağdat Seferi'ni fırsat bilerek padişahı yatıştırma yolunu takip etmiştir. İlk tepkiyle verilen ölüm emrini veziriazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa zorlukla hapse çevirebilmiş ve böylece baylo tutuklanmıştır. Ülkedeki Venediklilerin canlarını tehlikeye sokan emir de iptal edilmiş, lakin veziriazam Split limanının gelirlerine atıfla her ne kadar sınırın kapatılmaması yönünde ısrarcı olmuşsa da padişah intikam almak hususunda kararlılığını bildirerek bu gelire yüz çevirmiştir. IV. Murad sefer dönüşüne kadar teskin edilebilmiş ve problemin Venedik temsilcileriyle müzakere edilmesi konusunda ikna edilebilmiştir. Sultan Murad'ın ömrünün son yılında başlayan görüşmeler neticesinde Venedik Cumhuriyeti'nin 45.000 altın tazminat ödemesinde karar kılınmıştır. Sultan Murad'ın vefatından ötürü tazminatı ödemek raddesinde işi ağırdan alan Venedik, tahta geçen Sultan İbrahim devrinde sadaret mührünü taşımaya devam eden veziriazam Mustafa Paşa'nın bu konunun takipçisi olması ve kararlılıkla üstüne düşmesi sonucunda gönderdiği elçi aracılığıyla hem tazminatı teslim etmek hem de özürlerini bildirip af dilemek zorunda kalmıştır. Bu şekilde iki devleti savaşın eşiğine getiren bu kriz de böylece aşılabilmiştir.[563]

1635 yılındaki antlaşmadan 1645 yılında Girit Savaşı'nın başlamasına kadar geçen on sene içerisinde gelişen Venedik'in Adriyatik ve Dalmaçya hâkimiyetine paralel olarak Dubrovnik egemenlik sahasına karşı süren ihlaller ve saldırılar da eskisi gibi nokta hedeflere yönelik olmasa da sürmekteydi. Bu duruma karşı, muhtemelen Sultan İbrahim'in tahta geçmesinin ardından yenilenen fermanlar arasında Bosna beylerbeyi[564] ile Hersek sancakbeyine[565] hitaben gönderilen, Dubrovnik'in denizden ve karadan maruz

563 Bkz. Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüesyn Fî Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn)*, III, (haz. Mehmet İpşirli), Ankara 2007, s. 934, 937, 988-989; Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihân-nümâ, Neşrî Tarihi*, I, (yay. Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen), TTK., Ankara 1995 (3. baskı), s. 217; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, IV, s. 141-142.

564 *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 133/2-134 (belge no: 240) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-ahir 1050 / 7-16 Ekim 1640).

565 *DA., 7/2.1*, sv. 20, br. 957 ve defter kaydı: *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 132/2 (belge no: 237) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-ahir 1050 / 7-16 Ekim 1640).

kalabileceği tehditlere karşı savunulmasına dair h. 1050 / m. 1640 tarihli birer ferman da bulunmaktaydı.

Öte taraftan 1635 yılındaki fermanın üzerinden geçen beş senenin sonrasında Sultan İbrahim'in[566] ve ondan dokuz sene sonra da Sultan IV. Mehmed'in[567] Osmanlı tahtına cülus etmeleri dolayısıyla yenilenen tahkikatlarda hem Dubrovnik'in zararlarının bilançosu olan 40.000 gümüşün Venedik tarafından henüz daha tazmin edilmediği hem de Venediklilerin Dubrovnik topraklarına, gemilerine ve vatandaşlarına saldırılarına son vermemiş oldukları görülmektedir. Dahası 1617 yılında vuku bulan Venedik saldırıları ve işgallerinden sonra padişahın emri doğrultusunda yapılan teftiş ve araştırmalarda tespit edilen 30.000 gümüş tutarındaki tazminatın da 1649 yılında henüz Dubrovnik'e teslim edilmemiş olduğu da yine bir fermana konu olmuştur.[568] 1630'lardan itibaren Osmanlıların Doğudaki meseleleri ve İran ile olan savaşlarından istifade ile Dubrovnik'e ödemesi gereken tazminatı geçiştiren, 1635 antlaşmasında ise bu tazminatı ödemeyi reddeden Venedik'in, bilhassa bu yıllarda Adriyatik'te egemenliğini yaymak amacıyla arttırdığı faaliyetlerine paralel olarak filolarının Dubrovnik aleyhindeki aktivitelerinde de artışlar gözlemlenmiştir. Bu yıllarda Adriyatik'te bir yandan Venedikliler, diğer yandan onlara karşı korsanların eylemleri ile yükselen gerginlikler, bilhassa saltanatı sırasında IV. Murad'ın sinirli ruh hali de eklenince yüzyılın ilk çeyreğinin iki sıkı dostu arasında savaş tamtamları daha yakından duyulur hale gelmiştir. Geçici çözümlerle atlatılan krizler ise iki devletin gittikçe sürüklendiği çatışma atmosferini belli bir müddet geciktirse de Venedik-Dubrovnik-korsanlık problemleri üçgeninde dolmuş bulunan tahammüllerin de katkısıyla Girit Savaşı'na giden yolun taşları döşenmiş olmaktaydı.

Bu noktada üzerinde düşünülmesi gereken bazı sorular akla gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğu kendisinin ve himayesi altındaki bir siyasî oluşumun haklarını korumak hususunda acaba çifte standart mı uygulamaktadır? Osmanlılar, müttefiklerinin ve himayesinde bulunan devletlerin maruz kaldıkları askerî tehditler karşısında uzattığı yardım eli ile tehdit oluşturan unsurlara karşı gösterdiği tepkilerde herhangi bir ayrım yapmakta mıdırlar? Zamana, mekâna ve aktörlere göre değişen tavır ve tutum

---

566 Bosna beylerbeyine ve Hersek sancakbeyine gönderilen ferman için bkz. *DA., 7/2.1*, sv. 19, br. 943 ve defter kaydı: *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 112/3 - 113 (belge no: 191) (Evâil-i Cemâziye'l-âhir 1050 / 18-27 Eylül 1640).

567 Bir önceki aynı idarî makamlara hitaben çıkarılan ferman için bkz. *DA., 7/2.1*, sv. 22, br. 1029 ve defter kaydı: *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 64/2 - 65 (belge no: 44) (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649).

568 *DA., 7/2.1*, sv. 22, br. 1047 ve defter kaydı: *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 68/1 (belge no: 51) (Evâsıt-ı Receb 1059 / 21-30 Temmuz 1649).

farklılıklarını belirleyen etmenler nelerdir? Aşağıda bu sorulara cevap verebilmek üzere, bir takım tarihî olaylar ve örnekler üzerinden bazı karşılaştırmalar yapılarak mevzular aydınlatılmaya ya da katkıda bulunulmaya çalışılacaktır.

Kanuni Sultan Süleyman devrinde Osmanlı İmparatorluğu Batıya doğru olan fetih hareketlerinde yeni bir atılım ve ivme kazanmıştı. Hilal ile Haç'ın, Akdeniz'in Doğu ile Batı iki kutbunun mücadelesine sahne olan bu coğrafyada, Şarlken (Charles Quint)'in 1525 yılında Pavia Savaşı'nda esir aldığı Fransa kralı François ile annesi Louise de Savoy'un Sultan Süleyman'dan ayrı ayrı dilemiş oldukları yardım çağrıları[569] üzerine gelişen ilişkilerin seyrinde 1536'da padişahın verdiği ahidnâme ile himayesi altında addettiği ve müttefik olarak saydığı Fransa kralı ile aynı düşmana karşı bazı ortak askerî teşebbüslerde bulunulmuş olması konumuza belli ölçüde doneler sağlamaktadır.[570] Barbaros Hayreddin Paşa'nın başında olduğu Osmanlı donanmasının 1543'te Toulon'da 8 ay kışladıktan sonra Fransa hesabına Nice'i İspanyolların elinden kurtarması bu çerçevede ele alınması gereken bir olaydır.[571] Bundan başka, Turgut Reis'in Fransızlarla müttefiken Korsika adasına yaptıkları çıkarma harekatı ve Bastia önlerinde gerçekleşen savaşın zaferle neticelenmesi ile Bastia, Bonifaci ve Calvi şehirlerinin alınarak Fransızlara teslim edilmiş olması da yine konuya örnek teşkil eden bir gelişmedir.[572] İlaveten Ponza deniz zaferinin hazırlayıcı etmenlerine bakıldığında da, Osmanlı deniz kuvvetlerinin yine Fransızlarla birlikte bir harekat için Akdeniz'e açıldığı, ancak Fransa donanmasının ortalıkta görünmemesi sebebiyle savaşın, seferin yönünün değişmesi üzerine meydana geldiği görülmektedir. Bu üç örnek de Osmanlı İmparatorluğu'nun müttefikine, kendine bağlı askerî kuvvetlerle yardım ve destek vermesi açısından değerlendirilmelidir. Burada dikkat edilmesi gereken hususlardan biri, ortak düşman karşısında etkin bir ofansif girişimin söz konusu olduğudur. Osmanlıların hâlihazırda Habsburgları doğal rakip ve düşman konumunda görmeleri karşısında Fransa stratejik bir

---

569 İnalcık, "Avrupa Devletler Sistemi: Fransa ve Osmanlı", *Doğu Batı, Makaleler*, I, Ankara 2005, s. 241-259; Özlem Kumrular, *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı-Habsburg Düellosu*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 11-12.

570 Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, s. 502-504.

571 Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, s. 381-382.

572 Lakin aynı sene Fransızların adayı Andrea Doria komutasındaki İspanyol kuvvetlerine tekrar yitirmesi üzerine bir sonraki sene usta denizci emrindeki kuvvetlerle yeniden buraya gelmiş, ancak bu sefer de Fransızlarla aralarında çıkan anlaşmazlıklar neticesinde herhangi bir girişimde bulunmadan geri dönülmüştür. Bkz. Yemişçi, "Turgut Reis'in Özgeçmişi", *I. Turgut Reis Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu (27-28 Mayıs 2011)*, Turgutreis Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, Bodrum 2013, s. 19; Nejat Tarakçı, "Turgut Reis'in Osmanlı Deniz Stratejisine Katkıları", *aynı kitap içinde*, s. 105-106.

partnerdir ve ona olan desteklerle umulan "*bir taşla iki kuş vurmak*"tır.[573] Osmanlıların, XVI. yüzyıldaki Medeniyetler Çatışmasında aktif bir taraf olarak müttefikine doğrudan verdiği askerî yardım ve destekler, aynı zamanda ittifaka katkı ve yardım için gönderilen komutanların coğrafî pozisyonlarına da mercek tutulmasını gerektirmektedir. Hem Barbaros Hayreddin Paşa ve hem de Turgut Reis, Garp Ocakları olarak isimlendirilen Kuzey Afrika levendlerinin liderleri olarak yetişmiş ve istihdamları ile Osmanlı deniz kuvvetlerine güç vermiş korsan kökenli amirallerdir. Fransızlarla ortak düzenledikleri harekatlarda, hedef olarak tayin edilen noktalara coğrafî olarak yakınlığı bulunan Kuzey Afrika sahillerinin üslerinden hareket ederek hamlelerini yapmışlardır. Osmanlı tarafından verilen askerî desteklerin doğal coğrafî yakınlığa göre seçilmesi hususu, 1620'li yıllarda İspanya ve ona tâbi güçlere karşı Venedik'e ve Venedik'e karşı ise Dubrovnik'e Bosna beylerbeyliği ile Hersek sancakbeyliği tasarrufundaki askerî kuvvetlerin yardımlarının teklif edilmesinde de öncelikli etmendir. Bosna eyalet birliklerinin arz ettiği askerî güç desteğinin "*Osmanlı dostu*" Venedik'e ve himaye altındaki Dubrovnik'e teklif edilmiş olması ile Osmanlı –samimi bir şekilde– üzerine düşen korumacı yaklaşımı sergilemiş olarak ele alınmalıdır, her ne kadar taraflar bu tekliflere kuşkuyla yaklaşarak değerlendirmemiş olsalar bile. Bu durumda Osmanlıların XVI. yüzyılda Fransızlara gönderdikleri askerî yardımların aktif olarak hayata geçirilmesi ile XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde Venedik ve Dubrovnik'in ihtiyaçları karşısında eyalet kuvvetlerini harekete geçirmeye hazır oluşu arasında –genel çerçevede– bir ayrım yapılmadığı kanaatindeyiz. Osmanlı İmparatorluğu, dost olarak addettiği Venedik'e karşı, kendi tâbiiyetindeki ve himayesindeki Dubrovnik'i koruyabilmek maksadıyla askerî tehdit kartını masaya koymaktan, hatta sahaya sürmekten çekinmemektedir. Dolayısıyla Osmanlı'nın korumacı yaklaşımına dair bu veriler bir tez olarak göz önüne alınırsa, buna karşı aşağıdaki diğer bazı örneklerin ise antitez noktasında öne sürülmesi gerekecektir.

573 Stratejik hedeflerden biri, Avrupa Katolik birliği umutlarını parçalamak iken, bir diğeri de Avrupa devletleri arasında yer alan önemli bir üyeyi, düşman konumdaki bir diğer devlet üzerindeki askerî faaliyetlerde kullanmaktır. Bkz. İnalcık, "Avrupa Devletler Sistemi", s. 241-259.

1590'lı yıllarda İngiltere kraliçesi I. Elisabeth[574] ile Fransa kralı IV. Henri'nin[575] Sultan III. Murad ile III. Mehmed'e ayrı ayrı başvurarak İspanya'ya karşı Osmanlı deniz kuvvetlerini harekete geçirme gayretleri, ayrıca Sumatra ile Açe Sultanlıklarının Hint Okyanusu'nda Portekizlilerin faaliyetlerine karşı yardım çağrılarına[576] III. Murad'ın olumlu cevap vermesine rağmen Osmanlıların herhangi bir teşebbüste bulunmamaları bu konudaki olumsuz örneklerdir. 1580'lerden sonra İspanya ile yapılmış ateşkes ve mevcut ekonomik kriz dolayısıyla donanmanın deniz savaşlarından uzak tutulması, ayrıca coğrafî uzaklık gibi sebeplerle Osmanlılar bir dönem boyunca donanmayı müttefiklerinin yardımlarına göndermekten imtina etmişlerdir. Dolayısıyla bu konuda bir bakıma sentez olarak ileri sürülebilecek sonuç; Osmanlıların askerî yardım verebilecekleri şartları belirleyen etmenlerin ekonomik koşullar, genel siyasî-askerî konjonktür ve coğrafî faktörler üçgeninde belirlendiği tespiti üzerinden ortaya konulmalıdır.

Buna mukabil, eldeki veriler ışığında Osmanlı'nın müttefik ve dost gördüğü devletler ile himayesi altında bulunan Dubrovnik'e –genel manada– farklı tutumlar sergilemediği söylenebilir. Bu noktada sözün özü; padişahın koruma sorumluluğundaki Dubrovnik Cumhuriyeti'nin bağımsız idaresine, toprak bütünlüğüne, sınırlarının dokunulmazlığına, gemilerine ve vatandaşlarına doğrudan ve kasten yapılan tehditlere karşı Osmanlı İmparatorluğu hassas davranmaktadır ve korumacı pozisyonunu sonuç alana kadar işletmektedir. Evvela İstanbul'da Venedik baylosu üzerinden diplomatik kanalları açan Osmanlı, bir sonraki adımda bayloyu hapse atabilmektedir. Gerektiğindeyse eyalet kuvvetlerini de harekete geçirmek noktasında geri durmayacağını göstermektedir.[577]

---

574 Kraliçe I. Elisabeth'in Osmanlı sultanına ettiği sadakat ve itaat yemini ile İngiltere 1580'de III. Murad'dan ilk olarak kendi ahidnâmesini almıştır. İlerleyen yıllarda kraliçenin padişahtan İspanya'ya karşı donanma desteği istemesine rağmen Sultan Süleyman devrinde Fransa'nın Habsburglar karşısında müttefiken girişilen harekatlara benzer teşebbüsler hayata geçirilememiştir. Bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, III, s. 300-301, 310-311, 449; Braudel, *a.g.e.*, I, s. 325; Gürkan, "Diplomasi Merkezi İstanbul", s. 385; aynı yazar, "Osmanlı-Habsburg Rekâbeti Çerçevesinde Osmanlılar'ın XVI. Yüzyıldaki Akdeniz Siyaseti", s. 47-48.

575 Zinkeisen, *a.g.e.*, III, s. 310-311, 449, 453.

576 Özbaran, "16. Yüzyıl Hint Okyanusu", s. 58.

577 Bosna beylerbeyleri ile Hersek sancakbeylerine Dubrovnik'in korunması ve savunulması amacıyla gönderilen fermanlarda yer alan "… *lâzım geldiği üzere görüp gözetlemekle deryadan ve karadan düşmandan farazallü teâla havfları olmayub hâlâ dahi karadan ve deryadan her kangı düşman zuhûr idüb üzerlerine gelmek istediğinde menʿ ve defʿ olunub gereği gibi himâyet ve sıyânet olalar deyu ʿilâm olmağın imdi Dubrovnik'e müteʿallık kalʿalar ve tasarruflarında olan karyeler ve vilâyetler ve sâir memâlik-i mahrûsem gibidir min bâʿd dahl ve taarruz olmayub menʿ ve defʿ olunması* …" ifadeleri, Osmanlı'nın hassasiyetlerini yansıtması açısından önem taşımaktadır. Bkz. *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 133/2-134 (belge no: 240) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-ahir 1050 / 7-16 Ekim 1640); *DA., 7/2.1*, sv. 20, br. 957 ve defter kaydı: *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 132/2 (belge no: 237) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-ahir 1050 / 7-16 Ekim 1640). Ayrıca benzer nitelik ve içerikteki diğer fermanlar için

Buna karşın Dubrovnik'in Venedik karşısında maruz kaldığı saldırılar dolayısıyla uğradığı zararlara rağmen Osmanlı'nın, kendi aleyhinde gelişen Avlonya saldırısı örneğinde görüldüğü gibi Venedik'e tazminat ödettirmek konusunda aynı kararlılığı ve tehdidi göstermemiş olduğu da gözden kaçmamaktadır. 1617 yılından 1649 yılına kadar diplomatik yoldan Dubrovnik'e tahsil ettirilemeyen Venedik tazminatı sebebiyle bayloyu sıkıştırmak ve başkentten gönderilen fermanlar ile Bosna ve Hersek idarecilerini harekete geçirmeye çalışmaktan başka bir çözüm geliştirmeyen Osmanlı, kendi hâkimiyeti altındaki bir yerleşimin uğradığı saldırı sonrasında ise gereken tepkiyi vererek savaş tehdidi yoluyla Venedik'e dayatmış olduğu tazminat miktarını zorla ödettirebilmiştir. Dolayısıyla maddî ve nakdî tazminat hususlarında Osmanlı nezdinde bir çifte standardın varlığından söz edilebilir.

Girit Savaşı'nın başlangıcından itibaren Serenissima'nın *dârü's-sulh* / *dârü'l-ahd* bir devlet olmaktan çıkarak *dârü'l-harb* kategorisine geçmiş olması sebebiyle Osmanlı'nın Venedik Cumhuriyeti ile ilişkilerini askıya alması ve diplomatik ilişkilerini asgariye indirgemesi, bir başka ifadeyle ahidnâmenin geçerliliğinin ortadan kalkması, Venedik'in Dubrovnik zararına meydana gelen faaliyetleri hususunda Osmanlı'nın "*Yüce Kapısı*"nı şikayet mercii olmaktan çıkarmıştı. Venedik artık Osmanlı'nın muhatabı değildi ve hâlihazırda diplomatik kanallardan yaptırım yolları tıkanmıştı. İmparatorluk her ne kadar fermanlarla Dubrovnik'in düşman saldırılarına karşı komşu eyalet ve vilayetlerin askerî kuvvetlerle yakın sularda seyreden kaptanlara cumhuriyete yardıma koşmalarını emretse[578] de, diğer taraftan meydana gelen olayların Osmanlı payitahtına şikayetler yoluyla kayda geçirilmesi noktasında artık gelişmelerden Osmanlı kaynakları

bkz. *DA., 7/2.1,* sv. 13, br. 642 (Evâil-i Zi'l-kaʿde 1026 / 11 Ekim – 9 Kasım 1617), br. 643 (Evâil-i Zi'l-kaʿde 1026 / 11 Ekim – 9 Kasım 1617), br. 645 ve defter kaydı ile suretleri: *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 145/2 (belge no: 694-696) (Evâsıt-ı Muharrem 1027 / 8-17 Ocak 1618); sv. 13, br. 646 (Evâsıt-ı Muharrem 1027 / 8-17 Ocak 1618), br. 650 (Evâil-i Rebiʿü'l-evvel 1027 / 26 Şubat – 7 Mart 1618); sv. 14, br. 651 (Evâil-i Rebiʿü'l-evvel 1027 / 26 Şubat – 7 Mart 1618). Ayrıca bkz. Miović, *Spisima I*, s. 64.

578 *DA., 7/2.1,* sv. 21, br. 1002 ve defter kaydı: *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 168/1 (belge no: 330) (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1055 / 13-22 Ağustos 1645), 179/1-2, 180/1 (belge no: 357-359) (Evâil-i Rebiʿü'l-âhir 1056 / Mayıs 1646); sv. 21, br. 1015 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1057 / 23 Temmuz - 1 Ağustos 1647); *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 52/1 (belge no: 19) (Evâsıt-ı Ramazan 1057); sv. 22, br. 1031 (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649), br. 1049 ve defter kaydı: *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 66/3 (belge no: 48) (Evâsıt-i Receb 1059 / 21-30 Temmuz 1649); sv. 23, br. 1053 (Evâsıt-ı Receb 1059 / 21-30 Temmuz 1649); sv. 25, br. 1110 (Evâil-i Zi'l-kaʿde 1063 / 23 Eylül - 2 Ekim 1653); sv. 27, br. 1152 (Evâsıt-ı Şevval 1067 / 23 Temmuz - 1 Ağustos 1657) ve defter kaydı: *ADVNS.HADR.d.02*, s. 33/2 (Evâsıt-ı Şevval 1067 / 23 Temmuz - 1 Ağustos 1657); sv. 27, br. 1160 ve defter kaydı: *ADVNS.HADR.d.02*, s. 36/3 – 37 (Evâsıt-ı Şevval 1067 / 23 Temmuz - 1 Ağustos 1657); sv. 29, br. 1206 (Evâhir-i Rebiʿü'l-âhir 1076 / 30 Ekim - 8 Kasım 1665); sv. 30, br. 1250 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1082 / 24 Ekim - 2 Kasım 1671).

nezdinde bilgi sahibi olmak mümkün olamamaktadır. Venedik tehdidinin Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerine yansıdığı şekliyle niteliği tam bir savaş hâliydi ve bundan sonra savaşın sona erdiği 1669 yılına kadar da diplomasi değil, artık silahlar konuşacaktı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GİRİT SAVAŞI'NDAN KARLOFÇA ANTLAŞMASI'NA

3.1. Girit Savaşı'nın Dubrovnik'e ve Osmanlılarla İkili İlişkilerine Etkileri

"*Venedik ilerleyişi Türklerin fetihlerinden dolayı durdurulmamış olsaydı, Romalıların gücünden aşağı kalır tarafı olmayan bir güce erişmiş olabilirdi*"[*]

IV. Haçlı Seferi'nden itibaren Ceneviz'le birlikte, 1381 yılındaki Chioggia Savaşı'ndan sonraysa tek başına Doğu Akdeniz ticaretinde tekel haline gelmiş olan Venedik'in denizlerdeki hâkimiyetine karşı önce I. Mehmed, ancak bilhassa II. Mehmed ile bayrak açan Osmanlılar zamanla Sen Mark aslanının pençesini Levant'tan büyük ölçüde geri püskürtmüşlerdi. Fatih Sultan Mehmed'in Venedik karşıtı kapitülasyon politikaları ve denizlerde hâkimiyet kurma stratejisi sebebiyle önemli darbeler alan Cumhuriyet'in denizlerdeki hegemonyası ve ticarî tahakkümü, bölgede yüzyıllardır kök salmış ticarî ağ ve bağlantıları sebebiyle tamamen ekarte edilememişti. Ayrıca Venedik'e karşı alternatif aracılar olarak düşünülen Floransa, Ankona, Marsilya ve Dubrovnik'ten ilk ikisinin değişen siyasî yönelimlerinden ötürü Osmanlılar açısından güvenilmez tedarikçiler haline gelmeleri sebebiyle Osmanlı ülkesinin ihtiyaç duyduğu ticarî meta açığında Sen Mark'ın tüccarlarının yokluğu savaş dönemlerinde kendisini hissettirmişti.

Osmanlılar karşısında Venedik'in durumuysa Cumhuriyet açısından çok daha vahim bir bilançoyu beraberinde getiriyordu. Yoğunlukla Levant ticaretiyle beslenen Venedik'in Asya ve Avrupa arasında transit ticaretini gerçekleştirdikleri Doğu mallarına

[*] Venedik'in iç ve dış siyasetine dair risalelerin müellifi Paolo Sarpi'nin sözü için bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 137.

ulaşmak ve şehri beslemek noktasında bağımlı oldukları Osmanlı tahılını tedarik zorunluluğu sebebiyle savaş dönemlerinde maruz kaldığı ambargoların tesirlerini çok ağır bir şekilde yaşamıştı. Sultan Süleyman devrinde Akdeniz'de yeniden bir atılım başlatan Osmanlılar Akdeniz'e önemli ölçüde nüfuzlarını yaymışlardı. Artık toprakları tehdit altına girmedikçe bir savaş ortamına girmekten azamî derecede kaçınan Venedikliler önce 1540'tan sonra, ilerleyen tarihlerdeyse Kıbrıs Savaşı'nın nihayete erdiği 1573'te Osmanlı barışına dört elle sarılmışlardı.[579] Bu son savaşta Osmanlı piyasalarında yokluğu hissedilen Venedik tüccarları ve ticarî ürün arzları sebebiyle barış Osmanlı tarafından da arzu edilir olmuştu. Yenilenmiş ahidnâmeleriyle birlikte tekrar Osmanlı pazarına geri dönen Venedik tacirleri oldukça memnuniyetle karşılanmışlardı. Dolayısıyla her iki siyasî oluşum arasında, birbirlerine duydukları ihtiyaç çerçevesinde hassasiyetle korunacak bir barış devrine girilmekteydi.

Kıbrıs Savaşı'nın sonlanması, devam eden yıllarda Osmanlı merkezindeki gelişmeler, iç ve dış problemler imparatorlukta yeni bir dönemin başlamasına sebebiyet vermişti. Artık payitahtta mevcut hizipler arasında Venedik'le iş birliğini savunan güçlü bir temayül oluşmuştu. Bir yandan deniz savaşlarının muazzam maliyetleri, diğer yandan Coğrafya Keşifleri'nin ticaret yollarını değiştirmesi tehdidi, öte taraftan da ekonomik krizin her iki siyasî oluşumu da derinden etkilemesi gibi sebeplerle söz konusu yönelimlerin belirmesi son derece tabiiydi.

Dubrovnik'ten oldukça olumsuz tecrübelerle ayrılan uluslararası ticarette önde gelen Yahudi bir iş adamının tasarısı olan ve transit ticarette Dubrovnik'e alternatif bir tarafsız liman olarak yapılandırılan Split'in 1592'de Osmanlı-Venedik ortak girişimi olarak faaliyete geçmesiyle ikili ilişkilerdeki dostluk daha da pekişmişti. Split, yerel tüccarlarının yükselişini destekleyen Saraybosna'nın da iki yönden onayını almaktaydı. Bir taraftan ulaşım olanaklarının Dubrovnik'e kıyasla daha elverişli olması,[580] diğer taraftan Dubrovniklilerin Bosnalı tüccarlar karşısında başlıca rekabet unsurunu teşkil etmelerinden ötürü Boşnakların,[581] dolayısıyla da idarecilerinin teveccühleri daha ziyade

---

579 İnalcık, *Klasik Çağ*, s. 142.

580 Split açılmadan önce, hatta Osmanlılar daha bölgeye egemen olmadan evvel Boşnak tüccarlar, özellikle İtalya ile olan ticaretlerinde Dubrovnik limanının aracılığını kullanmaktaydılar. Bkz. Besim Darkot, "Bosna-Saray", *İA*, II, MEB, Eskişehir 2001, s. 736.

581 Boşnak tüccarların Güney Slav coğrafyasındaki yükselişine Sırp ülkesi de dâhil olmaktaydı. XVII. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Boşnaklar Belgrad, Pokuolje ve Yenibazar (Novibazar) gibi Sırp şehirlerinde, geçmişte buralarda çok yoğun ticari faaliyet göstermiş olan Dubrovnikli rakiplerini ekarte edecekler, ayrıca balmumu ve deri ticaretini Dubrovniklilerin elinden alacaklardı. Bkz. Nazif Hoca, "Yenipazar", *İA*, XIII, MEB, Eskişehir 2001, s. 396; İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 322-323.

Venediklilere kaymıştı. Bu bakımdan eyalette Venediklilere duyulan olumlu intibanın başkentte de karşılık bulmasıyla Osmanlı-Venedik arasında esen dostluk rüzgarları iki taraf arasındaki en uzun barış dönemini beraberinde getirmişti. Ne Uskoklar ne Osmanlı korsanlarının başıbozuklukları ve ne de Venedik'in artan bir cüretkârlıkla Dubrovnik'e saldırılarından kaynaklanan gerilimler ve krizler dolayısıyla iki taraf da aradaki barışın bozulmasına izin vermemişti.[582]

Bu konjonktür Dubrovnik'in menfaatlerine tamamıyla aykırıydı. Gerek Osmanlı'da mevcut olan Venedik'le barışı korumaya yönelik atmosfer, gerekse Bosna'da Venedik lehine ve kendi aleyhindeki hava, Dubrovnik'in çıkarlarını somut olarak etkileyecek tavır ve gelişmelere yol açmıştı. Dalmaçya kıyılarındaki Dubrovnik limanının transit ticaretteki alternatifsiz konumunun Split'in açılmasıyla ortadan kalkması ve Gabela'dan Batı Balkanlara yapılan tuz arzında Dubrovnik tedarikçiliğinin tekel durumunun Venediklilerin lehine bozulması bu konjonktürün başlıca yansımalarıydı.[583]

Ancak IV. Murad devrinden halefine bakiye kalan Veziriazam Kemankeş Kara Mustafa'nın katlinden sonra Venedik'e karşı savaşı savunan hizbin iktidara gelişi, meydana gelen bazı korsanlık olaylarının eskisi gibi geçiştirilmeyeceğini ortaya koydu. Osmanlılara ait ticaret gemilerini ve hacıları yağmalayan korsanların Girit'te üslenmelerini savaş sebebi olarak sayan Osmanlı yönetimi 1645'te adayı fethetme kararı aldı.[584]

Bu gelişme Dubrovnik'in Osmanlı-Venedik barış dönemi boyunca uzun yıllardır beklediği, fakat o vakte kadar bir türlü kavuşamadığı müjdeli bir haberdi. XV ve XVI. yüzyıllarda patlak vermiş olan Osmanlı-Venedik savaşları Dubrovnik açısından son derece kârlı olmuştu. Kanuni Sultan Süleyman devrinde 1538-1540 ve II. Selim devrinde 1569-1573 yılları arasında cereyan etmiş savaşlarda Dubrovnik limanının kâr marjı

---

582 Örneğin, 1638'de bir Venedik amiralinin Berberî korsanları kovalarken açtığı top ateşi sonucunda Avlonya limanında sahilde bulunan caminin minaresinin yıkılmasına sebep olması, Girit Savaşı öncesinde Osmanlılarla Venedik'i savaşın eşiğine getiren son gelişmelerden biriydi. Bkz. Naima, *a.g.e.*, III, s. 439-441. Osmanlı ricalinin, öfkeli padişahın savaşa yol açacak bazı kararlarını dizginlemeyi başarmaları, ardından IV. Murad'ın saltanatının son iki senesinde Venedik'e ticaret ambargosunu dayatma girişimlerinin kararlı bir yerel direnişle karşılaşması sonucunda veziriazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın tesiriyle Sultan İbrahim devrinin ilk senesinde Venedik'e karşı olan tavır değişmiş ve ticaret antlaşması yenilemişti (1641). Bkz. Rhoads, Murphey "17. Yüzyılda Via Egnatia Boyunca Görülen Ticaret Örüntüleri", *Sol Kol, Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, (ed. Elizabeth A. Zachariadou), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s. 212.

583 Bahsi geçen konu "Osmanlı İmparatorluk Politikalarındaki Bazı Temayül Değişikliklerinin İkili İlişkilere Olumsuz Etkileri" başlığı altında işlenmiştir.

584 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 216-222; Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, IV, s. 1964-1967; Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 134-135.

önemli ölçüde katlanmıştı.[585] Artık Dubrovnik'teki umutlar, Osmanlı-Venedik barışı dolayısıyla başlarındaki kara talihin böylece tersine döneceği yönündeydi. Öncelikle 1592'den beri Dubrovnik diplomasisinin beyhude yere iptal ettirmeye uğraştığı Osmanlı-Venedik ortak teşebbüsü Split limanı kapatıldı ve Venediklilere ticaret ambargosu getirildi.[586] Böylece Dubrovnik, 52 sene sonra yeniden Doğu Adriyatik kıyısında transit ticaret limanı olarak tekelini ilan etmekteydi. Dubrovnik tüccarlarıysa artık Venediklilerin rekabetinden azade bir şekilde faaliyetlerini ve dolayısıyla kârlarını arttırabilirlerdi.

İlk etapta olanca şiddetiyle başlayan savaşta ilk birkaç yıl içerisinde Kandiye ve etrafındaki birkaç kale hariç hemen tüm Girit Osmanlılar tarafından zapt edildi. Osmanlıların bu başarılarında Venedik tahakkümünden rahatsız yerel Rum ahalinin yardımları önemli yer tutmaktaydı.[587] Ancak Kandiye'nin düşmesi için henüz vakit çok erkendi ve kale 1669'a kadar direnmeyi başaracaktı. Öte taraftan Adalar (Ege) Denizi'nde işler Osmanlılar açısından hiç de iyi gitmemekteydi. Venedik kalyonları, Osmanlı kürekli gemilerine denizi dar etmişti. Bilhassa Çanakkale Boğazı'nın savunma ve istihkam yönünden zayıflığını keşfeden Venedik filoları, Osmanlı donanmasının geçişini ve Girit'e teçhizat ile asker ulaştırmasının önünü kesmişlerdi. Uzayan Venedik ablukası diğer yandan İstanbul'a iaşe intikalini de engellemekteydi.[588]

Kandiye kuşatmasının planlanandan uzun sürmesi, öte yandan payitahtta Sultan İbrahim'in halʿ edilmesi ve yerine 7 yaşındaki oğlu IV. Mehmed'in geçmesiyle merkezî otoritede ciddi sıkıntılar baş gösterdi. Hâlihazırda evvelki padişahın hazineyi tüketmiş olması, saraydaki menfaat gruplarının çıkarlarının tersine iktisat politikası yürüten devlet adamlarının aleyhine bir cereyan oluşmasını beraberinde getirdi. Diğer taraftan bu durum Girit'e yardım göndermenin dahi önüne geçecek bir boyuta kadar taşınmıştı ki, bu da

---

585 XVI. yüzyılda Dubrovnik limanının gümrük gelirlerine ait rakamlar barış dönemlerinde ortalama 17 ile 23.000 düka altını arasında seyrederken yukarıda sözü geçen Osmanlı-Venedik savaş dönemlerinde bu gelirler sırasıyla 52.000 ve 106.000 altın olarak hesaplanmıştır. Bkz. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 318.

586 Gülsoy, *a.g.m.*, s. 257-269; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 216-222; Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, IV, s. 1967-1975.

587 Rum halkı ve Ortodoks ruhban sınıfı, Vatikan'ın ve Venedik'in Katolik nüfuzu altına girmektense Osmanlı tarafını tutmayı tercih ediyorlardı. Osmanlı idaresinin "*Yalnızca bedenleri değil ruhları da zincire vurmaya çalışan Venedik Cumhuriyeti'nin nefretle karşılanan hâkimiyetinden daha iyi olduğu*" fikrinin söze döküldüğü bu cümle için bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, II, s. 11.

588 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 216-222; Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, IV, s. 1967-1975.

adada askerî harekâtı yöneten Deli Hüseyin Paşa'yı kuşatmayı oldukça zor şartlar altında, adeta yokluklar içerisinde sürdürmek zorunda bırakmıştı.[589]

Savaşın bir diğer cephesiyse ekonomik alanda yaşanmaktaydı. Venedik'e karşı uygulanan ambargonun yanı sıra hem savaş koşullarında Osmanlı ülkesinin iç ihtiyacı için hem de düşman eline geçmesi riski karşısında gıda ürünlerinin ihracına ciddi cezalarla yasaklamalar getirildi.[590] Buna rağmen Dubrovniklilerin sahip oldukları en önemli ayrıcalıklar arasında başta tahıl[591] olmak üzere diğer iaşe mamüllerini[592] ihraç izinlerine dokunulmamıştı.

1649 yılında İstanbul'a gelen Venedik elçisi tutuklandı. Venedik'e gittiği anlaşılan Osmanlı mallarıyla Venedik'ten gelenler durdurularak el konuldu. Bosna beylerbeyine ve eyaletteki kadılara, Dubrovniklilerin Venediklilerle kesinlikle ticaret yapmamalarının salık verilmesi emredildi.[593] İlaveten bir tedbir mahiyetinde Dubrovniklilerin Venediklilerle karıştırılmaması, ticaret yasağının kapsamına onların dâhil olmadıkları yönünde Rumeli ve Bosna beylerbeyleri, Hersek sancakbeyi ve buralardaki tüm kadılara ve liman eminlerine uyarı içerikli fermanlar yollandı.[594] Dubrovniklilerin zahire ihraç izinlerinin geçerli olduğu da yine fermanlarda belirtildi.[595]

Ancak 1650'li yıllarda yukarıda bahsi geçen sebeplerden dolayı payitahtta meydana gelen başıboşluk, Venedik'e karşı uygulanan ambargonun da gevşemesine neden oldu. Bir yandan İmparatorluğun Adriyatik kıyılarında Draç ve Nova gibi iskelelerde Venediklilerle kaçak olarak ticaret yapılmaktayken,[596] Boşnak tüccarlarsa Dubrovnik limanı yerine Split'i kullanmaya geri döndüler. Öyle ki, Split Saraybosna'ya olan ulaşım imkanları yönünden Dubrovnik'e kıyasla daha avantajlı bir konumdaydı. Mevcut merkezî otorite boşluğundan istifadeyle Boşnaklar ticarî menfaatleri

589 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 223-295; Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, IV, s. 1976-1997.

590 DA., *7/2.1*, sv. 20, br. 993 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1054 / 17-26 Şubat 1645); sv. 21, br. 1003 (Evâil-i Şevval 1055 / 20-29 Kasım 1645).

591 DA., *7/2.1*, sv. 20, br. 998-1000 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1055 / 5-14 Temmuz 1645).

592 DA., *7/2.1*, sv. 20, br. 997 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1055 / 5-14 Temmuz 1645); BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 166/2 (belge no: 326 ve sûreti: 327) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1055 / 4 Temmuz 1645), s. 167/1 (belge no: 328) (Aynı Tarihli).

593 DA., *7/2.1*, sv. 22, br. 1026 (Evâsıt Rebiʿü'âhir 1059 / 24 Nisan - 3 Mayıs 1649).

594 DA., *7/2.1*, sv. 22, br. 1037 (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649).

595 DA., *7/2.1*, sv. 22, br. 1040 ve BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 71/1 (belge no: 59) (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649); DA., *7/2.1*, sv. 23, br. 1072 ve BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 72/1 (belge no: 61) (Evâhir-i Receb 1060 / 20-29 Temmuz 1650).

596 Bu iskelelerin ticarete kapatılmaları hakkındaki fermanlar için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 30, br. 1228 (Evâil-i Rebiʿü'l-âhir 1080 / 29 Ağustos – 7 Eylül 1669). Belgede, bu konuda daha önceden de bir ferman gönderilmiş olduğuna dair bir ibare vardır. Ancak söz konusu ferman bulunamamıştır.

istikametindeki tercihleri doğrultusunda bu durumu istismar ettiler.[597] Görünen o ki, Güney Slav ülkesinde savaş öncesinde Venediklilerle kurulmuş olan ticarî bağlardan vaz geçmek kolay değildi. Kurulan bu bağlantılar ve kaçak yollardan devam eden ticaret, Dubrovnik limanının ve tüccarlarının aleyhine cereyan etmekteydi.[598] Hatta Dubrovnik tüccarları Bosna ve Hersek topraklarında pek çok sorun ve engellemelerle dahi karşılaştılar.[599] Örneğin, ihracı yasak ürünlerin alımında Dubrovniklilerin sahip oldukları imtiyazlar yerel görevliler tarafından birçok defa reddedildi. Nova'da Dubrovniklilere ait ham yün ve öküz derileriyle yüklü at arabalarına ihraç yasağını öne sürülerek el konuldu.[600] Bu gibi problemler Cumhuriyet'in elçilerinin Osmanlı hükümetine şikayetlerini beraberinde getirdi ve her defasında elçiler ihraç izinlerinin geçerli olduğuna

597 Miović, *Spisima I*, s. 101.

598 Girit Savaşı'nın başlamasıyla Osmanlı-Venedik ortaklığı bozulmuş ve Osmanlı hükümeti Split'in ticarete kapatılması emrini vermişti. Ancak Boşnak tüccarlar çeşitli defalar bu yasağı delmişler ve bu da Dubrovniklilerin şikayetlerine sebep olmuştu. Boşnakların Venediklilerle anlaştığı ve tüccarların Dubrovnik'e değil Split'e yönlendirildiği hakkında bkz. BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 71/2 (belge no: 60) ve DA., *7/2.1*, sv. 23, br. 1058 (Evâhir-i Receb 1059 / 29 Temmuz – 9 Ağustos 1649).

599 Bosna muhafızı paşaya, Hersek sancakbeyine ve eyaletteki diğer sancakbeylerine, kadılara, kale ve palanka dizdarlarına, iskele eminlerine, nazırlar ve neferat ağalarına hitap eden bir fermanda, Dubrovnik tüccarlarının Osmanlı topraklarına geliş gidişlerinde onlara pek çok problem yaşatıldığı ve ticaretlerinin engellendiğinden bahsedilmektedir. Savaş dolayısıyla ülkede ticaretin Venediklilere men edildiği, Dubrovniklilere herhangi bir yasağın mevzu bahis olmadığı belirtilerek onlarla iyi geçinilerek himaye edilmeleri gerektiği dikte edilmiştir. Bkz. BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 91/1 (belge no: 111) (Evâhir-i Receb 1060 / 19-28 Temmuz 1650). Benzer içerikli diğer fermanlar için bkz. BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 167/1 (belge no: 328) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1055 / 4-13 Temmuz 1645); DA., *7/2.1*, sv. 21, br. 1003 (Evâil-i Şevval 1055 / 20-29 Kasım 1645); sv. 22, br. 1037, 1040, 1058 ve BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 71/1-2 (belge no: 59-60), s. 72/1 (belge no: 61) (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649); DA., *7/2.1*, sv. 23, br. 1072 (Evâhir-i Receb 1060 / 20-29 Temmuz 1650).

600 DA., *7/2.1*, sv. 24, br. 1079 (Evâsıt-ı Muharrem 1061 / 3-12 Ocak 1651).

dair tekrar ferman/berât[601] alabilmek için payitahtta önemli meblağlarda rüşvet dağıtmak zorunda kaldılar.[602]

Ancak öte taraftan Dubrovniklilerin, ambargo uygulanan Venediklilere Osmanlı ülkesinden kaçak yollarla ticarî meta sağlamak noktasında tedarikçilik yapmaları payitahttaki Dubrovnik'e ılımlı temayülleri tersine çevirdi. Osmanlı resmî siyasetinde Cumhuriyet'in haraçgüzarlığı ve yüzyıllardır İmparatorluğa gönüllü olarak itaat ve sadakatine vurgu yapılarak her daim ihracı yasak stratejik mamüller arasında yer alan tahıl[603] tedarikinde Dubrovniklilere istisnaî bir ayrıcalık tanınmaktaydı.[604] Bu bakımdan

---

601 "*… bundan akdem Memâlik-i Mahrûsemde küffâr tarafına zahire virilmeye deyü Nişân-ı Hümâyûnum olmağla Dubrovnik reʿâyâsına dahi zahire virilmeyüb ve kadîmden olageldüği üzre alış ve viriş olmamakla kaht u gılâ vâki olub … Dubrovnik beğleri sâir atabe-i ulyâma müracaat üzere olan Nasara hâkimleri gibi olmayub kadimü'l-eyyâmdan haracgüzârlarımdan olmağın Memâlik-i Mahrûseye bâzergânları gelüb gidüb istikametle ne minvâl üzere beyʿ ü şirâʿ idegelmişler ise gerü ol minvâl üzere alış viriş idüb … akçalarıyla zahire virilüb … bir vechle kimesneye dahl ve taarruz itdirmeyesiz mukaddemâ olan Nişân-ı Hümâyûnum Venedik ve sâir dost ve düşman olan kefere hakkında kemâkân mukarrerdir bu bahâne ile Dubrovniklüden mâʿda sâir kefere hakkında vech-i meşrûh üzere olan Nişân-ı Hümâyûn ibkasında dakika fevt itmeyüb ve hâlâ vârid olan emr-i şerîfimin mazmûn-ı münifiyle âmil olasız*". Bkz. DA., *7/2.1*, sv. 20, br. 997-1000 ve BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 166/2 (belge no: 326 ve sûreti: 327), 167/1 (belge no: 328) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1055 / 5-14 Temmuz 1645). İlgili diğer belgeler için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 21, br. 1003 (Evâil-i Şevval 1055 / 20-29 Kasım 1645); balmumu ihraç izni hakkında: BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 73/2 (belge no: 64) (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649), zahire için koyun, keçi, sığır, kuzu, inek ve sair hakkında: s. 82/5 – 83 (belge no: 89) (Aynı Tarihli), tahıl hakkında: s. 96 (belge no: 124 ve sûreti: 125) (Evâhir-i Receb 1061 / 9-18 Temmuz 1651).

602 İhraç imtiyazları için elçilerin başkentte harcadıkları paralar dolayısıyla Cumhuriyet üyeleri şu şikayeti dile getirmişlerdi: "*iki yasak arasında verilen rüşvet paraları, gümrüğün kârını geçmiştir, ancak başka çaresi de yoktur*". Dubrovnik elçilerinin sadece payitahtta vermiş oldukları rüşvet miktarı en az 15.000 *taler*di. Senato, çok nadir durumlarda elçilere birkaç defa sınırsız rüşvet dağıtma yetkisi tanıdı. Yasağın kalkması meselesi çok kritik bir hususta ve Senato'dan yerel halka kadar herkes bu önemin farkındaydı. 1650'de yayınlanan ihraç yasağından muaf olmak ve imtiyazlarını yenileyebilmek için elçiler ancak 1651 ortalarında tekrar bir ferman alabildiler. Bu fermanı elçilerin papazı Marko Babiç 15 gün içinde Dubrovnik'e getirdi ki, bu şekilde dönemin İstanbul-Dubrovnik yolunu en kısa sürede katederek rekor kırdığı kayıtlara geçmiştir. Senatoya haberi son derece memnuniyetle karşılayan Senato üyeleri tüm Dubrovnik halkının huzurunda Ana Katedral'de ayin yapılmasını salık verdiler. Lakin ticarî malların ihracı kısa süre sonra tekrardan yasaklanmaya başlandı ve 1652 ortalarında yeniden resmî olarak yürürlüğe kondu. Bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 88.

603 Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Zeki Arıkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İhracı Yasak Mallar (Memnu Meta)", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 279-302.

604 Girit Savaşı'nın devam ettiği 1650 yılında Dubrovniklilere ceza mahiyetinde getirilen yasağa kadar Cumhuriyet'in Osmanlılardan elde ettiği 3000 müd (yaklaşık 1538 ton) buğday ve aynı miktarda arpayı ihraç edebileceklerine dair özel müsaadeler için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 9, br. 410 (Evâsıt-ı Şevval 1002 / 29 Haziran – 8 Temmuz 1594), br. 411, br. 415 (1003/1595), br. 416, br. 418-419, br. 422-423, 430; sv. 10, br. 460, br. 472-473, 477, 483, 488-489, 500; sv. 11, br. 513 (1603), br. 545-546; sv. 12, br. 581-582 (5 Rebiʿü'l-âhir 1016 / 30 Temmuz 1607), br. 591 (30 Rebiülevvel 1018 / 1 Ağustos 1609), br. 597-598 (12 Rebiʿü'l-âhir 1020 / 24 Haziran 1611); sv. 13, br. 619-620 (Evâil-i Cemâziye'l-âhir 1022 / 19-28 Temmuz 1613), sv. 13, br. 630-631 (22 Cemâziye'l-âhir 1024 / 19 Temmuz 1615); sv. 14, br. 653 ve BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 156/2 (belge no: 732 ve sûreti: 733) (29 Rebiʿü'l-âhir 1027 / 25 Nisan 1618); DA., *7/2.1*, sv. 14, br. 654 (29 Rebiʿü'l-âhir 1027 / 25 Nisan 1618), sv. 14, br. 675 ve BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 166/1 (belge no: 760) (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618); DA., *7/2.1*, sv. 14, br. 694 (21 Receb 1028 / 4 Temmuz 1619); sv. 15, br. 702 (13 Ramazan 1030 / 1 Ağustus 1621), br. 704 (Evâsıt-ı Ramazan

bilhassa son bir yüzyıldır Akdeniz çevresinde yaşanan tahıl kıtlıklarına[605] Dubrovnik, İmparatorluğun vermiş olduğu ihraç izinleri sayesinde maruz kalmamıştı.[606] Dahası ihtiyaç fazlası ürünlerin karaborsadan kaçakçılığı sayesinde Cumhuriyet muazzam kârlar elde etmişti. Dubrovnik için artık olağan hale gelmiş bulunan tahıl kaçakçılığını[607] savaş döneminde de sürdürmesi olağanüstü kârlar getirdiği kadar büyük riskler de taşımaktaydı. Öyle ki, savaş döneminin kritik şartları içerisinde Osmanlılar tarafından iaşenin temelini teşkil etmesi sebebiyle bu ürünün satışında azamî dikkat gösterilir, kontroller arttırılırdı. Tüm bu risklere rağmen Dubrovniklilerin hem de baş düşmanları olan Venediklilere kıtlığını çektikleri tahılı ikmal etmeleri ilk başta önemli bir çelişki gibi gözükmektedir. Ancak arz-talep dengesinde çok büyük meblağlara ulaşan tahıl ve zahire fiyatları üzerinden bu kaçak ticaretin muazzam kârlar sunması, Cumhuriyet'in tüccarlarının temayüllerinde düşmanlıkları daha geri plana atmalarını beraberinde getirmiş olmalıdır. Neticede Dubrovniklilerin, Osmanlıların savaş içerisinde oldukları olağanüstü koşullarda ticaret yasağı ve ambargonun hilafına Venediklilerle kaçak yollardan ticaret yaptıkları

1030 / 30 Temmuz – 8 Ağustos 1621), br. 707-708 (9 Ramazan 1031 / 18 Temmuz 1622), br. 716 (22 Şevval 1032 / 19 Ağustos 1623); BOA., *MAD.d.06004*, s. 78/1 (Evâsıt-ı Zi'l-kaʿde 1032 / 6-15 Eylül 1623); DA., *7/2.1*, sv. 15, br. 741 ve BOA., *MAD.d.06004*, s. 43/3 (Evâsıt-ı Zi'l-hicce 1032 / 6-15 Ekim 1623); DA., *7/2.1*, sv. 16, br. 760-761 (2 Safer 1033 / 25 Kasım 1623), br. 776-777 (2 Muharrem 1034 / 15 Ekim 1624), br. 781 (14 Zi'l-kaʿde 1034 / 18 Ağustos 1625), br. 782 (23 Zi'l-kaʿde 1034 / 27 Ağustos 1625); sv. 17, br. 811 ve BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 51 (belge no: 39 ve sûreti: 40) (Evâil-i Rebiʿü'l-âhir 1038 / 28 Kasım – 7 Aralık 1628); DA., *7/2.1*, sv. 17, br. 842 (2 Muharrem 1042 / 10 Temmuz 1632); sv.18, br. 868 ve BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 87/2 (belge no: 128 ve sûreti: 129) (Evâil-i Rebiʿü'l-âhir 1044 / 24 Eylül - 3 Ekim 1634); DA., *7/2.1*, sv. 18, br. 891 ve BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 94/2-95 (belge no: 144) (Evâil-i Şaʿban 1045 / 10-19 Ocak 1636); DA., *7/2.1*, sv. 19, br. 904 ve BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 110/3 (belge no: 185) (17 Rebiʿü'l-evvel 1048 / 29 Temmuz 1638); DA., *7/2.1*, sv. 20, br. 954 (27 Cemâziye'l-âhir 1050 / 14 Ekim 1640); BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 145-146 (belge no: 263) (Evâil-i Receb 1050 / 17-26 Ekim 1640); DA., *7/2.1*, sv. 20, br. 969 (Evâil-i Receb 1051 / 6-15 Ekim 1641), br. 974 (25 Receb 1051 / 30 Ekim 1941); BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 154 (belge no: 282 ve sûreti: 283) (Evâsıt-ı Şevval 1051 / 12-21 Ocak 1642); DA., *7/2.1*, sv. 20, br. 977-978 (18 Cemâziye'l-âhir 1052 / 13 Eylül 1642); BOA., *ADVN.DVE.d.14/2*, s. 159/1 (belge no: 306) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1053 / 26 Ağustos – 4 Eylül 1643), s. 164/2 (belge no: 318) (Evâil-i Receb 1054 / 3-12 Eylül 1644); DA., *7/2.1*, sv. 20, br. 992 (Evâsıt-ı Receb 1054 / 12-22 Eylül 1644); BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 80/2-81 (belge no: 83) (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649); DA., *7/2.1*, sv. 23, br. 1073 ve BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 88 (belge no: 107) (Evâhir-i Receb 1060 / 20-29 Temmuz 1650). Dubrovniklilerin Mısır'dan 1000 *rubia* pirinç ihraç edebileceklerine dair bkz. DA., *7/2.1*, sv. 11, br. 501 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1010 / 7-16 Aralık 1601).

605 Akdeniz'de tahıl kıtlıkları hakkında bkz. Braudel, *a.g.e.*, I, s. 157, 177, 214-220.

606 Suraiya Faroqhi, "İktisat Tarihi (1500-1600)", *Doğuştan Yükselişe Osmanlı Tarihi (1300-1600)*, I, (haz. Sina Akşin, Metin Kunt, Suraiya Faroqhi, Hüseyin G. Yurdaydın, Ayla Ödekan), Milliyet Yayınları, İstanbul (Tarihsiz) (4. Baskı), s. 185.

607 Bazı örnekler için bkz. Mücteba İlgürel, "Hububat Kaçakçılığı", *CIEPO, XIV. Sempozyumu Bildirileri (18-22 Eylül 2000, Çeşme)*, TTK., Ankara 2004, s. 366; Miović, *Spisima I*, s. 106. Buğday, et, bal, balmumu, yağ çeşitleri vs. gibi birtakım zahire ürünlerinin kaçakçılığını yaptıklarına dair başkentte doğan şüpheler üzerine Bosna beylerbeyine ve Hersek sancağındaki kadılara meselenin araştırılması için gönderilmiş olan ferman için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 15, br. 705 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1031 / 23 Nisan – 2 Mayıs 1622).

öğrenildi. Venediklilerin kumaş, çuha ve diğer bazı ticaret ürünlerini kendi malları gibi Osmanlı ülkesine ithal etmeleri,[608] ayrıca onlara zahire tedarik etmeleri[609] payitahttan bazı yaptırımların gelmesini kaçınılmaz kıldı ve Dubrovnik limanına ticaret yasağı getirilerek kapatıldı. Osmanlı Balkanlarında yakalanan metaya ise el konuldu.[610] Fakat Dubrovnik elçilerinin Osmanlı başkentindeki kulisleri ve ikna çabalarının bir sonucu olarak birkaç ay sonra limanın ticarete kapatılma yasağı, Cumhuriyet'in İmparatorluğa "400 yıldır" gönüllü haraçgüzârlığı öne sürülerek ve mükellef olduğu haracı ödeyemeyecekleri mazeretiyle kaldırıldı.[611] Fakat iki sene sonra Dubrovnik limanı yeniden ticarete kapatıldı.[612]

Diğer yandan stratejik mamüllerin ihraç yasağının sıkı bir şekilde uygulanmasından Dubrovnikliler de etkilenmeye başladılar. 1655'te belki iç piyasanın ihtiyacından, belki de kaçakçılık sabıkasından dolayı elçiler o sene hiçbir şekilde veziriazamdan tahıl imtiyazı için ferman alamadılar. Bu sebepten ötürü Senato mecburen payitahttaki havayı lehlerine çevirecek bir jest ayarladı ve Divan'a Fransa donanmasının ahvali hakkında bir istihbarat raporu hazırladı.[613] Ancak lehlerinde bir karar çıkartabildiklerine dair kayıt bulunmaması, bu teşebbüsün büyük ihtimalle akim kalmış olduğunu göstermektedir.

---

608 Aynı zamanda bölgede Venediklilere karşı sürdürülen savaşta serasker olan Bosna beylerbeyine gönderilen fermanda, Venedik ticaret gemilerinin Bosna eyaletindeki limanlarına yaklaşmasının daha önceden yayınlanan fermanla yasaklandığı hatırlatılmakta, aksi takdirde getirilen mallar el konması emredilmektedir. Bu emirlere rağmen Dubrovnik tüccarlarının Venediklilere ait ticarî malları Osmanlı ülkesine getirip sattıkları tespit edilerek padişaha bildirilmiştir. Paşa, Venedik ticaret mallarının ülkeye girişini engellemekle sorumludur. Dubrovnik limanıysa bu kabahatleri sebebiyle ceza olarak ticarete kapatılmıştır. Bkz. DA., *7/2.1*, sv. 23, br. 1075 (Evâhir-i Ramazan 1060 / 16-25 Eylül 1650).

609 "*Âsitâne-i Saʿâdetimin kadîmî haracgüzârı başında olan Dubrovniklü tâʿifesinin taraflarından düşmanân-ı dîn olan Venedik keferesine zahîre gider*" gerekçesiyle söz konusu yasağın getirildiği, Dubrovniklilerin Osmanlı Balkanlarında mevcut ticarî mallarına el konulduğu, ancak bunların depolandıkları yerlerde yağmur ve kar gibi dış etmenler dolayısıyla zayi ve telef olmaları karşısında şehirlerine geri götürmelerine izin verildiği ferman için bkz. BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 95/1 (belge no: 121 ve sûreti: 122) (Evâhir-i Rebiʿü'l-âhir 1061 / 12 Nisan 1651).

610 Dubrovniklilerin ve Venediklilerin Divan'a arzları üzerine el konulan kumaş ve çuhalarının iadesinin emredildiği fermanlar için sırasıyla bkz. Dubrovnikliler: DA., *7/2.1*, sv. 24, br. 1079 (Evâsıt-ı Muharrem 1061 / 3-12 Ocak 1651); Venedikliler: br. 1076 (20 Şevval 1060 / 16 Ekim 1650). Söz konusu malların intikali sırasında görevliler tarafından alınmaya çalışılan resmlerin men edildiğine dair bkz. DA., *7/2.1*, sv. 25, br. 1107 ve BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 7/1 (Evâil-i Ramazan 1063 / 26 Temmuz – 4 Ağustos 1653).

611 DA., *7/2.1*, sv. 24, br. 1087-1089 ve BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 96 (belge no: 124 ve sûreti: 125) (Evâsıt-ı Receb 1061 / 30 Haziran - 9 Temmuz 1651).

612 Yasağın tekrar neden getirildiğine dair fermanda herhangi bir gerekçe sunulmamaktadır. Bkz. DA., *7/2.1*, sv. 24, br. 1115 ve BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 11/1.

613 Senatonun elçilere talimatı: "*Fransa filosu hakkında mevcut ne bilgi varsa ayrıntılı bir şekilde İstanbul'a bildirilip rapor edin. Bu konu hakkında Fransız konsolosunun kulağına herhangi bir şey giderse, 'bize başka çare bırakmadılar' diyerek hemen bulunduğunuz mekânı terk edin*". Bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 139.

Bilhassa 1660'lara gelindiğinde Venedikliler artık Split'in tekrar açılması ya da onun yerine ikame edilecek başka bir liman için Osmanlı ricalini ikna etmek üzere imkânlarını seferber ettiler. Venedikliler bu konuda önce Makarska'yı, sonrasındaysa Gabela'yı mütalaaya sokmuşlardı.[614] Dubrovniklilerin açılmasını engellemeye çalıştıkları iskele ve limanlar bunlarla sınırlı değildi. Split, Draç ve Neretva üzerindeki Gabela'nın Venediklilere kapalı kalmasını garanti etme gayreti, Girit Savaşı sırasında İstanbul'daki Dubrovnik diplomasisinin öncelikli ve sürekli bir görevi haline geldi. Büyük Deprem sırasında Dubrovnik elçilerinin İstanbul'daki en son sıkıntılı görüşmeleri, Venedik'in Kotor'u bir ticaret limanı ve merkezi olarak teklifi üzerineydi. İstanbul'daki görüşmeler esnasında Dubrovnik elçileri bu planları inkıraza uğratmak için ellerinden gelen tüm çabayı sarf etmekle meşguldüler.[615]

Büyük Dubrovnik Depremi yaşandığında bu meseleler, Cumhuriyet'in hala üstesinden gelemediği problemlerdi. Bunlardan daha esef verici olansa hem İmparatorluğun tüccarları hem de devlet ricalinin yüksek dereceli üyeleri tarafından Cumhuriyet aleyhindeki temayüller, gittikçe Dubrovnik'in yüzleşmek zorunda kalacağı husumetler olarak karşısına çıkmaya başlamışlardı. Bosna beylerbeyinin Saraybosna tüccarları üzerindeki sorumluluğuna binaen ve ayrıca menfaatlerinin onlarla aynı paralelde olması sebebiyle bu menfî tavırlar tabii bir durumun neticesinde gelişmekteydi. Ancak asıl büyük tehlike İstanbul'da kendisini gösterecekti. Veziriazam Köprülü Ahmed Paşa Girit Savaşı'nın son perdesini idare ettiği sırada başkentteki yokluğunda bütün yönetim, kendisinin vekili olan sadaret kaymakamı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'da idi.[616]

Tam da bu zamanlarda Osmanlı'da, Dubrovnikli elçilerin başlarını ağrıtan ilave bazı meseleler ortaya çıkmıştı. Bosna beylerbeyinin, Saraybosna tüccarlarının Dubrovniklilerle olan rekabetlerinden kaynaklanan menfi tutumu, Dubrovnik'in Osmanlı

---

614 Miović, *Diplomacija*, s. 91.

615 Harris, *a.g.e.*, s. 173.

616 Köprülü Mehmed Paşa'nın sadarete geçmesinden itibaren tarihçiler tarafından Köprülüler Devri olarak adlandırılan dönemde Osmanlı'nın içine düşmüş olduğu inkıraz durdurulmuş, merkezî otorite yeniden sağlanmış, alınan iktisadî önlemlerle hazine rahatlatılmış ve savaş alanlarında tekrar gelmeye başlayan başarılarla adeta yeni bir yükseliş trandi yakalanmıştı. Oğlu Fazıl Ahmed Paşa'nın sadaret yıllarındaysa ön önemli icraatlardan biri, çok uzamış bulunan Girit'te Kandiye kalesinin fethi için süren savaşın zaferle neticelenmesi için ağırlığını koymak ve bizzat giderek kaleyi almak oldu. Bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 414-421; Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, IV, s. 2106-2110. Veziriazamın Girit'te bulunduğu dönemde İstanbul'da sadaret kaymakamlığını yürüten ve IV. Mehmed'in devlet işlerini tamamen kendisine bırakmış olduğu Merzifonlu Kara Mustafa'nın hükmü sürmekteydi. Böylece Girit Savaşı'nın Dubrovnik'in başına açtığı bir diğer bela da böylece baş göstermekteydi.

İmparatorluğu'ndan elde ettiği istisnaî ayrıcalıklar sayesinde zenginleşmiş olmasının hasediyle pekişmekteydi. 1664 yılında Hersek-Dubrovnik hududunda meydana gelen elim bir hadise, beylerbeyinin yönlendirmesiyle Boşnak tüccarların Divan'a Dubrovnik hakkında yaptıkları iki önemli şikayetten birini teşkil etti. Saldırıya uğramış ve yağmalanmış iki tüccarın iddiasına göre Dubrovnik suçun faili olan haydutları korumakta ve onlarla iş birliği kurmaktaydı. Dolayısıyla uğradıkları zararların tazminatının da Dubrovnik'ten tahsil edilmesini talep etmekteydiler. Büyük bir ihtimalle yitirdikleri malları ve paraları haydutlardan kurtarmalarının imkânsız olduğunu düşünen tüccarlar, olayın ayrıca Dubrovnik sınırları dâhilinde gerçekleştiğini öne sürerek tazminat elde edebilecekleri daha somut bir merciye sorumluluk yükleyip kolaya kaçmaktaydılar. Halbuki benzerleriyle daha evvel de pek çok defa karşılaşılmış bu şikayet ilerleyen yıllarda Dubrovnik'in karşısında büyük bir bela haline gelecek olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın hafızasına kazınacaktı.

Paşa'nın dikkatine giren, ileride tekrar gündeme getirerek Dubrovnik'in karşısına koz olarak çıkaracağı temel argümanlardan bir diğerini oluşturacak ikinci şikayetse, Girit Savaşı'nın patlak vermesinden sonra Split'in kapatılmasıyla Dubrovnik'i antrepo olarak kullanmaya başlayan tüccarlardan yasalara aykırı olarak iki kat fazla vergi alınmaya başlandığına dairdi.

1667 yılında Dubrovnik'i yerle bir eden ve yok olmanın eşiğine getiren büyük deprem, Dubrovniklilerin bütün hesaplarını alt üst etti ve payitahtta hem Venediklilere hem de diğer rakiplerine karşı tüm dirençlerini yitirmelerine sebep oldu. Artık Osmanlı payitahtında Venedik elçileriyle verdikleri diplomasi savaşını sürdürebilmek bir kenara, Dubrovnik'in Venedik büyükelçisi 1669'da Senato'ya yazdığı bir mektupta, Girit Savaşı'ndan sonra beklendiği üzere Split'in tekrar açılmasına engel olunmasının tek yolunun -kendisinin de öncül görüşmelerini hususi olarak yürütmüş olduğu şekilde- Dubrovnik ve Venedik arasında bir birliğe karar vermek olduğunu yazmıştı. Bu teklif doğal olarak Dubrovnik idaresi tarafından şiddetle reddedilmişti.[617]

Girit Savaşı'nın -bilhassa Büyük Deprem sonrasında- güvenlik meselesinden dolayı Dubrovnik'i alarm durumuna geçiren tesirlerinden bir diğeri, Osmanlı'nın tüm dikkatinin Levant'ın en büyük adasında toplanmasıyla nispeten başıboş kalmış olan Batı Balkanları etkisi altına alan asayişsizlikti. Osmanlı-Dubrovnik sınırında emniyetin

617 Harris, *a.g.e.*, s. 173.

bozulmasına sebep olan başlıca faktör, Venediklilerin kışkırttıkları haydutların faaliyetleriydi. Coğrafyanın genellikle dağlık ve kimi yerde ormanlık olan tabiatından ötürü rahatlıkla bölgede cirit atan haydutlara karşı tedbir mahiyetinde sekbanlar görevlendirilmişti. *Pandur*ların[*] dağ ve ormanlık geçitlerdeki nöbetleriyse olağan uygulamalardandı. Sınırın Venedik ve Osmanlı tarafındaki haydutların birbirleriyle savaşmalarının yanı sıra giderek *pandur*ların ve Dubrovnik'in yerel ahalisinin de bu çatışmalara dâhil olmalarıyla sıcak çarpışmalar Konavle'ye de sıçramıştı. Bölgede emniyetin kalmaması sebebiyle haraç elçileri artık ticaret kervanlarıyla yolculuk eder hale gelmişlerdi.[618] Bu durum savaşın sonlarına kadar böylece devam etti. Venedik'le savaş halinin sona ermesinin hemen ertesi senesinde Dubrovnik elçilerinin arzıyla sekbanların söz konusu vazifelerinin lağvedilmesi kararı alındı.[619]

Dubrovnik kara yönünden haydutların oluşturduğu problemlerle uğraşırken, denizler yönünden de güvende değildi. Dubrovnikliler, denizden gelebilecek düşman saldırılarına karşı korunabilmek için ya ferman ya da veziriazamın referans mektubunu isterlerdi. Bu tür dokümanlarda Dubrovnik Cumhuriyeti'nin adaları, gemileri ve tebaaları denizdeyken veya denizden gelebilecek potansiyel tehlikelere karşı korunması için emirler yer alırdı. Bu belgeler önce kaptan paşaya, onun altındaki kaptanlara ve korsan reislerine gönderilirdi. Venedik filolarına karşı Adriyatik'te faaliyet gösteren Osmanlı donanmasına eşlik ederek destek veren korsanlar ise tekinsiz halleriyle güven vermekten uzaktılar. Dubrovnikliler bu sorunun halli için her ne kadar Divan'dan birçok ferman çıkarttırmış olsalar da korsanların bu yüzyılda artmış olan başıbozuklukları dolayısıyla Dubrovnik'in ne toprakları ve adaları ne gemileri ve vatandaşları Venedik'e de korsanlara karşı da güven içerisinde değildi. Ada ve kıyı yerleşimlerine baskınlarla Dubrovniklileri

---

[*] *Pandur*: Batı Balkanlarda dağlık ve ormanlık arazilerdeki geçitleri bekleyen koruculara verilen yerel bir isim.

618 1654, 1655, 1660, 1662 ve 1666 yıllarında yola çıkan haraç elçileri hakkındaki mevcut kayıtlar için bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 38; aynı yazar, *Spisima I*, s. 119. Girit Savaşı'nın nihayete ermesinden sonra da bu alışkanlıklarını devam ettiren elçiler, güzergâhlarını Slano üzerinden geçirecek şekilde kervanlarla yol almışlardı. Daha ileriki senelerde Evliya Çelebi'nin de haraç elçileriyle birlikte yola çıktığı bir kervan ve güzergâhı hakkındaki izlenimlerini eserinde şu şekilde kaleme almıştır: "*Yolumuzu Slano'ya kadar devam ettirmiştik ve orada durarak geceyi geçirdik. Elçiler, 6 ile 8 saat arası yürüdükten sonra Slano'da gecelemeyi adet haline getirmişlerdir. Öyle ki, Slano'ya gelene kadarki yol, at üstünde gidilebilecek bir yol değildir*". Bkz. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VI, s. 442.

619 Elçilerin öne sürdükleri sebep, sekbanların sağladıkları emniyet karşılığında kervanlardan ve tüccarlardan kendi iaşe ve geçimleri için bir çeşit ödenek olan geçit resmi talep etmeleriydi. Savaş sonlandığına ve ortada haydut problemi kalmadığına göre bu muhafızlar geri çağrılmalıydılar. Bkz. BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 50/1 (Evâsıt-ı Rebiʿü'l-evvel 1081 / 28 Temmuz – 7 Ağustos 1670); DA., *7/2.1*, sv. 30, br. 1235 (Evâsıt-ı Rebiʿü'l-âhir 1081 / 27 Ağustos - 5 Eylül 1670).

esir ederek kaçırma olayları had safhaya varmıştı. Divan'dan gönderilen fermanlar ise bu olayları dindirmekte yetersiz kalıyorlardı.[620]

Girit Savaşı'nın Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerine olan tesirleri diplomasi alanında da kendini gösterdi. XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Dubrovnik elçileri, payitahtta daha fazla kalmaya başladılar. Ayrıca yeni bir kural olarak Girit Savaşı'nda çıkan sorunlara karşı hazırlıklı olunması zorunluluğuyla bir sonraki senenin elçilerinin Osmanlı başkentine gelmelerini beklediler. Bu uygulama gittikçe bir temayül halini aldı ve 1687'ten 1693 yılları arasındaki kesinti hariç Cumhuriyet'in düşüşüne kadar devam etti.[621]

Bunun yanı sıra Dubrovnik'in Osmanlı merkez diplomasisinde daha önceleri Fransa, İngiltere ve Avusturya elçilerinin korunması, bazı posta ve kuryecilik işleri gibi konularda yardımcı olmaları için yanlarına verilen yeniçerilerin ve bazen de Yahudilerin hizmetlerinin Dubrovnik elçileri tarafından kullanılmasından çekinilmezken Senato savaş döneminde bunu ağır bir şekilde men edildi. Ayrıca savaş sırasında Dubrovnik hizmetkârlarının da yabancıların postalarını taşımaları ve hatta Venediklilere yaklaşmaları Cumhuriyet tarafından idam cezası yaptırımında yasaklandı. Dubrovnik Senatosu'nda, başkaları hesabına casusluk riskine karşı alınan karara göre, elçilik heyetinde bulunanlar ancak kendi aralarında ve en yakınları ile özel mektuplaşmalarına müsaade verilmiştir. Bu önlemler yine de beklenen tesiri göstermemiş ve elçilik maiyetindekilerin yabancıların hesabına casuslukları sürmüştür, en çok da Roma'ya. 22 Kasım 1647'de Dubrovnik elçilik heyetinden Martino de Turra Vatikan'a gönderdiği bir mektuba göre Osmanlılar, casusluk faaliyetlerine karşı tedbir amacıyla İstanbul çıkışında elçi heyetlerinin mektuplarını ayrıntılı bir şekilde incelemekteymişler. Bu zamanlarda Dubrovnik elçilerinin ulakları da durdurulmuş, hem ferman, berât gibi resmî belgeler hem de özel mektuplar incelemeye tâbi tutulmuştur. Bundan sonra Dubrovnik Senatosu'nun, savaş döneminin tehlikelerini hatırlatarak ortalık yatışana kadar Vatikan'a doğrudan mektup yazılmaması ile ilgili uyarısından sonra elçiler ve maiyetleri genellikle oldukça dikkat göstermişler ve ihtimamla bu emri yerine getirmişlerdir. Örneğin Martino Aralık 1647 – Ocak 1648 arasında tarihlendirilmiş bir mektubunda, İstanbul'dan yazamayınca

620 Miović, *Diplomacija,* s. 93. Venedik'in Dubrovnik topraklarına olan saldırıları, Osmanlı hükümetinin Girit Savaşı dolayısıyla artık Venediklilere karşı şikayet mercii olmaması sebebiyle Osmanlı belgelerinden takip edilememektedir. Girit Savaşı esnasında Osmanlı korsanlarının ihlalleri ve saldırılarıysa "Osmanlı Korsanlık Faaliyetlerinin Hedefinde Dubrovnik ve Dubrovnikliler" başlığı altında teferruatıyla işlenmiştir.

621 Miović, *Diplomacija*, s. 108.

Belgrad'a varıncaya kadar beklemek zorunda kaldığından bahsetmiştir. Bu mektubunda Vatikan'a çok detaylı olarak Sultan İbrahim'in idamını ve meydana gelen diğer kanlı olayları anlatmıştır.[622]

Dubrovnik'in bir başka meselesi, Doğu Adriyatik kıyılarında ticarî tekel olma hususiyeti için Osmanlı'nın fermanlarla verdiği garantilere rağmen bazı Osmanlı ricalinin bunun aksine diğer limanların ticarete açılmalarına da izin vermeleriydi. Miović, bunun sebeplerini üç ana kategoride değerlendirmektedir:

1) Başkentte ve Bosna'da Venedik yanlısı olan ve olmayan hiziplerin sürekli devam eden güç mücadeleleri,

2) Dubrovnik-Osmanlı ilişkilerinin hukukî zeminini oluşturan ahidnâmelerde ve fermanların içeriğinde yer alan çelişkiler, tutarsızlıklar ve belirsizlikler,

3) Devletin veya şahısların değişkenlik gösteren menfaatleri.

Bu sebeplerden dolayı Osmanlıların bazen Dubrovniklilere verilmiş olan kefillik sözlerini hiç yerine getirmedikleri de oluyordu. Bazı zamanlardaysa payitahtta oluşan kaotik durumlar sebebiyle de karışıklıklar olabilmekteydi. Ancak satın alınmış sempatilerle kazanılan rical ve/ya memurlar sayesinde Dubrovnik limanının tekeli geri getirilebiliyordu. Aynı zamanda söz konusu sebeplerden (belki de) aynı kişiler hem Dubrovnik'e tekellik statüsünü verip hem de Venedik'e liman açma izni verebilmekteydiler.[623]

Normal şartlarda, geçen yüzyıllarda görüldüğü üzere savaş dönemlerinde Venediklilerle tamamen koparılan ticaretî ve diplomatik ilişkilerin, Girit Savaşı boyunca aynı kararlılıkla sürdürülmemesinin temel sebebi, 24 sene boyunca sürmüş olan uzun savaş döneminde karşılıklı iktisadî ihtiyaçların her iki devletin de köprüleri tam olarak atmayı göze alamamalarından ileri gelmişti. Bilhassa Bosna'nın gelişmekte olan ticaretini sürdüren yerli tüccarların kendi faaliyetleri için en uygun ve yakın gördükleri Venedik limanları ile aktivitelerini devam ettirmek istemeleri, diğer taraftan Bosna ve Hersek idarecileri arasında bu menfaat birlikteliğinin bozulmamasına yönelik direnç (bazen merkezî otoritenin hilafına, bazense fraksiyonel yönelimlerle) dolayısıyla Dubrovniklilerden ziyade Venediklilerle iş birliğine gitmişlerdir.

622 Miović, *Diplomacija*, s. 134-135.
623 Miović, *Diplomacija*, s. 92.

Mart 1669'da Dubrovnik yönetimi, Babâli ile Venedik arasındaki barış görüşmelerinin kokusunu almıştı ve büyükelçilerine kendi menfaatlerinin antlaşma maddeleriyle alakalı müzakerelerde bozulmaması hususuna dikkat etmesi talimatını verdi. Girit Savaşı'nın son yıllarında haraç elçileri, aleyhlerinde karar(lar) alınmasına engel olabilmek maksadıyla barış maddelerindeki müzakereleri sıkça takip ettiler. O sıralarda diplomatik kulislerde bazı dedikodular dolaşmaktaydı:

a) Osmanlılar Girit'i tamamen fethederlerse Venedikliler Pelješac, Lastovo ve Mljet'i işgal edecekler.
b) Venedikliler Osmanlılarla barış yapabilmek için üç küçük askerî bölge ve Adalar (Ege) Denizi'ndeki küçük adalar dışında tüm Girit'i terk edeceklerdi. Buna mukabil Osmanlılar da onların Dubrovnik işgaline göz yumacaklardı.[624]

1669'da Senato'da Đono Cerva ile Mato Bona'ya önemli sorumluluklar yüklendi: "*Cumhuriyetin istikbali ve geleceği sizin elinizde, ne yapıp edip bizi kurtarın. Ve her zaman Dubrovniklilerin Osmanlılara olan sadakatini ifade edin. En çok da Sadrazam Köprülü Fazıl Paşa'yla iyi ilişkiler kurup onu ikna edin, çünkü o Girit'ten daha yeni dönmektedir*". Elçilerin raporlarına göre barış müzakerelerinde dedikodular hiç dinmedi. Bu ve ilerleyen yıllarda elçilerin odaklandıkları sorunlar şunlar oldu:

a) Split ve Draç limanları açılış ve kapatılışları,
b) Gabela'daki Dubrovnik tuz tekelinin muhafazası,
c) Dubrovnik topraklarına sürekli haydut saldırıları.[625]

Dubrovnik için artık en acil ihtiyaç, Girit Savaşı'nın son safhalarından zarar görmeden çıkmaktı. Elçiler Girit Savaşı'nın son anları sürerken Draç limanının kapalı kalmasını temin etmeyi başarmışlardı. Fakat Osmanlı ve Venedik arasında o sene 6 Eylül'de imza edilen barış anlaşmasını etkilemek, en başarılı Dubrovnik diplomatının bile boyunu aşan bir meseleydi. Bu barışın bir büyük getirisi, Venediklilerce tetiklenen haydutların oluşturduğu anarşinin ortadan kalkmasıydı. Dezavantajlar ise muhtemelen bundan çok daha ağırdı: Venedik Girit'ten dışarı atılmış olmasıyla Dalmaçya'da elde etmiş olduğu kazanımlarına sarılmıştı. Bölgedeki kuvvetli bir Venedik mevcudiyeti ise Dubrovnik'in serbestiyetlerine karşı büyük bir tehdide dönüşecekti. Daha doğrudan bir diğer mesele ise, Dubrovnik'in en büyük ticarî rakibi olan Split'in açılmasıydı.[626]

624 Miović, *Diplomacija*, s. 150.
625 Miović, *Diplomacija*, s. 151.
626 Harris, *a.g.e.*, s. 332-337.

Dolayısıyla Girit Savaşı'nın nihayete erdirilmesi Dubrovnik'in sorunlarına bir son getirmemişti. Venedik'e ait Split'in tekrar açılması, özellikle de limanın karantinasının (Lazzaretto) 1671'de restore edilmesi Dubrovnik ticaretine ağır darbe indirmişti. Venedik'in kendisi de düşmanca bir tavır içerisindeydi. Dubrovnik'in ekonomik zorluklarını -bilhassa depremin etkileri de hesaba katıldığında- gizlemediği bir memnuniyetle karşılamaktaydı ki, ajanları bu zorlukların neticede Dubrovnik'in bağımsızlığını kaybetmesine sebep olacağına inanmaktaydılar.[627]

Öte taraftan savaşın sona ermesiyle oluşan meşru şartlar içerisinde Bosna ve çevre bölgelerin bu yüzyılda iyice güçlenmiş ve zenginleşmiş bulunan yerli tüccarları da Venedik'in Split limanı ile diğer Osmanlı limanlarına -tabir caizse- hücum etmişlerdi. Dubrovniklilerin ticaretlerini korumak için payitahtta ve taşrada gösterdikleri direnç ise depremin ağır koşullarında sekteye uğradı. Girit Savaşı'ndan sonra Venedikliler, Dubrovniklilerin sahip oldukları ticarî tekelleri tamamıyla kırdılar. Venedik'le savaş döneminin sona ermesinin ardından Osmanlı-Venedik ilişkilerinde büyük bir değişim meydana geldi. Bu tarihlere kadar Osmanlılar Venedik'i en karakteristik düşmanları olarak görürlerken, artık Serenissima'ya karşı sert tavırlarını değiştirdiler, bu da uzun vadede Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerini doğrudan olumsuz bir biçimde etkiledi.[628]

3.2. Osmanlı Korsanlık Faaliyetlerinin Hedefinde Dubrovnik ve Dubrovnikliler

Tarih boyunca hâkimiyet kurma ve yayma mücadelesinin en yoğun olarak görüldüğü alanlardan biri olan Akdeniz'de, özellikle 1571 yılından sonra denizlerde büyük çaplı deniz savaşlarının terk edilmesiyle Osmanlı, İspanya ve Venedik donanmaları daha ziyade, bu denizin kendi hâkimiyet sahalarına dâhil olan sularında kol gezerek egemenliklerini muhafaza etme ve bölgelerini kontrolleri altında tutma politikalarına eğilim göstermeye başlamışlardır. Bu devletlere ve/ya ideallerine bağlılık gösteren korsanlar ise Orta Akdeniz'deki nüfuz mücadelesinin bekçisi ve gezici karakolları konumuna gelmişlerdir.[629] XVII. yüzyılda Hollandalı ve özellikle de İngiliz

627 Harris, *a.g.e*., s. 341.

628 Miović, *Diplomacija*, s. 92.

629 Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, II, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, İstanbul 1994 (2. Baskı), s. 234-235, 250, 258-259; Alberto Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice, 1580-1615*, (terc. J. B. Pullan), Oxford-London 1967, s. XVI, 16; Maria Pia Pedani, "The Ottoman Empire and the Gulf of Venice (15th-16th C.)", *XIV. CIEPO Sempozyum Bildirileri (18-22 Eylül 2000, Çeşme)*, T.T.K., Ankara 2004, s. 591; İdris Bostan, "Adriyatik'te Osmanlılar ve

korsanların Akdeniz'de faaliyet göstermeye başlamasıyla birlikte, bu denizdeki hareketlilik de yeni bir ivme kazanmıştır. Akdeniz'de korsanlık faaliyetleri bir zamandan sonra öyle bir hal almıştır ki, bu denizde varlık gösteren hemen her ulus bir şekilde bu organize deniz çapulculuğu eylemlerinin bir tarafında yer almıştır.[630]

Korsanlar yağma ve talan ile geçimlerini sağlamanın dışında, içinden çıktıkları uluslara ve bağlı oldukları dinlere karşı duydukları aidiyet ve mensubiyet bilinci-şuuru içerisinde ve ideallerini güdecek nitelikte, tâbiiyetlerini sürdürdükleri devletlerin resmi olmayan, nispeten özerk – yarı bağımsız bir uzantısı olarak faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Korsanları, kendi grup ve çetelerinden başka hiçbir üst anlayışa, ulusa ve/ya ideale bağlı olmaksızın sadece maddî kazanç odaklı deniz haydutlarından ayıran başlıca etmen de söz konusu yüksek ideallerin ve bağlılık bilincinin varlığı olmuştur. İngilizcede yer alan *corsair* ve *pirate* kavramlarının tanımlamaları ile aralarındaki ayrım bu konuda oldukça açıklayıcı ve aydınlatıcıdır.[631]

Papalık ile Katolik Hıristiyan dünyası kendine mensup olan korsanları Haçlı ruhunun bir parçası saymış ve Müslümanlara karşı bunları bir silah olarak kullanmış, hatta zaman zaman Müslümanlarla siyasî-ticarî ilişki kuran Hıristiyanlara yapılan korsan saldırılarını dahi anlayışla karşılamıştır. Buna karşılık Osmanlılar açısından ise *dârü'l-harb*'e karşı sürdürülen *cihâd*da levendler,[632] Kuzey Afrika, Orta Akdeniz ve Doğu Adriyatik'in Osmanlı kıyılarında üslenmiş korsanlar olarak Osmanlıların hâkimiyet mücadelesinin denizlerdeki varlığını oluşturmuşlardır.[633] Hollandalı ve İngiliz

---

Uskoklar", *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınları, İstanbul 2007 (2. Baskı), s. 112-113.

630 Çeşitli ulusların korsanlıklarına dair örnekler için bkz. Braudel, *a.g.e.*, II, s. 148-149; ayrıca bkz. Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1300-1600*, I, (çev. Halil Berktay), Eren Yayınları, İstanbul 2004 (2. Baskı), s. 439. Braudel'in, modern tarihler öncesi için korsanlık ve deniz haydutluğunun "*her ulustan denizciler için alışılmış eylemler*" ve son derece yaygın olağan bir durum olduğuna dair tespitleri için bkz. *a.g.e.*, II, s. 149.

631 Bkz. Braudel, *a.g.e.*, II, s. 147.

632 "*Levend*" kelimesinin İnalcık'ın lûgatçesindeki tanımı; "**1.** Başıboş reaya, **2.** hizmetlerine ihtiyaç duyulduğu zaman gemileriyle Osmanlı donanmasına katılan korsanlar" şeklindedir. Bkz. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 454. Devellioğlu lûgatında ise kelimenin pek çok karşılığı vardır. Bunlardan konumuzla ilgili olan açıklamalar: "**1.** Yeniçeri devrinde deniz erlerine verilen bir ad, **2.** Vaktiyle Venediklilerin Şark memleketlerinden maaşla topladıkları bahriye askeri"dir. Mücteba İlgürel ise; "*Osmanlılarda denizci erlerle taşrada görevli valilerin yanlarında bulundurdukları adamları için kullanılan bir tabir*" olarak tanımlamaktadır. Bkz. "Levent", *DİA*, XXVII, Ankara 2003, s. 149-150.

633 Maurice Aymard, "XVI. Yüzyılın Sonunda Akdeniz'de Korsanlık ve Venedik", (çev. Mehmet Genç), *İÜİFM*, 26, İstanbul 1963, s. 220; Braudel, *a.g.e.*, s. 251. Korsanların, içlerinden çıktıkları uluslara olan bağlılıkları hakkında çok karakteristik bir örneği Uluç Ali Reis vermiştir. Reis, 1569'da İspanya'nın tarafına geçmesi için teklif edilen markiliği reddetmiştir. Bkz. Braudel, *aynı eser*, s. 257.

korsanların ekonomik-ticarî kaygılarla, Malta,[634] Toscana, Sen Ettienne korsanları ise Katolik ideallerle korsanlık faaliyetlerinde bulunurlarken, Uskokların yine aynı dinî motivasyonla Adriyatik'teki egemenlik mücadelesinde Osmanlılara karşı Avusturya ve bazen de Venedik tarafından kullanıldıkları, levendlerin ise Osmanlı mensubiyeti ile ve İslamî duygularla hareket ettikleri en genelleyici bir yaklaşımdır.[635]

Hilal ile Haç, her iki kutbun cephesine mensup korsanların denizlerdeki faaliyetlerine ve eylemlerine mercek tutulduğunda ise, meselenin tam olarak ak ve kara arasındaki kesin ayrım kadar net olmadığı, aradaki gri tonların oldukça çeşitlilik ve geçirgenlik arz ettiği görülmektedir. Örneğin XVII. yüzyılda İngiliz ve Hollandalı korsanların Akdeniz sahnesinde belirmeleri ile kimilerinin Kuzey Afrika korsanlarına katılımları, bazılarının Müslüman olması, bazısının ise din değiştirme gereği duymadan Mağriplilerle bütünleşmeleri, menfaat ve hatta ideal ortaklığına girmeleri bunun en açık delilidir.[636]

Diğer yandan Osmanlı donanmasının denizlerdeki hâkimiyet mücadelesini sıcak savaş durumundan, "*örtülü savaş*" olarak da adlandırılan orta yoğunluklu savaş düzeyine indirgemesi[637] ile bilhassa 1580'den itibaren donanmanın sefer mevsimlerinde harekatlarını ve devriyelerini aksatmaya başlamaları, korsanlar nezdinde yaşanan *Kutsal*

---

634 Malta'nın anti-Osmanlı fonksiyonu ve İspanyol gemilerine üs teşkil etmesi, ayrıca Orta Akdeniz'deki diğer Katolik korsan üsleri hakkında bkz. Braudel, *a.g.e.*, II, s. 136.

635 Ahmed bin Muhammed el-Makkarî'nin 1621' de sarf etmiş olduğu "*ve bazıları denizlere cihad ya da sadece ün için açılmıştı*" sözü için bkz. Adrian Tinniswood, *17. Yüzyılda Akdeniz'de Korsanlık, Denizler, Fetihler, Korsanlar, Esaret, Politika, Yayılmacılık ve Bölünme*, (çev. Dinç Tayanç), İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2011, s. 7. Tabii bu söze bilhassa XVII. yüzyıl ve sonrası için ağırlıklı olarak maddî kazanç elde etme arzusunun öne geçtiğini de ilave etmek ve belirtmek gereklidir.

636 Örneğin sonradan Müslüman olan İngiliz korsan kaptanı John Ward'ın hikâyesi için bkz. Tinniswood, *a.g.e.*, s. 42-59. Hollandalı korsan kaptan Danseker için bkz. *aynı eser*, s. 60-72. 1568'deki bir İspanyol raporunda Cezayir'deki 10 bin dönmeden 6 bininin Korsikalı olduğunun bildirildiği hakkında bkz. Braudel, *a.g.e.*, I, s. 94. Yine Cezayir'deki korsanların farklı yıllarda içinden çıktıkları uluslara göre tasnifi için bkz. *aynı eser*, II, s. 159. Uluç Ali Reis'in Calabria'dan Napolili bir dönme olup Garp Ocaklarının Cezayir şubesinde yetiştiği hakkında bkz. *aynı eser*, II, s. 104. İspanya, böyle bir armağanın küçük bir balıkçının oğlu olması sebebiyle reddedemeyeceği bir şey olduğunu düşünerek Uluç Ali Reis'i kendi tarafına çekmek üzere ona 1569'da İspanya'da bir markilik teklif etmişlerdir. Aldıkları ret cevabı ise, XVI. yüzyılın korsanlarına hâkim olan idealizm ile mensubiyet ve aidiyet bilincine çok önemli bir örnek teşkil etmektedir. Sicilyalı Cigalazâde ise yine bir başka örnektir. Bkz. *aynı eser*, II, s. 151, 153, 362. Bu tamamen, korsan ocaklarında korsanlığın kendine has disiplini içinde dinî idealizm ile yetişmenin getirdiği fiilî bir devşirme kültürüdür. Bir bakıma akıncılıkla harmanlanmış ve Bektaşîlik'le yoğrulmuş olarak yeniçerilerin bir başka versiyonudur. Böylece adaylar sadık taraftarlar haline gelmektedirler.

637 Braudel'in ifadeleriyle, 1574'te düzenli, büyük devletlerin otoritesindeki büyük masraflarla sürdürülen savaş sona ermiş, Akdeniz'de korsanlar, çeteler ve eşkıyalar savaşı başlamıştır. Bkz. *a.g.e.*, II, s.163; ayrıca bkz. Miguel A. Bunes – Evrim Türkçelik, "16. Yüzyıldan 17. Yüzyıla Geçerken Osmanlı İmparatorluğu ile İspanya Krallığı Arasında Akdeniz'de Çatışma", *Harp ve Sulh, Avrupa ve Osmanlılar*, (ed. Dejanirah Couto, çev. Şirin Tekeli), Kitap Yayınevi, İstanbul 2010, s. 195.

Savaş'a dair motivasyon kaybı ile zaman içerisinde giderek geçim derdi[638]nin ön plana çıkması, bir başka deyişle ideallerin yerini gittikçe maddî kaygıların alması, ak ve kara arasındaki ayrımın da son derece bulanıklaşmasını beraberinde getiren başlıca faktörler olmuştur.[639]

Dubrovnik açısından bakılacak olursa, *mutualist* bir anlayışla resmî olarak himayesi ve tâbiiyeti altında bulunduğu mercii olan Osmanlı İmparatorluğu ile dinî inançları dolayısıyla bağlı olduğu Katolik Dünya'nın tezatlığı, her iki taraftan da gelebilecek saldırıların hedefi olma riski ve tehdidini beraberinde getirmekteydi. Teoride Katolik korsanların, aynı din ve mezhebi paylaşan diğer unsurlara dokunmamaları, levendlerin ise bir yandan *darü'l-ahd* kategorisinde yer alması ile sultanın *emân*ına sahip olması ve diğer yandan da haracgüzârlık statüsü ile Osmanlı himayesinde ve tâbiiyetinde bulunmasından kaynaklanan sebeplerle Dubrovniklilere ilişmemeleri gerektiği düşünülebilecekken, hakikatte geçim ihtiyacı ve maddî kazanç kaygısı, ayrıca Dubrovnik'in tarafsızlık siyaseti dolayısıyla her iki düşman kutup arasında kalmış olma pozisyonu bazı zamanlarda bu hassasiyetlerin önüne geçmiştir. Bilhassa Venediklilerin de başına geldiği üzere, Dubrovnik'in Müslüman bir devletle olan yoğun ilişkileri ve bağlantıları Katolik korsanlar için bu şehir devletine ve gemilerine yapılan saldırılara bahane oluştururken, Katolik dünyanın bir mensubu olmaları ve bazen münferit

---

638 Korsanlığın kentlere bağlı bir sektör haline gelmesi ve Hıristiyan cephenin La Valetta, Livorno, Pisa örnekleri karşısında Cezayir'in yükselişi ve korsanlık faaliyetlerinin getirisi ile 1580-1620 yılları arasında refahının zirvesine ulaşması hakkında bkz. Braudel, *a.g.e*., II, s. 149-150, 158.

639 XVI. yüzyılda korsan reislerin idealistliklerindeki keskinliğe ve kararlılığa, ayrıca buna binaen devletin resmî siyasetine itaat bağlamındaki sadakatleri noktasında telakkilerinin sağlamlığına Barbaros Hayreddin Paşa ile Turgut Paşa'nın birtakım eylemleri karakteristik örnekler olarak rahatlıkla gösterilebilir. Misalen, Osmanlı'nın Fransa ile ittifakı başlığı altında Sultan Süleyman'ın Kral François'e himayeci yaklaşımları içerisinde onun hesabına bir takım Fransız topraklarının İspanya elinden kurtarılması amacıyla bazı harekâtların adı geçen korsanlıktan yetişmiş, sonradan devlet hizmetine girmiş kaptanların liderliğinde hayata geçirilmiş olması bunun en açık delilidir. İlaveten Turgut Reis'in rast geldiği bir Venedik gemisini -ahidnâmede yer aldığı üzere- Osmanlı sancağının dalgalandığı bir gemiyi yelkenlerini indirerek selamlamaması dolayısıyla bombardımana tutması, ardından yakalayarak ateşe vermek suretiyle batırması, bu eylemin herhangi bir ganimet niyeti olmadan, sadece Akdeniz'de Osmanlı itibarı ve üstünlüğünü vurgulamak amacıyla kararlılıkla uygulandığını gösteren önemli bir örnektir. Buna karşın bahse konu olan davranışın payitahttaki karşılığının, sadareti üzerinde bulunduran Rüstem Paşa eliyle az daha Turgut Reis'in idamıyla ödüllendirilecek olması ise, payitahtta baş gösteren hizipçilik kaynaklı yozlaşmanın daha Sultan Süleyman devrinde emarelerini hissettirmeye başladığını göstermesi açısından da ayrıca manidardır. Bkz. Âlî Efendi (Gelibolulu Mustafa Âlî), *Künhü'l-Ahbâr*, IV. Rükn, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Kitaplar Bölümü, no: 5959, s. 301; Ali Rıza Seyfi, *Turgut Reis*, T.C. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, İstanbul 1994, s. 67-68. XVII. yüzyılda buna benzer örneklere rastlamak bir kenara, sultanın ahidnâmesine ve dolayısıyla *emn ü emân*ına sahip ülkelerin bandırası altındaki gemilere yapılan saldırıların yoğunluğu ve fermanlarla önlenemezliği, değil devlet telakkisinde hassasiyet, merkezî otoritenin dahi uğradığı inkırazı gözler önüne sermektedir.

teşebbüslerle dahi olsa düşman unsurların saflarında görülmeleri de bazı zamanlarda levendlerin taarruzlarına uğramaları için sebep ve bahane teşkil etmiştir.

3.2.1. Kuzey Afrika (Garb Ocakları) Korsanları ve Dubrovnik(liler)e Karşı Faaliyetleri

1533 yılında Barbaros Hayreddin Paşa'nın Osmanlı hizmetine girmesiyle birlikte Kuzey Afrika korsanları, önemli yekûn tutan sayıda tekneleri, atılganlıkları, teknik bilgileri ve tecrübeleriyle Osmanlı donanmasının vazgeçilmez bir unsuru haline gelmişlerdi. Başkentten ve/ya Kaptan-ı deryadan gelen çağrıyla güçlerini donanmayla birleştirmedikleri zamanlarda Akdeniz'de, imparatorluğun düşman kabul ettiği devletlerin sahillerine ve bandırası altındaki gemilerine yaptıkları saldırılarla hem denizlerdeki Osmanlı nüfuzunu muhafaza ederler, hem de elde ettikleri ganimetlerle geçimlerini sürdürürlerdi. 1571 İnebahtı Deniz Savaşı'ndan yedi yıl sonra artık Osmanlı donanmasının Akdeniz'e açılmayı bıraktığı 13 sene boyunca korsan gemileri, Osmanlı varlığının Akdeniz'deki "*yüzen kaleleri*"[640] haline gelmişler ve bir bakıma gezici karakol vazifesini üstlenmişlerdi.[641] Ancak XVI. yüzyılın sonlarına doğru, fiilî olarak 1574'teki son Tunus Seferi'nden sonra, resmî olarak ise 1580 Osmanlı-İspanya Ateşkesi'nden itibaren rakiplerin karşılıklı olarak denizlerdeki mücadeleyi terk etmeleri, nihai olarak da 1587'de Uluç Ali Paşa'nın vefatından sonra donanmanın uzun süre boyunca harekete geçmemesi,[642] ekonomik krizin arz ettiği malî sıkıntılar ve ayrıca Osmanlı merkezî vizyonunun daralmasına paralel olarak büyük maliyetler getiren denizlerdeki *Kutsal Savaş*'ın terk edilmesi[643] Osmanlı'da bir devrin kapandığının da ayrıca göstergeleri olmuştur. Böylece bu durulma, imparatorluğun etki alanının en dış halkalarından birini teşkil eden Garp Ocakları'nın ve ona tâbi korsanların da eylemlerinin moral-motivasyon

640 Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 225.

641 Braudel XVII. yüzyıl Akdeniz'i için, "(Girit Savaşı hariç) *denizler savaşlar yönünden sakindir. Sular, korsanlara bırakılmış gibidir*" der. Bkz. *a.g.e.*, II, s. 132.

642 Braudel, *a.g.e.*, II, s. 199; Zinkeisen, *a.g.e.*, III, s. 233, 328-331.

643 Braudel'e göre, 1580'den sonra Türk denizciliğinin gerilemesi bir olgudur. Sebebi ise İnebahtı Bozgunu değil, sonunda gelmiş olan Akdeniz barışıdır. Eğer İspanya Akdeniz için mücadelesini terk ederek yüzünü İngiltere'ye ve okyanuslara dönmüş olmasa, Türklerin buradaki çabalarını sürdürecekleri kanaatindedir. Ayrıca donanmanın eylemsizliğinin, denizcilerin tecrübe kazanmasına engel olduğunu ve kadırgaların tersane ve kayıkhanelerde çürümesine sebebiyet verdiğini belirtmektedir. Bkz. *a.g.e.*, II, s. 328, 334, 359, 386. Ancak bunlara ilaveten, her ne kadar bozgundan sonra bir yıl içinde Osmanlı donanması tekrar inşa edilmiş olsa da bozgun sırasında tecrübeli denizci neslin kaybedilmiş olması, devrin dünyasında yaşanan ekonomik krizin masraflı deniz savaşlarına karşı çekince oluşturması ve Sultan Süleyman ile Sokollu Mehmed Paşa'dan sonra sultanlar ve devlet adamları nezdinde bir vizyon daralması yaşanmış olması da hesaba katılmalıdır.

unsuru ile itici gücünü oluşturan Osmanlı merkezinin imparatorluk ideolojisi, dinî idealler ile *cihâd*ın yerini giderek yağma ve talan ile elde edilen ganimet unsurunun almaya başlamasını, dolayısıyla da bunların bir sonucu olarak korsanlık faaliyetlerinin kaçınılmaz olarak "*dağınık eşkıyalık*"a dönüşmesini beraberinde getirmiştir.[644] Bir bakıma artık menfaatler ideallerin önüne geçmiştir ki, durum böyle olunca korsan saldırılarının hedefine artık dost ve müttefik ülkelerin gemileri de girmeye başlamışlardır.

Osmanlı merkezinin siyasî manyetizmasının zayıflaması ile merkezî otoritenin dış çapının daralması dolayısıyla başkentten gelen emirlerin yaptırım gücü gittikçe azalmaktaydı.[645] 1587'de Uluç Ali Reis'in 67 yaşında vefat etmesinin ardından Cezayir'de paşalar devri başladı,[646] XVII. yüzyılın ilk yarısında ise önce Cezayir, ardından Tunus ve Trablusgarb payitahta gönderdikleri temsilcilerle artık beylerbeyleri tarafından değil, kendi seçtikleri dayılar tarafından yönetilmek istediklerini bildirdiler. Mağribliler sultana bağlılıklarını devam ettireceklerdi, sultan ise seçtikleri dayıların onay yetkisini kendinde saklı tuttu. İstanbul'dan bu eyaletlere sembolik olarak beylerbeyi gönderilmeye devam edildi, ancak fiilî idare artık dayıların ve ağaların ellerindeydi. Bundan sonra Osmanlı'nın seçilen dayıları onaylamak ve gerektiğinde donanmaya

644 Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 226.

645 Yine de her şeye rağmen Osmanlı İmparatorluğu'nun korsanlara duyduğu ihtiyaç, alternatifi olmayan yadsınamaz bir gerçekti. Merkezden uzaklıkları dolayısıyla kontrol edilebilmeleri dahi olsa, gerek herhangi bir masrafa katlanılmadan Akdeniz'de Osmanlı lehine bir vurucu ve caydırıcı güç teşkil etmeleri, gerekse temin ettikleri gemiler ve yetenekli denizcileri sayesinde en iyi deniz subaylarının aralarından çıkması onları vazgeçilmez bir duruma getiriyordu. Bu bakımlardan korsanlar, Osmanlı donanmasının en önemli dayanağı idiler. Bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, III, s. 235-237. Diğer yandan Akdeniz'de inisiyatifi ele geçirmiş olduklarını İngiltere'de saray erkânından George Carew'in 1617'deki "*Akdeniz'in hâkimi Türk korsanlarıdır*" ifadelerinden anlamak mümkündür, bkz. Tinniswood, *a.g.e.*, s. 91. Garb Ocaklarının o tarihlerde arz ettikleri gemi ve silah gücünü İngiltere elçisi Roe oldukça ayrıntılı bir şekilde kaleme almıştır. Cezayir için bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 8 (Roe'nun Sekreter Calvert'e mektubu, Malaga, 18 Kasım 1621); Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 228-229. Tunus için bkz. Büyükaksoy, *Roe'nun Yazışmaları*, s. 200 (Roe'nun Majestelerinin Konseyindeki Lordlara mektubu, İstanbul, 25 Ocak 1622); Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 229.

646 Braudel, Uluç (Kılıç) Ali Paşa'nın ardından Kuzey Afrika korsanlarındaki olumsuz dönüşümün başladığını savunur. Uluç Ali Paşa, Barbaros Hayreddin ve Turgut Reisler neslinin son üyesidir. Ancak Braudel, Cezayir ile Trablusgarb'daki özgürlükçü seslerin ve Mağrib ile İstanbul arasındaki bağların gevşemesinin asıl başlangıcını, 1582'deki Cezayir ve Fez harekâtlarının başarısızlığına ve bilhassa da 1589'da Hasan Paşa'nın Trablusgarb'taki Berberî ayaklanmasına karşı harekâtının kötü bir tecrübeyle neticelenmesi ile donanmanın ve askerlerin buradan perişan bir şekilde ayrılmalarına bağlamaktadır. Akabinde 1590'da Osmanlı malî bunalımı ile aynı yıl içerisinde Tunus da patlamıştır. Velhasıl ekonomik sebeplerle tüm İslam coğrafyasında ciddi sıkıntılar vardı ve isyanlar çıkmaktaydı. Bkz. *a.g.e.*, II, s. 363, 364, 365. Garp Ocakları'ndaki büyük isyanlar sonucunda korsan reisleri ve yerel eşraf duruma egemen olmuşlardı. Bu da itaatsiz korsanlığın Akdeniz'de genişlemesine ortam hazırlamıştı. İstanbul ile bağlantı nadirleşmiş, Kuzey Afrika'da bir devir kapanmıştı. Artık bu toprakların İstanbul'un ritmine göre yaşaması sona ermişti ve Doğu'dan gelen akıntı onu pek etkilememekteydi. Bkz. *aynı eser*, s. 367.

gemileriyle yardıma çağırmaktan başka bir bağlılık unsuru veya yaptırım gücü kalmamış gibi gözükmektedir.[647]

XVI. ve XVII. yüzyıllar boyunca Akdeniz'de kıyısı bulunan ve *dârü'l-harb* addedilen hemen her devletin sahil şehri Osmanlı korsanlarının akınlarına uğramış gibidir. Osmanlı uyruğu olmanın getirdiği doğal ittifakların neticesinde korsan filolarının müttefiken hareket etmeleri ve birlikte akınlar yapmaları alışılagelmiş faaliyetlerdi. Kuzey Afrika korsanları genellikle, her ne kadar coğrafî olarak daha yakın olan Katolik cepheye ve İspanya'ya tâbi güney ve batı İtalya kıyıları ile Venedik adalarını (ve tabi gemilerini) hedef olarak seçiyor olsalar[648] da Dalmaçya'nın ve güneyindeki üslerin Osmanlı uyruklu korsanlarının rehberliğinde beraberce Adriyatik'teki hedeflere kadar uzanarak birtakım saldırılarda da bulundukları olurdu. Adriyatik kıyı yerleşimleri, adaları ve ticaret gemileri söz konusu saldırılardan oldukça fazla etkilenmekteydiler.[649] Savaş dönemlerinde son derece faydalı bir unsur olarak görülen korsanların barış dönemlerinde Venedik gibi dost addedilen devletlere karşı saldırıları ise Osmanlı tarafından hiç hoş görülmezdi. Kimi zaman her iki devlet arasında korsanların cezalandırılmalarına dair yetki hususunda bazı krizler çıkabilmekteydi.[650] Osmanlı uyruklu korsanların

---

647 İngilizlerin, "*payitahtın otoritesinin burada sadece bir gölgeden ibaret*" olduğunu ifade ettikleri hakkında bkz. Wood, *a.g.e.,* s. 91; ayrıca bkz. Zinkeisen, *a.g.e.,* IV, s. 226-228. Beylerbeylerinin Mağrib eyaletlerinde otoritelerini yitirdikleri, asıl gücü yerel beyler, divan ve 4000 yeniçeriyi emrinde bulunduran ağanın ellerinde tuttuklarına dair ifadeleri için bkz. *aynı eser,* s. 229-230.

648 Özellikle korsanların Sicilya'ya yaptıkları akınların yoğunluğu dolayısıyla İspanya kralının itibarı ve nüfuzuna önemli zararlar veriliyor, ada halkı esir edilerek köle olarak götürülüyor, adanın İspanya için ekonomik getirisi sekteye uğratılıyor, dahası Sicilya'nın (ayrıca Napoli'ye ait topraklar, Kalabriya ve daha birçok adanın) tahkim edilmesi mecburiyeti krallığın üzerine ciddi bir malî yük getiriyordu. Adanın, 1580'ler ile 1611 arasında otuz küsur sene içerisinde seksen defa saldırıya uğradığından bahsediliyordu. Bkz. Zinkeisen, *a.g.e.,* IV, s. 158-159; Braudel, *a.g.e.*, s. Ayrıca 1620'lerde Ossuna dükünün yönetimindeki 20.000 İspanyol askerini, Osmanlı korsanlarına karşı ve iç güvenliğin sağlanması gerekçesiyle İtalya'da Sicilya, Napoli, Sardunya ve Korsika'da tuttuğuna dair bkz. Zinkeisen, *a.g.e.,* IV, s. 163.

649 Tenenti, *Piracy*, s. 25; Aldo Gallotta "The Turks in Italy", *CIEPO, VII. Sempozyumu Bildirileri (7-11 Eylül 1986)*, (haz. Jean-Louis Bacque-Grammont, İlber Ortaylı, Emeri van Donzel), T.T.K., Ankara 1994, s. 73; Donald Edgar Pitcher, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası, Başlangıcından 16. Yüzyılın Sonuna Kadar, Genişleme Sürecini Gösteren Ayrıntılı Haritalarla Birlikte*, (çev. Bahar Tırnakçı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007 (3. Baskı), s. 204, Harita 36.

650 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Palmira Brummett, *Osmanlı Denizgücü, Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi*, (çev. H. Nazlı Pişkin), Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s. 147-151; Bostan, "Akdeniz'de Korsanlık: Osmanlı Deniz Gücü", *Türk Denizcilik Tarihi*, Cilt I, (ed. İdris Bostan, Salih Özbaran), T.C. Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 236.

saldırılarına, Venedikliler[651] kadar sultanın himayesi altındaki Dubrovnikliler de maruz kalmaktaydılar.[652]

- h. 1022 / m. 1613 tarihli bazı belgelerde, Bizerte üssünden Murad ve Müsli Reislerin önderliğindeki korsan filosunun Dubrovnik'e tâbi Koloçep (Koločep) adasına yaptıkları bir baskın konu edilmiştir. Adı geçen korsan reisleri ve onlara tâbi levendler adadaki evleri yağmalayarak yakıp yıkmışlar ve ada halkından 84 kişiyi kaçırıp esarete sürüklemişlerdir. Bu olayı Nova kadısı Şaban, Süleyman Ağa, Dubrovnik emini ve Dubrovnik'te bulunan pek çok Müslüman da bizzat görerek şahit olmuşlardır. Fermanda, söz konusu korsanların yakalanması ve adalete teslim edilmesi emredilmektedir. Belgede ayrıca, kaçırılmış olan Dubrovnik vatandaşlarının -Müslüman olan(lar) hariç- serbest bırakılması, bunlar içerisinden köle olarak satılmış varsa; beylerbeyi, sancakbeyi, kadı, emin ya da herhangi bir başka kimsenin hanesinde hizmetkâr olsa dahi, esirleri almaya gelen Dubrovnik

---

651 Geçen yüzyıl içerisinde iki devlet arasında cereyan eden savaşlar ve denizlerde Osmanlı egemenliğini tesis etme mücadelesinde başlıca rakip olarak Venediklilerle karşı karşıya gelinmesi sebebiyle Serenissima'nın tâbiyetindekiler, yerleşmiş düşmanlıklar nedeniyle Osmanlı korsanları için her zaman ideal bir hedef olma vasfını sürdürmekteydiler. Dolayısıyla Venedik gemileri ve toprakları, içinde bulunulan barış dönemi göz önüne alınmadan korsanlar tarafından ciddi taarruzlara uğrayabilmekteydiler. XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde Venedik gemilerinin Mağribli korsanlar tarafından uğradıkları saldırılara dair bazı fermanlar için bkz. *MAD.d.06004*, s. 52/3 (h. 1033 / m. 1624), 59/2 (h. 1033 / m. 1624), 104/1 (h. 1033 / m. 1624), 105/2 (h. 1033 / m. 1624), 133/2 (h. 1037 / m. 1627). 1624 yılında bazı Osmanlı askerlerinin de desteklediği Mağrib korsanlarının 13 kalyatası –deyim yerindeyse– Güney Adriyatik'in Venedik'e tâbi yerleşimlerine cehennemi yaşatmışlardır. Zaman ilerledikçe katılımlarla büyüyen korsan müttefikliğinin art arda gerçekleştirdiği büyük çapta akınlarda çok büyük zararlar vermişlerdir. Evvela Korfu Boğazı'nda Beras adlı kazayı vuran korsanlar burada pek çok kişiyi öldürdükten sonra, ahalinin mallarını yağmalayarak 443 kişiyi esir almışlardır. Ardından Korfu'ya geçmişler, burada ise Samatrekli adlı mahale hücum ederek 13 kadın ile 3 adamı esir etmişler ve adada birçok yere yaptıkları saldırılarda toplam 1500 kişiyi öldürerek pek çok ahaliyi de esarete sürüklemişlerdir. Daha sonra Mora ve Ayamavra korsanlarından 174 kalyata ile 2000 kadar levendin de katılımıyla birlikte bu sefer Küçük Kefalonya'ya taarruz etmişler, buranın kalelerini yakıp yıkıp kıyıda bulunan gemileri zapt etmişlerdir. Saldırıların devamında müttefiklere Osmanlı kaptanlarından 8 kadırga ile 2 mavna daha katılmıştır. Bu harekâta ayrıca Nova kalesinden de destek verildiği anlaşılmaktadır. Sonuçta bunlar Osmanlı donanmasından gemilerin gelmekte olduklarını fark ettiklerinde saldırılarına son vermişler ve bölgeden uzaklaşmışlardır. Bkz. *MAD.d.06004*, s. 109, 111, 112, 113/1; Yemişçi, *a.g.t.*, 71-72. 1638 yılında ise az daha iki devlet arasında savaş çıkmasına neden olacak bir olaya sebebiyet veren de yine Kuzey Afrika korsanlarına ait bir gemiydi. Avlonya Limanı'na sığınması sebebiyle Venedik amiralinin kuşatmasına maruz kalan şehrin bombardımana tutulması sırasında bir minarenin yıkılması, IV. Murad'ın gazabını uyandırmıştı. Bkz. Naîmâ, *a.g.e.*, III, s. 934, 937, 988-989; Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihân-nümâ, Neşrî Tarihi*, I, (yay. Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen), TTK., Ankara 1995 (3. baskı), s. 217; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV, s. 141-142. Bu gibi saldırıların artmasından ötürü 1595 ahidnâmesinden itibaren Venedikliler Mağribli korsanlarla denizlerde karşılaştıklarında ikili ilişkilere zarar gelmeden takibatta bulunabilirler ve denk geldikleri korsanlarla çarpışabilirlerdi. Bkz. Kaçan, *a.g.t.*, s. 91-92, 94.

652 Bölüm içerisinde işlenecek konuların ve olayların yanı sıra meseleye İdris Bostan'ın dikkat çektiği veçhiyle bkz. "Akdeniz'de Korsanlık: Osmanlı Deniz Gücü", s. 235. XVI. yüzyılda Dubrovniklilerin Osmanlı korsanlarından olumsuz olarak etkilendikleri hakkında bkz. Biegman, *a.g.e.*, s. 64-67, 81-84.

görevlilerine bedelsiz ve fidye talebi olmaksızın verilmesi de buyrulmaktadır. Ayrıca adadan gasp edilen mallar, eşyalar ve paraların iade edilmesi de yine buyruklar arasında geçmektedir. Esirlerden hayatını kaybeden varsa, bu ithamın şahitlerle kontrol edilmesi konusunda da bir uyarı yapılmaktadır.[653] Ancak 6 ay sonrasına tarihlendirilmiş iki belgede, Müsli Reis'in henüz yakalanmamış olmasının yanı sıra, kendisinin Ayamavra (Levkas)'ta bulunduğu ve yeni bir geminin inşasıyla ilgilendiği öğrenilmiştir. Adada görevli kadıya gönderilen fermanda korsan reisinin gerekirse kılıç zoruyla zapt edilmesi ve İstanbul'a gönderilmesi emredilmektedir.[654] Aynı tarihte Tunus beylerbeyine de bir ferman yollanmıştır. Belgede öncelikle Dubrovniklilerin haracgüzârlığı ile Osmanlı koruması altındaki statüleri hatırlatılmış ve Müsli ile Murad Reislerin vukuatları özetlenerek işledikleri suçlar ortaya konmuştur. Ardından esirlerin fidye verilmeden kurtarılması, mallarının geri alınması, bunlara dair tutulan kayıtların merkeze rapor edilmesi emredilmiş ve eğer bu emirleri yerine getirmez ve suçluları yakalayıp İstanbul'a göndermeyi ihmal ederse mazeretinin kabul edilmeyeceği yönünde tehdit edilmiştir.[655] Bu olay sebebiyle esir düşenler, olayın vuku bulduğu tarihten ancak iki yıl sonra serbest kalabilmişlerdir. Fermanda her ne kadar esirler için herhangi bir bedel ödenmeden onların serbest bırakılması emredilmişse de Dubrovnik temsilcisi Tunus'ta 1.500 çekin altın ödedikten sonra vatandaşlarını kurtarabilmeyi başarabilmiştir.[656]

Coğrafî uzaklık sebebiyle Dubrovnik kıyıları ve adaları, Kuzey Afrika korsanları için birincil derecede hedefler arasında değildi. İspanya, İtalya ve Venedik'e tâbi topraklara düzenledikleri saldırılar karşısında Cumhuriyet'in topraklarına yapılmış

---

653 Fermanın Tunus dayısına, beylerbeyine ve eyaletteki sancakbeylerine, kadılara, yeniçeri komutanına, yayabaşılara, bölükbaşılara ve diğer asker ağalarına gönderilen sûretinin mühürlenerek onaylanmış Hırvatça kopyası için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 13, br. 615 (Evail-i Safer 1022 / 23 Mart – 1 Nisan 1613); aynı fermanın beylerbeyi ve sancakbeyi rütbesindeki kaptanlara, denizlerdeki diğer kaptanlara, reislere ve sahil yerleşimlerinin kadılarına gönderildiği sûretinin mühürlü Hırvatça kopyası için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 13, br. 616 (Evasıt-ı Safer 1022 / 2-11 Nisan 1613); ayrıca bkz. Miović, *Spisima I*, s. 124.

654 DA., *7/2.1*, sv. 13, br. 625 ve BOA., *A.DVN.DVE.d 13/1*, s. 109/3 (belge no: 541) (11 Şa'ban 1022 / 17 Eylül 1613); ayrıca bkz. Miović, *Spisima I*, s. 123-124.

655 Fermanda Tunus beylerbeyine Dubrovnik'in ve vatandaşlarının statüsü izah edilirken, dolayısıyla onlara saldırılmaması ve zarar verilmemesi noktasında bu eylemlerin meşru olmadığı yönünde açıklamalar yapılırken sarf edilen "*Dubrovnik beğleri … 'ubûdiyyetde sâbit kadem olub sadâkat ve istikamet ile hidmet idüb ve reʿâyâları dahi sâir Memâlik-i Mahrûsem reʿâyâsı gibi haracgüzâr olub* …" ifadeleri ayrıca önem taşımaktadır. Bkz. BOA., *A.DVN.DVE.d 13/1*, s. 109/2 (belge no: 540) (11 Şa'ban 1022 / 17 Eylül 1613).

656 Miović, *Diplomacija*, s. 93.

atakların XVII. yüzyıl belgelerinde istisnai denebilecek kadar az sayıda olması bunun kanıtıdır. Bir önceki yüzyılın sonlarında artış göstermiş olan bu gibi saldırılara[657] karşı 1604 yılında I. Ahmed Cezayir kadılarına bir ferman göndermiştir. Sultan fermanında Cezayir korsanlarının, ahidnâmeye ve padişahın *emn ü emân*ına sahip olan Dubrovniklilerin topraklarına, adalarına, mallarına, erzaklarına, köylerine, gemilerine ve tüccarlarına saldırmamaları, hiçbir Dubrovnikliyi kaçırmamaları ve esir etmemeleri doğrultusunda ikaz etmekteydi. Mevcut Dubrovnikli esirlerin ise teslim edilmesini emretmekteydi.[658] Bu tarzda, Dubrovniklileri korumaya ve onlara saldırılmamasına dair uyarıları içeren fermanlar yüzyıl boyunca zaman zaman gönderilmeye devam edilecekti. Bu tip fermanlar bilhassa, Kuzey Afrika korsanlarının Adriyatik Denizi'ne çıktıklarında Dubrovnik Cumhuriyeti'ne tâbi topraklara, köylere ve adalara, genel olarak ise tüm denizlerdeki gemilerine, tüccarlarına, vatandaşlarına, mallarına ve erzaklarına dokunulmaması, aksine *emn ü emân*a ve ahidnâmeye uygun olarak onları himaye edecek şekilde davranılması gerektiği hakkındadır. Özellikle Venedik'le Girit Savaşı'nın sürdüğü yıllarda Venediklilere karşı yapılan deniz seferlerinde varlık gösteren Osmanlı donanmasının ve korsanların Adriyatik'teki faaliyetleri sırasında Dubrovnik'e ve Dubrovniklilere karşı hassasiyet göstermeleri, işlerine karışmamaları, Dubrovnik topraklarına, adalarına, gemilerine saldırı yapmamaları ve Dubrovniklilerin esir edilmemesine dair dikkat ve ihtimam gösterilmesi, yani kısacası o bölgedeki faaliyetlerinde muhtemel olan gayri hukukî hareketlerden / teşebbüslerden kaçınmaları buyrulmaktaydı. Bu gibi fermanlar ayrıca, Venedik'in olası saldırı ve hücumlarından Dubrovnik topraklarını, gemilerini ve vatandaşlarını koruma lüzumundan da kaynaklanmaktaydı.[659]

---

657 Bu yıllarda artmış olan Cerbe korsanlarının ve diğerlerinin Dubrovnik kıyı yerleşimlerine yaptıkları taarruzların önlenmesine dair fermanlar için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 9, br. 435 (Evâil-i Zi'l-hicce 1003 / 7-16 Ağustos 1595); sv. 11, br. 534 (Evâil-i Safer 1013 / 29 Haziran – 8 Temmuz 1604); Miović, *Spisima I*, s. 126.

658 DA., *7/2.1*, sv. 11, br. 517 (Evâsıt-ı Şevval 1012 / 13-22 Mart 1604); ayrıca bkz. sv. 12, br. 577 (Evâil-i Rebiʿü'l-evvel 1015 / 7-16 Temmuz 1606).

659 Kaptan-ı deryaya, donanma beyleri ile reislere (derya beylerine), kaptanlara, Cezayirlilere, Tunuslulara ve neferat ağalarına gönderilen, Dubrovnik memleketlerine uğradıklarında onların "*himâye ve sıyânet*" olunmaları, Dubrovniklilere, mallarına, erzaklarına, köylerine, gemilerine ve tüccarlarına taarruz etmemeleri, düşman tarafından rast gelen herhangi bir saldırıda ise Dubrovnik'in ve topraklarının müdafaa edilmesi ve onlara bu hususta destek olunması hakkındaki ferman için bkz. BOA., *A.DVN.DVE.d 15/3*, s. 124/1 (belge no: 178) (Evâil-i Zi'l-kaʿde 1073 / 7-16 Haziran 1663). Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1082 / 24 Ekim - 2 Kasım 1671 tarihli olup Kaptan-ı deryaya verilmiş olan, donanma mürettebatının, Cezayir ve Tunus korsanlarının, kaptanların ve neferat ağalarının, Dubrovnik sınırlarına dâhil topraklara, vatandaşlarına ve gemilerine zarar verilmemesine dair ferman için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 30, br. 1250 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1082 / 24 Ekim - 2 Kasım 1671).

Osmanlı merkezinden gönderilen emirlerin Garp Ocakları'nda yeterince akis bulmaması ve tesir etmemesi karşısında XVII. yüzyılın başlarından itibaren, başta Venedik[660] ve Fransa[661] olmak üzere korsanlara karşı verdikleri mücadeleler ikili antlaşmalarda onaylanmaya başlanmıştı.[662] İngiltere ise İspanya'ya karşı savaşında korsanlıktan istifade etmeye devam etmiş, yine de Katolik monarşinin kendisi için bir tehdit unsuru olma niteliğinin azaldığı XVII. yüzyılın ortalarına doğru o da korsanlıkla mücadeleye başlamıştır. Fakat hiçbir zaman bu Avrupalı devletler Kuzey Afrika korsanlarına karşı müttefik bir dayanışma içinde olamamışlardır. Sonuçta, Garp Ocakları'nın korsanları Akdeniz'deki güç dengelerinde önemli bir unsur olmaya devam etmişler ve böylece sözü geçen devletlerin her biri kendi teşebbüsleriyle yetinmek zorunda kalmışlardır.[663] Nihayetinde ise tarafların her biri Kuzey Afrika eyaletlerinin yöneticileriyle irtibata geçmek ve anlaşmak durumuna gelmişlerdi, velhasıl artık Cezayir, Tunus ve/ya Trablusgarb'dan güvenli geçiş izni ve belgeleri olmadan Doğu Akdeniz'e girmek onlar için pek de mümkün gözükmemekteydi.[664]

Dubrovnik gibi küçük şehir devletlerinin böyle bir mücadeleyi verebilme imkânı ise bulunmamaktaydı. Her ne kadar yüksek tonajlı ve iyi silahlanmış kalyonlarıyla denizlerde korsanlara karşı mücadele verebilecek durumda[665] olmalarına rağmen, böyle bir mücadeleye kalkışmanın sonuçları itibariyle getirisinden çok götürüsü olurdu. Bu durumda riske girmenin, yani Kuzey Afrika korsanlarının şimşeklerini üzerlerine çekmenin ve topyekûn hedefleri haline gelmenin hiçbir âlemi yoktu. Sonuçta sadece deniz ticareti, gemileri ve tüccarları değil, toprakları da Mağrib korsanlarından gelebilecek saldırıların tehdidi altındaydı. Dolayısıyla Dubrovniklilerin bunlara karşı

660 Venediklilerin korsanlarla mücadele edebilmesine imkân tanıyan ve bunun aradaki dostluğa zarar vermemesi hususunda 1604 Ahidnâmesi'ne ilave edilmesini sağladıkları madde için bkz. Kaçan, *a.g.t.*, s. 97-98.

661 Fransa elçisi Breves de 1604'te yenilenen ahidnâmeye, Kuzey Afrika korsanlarının fermanlara itaat etmemeleri ve saldırılarına devam etmeleri karşısında Fransızların kendi mücadele ve müdahalelerini yapabilecekleri, bu yüzden Osmanlı ile dostluğa zarar gelmeyeceğine ve ayrıca böyle saldırıların neticesinde mesul olan korsanların idarecisi hangi vali ya da dayı ise onun bizzat tazminat ödemekle yükümlü olacağına dair maddeler ekletebilmişti. Bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, IV, s. 148

662 Zinkeisen, *a.g.e.*, III, s. 234-235.

663 İngilizlerin İspanya'ya karşı korsanlık kozu için bkz. Tinniswood, *a.g.e.*, s. 78. XVII. yüzyılın ilk 20 yılında başta Cezayir olmak üzere, Kuzey Afrika korsanlarına karşı uluslararası ittifak tasarıları ve akıbeti hakkında bkz. *aynı eser*, s. 106-108. Fransa'nın korsanlara karşı, kendi önlemlerini almaya ve onlarla bilfiil çatışmalara girmeye başlaması hakkında bkz. Zinkeisen, *a.g.e.*, III, s. 463

664 Tinniswood, *a.g.e.*, s. 87.

665 Bu konuda bkz. Ničetić, "Galije Trireme i Bireme", s. 41.

muhatabı silah gücü değil, keselerinden çıkan altınlar ve himayesi altında bulunduğu Osmanlı'nın fermanları olmak zorundaydı.

Kuzey Afrika korsanlarının Dubrovniklilere verdikleri asıl zararlar topraklarından ziyade, vatandaşlarının gemilerde iken uğradıkları saldırılar esnasında ortaya çıkmaktaydı. Her ne kadar Venedik ve diğer ulusların gemilerine yapılan korsan saldırıları çok daha büyük yekûn tutmaktaysa da XVII. yüzyılda bazı Dubrovnik gemilerinin Kuzey Afrika korsanları tarafından maruz kaldıkları birtakım yağmalamalar da devrin belgelerinde yer bulmuştur. H. 1080 / m. 1669 tarihli bir fermanda Frano Petrov'un kaptanı olduğu bir Dubrovnik ticaret gemisi İzmir'e doğru yol almakta olduğu sırada Mağrib korsanları tarafından ele geçirilerek yağmalanmıştır. Saldırının düzenleyicisi olan Tunus korsanlarından Mustafa Reis'in kendi beyanına göre bu gemiyi düşman gemisi zannetmesi üzerine saldırıyı gerçekleştirmiştir. Fermanda, geminin gerçekten Dubrovniklilere ait olup olmadığının araştırılması, eğer onlara aitse esir edilenlerle birlikte gasp edilen para ve mallar her nerede bulursa zapt olunup sahiplerine iade edilmesi emredilmektedir.[666]

Öncekinden 17 sene sonrasına tarihlendirilerek kayıt altına alınmış bir başka belgede ise, Mısır'dan Dubrovnik'e dönen bir Dubrovnik ticaret gemisinin Trablusgarb korsanları tarafından ele geçirildiği konu edilmektedir. Stjepan Klis'e ait olduğu belirtilen kalyona el konulduktan sonra kendisi, mürettebatı, yolcuları, malları ve erzaklarıyla birlikte Rodos Adası'na getirilmiş ve burada alıkonulmuşlardır. Kaptan-ı deryaya gönderilen fermanda Dubrovniklilerin esir edilemeyeceği, topraklarına ve gemilerine saldırılamayacağına dair ahidnâme hükmü referans gösterilmekte, onun konuya el koyması ve ahvali araştırması emredilmektedir.[667] Bir sonraki belgede ise söz konusu araştırmanın tamamlandığı ve bu mesele ile ilgili davanın İzmir'de kadı huzurunda sonuçlandığı görülmektedir. Buna göre, Trablusgarb korsanları kalyonu İzmir'e getirmişler ve İbrahim Reis bin Abdullah ile Hacı Mustafa bin Nasuh adlı kişilere satmışlardır. Bu gemiciler mahkemeye çıkarıldıklarında kalyonun, yukarıda adı geçen Dubrovnikli kaptana ait olduğu anlaşılmış ve ardından mahkeme sonuç kaydı (*hüccet*) verilmiştir. Bunun üzerine Dubrovnik elçilerinin kalyonun sahibine teslim edilmesi[668] ve

666 DA., *7/2.1*, sv. 30, br. 1227 (Evâil-i Muharrem 1080 / 1-10 Haziran 1669).
667 BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 96/2 (belge no: 133) (Evâhir-i Safer 1097 / 25 Ocak – 3 Şubat 1686).
668 BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 96/3 (belge no: 134) (Evâil-i Rebiʿü'l-evvel 1097 / 4-13 Şubat 1686).

esir olunmuş mürettebat ile yolcuların serbest bırakılması[669] için ahidnâmeye ve hüccete binaen arzları üzerine Kaptan-ı deryaya hitaben iki ferman çıkarılmıştır.

XVII. yüzyılda Kuzey Afrikalı korsanlar tarafından Dubrovnik gemileri hedefinde gerçekleştirilmiş olup elçilerin arzları dolayısıyla fermanlara yansımış olan sadece iki olayın varlığı ve bu olayların da sadece yüzyılın ikinci yarısında meydana gelmiş olması oldukça düşündürücüdür.[670] İlk olarak Dubrovnik denizciliğinde bu yüzyılda yaşanan gerileme sebebiyle Akdeniz'de fazla sayıda Dubrovnik ticaret ve nakliye gemisinin bulunmamasının bu düşük bilanço üzerinde birinci derecede rol oynadığı aklımıza gelmektedir. Bir tahmin olarak, 1645 yılında Girit Savaşı'nın başladığı tarihe kadar Kuzey Afrika korsanlarının Osmanlı'ya karşı itaatsizliklerinin henüz yeni yeni baş gösterdiği, dolayısıyla da Osmanlı haracgüzârı olan tâbi bir hükümetin gemilerini henüz daha hedefe koymadıkları da ihtimal dâhiline alınması gereken bir öneridir. Diğer taraftan söz konusu olayların vuku bulduğu ilk tarih olan 1669'a kadar süregelen Osmanlı-Venedik savaşlarında korsanların meşguliyetlerinin de bu konuda bir faktör olabileceği gene hesaba katılmalıdır.

Dubrovnik gemilerinin Kuzey Afrika korsanları tarafından uğradıkları ataklar sebebiyle yağmalanmaları ve mürettebat ile tüccarların esir edilmesi hakkında kaynaklarda sadece birkaç belge bulunmasına rağmen Dubrovniklilerin çoğunlukla başka uluslara ait bandıralı gemilerinde iken maruz kaldıkları hücumlar neticesinde esir düştükleri anlaşılmaktadır. Denizlerin bu zamanlarda hiçbir şekilde güven vermemesi ve arz ettiği tehlikelerin zirve yapması dolayısıyla Dubrovnikli tüccarlar mallarının nakliyatı için daha çok yabancıların, bilhassa da İngiliz, Hollandalı ve Fransızların gemilerini tercih etmeye başlamışlardı ki, bu da Dubrovnik denizciliğinin XVII. yüzyıldaki düşüşünü beraberinde getirmişti. Bu duruma paralel olarak Dubrovnikliler genellikle yabancı gemilerde seyahat ederlerken korsan saldırılarına tesadüf etmekte ve böylece esarete sürüklenmekteydiler. Kaçırılan Dubrovniklilerin haberleri ise o devrin şartlarında ya hiç ulaşamamakta ya da bazı istisnai durumlarda kaçıp kurtulanların ağızlarından işitilerek belki aylar sonra öğrenilebilmekteydi. Bazı Dubrovniklilerin esareti 10-20 sene arası sürebiliyordu, çünkü onların nerede oldukları bilinmiyor, belki de hiç haber alınamayabiliyordu. Osmanlı donanma veya korsan gemilerinde forsa olarak kürek

669 BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 97/2 (belge no: 137) (Evâhir-i Rebiʿü'l-evvel 1097 / 24 Şubat – 5 Mart 1686).

670 XVI. yüzyılın son on senesindeki bazı örnekler için bkz. Miović, *Spisima I*, s. 123.

başında sefil duruma düşenler de bulunmaktaydı.[671] Esir düşen Dubrovniklilerin kurtarılmasına dair fermanlar da bu gibi sebeplerle birtakım vakalar sebebiyle yazılmaktan ziyade, genel olarak Dubrovnik vatandaşlarının esir edilmemesi ve esir olanların ise serbest bırakılmasına odaklanmaktaydılar. Bu amaç için formal tarzda verilen standart içerikli belgelerde; denizlerde ticaret amacıyla yolculuk yaparken Kuzey Afrika korsanlarının baskınlarıyla esir edilen Dubrovnik vatandaşlarının serbest bırakılması emredilmekteydi. Esirleri teslim alıp geri götürmek üzere Dubrovnik Cumhuriyeti tarafından mühürlenmiş belgelerle bazı görevlilerin geleceği, onlara zorluk çıkarılmadan esir tutulan Dubrovniklilerin iade edilmesi, çünkü bu kimselerin düşmanlık veya korsanlıktan dolayı esir düşmedikleri, ticaretleri ile uğraşan suçsuz insanlar oldukları belirtilmiştir. Emrin meşruiyetini ve ikna gücünü kuvvetlendirmek için Dubrovniklilerin 400 yıldır imparatorluğun haracgüzârları ve sultanın *emn ü emân*ına sahip oldukları referans gösterilmekte, onların işlerine herhangi bir bahaneyle karışılmaması ve onlara zarar verilmemesi buyrulmaktadır.[672]

XVII. yüzyıl boyunca Dubrovnikliler de diğer ulusların mensupları gibi payitahttan gönderilen emirlerin tesirsiz kaldığını fark ettiler ve payitahttan gerekli fermanları almaya devam etmekle birlikte Garp Ocakları'yla doğrudan diplomatik temaslara geçme yoluna gittiler. Dubrovnik Cumhuriyeti'nin görevlendirdiği özel bazı temsilciler, yukarıda bahsi geçen esirlerin serbest bırakılmasına dair emirlerle birlikte Kuzey Afrika'ya bizzat giderek vatandaşlarını esaretten kurtarma yolunu tutmaktaydılar. Her ne kadar fermanlarda bedelsiz ve fidyesiz olarak esirlerin yetkililere teslim edilmesi belirtilmiş olsa da Dubrovnik temsilcileri esirleri kurtarabilmek için her zaman önemli

---

671 Miović, *Diplomacija*, s. 95-96. Örneğin, 1614'de Çepikuça (Čepikuća)lı Tomo Frano ve Stijepo Pavla Rado esir düştükten sonra bir daha özgürlük yüzü göremeden ölenler arasındadırlar. 1659'daki kaynaklarda adı geçen Pelješac'lı Antun Mato Dinariç de, esir olarak tutulduğu Tunus'ta 1665'te vefat etmiştir. 1777'de ise Primorja'lı Stijepan Labaş - Morcin (Labaš - Morđin) ve Jakov Grumoviç esarette ölmüşlerdir. Bkz. *aynı eser*, s. 94.

672 Örneğin, Mağrib beylerbeyine gönderilen, Dubrovnik'in sultanın haracgüzârı olduğunun belirtilerek esir Dubrovniklilerin serbest bırakılması için gelen temsilciye yardımcı olunmasını buyuran fermanda "*Dubrovnikden bâ'zıları ticâret tarikiyle giderler iken yolda rast gelenler esir idüb … Dubrovniklülerin harâmilik ve korsanlık ile esir olunmayub rençberlikde iken esir oldukları ve Dubrovniklünün idükleri sâbit oldukdan sonra her kimin elinde bulunur ise … hükm-i şerîfimle Dubrovnik beglerinin mühürlü kâğıdıyla ile varan âdemlerine alıviresiz*" ifadesi için bkz. BOA., *A.DVN.DVE.d 14/2*, s. 118/1 (belge no: 197) (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1050 / 7-16 Ekim 1640). Dubrovnikli esirlerin serbest bırakılması konusunda Garp Ocakları'nın beylerbeylerine gönderilen diğer fermanlar için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 11, br. 517 (Evâsıt-ı Şevval 1012 / 13-22 Mart 1604), br. 525 (Evâil-i Safer 1013 / 29 Haziran – 8 Temmuz 1604); sv. 13, br. 616 (Evâsıt-ı Safer 1022 / 2-11 Nisan 1613); sv. 14, br. 676 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618); DA., *7/2.1*, sv. 22, br. 1044 ve defter kopyası BOA., *A.DVN.DVE.d 15/3*, s. 86/2 (belge no: 100) (Evâsıt-ı Receb 1059 / 21-30 Temmuz 1649); BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 100 (belge no: 156) (20 Cemâyize'l-evvel 1097 / 14 Nisan 1686).

miktarlarda para dökmek zorunda kalıyorlardı. Söz konusu temsilcilerin Kuzey Afrika'da yardım alabilecekleri başlıca merciler, gittikleri şehirlerde mevcut ise kendi konsoloslukları ile diğer Avrupa devletlerinin konsoloslukları idi. Ayrıca Venedik, Livorno ve Cenova'daki Dubrovnik konsolosları da bu kurtarma teşebbüslerine destek ve yardım vermekteydiler.[673]

Kuzey Afrika korsanlarının elinden esir vatandaşlarını kurtarmak üzere temsilci seçilenler için bu görev, son derece korkulan ve isteksizce kabul edilmek zorunda kalınan tehlikeli bir görevdi. Hatta kurtarmaya giderken, kurtarılmak durumuna düşmek de vardı. Öyle ki, 1607 yılında Tunus'ta varlığı tespit edilen dört esir Dubrovnikliyi teslim almak üzere seçilen temsilcinin başından geçenler, maceralı bir öykü olduğu kadar devrin koşullarını betimlemesi açısından da oldukça önem arz eden yaşanmış bir hikayedir.[674]

---

673 Miović, *Diplomacija*, s. 95.

674 "*Ben daha 16 buçuk yaşındaydım. İster istemez temsilci olarak seçildim ve sonra yol hazırlıkları başladı. Gemiler hazırlanırken devamlı olarak Koca Murad'ın yaptıkları kulağımıza gelmekteydi. Her ne kadar korkuyorsak da yine de içimden cevvallik akmıyor da değildi. 15 gün içinde hazırlıklar tamamlandı ve kutsal bir günde yola koyulduk. Deryada dört gün geçmişti ki beşinci gün güneş doğduktan hemen sonra, gemimiz henüz Adriyatik'te seyretmeye devam ediyorken Hıristiyan korsanlar bize saldırdılar. Onlarla savaşırken aniden karşımıza Türk korsanlar çıktı ve iki tarafı da yakalayıp esir ettiler. Bizi güneye doğru götürdüler. İki gün daha geçti. Gece vakti denizde fırtına kopunca hepimiz Sicilya kıyılarına vurduk. Orada hiç kimsenin sağlam gemisi kalmadı. Sabah kalktık ve bir baktık ki, Türkler ortalıkta gözükmemekte. Ve dedik ki, galiba artık kurtulduk. Hâlbuki işin aslı öyle değildi. Öyle ki, her şey daha yeni başlamaktaymış. Sicilya'da dört beş gün geçirdikten sonra bir de ne görelim: bizi terk eden Türkler daha çok sayıda ve daha büyük gemilerle geri gelmekteler. Meğerse Sicilya gemilerine el koymuşlar, gemi sayısı yetmeyince de kendilerine odundan başka tekneler inşa etmişler. 40 dakika geçmeden Türkler hepimizi tekrar esir edip topladılar. Benim hesabıma göre 18 gemide en az 7.200 kişiydik. Tekrar esarete düştükten sonra kendime güldüm, bizim insanlarımızı kurtarmaya giderken ben aynı duruma düşmüştüm. Tunus'a gitmeye çalışırken gemimizde isyan patladı. Ama Türkler isyanın elebaşlarını kısa sürede ele geçirdiler ve gemilerinde kontrolü tekrar sağladılar. Şimdi diğer insanlar arasındaki en genç, açık tenli ve sarışın olduğum için örnek teşkil etmem maksadıyla 'ibret-i âlem olsun diye' beni gemi rampasından atmak istediler. Ve rampanın başına geldim. Sonra kendi kendime dedim ki: 'Nasıl bir ahmaklıktır ki, elimde sultanın fermanı olduğu halde susmaktayım'. Seslendim ki; 'Ey ahali! Biraz durun!'. Korsanların dikkatini çekmiştim, yavaşladılar. O arada ben fermanı çıkardım ve onlara verdim, okudular ve beni rampadan indirdiler. Dubrovnik'te iken bir kere emin efendiden şöyle bir söz duymuştum: 'Herkes için geçerlidir'. Bu ifade aklıma geldi ve yarım yamalak bir ifadeyle bunu kaptana söyledim. Bunu duyduklarında sözüm şok etkisi oluşturdu. Üzerimizdeki baskıyı biraz hafiflettiler. Ve duyduklarımı hemen olmasa da sonradan anladım ki, bunlar bizim hakkımızda 'Yuvamızda ne yapacağımıza karar vereceğiz' demişlerdi. O arada yağlı, şişman, bıyıklı, kapkara biri yanıma geldi (ölümüme kadar da onun koskoca elini hatırlayacağım), yanıma yaklaştı ve eliyle sırtıma öyle bir tokat attı ki, ben hemen yere yapıştım ve düşündüm ki, 'Kaburgamı kırmış olmalıyım'. Türkçe olarak dedi ki; 'Siz gidin, geminin alt katlarına dönün'. Ben 15 dakika boyunca yerden kalkamadım. Yakınımdaki korsanlar resmen dalga geçmekteydiler. Hatta bazısı üzerime tükürmekteydi. Bense hayatta kaldığım için şükretmekteydim. Ve nihayetinde beni aşağıya götürdüler. Orada bir Venedikli bana yardımcı oldu. Tam kendime geldim diyecekken Tunus'a vardık. Hepimizi bir eve topladılar. Bu şekilde iki gün geçti. Üçüncü gün sabah vaktinde biri geldi ve hepimizin üzerine soğuk su dökerek uyandırdı. Biz de elbette hastalanacağız diye korktuk, ama dışarı çıktığımızda sanki üstümüze hiç su dökülmemişti, o kadar sıcaktı. Belli oldu ki, bizi onların liderlerine götüreceklerdi. Kendimizi bir sarayda bulduk. Bizi bir adamın huzuruna çıkardılar. O arada adamın bir askeri huzur merasimine hızlıca girdi ve endişe-telaş içinde dedi ki, 'Ey efendim*

XVIII. yüzyıldan itibaren ise artık Dubrovnik denizcileri, ellerinde padişahın izn-i sefine beratları bulunmasına rağmen -örneğin Trablusgarb'dan da- korunma tezkiresi almaya başladılar. Öyle ki, Trablusgarb beylerbeyinin padişaha olan şu ifadesi, XVIII. yüzyılın ortalarına doğru Babıâli'ye ve merkezî siyasete olan itaatsizliğin boyutunu, dolayısıyla Babıâli'nin Dubrovnik'i Kuzey Afrika korsanlarına karşı himayesinin ne kadar da yetersiz kaldığını gösterir niteliktedir: "*Sultanım, sizin ülkeniz Dubrovnik ile barış içinde olabilir, lakin benim ülkem Dubrovnik ile barışta değildir*".[675] Böylece XVII.

İstanbul'dan Sarây-ı Hümâyûn'dan çavuş geldi ve her ne gayri resmi işiniz varsa gizleyiniz'. İstanbul'dan gelen kişi gelip içeri girdiğinde gözlerime inanamadım, bize o kadar kötü davranırlarken bir adamın karşısında hepsinin elleri kolları bağlandı ve titrediler, sanki dillerini yutmuşlardı. Bizi bu arada salonun bir kenarına (duvarın arkasında) sakladılar ve orada oldukça çok sayıda asker toplanarak önümüzü kapadılar. Ben en uzunları olduğum için fark ettim ki, gelen adam askerlere bakmaktaydı. Ama bir şey sormadı. Ben de 'Acaba bağırsam mı' diye düşünmüştüm, nihayetinde kaybedeceğim bir şey yoktu. 'Eğer esir olarak 40-50 yıl kalacaksam zaten öleyim' diye aklımdan geçirdim. Ve tüm gücümle 'Dubrovnik' diye haykırdım. Bir anda sessizlik kapladı salonu. Askerler yanımda bittiler ve kılıçlarını kınlarından sıyırıp çekerek beni tam öldürmeye kalkışacakken, çavuş dedikleri adam sertçe 'Durun!' diyerek emir verdi. Ve ardından yanıma geldi. Başıma toplanmış bütün askerler önünden çekildiler, yolunu açtılar ve kafalarını önlerine eğerek sustular. Adam yanıma gelip bana baktı ve belimde duran fermanı gördü. Durumu hemen anladı ve bizim dilimizde 'Korkma' dedi. Daha sonra beye dönüp dedi ki, 'Bu adam Venedikli olsaydı bakmazdım bile, ama bu Dubrovnikliler çok cazgır adamlardır; bağırırlar, çağırırlar, şikâyetçi olurlar ve şikâyetlerinden hepimizin başı yanar. Bu sebeple derhal hem bu adamı hem de bu yakın çevrede Dubrovnikli olan her kim varsa hepsini alıyorum, sorumlulukları bendedir artık'. Bana beyin huzuruna yaklaşmamı emrettiler. Ardından 20 dakika geçmemişti ki bütün Dubrovnikliileri toplattılar. Daha sonra İstanbul'dan gelen bu adam (çavuş) *dedi ki, 'Ben İstanbul'dan geldiğim gemiyi size* (Tunuslulara) *bırakıyorum ve sizin en büyük geminizi alacağım'. Bizi gemiye bindirdiler. Daha sonra bu adam da geldi ve gemiye çıktı. Ayrılırken Türkçem ilk zamanlarıma göre daha iyi durumda olduğu için anladım ki, yerel halk ve askerler çavuştan dolayı bize her ne kadar hiçbir şey yapamasalar bile, öfkeden kudurmaktaydılar. 'Bu yanınıza kalmayacak' gibi sözler işittim ve dahası ağızlarından dökmedikleri hakaret de kalmadı. Türk* (çavuş)*, bu laflara kolay pabuç bırakacak biri değildi. Gemide hemen onun en yakınında bulunan beş mızrağı alarak sahilde en ağır hakaretleri sarf eden ve sesleri en gür çıkan beş kişiye tek tek fırlatarak sapladı onları. Adam onları doğrudan kalplerinden vurmuştu ki, bu kişiler birer birer denize düştüler. Etraflarına hemen köpek balıkları toplandı. Gemi demir aldı ve Dubrovnik'e doğru yelken açtık. Günler sonra Dubrovnik'e varmak üzereyken Türk, yakın sularda karşılaştığımız başka bir Dubrovnik teknesinin kaptanına emretti ki, 'Git ve yöneticilerinize haber ver ki, ben geliyorum ve adamlarınızı yanımda getiriyorum'. Bu küçük Dubrovnik teknesi ebadından dolayı bizden daha hızlı idi ve şehre bizden önce ulaşarak Türk'ün haberini vermişti. Limana iyice yaklaştığımızda gördük ki, bize resmi karşılama hazırlamışlar. Limana girdik ve demirledik. Çavuş ana dilimizde bize seslendi: 'Siz karaya hemen çıkın, ben daha sonra geleceğim. Söylemiş olduğu gibi yaptık ve gemiden indikten sonra bir de baktık ki knez de dâhil meclis üyeleri ve halk meydanda toplanmış ... Bunlar olduktan sonra kneze döndüm ve kısaca başımızdan geçenleri, Türk'ün gelişini ve sonraki gelişmeleri anlatmaya başladım. Knez ve senato üyeleri dediler ki, 'bu bir çavuştur ve sultan adına Tunus'taki esirlerin müfettişliğine gitmiştir. Böylece rastlaştınız' … İlerleyen vakitlerde hükümetimiz çavuşa binlerce altın, tabak takımları gibi hediyeler sundular. Adam* (çavuş) *ayrıldığında İstanbul'a doğru yola koyuldu ve ondan bir daha haber alamadık, ta ki 1646'ya kadar. Duyduk ki, kendisi savaşın başladığı yıllarda Gelibolu'da on parça Venedik gemisi zapt etmiş*…". Bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 95-97; Miović-Perić, "Odnosi Dubrovnika i Tripolitanskog Namjesništva u XVIII. Stoljeću, I dio", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 31 (1993), s. 45-49; http://hrvatski.enacademic.com.

675 1744'te Trablusgarb korsanlarının bir Dubrovnik gemisini kaçırması üzerine Cumhuriyet'in elçilerinin Divan'a şikayetleri üzerine söz konusu gemi geri verilmiştir. Bu mevzu üzerine gelişen diplomaside Trablusgarb beylerbeyinin Sultan I. Mahmud'a sarf ettiği söz konusu cümle için bkz. Miović, *Spisima I*, s. 127-128.

yüzyıldan itibaren Trablusgarb'da Venedik, Fransız, İngiliz, Hollandalı, Danimarka, İsveç konsolosları bulunmakla birlikte Dubrovnikliler de Garp Ocakları'ndaki egemen güçler ile doğrudan irtibat kurma yoluna gittiler. Kuzey Afrika korsanlarının saldırılarından korunmakta Osmanlı merkezinin çaresizliği karşısında Avrupalı devletler Kuzey Afrika'daki beylerbeyleriyle kendi müstakil antlaşmalarını yaparak gemilerini, mallarını ve vatandaşlarını güvence altına almaya başladılar. Bu tarz antlaşmaları göze alan devletler, belli bir düzenli para ödemesi mükellefiyeti altına da giriyorlardı (saldırmazlık karşılığında bir çeşit haraç) ve bu sayede güvenle denizlerde seyr ü sefer hakkı ile birlikte geçmişte esir düşmüş vatandaşlarını da Mağriplilerin ellerinden kurtarabilme imkânı kazanıyorlardı. Bu konuda padişahın müsaadesine sahip olunduktan sonra artık Dubrovnikliler de Trablusgarb örneğinde olduğu gibi, Kuzey Afrika eyaletlerinin idarecilerine belli bazı ödemeler karşılığında Akdeniz'de güvenli seyir tezkirelerine kavuşmuş ve Kuzey Afrika korsanlarına karşı emniyetlerini sağlamış olmaktaydılar.[676]

3.2.2. Adriyatik'te Faaliyet Gösteren Korsanlar ve Deniz Haydutları

Akdeniz'deki korsanlık faaliyetleri içerisinde Adriyatik'in farklı bir yeri bulunmaktaydı. Her ne kadar Venedik Cumhuriyeti bu denizi kendi hâkimiyet alanı olarak tanımlasa ve diğer devletlere de bunu kabul ettirmek[677] arzusunda dahi olsa, Akdeniz'de varlık gösteren diğer devletlerin gerek siyasî-askerî ve gerekse ticarî olarak nüfuz kurmak amacı taşıdıkları bu deniz coğrafî konumu nedeniyle ideal bir mücadele alanıydı ve Serenissima'ya bırakılmayacak kadar önem arz etmekteydi.[678] Batısında İtalyan şehir devletleri ve Vatikan, kuzeyinde Venedik, kuzeydoğusunda Avusturya'nın denize ulaşan toprakları, doğusunda Venedik ve Osmanlı Dalmaçya'sı ile Osmanlı hâkimiyetindeki Balkanlar; ayrıca Adriyatik'in güneyinde bu deniz sahasına stratejik

676 Ayrıntılı bilgi için bkz. Miović-Perić, "Odnosi Dubrovnika i Tripolitanskog Namjesništva, I dio", s. 49-69. Bu tezkirelere örnek teşkil etmesi açısından bkz. DA., *7/2.1*, sv. 41, br. 1522 (Evâhir-i Ramazan 1158 / 17-26 Ekim 1745); Miović, *Spisima I*, s. 348. Bu tezkire alma izni padişah tarafından çok kısa süre sonra lağvedilmiş ve Dubrovniklilerin sultanın himayesi altında iken sultana tâbi bir eyalet tarafından tehdit edilemeyeceği prensibi vurgulanmıştır. Bkz. DA., *7/2.1*, sv. 41, br. 1523 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1159 / 22-31 Mayıs 1746), 1524 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1159 / 1-10 Haziran 1746); Miović, *Spisima I*, s. 349.

677 Pedani, "Gulf of Venice", s. 591; İdris Bostan, "Adriyatik'te Osmanlılar ve Uskoklar", s. 112-113.

678 İspanya'nın, Adriyatik Denizi'ni 'Venedik Körfezi' olarak görmeyi reddetmesi ve Venedik'in Adriyatik hâkimiyeti iddiası karşısındaki başlıca tehdit unsuru olması hakkında bkz. Braudel, *a.g.e.*, I, s. 73. Dalmaçya kıyılarında Osmanlılar ile Venedikliler arasında cereyan eden hâkimiyet mücadelesi hakkında derli toplu bir çalışma için bkz. Skender Rizaj, "Dalmaçya", *TDVİA*, VIII, s. 432-433.

olarak doğrudan etki edebilecek şekilde Orta Akdeniz yoğun bir mücadele alanı olarak yer almaktaydı. Orta Akdeniz'in hemen doğu kenarında konumlanmış bulunan Mora yarımadası, batısında ise Sicilya ve Malta, güney kıyılarında ise Garp Ocakları olarak da isimlendirilen ve Kuzey Afrika korsanlarının yatağı olan Trablusgarp, Cerbe, Tunus ve daha Batıda Cezayir dolayısıyla da Adriyatik Denizi korsanlık için doğal bir faaliyet ve çekişme sahası oluşturmaktaydı.

Adriyatik Denizi'nde en yoğun faaliyet gösteren Osmanlı korsanları ise, Batı Balkanların çeşitli liman yerleşimlerinde konuşlanmış levendler idi. Bu levendlerin merkez üsleri; Hersek sancağının güneyinde ve Kotor Körfezi'nin kuzey ağzında bulunan Nova (bugün Karadağ sınırları içinde) ile Neretva Nehri'nin denize bağlantı sağlaması dolayısıyla levendlik faaliyetlerine sonradan dâhil olan Gabela (Drijeva), Arnavutluk'ta Avlonya (Valon), Draç (Durazzo), Ülgün (Ulcigne) ve Leş (Alessio), Adriyatik'in güneyinde kalan Mora ve Teselya'nın batı kıyılarındaki Preveze, İnebahtı (Lepanto) ve Ayamavra (Levkas) adası ile Mora'nın güneyindeki Modon ve Koron idi.

1573'e kadar Osmanlı deniz kuvvetleri, korsanlar ve kapitülasyon politikaları dolayısıyla Venedik Cumhuriyeti Adriyatik'i tam olarak kontrolü altında tutamamış ve böylece Osmanlılar Adriyatik sahasında da Venedikliler ile başa çıkabilmişlerdi.[679] Osmanlıların karadaki akıncılarının denizlerdeki karşılığı olarak savaş zamanlarında pek çok yararlılıkları görülen levendler, barış zamanlarında ise –hazineye bir külfet getirmemek gibi bir avantajla– Orta Akdeniz'deki mücadelede sağladıkları katkılarla birlikte Adriyatik'te de Osmanlı nüfuzunun mümessilleri ve bekçileri olarak hizmet görmüşlerdi.[680] 1573 yılından itibaren ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun değişen siyasî anlayışı doğrultusunda Adriyatik Denizi'ni Venedik Cumhuriyeti'nin egemenlik sahası

679 Braudel, *a.g.e*., I, s. 74; İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, I, s. 320-321.

680 Ayrıntılı bilgi için bkz. Aymard, *a.g.m.*, s. 220; Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları No: 28, Çelikcilt Matbaası, İstanbul 1965, s. 3-17; Peter Sugar, *Southeastern Europe under Ottoman Rule, 1354-1804, A History of East Central Europe*, V, (ed. Peter Sugar, D. Treadgold), University of Washington Press, Seattle 1977, s. 106-107; Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986 (2. Baskı), s. 199-200; Braudel, *a.g.e.*, 251; Andreas Rieger, *Die Seeaktivitäten der Müslimischen Bautefahrer als Bestandteil der Staatlichen Flotte Während der Osmanischen Expansion im Mittelmeer im 15. und 16. Jahrhundert*, Berlin 1994, s. 9-20; İlgürel *a.g.m.*, s. 149-150; Manfred Pittioni, *Das Osmanische Heerwesen im 15. und 16. Jahrhundert Organisation, Taktik und Ausrüstung*, TTK., Ankara 2004, s. 18, 41; Pedani, "Beyond the Frontier: The Ottoman-Venetian Border in the Adriatic Context from the Sixteenth to the Eighteenth Centuries, In Zones of Fracture in Modern Europe", *Baltic Countries – Balkans – Northern Italy*, (ed. Almut Bues), Wiesbaden 2005, s. 53-54; Bostan, "Adriyatik'te Osmanlılar ve Uskoklar", s. 113; aynı yazar, *Osmanlılar ve Deniz, Deniz Politikaları – Teşkilat – Gemiler*, Küre Yayınları, İstanbul 2007, s. 12; aynı yazar, *Adriyatik'te Korsanlık, Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler 1575-1620*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s. 17-20, 24, 35-60.

olarak kabul etmesine ve bu denizin güvenliği ile sorumluluğunu Sen Mark'ın kanatlı aslanına bırakmış[681] olmasına rağmen denizde sınır çizmenin olanaksızlığı,[682] kimi zamanlarda değişkenlik gösteren konjonktürler ve Osmanlı merkezî politikalarına ters düşen bazı gelişmelerden kaynaklanan sebeplerle Adriyatik'te İtalyan korsanlara, Avusturya Habsburglarına bağlı olarak faaliyet gösteren Uskoklara ve yerine göre Venediklilere karşı Osmanlı varlığını ve tehdit unsurunu korsanlar sürdürmeye devam etmişlerdir.[683] Yerel Osmanlı idarecileri ise gerek imparatorluk siyasetine paralel olarak mensubiyet bilinci içerisinde, gerekse menfaat ortaklığından ileri gelen sebeplerle levendleri desteklemişler, onlara yardım ve yataklık sunmuşlardır. Rakip korsanların ve bağlı oldukları devletlerin aralarındaki çatışmalar ve mücadeleler ise hem Adriyatik'e belli bir dinamizm getirmiş, hem de korsan üsleri olan şehirlerin bu hareketlilikten (mesela korsanlık mallarından doğan ticaret gibi yönlerden olumlu, korsan üsleri olmalarından dolayı saldırı riski altında bulunmaları gibi yönlerden ise olumsuz şekilde) etkilenmelerine sebep olmuştur.[684] Bu bakımdan korsanlık, Akdeniz'de olduğu gibi Adriyatik sahil şehirlerini de bir egemenlik mücadelesi sahası haline getirmiş, buradaki pek çok yer birçok defa Osmanlı ile Venedik arasında el değiştirmiştir.[685]

---

681 Piri Reis'in Adriyatik Denizi'ni 'Venedik Körfezi' olarak tanımladığı hakkında bkz. *a.g.e.*, s. 284-329. Venedik Cumhuriyeti, 1573 Osmanlı-Venedik Antlaşması'nda da bu konuyu öne sürmüş ve Osmanlı savaş gemilerinin Adriyatik'e girmemesi, buradaki ticaretin ve gemi yollarının güvenliğinin Venedik gemileri tarafından sağlaması ilkesini, yani bu denizdeki Venedik egemenliğine dair talebini Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmeyi başarmıştır. Bkz. Kaçan, *a.g.t.*, s. 28; Aymard, *a.g.m.*, s. 223. Venedik'in Adriyatik'te Osmanlı vatandaşlarının güvenliğini sağlayamadığı durumlarda, Osmanlıların ahidnâmeyi iptal etme tehditleri için bkz. İnalcık, "İmtiyâzât", s. 246. Ayrıca Uskokların Venedik ve Osmanlı gemileri dışında Dalmaçya, Dubrovnik ve Bosna kıyılarını da vurmaları karşısında Osmanlıların donanmayı Adriyatik'e yollama tehditleri hakkında bkz. Aymard, *a.g.m.*, s. 222.

682 Bu konuda bkz. Aymard, *a.g.m.*, s. 223; Pedani, "Gulf of Venice", s. 585, 589-590; aynı yazar, "Beyond the Frontier", s. 47-48.

683 Bkz. Bostan, "Akdeniz'de Korsanlık: Osmanlı Deniz Gücü", *Türk Denizcilik Tarihi*, Cilt I, (ed. İdris Bostan, Salih Özbaran), T.C. Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 235, 239. 1617'de Venediklilerin Dubrovnik'e ve tâbi topraklarına yaptıkları saldırılar dolayısıyla I. Mustafa'nın Venedik dojuna gönderdiği, saldırıyı yapanların cezalandırılmasını ve ele geçirdikleri malların iadesini istediği mektubunda diplomatik bir dille gözdağı verip levendleri işaret ederek, bunların iki devlet arasındaki barışın bozulduğunu düşünerek taarruza geçebilecekleri konusunda muhatabını uyardığı ve "*aba altından sopa göstererek*" gözdağı verdiği hakkında bkz. aynı yazar, *Akdeniz'de Korsanlık*, s. 73.

684 Korsanlıktan gelen mallar dolayısıyla korsanlığın Adriyatik limanlarına olan tesirlerinin olumlu yönden ele alındığı çalışma için bkz. İdris Bostan, "Adriyatik Limanlarının Ticari Bakımdan Gelişmesine Korsanlığın Etkisi", *XIV. CIEPO Sempozyum Bildirileri (18-22 Eylül 2000, Çeşme)*, TTK., Ankara 2004.

685 Dalmaçya kıyılarında Osmanlı-Venedik hâkimiyet mücadelesi ve neticesinde Kotor, Split, Almissa, Trair, Şibenik ve Zara gibi şehirler dışındaki Dalmaçya kıyılarının neredeyse bütünüyle Osmanlı egemenliğine alındığı süreç hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Machiel Kiel "Avlonya", *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 119; İsmail Hakkı Uzunçarşılı *Osmanlı Tarihi*, IV, TTK., Ankara 1995 (7. Baskı), 141-142; Pedani, "Gulf of Venice", s. 589, 594; Pedani, "Beyond the Frontier", s. 49; Bostan, "Adriyatik'te Osmanlılar ve Uskoklar", s. 113; Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık*, s. 36; Pitcher, *a.g.e.*, s. 198 ve Harita 15, 16 ve özellikle 28; Suraiya Faroqhi, "Ticaret Bağlantıları", *Osmanlı Dünyasında*

Demografik niteliği itibariyle itaat ve sadakatin sürekliliğinde oldukça problem yaşanan Dalmaçya, Arnavutluk ve Batı Yunanistan coğrafyasının kıyı şeridindeki liman şehirlerini merkez tutan levendler, Osmanlı merkezî otoritesinin sarsılmaya yüz tuttuğu ve dolayısıyla da siyasî manyetizmasının zayıfladığı XVI. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı siyasetine bağlılık noktasında giderek güven arz etmeyen eylemler içerisine girmeye başlamışlardır. Levendler gittikçe padişahın *emân* verdiği *dârü's-sulh* kategorisindeki devletlerin bayraklarının dalgalandığı topraklara ve gemilere dahi taarruzdan çekinmeyen bir başıbozukluğa doğru evirilmekteydiler.[686] Örneğin, Venedik Cumhuriyeti ile barışın sürdüğü yıllarda hem tâbi topraklarına hem de gemilerine bir takım saldırılar düzenlemekten geri durmayan levendler, iki siyasî oluşum arasında defalarca diplomatik krizlere ve sorunlara sebebiyet vermişler, hatta iki devleti savaşın eşiğine dahi getirmişlerdir. Onların söz konusu yoldan çıkmışlıkları, Dubrovnik için de büyük tehdit oluşturmakta ve Cumhuriyet'e tâbi topraklara olan coğrafî yakınlıkları dolayısıyla da Kuzey Afrika korsanlarına nazaran çok daha fazla tehlike arz etmekteydiler.

3.2.3. Batı Balkan Kıyıları Korsanlarının Dubrovnik(liler)e Saldırıları: (Arnavutluk, Karadağ, Hersek ve Yunanistan Üslerinin Korsanları)

Adriyatik ve Orta Akdeniz'de Osmanlı varlığının ve itibarının korunması, bilhassa da İtalyan yarımadasına karşı yakadan bakan ve ayrıca Venedik'e tâbi kıyı şehir ve limanlarını kontrol edebilecek konumları ile stratejik birer pozisyona sahip olmalarından ötürü Arnavutluk limanlarından başta Avlonya olmak üzere, daha sonraları

Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak, (çev. Gül Çağalı Güven, Özgür Türesay), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008 (3. Baskı), s. 51; Catherine Wendy Bracewell, *16. Yüzyılda Adriyatik'te Korsanlık ve Eşkıyalık, Senjli Uskoklar*, (çev. Mehmet Moralı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 273-274. Korsan üssü olan liman şehirlerinin Osmanlılar ile Venedikliler arasında el değiştirdiği mücadeleler için ayrıca bkz. İbn Kemal, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, *VIII. Defter (Transkripsiyon)*, (haz. Prof. Dr. Ahmet Uğur), TTK., Ankara 1997, s. 209; Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, Cilt II, (haz. Bekir Sıtkı Baykal), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999 (3. Baskı), s. 214, 480; Naîmâ, *a.g.e.*, III, s. 934, 937, 988-989.

686 Barbara Jelavich, bu durumu coğrafyanın demografik yapısına işlemiş olan eşkıyalık ve haydutluk kültürüyle, ayrıca bu durumu körükleyen bir ilave etmen olarak da merkezden taşraya gönderilen itaati zayıflamış yeniçeri askerlerinin varlığıyla açıklamaktadır. Bkz. *Balkan Tarihi, Cilt I (18. ve 19. Yüzyıllar)*, Küre Yayınları, İstanbul 2013 (3. baskı), s. 30, 52. Glavina ise buna bölge insanlarının eğitimsizliğini ve ekonomik durumlarının Dubrovniklilere kıyasla geri kalmış olması gibi faktörleri de eklemektedir. Bkz. *a.g.t.*, s. 135.

Draç,[687] Ülgün, Leş ve Nova (Hercegnovi) da Osmanlı donanma gemileri ile tâbi korsanların üslenmesi maksadıyla Fatih Sultan Mehmed devrinden itibaren yapılandırılmışlardı.[688]

Bu şehirler arasında Osmanlılar açısından Avlonya; İspanya için Napoli, Vatikan için Ancona ile Urbino, Avusturya içinse Trieste ne ifade ediyorsa o anlama gelmekteydi.[689] Canlı bir ticaret limanına sahip olan şehir aynı zamanda korsanlıktan elde edilen ganimet malları için Batı Balkan sahillerindeki başlıca pazar idi. Şehirde, Osmanlı fethinin öncesinden itibaren mevcut olan Dubrovnik konsolosluğu ise işlerliğini devam ettirmekteydi.[690] Limanı üs olarak kullanan levendlerin Dubrovnik aleyhinde bir takım eylemlerden, özellikle de yanlarında Dubrovnikli esirlerle şehre döndükten sonra ilgili meseleler evvela Cumhuriyet'in yetkili temsilcisi olarak Dubrovnik'in Avlonya konsolosu tarafından ele alınmaktaydı ki, ayrıca Arnavutluk'un diğer korsan üslerindeki benzer meseleler de gene onun yetki alanı dâhilinde bulunmaktaydı. Kendi marifeti ve icraatı ile çözüme kavuşturamadığı mevzuları ve gelişmeleri ise Dubrovnik Senatosu'na bildirmekteydi. Karşılıklı yazışmalar neticesinde aldığı talimatlarla da sancakbeyi ve kadı nezdinde Cumhuriyet'in ve vatandaşlarının haklarını gözetirdi. Kendi çabalarının yetersiz kaldığı durumlarda ise Dubrovnik meseleyi elçileri vasıtasıyla İstanbul'a taşır ve payitahttan elde edilen fermanlarla –başlıca konunun esirler olduğu– sorunlar çözülmeye çalışılırdı. Fermanlarda Dubrovniklilerin, padişahın *ahd*ine ve *emân*ına sahip olmalarına dayalı olarak himaye altında oldukları, buna binaen topraklarına ve gemilerine saldırılamayacağı ve vatandaşlarının esir edilemeyeceği hususlarındaki dokunulmazlıkları hatırlatılır, mevcut esirlerin ise bedelsiz ve fidyesiz olarak serbest bırakılarak Dubrovnik yetkililerine teslim edilmesi gerektiği idarecilere emredilirdi.[691]

---

687 Draç, 1501 yılında fethedilmiş olup Elbasan sancağına bağlı bir kadılık olarak Osmanlı idarî sistemi içerisinde yerini almıştır. Tarihî Balkan ticaret yolu olan *Via Egnetia*'nın Adriyatik kıyısındaki başlangıç noktasını teşkil etmektedir. Bkz. Kiel, "Draç", *TDVİA*, IX, s. 522-524.

688 Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık*, s. 24; Kiel, "Avlonya", s. 118.

689 Braudel, *a.g.e.*, I, s. 73-74.

690 Braudel, *a.g.e.*, II, s. 389; Kiel, "Avlonya", s. 118-120; Gilles Veinstein, "Avlonya (Vlora): 16. Yüzyılın İkinci Yarısında Via Egnatia'da Bir Menzil", *Sol Kol, Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, (ed. Elizabeth A. Zachariadou), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s. 243.

691 Ayamavra, Avlonya, Draç ve Leş levendlerinin eylemlerine karşı donanma beylerbeyleri ile sancakbeylerine, sahil yerleşimlerinin kadılarına, hassa ve gönüllü reislere (korsan reislerine) ve donanma kaptanlarına gönderilen ferman: DA., *7/2.1*, sv. 13, br. 614 (Evâil-i Safer 1022 / 23 Mart – 1 Nisan 1613); Rumeli beylerbeyine, İşkodra sancakbeyine, Rumeli eyaletinde ve Hersek ile İşkodra sancaklarında görevli kadılara, Uçen, Ülgün, Draç, Nova ve Avlonya kalelerinin dizdarlarına ve neferat ağalarına gönderilen ferman: DA., *7/2.1*, sv. 25, br. 1119 ve defter kaydı BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s.16/1 (Evâhir-i Safer 1065 / 30 Aralık 1654 - 8 Ocak 1655). Ülgün ve Nova levendlerinin müttefiken Dubrovnik topraklarına yaptıkları saldırıların durdurulması ve bunların dizginlenmesi, Dubrovnik reayasının korunup esir edilmemesi, esirler için fidye

Korsan reislerin, Dubrovnik tebaasından esarete sürükledikleri insanların sayısı azımsanacak gibi değildi. Bu şekilde Cumhuriyet topraklarının ahalisi esir pazarlarında satılarak üzerlerinden gelir elde edilmekte ya da fidye ile ailelerine haklarında belirlenen bedel mukabilinde geri verilmekteydiler. XVI. yüzyılda esir ticaretinde Nova bir merkez iken, XVII. yüzyıldan itibaren Ülgün daha ön plana çıkmıştı. Bu her iki üssün levendleri pek çok defa yağmalama eylemlerini birlikte müttefiken yapmaktaydılar.[692] Levendlerin, Dubrovniklileri esir etmeleri hakkındaki suçlamalar hakkındaki savunmaları ise genellikle esir aldıkları insanların Dubrovnik uyruklu olmadıkları yönündeydi. Böylece levendlerin yasa dışı eylemlerinin önüne geçilmesine dair alınmaya çalışılan önlemler içerisinde Dubrovniklilerin Osmanlı tâbiiyetleri dolayısıyla sahip oldukları dokunulmazlıklara binaen ikna çabalarının yanı sıra bir de esir düşenlerin Cumhuriyet'in vatandaşları olduklarını ispatlama sorunu ortaya çıkmaktaydı. Böylece fermanlarda esirlerin Dubrovnikli olduklarını kanıtlamaları şartı da yer almakta ve ancak bunun üzerine –İslam'ı kabul edenler hariç– Dubrovnik'ten gelen görevlilere teslim edilmeleri emredilmekteydi.[693]

Önceki yüzyılın sonlarına doğru artmış olan bölge levendlerinin gayri hukukî eylemlerinin[694] durdurulabilmesi maksadıyla tedbir olarak I. Ahmed devrinde yeni bir

alınmaması ve mevcut esirlerin salıverilmesi için gönderilen fermanlar için bkz: Bosna beylerbeyi Mustafa Paşa'ya, eski Rumeli beylerbeyi olan Hersek sancakbeyi İbrahim Paşa'ya, Nova, Çerniçe, Lubin kadılarına ve o taraflardaki diğer kadılara gönderilen ferman için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 14, br. 692 (Evâhir-i Ziʿl-hicce 1027 / 9-18 Aralık 1618); aynı amaç ve içerikle Rumeli beylerbeyi Arslan Paşa'ya, eski Bosna beylerbeyi olan İşkodra sancakbeyi Hasan'a, İşkodra ve Ülgün kadılarına, o taraflardaki diğer kadılara gönderilen ferman için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 14, br. 693 (*aynı tarihli*); Rumeli beylerbeyine, İşkodra sancakbeyine, İşkodra, Ülgün ve civarındaki kadılara, bir sûretinin de Bosna beylerbeyine, Hersek sancakbeyine, Nova, Çernice, Lubin ve etrafındaki kadılara gönderilen ferman için bkz. BOA., *MAD.d.06004*, s. 92/1 (Evâil-i Safer 1033 / 24 Kasım – 3 Aralık 1623); DA., *7/2.1*, sv. 19, br. 939; BOA., *A.DVN.DVE.d 14/2*, s. 117 (belge no: 196) (Evâhir-i Cemaziye'l-evvel 1050 / 8-17 Eylül 1640); DA., *7/2.1*, sv. 22, br. 1046; BOA., *A.DVN.DVE.d 15/3*, s. 81/1 (belge no: 84) (Evasıt Receb 1059 / 21-30 Temmuz 1649); DA., *7/2.1*, sv. 25, br. 1101; BOA., *A.DVN.DVE.d 15/3*, s. 98/2 (belge no: 129) (Evâhir-i Zi'l-hicce 1061 / 5-14 Aralık 1651). Ülgün, Ayamavra ve Avlonya levendlerinin Dubrovnik aleyhindeki benzer teşebbüslerine son verilmesi için Bosna beylerbeyi serasker Ali Paşa'ya, Rumeli beylerbeyi Mustafa Paşa'ya, İşkodra, Nova ve Ayamavra sancakbeylerine, bu eyaletlerin kadılarına, kale ve palanka dizdarlarına, yeniçeri serdarlarına, liman eminlerine, diğer eminlere, neferat ağalarına gönderilen ferman için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 28, br. 1185; BOA., *A.DVN.DVE.d 15/3*, s. 112/2 – 113 (belge no: 160) (Evâsıt-ı Receb 1072 / 2-11 Mart 1662).

692 Miović, *Spisima I*, s. 124.

693 DA., *7/2.1*, sv. 9, br. 440 (Evâil-i Zi'l-hicce 1003 / 17-28 Ağustos 1595).

694 Örneğin, XVII. yüzyıla girmeden hemen önce Murad Reis, Dubrovnik yerleşimlerine sürekli taarruzlar gerçekleştirip yağmalamalarda bulunarak ve ahalisini esir edip kaçırarak Cumhuriyet'in başına musallat olmuş korsanlardan biriydi. Elbasan sancakbeyi ile Draç kadısına ve ayrıca Avlonya sancakbeyi ile kadısına gönderilen fermanlarda kendisinin yakalanması, şimdiye kadar gasp ettiği malların ve erzakların buldurularak teslim edilmesi, bu mümkün olmazsa zararların tazmin ettirilmesi, ellerinde bulunan esirlerin ise, eğer İslamiyet'i kabul etmemişse serbest bıraktırılması

uygulama yürürlüğe girmişti. Osmanlı siyasetine aykırı eylemlerin devam etmesi ve Dubrovnik elçilerinin şikayetleri üzerine Osmanlı hükümeti, dost devletlerin ve himaye altında bulunanların topraklarının, gemilerinin ve vatandaşlarının korsan saldırılarından korunabilmesini temin amacıyla, levendlerin denizlere açılabilmesinin şartı olarak, faaliyetlerinin yasa dışı sınırlara taşması durumunda verilen zararların kendilerinden tazmin edileceği kefillerin sorumluluğunu getirmek esası üzerine bir kanun çıkarılmıştır:

Ayamavra'dan Dubrovnik'e kadar uzanan sahil şeridi üzerindeki yerel idarî makamlarda bulunan sancakbeylerine, kadılarına, kaptanlara ve hisar ağalarına gönderilen fermanda; Ayamavra, Avlonya, Draç, Leş ve Nova üslerdeki levendlerin kendi inşa ettikleri kalyata, fırkata ve kayıklar ile denize açılarak Dubrovnik'e tâbi yerleşimlere ve adalara gece-gündüz taarruz ettiklerine ve Cumhuriyet'in vatandaşlarını esir edip mallarını ve erzaklarını yağmalayarak büyük zulümlerde bulunduklarına temas edilmiştir. Şimdiye kadar ele geçirdikleri ganimetlerden her ne varsa sahiplerine iade edilmesi, esirlerin ise salıverilmesi emredilmiştir. Fermanda ayrıca söz konusu yerlerin kaptan ve reislerinin denize açılabilmelerinin şartı olarak artık kendilerine kefil bulmak zorunda oldukları ve bu kefillerle birlikte kadı huzurunda söz konusu suçları işlemeyeceklerine dair garanti vermeleri gerektiğine dair yasanın işlerliğe konduğu ve hükme muhatap olanların bundan sonra buna göre muamele etmeleri buyrulmaktaydı. Bu kefalet teminatı kadı marifetiyle sicil ve hüccet kayıtlarına geçirilmeliydi ki, böylece Dubrovniklilere levendler eliyle tekrar bir zarar gelirse ortaya çıkan bilanço suçu işleyenlerden, onlar bulunamadığı takdirde ise kefillerinden karşılanıp tazmin edilecek, hatta gerekirse gemileri ellerinden alınacaktı. Bu yeni yasa ile alınan önlemlere rağmen suç işlemeyi sürdürenler ise İstanbul'a bildirilecekti.[695]

---

emredilmiştir. Bkz. DA., *7/2.1*, sv. 9, br. 429 (Evâhir-i Zi'l-kaʿde 1003 / 28 Temmuz – 6 Ağustos 1595) ve br. 437 (Evâil-i Zi'l-hicce 1003 / 7-16 Ağustos 1595).

695 "*Ayamavra'dan Dubrovnik'e varınca yol üzerinde olan sancakbeğlerine ve zikr olunan sancaklarda olan kadılara ve deryâda olan kaptanlarına ve hisar ağalarına hüküm ki,*
Dubrovnik beğleri ve re'âyâsı üç yüz yıldan berü harâc-güzâr olub ve Âsitâne-i Sa'âdetim'e istikâmet ile hizmet eyleyüb bu zamana gelince asûde-i hâl iken Ayamavra'da ve Avlonya ve Draç ve Leş ve Nova ve sâ'irlerde eşkıyâ cem' olub kalyata ve fırkata ve kayıklar binâ idüb deryâ yüzüne çıkub Dubrovnik vilâyetine ve adalarına gelince ve gönder[…] olub re'âyâyı 'avret ve oğlanların esîr idüb ve emvâl (ve) esbâb ve erzâkların gâret eyleyüb küllî zulm ve ta'addîden hâlî olmayub zikr olunan haramzâde eşkıyânın kalyata ve fırkata ve kayıklar ile deryâ yüzüne yarar kefîller olmayınca salıvirilmeye ki Dubrovnik vilâyetinde ve adalarında deryâ yüzünde olan gemilerinin içlerinde olanların esîr idüb ve esbâblarına gâret eylemeyeler şöyle ki zarar idelerse kefîllerine tazmîn etdürüb ve memnû' olmayub mezbûrlara zulm iden eşkıyâ hareketde ise ahz olunub fesâdları sâbit olundukdan sonra haklarından geline deyu size hitâben mü'ekked emr-i şerîf virilmiş idi imdi ol emr-i şerîf mukarrerdir bu husûsda her biriniz önât vechle mukayyed olub taht-ı hükûmetinizde anun gibi kimesneler kalyata ve fırkata ve kayıklar ile deryâ yüzüne çıkmak istediklerinde yarar kefilleri olmayınca ruhsat virilmeye ki Dubrovnik'e ve adalarına varub ve gemilerine radde gelüb ademlerin

Bu yasanın teoride probleme çözüm getirmesi umulmuş olsa da yine de fiiliyatta levend saldırılarının önüne tam olarak geçilememiş, yağma ve talanlar devam etmiştir. Bu gibi pek çok ferman Dubrovnik elçilerinin talepleri doğrultusunda adı geçen yerlerin idarecilerine ve yetkililerine gönderiliyor olmasına rağmen, tedbir mahiyetinde alınan önlemlerin ve kefilsiz denize açılmama kararının haydut saldırılarını nihayete erdirmede yetersiz kaldığı meydana gelen olaylardan anlaşılmaktadır. Öyle ki, XVII. yüzyılda Osmanlı'nın merkezî otoritesine itaatin azalmasına ters orantılı bir şekilde Draç, Leş, Ayamavra, Avlonya, Ülgün ve Novalı levendlerin Dubrovniklilere karşı eylemleri gittikçe artarak süreklilik arz etmeye başlamıştır.[696]

- XVII. yüzyıl belgelerine yansıyan ve Dubrovnikliler hedef alan ilk korsanlık vakası h. 1013 / m. 1603 yılındaki bir fermanda kayıtlıdır. Belgede Dubrovnik elçisinin Divan'a arz ettiği haberlere göre, Batıya doğru gitmek üzere yelken açan bir Dubrovnik ticaret gemisi Ayamavra korsanlarının hedefine girmiş ve

---

esîr ve emvâl ve esbâbların gâret eylemeyeler kefilleri olundukdan sonra vech-i meşrûh üzere fesâd iderler ise vâki' olan zararların fermân-ı şerîfim üzere kefillerine tazmîn etdürülüb ve mezbûrlara zulm ve ta'addî idenleri ala getürüb eğer esîrler ve eğer emvâl ve esbâbları alıvirildikden sonra şer'le muhkem haklarından gelesiz ki sâ'ire mûcib ibret ola şöyle ki 'ahidnâme-i hümâyûna muhâlif ve emr-i şerîfe mugâyir siz dahi bu husûsda ihmâl idüb zikr olunan eşkıyânın Dubrovniklüye zararları ola sizden bilinüb mu'âteb ve mu'âkeb olmanız mukarrerdir ana göre mukayyed olub kefîlsiz bir ferdi deryâ yüzüne salıvirmeyüb memnû' olmayanları isim ve resmleriyle yazub 'arz eyleyesin ki haklarından gelinmek için emr-i şerîfim virile vech-i meşrûh üzere Dubrovniklüye zulm olunduğına rızâ-yı şerîfim yokdur ana göre mukayyed olasız deyu hükm-i şerîf ricâ eyledikleri ecilden buyurdum ki zikr olunan husûslar için vech-i meşrûh üzere virilüb hükm-i şerîf mûcibince 'amel eyleyesin deyu ibkâ ile yazılmışdır", bkz. DA., *7/2.1*, sv. 11, br. 550; BOA., *A.DVN.DVE.d 13/1*, s. 4/1 (belge no: 8) (20 Cemâziye'l-evvel 1013 / 14 Ekim 1604) ve DA., *7/2.1*, sv. 12, br. 584 ile defter kaydı: BOA., *A.DVN.DVE.d 13/1*, s. 46/5 – 47 (belge no: 198-200) (Evâhir-i Rebiʿü'l-âhir 1016 / 14-23 Ağustos 1607. Ayrıca benzer fermanlar: Avlonya sancakbeyine, Avlonya, Leş, Draç kadılarına gönderilen için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 11, br. 550; BOA., *ADVN.DVE.d.13/1*, s. 4/1 (belge no: 8) (20 Cemâziye'l-evvel 1013 / 14 Ekim 1604); Ayamavra'dan Dubrovnik'e kadar olan idarî bölgelerin sancakbeylerine, kadılarına, sahil kalelerinin dizdarlarına ve kaptanlarına gönderilen fermanlar için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 12, br. 593 (Evâil-i Cemâziye'l-âhir 1018 / 1-10 Eylül 1609); BOA., *A.DVN.DVE.d 13/1*, s. 161/2 (belge no: 746) (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618); BOA., *MAD.d.06004*, s. 87/1 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1032 / 16-24 Ekim 1623); DA., *7/2.1*, sv. 16, br. 752 (Evâhir-i Muharrem 1033 / 14-23 Kasım 1623); beylerbeyi ve sancakbeyi rütbesi taşıyan kaptanlara, sahildeki kadılara, hassa ve gönüllü reislere (korsan reislerine) ve donanma kaptanlarına gönderilen ferman için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 13, br. 614 (Evâil-i Safer 1022 / 23 Mart – 1 Nisan 1613); sv. 16, br. 752 (Evâhir-i Muharrem 1033 / 14-23 Kasım 1623); sv. 29, br. 1219 (Evâhir-i Zi'l-kaʿde 1078 / 3-12 Mayıs 1668). Bu konu için ayrıca bkz. Miović, *Spisima I*, s. 124.

696 Örneğin bkz. DA., *7/2.1*, sv. 25, br. 1101 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1061 / 4-13 Aralık 1651); sv. 25, br. 1112 (Evâil-i Cemâziye'l-âhir 1064 / 19-28 Nisan 1654), br. 1119 (Evâhir-i Safer 1065 / 30 Aralık 1654 – 8 Ocak 1655), 1121 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1065 / 27 Nisan – 6 Mayıs 1655); sv. 27, br. 1159 (Evâhir-i Zi'l-kaʿde 1068 / 20-29 Ağustos 1658); 1193 (Evâil-i Zi'l-kaʿde 1073 / 7-16 Haziran 1663); sv. 29, br. 1202 (Evâil-i Ramazan 1075 / 18-27 Mart 1665), 1219 (Evâhir-i Zi'l-kaʿde 1078 / 3-12 Mayıs 1668); sv. 30, br. 1227 (Evâil-i Muharrem 1080 / 1-10 Haziran 1669); sv. 32, br. 1302 (29 Safer 1094 / 27 Şubat 1683), 1307 (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1094 / 18-27 Mayıs 1683), 1312 (Evâhir-i Rebiʿü'l-âhir 1095 / 6-15 Nisan 1684), 1324 (Evâhir-i Rebiʿü'l-evvel 1097 / 15-24 Şubat 1686). Bu konuda ayrıca bkz. Miović, *Spisima I*, s. 124.

bilançosu oldukça ağır bir saldırıya maruz kalmıştır. Ayamavra korsanlarının baskını neticesinde gemideki 34 kişi öldürülmüş ve 38.000 altına el konulmuştur. Karlıili sancakbeyine ve Ayamavra kadısına gönderilen fermanda, olayın iyice araştırılması, faillerin başkente götürülmek üzere gelecek çavuşa teslim edilmesi, Dubrovniklilerden çalınanların iade edilmesi ve imparatorluğa sadakatli haracgüzâr statüdeki bu Cumhuriyet'in uyruklarına, gemilerine, topraklarına, adalarına, kalelerine vs. asla taarruz edilmemesi, vatandaşlarının esir edilmemesi, aksine onların korunup himaye edilmeleri emredilmektedir.[697] Ancak bir sonraki fermanda, yeni atanmış olan Karlıili sancakbeyi Mahmud Bey'in takibat ve araştırmalarına göre gasp edilen altın miktarı 18.000 olup 34 Dubrovniklinin ise öldürülmediği, fakat esir edildiği öğrenilmiş, ayrıca el koyulan geminin yanı sıra 13 forsayı eski Karlıili sancakbeyi Mustafa Bey'in kendi hizmetine alıkoyduğu anlaşılmıştır. Belgede Mustafa Bey'in yakalanıp yargılanması ve ibret olmak üzere cezasının verilmesi buyrulmaktadır.[698] İlerleyen tarihlerde bu meselenin hiç de kolayca çözümlenemediği görülmektedir. Mahmud Bey'in araştırmaları sonucunda Divan'a gönderdiği rapora göre, gasp edilen gemiye bizzat -isyan halinde olan- eski Karlıili sancakbeyi Mustafa el koymuştur ve 13 kişiyi esir olarak tutmaktadır. Bu araştırma sırasında Mustafa Bey kendini teftiş ettirmeyip sorgulamayı reddederek itaatsizlik etmiştir. Cezayir beylerbeyi Kaptan-ı derya Cafer Paşa'ya ve Ayamavra kadısına gönderilen fermanlarda, Karlıili sancakbeyi Mahmud Bey'e, Mustafa Bey'in cezalandırılması ve yağmalanan malların sahiplerine geri verilmesi, esir edilen Dubrovniklilerin ise hürriyetlerine kavuşturulması doğrultusunda daha önce gönderilmiş olan emrin yerine getiril(e)memiş olduğu belirtilmektedir. Paşa'ya ise Dubrovnikli esirlerin kurtarılması, korsanların zimmetinde kalan tüccarlara ait geminin, paraların ve malların geri alınması salık verilmektedir. Ayrıca korsanlar zorluk çıkardıkları takdirde tüm mal ve mülklerine el konulması yetkisi de paşaya tanınmış ve bunların İstanbul'a gönderilmesi buyrulmuştur.[699] Tüm bu fermanlara rağmen meselenin h. 1020 / m. 1611 yılında henüz çözüme kavuşturulamamış olduğu, Dubrovnik elçisinin mevzuyu yeniden Divan'a taşıması sonucunda Kaptan-ı

697 DA., *7/2.1*, sv. 11, br. 533 (Evâil-i Safer 1013 / 29 Haziran – 8 Temmuz 1604).

698 Cezayir beylerbeyi Kaptan-ı derya Cafer Paşa'ya ve Ayamavra kadısına gönderilen ferman için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 12, br. 558 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1014 / 24 Eylül – 3 Ekim 1605).

699 DA., *7/2.1*, sv. 12, br. 577 ve defter kaydı: BOA., *A.DVN.DVE.d 13/1*, s. 35/3-4 (belge no: 140-141) (7 Rebiʿü'l-evvel 1015 / 13 Temmuz 1606).

deryaya ve Ayamavra kadısına gönderilen bir fermanla ortaya çıkmaktadır. Belgede, eski Karlıili sancakbeyi Mustafa Bey ve suç ortaklarının artık yakalanması ve mahkemeye çıkarılarak cezalarının verilmesi buyrulmaktadır.[700] Bu konuda daha başka bir belgenin bulunmaması dolayısıyla meselenin ne şekilde kapandığı ise belli değildir.

- H. 1016 / m. 1607 tarihli bir belgede Elbasan levendlerinin (muhtemelen Draç üssünden) bir gece baskını ile Dubrovnik'in Cavtat şehrine saldırıları konu olmuştur. Fermana göre, Elbasan korsanlarının liderlerinden Karabaş Mehmed ile mühtedi Hasan, kendilerine tâbi levendlerle dolu bir fırkata ile çıkarma yaptıkları bu kıyı yerleşiminden erkek, kadın ve gençlerden oluşan toplam 44 esir almışlar ve malları ile erzaklarını talan ederek yanlarında götürmüşlerdir. Gelen haberlere göre esirler Risna ve Orahak kalelerinde Mehmed, Sinan, Osman ve Ali adlı neferlerin nezaretinde tutulmaktaymışlar. Elbasan sancakbeyi Sinan Bey ile sancağın kadılarına gönderilen fermanda bu davanın görülmesi, Karabaş'ın elinde tuttuğu esirlerin, malların ve erzakların ise sahiplerine geri verilmesi, levendlerin suçları sabit olduğunda hapsedilerek sicillerinin Divan'a gönderilmesi emredilmektedir. Ayrıca üç sene önce yürürlüğe konulan; levend kaptanlarının ve reislerinin artık kefillerin garantörlüğü olmadan denizlere açılmalarının yasaklandığına dair emir de gene fermanda yer alan buyruklar arasındadır.[701]
- Nova'nın Dubrovnik Cumhuriyeti'nin güney sınırına komşu olması sebebiyle kentin askerleri ile eşkıyaları daha ziyade karadan saldırılarda bulunsalar da, denizden yaptıkları bazı baskınlar da kayda geçmiştir. H. 1016 / m. 1607 tarihli iki belgede, Dubrovnik topraklarına devamlı taarruzlarda bulunduğu anlaşılan Nova'lı Mustafa bin Ömer ve ona tâbi haydutların, kalenin yakınlarından geçen bir Dubrovnik ticaret gemisini ele geçirdikleri kayıtlıdır. Yapılan baskında gemiden 2000 altının yanı sıra yüklü olan bütün ticarî mallar, eşyalar ve erzak yağmalanmış, ayrıca yanlarında esirler de götürmüşlerdir. Fermanda adı geçen haydudun ve suç ortaklarının yakalanıp mahkemeye çıkarılmaları, suçları sabit

700 BOA., *A.DVN.DVE.d 13/1*, s. 82/2 (belge no: 400) (7 Cemâziye'l-evvel 1020 / 18 Temmuz 1611).

701 Çerniçe kadısı Mevlânâ İbrahim'in mektubu ve Dubrovnik'ten gönderilen temsilcinin olayı Divan'a arz etmesi üzerine gönderilen ferman için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 12, br. 585 ve BOA., *A.DVN.DVE.d 13/1*, s. 47/2 (belge no: 202) (Evâhir-i Rebiʿü'l-âhir 1016 / 14-23 Ağustos 1607).

olduktan sonra hapsedilmeleri, esirlerin ve yağmalananların ise yetkililere teslim edilmesi emredilmektedir.[702]

- h. 1023 / m. 1614 yılında ise Hersek'in bir diğer yerleşimi, bölgesel bir pazar ve ticaret merkezî olan Gabela'nın kaptanının bir kayığa doldurduğu eşkıyalar ile Neretva Nehri'nden aşağı inip Dubrovnik sınırını geçerek Cumhuriyet'e tâbi bir köye baskın düzenlemişlerdir. Kaptan ile emrindekiler köyde bazı evleri yakıp yıkarak malları ve erzakları yağmalamışlar, büyükbaş hayvanlarını sürerek altı kişiyi ise esir olarak kaçırmışlardır. Bunun üzerine Hersek sancakbeyine ve Gabela kadısına gönderilen fermanda esirlerin ve malların Dubrovnik'ten gönderilen yetkililere teslim edilmesi, ayrıca bu saldırıyı gerçekleştiren kaptanın yakalanarak ibret olması amacıyla cezalandırılması, bir daha böyle saldırıların tekrarlanmaması hususunda da ahaliye gerekli tembihlerin yapılması emredilmektedir.[703]
- H. 1049 / m. 1639 tarihli bir belgede ise, Modon yakınlarından geçen ve Tersane-i Âmire için Avlonya'dan İstanbul'a zift taşıyan bir Dubrovnik nakliye gemisi, Mezistre sancakbeyi Abdi Bey tarafından düşman gemisi zannedilmiş ve yolundan çevrilerek alıkonulmuştur. Marnik, Esteban, İlya ve Nikola adlı dört tüccar da onun tarafından tutuklanmıştır. Akdeniz serdarı ve Rodos sancakbeyi Ebubekir Bey'e gönderilen fermanda, tutuklu bulunan Dubrovniklilerin serbest bıraktırılmaları emredilmektedir.[704]
- H. 1049 / m. 1639 tarihli iki belgede, İşkodra*'ya bağlı Odesin kalesi levendlerinin zahire yüklü bir Dubrovnik gemisini bastıkları öğrenilmektedir. Fermanların tarihinden daha önceki senelerde meydana geldiği anlaşılan olayda, gemide bulunan tüccarlara ait 500 guruş değerindeki zahire, mallar ve erzak yağmalanmış, ayrıca levendlerin oldukça şiddetli saldırıları ve kasten adam öldürmeye teşebbüs etmeleri dolayısıyla neredeyse can kayıplarının da ortaya çıkacağı belgelerden anlaşılmaktadır. İlk fermanda gereken teftişlerin yapılması, zanlıların bulunup mahkemeye çıkarılmaları ve suçlu bulunanların hapsedilmesi emredilmektedir.

---

702 DA., *7/2.1*, sv. 12, br. 586; BOA., *A.DVN.DVE.d 13/1*, s. 47/1 ve 3 (belge no: 201 ve 203) (3 Cemâziye'l-evvel 1016 / 26 Ağustos 1607).

703 BOA., *A.DVN.DVE.d 13/1*, s.

704 DA., *7/2.1*, sv. 19, br. 914 (3 Rebiʿü'l-âhir 1049 / 3 Ağustos 1639); *A.DVN.DVE.d 14/2*, s. 119/2 (belge no: 200).

* Skadar = İşkodra, Arnavutluk İskenderiyesi.

Dubrovnik tüccarlarından gasp edilen emtia ve erzakın ise buldurularak iade edilmesi, mümkün olmadığı takdirde ise tazmin ettirilmesi buyrulmaktadır.[705] Bu fermandan 10 sene sonrasına ait bir başka fermanda ise söz konusu olayın hala daha çözülmediği, mağduriyetlerin giderilmediği, dolayısıyla da ilk fermanın etkisiz kalarak hakkın ve adaletin yerine getirilmediği görülmektedir. Bu muhtemelen, yerel idareci ve görevlilerin levendlerle olan yakın ilişkileri ve menfaat birlikteliklerinden kaynaklanmış olmakla, zanlıların yargılanmalarını geçiştirme yoluyla onları himaye etmelerinin bir sonucu olsa gerektir. İlk fermanın akabinde İstanbul'daki gelişmelere bakıldığında, IV. Murad'ın vefatı ile ardından gelen Sultan İbrahim devrinin devlet işlerinde meydana getirdiği aksaklıklar ve gevşekliklerin bu olayın takibinin yapılmamasına neden olduğu tahmin edilebilir. H. 1059 / m. 1649 yılında Dubrovnik elçisinin konunun hallolmadığına ve adaletin yerini bulmadığına dair Divan'a sunduğu arzda meseleyi tekrar gündeme taşımış ve davanın yeniden açılıp araştırılması ve hukukî sürecin işletilmesine dair yeniden bir ferman çıkartılmasını sağlamıştır.[706] Ancak meselenin sonuca ulaştırılıp ulaştırılmadığı hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Dolayısıyla herhangi yeni bir fermanın bulunamayışının davanın çözüldüğüne mi, yoksa zaman aşımı ve takipsizlikten düştüğüne mi delalet ettiği ise mevcut belgelerle ortaya konamamaktadır.

- H. 1050 / m. 1640 senesinde ise Ülgün ve Nova korsanlarının Dubrovnik gemilerine taarruzları, ettikleri yağma ve talanlar ile Dubrovniklileri esir olarak götürdüklerine dair problemlerin konu olduğu bir ferman yayınlanmıştır. Fermanda bütün Dubrovnikli esirlerin serbest bıraktırılması, aralarından satılmış olanlar varsa tacirlerin esir Dubrovnikliler üzerinden kazandıkları paranın satın alan kişilere geri ödettirilmesi ve bir daha hiç kimsenin Dubrovnik tebaasını esir etmeye kalkışmaması, bunun için de korsan reisleri için kefil bulma yasasının uygulanması emredilmektedir.[707] Ancak bu iki üssün levendlerinin

705 Fermanın muhatapları; İşkodra (İskenderiye) sancakbeyi ve kadısıdır, bkz. DA., *7/2.1*, sv. 19, br. 919 ve defter kaydı: BOA., *A.DVN.DVE.d 14/2*, s. 107/1 (belge no: 171) (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1049 / 19-28 Ekim 1639).

706 Önceki fermanda yer alan aynı muhataplara gönderilen diğer ferman için bkz. BOA., *A.DVN.DVE.d 15/3*, s. 84/2 (belge no: 94) (Evâil-i Receb 1059 / 11-20 Temmuz 1649).

707 Rumeli beylerbeyi Mustafa Paşa'ya, İşkodra sancakbeyine, İşkodra, Ülgün ve etrafında olan kadılara, Ülgün ve Novalı korsanların eylemlerine karşı gönderilen ferman için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 19, br. 939 ve defter kaydı: BOA., *A.DVN.DVE.d 14/2*, s. 117 (belge no: 196) (Evâhir-i Cemaziye'l-evvel 1050 / 8-17 Eylül 1640).

Dubrovniklilere karşı gayri hukukî teşebbüslerini sonlandırmadıkları ve Cumhuriyet'in vatandaşlarını esarete sürüklemeye devam ettikleri h. 1059 / m. 1649[708] ve h. 1061 / m. 1651[709] tarihli iki belgede görülmektedir.

Batı Balkan kıyılarında üslenen korsanların, özellikle Arnavutluk'taki üslerin korsanlarının ön ayak oldukları ve bazen diğer kıyı şeritlerinin levendleri ile müttefiken ortak eylemlerde bulundukları belgelere yansıyan olaylarda görülmektedir. Ülgün levendlerinin genellikle Novalılarla, Ayamavralıların ise Uçen üssünün levendleriyle daha fazla ittifak ettikleri anlaşılmaktadır. Mora limanlarının korsan üsleri arasında ise Ayamavra adasının levendleri, Dubrovnik(liler)e taarruz düzenleyen yegane grup olarak belgelerde yer bulmuştur. Ayamavralıların asıl faaliyet alanı Orta Akdeniz olmasına rağmen Dalmaçya'da da birtakım saldırılarda bulunmuşlar, genellikle coğrafyaya daha aşina olan Arnavutluk ve Karadağ'da üslenen levendlerin rehberliğinde ve onlarla ittifak halinde Dubrovnik topraklarına ve gemilerine baskınlar düzenlemişlerdir.

- H. 1064 / m. 1654 tarihli bir belgede, Uçen ve Ayamavra korsanlarının iki fırkata gemiyle müttefik olarak Dubrovnik açıklarına gelmeleri ve Dubrovnik'ten Lokrum gibi tâbi adalara gidip gelen gemi ve kayıklarda bulunan mürettebatı ve sivil Dubrovniklileri yakalayarak esir olarak götürmeleri konu olmuştur. Rumeli eyaletine mutasarrıf vezir Mustafa Paşa'ya, İşkodra (İskenderiye) sancakbeyine, Rumeli eyaletinde ve Hersek sancağında görevli kadılara, Uçen, Ülgün, Draç, Nova ve Avlonya kalelerinin dizdarlarına ve neferat ağalarına gönderilen fermanda, Dubrovniklilerin 300 yıldan daha uzun süredir devam eden haracgüzârlıkları ve imparatorluğa olan sadakatleri ifade edilmiş, ardından ahidnâme ve fermanlarda mevcut dokunulmazlıklar hatırlatılmış ve sultanın Dubrovnik tüccarlarına, vatandaşlarına ve gemilerine karşı düşmanca bir tutum içerisine girilmesinden kesinlikle hoşnut olmadığı belirtilmiştir. Dubrovniklilerin esir edilemeyeceği ve bunun asla caiz olmadığı vurgulanmıştır. Aksine onların korunması ve esir esilenlerin fidye talep edilmeden serbest bırakılması salık verilmiştir.[710] Bundan bir süre sonra aynı muhataplara gönderilen bir başka

708 DA., *7/2.1*, sv. 22, br. 1046 (Evâsıt-ı Receb 1059 / 21-30 Temmuz 1649).

709 DA., *7/2.1*, sv. 25, br. 1101 ve defter kaydı: BOA., *ADVN.DVE.d.15/3*, s. 98/2 (belge no: 129) (Evâhir-i Zi'l-hicce 1061 / 4-13 Aralık 1651).

710 DA., *7/2.1*, sv. 25, br. 1112 ve defter kaydı: BOA., *ADVNS.HADR.d 02*, s. 9/2 – 10 (Evâil-i Cemâziye'l-âhir 1064 / 19-28 Nisan 1654).

fermanda tekrar aynı hükümlerin yer alması ise, bir önceki emrin yerine getirilmediğini ve esir edilen Dubrovniklilerin serbest bırakılmadığını göstermektedir.[711] Sonraki sene yollanan fermanda ise söz konusu esirlerin kurtarıldığı anlaşılmakla birlikte müttefik korsanların hala Dubrovnik gemilerine taarruzlara devam ettikleri, 40 Dubrovnikliyi esir olarak kaçırdıkları ve onlar için fidye istedikleri de yine bu senenin vukuatları arasında yer almıştır.[712]

- İşkodra (İskenderiye) sancakbeyine, adı kaydolmamış dört kazanın kadılarına, kale dizdarlarına, garib ağaları, voyvodalar ve sair zabitlere gönderilen bir fermanda ise, Dubrovnik harabelerinde (muhtemelen Cavtat) birkaç Dubrovniklinin esir düştüğü, tayin olunan mübaşir çavuşun gelip bunları salıverdiği, ancak yine de Esteban Simion Kovnik adlı Dubrovniklinin oğlu ile birlikte hâlâ Ayamavra ve Ülgün levendlerinin ellerinde esir oldukları bildirilmiştir. Bu kişilerin fidyesiz bir şekilde serbest bırakılmaları emredilmektedir.[713]

- H. 1068 / m. 1658 olarak tarih düşülmüş olan iki belgede ise, Uçen ve Ayamavra korsanlarının yine ittifak halinde bir Dubrovnik ticaret gemisine düzenledikleri bir saldırı kayıtlıdır. Buna göre, levendler tuz yüklü gemiyi ele geçirmişler ve yükü ile birlikte yirmiden fazla Dubrovnikliyi esir olarak yanlarında götürmüşlerdir. Fermanlarda, Dubrovniklilerin Orhan Gazi'den beri süregelen haracgüzârlıkları ve ahidnâmelerde yer alan korunma hükümleri referans olarak gösterilmekte, ayrıca Dubrovniklilerin tuz ticaretinden Osmanlı hazinesine düşen 1/3'lük hisse hatırlatılarak bu gibi teşebbüslerin devlete ve ekonomisine verdiği zararlar izah edilmektedir. Daha önceden, Dubrovniklilerin eğer herhangi bir düşmana yardımı veya bir suçu olmadıkça bu tip yağmalamaların ve esir alınmaların men edilmiş olduğu belirtilerek bu saldırıdan sorumlu olan levendlerin cezalandırılmaları ve esirlerin salıverilmesi emredilmektedir.[714]

---

711 DA., *7/2.1*, sv. 25, br. 1119 ve defter kaydı: BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 16/1 (Evâhir-i Safer 1065 / 30 Aralık 1654 - 8 Ocak 1655).

712 DA., *7/2.1*, sv. 25, br. 1121 ve defter kaydı: BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 17 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1065 / 27 Nisan - 6 Mayıs 1655).

713 BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 21/1 (Evâhir-i Ramazan 1065 / 24 Temmuz – 2 Ağustos 1655).

714 İstanbul'dan Rumeli beylerbeyine, İşkodra sancakbeyine, eyaletteki kadılara, kale dizdarlarına, neferat ağalarına ve diğer iş erlerine gönderilen hüküm için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d 02*, s. 37/1 (Evâsıt-ı Zi'l-kaʿde 1068 / 10-19 Ağustos 1658); aynı konuya dair Kitlak'taki Osmanlı ordugâhında hazırlanan ve eski veziriazam Rumeli beylerbeyi Süleyman Paşa'ya, İşkodra sancakbeyine, Rumeli'deki ve Hersek'teki kadılara, Uçen, Ülgün, Draç, Nova, Avlonya kale dizdarları ve neferat ağalarına hitaben gönderilen diğer bir ferman bkz. DA., *7/2.1*, sv. 27, br. 1159 (20-29 Ağustos 1658

- Bir önceki olayın hemen ertesi senesindeyse, payitahttan gönderilen uyarıların ciddiye alınmadığını ve levendlerin başkente olan itaatsizliklerini kanıtlayan bir olay daha meydana gelmiştir. Belgeye göre, daha evvelden Ülgün kalesi ahalisi, ahidnâmeye ve önceki emirlere aykırı olarak Dubrovniklilerden on kişiyi esir ederek kaçırmışlardır. Bu esirlerin serbest bırakılması için İstanbul'dan tayin edilen çavuşla birlikte emir gönderilmesine rağmen fermana uyulmamış, esirler serbest bırakılmadığı gibi Ülgün levendlerinin zulümlerine devam ettikleri rapor edilmiştir. Fermanda, söz konusu levendlerin zapt edilmeleri ve esirlerin özgürlüklerinin verilmesi emredilmektedir.[715]

Bu son olaydan sonra Bosna muhafazasında olan vezir Ahmed Paşa'ya, Rumeli beylerbeyine, bu eyaletlerdeki sancakbeylerine, kadılara ve bu kazaların yanı sıra Ülgün, Ayamavra, Draç, Prevadi, Nova, Avlonya, Selametlik kalesi ve diğer kalelerin dizdarlarına, neferat ağalarına, mütesellimlere, iskele eminlerine ve diğer iş erlerine gönderilen fermanda, Ülgün ve Ayamavra levendlerinin Dubrovnik nahiyelerinde sürdürdükleri yağma ve talanlara son vermedikleri ifade edilmektedir. Ayrıca Dubrovniklilerin kaçırılarak esir edildikleri ve daha önceden İşkodra sancakbeyine, kale dizdarına ve neferat ağalarına hitaben gönderilen emirlere rağmen esirlerin serbest bırakılmadıkları, dolayısıyla bunların zulümlerinin nihayet bulmadığı belirtilmektedir. Fermanda her zamanki alışılagelmiş hatırlatmalar yapılmakta, Dubrovniklilerin haracgüzârlıkları ve sadakatleri bildirilerek sultanın *emn ü emân*ına binaen topraklarına saldırılamayacağı, vatandaşlarının esir edilemeyeceği, aksine himaye olunmaları gerektiği tekrarlanarak standart tehdit cümleleri kurulmakta, emirler ve yasaklar sıralanmaktadır.[716] Dahası, bir başka belgeden anlaşıldığı kadarıyla, Yenipazar (Novibazar) kadısının Dubrovniklilere beslediği garez ve husumetten ileri gelen sebepler dolayısıyla Dubrovnikli esirlerin kurtarılmasını engellediği görülmektedir. Gönderilen fermanda, Dubrovnikli esirlerin bulunması için yürütülen arama-tarama çalışmalarına mani olunmaması ve tespit edilen Dubrovnikli esirlerin serbest bırakılmalarına karşı

/ Evâhir Zi'l-kaʿde 1068). Bu korsanların yüzyılın başlarında da Dubrovnik tuzlalarına küçük çaplı yağma saldırılarında bulundukları hakkında bkz. Braudel, *a.g.e.*, s.

715 Hersek sancakbeyi Yusuf Bey'e ve görev yerleri belirtilmemiş olan üç kadıya gönderilen ferman için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 27, br. 1165 ve defter kaydı: BOA., *ADVNS.HADR.d 02*, s. 39/1 (10 Şa'ban 1069 / 3 Mayıs 1659).

716 DA., *7/2.1*, sv. 27, br. 1172 ve defter kaydı: BOA., *ADVNS.HADR.d 02*, s. 42/1 (Evâhir-i Ramazan 1070 / 31 Mayıs - 9 Haziran 1660).

Yenipazar kadısının ve diğer başka kimselerin engel çıkarmalarının önlenmesi emredilmektedir.[717]

- 1660'lı yılların ilk birkaç senesi içerisinde Gabela kaptanlığına gelen Osman, yanına aldığı haydutlarla birçok defa Neretva Nehri'nden sınırı geçerek Dubrovnik köylerini yağmalamış ve ahaliden esirler alarak kaçırmıştır. Gabela kaptanı Osman'ın belgelere yansıyan ilk vukuatı h. 1071 / m. 1661 yılında meydana gelmiştir. Emrindeki haydutlarla birkaç köyü basan Osman dört Dubrovnikliyi öldürmüştür. Hersek sancakbeyine, Gabela kadısına ve kale dizdarı ile neferat ağalarına yollanan fermanda Osman'ın yakalanması ve Bosna beylerbeyi serasker Ali Paşa'ya gönderilmesi, onun üzerinde bulunan Gabela kaptanlığının ise başka birine verilmesi emredilmektedir.[718] Lakin bir sonraki belgede emirlerin yerine getirilmediği ve görevini kötüye kullanan kaptanın cezasının verilmeyerek eylemlerine devam ettiği anlaşılmaktadır.[719] Gabela kaptanı Osman'ın akıbeti meçhuldür, ancak bir sene sonrasında gerçekleşen bazı saldırılar, Gabela levendlerinin henüz uslanmadığını göstermektedir. Belgeye göre, Gabela levendleri gerçekleştirdikleri saldırılarda Dubrovniklilerden üç kişi ile bir kızı kaçırarak hapsetmişlerdir. Dubrovnik'ten esirleri teslim almak gönderilen yetkililer geldiklerinde, ellerindeki esirleri başka bir yerde sattıklarını ve aralarında hiç Dubrovnikli esir bulunmadığını öne sürerek suçlamaları inkar etmişlerdir. Bunun üzerine, söz konusu Dubrovnikli esirlerin buldurulup görevlilere teslim edilmesi ve bu emre itaat etmeyenlerin sorumlu tutulacağı hakkında payitahttan ferman gönderilmiştir.[720]
- H. 1076 / m. 1666 yılında ise Ülgün levendlerinin yeni bir vukuatıyla karşılaşmaktayız. Rumeli beylerbeyine gönderilen fermana göre, Ülgün korsanlarından 30 kişi iki fırkata ile Dubrovnik'in Milyet (Mljet) adasına düzenledikleri bir baskında pek çok zarara sebep olmuşlar, biri evli bir kadın olmak üzere toplamda 13 Dubrovnikliyi kaçırmışlar, aralarından birisini ise

---

717 Bosna Beylerbeyi Serasker Ali Paşa'ya, eyaletteki kadılara, mîr-i miranlara, mütesellimlere ve neferat ağalarına gönderilen ferman için bkz. DA., *7/2.1,* sv. 28, br. 1187 (Evâil-i Zi'l-kaʿde 1072 / 18-27 Haziran 1662); BOA., *A.DVN.DVE.d 15/3,* s. 113/2 (belge no: 163) (Evâsıt-ı Receb 1072 / 2-11 Mart 1662).

718 DA., *7/2.1,* sv. 28, br. 1179 (Evâil-i Ramazan 1071 / 30 Nisan - 9 Mayıs 1661).

719 DA., *7/2.1,* sv. 28, br. 1181 (Evâsıt-ı Zi'l-kaʿde 1071 / 8-17 Temmuz 1661).

720 DA., *7/2.1,* sv. 28, br. 1186 ve defter kaydı: BOA., *ADVN.DVE.d.15/3,* s. 113/3 (belge no: 164) (Evâil-i Zi'l-kaʿde 1072 / 18-27 Haziran 1662).

öldürmüşlerdir. Belgede Dubrovniklilerin statüleri ve dokunulmazlıkları belirtilmekte ve esirlerin kurtarılması emredilmektedir.[721]

- Bir öncekinden 2 sene sonra Ülgün korsanlarının, bu defa hedef bölgenin belirtilmemiş olduğu bir yerleşimden 20 Dubrovnikliyi esir olarak kaçırdıkları kayıtlara geçmiştir. Rumeli beylerbeyine, İşkodra sancakbeyine, eyaletteki diğer sancakbeylerine ve kadılara, kale ve palanka dizdarlarına, diğer zabitlere ve bölgedeki ahvale vakıf kimselere gönderilen fermanda, esirlerin buldurularak fidyesiz bir şekilde serbest bırakılmaları, olayın sorumlularının ve kefillerinin tespit edilerek gereken cezaların ve tazminatların kadı marifetiyle icra edilmesi, ayrıca söz konusu kefillerin ise bir daha buna benzer olayların tekrarlanmaması için teminat verme zorunlulukları salık verilmiştir.[722]
- H. 1094 / m. 1683 yılında meydana gelen bir olayda ise İşkodra sancağına tâbi Mahine köyünden Radula oğlu Knez İstoyko, Bot lakaplı Yuvan, İspaniş lakaplı Yuvan, Kuman lakaplı Nikola, Yuvan Razan ve Marko Yarola adlı zımmiler, denizden (muhtemelen Konavle'de) karaya çıkarak üç Dubrovnikliyi kaçırmışlar, onları tartaklayarak zorla paralarını gasp etmişler ve fidye karşılığında serbest bırakmışlardır. İşkodra sancakbeyine gönderilen fermanda, mahkeme yoluyla bunlara verilen fidye miktarının tespit edilmesi ve bahis konusu paranın eksiksiz olarak iade ettirilmesi emredilmektedir. Ayrıca Dubrovniklilerin haracgüzârlık konumu ve dolayısıyla onların esir edilemeyeceği hükümleri belirtilmekte, bu konuda gereken tembihlerin yapılması ve hâlâ itaatsizlik göstererek bu gibi gayri meşru faaliyetlerde bulunanların ise Divan'a rapor edilmesi bildirilmektedir.[723] Ancak bir sonraki fermanda, aradan bir seneden fazla zaman geçmesine ve suçları ile cezalarının sabit olmasına rağmen, Mahine köyünden zanlıların adalete teslim edilmediği konusunda sancakbeyi uyarılmakta ve adaletin bir an evvel yerine getirilmesi emredilmektedir.[724]

Aynı fermanın metni içerisinde bir başka vukuattan daha bahsedilmektedir. Belgede, Ülgün korsanlarının bir Dubrovnik gemisine taarruz ettikleri, gemideki birkaç kişiyi katlettikleri, gemide bulunan ne varsa

721 BOA., *A.DVNS.HADR.d 02*, s. 48 (Evâsıt-ı Receb 1076 / 16-25 Ocak 1666).
722 DA., *7/2.1*, sv. 29, br. 1219 (Evâhir-i Zi'l-kaʿde 1078 / 3-12 Mayıs 1668).
723 DA., *7/2.1*, sv. 32, br. 1307 (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1094 / 18-27 Mayıs 1683) ve BOA., *A.DVNS.HADR.d 02*, s. 90 (belge no: 109) (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1094 / 16-25 Haziran 1683).
724 DA., *7/2.1*, sv. 32, br. 1312 (Evâhir-i Rebiʿü'l-âhir 1095 / 6-15 Nisan 1684).

yağmaladıkları kayıtlıdır. Fermanın muhatabının bu olaylarla ilgili araştırma ve teftiş yapması, resmîleşen neticelerin ise Divan'a rapor olarak göndermesi emredilmektedir. Bu rapora göre Divan'da bir hüküm verilecek ve İşkodra'daki yetkililerin ne yapmaları gerektiği fermanla bildirilecektir.[725]

- Bir sonraki sene gönderilen ferman ise, başkentten gönderilen emirlerin söz konusu olayları sonlandırmada ne kadar etkisiz kaldığı, aksine II. Viyana Kuşatması'nda yaşanan büyük bozgunun etkisiyle yaşanan itibar ve otorite kaybı dolayısıyla ortaya çıkan asayiş bozukluklarının ne dereceye ulaştığını göstermesi bakımından da örnek teşkil etmektedir. İşkodra sancağı mutasarrıfı Süleyman Bey'e ve sancağın kadısına gönderilen fermanda, Ülgün kalesinin levendlerinin Dubrovniklilere saldırılarında ve esir edilerek kaçırılan kişi sayısında ciddi bir artış olduğu görülmektedir. Belgeye göre levendler bir saldırıda 19, bir başka saldırıda ise 22 Dubrovnikliyi, içinde bulundukları gemilerin "*harbî kefere*"lere ait oldukları bahanesiyle taarruz etmeleri sonucunda esarete sürüklemişlerdir. Korsanlar gemilerde mevcut olan tüm para, mal ve erzakları da teknelerle birlikte gasp etmişlerdir. Fermanda, teknelerin, esirlerin, ganimetlerin bıraktırılması ve bu gibi bir olayın bir daha tekrarlanmaması emredilmektedir.[726] Ancak bir buçuk sene kadar sonra aynı muhataplara gönderilen bir başka fermanda, önceki emrin henüz yerine getiril(e)mediği, dolayısıyla ne esirlerin salıverildiği ne de gasp edilenlerin iade edildiği anlaşılmaktadır. Fermanda, önceki emirler tekrarlanmakta ve Ülgün levendleri tarafından Dubrovniklilere yeniden bir saldırı meydana gelirse korsan teknelerinin ibret amacıyla yaktırılması buyrulmaktadır.[727]

XVII. yüzyılda Batı Balkan sahil limanları merkezli yani Arnavutluk, Karadağ, Hersek ve diğer Osmanlı uyruklu Dalmaçya ve Yunanistan kıyılarının korsanları tarafından meydana gelmiş olan saldırılarla ilgili şikayetler, 1687'den sonra kesilmekte ve 1713 yılına kadar bir daha herhangi bir kayda rastlanmamaktadır. Bunun sebebi olarak, söz konusu korsanların İstanbul'dan gelen emirleri artık dikkate almaya başlayarak

---

725 *Aynı belge*.

726 BOA., *A.DVNS.HADR.d 02*, s. 92 (belge no: 118) (Evâhir-i Receb 1096 / 23 Haziran – 2 Temmuz 1685).

727 DA., *7/2.1*, sv. 32, br. 1324 ve BOA., *A.DVNS.HADR.d 02*, s. 97 (belge no: 138) (Evâhir-i Rebiʿü'l-evvel 1097 / 15-24 Şubat 1686).

Dubrovniklilere taarruzlarını kestikleri anlamı çıkarılmamalıdır. Aksine Dubrovnikliler, meydana gelen olayların Osmanlı başkentinden gönderilen fermanlarla nihayete erdirilebileceğine dair olan inançlarını yitirmişler ve bir daha tekrar bu konuda çok uzun zaman herhangi bir arzda bulunmamışlardır. Ancak en önemlisi, bu tarihten itibaren Avusturya ile savaşların Osmanlıların aleyhinde cereyan etmesi dolayısıyla Dubrovnik ile fiilî olarak sınır temasının yitirilmiş olması sebebiyle Dubrovnik Cumhuriyeti bu tarihten itibaren padişaha haraçlarını göndermemiş ve haraçları ile tâbiiyetlerini Avusturya Habsburglarına sunmuşlardır. İlişkilerdeki bu inkıta 14 yıl kadar sürmüş ve savaşların belli bir oranda Osmanlı lehine döndüğü ve Dubrovnik sınırına tekrar yaslanıldığı 1691'de yeniden irtibatlar kurulmuştur.

XVIII. yüzyılda bölgedeki Osmanlı korsanlarının Dubrovniklilere saldırılarının ve kaçırılanların esarete sürüklenmesinin bir türlü önlenemediği, aksine artarak devam ettiği meydana gelen olaylardan anlaşılmaktadır.[728] Bu olaylar içerisinde Avlonya üssünün levendleri tarafından Dubrovnik topraklarına yapılmış olan saldırıların, muhtemelen şehrin sancak yapılanmasında merkez olması dolayısıyla denetimin diğer Batı Balkan limanlarına kıyasla nispeten daha sıkı olmasından ileri gelen sebeplerle olsa gerek, öteki levendlerin vukuatlarının yekûnu yanında oldukça düşük kaldığı görülmektedir. Doğrudan veya genel olarak yayınlanarak Avlonya sancakbeyi ile kadısına gönderilen fermanlar daha ziyade sultanın Dubrovniklilerin esir edilemezlikleri ve mevcut esirlerin ise teslimini konu almaktadırlar. Buna karşın bilhassa Ülgün'de sancakbeyi düzeyinde bir idarecinin bulunmayışından ötürü levendler daha rahat ve denetimsiz olarak, dolayısıyla da kanunlara fazla aldırış etmeden faaliyetlerini hukukî sınırların dışına rahatlıkla çıkarabilmişlerdir. Durum böyle olunca Sultan I. Mahmud 1741 yılında bir fermanla, bilhassa Ülgün levendlerini dizginleyebilmek amacıyla İşkodra sancakbeyinin ikametini Ülgün'e taşımasını emretmiş ve beyin bizzat kendisinin levendlerin kefili ve garantörü olacağını, meydana gelecek olaylardan sorumlu olacağını beyan etmiştir. İşkodra sancakbeyi her ne kadar levendlerin faaliyetlerini düzenlemeyi ve onların Dubrovnikliler özelinde yasa dışı eylemlerini önlemeyi başarabilmişse de onun 1749'da vefatının ardından sorunlar tekrar eski seviyesine dönmüştür.[729]

---

728 Örneğin bkz. DA., *7/2.1*, sv. 35, br. 1393 (h. 1125 / m. 1713); sv. 36, br. 1402 (h. 1127 / m. 1715), 1410 (h. 1130 / m. 1718); sv. 37, br. 1444 (h. 1138 / m. 1726); ayrıca bkz. Miović, *Spisima I*, s. 332, 333, 334, 339.

729 Miović-Perić, "Ulcinjani i Dubrovačka Republika u prvoj polovici XVIII stoljeća", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 30 (1992), s. 99-103; aynı yazar, *Spisima I*, s. 125.

3.3. 1667 Büyük Dubrovnik Depremi

6 Nisan 1667 Çarşamba günü sabahı Dubrovnik, saat 8'den sonra meydana gelen büyük bir felaketle güne başlamıştır. Sadece birkaç saniye sürmüş olduğu söylenen çok şiddetli bir deprem şehri tamamen yerle bir etmiş, yer yer çıkan yangınlar rüzgar sebebiyle büyük tehdit arz eder derecede yayılmıştır. Adriyatik açıklarından top atışına benzer bir gürültü işitilmiş, ardından kıyı suları çekilerek limanda demirli gemilerin deniz zeminindeki kayalara çakılmalarına sebep olmuştu. Şehir surları ise adeta yıkılacakmış gibi ileri geri sallanmış, sonra tekrar yerlerine oturmuşlardı. Şehirde tam bir yıkım sahnesi yaşanmaktaydı: Rektörlük Sarayı ve Sponza Sarayı ile birlikte birkaç askerî yapının dışında tüm binalar yıkılmışlardı. Yıkıntıların altında kalmış insanların inlemeleri, hayatta kalanların feryatları ve yangın sebebiyle yanmış cesetlerin ağır kokuları yüzünden şehir cehennemi yaşamaktaydı. Hiç hesapta olmadan gelen bu beklenmeyen afetin şok etkisinin kapladığı şehir, arkasında bir de sosyal ve siyasî yıkımı gizlemekteydi. Cumhuriyet'in geleneksel soylu liderleri ya ölmüş ya sakat kalmışlar veyahut da kayıp idiler. Bazıları ise bu dehşetli sahneyi terk ederek kaçmışlardı. Yıkımın etkisiyle çökmüş olan moraller neticesinde halkta şehrin tekrar yaşanabilir hale getirilebilmesine dair ümit kalmamıştı. Canlarını kaçarak kurtarabilenler ise artçı sarsıntıları tekrar tekrar hissetmekteydiler. Öte taraftan siyasî ve askerî otoritenin ortadan yok olduğu şehirde başıboşluk ve anarşinin hükmü sürmeye başlamıştı. Dubrovnik'in dillere destan zenginliğinden pay kapma telaşına düşen çapulcular, her türlü ahlakî erdemi ve yasaları ellerinin tersiyle bir kenara iterek fırsatlardan ganimet elde etmek peşine düşmüşlerdi. Göçük altında kalan zenginleri maddi menfaat sözü almadan kurtarmayanlardan adi yağmacılara, yaralıları umursamadan sadece ölülerin mal varlıklarıyla ilgilenenlere, şehrin dışındaki varoşlardan hücuma geçmiş fukara halka ve ticaret kervanlarıyla şehre ulaşan Vlahlara kadar tam bir kaos atmosferi ortama hâkim olmuştu. İlerleyen günlerde, yıkılmış olan evlerin inşaat malzemesi kıymeti olan kısımları bile yerel çiftçiler tarafından yağmalanmışlardı. Hizmetkarlar da bu yağmanın bir parçasıydı, elbette değerli eşyaların nerede saklandıklarını bilmekteydiler ve aileleri ile yakınlarını toplayıp getirerek beraberce talana girişmişlerdi. Konavle'den bazı kimseler cesetleri defnetmeye yardım amacıyla gelmişler, fakat değerli eşyaları görünce onlar da yağmacı kesilmişlerdi. Bir hizmetçi kız ise saf bir açgözlülükle ölen efendisinin mücevherlerini çalmış ve adeta zengin bir bayanmış gibi hepsini takarak ortalıkta gezerken yakalanmıştı. "*Yağmacıların*

yaralılara olan davranışları da şoke ediciydi", diye eklemektedir Fravido Andrijaseviç. Felaketin görgü tanıkları, yaşananları özetle bu şekilde anlatmaktaydılar.[730]

1666'da İstanbul'a Flemenk konsolosu olarak atanan Joris Croock ve İzmir'e görevinin başına giden Van Dam de Harden isimli bir Fransız, Dubrovnik'in bu kara gününü yaşayanlar arasındaydılar ki, bunlardan Harden daha sonra söz konusu gelişmeleri kayda geçirecekti. Bu adı geçenler aynı zamanda Dubrovnik'in Doğu-Batı arasındaki diplomatik bir köprü ve bekleme salonu niteliği doğrultusunda, afet anında şehirde bulunan ve felakete doğrudan maruz kalan diplomatlardan ikisiydiler. Croock, maiyeti ile birlikte yıkıntılar arasında can vermiş, İstanbul'a götürmekle görevli olduğu hediyeler ve hazinelerse yağmalanmıştı. Söz konusu hediyeler ve hazine; ince ve kaliteli kumaşlar, elbiseler, gümüş eşyalar ve 100.000 parça altın idi. Harden bunlardan bir kısmını enkazın altından çıkarmayı başarmış, çalınanlardan bazılarını ise daha sonra Cavtat'ta bulmayı ve toparlayabilmeyi becermişti.[731]

O devrin hayatta kalanlarının önde gelenleri tahminî olarak 14.000 kişi civarında bir kayıptan ve soylular ile halktan çoğunun öldüğünden bahsetmektedirler. İstanbul'daki büyükelçilerine Osmanlı hükümetine bildirilmesini talimat verdikleri rapora göre halkın üçte birinden azının sağ kaldığı arz edilmiş, Fransa kralı XIV. Louis'e yazılan yardım talebinde de aynısı söylenmişti. Yabancılara göre, mesela Harden, şehrin içindeki 5.000 kişiden sadece 500'ünün kurtulduğunu, Venedik genel amirali Cornaro ise "*Dubrovniklilerin kayıplarını azmış gibi göstermeye çalışmalarına rağmen 4.000'den az söyleyemediklerini*" hükümetine bildirmiştir.[732] Miović ise, karşılaştırmalı bilgilere dayanarak can kayıplarının 2.000 ila 4.000 kişi arasında olması gerektiği kanaatindedir.[733]

Tüm bu yaşananların yanı sıra Andrijaseviç, kurtulmayı başaranlar ile acil durumda vazife alan diğer soyluların da umumi beceri ve dürüstlük cihetinden çok düşük profil çizdiklerinden bahsetmektedir. Buna karşılık, sadece birkaç tane soylunun devlet kuruluşlarına arka çıkmaya cesaret bulabilmeleri ile büyük zorluklarla düzen tekrar elde edilebilmişti ki, bu sırada Dubrovnik dış tehlikelere son derece açıktı. Dubrovnik'in

730 Ayrıntılı betimlemeler ve bilgiler için bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 319-326.

731 *Aynı yerler*.

732 Harris, *a.g.e.*, s. 327-329.

733 Miović, pek çok farklı sayılar veren kaynaklar içerisinde güvenilir olanların beyanlarından yaklaşık 6.000 kişilik şehir mevcudunun 1/3'ü ila 2/3'ü arasında değişen ölüm oranlarından bahsederek tahmin yürütmektedir. Bkz. *Diplomacija*, s. 141. Frank W. Carter ise hayatını kaybedenlerin sayısını 5.000 olarak vermektedir. Bkz. "The Political Geography", s. 92; aynı yazar, "The Commerce of the Dubrovnik Republic, 1500-1700", *The Economic History Review*, New Series, Vol. 24, No. 3 (Ağustos 1971), s. 373.

surlarının açılıp kapandığının gözlemciler tarafından ifade edilmesine rağmen surlar yıkılmamıştı ve sapasağlam yerlerinde durmaktaydılar. Ayrıca diğer tahkimatlar da tahrip olmamıştı. Bu bilgiler, Cumhuriyet'in geleceği açısından kritik önem taşımaktaydı. Birincisi, surların sağlam kalmasıyla Dubrovnik temsilcileri Osmanlı'yı, Dubrovnik'in Venedik eline düşmeyeceği ve bu sebeple de tedbir amacıyla askerî kuvvet gönderilerek koruma altına alınmalarının lüzum etmediğine, ikinci olarak da Revelin surlarında, hayatta kalan soyluların toplanarak idare maslahatını yeniden temin edeceklerine ikna edebileceklerdi. Sonuçta Dubrovnikliler, felaketin bilançosunun tüm ağırlığına rağmen bütün bu zor sınavları geçtiler. Sorumluluk sahibi Dubrovnikliler hemen geçici bir olağanüstü hükümet kurdular. Haziran ayına gelindiğinde devletin tüm fonksiyonları tekrar işlemekteydi. Yeni kurulan idarenin acil olarak alması gereken tedbirler arasında, asayişin ve emniyetin yeniden sağlanması en başta gelen sorunlardandı. Bunun yanı sıra diğer önemli bir mevzu ise, Osmanlı haracının da muhafaza edildiği Dubrovnik devlet hazinesinin taşınması meselesiydi. Pek çok çevre tehdidin iştahını kabartan ve ciddi bir tehlike arz eden bu konu, normal şartlarda hazinenin bodrum katındaki özel bölümünde muhafaza edildiği ve depremde hasar görmüş Dubrovnik'in merkez katedrali olan Meryem Ana Kilisesi restorasyondan çıkıncaya kadar hazinenin geçici olarak Lovrijenac kalesine aktarılmasıyla çözüme kavuşturulmuştu. Öte taraftan Cumhuriyet'in devamının sağlanması açısından ihtiyaç duyulan finansın sağlanması noktasında da bazı iktisadî kararların alınması gerekmiş, çeşitli vergiler ya arttırılmış ya da yenileri ihdas edilmişti.[734]

17 Nisan'da Venedik Genel Amirali Cornaro gemisiyle Şipan'da Sudurad limanına yanaşmış ve Dubrovnik soylu sınıfından iki kişi de onun yanına giderek gemide ona, Osmanlıları teyakkuza geçirme korkularına binaen Dubrovnik'ten uzak durmasının gereğini hatırlatmışlardı. Ancak Venedik'in kendi kasıtlarından da endişeliydiler. Amiralin asıl maksadı, Kotor'a giderek hasar tespiti yapmak ve Osmanlıların şehri ele geçirme teşebbüslerine dair ihtimalleri azaltmaktı. Ayrıca 2 Mayıs'ta Dubrovnik hakkında, şehrin tamamen ıssız olduğunu, sadece Revelin kalesinde geri kalan Dubrovniklilerin toplandığını, bunların kontrolü tekrar sağlamaya çalıştıklarını ve tamamen bununla meşgul olduklarını devletine rapor etmişti.[735]

734 Miović, *Diplomacija*, s. 141, 169, 175, 211.
735 Harris, *a.g.e.*, s. 329-330.

Amiralin bundan sonraki yaklaşımları, Venedik merkezî anlayışını yansıtır biçimdeydi: Eski kökleşmiş husumetleri gizleyerek yardım elini uzatmaya hazır bir imaj çizmek, perde arkasında ise Dubrovnik'i hâkimiyeti altına almanın yollarını hazırlamak. Depremin hemen sonrasında Venedik soyluları göründüğü kadarıyla, onlarla birleşecek bir şekilde Dubrovnik soylularının lehinde ve yanlarında bulunmuşlardı ki, bu pratikte Dubrovnik'in Venedik'in bir bağlaşığı olması manasına gelmekteydi. Ayrıca Venedik'in Dubrovnik'te destekçi taraftarları da bulunuyordu ki, Bobaljević bunlardan biriydi. Cornaro'nun şehri tekrar ziyaret ettiği zaman gözlemlediğine göre, soyluların zaman geçtikçe yükselen özgüvenleri ve iyimserlikleri, Venedik taraftarlarını da, Venediklileri de şehirde tutmamaya olan kararlılıkları ile birlikte artmaktaydı. Dubrovnik'in Venedik büyükelçisi 1669'da yazdığı bir mektupta, Girit Savaşı'ndan sonra Split'in tekrar açılmasına engel olunmasının tek yolunun, kendisinin de öncül görüşmelerini hususi olarak yürütmüş olduğu şekilde Dubrovnik ve Venedik Cumhuriyetleri'nin arasında bir birliğe karar vermek olduğunu yazmış, ancak bu teklif Dubrovnik olağanüstü idaresi tarafından derhal şiddetle reddedilmişti. Büyükelçi, Adriyatik'in Doğu limanı olarak 1645'ten beri Dubrovnik'in yeniden kazanmış olduğu tekel pozisyonunu bu şekilde devam ettirebileceğini savunmaktaydı. Dubrovnik'in Girit Savaşı sırasında, Split, Draç ve Gabela'nın kapalı kalmasını sağlamaya dair gayretleri, İstanbul'daki Dubrovnik diplomasisinin öncelikli politikaları arasında yer almıştı. Depremden istifade ile Venedik, rakibi Dubrovnik'e karşı kendi limanlarından en az birini hizmete açmayı planlamaktaydı. Belki Split, belki Kotor ve belki de Neretva üzerindeki Osmanlı'nın Gabela iskelesi.[736] Hatta Venedik genel amirali işi bir adım daha ileriye götürmüş ve eğer Neretva nehri üzerindeki limanlar Venedik tüccarlarının kullanımına açılırsa, Kotor'u doğrudan Osmanlılara teslim etmeyi teklif etmişti ki, Kotor ahalisi de kendilerine Dubrovnikliler gibi özel bir statü tanındığı takdirde buna sıcak yaklaşmışlardı. O sıralarda Bosnalı tüccarların temayülleri doğrultusunda Venediklilerle işbirliği halinde olan Bosna beylerbeyi de, görüşmelerde Gabela'nın açılarak onların kullanımına gireceğinden bahisle Dubrovniklilere soğuk terler döktürmüş olsa da, dönemin Hersek sancakbeyi onun bu niyetlerini boşa çıkarmıştı.[737] Bunların yanı sıra Venedik'in elinde ayrıca Dubrovnik'e karşı çok ciddi bir koz belirmişti: Depremden sonraki yıkım dolayısıyla Dubrovnik'in eskisi kadar etkin bir şekilde ticarî faaliyetlerde bulunamayacağı ve Dubrovnik limanının da artık Osmanlı hizmetine yeter bir performansta çalışamayacağı

736 Harris, *a.g.e.*, s. 330.
737 Miović, *Diplomacija*, s. 141.

iddiası. Dubrovnik'in başına gelen belalar Babâli'yi, Serenissima'nın eski rakibinin artık bölgede ticareti yürütemeyeceğine ikna etme imkânı vermekteydi. Bunu Osmanlılara kanıtlamak içinse Venedik, bazı komplolar hazırlamaktan da geri durmamaktaydı. Dubrovnikliler bunun tamamen bilincindeydiler. Mesela, 21 Temmuz'da Dubrovnik yönetimi Sorkoçeviç ile Bobaljeviç'e yazdığı mektupla, Cornaro'nun Venedik senatosuna, Dubrovnik ticaret yolunun güvensizliğini göstermek amacıyla Dubrovnik'e giden Osmanlı kervanlarına haydutların saldırılarda bulunmaları için kışkırtılması izninin sessizce verdirtilmesini teklif ettiğinin öğrenildiğini bildirmişti.[738]

Osmanlıların durumu ise diğer devletlerden daha farklıydı. Dubrovnik'in, resmî tâbiiyeti ve koruması altında bulunduğu Osmanlı İmparatorluğu Girit'te henüz ele geçirilememiş son kale ve yerleşim olan Kandiye için Venedik'le savaşa tutuşmuştu. Veziriazam Köprülü Fazıl Ahmed Paşa fethi tamamlayabilmek ve 22 senedir süren bu uzun savaş dönemini nihayete erdirmek amacıyla ordunun başında adadaydı. Osmanlı başkentinde işler bu dönemde Sadaret Kaymakamı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın kontrolündeydi. Tam da Dubrovnik'in bu en felaketli dönemlerinde bundan daha talihsiz bir zamanlama olamazdı. İleriki yıllarda veziriazamlığı döneminde Avrupalı diplomatların kabusu haline gelecek olan Kara Mustafa Paşa Dubrovniklilere de diş bilemeye başlamış[739] ve bu sebeple Dubrovnik elçileri, himayedarından umduğu faydadan ziyade zarara uğramamak için kendilerini, Cumhuriyet'in haklarını müdafaa durumunda bulmuşlardı. Kara Mustafa Paşa, devlet hazinesine kaynak oluşturmak için akla hayale sığmayacak yöntemlerinden birini Dubrovnikliler üzerinde denemişti. Dubrovnik ahidnâmesinde Cumhuriyet'in resmî statüsünün net olarak ifade edilmemiş olmasından istifade ile Paşa, Dubrovnik ahalisini Osmanlı tebaası saymış ve buna binaen depremde hayatını kaybeden Dubrovnik beylerinin mallarının Osmanlı hesabına müsadere edilmesini gündeme getirmişti. İlgili kanuna göre, vârissiz ölenlerin metrukatı beytülmalcı ve/ya kassam eliyle Osmanlı hazinesine intikal etmeliydi. Buna binaen

738 Harris, *a.g.e.*, s. 332-335.

739 Kara Mustafa Paşa, depremden önce henüz daha sadaret kaymakamı iken Dubrovniklilerle uğraşmaya başlamıştı. Elçiler, adetleri olduğu üzere veziriazam başkentte olmasa dahi ona büyük hediyeler getirip bırakırlardı. Kaymakamlara ise daha mütevazı miktarda hediyeler verilirdi. Ancak Mustafa Paşa temayülleri değiştirmeye çalışmış ve veziriazama verildiği miktarda hediyenin kaymakamlara da verilmeye başlanmasını istemişti. Elçiler ise baş gösteren tehlikenin farkına vararak senatoyu bu konuda ikaz etmişler, fakat sözlerini dinletememişlerdir. İstanbul'da atmosferi koklamış ve gidişatın nabzını tutmuş olan Dubrovnik elçisi senatoya son olarak şöyle bir beyanatta bulunmuştur: "*Siz böyle devam ederseniz çok tehlikeli bir düşman kazanmış ve karşımıza almış oluruz*". Senato ise önceki kararlarından taviz vermemiş ve bu uyarıları dikkate almayarak Kara Mustafa Paşa'ya 2000 taler yerine sadece 300 taler altın göndermiştir. Bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 143.

kendince yaptığı hesaplamayla Paşa, elçilerin önüne 150.000 *taler* borç çıkardı. Dubrovnik'in bu en zor döneminde ortaya attığı bu iddia ile Mustafa Paşa, ne kadar insafsız olabileceğinin de aynı zamanda ön sinyallerini vermekteydi. Bu yetmemiş gibi, tam da bu sıralarda Saraybosna'dan Edirne'ye gelen iki Boşnak tüccarın, Dubrovniklilerle iş birliği yaptıklarını öne sürdükleri haydutlar tarafından 1664 yılında tüm mallarının soyulduğu hakkındaki şikayetleri de Kara Mustafa Paşa'nın elçiler aleyhinde daha da bilenmesine sebep oldu. Her ne kadar Mustafa Paşa, Dubrovnik'in zenginliğinden pay kapma hevesine kapılmışsa da o vakitlerde yeterli siyasî güce sahip olmadığı için Osmanlı ricali tarafından dizginlenebilmiş ve bu arzusundan çabucak vazgeçirilebilmişti.[740]

Dahası askerî varlığı ile Dubrovnik'i dış düşmanlara ve haydutlara karşı savunmak, yağmacılara karşı emniyeti sağlamak beyanıyla Bosna beylerbeyinin harekete geçme teşebbüsü de güven vermekten uzaktı.[741] Her ne kadar Nova, Trebinje, Zubaca ve Kruşevac'lı eşkıyalar, yaşanan afeti nimet bilerek Konavle'de birçok yağmalama faaliyetlerinde bulunmuş,[742] öte yandan Ülgün korsanları da 20 Dubrovnikliyi esarete kaçırmış olsalar[743] da, bilhassa geçmişin kötü hatıraları, Abaza Mehmed Paşa ile Şahin Paşa'nın vukuatları henüz hafızalarda tazeydi. Dolayosoyla büyük bir yıkım geçirmiş ve savunma zafiyetine düşmüş bulunan Dubrovnik yakınlarına, hatta belki içlerine gelecek olan Bosna eyalet birliklerinin mevcudiyeti düşüncesi, güven vermekten çok, bir işgüzarlıkla ilhak edilmelerine dönük kaygıları körüklemeye yaramıştı. Öyle ki, o sırada Bosna beylerbeyliği makamındaki Bosnalı (Teşniyalı) İbrahim Paşa'nın tavrı, Dubrovnik'in başına yeni bir bela açmaya aday olduğunu ve Dubrovniklilerin

740 Miović, *Diplomacija*, s. 141-142, 249; aynı yazar, *Spisima I*, s. 91.

741 Miović, *Spisima II*, s. 113. Depremin ertesi günü Nova'da bulunan komutanlar Dubrovnik'e ulaklar göndererek geçmiş olsun dileklerini sunmuş ve durumlarını sormuşlardı. Ancak geçmişin problem kaynağı olan Nova tarafından gelen bu iyi niyetli gözüken yaklaşımlar dahi Dubrovniklilerin endişelerini uyandırmaktaydı. Dahası, 15 Nisan'da Dubrovnik'in Saraybosna elçisi Guçetiç raporunda, İbrahim Paşa'nın ordusuyla güneye hareket etmek üzere olduğunu ve şaşırtmalı hedef olarak Nova'yı gösterdiğini, ancak bazı haber kaynaklarına göre niyetinin Dubrovnik'e gelerek onlardan para kopartmak olduğunu yazmıştı. Paşa, iki Vlah ulakla yolladığı mektubunda yardım etmek arzusunu ifade etmişti. Ancak Cornaro'nun devletine yazdığı raporda bu ulakların aynı zamanda, şehrin uğradığı zararlar hakkında bilgi sağlayacak casuslar olduklarını bildirmişti. Paşa Saraybosna'yı terk etmeden önce elçi ile görüşmeler yapmış, elçi onun ısrarla ordusuyla gelerek koruma yapması (yani işgal etmesi) tekliflerine sürekli caydıracak cevaplar verecek şekilde konuşmuştu. Bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 334.

742 Lubinje kadısına gönderilen bir fermanda geçtiği üzere söz konusu yerlerin haydutları, Dubrovnik'in bu zor zamanlarından istifade ile Konavle'de yirmiden fazla Dubrovnikliyi öldürmüşler ve 40.000 büyükbaş hayvan kaçırmışlardı. Bkz. DA., *7/2.1*, sv. 29, br. 1220, (Evâhir-i Safer 1079 / 30 Temmuz - 8 Ağustos 1668). Zubacalı Gruyica Vukoviça adındaki Hırvat haydudun liderliğindeki çetenin Konave'deki vukuatları hakkında bkz. br. 1218 (Evâsıt-ı Zi'l-kaʿde 1078 / 23 Nisan - 2 Mayıs 1668).

743 DA., *7/2.1*, sv. 29, br. 1219 (Evâhir Zi'l-kaʿde 1078 / 3-12 Mayıs 1668).

kaygılarının hiç de paranoyakça olmadığını kanıtlamaktaydı. Cumhuriyet'i teyakkuz haline sokan ve yardım bahanesini kesin bir tehdit olarak algılamasına neden olan sebep, İbrahim Paşa'nın bizzat Dubrovnik'i bir Osmanlı sancağı haline getireceği yönündeki tehdidine ilaveten ağzından dökülen cümleydi: "*Bu imansızlar* (Dubrovnikliler) *Sultan'ın şefkatine değil, ancak kılıcına müstahaktırlar*".[744] Dolayısıyla Osmanlıların bazı zamanlarda kişilere göre değişiklik gösteren tavırları, şu noktada Cumhuriyet'in riske giremeyeceği, işgal tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceği derecede büyük bir endişe kaynağı olmuştu.

Tüm bu tecrübelere binaen Dubrovnik yönetimi şunun farkına varmıştı ki, birden çok taraf, içine düşmüş oldukları bu zor koşulları pek çok açıdan kendileri için fırsata çevirmek peşine düşmüşlerdi. Dubrovniklilerin uğramış oldukları bu felaket sebebiyle fazlaca zayıfladıklarını düşünmelerinden dolayı bundan istifade etmeye çalışanlar şu şekilde kategorize edilebilir: Dubrovnik Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne bölgesel birer tehdit unsuru olarak Venedikliler ile Bosna ve Hersek idarecileri, otorite tanımazlıkları ile yerel asayişsizlik kaynağı olarak Venedik sınırından gelen haydutlar ile Osmanlı sınırından eşkıyalar ve pandurlar, İstanbul'da durumdan maddî menfaat sağlamak hevesine kapılan ve bu hususta bazı hesaplar içine girmiş olan Kara Mustafa Paşa ve ayrıca diplomatik yönden İstanbul'da protokol temayüllerinde Dubrovnik'in bu zor şartlarını kendileri için fırsata dönüştürmüş olan yabancı ülke elçileri.[745]

Dubrovnik, bunca tehdit altındayken Batı'dan da herhangi bir destek bekleyemeyeceğini zamanla anlamıştı. Avrupa devletlerine başlarından geçenleri izah ettiği ve yardım için yalvardığı pek çok mektuba karşın kıtada devletler birbirleriyle uğraşmakla meşguldüler. Vatikan ise bir yandan Avrupalı devletlerin meseleleriyle ilgilenmekteyken, diğer yandan da Dubrovnik lehine sadece Venedik'in yularını tutabilmekteydi ki, böylece Roma da pek fazla bir şey yapılmasını sağlayamamıştı.[746]

Diğer yandan Dubrovnik idaresi, kendi üzerinde herhangi bir tehdit unsuru olmayan eski dostları İspanya ile Napoli'den 1668 başlarında şehrin güvenlik güçlerini

---

744 Harris, *a.g.e.*, s. 335. Bosna beylerbeyi Nova'ya geldiğinde, Dubrovnik elçisinin bildirdiği üzere işler iyi yürümemekteydi. Saraybosna tüccarları ile Nova halkı arasındaki bazı Dubrovnik aleyhtarları İbrahim Paşa'nın yanında şikayetçi olmuşlar, Marin Guçetiç bu iddiaları nafile olarak çürütmeye çalışmış ve gayretleri sonucunda hapse atılmıştı. Bkz. *aynı yer*.

745 Miović, *Diplomacija*, s. 151.

746 Harris, *a.g.e.*, s. 336.

organize etmek amacıyla, mevcut kalan iki üç İspanyol'un dışında ayrıca bir uzman talep etti. Bunun üzerine Dubrovnik'in yardımına yüksek rütbeli bir subay gönderilmişti ki, Cumhuriyet bu kişiyi hem savunma bakanı hem de deniz kuvvetleri komutanı olarak görevlendirdi. İspanya'da "*silah valisi*" olarak adlandırılan bu askerî görevli, 1808 yılına kadar gönderilmeye devam edildi.[747]

Dubrovnik Senatosu'nda yapısal bir düzenlemeye gidildi ve yüzyıllar boyunca Cumhuriyet'in en önemli kurumu olan ve zaman içinde Dubrovnik Cumhuriyeti'nin hükümetine dönüşmüş olan Vijeće Umoljenih (Consilium Rogatorum), her ne kadar üye mevcudu o döneme kadar değişkenlik göstermiş olsa da 1667 depreminden sonra üye sayısı 45'te stabile edildi ve bu düzen 1808'de Cumhuriyet'in düşüşüne kadar bu şekilde korundu.[748]

1667'deki Büyük Dubrovnik Depremi, Cumhuriyet'in diplomasi temayüllerinde de zorunlu veya tercih icabı değişikliklere sebep oldu. Bosna beylerbeyine yapılan mutat ziyaretlerin afet sonrasına denk gelen ilki Sekundo Gozze tarafından gerçekleştirilmişti. Beylerbeyinin kethüdasıyla yaptığı görüşmeden sonra huzura alınan elçiye paşanın yönelttiği hali, hatırı ve yolculuğuna dair sorulara Gozze'nin doğrudan cevap vermesi üzerine paşa şaşkınlığını gizleyememiş ve elçiye neden tercümanla gelmediğini sorma gereği hissetmişti. Gozze'nin cevabı ise yaşanan felaketin vurduğu Dubrovnik diplomasisinin de vahametini gözler önüne serer nitelikteydi: "*Türkçeyi bilen hemen herkes depremde öldü. Hayatta sadece üç tercüman kalabildi. Onlardan biri İstanbul'da, ikincisi haraç elçileriyle yoldadır. Üçüncüsüne ise Dubrovnik'te ihtiyaç duyulmaktadır*".[749] Deprem sebebiyle mahvolan stoklar dolayısıyla iaşe ve zahire tedariki hayatî derecede önem arz etmekte olduğundan Dubrovnik elçisi, ihtiyaç duydukları gıda ürünlerini ihraç edebilmek için, kasaplık hakkına dair ve Hersek'ten serbest geçiş için gereken izinleri almıştı. İhtiyacı hissedilen miktarda ürün temin etmek ve toplamak o kadar büyük bir sorun haline gelmişti ki, Dubrovnikliler canlı hayvan, et, yağ ve bal gibi gereksinimlerini tedarik edebilmek amacıyla Sırbistan-Macaristan sınırındaki Sriyem (Srijem) ve Başka (Bačka)'ya kadar gitmek zorunda kalmışlardı. Yine de ellerindeki

747 Svjetlan Berković, "Foreign Policy of the Dubrovnik Republic (Example of International Cooperation and Diplomatic Skill)", *Politička Misao*, god. 46, Sayı 4, Zagreb 2009, s. 214; Miović, *Diplomacija*, s. 187.

748 Berković, "Foreign Policy", s. 207.

749 Miović, *Spisima II*, s. 39-40.

buyruldularda dağ ve geçit harçlarından muaf olmalarına rağmen askerler onlardan bazı resmleri tahsil etmeye kalkışmışlardı.[750]

Dubrovnik diplomasisindeki değişim tercümanlarla da sınırlı kalmamıştı. Dubrovnik aristokrat kesiminin önemli bir bölümünün depremde hayatını yitirmesi veya kaybolması dolayısıyla 1668'de ilk defa 19 yaşında bir haraç elçisi payitahta gönderilmek zorunda kalınmıştı ki, normal şartlarda elçi seçimlerinde baz alınan en alt yaş sınırı XVIII. yüzyılın ortalarına kadar 25 yaşın aşağısına inmemişti. Ondan önceki sene sultanın huzuruna çıkan Dubrovnik haraç elçisi Jaketta Palmotta ise, Dubrovnik teşrifat kitaplarında kayıtlı bulunan standart hitap metninin dışına çıkmış ve depremi IV. Mehmed'e haber vererek genel olarak tahribatın boyutunu tebliğ etmişti. Sonraki senelerde gelen elçiler de bu konuya mutlaka temas etmişler, can kayıplarını, şehrin uğradığı yıkımı ve durumlarını ayrıntılı bir şekilde beyan ederek padişaha alışılmışın dışında olarak fazladan konuşmalarda bulunmuşlardır.[751] Palmotta'nın, sultanın Bulgaristan'da Zağara'daki otağında huzura kabulü ve hitabı ise ayrıca önem taşımaktadır. Kendisi, 1665 senesinde de haraç elçisiydi ve bir yılı aşmış olan görevinden Dubrovnik'e dönerken Foça'da depremin haberi ona ulaşmıştı. Eşi ile birlikte dört çocuğunu da depreme kurban vermişti. Lakin hem geçmiş elçilik tecrübelerinden ötürü (1657 yılında da haraç elçisiydi) hem de Dubrovnik aristokrasisinden geriye fazla kimse kalmamış olmasından dolayı olsa gerek, Dubrovnik'e varışından 2 ay sonra üçüncü defa olarak tekrar haraç elçiliği görevine çıkmak zorunda kalacaktı. Ona eşlik edecek diğer elçi ise Nikolica Bona idi. Bona, depremden sonra kurulan olağanüstü hâl idaresinde yer alan 12 üyeden biriydi. Haraç elçileri 1667 Eylülü'nün başlarında yola koyulup Ekim ayında Edirne'ye vardılar. Kara Mustafa Paşa'nın talep ettiği 2000 taler yerine standart olan 300 taler hediyeyi ona teslim edenler de Bona ile Palmotta olmuşlardı. Bu sebepten dolayı huzurunda Paşa onlara oturma izni vermedi ve onları ayakta bekletti. Palmotta, Cumhuriyet'e yazdığı raporunda Mustafa Paşa'nın huzuruna çıkışlarını ve sonrası gelişmeleri şöyle kaydetmiştir: "*Huzura çıktığımızda ortam çok ihtişamlıydı. Mustafa Paşa bize çok ters bakmaktaydı. Adamın bakışı hem korkutucu hem de çok ciddiyetliydi. Etna'ya çok benzemekteydi, nitekim Etna da gözlerinden ateşler saçmaktaydı.*[*]

---

750 Miović, *Spisima II*, s. 79.

751 Miović, *Diplomacija*, s. 25, 74.

* Palmotta, paşanın huzurunda yaşamış olduğu tecrübeleri kaleme almasından az evvel Mart 1669'da Etna yanardağının tarihteki en büyük patlaması gerçekleşmişti. Dubrovnik elçisinin bu tabiat olayı ile Kara Mustafa Paşa'nın bakışları arasında benzerlik kurması bundan ileri gelmiş olmalıdır. Bkz. Yılmaz, *a.g.e.*, s. 147.

Cehennemden bir zebaniye benziyordu. Çünkü onun kara Mısırlı gibi çehresi, sinirlenince çok daha ürpertici ve kara olurdu. Ve onun yüzü şekilsizliğiyle çevresinde bulunanları da çok korkutmaktaydı… Bize haracı neden geç getirdiğimizi sordu, daha sonra da Dubrovnik depreminde ölenlerin miraslarından hak iddia ettiği 150.000 talerin nerede olduğunu, sonra da bizi hapse atmakla tehdit etti".[752]

Elçiler birkaç gün sonra padişahı, Edirne çevrelerindeki avlanma yerlerinden biri olan Eski Zağara (Bulgaristan sınırında) taraflarında buldular. Bona ile Palmotta, Senato'nun elçilere hazırlamış olduğu, sultanın huzurunda haracı nasıl teslim edecekleri ve ne şekilde konuşacaklarına dair talimatlara hazırlanmışlar, tercümanlar da sultanın huzura kabul gününden önce bu konuşma kılavuzunu ayrıntılı olarak planlanmışlardı. Onların söyleyeceği her kelime ve ifade doğrudan sultanı etkileyecek şekilde olmalıydı, öyle de oldu. Palmotta'nın padişaha yazdığı metin o zamana kadarki Dubrovnik tarihinde, bir Osmanlı sultanı için yazılmış en iyi konuşma metni kabul edilir. Bu başarısı ise onun evvelki elçilik tecrübelerine ve edebiyat kabiliyetine atfedilir. Hitabetin kudreti ve etkileyiciliğinde başarıyı getiren bir diğer faktörün ise, IV. Mehmed'in Hırvatçayı ana dili gibi bilip anlaması sayesinde o sırada elçinin otağda gözyaşları içinde söylediklerinin çok daha etkili olmasına yol açtığına kanaat getirilmiştir.[753]

---

752 Miović, *Diplomacija*, s. 144.

753 "*Mehabetli, saadetli, sevecen, yüce gönüllü, sevgili, merhametli, avcı çarım,*
Size ve adınıza dünyanın dört bir yanında krallar ve halklar boyun eğmektedirler. Sizin en sadık olan biz kullarınız, merhametli ve saadetli Orhan çarımızdan beri son 400 yıl boyunca sizin gönüllü haracgüzârınızız. Başımızdaki bütün kötülüklere rağmen aramızdakilerden haracımızı zar zor toplayarak huzurunuza getirdik. Çünkü sadakatimiz konusunda hiçbir şüphe uyandırmak istemeyiz. Biz de ağlayarak sizin yüceliğinize ve yüce imparatorluğunuzun kapılarına sığınmaktayız. Yüce Tanrı size her nasıl himmet ettiyse, biz de sizden aynı şekilde inayetlerinizi beklemekteyiz ki, bu yüceliğinize çok yakışacaktır. Ve bizler, siz yüce çarımızın merhameti ve yardımı olmadan yaşayamayız. Biliniz ki, dünyadaki tüm düşmanlarımız ve krallar şehrimiz üzerine yığılmaya başlasalar, biz sizden başka bir koruyucu bilmeyiz. Biz hep yüce çarımıza başvurur, müracaat ederiz. Ve biliriz ki, yüce çarımız dünyada bütün altın ve hazineler karşılığında Dubrovnik'in bir teline gelecek zarara dahi müsaade etmez. Tabiatın gücü sebebiyle bu sefer bir değil, sanki bir milyon düşman üstümüze çökmüş gibi hissetmekteyiz. Sizin yüce hükmünüz altındaki şehrimiz bir deprem tarafından yok edildi. Biz ise düşebileceğimiz en fena durumlara düştük. Şimdi yüce tahtınıza hem sarılmakta, hem de öpmekteyiz. Saadetli, muhabbetli yüce ayaklarınızı öperek her şeyi yapabilen yüce ellerinizden merhamet ve yardım talep etmekteyiz. Çünkü sizin ellerinize ancak yüce Tanrı tarafından şehirleri yeniden kurmak yahut da yok etmek, bütün mutsuz ve ağlayanları saadete eriştirme kudreti verilmiştir. İnanırız ki, yüce imparatorluğun ve sizin yüceliğinizin şöhreti, en sadakatli haracgüzârınızı merhametle dolduracaktır. Ve bu en sadakatli haracgüzârınız, sizin dedelerinizin, büyük dedelerinizin ve sizin yazdığınız yüce ahidnâmede de kayıtlıdır. Ve siz bizi savunmak için, her şeyi yapmaya kâdir olan kılıcınızla and ettiniz. Biz en güzel ve merhametli şekilde yüce dedelerinizin ve atalarınızın ve sizin yüce yeminlerinize bağlı olarak niyaz etmekteyiz ki, sizin yüce yardımınızla bize yardım ederek bizi nasiplendiriniz. Ve bizi sizin yüce merhametinizin kanatları altına alınız. Bu sayede şehrimiz tekrar küllerinden doğsun ve asırlar önce gösterdiğimiz sadakat ve haracgüzârlığımız devam edebilsin. Her ne kadar sizin imparatorluğunuz bu merhametinizle hem semaya, hem dünyaya iyilik etmiş ve hayırda bulunmuş gibi gözükse de, biz halkımızla bunun altında kalmayacağız. Yüce Tanrıya sizin sağlığınız, sıhhatiniz, imparatorluğun

Bu konuşma tercüman Andrija Andriasci tarafından Türkçeye çevrilmiş ve huzurda tüm hazır bulunanlar etkisi altında kalmıştır. Fazlasıyla etkilenmiş ve duygulanmış olan sultan[754] protokolü bir kenara bırakmış[755] ve yüksek sesle Kara Mustafa Paşa'ya emretmiştir ki; "*Gidip sor bakalım hele elçilere, başka bir arzuları var mıymış?*". Elçiler de bunun üzerine doğrudan sultana hitaben demişlerdir ki: "*Böyle yüce bir hükümdar, Tanrı tarafından çok özel bir anlama kabiliyeti ile nasiplendiği için isteklerimizin yarısını söylesek bile kâfidir. O bizi anlar ve yardımlarını esirgemez*". Elçiler huzurdan çıktıkları sırada sultanın Kara Mustafa Paşa'ya emrini de işitmişlerdi: "*Mustafa! Emrimdir ki, tüm niyetlendiğin arzu ve heveslerinden derhal vazgeç! İleride yine aklına bir şeyler gelecek olursa, düşünme bile! Ve bundan böyle Dubrovniklilerin her türlü istek ve taleplerini son derece cana yakın bir şekilde yerine getireceksin!*". Kara Mustafa Paşa bu doğrudan emre mecburen itaat etmek zorunda kaldı. Her ne kadar güçlü bir devlet adamı olsa da Dubrovnik üzerindeki bu hevesi kursağında kaldı. Kendisi için en azından bir 5.000-6.000 çekin almaya çalıştıysa da başarılı olamadı. Dahası, Bosna tüccarları konusunda da hiçbir şey yapamadı. Gerçi Palmotta ile Bona'yı çok kısa bir süre hapiste tutmuştu, fakat emellerine ulaşabilmek için yeterli gelmedi. Bundan sonra elçiler Mustafa Paşa'ya şöyle bir blöfte bulundular: "*Biz bundan sonra senin yaptığın her işi sultandan bileceğiz. Bu sebepten devletimizi tamamen terk edeceğiz ve Venediklilere bırakacağız*". Bu tam anlamıyla bir blöftü, lakin deprem sonrası gelişmelerden dolayı o kadar gerçekçiydi ki, bunu Bosna beylerbeyi de doğrulamıştı: "*Halkın bir kısmı İtalya'ya kaçmış, diğer bir kısmı ise kaçmayı düşünmektedir. Ve bu sebeplerden anlaşıldığı üzere, Dubrovnik çok kolay bir şekilde Osmanlı düşmanlarının eline geçebilir. Bu ihtimal gayet*

---

bekası ve uzun bir ömür bahşetmesi için duacı olacağız ki, sizin yüceliğinize bütün düşman dünyası itaat altında olsunlar ve düşmanların başları boyun eğsinler. Ve bütün bunlar sizin yüce ayaklarınızın altında ezilsinler ve kıyamet gününe kadar öyle kalsınlar...". Bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 146.

754 Palmotta'nın bu konuşmasının padişah üzerindeki tesiri ertesi sene de kendini göstermiştir. 1668 senesinin haraç elçileri olan Antun Resti ile Orsat Sorgo padişahın bulunduğu yere ulaştıklarında, önceki senenin başarılı elçileri Bona ile Palmotta henüz daha görevlerinden dönmemişler ve yeni gelen elçi çiftiyle birlikte Tırnova'da sultanın huzuruna çıkmışlardı. IV. Mehmed'in, hala daha geçen seneki konuşmanın etkisi altında olduğuna dair önemli bir gösterge olan şu kısa, fakat anlamlı diyalog kayda değerdir: padişah, teşrifat kurallarını yine askıya alarak sükûnetini bozmuş ve yüksek sesle "*Aranızda Palmotta ile Bona kimdir?*" diye elçilere doğrudan bir soru yöneltmiştir. Devamında da "*Yine bu sefer de bana söyleyeceğiniz bir şey var mıdır?*" diye sorarak hitabını sürdürmüştür. Elçiler ise bu defa yalnızca "*Biz sadece sizin yüce merhametinize sığınırız*" demişlerdir. Bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 150.

755 IV. Mehmed'in teşrifat ve protokol kuralları ile temayüllerinin dışına çıkmasının bu ne ilk ne de son örneğidir. Bir defasında padişah, Fransa elçisi …'nın hediye olarak getirmiş olduğu piyanoya benzer bir müzik aletinden duyduğu memnuniyet ve hoşnutluğunu gizleyememiş ve bunu belli etmenin de ötesine geçmiştir. Yerinden kalkarak piyanonun başında oturan aleti inşa etmiş olan ustanın yanına oturmuş ve onun makinayı çalıştırmasını istemiştir. Yan yana oturmanın vermiş olduğu yakınlıkla sultanın temasını birkaç kere hissetmiş olan usta bunu daha sonra anılarında ifade etmiştir.

yüksektir". Tehdit o kadar büyük bir etki bırakmıştı ki, neticelerine Palmotta bile çok şaşırmıştır. Kara Mustafa Paşa ve ona yakın rical en küçük bir riske bile girmek istemediler. Artık Dubrovniklilere çok daha sıcak bakmaya ve sempatiyle yaklaşmaya başladılar. Örneğin, Kara Mustafa'nın kurnazlığı ve işgüzarlığı ile tanınan kethüdası dahi elçilere; "*Sizin Dubrovnik'ten kaçmanıza gerek yoktur. Görmüyor musunuz sultan sizi ne kadar çok seviyor. Siz onun merhametine mazhar oldunuz ve onun kanatları altında barış içinde yaşıyorsunuz. Bu sebepten dolayı da dünyanın hiçbir tarafında saadet ve mutluluk aramaya çalışmayın*" ifadelerinde bulunmuştur. Dubrovnik'i terk etme tehdidi, zeki ve marifetli Dubrovnik diplomasisinin Doğu'nun kodlarını çözmeyi başardığının açık bir delili, özgün bir blöfüydü ve zor durumlarda gerektiğinde her daim başarısını göstermekteydi. Böylece Kara Mustafa Paşa ile başlayan mücadelenin ilk raundu atlatılmış ve arz ettiği tehlikenin ilk perdesi de şimdilik kapanmıştı.[756]

Depremin yaralarını sarmak amacıyla Dubrovnik Senatosunun belirlediği tasarruf politikaları doğrultusunda masrafları olabildiğince kısmak için her şey denenecekti. Depremin olduğu senenin Dubrovnik elçileri olan Martolica Kristov Zamagna ile Mato Marinov Menze, senatonun direktiflerine göre haracın geçici olarak azaltılması için Edirne'de birkaç defa padişahın ve paşaların merhametlerini uyandırmaya çalışmışlar, lakin bu talepleri her defasında net bir şekilde reddedilmişti.[757]

Diğer yandan Osmanlı ricaline mutat olarak hazırlanarak verilen diplomatik hediyelerin miktarında ve/ya kimlere verilip verilmeyeceği konularında da kısıtlamalara gidileceği kararı ile tedbir amaçlı yeni politikalardan Dubrovnik'in İstanbul diplomasisi de etkilenmişti. Örneğin hanım sultanlara bizzat bir haraç elçisi vasıtasıyla sunulan hediye verme geleneği terk edilmişti. Ayrıca kariyer basamaklarında vezirliğe ya da veziriazamlığa yükselmesi muhtemel olan ve potansiyel sahibi üst devlet ricalinin sempatisini kazanmak amacıyla verilen hediyeler de kesilmişti. Artık sadece kademesi yükselerek vezir rütbesine hak kazanan veyahut da sadaret mührünün yeni emanetçisine hediye verilecekti. Bunların dışında vezir olsun ya da olmasın, eyalette mevcut Dubrovnik kolonileri dolayısıyla Cumhuriyet için büyük önem taşıyan tüm Rumeli beylerbeylerine periyodik olarak verile gelen 100 altın (150 taler) ve iki adet gümüş tabak

---

756 Miović, *Diplomacija*, s. 146, 148-149.

757 Miović, *Diplomacija*, s. 141. Bu teşebbüsün başarıya ulaşmamasında, elçinin Dubrovnik'e rapor ettiği üzere Edirne'de, "*yıkılmış ve ıssız olan Dubrovnik'in, Osmanlıların gelip ele geçirmeleri için paralarla dolu olarak hazır beklediği*"ne dair spekülasyonların kaynamasından ileri geldiği konusunda tahminde bulunulabilir. Bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 336.

hediyeleri arasından ise tabaklar kaldırılmıştı. Velev ki, haraç elçileri İstanbul'a doğru yol alırlarken Rumeli beylerbeyini Sofya'da makamında bulamadıkları takdirde, dönüş yolunda paşanın görev yerine dönmüş olduğu haberi alındığında farklı bir güzergâh kullanacaklar ve böylece hediyesini Dubrovnik'e geri götüreceklerdi.[758]

Dubrovnikliler bu büyük afetin yaralarını sarmayı, nizamı yeniden sağlamayı, dış tehditlere karşı bu savunmasız zamanları atlatmayı ve şehri yeniden inşa etmeyi başardılar. Şehir küllerinden yeniden doğmuştu, ancak bazı kayıpların telafisi imkânsızdı. Yitirilen binlerce hayatın yanı sıra Dubrovnik şehrinin gotik mimarisi ve her binayı son katlardan birbirine bağlayan kemerler ile köprüler, Rektörlük Sarayı ile Sponza Sarayı gibi örnekler dışında yok olmuştu. Yeni yerleşimin sivil binaları, eskisine nazaran çok daha sade olarak standart düz taş binalar şeklinde temellerinden tekrar yükselmişlerdi. Siyasî ve ticarî kayıplar da son derece önem arz etmekteydi. Draç limanının ticarete kapalı tutulması ve böylece Dubrovnik limanının Batı Balkanların Adriyatik limanları içerisindeki tekel konumunu muhafaza etmek için Girit Savaşı boyunca oldukça gayret göstermiş olan Dubrovnikli diplomatlar her ne kadar resmî kanallardan gereken kararları çıkartabilmeyi becerebilmiş olsalar da fiilî uygulamaların önüne geçmeleri pek de mümkün olmamıştı. Normal şartlarda uluslararası ticarete kapalı tutulması gereken, askerî nitelik arz eden Draç limanı ticarî yönden de faaliyet göstermeye devam etmişti. Depremin ardından gelen diğer acil meseleler ve belki de yılgınlığın da etkisiyle Dubrovnikliler 1669'dan sonra yerel Osmanlı tüccarlarıyla girdikleri liman açma/kapama mücadelesini sürdürmeyi bırakmışlardır. Bu ve önceki fermanlarda dikte edildiği üzere Split'ten Draç'a kadar sadece Dubrovnik limanı ile Dubrovnik ve Ston tuz ocağı çalışabilirdi.[759]

Buna ilaveten Split limanının savaş boyunca kapalı tutulmasından fayda sağlayan Dubrovnikliler, savaşın sona ermesiyle birlikte bir rakiple daha başa çıkmak zorunda kalmışlardı. Dahası, Gabela'daki tuz tekelini devam ettirebilmek noktasında da Venediklilerle yeniden bir mücadele içerisine girmek zorunda kalmaktaydılar ki, tüm bu kozlarla Venedik elçileri Osmanlıları, artık Dubrovniklilerin ticarî kapasitelerini azamî derecede kaybetmiş olduklarını ikna çabalarına girmişlerdi. Deprem sonrasında

758 Miović, *Diplomacija*, s. 49, 56-58.

759 1669 yılında Draç limanının ticarete kapatılmasına dair daha önceden gönderilmiş, ancak dikkate alınmamış olduğu belirtilen fermanın gereklerinin yerine getirilmesinin Elbasan sancakbeyine, Draç ve Elbasan kadılarına ve Draç kalesinin dizdarına emredildiği ferman için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 29, br. 1228 (Evâil-i Rebiʿü'l-âhir 1080 / 29 Ağustos - 7 Eylül 1669). Ayrıca bkz. Miović, *Spisima I*, s. 101; aynı yazar, *Diplomacija*, s. 91.

Cumhuriyet'in topraklarına odaklanan haydut saldırıları ise cabasıydı. Bir diğer büyük problem ise deprem sonrası yıkımın ağır koşullarının beraberinde getirdiği veba salgını idi. Bilhassa etrafta işleri için koşuşturan hizmetçiler vasıtasıyla hastalık yayılmıştı.[760]

3.4. "*Züccaciye Dükkanına Giren Fil*":* Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Osmanlı-Dubrovnik İlişkilerinde Büyük Kriz

Girit Savaşı'nın son iki senesi Dubrovnik için oldukça zor şartlarda geçmişti. Bir yandan depremin sebep olduğu büyük yıkımın olumsuz etkileri sürerken, diğer yandan elçilerin ve Senato'nun Osmanlı ile ikili ilişkiler tarihinde karşılaşabilecekleri belki de idare edilip geçinilmesi en zor devlet adamına çatmışlardı: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa.

Dubrovnik'in bu yüzyılda Osmanlılarla yaşadıkları problemler genel olarak imparatorluğun iç dinamikleri arasındaki çatışmalardan, malî sorunlara çözüm arayışlarından ve bu faktörlerin tetiklediği üzere bir takım devlet ricalinin ahlakî normlardan sapmış olmalarından kaynaklanmıştı. İmparatorluk kendi iç ve dış gaileleri ile uğraşmaktaydı ve Dubrovnik onların arasında sıkışıp kalmıştı. Hem Kara Mustafa Paşa'nın yersiz talepleri hem de buna katkıda bulunan güvenlik mütalaaları, imparatorluğun yeniden geçen yüzyıldaki ihtişamına ulaşması ve hatta belki de yeni bir "*Yükselme Devri*"ne geçebilmesi amacıyla kurgulanan bir dizi düzenlemeden kaynaklanmaktaydı. Kafasındaki maksatları hayata geçirebilmek için Mustafa Paşa, Köprülülerden itibaren tekrar sağlanabilmiş olan merkezî otorite ile askerî başarıları finansal kaynaklarla ve diplomatik temayülleri Osmanlı lehine değiştirip geliştirerek beslemek ve devam ettirmek niyetindeydi. İlk bakışta Paşa'nın yüksek ideallerle benimsediği anlaşılan bu hedeflere ulaşmak gayesiyle giriştiği teşebbüslerin usul ve metotlarının meşruiyeti ise onun tarafından dikkate alınacak gibi gözükmemekteydi.

Kara Mustafa Paşa'nın Dubrovniklilerle olan meselesi ve onları gözüne kestirmesi, Paşa'nın daha henüz sadaret kaymakamlığına getirildiği ilk seneye kadar geri gitmektedir. Kara Mustafa Paşa kaymakamlığa getirildiğinde Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa'nın veziriazamlığı dönemiydi. Babası Köprülü Mehmed Paşa ile başlayan,

---

760 Miović, *Diplomacija*, s. 226.

* Prof. Dr. Mim Kemal Öke'den şifahen işittiğimiz bu İngiliz atasözü, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın davranış ve tutumlarını betimlemede son derece tanımlayıcı olması münasebetiyle tarafımızdan kendisine yakıştırılmıştır.

tarihçilerin "*Köprülüler Devri*" olarak adlandırdıkları dönemde, imparatorluğun o güne kadar sürüklenmiş olduğu hizipçilik, kaht-ı rical, yozlaşma ve ilgili pek çok iç ve dış gaile, bu ailenin sadaret makamına gelen ilk üyesi olan Mehmed Paşa'nın teşebbüsleriyle düzelmeye yüz tutmuştu. Devlet kademelerinde kemikleşen ahlakî çöküntünün ilacı ancak dürüst ve idealist bir liderin sert önlemleri olabilirdi ki, Mehmed Paşa'nın yaptığı da buydu. Dolayısıyla devletin yeniden eski gücü ve ihtişamına döneceği yönündeki umutları geri getiren Köprülü Mehmed Paşa ve ardından oğlu Fazıl Ahmed Paşa'nın sadaretleri zamanlarında merkezî otorite uzun yıllar sonrasında yeniden sağlanabilmiş, devlet düzeni tekrar kurulmuş, askerî başarılar sağlanmaya başlanmış ve devlet ricali arasında yaygınlaşmış olan yozlaşma azamî derecede durdurulmuştu. Baba-oğul iki Köprülü'nün ardından sadarete getirilen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ise Osmanlı merkezinde esen tüm bu olumlu havanın neticesinde, Sultan IV. Mehmed'in güven duyabileceği ve onun devlet işlerini terk edebileceği bir devlet adamı olduğunu düşünmesi ve ayrıca keskin mizacı sebebiyle iyi gidişatı devam ettirebileceği yönündeki temayüllerden ötürü iş başına getirilmişti.[761]

Kara Mustafa Paşa, Köprülü Mehmed Paşa'nın yakın dostu olup 1639'da Bağdat Seferi'nde hayatını yitirmiş olan Oruç Bey'in oğlu olması münasebetiyle onun tarafından evlatlık edinilmişti. Mehmed Paşa onu kendi çocukları arasında yetiştirmiş ve kızıyla evlendirerek damadı yapmıştı. Dolayısıyla Kara Mustafa Paşa'nın gücünün kökeni öncelikle Köprülü ailesinden gelmekteydi. Fazıl Ahmed Paşa'nın veziriazamlığı döneminde sadaret kaymakamlığı makamına gelmiş ve Ahmed Paşa Girit Savaşı'nı nihayete erdirmek üzere İstanbul'da bulunmadığı yıllarda Osmanlı merkezinin işlerini üzerine alarak gücünü arttırmış, yerini sağlama almıştı. Aynı zamanda devlet işlerindeki meziyetlerini de sergileme imkânı bulan Mustafa Paşa, Fazıl Ahmed Paşa'nın 1676 yılında vefatının ardından sadaret mührünün rakipsiz tek adayı haline gelmişti. Zekâsı, devlet idaresindeki yetkinliği ve kabiliyetli bir devlet adamı olmasına karşın Avrupalı diplomatlara çok zor anlar yaşatarak onlar için tam bir sorun kaynağı haline gelmesi[762] ve

---

761 Uzunçarşılı, *a.g.e.*, IV, s. 420-422.

762 Bu sorunlardan biri, Kara Mustafa Paşa'nın sadaret mührünü almasının hemen ilk senesinde meydana gelmiş, yabancı elçilerin adet olduğu üzere yeni veziriazama tebrik ziyaretleri diplomatik bir krize dönüşmüştü. Kara Mustafa Paşa, teşrifat uygulamalarında değişikliğe giderek tarihte bir nevi "*tabure krizi*" olarak adlandırılabilecek olan hadiseyi başlatmıştı. Kurnaz İngiltere elçisi Sir John Finch, her daim İstanbul'da mevcut İngiliz-Fransız rekabetinin aksine Mustafa Paşa'dan kaynaklanacak riskleri göz önünde bulundurarak ve bu defa işi ağırdan alarak önceliği kibirli Fransa elçisi Nointel markisine bırakmıştı. Fransız elçi randevu günü geldiğinde önce avluda 3 saat bekletilmiş, ardından divan çavuşlarının bir aksaklık sebebiyle huzura kabullerinin gecikmesi dolayısıyla oldukça kalabalık bulunan Arz Odası'na alınmıştı. Tüm bu durumlardan son derece

imparatorluğu sürüklediği feci akıbet sebebiyle olumsuz yönleri ön plana çıkarılan Mustafa Paşa, öte taraftan birkaç yabancı dil bilen, sanata meraklı, entelektüel yönü de bulunan bilgili bir devlet adamıydı. Tüm bu iyi niteliklerine eşlik eden bir takım menfî yönleri ise onun tarihe oldukça olumsuz bir isim olarak geçmesine sebep olmuştu.[763]

Devlet hazinesine kaynak sağlamak amacıyla giriştiği işgüzarlıkların haricinde kendi kesesini şişirmek hususundaki hırsı birbiriyle at başı gitmekteydi. Bu konuda belki de en acı tecrübeleri Dubrovnik elçileri yaşamak zorunda kalmışlardı. Dubrovniklilerin Kara Mustafa Paşa ile problemlerinin başlangıcı büyük depremin öncesine dayanmaktaydı. Paşa'nın sadaret kaymakamlığının 1666'da ilk yılına rastladığı üzere İstanbul'a gönderilen Dubrovnik elçileri Martolica Kristov Zamagna ve Mato Marinov Menze, Merzifonlu'nun açgözlülüğüne maruz kalan Dubrovnikli diplomatların ilk çiftiydi. Mustafa Paşa onlardan kendisine, sadaret makamında bulunanlara sundukları gibi 2.000 taler hediye verilmesini istemişti. Hâlbuki Dubrovnik elçileri sadaret kaymakamlığında oturanlara 300 taler hediye getirirlerdi. Elçiler, Mustafa Paşa'dan aldıkları izlenime göre onun hakkında acımasız, kaba ve haşin biri olarak "*karşılarına almakla çok tehlikeli bir düşman kazanmış olacakları*" yönünde Dubrovnik Senatosu'nu uyarmışlar, ancak sözlerini dikkate aldırmayı başaramamışlar, dolayısıyla kaymakamlara daha önceleri verildiği gibi 300 taler verilmesi emrini almışlardı. Dahası yanlarına baştercüman olarak Belgrad'dan Frano Caloier adında sıradan bir tüccar gönderilmişti. Mevzunun devamında elçilerin görevi sarpa sarmış ve Kara Mustafa Paşa tarafından

---

sinirlenmiş olan Fransız elçi oldukça gergin ve sert tavırlarla salona geldiğinde kendisi için hazırlanmış taburenin, veziriazamın oturduğu yerin hizasında değil de zeminde olduğunu görünce tabureyi alıp Mustafa Paşa'nın bulunduğu platforma koymuştu. Teşrifatçılar ise derhal tabureyi alarak tekrar zemine koymuşlar, bu durumu kabullenmeyen elçi ise hışımla tabureyi kaptığı gibi platforma çıkarmış ve vakit kaybetmeden üzerine oturmuştu. Bunun anlamı; elçi veziriazamdan daha alçak seviyede oturmayı ve Paşa'nın ona yukarıdan bakmasını reddetmekteydi. Gelişmelerin devamında yaşanan küçük çaplı bir arbedeyle elçi dışarı çıkarıldı. Anlaşıldığı üzere Kara Mustafa Paşa, imparatorluğun 20 yıldır süren yükselişini, huzurundaki teşrifatta kuracağı diplomatik üstünlükle pekiştirmek niyetindeydi ve bu kararını sonuç alana kadar inatla sürdürecekti. İngiliz elçisi ise hastalık bahanesiyle veziriazamın huzuruna çıkma ve tebriklerini iletme gününü atlatmayı başarmış, sırasını Venedik ve Hollanda elçilerine savmıştı. Onlar ise Fransız elçinin başından geçenlerin etkisiyle veziriazamın huzuruna çıktıklarında alçakta bulunan tabureye oturmakta herhangi bir itiraz göstermemişlerdi. Birkaç ay sonra Fransız tüccarların ve diğer bürokratik işlerinin aksaması, ayrıca elçinin kabarmış bulunan borçlarının içine düşürdüğü çaresizlik gibi sebeplerle oluşan baskılardan ötürü oluşan mecburiyetlerden Fransız elçi Nointel yeniden veziriazamın huzuruna kabul için randevu almış ve o gün geldiğinde Arz Odası'nda uysal bir şekilde zeminde yer alan tabureye oturmak zorunda kalmıştır. Finch ise, kurnazlığının meyvesini alarak "*yeni adetin yolunu açan ve temayüllerin değişmesine sebep olan kişi*" pozisyonundan kurtulmuş ve artık olağan hale gelmiş bu uygulama baştaki kadar önem taşımadığı bir zamanda, fakat sekiz ay kadar bekletildikten sonra ricalden birçok kişiyi araya sokarak türlü uğraşlarla o da ziyaretini başarıyla gerçekleştirmişti. Bkz. Yılmaz, *a.g.e.*, s. 49-53.

763 Uzunçarşılı, *a.g.e.*, IV, s. 420-422.

hapse atılmışlardı. Dubrovniklilerin payitahttaki mevcut dostları sayesinde yaptırımın ağırlığı hafifletilebilmiş ve ceza Osmanlı ricalinden birinin konağında ev hapsine çevrilmiştir. Ancak yine de üzerlerindeki Kara Mustafa Paşa kaynaklı baskılar ve rüşvet talepleri son bulmamıştı.[764]

Kara Mustafa Paşa ile yaşanan bu ilk tecrübeden sonra Dubrovnik'te Osmanlı başkentine gidecek elçilik görevlendirmeleri son derece korkulan, mümkün olduğu takdirde kaçınılan, isteksizce ve mecburen üstlenilen bir vazife halini almıştı. 1667 yılı için elçi olarak seçilen Nikolica Bona ve Ivo Giorgi üçer günlük bir düşünme süresinin ardından ceza ödemeyi göze alarak diplomatik görevlerini iade etmişlerdi. Bunun üzerine Senato elçilik görevini ret hakkını kaldırmıştı. Buna rağmen elçilik seçimlerinde ismi çıkanlar bu görevi reddetme peşine düşecek olurlarsa, caydırıcılık maksadıyla cezaî yaptırımların arttırılması yönünde bir karar alınmıştı. Yeni kanun düzenlemesine göre elçiliği geri çevirmeye kalkışanlar 600 düka para cezasına ve Ston tuz ocağında 2 yıl angaryaya çarptırılacaklardı. Bu kanunlar yürürlüğe girdikten sonra Senato'da elçilik seçimi yenilendi. Önceki seçimin sonucunda elçilik görevini almayan Bona'nın adı tekrar seçilince bu defa vazifeyi geri çeviremedi. Ona, 1657'de ve 1665'te haraç elçiliği yapan ve bu son görevinden ancak 1667 ortalarında dönebilmiş olan Jaketta Palmotta eşlik edecekti. Bu sene Dubrovnik'te büyük deprem meydana gelmiş ve Palmotta eşi ile dört çocuğunu bu felakette yitirmişti. Buna rağmen Dubrovnik'e gelişinden iki ay sonra yeniden haraç elçisi olarak seçilmişti. Bona ile bu görevi sırasında Merzifonlu ile yaşadıkları bir dizi problemin ardından 1667 yılında Palmotta'nın IV. Mehmed'in otağında yaptığı son derece başarılı ve duygusal konuşmadan padişah ile diğer ricalin oldukça etkilenmiş olmaları sayesinde Kara Mustafa Paşa probleminin ilk raundu atlatılmıştı.[765] Palmotta'nın hitabetinin etkisi bir sonraki sene de kendini göstermiş ve 1668 yılının haraç elçileri olan Antun Resti ile Orsat Sorgo, Kara Mustafa Paşa tarafından oldukça iyi ve sıcak bir şekilde karşılanmışlardı. Gene de Senato'nun talimatları doğrultusunda Merzifonlu'ya diplomatik hediye olarak 300 düka altın getirmiş olmaları sebebiyle Paşa bu duruma bir hayli bozulmuştu. Daha sonra bu elçi çifti Senato'ya

764 Aynı sene Zamagna ve Menze'nin başında bulunduğu elçilik heyeti, İstanbul'da baş gösteren veba salgınına maruz kalmış, aralarında tercüman Rado Dimitri ile elçilerin şahsî papazının da bulunduğu heyetin büyük kısmı hizmetçilerin çoğunluğu ile birlikte hayatlarını kaybetmişlerdir. Bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 143-144.

765 Bona ile Palmotta görevleri sırasında, İstanbul'daki dostlarından biri olan Çavuşbaşı Karakaş Ali Ağa'ya –bunu Senato'dan habersiz bir şekilde yaptıklarını beyan ederek– 200 taler hediye vermişler ve onun vasıtasıyla önceki senenin elçileri olan Zamagna ile Menze'yi hapisten çıkarabilmişlerdi. Bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 149.

sundukları raporda Dubrovnik ricalini "*Biliniz ki, Kara Mustafa Paşa kaymakam olduğu halde sadrazam gibi etkilidir. Hediyeleri çok sever, fakat bir iş için ödül olarak değil, hediyeleri daha çok onun kudretine ve makamına saygı ifadesi olacak şekilde bekler. Hediye saygıdan olursa o zaman seve seve istediğimiz işleri yapacaktır. Ve Senato Kara Mustafa ile ekibini kendi tarafına çekmek isterse, ona ve kethüdasına daha büyük hediyeler vermeyi düşünmeye başlamak zorundadır*" ifadeleriyle uyaracaklardı. Velhâsıl, elçilerin tüm bu uyarıları Senato tarafından göz ardı edilmiş, Dubrovnik'in standart diplomatik hediye temayüllerinde esneklik ve tavize gidilmeyerek –belki de basiretsizlik olarak yorumlanabilecek şekilde– mevcut statükonun devamı yönünde bir tutum sergilenmeye devam edilmişti. Ancak Dubrovnikliler bu yaşananların sadece bir ilk devre olduğunu ve asıl büyük sorunların patlak vereceği ikinci raundun Paşa'nın 1676'da sadarete geçmesinden sonra başlayacağını belli bir zaman sonra acı bir şekilde anlayacaklardı. Öyle ki, Mustafa Paşa Osmanlı'nın kudretli kaymakamıydı ve imparatorluğun direksiyonuna geçmek üzere istikbalin ibreleri onu işaret etmekteydi. Bu yüzden 1667 senesindeki büyük depremin henüz izleri tam olarak silinemeden Dubrovnik diplomasisi için bir büyük deprem de Osmanlı başkentinde yaşanacaktı.[766]

1676-1677 senesinin haraç elçileri Frano Gradi ve Marin Sekundo Buça, Dubrovnikliler ile Kara Mustafa Paşa arasındaki 9 yıllık sükûnet devrini sona erdiren krizin meydana geldiği ve Dubrovnik ile Mustafa Paşa arasındaki mücadelenin ikinci raundunun başladığı sırada payitahtta görevli Dubrovnik elçileriydiler. Dubrovnik'ten İstanbul'a geldiklerinde Veziriazam Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'ya mutat diplomatik hediyeler olan 2000 taler ile yanlarında getirmiş oldukları kumaşları verdiler. Ahmed Paşa'nın ağır hasta olması sebebiyle Sultan IV. Mehmed her ne kadar Üsküdar'da bulunsa dahi huzuruna çıkma ve haracı teslim etme organizasyonu yapılamadı. Elçilere söylenen, haracı Edirne'de teslim edeceklerdi, çünkü padişah Edirne'ye geçecek, Ahmed Paşa da iyileştiğinde yanına gidecekti. Planlanan buydu, fakat Ahmed Paşa vefat etmiş ve onun yerine de Kara Mustafa Paşa veziriazam olarak atanmıştı. Onunla daha önce görüşmüş bulunan Gradi ve Buça, Kara Mustafa hakkındaki izlenimlerini raporlarında belirtirlerken onun için "*cahil köylü ve kibirli Vlah*" ifadelerini kullanmışlardı. Ancak artık haraç teslimi ve sultanın huzuruna çıkma merasimi için muhatapları ve müracaat mercii oydu. Kara Mustafa Paşa ise yeni makamına uygun bir şekilde elçilerden 2000 taler istiyordu. Bu para verilmeden onlarla ne görüşeceğini ne de haraç teslim etme ve huzura çıkma

766 Miović, *Diplomacija*, s. 144, 150.

seremonisinin organizasyonunu yapacağını bildirdi. Elçilerse yeni veziriazamın talebini sertçe reddettiler, çünkü beyanlarına göre veziriazam için getirdikleri altınlar Ahmed Paşa'ya verilmişti. Ayrıca bir bütçeye sahip olmadıklarından ancak terfi edenler için ayrılmış bulunan 450 taleri verebileceklerine dair tekliflerini öne sürdüler. Uzun bir tartışmanın nihayetinde Kara Mustafa Paşa onları huzuruna kabul etti. Elçiler evvela oturacakları iskemleleri beklediler, gelmediğini görünce de resmî konuşmalarını başlattılar. Gradi ve Buça huzurdan ayrıldıktan sonra Kara Mustafa Paşa Dubrovnikliler için kendi eliyle hazırlayıp yazdığı mektupları yırtıp attı. Yine de her şeye rağmen Paşa haraç teslimini ayarlamak zorundaydı[767] ve intikamını orada işleme soktu. Elçiler bozuk ayarlı altınlarla getirdikleri öne sürülen haracın tam değerini bütünlemek için ilave ödeme yapmak durumuna düşürüldüler ve sonucunda da bunu kendi ceplerinden ödemek zorunda kaldılar, çünkü senato bu masrafı karşılamak istemedi.[768]

Kara Mustafa Paşa'nın veziriazamlığa geçmesinden sonra yeniden kriz durumuna geçen Osmanlı-Dubrovnik ilişkileri dolayısıyla bir sonraki senenin elçilik seçimlerinde tekrar düzenlemeye gidildi. 1667 yılında getirilmiş olan cezaî yaptırımlar arttırılarak elçilik görevini reddetmenin koşulu olarak 2.000 düka altın ödeme şartı getirilmesinin yanı sıra Ston'da iki senelik angarya yaptırımı ise hapis cezasına çevrildi. Buna ilaveten elçiliğe getirilenlere prim olarak verilen ticaret imtiyazları da vazifenin arz ettiği riskler nispetinde yükseltildi. Yeni düzenlemelere göre elçilik vazifesini yerine getiren asilzâdelere verilen vergisiz serbest ticaret hacmi 1 *miljar*a, Ploçe'deki tuz satış hakkı ise 2 *miljar*a çıkarıldı.[769]

Kara Mustafa Paşa'nın sadaret mührü ile Osmanlı'nın iplerini eline geçirmesinden sonra Dubrovnikliler aleyhindeki bir diğer icraatıysa, eski defterleri karıştırarak geçmişte çözüme kavuşturularak kapanmış olan bir davayı yeniden açarak gündeme getirmek olmuştu. Bir grup Bosnalı Müslüman tüccarın Dubrovnik'te ödemeye zorlandıklarını iddia ettikleri yüksek gümrük vergileri ile alakalı olan, ancak 1652 yılında Dubrovniklilerin haklılığının anlaşılması üzerine çözümlenmiş olan bir dava, Bosnalıların gürültülü şikayetleri dolayısıyla tekrar gündeme taşınmıştı. Bosnalı tüccarların davaya konu olan iddiaları, Girit Savaşı sırasında Dubrovnik'te kendilerinden olağandan daha yüksek oranda, iki kat fazla gümrük toplandığı hakkındaydı. Hâlbuki

767 Gradi ve Buça, 29 Kasım 1676 tarihinde Edirne'de Dubrovnik haracını hazineye teslim etmişlerdi. Bkz. DA., *7/2.1*, sv. 31, br. 1282 (23 Ramazan 1087 / 29 Kasım 1676).
768 Miović, *Diplomacija*, s. 151.
769 Miović, *Diplomacija*, s. 151.

Dubrovnik Senatosu'nun kararlarına bakıldığında hakikat tam tersiydi. 1592'de Split limanı açılarak Dubrovnik limanının tekeli bozulduğunda Dubrovnikliler Osmanlı tüccarlarının kendi limanları üzerinden ticaretlerini sürdürmeye devam etmeleri için cazip koşullar oluşturmak maksadıyla gümrük tarifelerini yarıya indirmişlerdi. Bu gümrük oranı Girit Savaşı'nın başladığı 1645 yılına kadar olan dönem boyunca sabit tutulmuş ve Osmanlı tüccarları, bilhassa da Müslüman olanlar, daha büyük imtiyazlara sahip olarak Dubrovnik limanına çekilmeye çalışılmıştı. Osmanlılar ile Venedikliler arasında patlak veren savaş dolayısıyla Split limanında Osmanlı-Venedik ortaklığı sona erdirilerek limanın faaliyeti yasaklandıktan sonra Dubrovnik limanı tekel olma niteliğini geri kazanmış ve Dubrovnik'te uygulanan gümrük oranı 1592 öncesindeki eski seviyesine tekrar çıkarılmıştı. 1652 yılında Bosnalı tüccarların bireysel hafızalarının 60 sene öncesinin uygulamalarını tabii olarak hatırlamıyor olmaları, hatta belki de söz konusu muamelelere dair bilgileri dahi olmamalarından ileri geldiği düşünülebilecek olan sebeplerden ötürü savaşın başlamasından ve gümrük tarifelerinin eski standart uygulamalara geri döndürülmesi üzerine Divan'a şikayette bulunmuşlardı. Ancak Dubrovnik'in kurumsal hafızasının dayalı olduğu kayıtlara binaen, söz konusu gümrük oranlarının savaş öncesinde uygulanan indirimin kendi inisiyatiflerince tekrar eski seviyesine çıkarılmış olduğu hususunda yetki ve hak sahibi olduklarına dair savunmalarında Dubrovnik tarafının haklılığı görülmüş ve dava kapanmıştı. Geçmişte yaşanan bu davada Dubrovnik'in haklı taraf olarak tespit edilmesi dolayısıyla davanın Cumhuriyet'in lehine sonuçlanmış olması ve ayrıca Osmanlı kanunlarına göre meselenin üzerinden 15 sene geçtikten sonra devreye giren zaman aşımı sebebiyle dikkate alınmaması gereken bu iddialar, Kara Mustafa Paşa'nın Dubrovniklilerden Osmanlı hazinesi için zorla tahsil ettirmek istediği tazminatlara dair asılsız ithamlarına bahane teşkil etmişti. Ancak köprünün başını tutan o idi ve şimdi de bu haksız dayatmacılığı zorla ve baskıyla uygulamaya koymuştu.[770]

Bosnalıların şikayetlerini dinleyen Kara Mustafa Paşa, onların sözde zararlarının telafisi adına önce muazzam bir miktar olan 2.150.000, daha sonra ise 350.000 düka altını talep etti. Dubrovnik elçileri Marin Caboga ve Curo Sekundov Buça bu ithamlara karşı kanıtlarla teçhiz edilmiş ayrıntılı bir savunma hazırlamışlar ve rüşvet olarak da bütçelerinden 5.700 taler ayırmışlardı, ancak gayretleri hiçbir işe yaramadı ve girdikleri tartışma neticesinde Mustafa Paşa hiddete kapılarak Mart 1678'de ikisini de hapse

[770] Foretić, *a.g.e*., II, s. 152, 158; Miović, *Spisima I*, s. 94; aynı yazar, *Diplomacija*, s. 152.

gönderdi. Elçiler önce çavuşbaşının evinde gözaltına alınmışlar, daha sonra ise tercüman Petar Baletin[771] ile birlikte çok ağır şartlar altında bir hapis hayatı geçirecekleri Baba Cafer zindanına atılmışlardı. Bu senenin elçileri geçirecekleri hapis hayatı dolayısıyla Osmanlı'dan Dubrovniklilerin işleri ile alakalı hiçbir ferman ve berat alamayacaklar, dolayısıyla da Dubrovnik vatandaşlarının ve tüccarlarının işleri aksayacaktı.[772] Bunlara ilaveten Paşa, aşırı bir ceza miktarı olan 3 milyon düka altın teslim edilinceye kadar Dubrovnik limanının ve sınırlarının mühürlenerek kapatılması emirlerini de verdi. Devrin Bosna beylerbeyi Kara Mehmed Paşa bu yönergeleri ve talimatları yürütmek üzere mutemet olarak tayin edildi. Dubrovnik Senatosu ise aceleyle beylerbeyine bir sefaret heyeti göndererek itiraz etti. Seçilen delegeler Marin Gozze ile Nikolica Bona, ikisi de tecrübeli birer diplomat idiler. Ayrıca yanlarında beylerbeyine takdim edilmek üzere 15.000 taler getirdiler, ancak beylerbeyi Kara Mustafa Paşa'nın adamıydı ve söz dinlemez vaziyetteydi, onlar dahi kendilerini hapiste buldular. Bosna beylerbeyi o sıralarda Rusya'ya karşı bir sefer için Kara Mustafa Paşa'ya katılma emrini almıştı ve delegeleri de beraberinde götürerek Tuna'ya doğru ilerlemeye başladı. Osmanlı memurları daha sonra Kara Mustafa Paşa'nın İstanbul'da hapsedilmiş olan elçiler için daha düşük bir miktar olan 200.000 altınlık bir meblağın ödenmesini kabul ettiğini iddia ettiler. Mustafa Paşa ise bu miktar ödenene kadar Cumhuriyet'in temsilcileriyle daha fazla muhatap olmayacağını beyan etti. Gozze ve Bona da Paşa'nın bu sözüne binaen ordunun toplanmaya başladığı Silistre'ye götürülerek orada bir zindana atıldılar ki, Bona burada 16 Ağustos 1678'de vebadan ölmüştür.[773]

---

771 Petar Baletin aynı zamanda, 1676-1679 döneminin Dubrovnik gümrük mültezimiydi. İltizamı üzerine aldığına ve ilk taksit olan 100.000 akçeyi ödediğine dair aldığı berat için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 31, br. 1288 (8 Receb 1088 / 8 Ağustos 1677)

772 Elçiler bahse konu olan sene sadece haracı teslim ettiklerine dair makbuz beratını ve 1676-1679 döneminin Dubrovnik gümrük iltizamını yenileyerek elçileri olan Baletin'i resmî Dubrovnik mültezimi olarak tayin ettirecek beratı alabilmişlerdi. Haraç ödeme beratı için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 31, br. 1289 (18 Receb 1088 / 16 Eylül 1677).

773 Nikolica Bona, 1635'te dünyaya gelmiş, 1658'de Dubrovnik ricali arasındaki yerini almıştır. Cumhuriyet'in hizmetinde geçirdiği yıllar içerisinde knezlik makamına çıkmasının yanı sıra elçilik ve konsolosluk gibi çeşitli devlet işlerinde de hizmetleri bulunmaktaydı ki, İstanbul'daki elçilik görevleri onun en önemli hizmetleri arasında sayılmaktadır. Bunlara ilaveten büyük deprem sonrasında Dubrovnik'in 12 kişiden oluşan olağanüstü afet hükümetine de dâhil olmuştu. Payitahtta veziriazamlık makamına Kara Mustafa Paşa geldikten sonra çıkan krizler sebebiyle hiç kimsenin elçilik görevi üstlenmek istememesi karşısında o bu zor ve tehlikeli görevin sorumluluğu altına girmiş ve Dubrovnik'in haklarını koruyabilmek için veziriazamla Cumhuriyet adına girişilen tartışmalardan bir kısmını o yürütmüştür. Bu münakaşalar sonucunda Mustafa Paşa onu Marin Gozze ile birlikte Silistre zindanına attırmıştır. Burada bazı kaynaklara göre paşa onu kasten ölüme sürüklemiş (yemeğine zehir konması gibi ithamlar mevcuttur), bazılarına göre ise Bona yemekten kesilerek kendini ölüme sürüklemiştir. Ancak tarihçiler arasında kabul gören, 16 Ağustos 1678'de vebadan ölmüş olduğudur. Tarihî kayıtlara göre, maruz kaldığı kötü muameleler sırasında ağır hasta olan Bona ölmeden önce doktoru ve papazı ile de görüştürülmemiştir. Cumhuriyet'in düşüşüne

II. Çehrin Seferi'nden dönüşte Bosna beylerbeyi olarak atanan Defterdar Ahmed Paşa, Marin Gozze'yi de yanına alarak Saraybosna'ya geri götürdü. Ahmed Paşa ve ricali, Kara Mustafa Paşa'dan oldukça çekinmekteyseler de Dubrovniklilerin içine düştükleri durumlardan müteessir olmuşlardı. Dolayısıyla Ahmed Paşa'nın kethüdası Dubrovnik temsilcilerinin getirdikleri hediyeleri iyi niyetle kabul etmek istemedi ve bunları Kara Mustafa'yı memnun etmek için kullanmalarını tavsiye etti. Dahası Ahmed Paşa ve kethüdası, Dubrovniklilerin Kara Mustafa Paşa probleminde ne şekilde bir yol izlemeleri ve nasıl bir tutum sergilemeleri gerektiğine dair önerileriyle yardımcı olacaklarını da belirttiler. Boşnakça olarak ilerleyen diyalogda Ahmed Paşa, "*Birisi bir şey istediğinde ihtiyacını verirsiniz. Ve sonra tekrar isterse, bence yine de vermekten başka çare yoktur. Çünkü 'sinek ancak pisliğe gider*". Ahmed Paşa şunu da ekledi ki, "*Ben Bosna'da iken size bir zarar gelmez. Ama siz Edirne'de işinizi doğru düzgün yapmazsanız ve yahut Edirne'dekiler beni başka bir görev yerine gönderirlerse, ondan sonra olacaklar sizin aleyhinize gelişir*".[774]

1678-1679 dönemi için yeni bir delege olarak Sekundo Gozze Kara Mustafa Paşa ile görüşmeye gitmiş ve Paşa'yı daha ödün verici bir ruh hali içerisinde bulmuştu.[775] Bu

---

kadar Dubrovnik'te kahraman muamelesi görmüş olan Bona, *Pravni Priručnik* adında Dubrovnik genel tarihini ve topraklarını anlattığı, içeriğinde depremden sonra kaleme alınmış olan şiirler ve birçok Latince zeyl bulunan bir kitap yazmıştır. Bu kitap 1784'de yayınlanmıştır. Kendisinin heykeli Rektörlük Sarayı girişine dikilmiş olup, sonradan Dubrovnik belediye binasına taşınmıştır. Bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 20, 157.

774 Samardžić, *a.g.e*., II, s. 469, 473; Mović, *Spisima II*, s. 114. Bu sırada Bosna'nın yerel idarecileri arasında da Kara Mustafa Paşa'nın tavrına paralel olarak Dubrovnik'in toprak bütünlüğü, dokunulmazlığı ve milli menfaatleri aleyhine bazı teşebbüsler meydana gelmiştir. Bosna beylerbeyinin haberi olmadan çıkarılan iki sahte buyruldunun ilki Lubinje kadısı İsmail Efendi'nin kendi inisiyatifi ve mührüyle yürürlüğe sokulmaya çalışılmıştır (h. 1089 / m. 1678-1679). Bu belgede Dubrovnik şehri isyancı olarak nitelendirilmiş ve köyleri ile halkından ise Osmanlı tebaası olarak bahsedilmiştir. Gabela ve Lubin kadılarına, Gabela kalesi kaptanına ve ağalarına hitaben kaleme alınmış olan belgede, kendilerine bağlı bölükbaşılarına verilecek emirler sıralanmıştır: başta Ombla olmak üzere Dubrovnik nahiyelerinin ahalisinin, Dubrovnik'le ve tabi kalelerin knezleriyle irtibatı yasaklanmış, şehir halkıyla olan iş bağlantıları da lağvedilmiştir. Bu nahiyelerin halkı sultanın reayası olarak addedilmiş ve buyruldunun içeriği hakkında bilgilendirilmeleri, emrin hilafına davranışlardan sakınmaları, aksi takdirde cezai yaptırımların devreye gireceği hakkında uyarılmaları emredilmiştir. M. 1679 başlarına tarihlenmiş bir diğer hükümsüz buyruldu ise, Konavle'nin Osmanlı sınırlarına katıldığına dairdir. Belge hazırlandıktan sonra Nova kadısı ile ağaları yazılı olarak Konavle ahalisini Osmanlı tebaaları olmaları yönünde ikna çabalarına girişmişler, ancak reddedilmişlerdir. Söz konusu sahte buyruldular ve ayrıntılı bilgi için bkz. Miović, *Spisima II*, s. 114-116.

775 Harris, Kara Mustafa Paşa'nın geri adım atmaya hazır halini Ukrayna'da Ruslara karşı yenilmiş olduğunu öne sürerek açıklama yoluna gitmiştir. Bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 341. Hâlbuki başarısızlıkla sonuçlanan I. Çehrin Seferi olup İbrahim Paşa'nın seraskerliğinde 1677 yılında gerçekleşmiştir. Bunun üzerine Kara Mustafa Paşa bizzat ordunun başında olarak bir sonraki sene olan 1678'de harekete geçmiştir. Onun emriyle Bosna beylerbeyi Kara Mehmed Paşa da Bosna sipahileriyle birlikte sefer yoluna düşmüş ve Silistre'de ana orduyla birleşmiştir. Mehmed Paşa'nın tutsak olarak tuttuğu Dubrovnik elçileri Marin Gozze ile Nikolica Bona da bu esnada Silistre'ye getirilerek burada zindana koyulmuşlardır. Kara Mehmed Paşa ise veziriazam tarafından serasker tayin edilerek Çehrin

durumu fırsat bilen Sekundo, Senato'nun onayını alarak sahte tazminat hakkında veziriazamla pazarlığa girişti. Dubrovnikliler mevcut ablukadan ötürü oldukça bunalmışlar ve artık çözüm istemekteydiler. Sekundo, haracı teslim etmek üzere IV. Mehmed'in huzurunda bulunduğu sırada, bir Dubrovnik elçisi olarak on sene sonra ilk defa standart hitabet metninin dışına çıktı ve Kara Mustafa Paşa'yı kastederek "*Bu adamla çalışan olursa onun ismi dünya haritasından silinir*" dedi. Bunu duyan padişah hemen mevzuya karıştı ve doğrudan elçiye dönüp dedi ki, "*Siz ödemeniz gerekeni verin, ben size merhametimi bolca sunacağım*". Sekundo bunun üzerine derhal sultanın ayaklarına kapandı ve acıklı bir ifadeyle "*Merhamet, merhamet! Biz çok fakir fukarayız. Bize hiç kimse acımıyor. Bizse istediklerinizi toplayıp ödeyemiyoruz*" dedi. Sekundo daha sonra senatoya verdiği raporda izlenimlerini "*Çar* (padişah) *sadece lakabıdır. Burada sadrazam da bir çardır ve istediği her şeyi yapar ve yaptırır*" ifadeleriyle kelimelere dökmüştür, velhâsıl padişah, 1667-1668 döneminden sonra Kara Mustafa'nın işlerine neredeyse hiç karışmamış, daha ziyade Edirne merkezli olarak düzenlediği av partileriyle meşgul olmuştu. Sultanın üzerindeki etkiyi sürdürmek ve belki de daha ileriye taşımak için Dubrovnikliler farklı adımlar atmaya da yönelmişler ve padişahın annesi Turhan Sultan ile irtibata geçmeye çalışmışlar, ancak görüşmeyi başaramamışlardır.[776]

Dubrovnik, Kara Mustafa Paşa'nın isteklerini yerine getirmekten başka çaresinin olmadığını anlamıştı ve veziriazamın talep ettiği asgarî miktarı ödemeye razı oldu. Bu şekilde iki taraf arasında Ağustos 1679'da anlaşmaya varıldı. Veziriazam tazminat talebini iki taksit halinde ödenecek şekilde 60.000 taler / düka altına indirdi ve şahsî hediye olarak kendine 10.000, kethüdasına ise 1000 taler verilmesini istedi. Böylece Dubrovnik etrafındaki ablukayı Hatt-ı Hümâyûn'lu fermanla kaldırtmayı başardılar[777] ve sonunda Caboga ile Buça'nın 504 güne ulaşan zindan hayatından onları kurtararak Gozze'nin de aralarında bulunduğu hayatta kalan üç elçiyi de hapisten çıkarttılar.[778]

üzerine gönderilmiştir. Oldukça zorlu geçen II. Çehrin Seferi, Kara Mustafa Paşa'nın kuşatmaya katılmasından sonra zaferle sonuçlanmış ve ağustos ayında kale fethedilmiştir. Veziriazamın da başında bulunduğu Osmanlıların Rus-Kazak ordusunu kovalaması ile Dinyeper Nehri'ne kadar takip sürmüş ve burada savunma pozisyonu alan çarın kuvvetleriyle sert ve kanlı bir çarpışma yaşanmıştır. Düşmanın sağlam mukavemeti ile Rus ordusunun dağıtılamayacağı anlaşılınca da savaş sona erdirilmiş ve taraflar ülkelerine geri dönme yolunu seçmişlerdir. Bkz. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III, s. 429-432.

776 Miović, *Diplomacija*, s. 153.

777 DA., *7/2.1*, sv. 31, br. 1295 (Evâsıt-ı Ramazan 1090 / 16-25 Ekim 1679).

778 Foretić, *a.g.e.*, II, s. 155-158; Harris, *a.g.e.*, s. 341; Miović, *Spisima I*, s. 94, 72, 116. Bu sürece dair gelişmeler hakkında ve ilaveten elçilerin hapis hayatı sırasında Caboga ile Sekundo arasında kopan şiddetli, fiziksel ve yakışık almayan kavga hakkında ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Samardžić, *a.g.e.*,

Ancak yine de Caboga bu kısıtlı başarılardan tatmin olmamıştı ki, buna sebep oluşturan temel faktörler onun aynı zamanda elçiliği ve zindan hayatı sırasında Buça ve Gozze ile yaşadığı kavgaların da sebeplerini teşkil etmekteydiler. Bunların birincisi, bu süreç esnasında Dubrovnik elçilerinin Avusturya konsolosu karşısında protokol olarak bazı temayüllerde geriye düşmüş olmalarıydı. Yıllardan beri, bilhassa da büyük depremden sonra İstanbul'da Dubrovnik elçileriyle Avusturya konsolosları arasında hangi tarafın evvela diğerini ziyarete gideceği hakkında küçük çaplı bir protokol çekişmesi yaşanmaktaydı. Kara Mustafa Paşa'nın tehditlerine maruz kalmaya başlayınca Caboga buna dayanamamış ve Buça'nın haberi olmadan Avusturya kralından ve onun aracılığıyla da Vatikan'dan yardım istemek üzere konsolos Kingsberg'e dört defa ziyarete gitmişti. Diğer tüm yabancı temsilciler gibi Dubrovnik elçilerinin hallerine acıyan ve onlara ayrıca sempati besleyen Kingsberg, Caboga'nın yardım isteme amaçlı yaptığı ziyaretler için ona iade-i ziyarette bulunmaya karar vermiş ve bunu öğrenen Buça da öfkeye kapılarak hasta haliyle yaşadıkları evi terk etmiş, böylece Avusturya konsolosu ile de görüşmemişti. İkinci husus ise, Kara Mustafa Paşa'nın söz vermiş olduğu şekliyle Dubrovnik'e gelen Osmanlı tüccarlarından gümrük toplayabilme hakkına ve ihracı yasak bazı ürünlerin satın alınabilmesine dair imtiyazları içeren Hatt-ı Hümâyûn'lu fermanı alamamış olmalarıydı. Bu son konu ise Bosna'dan ihraç edecekleri ürünler için oldukça sorun teşkil edecekti. Bilhassa o yıllarda yeterince açık ve net olmayan ihraç yasakları dolayısıyla Bosna'daki görevliler eskiye nazaran çok daha fazla istismarlarda bulunmuşlar ve kendi kafalarına göre Dubrovnik kervanlarını durdurarak ticarî malları kontrol bahanesiyle türlü zorluklar çıkarmışlardı.[779] Tüm bu olumsuzluklar için Caboga, ona eşlik eden elçi Buça ile Gozze'yi suçlamaktaydı. Elçilerin Dubrovnik'e dönüşlerinden sonra Senato'nun organize ettiği araştırma kuruluna ifade verdikleri esnada Caboga'nın Gozze için yönelttiği ithamlar, bahsi geçen meseleleri çözmek ve elçileri zindandan çıkarmak için Gozze'nin İstanbul'da hiçbir gayret sarf etmemiş olduğu

---

s. 443-481; Miović, *Diplomacija,* s. 152-153, 162. Söz konusu tazminatın ilk taksiti 1679'da teslim edilmiş, ancak ikinci taksiti 1682'ye kadar geciktirildikten sonra ödenmiştir. Bkz. *aynı yer*.

779 Örneğin Dubrovniklilerin Özi eyaletinden ihraç ettikleri büyükbaş hayvan derilerinin alımında tüccarlara sorun çıkarıldığı hakkında bkz. BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 87 (belge no: 97) (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1092 / 7-16 Temmuz 1681). Bosna ve Rumeli eyaletlerinde tüccarların aynı ürünlerin ihracının engellendiği veya zorluklar getirildiğine dair bkz. BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 88 (belge no: 102) (Evâhir-i Rebiʿü'l-âhir 1092 / 28 Nisan - 7 Mayıs 1682). Yine Dubrovniklilerin Özi eyaletine bağlı İbrail, İsmail, Kili, Tolça, Mankalye gibi yerlerde ve Bosna ile Rumeli eyaletlerinde söz konusu ürünleri ihraç etmelerini engellemek maksadıyla türlü bahanelere muhatap kaldıkları hakkında bkz. BOA., *ADVNS.HADR.d.02*, s. 89 (belge no: 104-105) (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1093 / 26 Haziran – 5 Temmuz 1681). Ayrıca bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 153-154.

hakkındaydı. Caboga'nın ifadesine göre Gozze, zindana gönderilmeden evvel kendisinin ve tercüman Cvijeto Gilbatti'nin tanık olduğu üzere, devlet işlerini tamamen ihmal etmiş ve sadece kendisine şarap satın alabilme imtiyazı ile olağanüstü elçilere verilen istihkak olan yüksek harçlık miktarını elde etmeye çalışmakla ilgilenmişti.[780]

Bunca olumsuz gelişmeden sonra 1680 yılında Osmanlı başkentine göreve gönderilecekler için yapılan elçilik seçimi sırasında Dubrovnik Senatosu'nda oldukça zor anlar yaşanmıştı. Son birkaç elçilik heyetinin başlarından geçenler, bilhassa da Bona'nın hazin sonu dolayısıyla oluşan Kara Mustafa Paşa korkusundan kimse İstanbul elçiliğine seçilmek istememekteydi. Senato göreve gidecek olan elçiye 4 *miljar* tuz satabilme teşviki çıkardı. Buna rağmen elçi olarak artarda seçilen üç asilzâde de görevi reddettiler. Durum böyle olunca önceki sene belirlenmiş olan ceza ve teşvik oranlarında daha fazla artırıma gitme konuları tartışıldı. Cezaî müeyyide önerileri arasında Ston'un Korun kalesinde angarya cezasından on sene boyunca devlet görevleri ve imtiyazlarından mahrumiyete, hatta üç ila beş sene arası zincire vurulmaktan Dubrovnik Cumhuriyeti'nden sürgün cezasına kadar varan tekliflerle karşılaşıldı. Bir sonraki sene ise elçilik görevini reddedene idam cezası getirildi. Bu şartlar altında 1679-1680 dönemi için tek elçi olarak Rafael Gozze seçildi ve Osmanlı başkentine yollandı. Bundan sonra 1683'e kadar üç dönem üst üste çift elçi gönderilemedi Elçi adaylarının bu göreve getirilmekten korkmaları için oldukça geçerli sebepleri vardı. Elçilik vazifesi artık neredeyse bir hayat memat meselesine dönüşmüştü, ayrıca bir de tazminatın ikinci taksitinin aynı sene içinde teslim edilmesi gerekmesine rağmen haraçla birlikte gönderilmediği düşünülürse. Rafael Gozze, İstanbul'a vardığında hiç de olumlu bir muameleye tabi tutulmadı. Haracı teslim etmek üzere padişahın huzuruna çıkma organizasyonu yapılmadı ve haracı Divan-ı Hümâyûn'da vermek zorunda kaldı. Bu

780 Miović, *Diplomacija*, s. 164. Kara Mustafa Paşa'nın tehditleri elçiler zindandan çıktıktan sonra da devam etmişti. Sekundo Gozze'nin Senato karşısındaki ifadesine göre, gümrük toplama ve ihracat yapabilme konuları tartışılırken Mustafa Paşa'nın "*Böyle devam ederseniz sizi zindana geri gönderirim. Sonrasındaysa Dubrovnik'i tamamen yıkıp yerle bir eder, 7 yaş üstündeki tüm Dubrovniklileri de katlederiz*" gibi ağır tehditler etmesi üzerine Caboga ve Buça direnmekten vaz geçmişlerdi. Mevzunun devamında Caboga ve Buça'nın konuşmayı Türkçe olarak sürdürmüş olmaları ve Caboga'nın tercümanı Baletin'in ona çeviri yapmaması sebebiyle Sekundo, mevzunun devamını takip edemediğini ifade etmiştir. Kurul karşısındaki ifadelerde yer alan ithamlar oldukça ağırdı. Senato, elçilerin aralarındaki husumetler sebebiyle Kara Mustafa Paşa ile yeterince etkin bir şekilde ilgilenemediklerini, böylece sorunun haddinden fazla uzayarak çözüme kavuşturulamadığını ve belki de daha az hasarla atlatabilme ihtimali varken bunun mümkün olmadığını anladı. Bkz. *aynı eser*, s. 165-166. Bu şekilde bütün gelişmelerin Dubrovnik aleyhinde seyretmesi ve elçiler arasında yaşanan tüm yüz kızartıcı eylemler tam bir fiyaskoydu. Dubrovnik diplomasisi belki de ilk defa bu kadar büyük yaralar almıştı ve bu sefer payitahtta Mustafa Paşa'nın insafsızlığı ve elçilerin gerginliği ile her şey ellerine yüzlerine bulaşmıştı.

durumun taşıdığı en büyük risk, gelecek senelerde bu uygulamanın bir temayül haline gelmesi ihtimaliydi. Rafael'in Kara Mustafa'nın huzuruna çıkışı ise onun için ayrıca soğuk terler döktüren bir tecrübe olmuştu. Veziriazam öfke dolu bir ses tonuyla ona "*Eğer haracı getirmekte biraz daha geç kalsaydınız,*[781] *başınıza neler gelecekti görürdünüz*" demiş ve görüşmeyi kısa keserek elçinin hemen dışarı çıkarılmasını emretmişti. Ardından çavuşbaşı ve kapıcıbaşı elçinin kollarını tutmuş ve onu sertçe dışarı atmışlardı. Bu hakaret dolu tavra rağmen Rafael, görüşmeyi sağ salim atlatabildiği için şükretmişti. Lakin Osmanlı başkentinde yaşadığı sorunlar bununla sınırlı kalmayacaktı. Teslim ettiği haracın tartımı esnasında altınların ayarlarının bozukluğu gerekçesiyle getirdiği paranın neredeyse yarısı ıskartaya çıkarıldı ve ondan ayarı sağlam altın istendi.[782] Gerçi bu bazı zamanlarda yaşanan alışılagelmiş bir durumdu. Öyle ki, Dubrovnik hilebazlığının bir yöntemi olarak ayarı bozuk altın ya da gümüşlerle haraç öderken, bu şekilde Osmanlı hazinesinin aleyhine olmak üzere tasarruf etme gayreti içine girmekteydiler. Ancak bu sefer her şey üst üste gelmekte ve her pürüz elçiler için adeta birer "*ömür törpüsü*"ne dönüşmekteydi.

Dubrovnik elçisinin sürekli problem yaşadığı bir diğer şahıs, sahte tazminat davasında Dubrovniklilerden 1000 taler almış olan Kara Mustafa Paşa'nın Boşnak kökenli kethüdasıydı. O vakte dek Dubrovniklilerin yakın bir coğrafyadan ve aynı etnik

---

781 Rafael Gozze, 1678-1679 dönemi haracını Kasım 1679'da vermesi gerekirken, yukarıda bahsi geçen Dubrovnik Senatosu'ndaki elçilik seçimlerinde yaşanan problemlerden ötürü dört ay gecikerek 5 Mart 1680 tarihinde ancak teslim edebilmişti. Bkz. DA., 7/2.1, sv. 31, br. 1296 (3 Safer 1091 / 5 Mart 1680).

782 Miović, *Diplomacija*, s. 153-155. Kara Mustafa Paşa korkusundan Dubrovnik tercümanları da nasiplerini almışlardı. Elçilerin talihsizliği, bu zor ve ağır dönemde tercümanların çoğunun –kendi ifadeleriyle– beceriksiz ve işe yaramaz çıkmış olmalarıydı. Hâlbuki görevleri itibariyle son derece önemli rol oynayan tercümanlar, elçilerin kendilerini Osmanlı ricaline ifade etmekte kilit bir vazife üstlenmekteydiler. Bunlar arasında Andrija Andriasci, Silistre'de zindana atılan elçilerin tercümanıydı. Fakat Silistre'de çok kötü muamele gördüğünden yakınmış ve nihayetinde Kara Mustafa Paşa'nın "*Gözüme bir daha görünürsen, seni kalyonda zincire vurup forsa yaparım*" tehdidi üzerine firar ederek kayıplara karışmıştı. Elçileri, dolayısıyla da Dubrovnik diplomasisini, Cumhuriyet'in Osmanlı ricaliyle olan irtibatını koparark çok zor durumda yüzüstü bıraktığı için Dubrovnik Senatosu'nda gıyaben vatan hainliğinden yargılanmış ve hakkında idam cezası verilmişti. Andriasci'nin bu tavrından olumsuz etkilenen, işinin ehli bir tercüman olan Luka Barca dahi onun ardından bu göreve gitmek istememişti. Bkz. *aynı eser*, s. 158, 160. Andriasci, 1670-1673 döneminin Dubrovnik gümrük mültezimiydi. Bkz. DA., 7/2.1, sv. 31, br. 1287 (8 Cemâziye'l-âhir 1088 / 8 Ağustos 1677). Kara Mustafa Paşa'nın dahliyle gadre uğrayan bir diğer tercüman ise Petar Baletin idi. Dubrovnik elçileri Buça ile Sekundo'nun evlerinin balkonunda oturdukları sırada (muhtemelen Mustafa Paşa'nın yönlendirmesiyle) bir Osmanlı vatandaşının yaklaşarak hakaret etmeye başlaması üzerine elçiler askerlere onu yakalayıp dövmelerini emretmişlerdi. Ardından bu şahsın şikayeti üzerine Kara Mustafa Paşa bunu yanlarına bırakmamak adına Dubrovnik tercümanını resmi yollarla Divan'a çağırmış ve kabak da onun başında patlamıştı. Elçiler Baletin'e, ne yapıp edip kızgın ricali yatıştırmaya çalışması hususunda telkinlerde bulundular. Fakat gelişmeler tamamen suçsuz tercümanın aleyhine dönmüş, Divan'da bütün Osmanlı paşaları huzurunda 160 falaka yemiş ve bu yüzden de eve zar zor dönebilmişti. Bkz. *aynı eser*, s. 165.

kökenden gelerek aynı dili konuşmaları sebebiyle payitahtta genellikle en iyi dostları olan Boşnaklar bu defa fayda getirmeyecek ve elçilerin görevleri esnasında onlarla en fazla tartışmaya giren ve canını sıkanlardan ikisi bu kethüda ile reisülküttab olacaklardı. Her defasında elçileri hakaretlerle karşılayan ve "*Çık, çık kâfir, kaftan yok sana! Vezirimiz çok inat ettiğiniz için size çok kızgındır. Üstünüzdeki gömlek sizin kefere yalanlarınızla doludur!*" gibi ifadelerle yanından tersleyerek kovan kethüdanın tavırları elçilik kayıtlarında da yer bulacaktı. 1680'de Dubrovnik elçisi kethüdanın yanında iken, Kara Mustafa Paşa'nın huzuruna çıkmak üzere teşrifat ayarlamaları yapıldığı sırada yaşanan bir hadise ise kayıtlara son derece enteresan diyalogların geçtiği skandal denecek düzeyde bir olaydı. Normalde rüşvet verilirken ortamda şahitlerin olmamasına dikkat edilirken Dubrovnik elçisi bu sefer hem herkesin önünde buna teşebbüs etmiş hem de açıkça 'rüşvet' kelimesini kullanmıştı. Kethüda bunun üzerine son derece hiddete kapılarak "*Bu nasıl bir insanoğludur ki, keseyi yüzüme vuruyor. Herkesin önünde ben ondan 20 keseyi Allah'ın adaletine aykırı olarak zorbaca alacakmışım. Nerede görüldü rica*lin birinden *merhamet dilenirken herkesin önünde* ona *rüşvet verilmesi, bu resmen beni aşağılıyor. Günümüzde insanoğlu ne olursa olsun laftan anlamıyor. Doğruyu yanlışı birbirinden ayırt edemiyor. Şimdi gidin de bunu kalabalık olmayan bir ortamda vezirin hazinedarına teslim edin! Fakat illa ki, bu ikazımdan sonra yine de kalabalık önünde bana bir şey vermeye kalkarsanız, sonuçlarına katlanırsınız. Allah cezanızı versin!*". Aslına bakılırsa kabahatin üstü kapalı beyanı olarak da anlaşılabilecek olan kethüdanın bu ifadelerinden sonra elçilerin, daha önceden onlara veziriazam tarafından söz verilmiş olan Dubrovnik'te gümrük toplayabilmeleri hakkındaki meseleye dair Hatt-ı Hümâyûn alma çabaları doğal olarak başarısızlığa uğradı. Bunun karşısında elçilerin tepkisi ise "*Senin Hatt-ı Hümâyûn vermemek için önümüze sürdüğün her bahane uydurmadır. Çünkü bu konu için senin dininde ve senin başın üzerine yemin edildi*" sözleriyle gösterilmiştir. Bu sözler gene de kethüdayı hiçbir şekilde etkilemedi. Elçilerden Caboga ise bu sefer taktik değiştirdi ve dedi ki, "*Bil ki, biz Dubrovnik'e döndüğümüzde bu kağıt yanımızda olmazsa beylerimiz bizim kafamızı keseceklerdir. Ve yine unutma ki, bu Hatt-ı Hümâyûnu saadetli sadrazamın verdiği söz üzerine istemekteyiz*". Kethüdanın buna cevabı ise, meseleyi ne derecede yokuşa sürebileceğini gösterir cinstendi: "*O halde madem ki ülkene dönmeye o kadar korkuyorsun, burada kal ve Türkleş!*". Elçi, artık bu sözün üzerine söyleyecek ilave bir şey bulamadı.[783]

[783] Miović, *Diplomacija*, s. 156.

Reisülküttabın[784] tavrı da kethüdanınkini aratmamıştı. Elçilerden umduğu hediyeleri alamayınca o da Dubrovniklilerin her işini aksatmaya başladı. Durum böyle olunca 1681'de elçiler Orsat Ragnina ile Frano Gradi ona hediye olarak Dubrovnik'ten tatlı ve şekerlemeler, Cenova tatlıları, malvasia şarabı, parfüm ve yapma çiçekler getirdiler. Bunun üzerine Reis Efendi "*Sayemde borcunuzun ikinci kısmı tamamen affedilecek*" diyerek sözlerini yeminle bağladı. Bu örnekler diplomatik hediye kavramının nasıl da istismar edilerek rüşvet niteliğine dönüştürüldüğünü kanıtlar yaklaşımlardı. Reisülküttab her şeye rağmen sözünü yerine getirmek noktasında hiçbir fayda sağlamadı. Durum böyle olunca Reis Efendi'nin ofisinde çalışan ve Dubrovnik elçilerinin uzun yıllardır dostluk kurmuş oldukları Mustay devreye girdi, fakat o da reisülküttabın tutumunu değiştiremedi. Dubrovniklilere sempati sahibi olan diğer iki Boşnak ise padişahın has hazinedarı ile mirahuru idi. Hazinedar "*Korkmayın ben sizin diyarlarınızdan geldim, bu işi halletmeye çalışırım*" demiş, ancak yeterli nüfuza sahip olmaması sebebiyle teşebbüsleri akim kalmıştı. Mirahur ise Dubrovniklilerin önemli bir dostuydu. Caboga ve Buça mirahuru Karadeniz sahilinde buldular. Ona çuvallarla tatlılar, malvasiya şarabı ve değerli bir leğen hediye ettiler ve ondan kendileri hakkında padişaha olumlu sözler söylemesi için ricacı oldular. Mirahurun ifadeleri üzerine IV. Mehmed dikkatini ona vermiş ve Dubrovnik'in nerede olduğunu sormuştur. Mirahur ise bunun üzerine "*Ey yüce sultanım! Dubrovnik, Hersek bölgesinin bir parçasıdır. Toprağı taştan olup bereketsizdir. Ama bilin ki, Dubrovnik her sene hazineye tüm Hersek bölgesinden daha fazla para getirir*" demiştir. Mirahur daha sonra Dubrovniklileri, padişahın dürbünlere oldukça fazla ilgi ve merak duyduğu, onun sempatisini kazanmak için mutlaka son derece güzel ve iyi bir dürbün bularak hediye etmeleri yönünde onları bilgilendirdi. Yoksa padişahla görüşebilmeleri mümkün olmazdı. Ayrıca sözlerine şunları da ilave etti: "*… Kafasına takılan bir nesne ne kadar ilgisiz veya garip dahi olsa fark etmez, o kafayı bu nesneye takmıştır, ona 100 milyon düka dahi verilse istemez, illa ki o nesneyi ister. Sultanımız böyle bir insandır*". Elçiler bu bilgiyi derhal senatoya mektupla ilettiler ve bir de şu tavsiyelerde bulundular: "*Roma'da bulunan Keşiş Gradi'den bir dürbün sipariş*

---

784 Reisülküttab, bir diğer ifadeyle Reis Efendi, Osmanlı bürokrasisinde yazı işlerini yürüten Divan Kalemi'nin ve bünyesindeki kâtiplerin amiri olup Divan'dan çıkan ferman ve berat gibi belgeler onun kontrolünden geçerdi. Ayrıca başkent hiyerarşisinde imparatorluğun dışişlerinden sorumlu olan veziriazamdan sonra ikinci mertebede gelmesi sebebiyle Dubrovnik elçileri için en önemli makamlardan birini işgal etmekteydi. Bkz. Recep Ahıshalı, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülküttab (XVIII. Yüzyıl)*, TATAV, İstanbul 2001, s. 152-172, 197-221; aynı yazar, "Reisülküttab", *TDVİA*, XXXIV, İstanbul 2007, s. 546-549; İnalcık, "Reisülküttab", *İA*, MEB, IX, İstanbul 1988, s. 671-682.

verin. Tedariki mümkün olmazsa Rafael Gozze[*]*'nin dürbününü ondan isteyin. Sonuçta durumun ehemmiyetini anlayacak ve Dubrovnik'in iyiliği için bunu kabul edecektir*". Dubrovnikliler bir şekilde dürbünü elde etmişler ve sultana hediye etmişlerdir, ancak bu yine de onların sorunlarına çözüm getirmemiş ve IV. Mehmed'den herhangi bir fayda hâsıl olmamıştır. Bu durumda elçiyi teselli etmek mirahura kalmıştır: "*Elçi Bey, lütfen ağlamayın ve ayağa kalkın. İnanınız ki, bu gözyaşları çok yakında yerini sevinç gözyaşlarına bırakacak. Bütün bu musibetlerin suçlusu Kara Mustafa'dır. Ve biliniz ki, sultanımızdan hiçbir kötülük gelmez*". Elçilerin ellerinde bu tesellilerden başka bir şey yoktu. Mirahur tazminatın ikinci taksiti konusunda, reisülküttabın vermiş olduğu af sözünü yerine getirmemesi sebebiyle zor duruma düşen Dubrovnik elçilerine yardımcı olmak maksadıyla 1681'de borç olarak onların yerine parayı ödemeye kalkışmıştı ki, bu teşebbüsü defterdarın engeline takıldı. Bu girişimi kabul etmeyen defterdar mevzuyu Kara Mustafa Paşa'ya bildirmiş olacak ki, bir bahaneyle payitahttan uzaklaştırılmak üzere mirahur sürgün edildi. Böylece Dubrovnik elçileri tek teselli kaynağından da mahrum kaldılar. Mirahur gitmeden önce elçi Orsat Ragnini'ye "*Elçi Bey, şunu bilmeni isterim ki, ben sana ve beylerine karşı çok mahcup kaldım. Bu bela başımıza gelmeseydi, inanın ki, ben hakkınızda yine iyi konuşurdum. Şimdi beylerine benden selamlarımı ilet ve başıma neler geldiğini anlat*" demişti.[785]

Dubrovnik elçilerinin geleneksel diplomasi uygulamaları olan ağlayarak yalvarıp yakarmaları ve fakirlik imajları bile Kara Mustafa Paşa ve ekibi üzerinde hiçbir şekilde tesir etmemekteydi. Bir keresinde "*Şu anda açlıktan midelerinizin çeperleri birbirine yapışsa ve çıplak bir şekilde şurada yürüyüp dolaşsanız, hatta elsiz ve ayaksız kalsanız bile sizin parasız olduğunuza asla inanmayız*" cevabını işitmişlerdi ki, Dubrovniklilerin deprem sonrasında fukaralığa düştüklerine dair sözlerine dahi artık hiç kimse itimat etmemekteydi. Aradan geçen uzun yüzyıllar sonrasında Osmanlı ricali artık anlamıştı ki; "*takke düşmüş, kel görünmüştü*",[786] ancak bunun Kara Mustafa Paşa devrinde olması

---

[*] Rafael Gozze, bir önceki dönemde, yani 1680 yılında Dubrovnik'in İstanbul elçisiydi.

785 Miović, *Diplomacija*, s. 156-157.

786 Dubrovnik diplomasisinin kendine has özgün yöntemlerinden biri, elçilerin sözlerini daha etkili kılmak amacıyla döktükleri gözyaşlarını bir diplomatik enstrüman olarak kullanmalarıydı. Miović onlar için "*tam bir gözyaşı nehriydiler ve her istediklerinde dökebilmekteydiler*" der. Elçilerin ne zaman, nerede, kimin huzurundayken ve hangi sözleri sarf ederken ağlayacakları, dolayısıyla konuşmalarının hangi kısımlarını vurgulayacakları ve hangi ifadelerle hitaplarını etkileyici hale getireceklerine dair talimatlar Senato tarafından en ince detayına kadar düşünülüp tasarlanarak elçilere bildirilirdi. Bu bir çeşit senaryo yazımı ve hazırlığıydı ki, elçilerden beklenen ise Osmanlı ricalinin huzurunda tam bir tiyatro performansı sergilemeleriydi. Lakin Sekundo Gozze bu işi oldukça abartmış ve hemen her yerde gerekli ya da gereksiz gözyaşlarını dökerek sulu gözlülüğün timsali haline gelmişti. Sekundo ağlama rolünü o kadar ileri götürmüştü ki, İstanbul'dakiler onun

Dubrovnikliler için son derece talihsiz bir gelişmeydi. Hâlbuki Dubrovnik elçileri Senato tarafından fakirlik imajını desteklemek üzere oldukça düşük ödenekler almaktaydılar ve bu yüzden gerçekten de İstanbul'da sefillik çekmekteydiler. O kadar ki, 1676 yılının sonlarında İstanbul'da baş gösteren mevsim normallerinin altındaki muazzam soğuklar esnasında elçiler durumlarını "*Ne kömür ne de odun için paramız kalmıştır. Hatta doğru düzgün yiyip içemiyoruz bile, çünkü ekmek ve şarap masada donuyor. Artık kiralamış olduğumuz eski ve harap evin dahi başımıza yıkılmasını beklemekteyiz*" sözleriyle ifade etmişlerdi. Elçilerin bu kötü koşullar altında yaşamalarından ötürü vebanın çeşitli türlerine ve zatürreye yakalanmaları kimi zaman rastlanan problemlerdi. Örneğin elçileri Baba Cafer zindanına götürecek olan çavuşlar kaldıkları eve geldiklerinde Orsat'ı ağır hasta olarak yatarken bulmuşlardı. Çavuşların ellerine verilen altınlar sayesinde Orsat'a sadece bir gece müsaade etmişler, ertesi gün ise onu hapse götürmek üzere geri dönmüşlerdi ki, bahsi geçen zindanda Buça zatürreye yakalanmıştı. Zindanların içler acısı haliyse, hasta düşmek için her hâlükârda gerekli şartları onlara yeterince sağlamaktaydı. Caboga ile Buça'nın atıldıkları zindanda yakalandıkları hastalıklara bu yüzden şaşmamak gerekir. Buça daha sonra Senato'ya verdiği raporda Baba Cafer Hapishanesi'nin bodrum katında yer alan Kanboğazı denen zindanda geçirdikleri vakitlerde yaşadıklarını arz ederken "*Ah bir bilseniz! Biz adeta ölmeden mezarlığa gömülmüştük. Pislik ve necasetle dolu zifiri karanlıkta ışığın bir zerresi bile yoktu. Bize hasır getirmeye dahi izin vermediler. Bizi on iki haydudun arasına koydular ve onlar ilerleyen günlerde peş peşe idam edildiler. Sonraki gece ise bize merhamet edip mum, bir küp su ve pislik ve haşerat içinde bir hasır verdiler. Bunun üzerine 'bu yerden yakın bir zamanda ölü ya da diri çıkamazsak zaten haşereler bizi yiyecekler' dedik*" sözlerini sarf etmişti. Elçilerin hastalanmaları gerek zindanların gerek hava şartlarının ağırlığından ve gerekse salgınlardan ileri gelmekteyse de bazı zamanlarda maruz kaldıkları hakaretler ve iftiralardan da kaynaklanmaktaydı. Bona ile birlikte Saraybosna'da hapse atılan, daha sonra yine onunla birlikte Silistre'ye götürülerek zindana konan Marin Gozze bu şekilde

ismini duymaktan artık yaka silker vaziyete gelmişlerdi. Bir defasında Osmanlı ricalinin bir üyesiyle görüşmek için randevu talebinde bulunduğunda onun hakkında "*Olur tamam, ama ağlamayı düşünüyorsa sakın gelmesin*" dediğini işitmişti. Sekundo, diğer üç Dubrovnik elçisiyle birlikte Kara Mustafa Paşa'nın kethüdasının önüne çıktığında ise kethüda onu işaret ederek "*Devamlı ağlayan bu mudur?*" diye sormuştu. Buna rağmen Sekundo ağlamaktan hiç vazgeçmemiş ve Senato'ya yazdığı bir mektubunda "*Kara Mustafa'nın kethüdası önünde o kadar çok ağladım ki, kıyafetim ıslandı*" diye not düşmüştür. Sekundo her zaman, her yerde ve her mevzu için bu rolü oynamayı alışkanlık haline getirmişti. Örneğin 1673 yılında Bosna beylerbeyi sarayının koridorları, onun oldukça gürültülü bir şekilde "*inleye inleye, acı acı ağlamaları*" ile yankılanmıştı. Nihayetinde zamanla Osmanlı ricali nezdindeki inandırıcılığını kaybetmiş ve böylece alay konusu haline gelmişti. Ayrıntılı bilgi için bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 160-161.

hastalananlardan biriydi ki, Bona'nın vefatının ardından Saraybosna'ya geri götürülmüştür.[787]

Kara Mustafa Paşa devrinde Dubrovnik'in gönderdiği elçiler arasında Frano Gradi dışında tüm elçiler zindana atılmışlardı. Elçilerin bu çok zor şartlar altında görevlerini ifa etmek mecburiyetinde kalmalarında Mustafa Paşa ve ekibinin zulümlerinin yanı sıra Dubrovnik Senatosu'nun onlar için koşulları daha rahat katlanılır kılmamasının da etkisi vardı. Cumhuriyet ısrarla diğer devlet temsilcilerinin aksine ülkenin ve dolayısıyla elçilerin fakirlik imajını sürdürmelerini istemekte ve bu yüzden elçilik ödeneklerini kısıtlı tutarak İstanbul'da vazifede geçen ayların onlar için büyük zorluklar içerisinde geçmesine katkı sağlamaktaydı. Örneğin Senato, önceden anlaşma sağlandığı üzere sahte tazminatın ikinci taksiti olan 30.000 *taler*i İstanbul'a göndermekte ayak sürümekteydi. 1681'de elçi Orsat Ragnini İstanbul'a ulaştığında önceki senenin Dubrovnik elçisi olan Rafael Gozze görevinin nihayete erdiğini ve artık Dubrovnik'e geri dönebileceğini ummaktaydı. Hâlbuki beklenen ikinci taksit Ragnini ile gönderilmemişti ve bu durumda her iki elçi de çok zor duruma düşmüşlerdi. Ragnini, bunun üzerine Osmanlı ricalinin tehditlerine maruz kalmıştı: Eğer tazminat miktarı tamamlanarak ödenmezse bu parayı zorla tahsil edecekler ve Dubrovnik sınırını yeniden kapatarak abluka altına alacaklardı. Bu durumda Ragnini başka çaresi kalmadığını düşünmüş ve tefecilere borçlanarak parayı toplayıp denkleştirme peşine düştü. Kısa vadelerle büyük faizler karşılığında Ragnini borcun ancak yarısını toparlayabilmeyi başarmıştı. Dubrovnik Senatosu, Ragnini'nin bu şekilde oldukça uygunsuz ve ağır şartlar karşılığında para tedarik ettiğini öğrendiğinde bundan son derece rahatsız olmuş ve elçiye ikaz mahiyetinde bir mesaj göndermişti: "*Sizi zindana atmakla tehdit ettikleri için hemen geri adım atmayın. Birbirinize destek olun ve tıpkı sizden öncekiler gibi ülkenize duyduğunuz aşkla fedakârca tüm zorluklara göğüs gerin ve içine düştüğünüz durumların üstesinden gelin. Sonuçta Türkler sizi öldürmezler*". Sonrasında Ragnini de eve dönüş yolunu gözleyen Gozze de zindana atılmışlardı.[788]

Nihayetinde Kara Mustafa Paşa probleminin Dubrovnik Cumhuriyeti'ne maliyeti 71.000[*] taleri geçmişti.[789] Mustafa Paşa'nın en baştan itibaren dengesiz tazminat talepleri

---

787 Miović, *Diplomacija*, s. 157-158.

788 Miović, *Diplomacija*, s. 161.

* 60.000 taler sahte tazminatın miktarı, 10.000 taler Kara Mustafa Paşa'nın, 1000 taler ise kethüdasının payı olmak üzere.

789 Kara Mustafa Paşa'nın haşin uygulamalarından Osmanlı yerli unsurları da İstanbul'da bulunan diğer ülke temsilcileri de oldukça olumsuz etkilenmişlerdi. İngiliz ve Fransız konsolosları ile Cenova ve Hollanda elçileri pek çok cezaya maruz bırakılmışlar, Venedikliler ise birçok sahte itham ve iftiralar dolayısıyla neredeyse Dubrovnik'e yakın ceza ve tazminatlar ödemek zorunda kalmışlardı. Kara

göz önüne alındığında miktarı düşürülmüş olan bu rakam Dubrovnikliler için çıkış kapısı olmuştu. Velhasıl 1677-1682 yılları arası Dubrovnik elçileri için kâbus gibi geçmişti ve Cumhuriyet diplomasisi, elçilerin uyarılarının dikkate alınmaması ve İstanbul'daki krizin idare tarzı sebebiyle tabir caizse duvara toslamıştı.

Osmanlı tarihlerine ve yabancı elçi raporlarına haşin, kaba, hoyrat ve pervasız bir devlet adamı olarak geçmiş olan Kara Mustafa Paşa'nın, kaymakamlığı ve sadareti boyunca elde ettiği başarıları topyekûn ortadan kaldıran ve hem imparatorluğu hem de kendini büyük bir felakete sürükleyen de yine onun bu olumsuz kişisel özellikleri olacaktı. Diplomasi arenasında Osmanlılarla sürdürdükleri ilişkilere gebe olmaları dolayısıyla yabancı ülke temsilcileri Mustafa Paşa'nın her türlü olumsuzluğuna katlanmışlardı. Dubrovnik elçilerinin ifadeleriyle "*İstanbul'da bulunan hiçbir ulus Kara Mustafa'nın gazabından kurtulamamıştı*". Onun diplomatik temayüllere sığmayacak hakaret dolu sözlerine katlanamayan Kırım Hanı Murad Giray ise Mustafa Paşa için sonun başlangıcını hazırlamıştı. Osmanlı ordusunun en önemli destek ve vurucu güçlerinden birini oluşturan Kırımlıların hanına gereken saygıları göstermemesi bir kenara, aksine onun Mustafa Paşa tarafından çok ağır ifadelerle rencide edilerek küstürülmesi II. Viyana Kuşatması'nın felaketle sonuçlanmasının temel sebebini teşkil etmişti. Normal şartlarda Avusturya Habsburgları ile bir meydan savaşı yapmak üzere sefere çıkmış, dolayısıyla da kuşatmaya hazırlıklı olmayan Osmanlı ordusu, Kara Mustafa Paşa'nın ihtirası sonucunda kendisini Viyana surları önünde bulmuştu. Her ne kadar kuşatma başarıya yaklaşmış olsa da Tuna nehrini tutmak üzere görevlendirilmiş olan Murad Giray'ın önceden Kara Mustafa Paşa'nın kendisi ve Kırımlılar hakkındaki hakaretlerini hatırlayarak bir ders vermek istemesi hem Paşa'nın sonunu getirecek hem de Osmanlı İmparatorluğu'nu zirveden düşürecek olaylar silsilesinin başlamasına da yol açacaktı. Viyana'ya yardıma gelen Sobieski'nin Leh birliklerinin Tuna'dan geçişlerine karşı en küçük bir teşebbüste bile bulunmadan göz yuman Murad Giray onların nehri aşmalarına adeta izin vermişti. Akabinde nehirden engelsizce geçen Leh kuvvetleri kuşatmayla meşgul olan Osmanlı ordusuna arkadan saldırmış ve surlarda açılan gediklerden içeri girerek fethe hazırlanan Mustafa Paşa'nın emrindeki orduya hiç beklemediği bir hezimet yaşatmıştı. Hiç umulmayan bu saldırının tesiriyle darmadağın olan Osmanlı ordusu böylece tarihinin en büyük bozgunlarından birini yaşamış, Mustafa

Mustafa Paşa'nın sadaret dönemi yabancı elçiler için çok ağır bir tecrübe ve tam bir diplomasi sınavıydı ki, hasarsız kurtulan yok gibiydi. Bkz. Foretić, *a.g.e.*, II, s. 151.

Paşa ile ordusundan geri kalanlar ise Belgrad'a kaçmak zorunda kalmışlardı. IV. Mehmed'in Kara Mustafa Paşa hakkındaki idam emri de burada infaz edilmişti.[790]

Pek çok ulusun ve/ya temsilcilerinin yanı sıra Dubrovnikliler de Kara Mustafa'dan bu şekilde kurtulmuş olmaktaydılar. Ancak Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerinde yaşanan kırılmanın artık geri dönüşü yoktu. Yaşanmış olanların Dubrovnikliler açısından telafisi imkansızdı ve tamiri de mümkün görünmemekteydi. Kara Mustafa Paşa tarafından Dubrovniklilere uygulanan zorbaca tavırlar dolayısıyla 1677-1682 yılları arasında Osmanlı-Dubrovnik ilişkileri tarihindeki en büyük kriz meydana gelmişti ki, yaşanan ve maruz kalınan tüm kötü tecrübeler Dubrovnik'te derin bir iz bırakmıştı. Dubrovnikli aristokratlar, Sultan Süleyman devrinden bu yana Osmanlı'yla iyi geçinmenin Dubrovnik'e denge ve fayda sağladığı ve ne pahasına olursa olsun devam ettirilmesi gerektiğine inananların çoğunluğu oluşturduğu realist kesim ile tam tersine anti-Osmanlıcı bir anlayışla Osmanlılara düşman bir strateji arayışını zorlayan, bu yolda da Avusturya başta olmak üzere diğer Hristiyan devletlerle iş birliğini öngören ve daha ziyade azınlıkta olan marjinaller olmak üzere ikiye ayrılmışlardı. Kara Mustafa Paşa'nın uyguladığı zorbaca yöntemlerin meydana getirdiği travma, ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun 12 Eylül 1683 tarihinde Viyana önlerindeki bozgunu ve sonrasındaki savaş dönemlerinde ortaya çıkan askerî zayıflığı, aristokrat sınıf içerisinde anti-Osmanlıcı eğilimlere keskin bir dönüşü beraberinde getirmişti. Artık Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerinde bir daha hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı.[791]

3.5. Osmanlı-Dubrovnik İlişkilerinde Kırılma
(II. Viyana Bozgunu'ndan Karlofça Antlaşması'na)

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'lı yıllar Dubrovnik'in bir siyasî oluşum olarak aristokratları nezdinde haysiyetlerinin oldukça aşağılandığı ve diplomatları bakımından ise son derece ağır şartlar altında geçirdikleri bir dönem olmuştu. Dubrovnik diplomasisinin Kara Mustafa Paşa ile münakaşa içinde geçtiği bu dönemin bilançosu 71.000 talerden fazla nakit, değerli bir devlet adamı olan Nikolica Bona'nın hayatı ve belki de en önemlisi kendisini himaye etmesi gereken imparatorluk tarafından maruz

790 Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III, s. 439-459. Kara Mustafa Paşa'nın Murad Giray'a ve Kırımlılara etmiş olduğu hakaretler ve sonucunda bunun etkisiyle Sobieski'nin birliklerine yol verdiğine dair bkz. *aynı eser*, s. 451.

791 Harris, *a.g.e.*, 341.

kaldıkları tehditler karşısında yitirdikleri güvendi. Bu zor sınavın hasarlarla atlatılmasının ardından Dubrovnik'te bir zihniyet değişimi yaşanmış, II. Viyana Bozgunu ve ardından kurulan Haçlı İttifakı karşısında Osmanlıların peş peşe aldıkları yenilgiler neticesinde Cumhuriyet'in gözünde Osmanlı itibarı sarsılmıştı. Dolayısıyla şu noktada Osmanlı'nın Dubrovnik'i dış tehditlere karşı koruyabilme potansiyeli hiç de iç açıcı gözükmemekteydi. Buna karşın Venediklileri dizginleyebilecek ve onlara karşı koruma sağlayabilecek yegâne unsur şimdi Avusturya olarak görülmekteydi. Dubrovnikliler, aynı uluslararası toplum içerisinde yer aldıkları Katolik Avusturyalılar ile daha fazla yakınlık hissetmekteydiler. Bu bakımdan Viyana Bozgunu'nun ardından Haçlı İttifakı'nın kurulmasıyla birlikte Dubrovnik Cumhuriyeti sınır yerleşimlerinin kamuoyunu Avusturya üst egemenliği lehine hazırlamaya başlamıştı. Bu aynı zamanda Dubrovniklilerin Viyana nezdinde kazanmayı amaçladıkları sempatinin de bir ön hazırlığı mahiyetindeydi ki, 5 Mart 1684'te Venedik'in Avusturya ve Lehistan ittifakına katılması[792] Dubrovnik'in güvenlik endişelerini bir kat daha arttıran bir faktör olarak Viyana ile ikili ilişkilerini daha üst bir seviyeye çıkartmasını kaçınılmaz hale getirmekteydi. Dubrovnik Senatosu o yıl kendi inisiyatifiyle ve gönüllü olarak Rafo Vladislan Guçetiç'in başında bulunduğu özel bir elçilik heyeti ile Habsburg İmparatoru I. Leopold'e, Cumhuriyet'in eski hâmisi olan Macar tacının sahipliği iddiasını öne sürdüğü veçhiyle bir buçuk yüzyıldan fazla bir süre önce kesmiş olduğu 500 altın vergiyi gönderdi. Viyana'da süren uzun görüşmelerin sonunda Venedik aleyhtarı İspanya büyükelçisi Carlo Emmanuel ve Borgomanero markisinin memurlarının yardımları ve arabuluculukları sayesinde Dubrovnikliler 20 Ağustos 1684'de 150 seneden fazla bir zaman sonra Macar tacının nominal sahibi unvanına atıfla Habsburg İmparatoru'na bağlılık vaadinde bulundular. Daha önceden olduğu gibi yıllık 500 düka / ungar altını vergi ödeyeceklerdi. Dubrovnik elçileri diplomatik manevra kabiliyetlerine uygun olarak ve yeni konjonktüre uyum sağlayarak resmî söylemlerinde de Avusturya Sarayı ile ağız birliğine gitmişlerdi: Dubrovnik'in vergi mükellefiyeti ve resmî tâbiyeti ancak İmparator I. Leopold Balkan içlerinde hakimiyeti ele geçirdiğinde, yani "*Osmanlı kuvvetleri ve şiddeti bertaraf edilerek bu bölgelerden çıkarıldıktan sonra*" başlayacaktı. Velhasıl 2 Eylül 1686'da Budin Avusturya'nın eline düşmüş ve böylece Macar tacını hâmil olma ile ona sahiplik iddiası da artık kesinlik kazanmıştı. Dolayısıyla bu gelişmeye bağlı olarak Dubrovnik diplomasisinin yüzü daha kararlı bir şekilde Habsburg tarafına dönmeye

[792] Uzunçarşılı, Venedik'in Avusturya İmparatoru I. Leopold ile yaptığı ittifak antlaşmasının tarihini 25 Nisan olarak vermektedir. Bkz. *a.g.e.*, III, s. 476.

başlamıştı. Öne sürdüğü şarta binaen Dubrovnik henüz resmen Avusturya üst egemenliğine bağlanmamış olmasına rağmen vergisini gizlice Viyana'ya ödemeyi sürdürmüş, Habsburg himayesinden istifade edebilmenin zeminini oluşturmuştu. Devam edegelen Avusturya askerî başarılarına paralel olarak da Dubrovnik'in dikkati gittikçe daha fazla Viyana'ya doğru yönelecekti.[793]

Dubrovnik diplomasisi yine de temkinliliği ve kurnazlığı elden bırakmıyordu. Dubrovnikliler bir yandan gittikçe Avusturya Sarayı'na sırtlarını dayamaktalarken, diğer yandan da Osmanlı'yla irtibatı sürdürmeye gayret etmekte, gecikmelerle dahi olsa haraçlarını göndermekte ve Venedik varlığının Dubrovnik hinterlandına yayılmasına karşı Nova'da Osmanlı tahkimatlarına yardım ulaştırmaya çabalamaktaydılar. Ancak bölgede koşullar gittikçe Osmanlıların aleyhine gelişmekteydi ve Dubrovnik Güney Slav ülkesinde bozulan asayiş sebebiyle 1684 haracını payitahta vaktinde gönderememişti. Daha sonra Dubrovnikliler bu haracı gecikmeli olarak ödeyebilmiş[794] ve 1685[795] ile 1686[796] yılı ödemelerine de kaldıkları yerden devam etmişlerdi.

Balkan coğrafyasında meydana gelen çarpışmalarda Osmanlıların aldıkları mağlubiyetler ile giderek geri çekilmeye zorlanmaları dolayısıyla Osmanlı-Dubrovnik sınır hattı Venedik birliklerin tehdidi altına girmişti. Bu Dubrovnikliler açısından kesinlikle arzu edilmeyen bir durumdu. Artık Dubrovnik, toprak bütünlüğünü ve hatta bağımsızlığını tehlike altında görmekteydi, dolayısıyla da muzaffer Avusturyalılar ile yakınlaşmayı arttırırlarken, bir entrika ya da hileye kurban gitmemek adına bunu Venedik'ten gizlemekteydiler, ta ki 1687'ye kadar. Bu sıralarda Venedik kuvvetleri Ston üzerinden Hersek'e doğru bastırmakta olduklarından Dubrovnik son derece tehlikeli bir süreç geçirmekteydi. Dubrovnik toprakları artık doğrudan Venedik tehdidi altına girmişti. Aynı yıl Avusturya Habsburgları Belgrad'ı zapt etmişlerdi. Bunun üzerine Dubrovnikliler Hersek ileri gelenlerine Venedik'e değil Avusturya'ya bağlılıklarını bildirmelerini telkin etmeye giriştiler. Öte taraftan Dubrovnik diplomasisi de Viyana'yı Hersek üzerinde hâkimiyet kurması yönünde ikna etme çabası içindeydi. Bu sene içerisinde Nova

---

793 Harris, *a.g.e.*, s. 341; Miović, *Diplomacija*, s. 186.

794 Dubrovnikliler 1680'den beri gecikmeli olarak Mart ayında ödedikleri haraçlarını, 1685 yılında ancak Haziran ayında haraç elçileri Ivan Karlo Sorga ve Marin Cerva ile göndererek teslim edebilmişlerdi. Bkz. DA., *7/2.1*, sv. 32, br. 1315 (13 Receb 1096 / 15 Haziran 1685).

795 Haraç elçileri Cono (Džono) Gradi ve Orsat Gozze'nin getirdikleri haracın makbuz berâtı için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 33, br. 1326 (18 Rebiʿü'l-âhir 1097 / 14 Mart 1686).

796 Marin Caboga ve Vladislav Buça'nın Belgrad ordugahına getirerek veziriazama teslim ettikleri haraç için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 33, br. 1334 (12 Receb 1098 / 24 Mayıs 1687). 1686 yılında Budin'in Avusturya eline düşmesinin ardından Dubrovnik aynı sene Viyana'ya da 500 altın haraç göndermişti. Bkz. Miović, *Diplomacija*, s. 186.

Venediklilerin eline düşünce nihayet Dubrovnik üzerindeki Avusturya himayesinden Venedik haberdar edildi, çünkü Dubrovnik Cumhuriyeti'nin kendi iç topraklarından ve anakaradan izole edilme riski de baş göstermişti. Diğer yandan Venedik gemileri Dubrovnik'i deniz yönünden ablukaya başlamışlardı bile, hem de Dubrovnik'in ve I. Leopold'un protestolarına rağmen. Bunun üzerine Avusturya çarı Dubrovnik'e kaymakam rütbesinde bir temsilcisini gönderdi. Bu temsilcinin gelişi Cumhuriyet'te büyük tedirginlik meydana getirmişti, sonuçta böyle bir ziyaretin Osmanlı'dan gizlenebilmesinin yolu yoktu.[797]

Dubrovnik henüz Osmanlılarla olan irtibatını koparmamıştı ve 1687 yılında bir önceki senenin haracını İstanbul'a göndermek maksadıyla toplanan Senato'da muhalif sesler yükseldi. Yine de Senato'daki oylamada haracın gönderilmesi yönünde karar çıktı ve önce Marin Caboga, sonra da Vladislav Buça Dubrovnik elçileri olarak Belgrad'da bulunan veziriazam ile irtibata geçmek üzere yola çıktılar. Caboga'nın başlıca üç vazifesi bulunmaktaydı. Bunlar; Dubrovnik-Avusturya antlaşması hakkındaki şüpheleri gidermek, haracın gecikmesi hakkında makul ve mantıklı bahaneler üretmek ve veziriazamı haracın yarısının Dubrovnik para birimi olan *dinaric* ile ödenmesi konusunda ikna etmekti. Bu elçiliğin en ağır yükü, veziriazamla aralarındaki dostluğa binaen Caboga'ya düşecekti. Boşnak asıllı Veziriazam Süleyman Paşa[*] ile Caboga eski ve yakın dosttular, aralarındaki dostluk yıllar öncesine dayanmaktaydı ve Caboga daha önceki elçilik görevlerinde (1671, 1677) Süleyman Paşa'yla İstanbul ve Edirne'de de pek çok defa görüşmüştü. Bu sefer de Dubrovnik'in içinde bulunduğu bu nazik durumu çözmek amacıyla Caboga'ya düşen, bu dostluğun sınırlarını ve diplomasi kabiliyetini sonuna kadar zorlamaktı. Veziriazam, Caboga'yı 20 Nisan'da Belgrad'daki odasında kabul etti. Paşa, sözü uzatmadan doğrudan konuya girdi ve Caboga'ya iki soru yöneltti. İlki, Dubrovnik'te kaç tane İspanyol bulunduğu,[**] ikincisi ise Dubrovniklilerin İspanyol kralına ne kadar haraç[***] ödedikleriydi. Caboga, "*Biz haracı sadece sultana veririz*" diyerek cevap verdi ve arkasından ekledi ki, "*Ancak Napoli'de bulunan İspanya kral*

---

797 Harris, *a.g.e.*, s. 341; Miović, *Diplomacija*, s. 186.

* Sarı Boşnak lakaplı Süleyman Paşa, Bosna eyaletinin Hersek sancağındaki Prepolye kasabasındandır. Bkz. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, IV, s. 425.

** 1667 yılındaki Büyük Dubrovnik Depremi'nden sonra İspanya, şehrin savunmasını desteklemek amacıyla asker yetiştirmek üzere bazı subaylarını göndermeye başlamıştı. Bu kişiler Napoli'den gönderilirlerdi ve onlara "silah valisi" denilirdi.

*** Süleyman Paşa'nın burada İspanyollar üzerinden kastettiği Habsburglar olup aynı hanedanın bir kolu tarafından yönetilen Avusturya ve/ya İspanya hükmü altında bir kral naibi tarafından idare olunan Napoli'ye gönderme yapmaktadır.

naibine her sene 12 adet şahin hediye gönderiyoruz. İspanyol askerlerine gelecek olursak, şehirde 2-3 tane kaldı. Bunlar Dubrovnik askerlerini eğitiyorlar". Veziriazam ise bunun üzerine "*Ben bunlardan haberdarım, her şeyi biliyorum, fakat senin doğru söyleyip söylemeyeceğini kontrol etmek istedim*" dedi. Caboga'nın gitmesine müsaade verilmemişti. O gece iki dost geç saatlere kadar sohbet ettiler. Caboga'ya sürekli kahve ve şerbet ikram edilmişti. Ertesi gün Caboga'ya Dubrovnik Senatosu'ndan bir direktif geldi: "*Sen her ihtimale karşı sadrazama Avusturya kaymakamının şehre geldiğini söyle. Bu böylece bizim Osmanlılara hala sadık olduğumuza dair bir ispat olacaktır*". Caboga, bu talimatın üzerine veziriazama "*Saadetli efendim, itiraf etmeliyim ki, imparator kaymakamını şehrimize gönderdi. Ancak bu kaymakamın herhangi bir gizli art niyeti yoktur. Bu kişi Dubrovnik'e sadece bizim aleyhimizde niyetleri olanlara karşı kontrol maksadıyla gelmiştir. Böylece Hıristiyan devletler de bizi himaye edecek ve bu şekilde yüce gönüllü sultanımıza vereceğimiz haraç da korunmuş olacaktır*". Veziriazam bu cevabı aldıktan sonra tercümanları huzurundan çıkardı. Caboga ile tek başına kalınca ona yaklaşmasını emretti ve dedi ki: "*Allah cezanızı versin Marin! Allah sabahınızı karartsın! Siz kiminle dalga geçiyorsunuz, şehri zaten imparatora teslim ettiniz!*". Caboga ise hazır cevaplılıkla derhal "*Saadetli yüce efendim, yüce Tanrı'nın bu dünyada nadiren ihsan eylediği o aklınız nerededir? Eğer bunu yapmış olsaydık, ben buraya başımı kesesiniz diye gelir miydim? Dubrovnik'i imparatora teslim etmiş olsaydık, Dubrovnikliler sultana haraç gönderirler miydi? Haraç şu anda yoldadır ve biliniz ki, ben bu sözlerime onurum ve hatta kafamla kefilim*" ifadelerini sarf ederek bu ithamı inkâr etti. Bunun üzerinde veziriazam ise "*Ben onu bunu bilmem, eğer Dubrovniklilerle Avusturya arasında herhangi bir şey olmuşsa sen yandın Marin! Bu senin söylediklerinin haricinde en küçük bir tutarsızlık olursa senin onuruna da kafana da eyvah! Şimdilik bana gelmiş olan haberlerin hepsini yalan sayacağım. Ancak sana en içten bir şekilde yemin ediyorum ki, bundan sonra senin en küçük bir yalanını dahi yakalarsam tutuklatacağım. Ve suçların ile günahlarını tek tek ödeteceğim. Bana herkes yalan söyleyebilir, fakat güvendiğim ve kalbimi açtığım senin yalan söylediğini yakalarsam zarar görürsün*" sözleriyle karşılık verdi ve tartışmayı sonlandırdı. Caboga'nın şansına Senato'nun talimatı ve sonrasında Dubrovnik haracı da tam vaktinde ulaşmıştı. Bu sırada Belgrad'da herkes Avusturya kaymakamının Dubrovnik'e gelişi hakkında konuşmaya başlamıştı bile. Veziriazamın habercileri ona çeşitli varyasyonlarda bilgiler getirmekteydiler: Birinci istihbarat; Dubrovnikliler İspanya'dan gelen kale uzmanını misafir edip ağırlayacakları hakkındaydı. Habere göre bu kişi Nova kalesinin işgal planını kuracak, ardından da

İspanyol filosuna dönerek Nova'nın yerle bir edilmesini sağlayacaktı. İkincisi, Dubrovnik'in artık sultana hiçbir şekilde haraç ödemeyeceğine dairdi. Üçüncüsünde ise, Dubrovnik'in artık haracın yarısını sultana, diğer yarısını ise Habsburg imparatoruna vereceğiydi ki, veziriazamın şimdilik yalan saydığı istihbaratlar bunlardı. Bunlardan dolayı Caboga'yı tekrar huzuruna çağırtarak onu tehdit etti ve en küçük bir yalanı ortaya çıkarsa kellesinin gideceğini belirtti.[798]

Caboga Belgrad'a yanında haraç olmadan gelmişti. Senatonun ona Dubrovnik'ten ayrılmadan önceki ilk direktifleri, kendi fakirliklerini vurgulaması ve ona göre davranması yönündeydi. Elçinin veziriazam karşısındaki bu tür söylemleri karşısında Süleyman Paşa, "*Aranızda fakir olanlarınız da vardır, ama çoğunuz fazlasıyla zengindir*" diyerek karşılık vermişti. Haraç, olağan zamanından beş ay kadar geciktikten sonra Vladislav Buça tarafından bir kısmı 6500 *ungar*, kalanı ise Dubrovnik *dinari*ci olarak Belgrad'a getirildi. Ardından Caboga, yarısı ayarı bozuk gümüş *dinari*clerden oluşan haracı veziriazama vermek istedi. Veziriazam *dinari*clerin bahsi geçince oldukça güldü ve "*Hakikaten Allah cezanızı versin! Ama düşünüyorum da bu sizin gümüş dinaricler her ne kadar eskisi gibi olmazsa da* (içinde fazlaca bakır alaşımı vardır) *hazinemizde çok güzel dururlardı. Acaba alsam mı?*" dedi. Veziriazamın gülmesi Caboga'yı cesaretlendirmişti. Veziriazama sarıldı, ayaklarını öptü ve şu cümleyi sarf etti: "*Dinariclerimiz her zamanki gibi saf ve kalitelidir*". Bunun üzerine veziriazam şaşkınlığını gizleyemedi ve karşılık verdi: "*Bre adam! Ben bunları nasıl kabul edeyim? Ben bundan sultana bahsedemem bile*". Caboga ise hilekârlığını sürdürüp "*Eğer zât-ı âliniz parayı hemen alarak, mesela askerlerin maaşlarına dağıtırsa sultanın ne tür bir parayla ödeme yaptığımızdan haberi olmaz*" diyerek veziriazamı kendi amacı doğrultusunda etkilemek ve yönlendirmek maksadıyla yol gösterdi. Veziriazam Süleyman Paşa, dostu Caboga'nın ikna çabaları karşısında yumuşadı ve kahkaha atarak "*Dinim üstüne yemin ederim ki, bunu dünyadaki hiç kimse için yapmazdım, ancak size karşı beslediğim derin dostluktan ötürü, bu kadar hasta ve yaşlı halde*[*] *gelip beni görmek için harcadığınız zahmetten dolayı sizi reddedemeyeceğim*" dedi ve haracı kabul etti. Bu diyaloğu işiten hazinedar itiraz etti ve devlet hazinesinin bu şekilde 5.000 taler zarara uğratılacağından bahsetti. Veziriazam Süleyman Paşa ise kararlılıkla "*Bunlar benim*

---

798 Miović, *Diplomacija*, s. 186-188; aynı yazar, *Kavşaktaki Bilgelik*, s. 49-50.

* Marin Caboga o sırada 58 yaşındaydı ve bu görüşmeden beş sene sonra 1692'de vefat etmiştir.

adamlarım ve ben şimdi onlara tüm bu altınları bağışlayacağım" diyerek noktayı koydu.[799]

Dubrovnik'in güvenliği üzerindeki tehdidi perçinleyen ve zaten azalmış bulunan emniyet hissine bir darbe de Fransa'dan geldi: 10 Ekim 1688'de Fransa Avusturya'ya savaş ilan etmiş ve bu yüzden de I. Leopold'un dikkati Balkanlar üzerinden dağılmıştı. Fakat buna rağmen imparator 19 Aralık 1688'de Hersek'in ve halkının tamamen kendi himayesinde olduğunu ilan etti. Dubrovnik diplomasisinin ikna kabiliyeti sayesinde de 11 Haziran 1689'da imparator, Hersek'i askerî yolla hâkimiyetine alacağını bildirdi.[800]

Dubrovnik elçileri Cumhuriyet'in Osmanlı'ya olan yıllık haracını 1687 yılında son defa düzenli bir şekilde ödemişler, sonrasında haraç ödemeyi kesmişlerdi.[801] Bu bir bakıma Süleyman Paşa'ya ulaşan istihbaratı teyit eder nitelikte bir gelişmeydi, ancak ne var ki Dubrovnik dostu Boşnak asıllı Veziriazam, Caboga'yla Belgrad'da olan görüşmesinden birkaç ay sonra hayatını yitirmiş, böylece Dubrovnik de çok önemli bir destekçisini kaybetmişti.[802] Bu son görüşme ve haraç tesliminin sonrasında ise Dubrovnik, payitahta elçi ve haraç göndermeyi askıya alarak ilişkilerin seyrini yerel düzeye indirgemiştir. 1695'e kadar geçen zaman diliminde başkent nezdinde temsil edilmeyen Dubrovnik diplomasisi ve Dubrovniklilerin vuku bulan meseleler karşısında savunulmayan hakları ise muhtemelen Osmanlı ülkesinin taşra idarecileri, kadıları ile görevlileri huzurunda çözümlenmeye çalışılmış, ayrıca gümrük iltizamının ödenmeyen taksitleri ve yenilenmeyen iltizam antlaşmaları sebebiyle de yine tahminen Dubrovnik

---

799 Miović, *Diplomacija*, s. 188-189; aynı yazar, *Kavşaktaki Bilgelik*, s. 49.

800 Harris, *a.g.e.*, s. 341.

801 Marin Caboga ve Vladislav Buça'nın, Osmanlı ordusunun Belgrad taburunda 1685-1686 yılı haracını teslim ettiklerine dair makbuz beratı için bkz. DA., *7/2.1*, sv. 33, br. 1334 (12 Receb 1098 / 24 Mayıs 1687). Arşiv kaynaklarından elde ettiğimiz verilere göre bu haraç tesliminden sonra Dubrovnik, 1808'deki düşüşüne kadar Osmanlı'ya bir daha standart periyotta haraç ödemeyecektir. 1695 ve 1703'teki geçici yeni düzenlemelerden itibaren haraç miktarı 1/3 oranında düşecek ve ödeme periyodu da üç senede bire inecektir. Dubrovnik'in içinde bulunduğunu öne sürdüğü ekonomik zorluklar nedeniyle Osmanlı tarafından kabul edilen resmiyetteki bu geçici düzenleme ise XVIII. yüzyıldaki teftişlere rağmen bu şekilde devam edecektir.

802 Süleyman Paşa, Balkanlarda meydana gelen savaşlar esnasında Sikloş'ta Savoy prensi Öjen karşısında aldığı yenilgi ve akabinde Varadin'de Osmanlı ordusu içinde çıkan isyan sebebiyle gözden düşmüş, önce Belgrad'a, oradan da İstanbul'a dönünce muhalifleri tarafından aleyhindeki tertibatlar sebebiyle idam edilmiştir (14 Ekim 1687). Bkz. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, IV, s. 425-426; ayrıca bkz. aynı yazar, *a.g.e.*, III, s. 471-472, 489-492. Çıkan isyanın iyice alevlenmesi üzerine IV. Mehmed'in, Kara Mustafa Paşa'nın idamından sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun içine düşmüş olduğu merkezî otorite kaybını telafi etmemesi ve peşpeşe alınan yenilgilere karşı herhangi bir önlem almaya girişmemesi, aksine Edirne dolaylarında avcılık merakını sürdürmesi karşısında tahttan indirilmesine giden gelişmeler için ayrıntılı bilgi için bkz. aynı yazar, *a.g.e.*, III, s. 493-494.

tüccarları gümrük vergilerini yerel tahsildarlara doğrudan ödeme yoluyla icra etmiş olmalıdırlar.

1695'te Dubrovnik'ten İstanbul'a tekrar bir elçi heyeti yollandığında elçiler bazı ekonomik bahanelerin arkasına sığınarak haraç gönderemediklerini açıklama yoluna gideceklerdi. Halbuki asıl gerekçe, Osmanlıların Dubrovnik sınırıyla olan bağlantılarının ortadan kalkması[803]nın yanı sıra bölgede askerî varlığı ile caydırıcı gücünü, dolayısıyla da inisiyatifi yitirmiş olmalarıydı. Böylece Dubrovnikliler 1690'a kadar Osmanlı başkentiyle irtibatı keserek ilişkileri donduracaklar, 1695'e kadar da haraç ve gümrük iltizamı bedellerini ödemeyi bırakacaklardı.[804]

Osmanlı ricali, İmparatorluğun Dubrovnik'i kendine bağlı tutabilmesinin tek yolunun, Cumhuriyet'in etrafındaki Venedik kuvvetlerinin geri püskürtülmesi olduğunun farkındaydı. Ancak bu şekilde Osmanlılar, Dubrovnik üzerinde yeniden himayedâr bir pozisyona geldiklerini iddia edebileceklerdi. Aksi takdirde Dubrovnik hinterlandında herhangi bir fiilî varlığı kalmamış olan mağlup tarafın bundan söz etmesi hiç de gerçekçi olmazdı. Sınır mevcudiyetinin kritik öneminin farkında olan Osmanlı bakış açısını, Dubrovnik Cumhuriyeti'yle sınır temasının kesinlikle kesilmemesi gerektiğini belirterek Defterdar Sarı Mehmed Paşa da kroniğinde kayda almıştı.[805] Dubrovnik de bir şekilde Osmanlı sınırıyla tekrar bağ kurmasının gerekliliğini görmekteydi. Bu bir yandan Venedik'e karşı güvenlik dengelerini yeniden sağlayabilmek için, diğer yandan da Osmanlı Balkanlarındaki ticaretin hayatiyeti için elzemdi. 1687'e değin Venediklilerin Dalmaçya kıyılarını Nova'ya kadar ele geçirmesinden itibaren Doğu Adriyatik'te Split, Makarska, Omiş, Poçitel ve Risna ile birlikte Nova iskelesini de Dubrovnik limanını bertaraf etmek için faaliyete geçirmişlerdi ki, XVIII. yüzyılda da Venedik bu siyasetini sürdürecekti.[806]

1689 yılı Avusturya birliklerinin yine muzafferane ilerleyişiyle geçmiş, Niş'i zapt ederek Sırbistan'ı baştan başa kat eden imparatorun askerleri Sofya ile Üsküp'ü de ele geçirmişlerdi. Henüz iki yıldır tahtta olan II. Süleyman'ın sefere iştiraki dahi bu kötü

---

803 Defterdar Sarı Mehmed Paşa Dubrovniklilerin haraçlarını göndermeye devam edememelerini, Venediklilerin Dubrovnik Cumhuriyeti'nin etrafındaki Osmanlı topraklarını zapt ederek imparatorlukla temasının kopmasını "*imtidâd-ı ceng-i düşmen tasallutu sebebi*"yle açıklamaktadır. Bkz. *Zübde-i Vekayiât*, s. 490, 691. Ayrıca bkz. Köker, *a.g.t.*, s. 10.

804 Miović, *Spisima I*, s. 38, 40.

805 "*… bi'l- külliye bais-i ihtilal olan ahval her ne ise cümle refʿ ve defʿ oluna lakin bu taraftan dahi Dubrovenedik arazisinin Devlet-i ʿÂliyye arazisi ile ittisali münkatiʿ olmaya* …" ifadeleri için bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *a.g.e.*, s. 670.

806 Miović, *Diplomacija*, s. 91.

gidişatı durdurmakta etkisiz kalmıştı. Osmanlı merkezî ve askerî idaresi ciddi bir otoriteden yoksun olarak sevk ve idarede zaaf yaşamaktaydı ve bunun tesirleri savaş alanında açık olarak görülebilmekteydi.[807] Ancak 1690 yılı bir dönüm noktası olacak ve Köprülü ailesinden Fazıl Mustafa Paşa'nın sadaret mührü ile seraskerliği üzerine aldığı bu senenin kışında Osmanlılar önce mütecaviz Avusturya kuvvetlerini Belgrad'a kadar geri püskürtmeyi, bu arada Semendire ve Niş'i geri alabilmeyi ve ardından da 9 Kasım'da Belgrad'ı tekrar ele geçirmeyi başaracaklardı.[808]

Savaşın kaderini değiştiren bu gelişmelerin akabinde 1691 yılında İstanbul'da taht değişikliği yaşanmış ve dört seneye yakın bir süre padişah olan II. Süleyman'ın vefatının ardından II. Ahmed Osmanlı tahtına cülus etmişti ki, aynı sene içerisinde Veziriazam ve Serasker Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'nın Avusturyalılara karşı yine başarılı bir şekilde başlayan seferi, Salankamen'de talihsiz bir biçimde mermi isabet ederek hayatının sonlanmasıyla akim kalacaktı. Yine de ölümünden önce Avusturya ordusunun yenilgiye oldukça yaklaşmış bulunduğu perişan durumu dolayısıyla bu durumdan istifade edememişlerdi.[809]

Tüm bu gelişmeler Dubrovnik'i zor bir durumda bırakmıştı. Cumhuriyet'in yeni himayedârı bu durumda Dubrovnik'i koruyamazdı. Öte yandan, Osmanlı merkeziyle de 1687'den itibaren irtibat koparılmıştı. Venedikliler ise Dubrovnik'in arka bahçesinde adeta ellerini ovuşturmaktaydılar. 1691 yılına kadar Mora'nın zaptını tamamlayan Venedikliler, aynı sene içerisinde Avlonya'yı kısa bir süreliğine ele geçirip sonrasında ise kaybetmişlerdi. 1694 yazında ise haydutlar tarafından desteklenen birlikleriyle Venedikliler, Osmanlı Hersek'inden geriye kalan toprakları da zapt etmek üzere harekete geçtiler. Bu saldırı bir yönden, Dubrovnik'i Osmanlı topraklarından tamamen izole etmek amacına yönelikti. Velhasıl Çitluk, Gabela, Zazablje, Trebinje, Popovo, Polje ve Klobuk tek tek düştüler. Dubrovnik'in çevreyle irtibatı tamamen kesilmişti. Dubrovnik'in siyasî ve ticarî mevcudiyeti şu durumda Venediklilerle değil, mutlaka Osmanlılarla komşu olmayı gerektiriyordu. Bu hedef doğrultusunda Dubrovnik diplomasisi derhal Viyana'nın desteğini elde etmek ve tekrar payitahtla ilişkilerini düzeltmek amacıyla harekete geçti. Dubrovnik tâbiyetinin İstanbul'dan Viyana'ya transferi payitahtta hoşnutsuzluğa sebep

807 Avusturya birliklerinin Belgrad'ı ele geçirerek güneye doğru ilerleyişlerine devam etmeleri ve Osmanlı'nın içine düştüğü idare ve otorite zaafı hakkında bkz. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III, s. 511-512, 519.

808 Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III, s. 522-528, ayrıca bkz. Harris, *a.g.e.*, s. 343.

809 Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III, s. 533-537.

olmuştu. 1695'te II. Mustafa'nın Osmanlı tahtına cülusunu fırsat bilen Dubrovnik Senatosu hem tebrik maksadıyla hem de geçmiş ödenmeyen haraçlar için pazarlık yapmak ve haracgüzarlık statüsünü yenileyip eski ilişkileri tazelemek üzere bir elçi heyeti gönderdi. Niyetleri öğrenildiğinde elçiler payitahtta memnuniyetle karşılandılar. Dubrovnikliler haraç göndermedikleri senelerin bahanesi olarak iki temel sebep ileri sürdüler. Bu bahaneler Dubrovnik'in ekonomik dar boğazı üzerine kurgulanmıştı: ilki 1667 depreminin ortaya çıkardığı olağanüstü faturanın henüz altından kalkılamamış olması, ikincisi ise Kara Mustafa Paşa'nın onlara zorla ödettirdiği tazminatın bellerini bükmüş olmasıydı.[810] Aynı yıl sürdürülen müzakerelerde Dubrovnik'in haraç göndermediği 8 sene için bir defaya mahsus peşin 42.500 *taler* ödemesi kararlaştırıldı.[811]

Haçlı ittifakı ile süren savaş her ne kadar genel olarak Osmanlı aleyhinde cereyan etmiş olsa da Osmanlılar 1690'dan sonra durumlarını toparlayabilmişlerdi. II. Mustafa'nın Osmanlı ordusunun başında olarak üç defa sefere çıkmasının da olumlu tesiriyle bir takım askerî başarılar alınmışsa da 1697'deki Zenta mağlubiyeti durumu yine denk bir vaziyete getirmişti. 1698'e girildiğinde artık çarpışmalar iki taraf arasında da belli bir dengede gitmekteydi ki, aynı sene içerisinde iki taraf arasında Karlofça'da barış müzakereleri başlatılmıştı. Dubrovnik'in kendisi bir taraf değildi, fakat hem İstanbul'da hem de Viyana'da Dubrovnik diplomasisi mekik dokumuştu. Sonuçta Dubrovnik'in meseleyi kendi lehine olacak biçimde getirdiği nokta itibarıyla hem Osmanlı tarafını hem de Avusturya tarafını ikna etmeyi başarmıştı. Venedik'in, Dalmaçya ve Hersek'in bölgesel olarak bölünmesi hususundaki inatçı tavrı karşısında Osmanlı ve Avusturya tarafları zamanla kendi terimlerini dikte ettirmeyi sağlayabilmişlerdi. Buna göre 26 Ocak 1699'da taraflar anlaşmaya varmışlardı. Antlaşmanın 9. maddesine göre Dubrovnik Cumhuriyeti'nin toprakları ile Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları arasında asla kesinti veya kopukluk olmayacaktı.[812] Bu madde hakikatte Dubrovnik diplomasisinin bir zaferiydi.

---

810 Miović, *Spisima I*, s. 38, 40. Venediklilerin Bosna ve Hersek cephesindeki faaliyetleri hakkında ayrıca bkz. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III, s. 574-575.

811 Harris, *a.g.e.*, s. 341-342.

812 Karlofça Antlaşması'nın Venedik ile imzalanan nüshasında yer alan ve 9. maddeyi teşkil eden "*Dobra-Venedik beylerinin arâzî ve nevâhîsi Devlet-i Aliyye'nin arâzî ve nevâhîsiyle muttasıl ola. Ve Devlet-i Aliyye'nin arâzî ile mûmâ-ileyh beylerin topraklarının ittisâl u ihtilâtına mâniʿ olan bi'l-cümle refʿ oluna*" cümlesi için bkz. Râşid Mehmed Efendi, *Târih-i Râşid*, I (1071-1114 / 1660-1703), (haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer), Klasik Yayınları, İstanbul 2013, s. 577.

SONUÇ

Dubrovnik, bir şehir devleti olarak geçmişte her ne kadar siyasî açıdan küçük, coğrafî olaraksa mütevazı bir yer kaplasa da kendine has potansiyelleri ve koşulları içerisinde benzerine az rastlanır bir tarih oluşturmayı başarmıştır. Ciddiye alınacak bir askerî varlığının bulunmaması sebebiyle herhangi bir tehdit arz etmeyen Dubrovnik, bu durumun neticesinde pek çok zaman bölgede hâkimiyet kurmak isteyen güçler tarafından kolay lokma olarak görülse de himayesine girdiği devletler sayesinde mevcudiyetini, hürriyetini ve toprak bütünlüğünü muhafaza etmesini bilmişti. Şehrin idarî erkinin bu başarıyı sağlayabilmesindeki temel enstrümanlarsa, Dubrovnik'in himayedârlarına sunduğu hizmetler ve muhtemel tehdit unsurlarını yatıştırmak için geliştirdiği metotlardı.

Dubrovnik'in Batı Balkanlar ile Adriyatik Denizi'nin kesişme noktasındaki merkezî bir liman şehri niteliği, uluslararası ekonomi ve siyaset bakımından şehre Doğu ile Batı arasında ticarî ve diplomatik bir köprü vasfı kazandırdı. Böylece jeopolitiği ve stratejik konumuyla bir yandan tâbiyetinde bulunduğu ve ilişki kurduğu devletlere birçok avantajlar sağlarken, diğer yandan da Güney Slav coğrafyasında zaman zaman yükselişe geçen feodallerin ve kadim düşmanı olup her daim üzerinde emelleri bulunan Venedik'in iştahını ve hasedini kabarttı. Cumhuriyet, profesyonel hale getirdiği diplomasi becerilerinin özgün taktik ve manevraları sayesinde genellikle taraflar arasındaki dengeleri gözetebilmiş, varlığını sürdürebilmiş ve böylece Dubrovnik'in kendi nevi şahsına münhasır tarihi ortaya çıkmıştır.

Bu çalışma, Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerinin XVII. yüzyıldaki kesitini konu almaktadır ve Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış kaynakların temelinde siyasî münasebetlere dair Tarih literatüründeki boşluğu doldurma iddiasındadır. Çalışmanın üzerine kurulduğu kaynaklar Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Dubrovnik Devlet Arşivi'nde muhafaza edilen fermanlar, beratlar, nişanlar gibi arşiv malzemeleriyle Osmanlı kronikleri ve ayrıca Türkçe, Hırvatça, İngilizce ve Almanca tarih araştırmalarıdır. İkili ilişkilerin tesisini hazırlayan tarihsel arka planın görülebilmesi açısından Giriş bölümünde Dubrovnik'in kuruluş ve gelişim sürecine kısaca değinilmiştir. Birinci bölümdeyse Osmanlılarla Dubrovnikliler arasındaki ilk temaslar, diplomatik münasebetlerin tesisi, Osmanlı ile Macaristan'ın kesişen nüfuz bölgesinde Dubrovnik'in iki efendili vasallık dönemi, Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Osmanlı karşıtı

ittikaflara destekleri, Osmanlı-Dubrovnik arasında ideal ilişki zeminini arayış vetiresi, zamanla münasebetlerin hukukî şartlarının oluşumu üzerinden ikili ilişkilerin gelişim seyri kronolojik olarak işlenmiştir. Böylece çalışmanın alanını oluşturan yüzyılı hazırlayan tarihî süreç de ortaya konmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümle birlikte çalışmanın asıl zaman dilimini oluşturan XVII. yüzyılın siyasî olayları ve gelişmelerinin yönlendirdiği Osmanlı-Dubrovnik ilişkileri, Girit Savaşı'nın patlak verdiği 1645 yılına kadar ele alınmaktadır. Bu bölümde öncelikle yüzyılın arifesinde ve başlarında Osmanlı ile Avrupa'daki genel konjonktüre değinilmiştir. Ardından "Osmanlı İmparatorluğu'nu ve Dubrovnik ile İlişkileri Sarsan Etmenler (Olaylar ve Sebepler)" başlığı altında XVI. yüzyılın son çeyreğinden XVII. yüzyıla bakiye kalan meselelerin ikili ilişkilerin gidişatına olan etkileri üzerinde durulmuştur. Osmanlı-Venedik yakınlaşması ve iş birliği (bilhassa Split limanı özelinde), Babıâli'de Venediklileri kollayan hizbin Dubrovnik aleyhinde harekete geçmesi (başta Dubrovniklilerin Gabela'daki tuz tedarik tekeline karşı), Osmanlı merkez ricali ve taşra idarecileri arasında yaygınlaşan yozlaşma, Avrupa ve Balkanlardaki anti-Osmanlı tasarılara bazı Dubrovniklilerin de iştirakleri ikili ilişkilerde olumsuzluklara yol açan faktörlerdi. Boşnak ve Yahudi tüccarların Batı Balkanlarda Dubrovniklilerin karşısında ciddi birer rekabet unsuru olarak belirmeleri de yine bu dönemde cereyan etmişti. İkili ilişkilerin düzeyini daha alt seviyeye indirgeyecek bir diğer etmen de 1580'de Bosna'nın beylerbeylik haline getirilmesinden, ancak kaynaklardan tespit edilebildiği kadarıyla asıl olarak 1640'lardan itibaren Dubrovnik ile alâkalı işlerin Osmanlı merkezi tarafından Bosna beylerbeyine devredilmesi yönünde beliren temayüldü. Bu durumun farkına varan Dubrovnik ise her ne kadar Bosna ve Hersek idarecileriyle diplomatik münasebetlerini devam ettirse de başkentte temsil edilme gayretlerini kararlılıkla sürdürdü. Tüm bu menfi gelişmelere rağmen Venediklilerin Dubrovnik topraklarına ve gemilerine artan saldırılarına karşı Osmanlı korumacılığının devreye girmesiyse terazinin öbür kefesinde oldukça ağır basan müspet bir durumdu.

Bu gelişmelerden hareketle Osmanlı İmparatorluğu'nun içerisine düştüğü iç ve dış problemlerin münasebetlere yansımaları;

1. Osmanlıların Savaşlardaki Mağlubiyetlerinin "Yenilmez Türk" İmajını Sarsması ve Türklerin Balkanlardan Atılmasına Dair Planlara Bazı Dubrovniklilerin Dahli

2. Osmanlı İmparatorluk Politikalarındaki Bazı Temayül Değişikliklerinin İkili İlişkilere Olumsuz Etkileri
3. 1573 Antlaşması'yla Gelen Uzun Osmanlı-Venedik Barışı
4. Uskoklar ve Haydutların İkili İlişkilere Tesirleri
5. Bazı Osmanlı Taşra İdareci ve Görevlilerinin Dubrovnik Sınırlarını İhlalleri, Saldırıları ve Eşkıyalık Faaliyetlerine Destekleri
6. Osmanlıların Akdeniz'deki Varlıklarını Korsanlık Düzeyine İndirgemelerinin Bir Sonucu Olarak Korsanların İhlal ve Saldırıları
7. Ekonomik Krize Çare Olarak Yaygınlaştırılan İltizam Sisteminin Olumsuz Etkileri
8. Osmanlı Devlet Kurumlarında Yozlaşma ve Rüşvet

başlıklarıyla maddelendirilerek ilgili konular izah yoluna gidilmiştir.

Yüzyılın ilk yarısında ikili ilişkilerin etrafında cereyan eden ve seyrine etki eden başlıca olay ve gelişmeler de alakalı başlıklar altında irdelenmiştir. "İne-Han Vakası ve Konavle Bölgesinin Aidiyet Meselesi"nde, Dubrovnik Cumhuriyeti'nin güney topraklarını teşkil eden Konavle bölgesinde ortaya çıkan ihtilaflar işlenmiştir. Çıkış noktası XIV. yüzyıla kadar inen meselede Konavle'nin Dubrovnik hâkimiyetine giriş sürecine değinilerek mevzunun tarihsel zemini kurulmuştur. Hersekzâde Ahmed Paşa'nın mülklerinin miras hakkının devlete aidiyeti iddiasıyla ortaya çıkan Osmanlı çavuşu İne-Han'ın ve mensup olduğu hizbin Konavle'yi bir Osmanlı sancağı olarak yapılandırmasıyla konu ikili ilişkiler arasında bir sorun haline gelmişti. 1590'lu yıllarda problem her ne kadar Dubrovnik lehine çözüme kavuşturulmuş olsa da XVII. yüzyılın başlarında I. Ahmed'in saltanatı sırasında mevzu iki kez daha gündeme geldi ve sancağa dönüştürülmesi hakkında fermanlar hazırlandı. Ancak her defasında Dubrovnik elçilerinin müdahaleleri ve haklılıklarına dair ibraz ettikleri belgelerle mesele tekrar kapandı.

"İspanya'ya Tâbi Napoli Elçisinin Dubrovnik'ten Geri Gönderilmesi ve Arkasındaki Tarihî Süreç" başlığı altındaysa Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerinde Cumhuriyet'in Osmanlı ülkesine diplomatik giriş ve çıkış kapısı niteliği taşıması hususuna hem bir örnek hem de olayların gelişim süreci itibariyle perde gerisinde ilginç bir tarihî hikaye yatmaktadır. Neredeyse XVI. yüzyıl boyunca süren Doğu ile Batı'nın ve Hilal ile Haç'ın kutuplarını teşkil eden Osmanlı ve İspanya arasındaki savaşta, iki tarafla da mevcut iyi ilişkileri dolayısıyla Dubrovnik sıkıntılı zamanlar geçirdiği kadar ortamın

imkânlarından da istifade etmişti. İspanya, Otuz Yıl Savaşlarının sürdüğü 1620'li yıllarda rakiplerine karşı avantaj elde etmek maksadıyla Osmanlıları pasifleştirmek için bazı diplomatik manevralarda bulundu. Sözde bir barış antlaşmasının teklifiyle gelen İspanya elçileri dolayısıyla İstanbul yabancı diplomatların mücadelelerine sahne oldu, aynı süreçten Dubrovnik de etkilendi. 1626'da Krallığa tâbi Napoli temsilcisinin padişahın emriyle -tabir caizse- Dubrovnik'ten adeta kovulmasından 1649 ve 1650 yıllarında İstanbul'a gönderilen elçilere kadar Sen Blaise'in şehri bir bakıma İspanyol güneşinin sönüşüne de tanıklık etmiş oldu.

Yüzyılın Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerini şekillendiren belki de en önemli gelişmeler, Venedik'in Cumhuriyet'e karşı artan saldırıları ve işgalleri karşısında İmparatorluğun etkin himayesinin aktive oluşudur. Önce 1602'de Lastovo'da Dubrovnik hâkimiyetine karşı çıkan isyan, adalıların davetiyle buranın Venedik egemenliğine girmesine yol açtı. Cumhuriyet'in Osmanlı tâbiyeti dolayısıyla bu olay aynı zamanda bir onur meselesiydi ve Dubrovnik'in şikayetleri neticesinde Venedik'in İstanbul elçisi önce uyarıldı, sonrasındaysa bir ültimatom aldı. Osmanlıların Avusturya ile devam eden savaşının son yıllarına tekabül eden bu mesele ancak savaş dönemini sona erdiren 1606 barışının akabinde çözüme kavuştu. Ancak Venedik'in Dubrovnik egemenliğindeki adalara ve kıyılara mütecaviz ilgisi kaybolmadı. 1617-1618 yıllarında Venedik'in Adriyatik genel amirali Dubrovnik'in Gruj limanına ve Lokrum'a çıkarma yaptı. Diğer yandan da denizde seyreden ticaret gemileri de yine Venedik deniz kuvvetleri tarafından ya zapt ediliyor veya batırılıyordu. Payitahttan çavuş gönderilerek Cumhuriyet'in uğradığı zararlar tespit edildi ve Venedik'e 30.000 gümüş tazminat çıkarıldı. Ayrıca Serenissima'nın bir daha buna benzer saldırılarda bulunması men edildi aksi takdirde askerî olarak karşılık verileceği konusunda uayrıldı. Bölgedeki Osmanlı yerel idarecilerine ise kendilerine bağlı kuvvetlerle Dubrovnik savunmasına destek vermeleri yönünde fermanlar gönderildi. Ancak Venedik'in Dubrovnik aleyhindeki faaliyetleri bir müddet sonra yeniden nüksetti. 1630-1635 arasında Venedikliler aidiyet problemi çıkartarak tırmandırdıkları gerilimin neticesinde Dubrovnik hâkimiyetindeki Lokrum, Molunat ile Suşac adalarında ihlallerde bulundular. Diğer taraftan Adriyatik'te Dubrovnik gemilerine saldırılar da sürmekteydi. Dubrovniklilerin uğramış oldukları zararlar, önceki ödenmemiş tazminatla birlikte 40.000 gümüşü bulmuştu. Venedik'teki Dubrovnik elçisinin yürüttüğü diplomasi de sonuç verince iki taraf arasında anlaşma sağlandı ve söz konusu adaların Dubrovnik'e aidiyeti kabul edildi.

Osmanlı İmparatorluğu tüm bu süre zarfında Dubrovnik üzerindeki himayeciliğini göstermiş ve diplomatik müdahalelerle Cumhuriyet'in toprak bütünlüğünden yana tavır almıştı. Ancak Girit Savaşı'nın çıkması ve Osmanlı-Venedik ilişkilerinin kopması artık Dubrovnik'i Venedik ihlal ve saldırılarına karşı açık hâle getirmekteydi. Venedik filolarına karşı Osmanlı donanması ve tâbi korsanlar her ne kadar payitaht tarafından Cumhuriyet'in toprak bütünlüğü ve emniyeti için teminat sayılsa da merkezî otoritenin bu bağlı unsurlar üzerinde zayıflamış olması ve bunların -bir türlü önüne geçilemeyen- başıbozuklukları, Osmanlı-Dubrovnik ilişkileri açısından yeni krizlerin ortaya çıkmasına sebebiyet verdi.

Büyük Dubrovnik Depremi ve II. Viyana Kuşatması ise ikili ilişkilerde bir dönemin sonunu hazırlayan gelişmeleri beraberinde getirdi. Balkanlarda yoğunlaşan savaşlar, coğrafyada artan asayişsizlik, Osmanlı merkezî otoritesinin zayıflaması sebebiyle taşra idarecileri, görevlileri ve korsanların baş gösteren ihlalleri ve saldırıları ikili ilişkileri inkıraza uğratan diğer vakalar olarak tarihe geçti. Girit Savaşı boyunca Dubrovniklilerin Venediklilere karşı Babıâli'de mücadele verdikleri, Dubrovnik limanının tekeline halel getiren Split ve diğer bazı kaçak iskeleleri kapattırma çabaları ile Gabela'ya tuz ithal tekelini muhafaza gayretlerini Dubrovnikliler, bilhassa büyük depremin travması neticesinde bıraktılar. Öte yandan savaş esnasında Dubrovniklilerin Osmanlı ülkesinden Venedik'e kaçak mal tedarik ettiklerinin öğrenilmesiyle şehir limanı ilk defa kapatıldı. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'yla yaşanan krizlerse ikili ilişkileri baltalayan ve Dubrovniklilerin kalan son sabırlarını da tüketen gelişmelerdi. Tüm bu olumsuzluklar sonucunda Dubrovnik Senatosu'nda XVI. yüzyılın başlarından beri geri plana itilen Osmanlı karşıtı ve Batı yanlısı fraksiyonun artık sesi çok daha gür çıkmaya başladı.

1683 yılındaki II. Viyana Bozgunu'nun ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun Haçlı ittifakı cephesi tarafından uğradığı peş peşe yenilgiler sebebiyle Güney Slav ülkesinde inisiyatifi ve Dubrovnik ile sınırını bir süreliğine yitirdi. Bu gelişmeler karşısında Dubrovnik, 1687-1695 yılları arasında Babıâli'ye haraç ödemeyi kesti ve Avusturya'yla yakınlaşarak haracı kayzere göndermeye başladı. Osmanlıların savaşın gidişatını değiştirmeyi başarmaları ve Batı Balkanları tekrar geri kazanmaları sayesinde Dubrovnik elçileri Osmanlı payitahtında yeniden görülmeye başladılar. Dubrovnik'in haraç yükümlülüğü hakkındaki düzenlemelere dair 1695'ten 1703 yılına kadar çeşitli fasılalarla süren müzakerelerin sonucunda haraç ödemeleri üç yılda bire indirildi. Buna bağlı olarak Dubrovnik elçilerinin payitahta geliş-gidiş trafiği de üçte bir oranında azaldı.

Artık Dubrovnikliler ellerinden geldiğince Babıâli'den uzak durmaya çalışarak problemlerini ve meselelerini daha çok Bosna beylerbeyine ve diğer yerel idarecilerine taşımaya başladılar.

Savaşın sonucunda Dubrovnik'in kuzey sınırı Venedik'le komşu olmuştu. Karlofça Antlaşması'na giden diplomatik görüşmelerin perde gerisinde Dubrovnik diplomatları yoğun kulis faaliyetlerinde bulundular ve nihayetinde Osmanlılarla Avusturyalıları ikna etmeyi başararak antlaşmada yer alan 9. maddeyi koydurdular. Söz konusu madde, Dubrovnik Cumhuriyeti'nin topraklarının Osmanlı sınırlarıyla çevrili kalması hükmünü barındırıyordu. Osmanlıların ve Avusturyalıların Venedik aleyhindeki tutumlarından istifade eden Dubrovnik diplomatları böylece Venedik'e karşı kara yönünden tehdit altına girmemiş olacaktı. Bunun için de Cumhuriyet, kuzeyinde bulunan Neum bölgesini Osmanlılara bıraktı. Yüzyılın son çeyreğindeki tüm bu gelişmeler Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerine damgasını vurdu ve dönemin sonunu getirdi.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV KAYNAKLARI

A. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

1. Defterler:

- *Maliyeden Müdevver Defterler Tasnifi* (*MAD.d*), nr. 06004.

- *Düvel-i Ecnebiyye Defterleri* (*ADVN.DVE.d*), 13/1; 14/2; 15/3.

- *Hadariye Defteri* (*ADVNS.HD.d*), nr. 2.

- *Mâden Mukataası Defteri* (*D.MMK.d*), nr. 22699.

2. Müstakil Belgeler:

- *İE. HR.* (*İbnü'l-Emin Tasnifi, Hariciye*), belge no: 64 (Tarihsiz); 138/1 (26 Safer 1046 / 30 Temmuz 1636); 138/4 (26 Safer 1046 / 30 Temmuz 1636); 173 (7 Rebiʿü'l-evvel 1091 / 7 Nisan 1680); 198/1 (9 Rebiʿü'l-ahir 1044 / 2 Ekim 1634); 198/2 (9 Rebiʿü'l-ahir 1044 / 2 Ekim 1634); 199/1 ve 3 (29 Zi'l-kaʿde 1048 / 3 Nisan 1639); 199/2 ve 4 (13 Rebiʿü'l-evvel 1047 / 5 Ağustos 1637); 200/1 (29 Rebiʿü'l-evvel 1048 / 10 Ağustos 1638); 200/2 ve 3 (13 Rebiʿü'l-evvel 1047 / 5 Ağustos 1637); 234/1 (13 Şaban 1014 / 24 Aralık 1605); 234/2 (19 Safer 1095 / 6 Şubat 1684); 234/3 (19 Safer 1095 / 6 Şubat 1684); 234/4 (3 Zilhicce 1068 / 1 Eylül 1658); 326 (9 Safer 1106 / 29 Eylül 1694); 503 (7 Cemâziye'l-ahir 1107 / 13 Ocak 1696).

- *AE. SMMD.IV* (*Ali Emirî Tasnifi, IV. Mehmed*), belge no: 6687 (16 Receb 1096 / 18 Haziran 1685); 9882 (9 Receb 1078 / 25 Aralık 1667); 9892 (h. 1078 / m. 1668); 9939 (29 Safer 1077 / 31 Ağustos 1666); 10043 (19 Ramazan 1087 / 25 Kasım 1676); 10554 (3-4 Cemâziye'l-ahir 1083 / 26-27 Eylül 1672); 10899 (4 Cemâziye'l-ahir 1097 / 28 Nisan 1686); 10926 (16 Ramazan 1085 / 14 Aralık 1674); 10934 (27 Rebiulevvel 1095 / 14 Mart 1684); 98920 (9 Ramazan 1077 / 5 Mart 1667).

- *C. ADL.* (*Cevdet Tasnifi, Adliye*), belge no: 41185 (29 Zi'l-hicce 1084 / 6 Nisan 1674).

- *D.MMK*., belge no: 8 (16 Receb sene 992 / 24 Temmuz 1584) (*D.MMK.d.22699* içinde).

B. Dubrovnik Devlet Arşivi (Državnog Arhiva u Dubrovnika: DAD)

- (*A.T.*) *Acta Turcarum* (*7/2.1*) Tasnifi: sv. 7 (br. 301-350); sv. 8 (br. 351-400); sv. 9 (br. 401-450); sv. 10 (br. 451-500); sv. 11 (br. 501-550); sv. 12 (br. 551-600); sv. 13 (br. 601-650); sv. 14 (br. 651-700); sv. 15 (br. 701-750); sv. 16 (br. 751-800); sv. 17 (br. 801-850); sv. 18 (br. 851-900); sv. 19 (br. 901-950); sv. 20 (br. 951-1000); sv. 21 (br. 1001-1025); sv. 22 (br. 1026-1050); sv. 23 (1051-1075); sv. 24 (1076-1100); sv. 25 (1101-1125); sv. 26 (1126-1150); sv. 27 (1151-1175); sv. 28 (1176-1200); sv. 29 (1201-1225); sv. 30 (1226-1250); sv. 31 (1251-1300); sv. 32 (1301-1325); sv. 33 (1326-1350); sv. 34 (1351-1375).

II. YAYINLANMIŞ BELGELER / VESİKALAR

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, Cilt I *(Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnâmeleri),* F.E.Y. Vakfı Yayınları, İstanbul 1990.

BÜYÜKAKSOY, Ahmet, *İngiltere'nin İstanbul Elçisi Thomas Roe'nun Diplomatik Yazışmaları (1621-1628)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

DIRAGA CANBAZ, Sevda, *15/3 No'lu Dubrovnik Düvel-i Ecnebiyye Defteri (H. 1057-1073 / M. 1647-1663) (İnceleme-Metin)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2014.

KAÇAN, Meryem, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnâmeleri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.

KOMİSYON, *Fatih Sultan Mehmed Dönemi Ferman ve Arşiv Belgeleri*, Gebze Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015.

KÖKER, Özgecan, *XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti-Dubrovnik İlişkileri ve Hicri 1037-1056/1627-1646 Tarihli Ahkâm Defteri Transkripsiyon ve Değerlendirmesi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2011.

MUMCU, Serap, *Venedik Baylosu'nun Defterleri*, *The Venetian Baylo's Registers*, *(1589-1684)*, Hilâl. Studi Turchi e Ottomani, 4, Edizioni Ca' Foscari, Venedik 2014.

ŞABANOVIÇ, Hazım, "Dubrovnik Devlet Arşivindeki Türk Vesikaları", (çev. İsmail Eren), Belleten, Ankara 1966.

ŠOLJIĆ, Ante – ŠUNDRICA, Zdravko – VESELIĆ, Ivo (ed.), *Liber Statutorum Ragusii Compositus anno MCCLXXII / Statut Grada Dubrovnika Sastavljen Godine 1272 (The Statute of the City of Dubrovnik composed in 1272)*, (çev. Nella Lonza), Državni Arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik 2002.

TRUHELKA, Ciro, "Dubrovnik Arşivi'nde Türk-Islav Vesikaları", İstanbul Enstitüsü Dergisi, 1, İstanbul 1956.

III. KAYNAK ESERLER

ÂLÎ EFENDİ (Gelibolulu Mustafa Âlî), *Künhü'l-Ahbâr*, IV. Rükn, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Kitaplar Bölümü, no: 5959.

ANONİM, *Osmanlı Tarihi (1099-1116 / 1688-1704)*, (yay. haz. Abdülkadir Özcan), TTK, Ankara 2000, s. 210.

DEFTERDAR SARI MEHMED PAŞA, *Zübde-i Vekayiât, Tahlil ve Metin (1066-1166 / 1656-1704)*, (haz. Abdülkadir Özcan), TTK, Ankara 1995.

EVLİYÂ ÇELEBİ b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, *Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1457 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini*, VI, (Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

FERİDUN AHMED BEY, *Nüzhet-i Esrârü'l-Ahyâr Der-Ahbâr-ı Sefer-i Sigetvar*, *Sultan Süleyman'ın Son Seferi*, (haz. H. Ahmet Arslantürk, Günhan Börekçi), Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, İstanbul 2012.

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLİ EFENDİ, *Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Ahbâr*, I. Cilt II. Kısım, (haz. Prof. Dr. Ahmet Uğur, Dr. Ahmet Gül, Dr. Mustafa Çuhadar, Dr. İbrahim Hakkı Çuhadar), Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1997.

GRÜNENBERG, Konrad von, *Beschreibung der Reise von Konstanz nach Jerusalem*, Alemannischer Mundart, Cod. St. Peter pap. 32 (Handschrift), 1487.

GUNDULIĆ, Ivan, *Osman* (Zdenko Zlatar, *The Slavic Epic: Gundulić's Osman*, IV, Balkan Studies, New York 1995 içinde).

İBN KEMAL, *Tevârîh-i Âl-i Osmân, VIII. Defter (Transkripsiyon)*, (haz. Prof. Dr. Ahmet Uğur), TTK, Ankara 1997.

KARA ÇELEBİ-ZÂDE ABDÜLAZİZ EFENDİ, *Ravzatü'l-Ebrar Zeyli (Tahlil ve Metin) 1732*, (haz. Nevzat Kaya), TTK, Ankara 2003.

KÂTİB ÇELEBİ, *Fezleke [Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1656)]*, I, (haz. Zeynep Aycibin), Çamlıca Yayınları, İstanbul 2016.

KOÇİ BEY, Göriceli Mustafa, *Koçi Bey Risaleleri*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2008.

MEHMED NEŞRİ, *Kitâb-ı Cihân-nümâ, Neşrî Tarihi*, II, (yay. Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen), TTK, Ankara 1995 (3. baskı).

NAÎMÂ MUSTAFA EFENDİ, *Târih-i Naʿîmâ (Ravzatü'l-Hüesyn Fî Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn)*, III, (haz. Mehmet İpşirli), TTK, Ankara 2007.

PEÇEVÎ İBRAHİM EFENDİ, *Peçevî Tarihi*, II, (haz. Bekir Sıtkı Baykal), (3. Baskı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

PİRÎ REİS, *Kitâb-ı Bahriye*, (ed. Bülent Arı), T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, Ankara 2002.

RÂŞİD MEHMED EFENDİ – ÇELEBİZÂDE İSMAÎL ÂSIM EFENDİ, *Târih-i Râşid ve Zeyli*, I (1071-1114 / 1660-1703) ve II (1115-1134 / 1703-1722), (haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer), Klasik Yayınları, İstanbul 2013.

SELÂNİKÎ MUSTAFA EFENDİ, *Tarih-i Selânikî*, I (971-1003 / 1563-1595) ve II (1003-1008 / 1595-1600), (haz. Mehmet İpşirli), TTK, Ankara 1999 (2. Baskı).

III. ARAŞTIRMA KİTAP VE MAKALELER

ADIYEKE, Ayşe Nükhet – ADIYEKE, Nuri, *Fethinden Kaybına Girit*, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul 2007 (2. Baskı).

AHISHALI, Recep, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülküttab (XVIII. Yüzyıl)*, TATAV, İstanbul 2001.

_____, "Reisülküttab", *TDVİA*, XXXIV, İstanbul 2007, s. 546-549.

AKDAĞ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celalî İsyanları)*, Cem Yayınları, İstanbul 1995.

_____, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014 (2. Baskı).

ARIK, Sabire, "Polonya (Leh) Kaynaklarında Varna Savaşı ve Sonuçları", *Türk Tarihinde Balkanlar, Balkans in the Turkish History*, I, (ed. Zeynep İskefiyeli, M. Bilal Çelik, Serkan Yazıcı), Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Sakarya 2013, s. 359.

ARIKAN, Muzaffer – TOLEDO, Paulino, *XIV.-XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimizle İlgili İspanyol Belgeleri*, Ankara Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Basımevi, Ankara 1995.

ARIKAN, Zeki, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İhracı Yasak Mallar (Memnu Meta)", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 279-302.

ATAN, Turhan, *Türk Gümrük Tarihi (Başlangıçtan Osmanlı Devletine Kadar)*, I, Ankara 1990.

AYMARD, Maurice, "XVI. Yüzyılın Sonunda Akdeniz'de Korsanlık ve Venedik", (çev. Mehmet Genç), *İÜİFM*, 26, İstanbul 1963, s. 219-238.

BABINGER, Franz, "Fatih Sultan Mehmet ve İtalya", (çev. Bekir Sıtkı Baykal), *BELLETEN*, XVII/65-68, Ankara 1953, s. 41-82.

_____, "Ragusa", *İslam Ansiklopedisi*, IX, MEB, Eskişehir 2001, s. 598-601.

_____, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, (çev. Dost Körpe), Oğlak Bilimsel Kitaplar, İstanbul 2002 (8. Baskı).

BAĆE, Antun – VIĐEN, Ivan, "Lazareti na Pločama od pada Dubrovačke Republike do danas (1808.-2013.)", *Prostor*, 21, Zagreb 2013, s. 327-339.

BARKAN, Ömer Lütfi, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, Hamle Yayınevi, İstanbul 1993.

_____, "Timar", *İA*, MEB, XII/1, Eskişehir 2001, s. 286.

_____, *Hüdâvendigâr Livası Tahrir Defterleri*, TTK, Ankara 1988.

BARKEY, Karen, *Eşkıyalar ve Devlet, Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, (çev. Zeynep Altok), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011 (2. Baskı).

BERKOVIĆ, Svjetlan, "Vanjska Politika Dubrovačke Republike (Primjer Međunarodne Suradnje i Diplomatske Vještine)", *Politička Misao*, Yıl: 46, 4 (2009), Zagreb, s. 203-220.

BIEGMAN, Nicolaas H., "Ragusan Spying for the Ottoman Empire. Some 16th Century Documents From the State Archive at Dubrovnik", *Belleten*, XXVII/106, Ankara 1963, s. 237-255.

_____, *The Turco-Ragusan Relationship according to the Firmans of Murad III (1575-1595) extant in the State Archives of Dubrovnik*, The Hague-Paris 1967.

BIRNBAUM, Marianna D., *Gracia Mendes, Bir Sefaradın Uzun Yolculuğu*, (çev. Mercan Uluengin), Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.

BOSTAN, İdris, "Adriyatik Limanlarının Ticari Bakımdan Gelişmesine Korsanlığın Etkisi", *XIV. CIEPO Sempozyum Bildirileri (18-22 Eylül 2000, Çeşme)*, TTK., Ankara 2004, s. 18-22.

_____ - EMECEN, Feridun, "Dubrovnik Arşivi'ndeki Osmanlı Belgeleri ile İlgili Rapor", *Belleten*, LXII/235 (1999), s. 917-920.

_____, "Ahidnâmelere ve Uygulamalara Göre Osmanlı-Dubrovnik Ticarî Münasebetleri (XV-XVI. Yüzyıllar)", *Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 2006, s. 79-87.

_____, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınları, İstanbul 2007 (2. Baskı).

_____, "Adriyatik'te Osmanlılar ve Uskoklar", *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınları, (2. Baskı), İstanbul 2007, s. 111-120.

_____, "Ahitnamelere ve Uygulamalara Göre Osmanlı-Dubrovnik Ticarî Münasebetleri, 15-16. Yüzyıllar", *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınları, (2. Baskı), İstanbul 2007, s. 249-259.

_____ - ÖZBARAN, Salih (ed.), *Türk Denizcilik Tarihi*, I, T.C. Deniz Basımevi, İstanbul 2009.

_____, "II. Bayezid Döneminde Osmanlı Denizciliği", *Türk Denizcilik Tarihi*, I, (ed. İdris Bostan, Salih Özbaran), T.C. Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 111-120.

_____, "İmparatorluk Donanmasına Doğru: Tersâne-i Âmire'nin Kuruluşu ve Denizlerde Açılım", *Türk Denizcilik Tarihi*, I, (ed. İdris Bostan, Salih Özbaran), T.C. Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 121-132.

_____, "Akdeniz'de Korsanlık: Osmanlı Deniz Gücü", *Türk Denizcilik Tarihi*, I, (ed. İdris Bostan, Salih Özbaran), T.C. Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 227-240.

_____, "Garp Ocaklarının Avrupa Ülkeleri ile Siyasi ve Ekonomik İlişkileri, 1580-1624", *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınları, (2. Baskı), İstanbul 2007, s. 261-283.

_____, *Osmanlılar ve Deniz, Deniz Politikaları – Teşkilat – Gemiler*, Küre Yayınları, İstanbul 2007.

_____, *Adriyatik'te Korsanlık, Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler 1575-1620*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.

BOZIĆ, Ivan, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*, Srpska Akademija Nauka, Belgrad 1952.

BRACEWELL, Catherine Wendy, *16. Yüzyılda Adriyatik'te Korsanlık ve Eşkıyalık, Senjli Uskoklar*, (çev. Mehmet Moralı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009.

BRAUDEL, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, I-II, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Eren Yayınları, İstanbul 1989.

BRUMMETT, Palmira, *Osmanlı Denizgücü, Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi*, Timaş, İstanbul 2009.

BUNES, Miguel A. – TÜRKÇELİK, Evrim, "16. Yüzyıldan 17. Yüzyıla Geçerken Osmanlı İmparatorluğu ile İspanya Krallığı Arasında Akdeniz'de Çatışma",

Harp ve Sulh, Avrupa ve Osmanlılar, (ed. Dejanirah Couto, çev. Şirin Tekeli), Kitap Yayınevi, İstanbul 2010, s. 185-201.

CARRETTO, Giacomo E., Akdeniz'de Türkler, (çev. Durdu Kundakçı, Gülbende Kuray), Ankara 1992.

CARTER, Francis W., *Dubrovnik: A Classical City-State*, Academic Press Inc, Londra 1972.

_____, "The Commerce of the Dubrovnik Republic, 1500-1700", *The Economic History Review*, New Series, XXIV/3 (Ağustos, 1971), s. 370-394.

_____, "The Political Geography of the Dubrovnik Republic", *Acta Geographica Croatica*, 29, Zagreb 1994, s. 77-98.

CASTELLAN, Georges, *Balkanların Tarihi*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1991.

CEZAR, Mustafa, *Mufassal Osmanlı Tarihi, Resimli - Haritalı*, I, (ilâve metin: Mithat Sertoğlu), TTK., Ankara 2010.

_____, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları No: 28, Çelikcilt Matbaası, İstanbul 1965.

CEZAR, Yavuz, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. Yy.dan Tanzimat'a Mali Tarih)*, Alan Yayıncılık, İstanbul 1986.

CIPOLLA, Carlo M., *Fatihler, Korsanlar, Tüccarlar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.

COUTO, Dejanirah (ed.), *Harp ve Sulh, Avrupa ve Osmanlılar*, (çev. Şirin Tekeli), Kitap Yayınevi, İstanbul 2010.

DARKOT, Besim, "Bosna-Saray", *İA*, II, M.E.B., Eskişehir 2001, s. 735-736.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2007 (24. Baskı).

DJUVARA, Trandafir G., *Türk İmparatorluğunun Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1281-1913)*, (çev. Pulat Tacar), İş Bankası Yayınları, İstanbul 2017.

EKİNCİ, Ekrem Buğra, *Osmanlı Hukuku, Adalet ve Mülk*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2008.

EMECEN, Feridun M., *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi, İstanbul 2001.

FAROQHI, Suraiya, "Die Osmanische Handelspolitik des Frühen 17. Jahrhunderts Zwischen Dubrovnik und Venedig", *Peasants, Derwished and Traders in the Ottoman Empire*, Londra 1986, s. 207-222.

_____, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (çev. Neyyir Kalaycıoğlu), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (2. Baskı), İstanbul 1994.

_____, "İktisat Tarihi (1500-1600)", Doğuştan Yükselişe Osmanlı Tarihi (1300-1600), Cilt I, (haz. Sina Akşin, Metin Kunt, Suraiya Faroqhi, Hüseyin G. Yurdaydın, Ayla Ödekan), Milliyet Yay., İstanbul (Tarihsiz) (4. Baskı).

_____, "Krizler ve Değişim (1590-1699)", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1600-1914*, II, (ed. Halil İnalcık, Donald Quataert), (çev. Ayşe Berktay, Süphan Andıç, Serdar Alper), Eren Yayınları, (2. Baskı), İstanbul 2006, s. 545-757.

_____, *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, (çev. Gül Çağalı Güven, Özgür Türesay), İstanbul 2008 (3. Baskı).

_____, "Ticaret Bağlantıları", *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, (çev. Gül Çağalı Güven, Özgür Türesay), Yapı Kredi Yayınları, (3. Baskı), İstanbul 2008, s. 9-94.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya*, (çev. Ayşe Berktay), Kitap Yayınevi, İstanbul 2010 (2. Baskı).

FEKETE, Ludwig, "Osmanlı Türkleri ve Macarlar, 1366-1699", *Belleten*, XIII/52 (Ekim 1949), Ankara, s. 664-703.

FORETIĆ, Vinko, *Povijest Dubrovnika do 1808 godine*, II, Naklandi Zavod Matice Hrvatske (NZMH), Ljubljana 1980.

GALLOTTA, Aldo, "The Turks in Italy", *CIEPO, VII. Sempozyumu Bildirileri (7-11 Eylül 1986)*, (haz. Jean-Louis Bacque-Grammont, İlber Ortaylı, Emeri van Donzel), TTK, Ankara 1994, s. 73-79.

GAMULIN, Bruna, "Dubrovačka Republika: Međunarodnopravni Subjektivitet i Diplomatski i Konsularni Odnosi", *Pravnik*, XLIX/99, Zagreb 2016, s. 57-76.

GENÇ, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010 (7. Baskı).

_____, "İltizam", *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 154-158.

GLAVINA, Mladen, *17. Yüzyıl Başında Osmanlı İmparatorluğu ile Dubrovnik Cumhuriyeti İlişkileri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009.

GOFFMAN, Daniel, "The Ottoman Role in Patterns of Commerce in Aleppo, Chios, Dubrovnik, and Istanbul (1600-1650)", *Decision Making and Change in Ottoman Empire*, (ed. Caesar E. Farah), The Thomas Jefferson University Press, Missouri 1993, s. 139-148.

GORDLEVSKI, V., *Anadolu Selçuklu Devleti*, (çev. Azer Yaran), Ankara 1988.

GÖKBİLGİN, M. Tayyip, "Yeni Belgelerin Işığı Altında Kanunî Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı-Venedik Münasebetleri", *Kanunî Armağanı*, Ankara 1970, s. 171-186.

GREGORY, Timothy E., *Bizans Tarihi*, (çev. Esra Ermert), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

GRISWOLD, William J., *Anadolu'da Büyük İsyan, 1591-1611*, (çev. Ülkün Tansel), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002 (2. Baskı).

GÜLSOY, Ersin, "Girit Seferleri Dolayısı ile Akdeniz'de Osmanlı-Venedik Savaşları (1645-1669)", *CIEPO, XIV. Sempozyumu Bildirileri (18-22 Eylül 2000, Çeşme)*, TTK., Ankara 2004, s. 257-269.

GÜNDÜZ, İrfan, Osmanlılarda Devlet/Tekke Münasebetleri, Seha Neşriyat, Ankara 1989.

GÜRKAN, Emrah Safa, "Osmanlı-Habsburg Rekâbeti Çerçevesinde Osmanlılar'ın XVI. Yüzyıldaki Akdeniz Siyaseti", *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, (ed. Haydar Çoruh, M. Yaşar Ertaş, M. Ziya Köse), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011, s. 11-50.

_____, "Bir Diplomasi Merkezi Olarak Yeniçağ İstanbul'u", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, II (Siyaset ve Yönetim), (ed. Coşkun Yılmaz), İstanbul 2015, s. 372-399.

_____, *Sultanın Casusları, 16. Yüzyılda İstihbarat, Sabotaj ve Rüşvet Ağları*, Kronik Yayınları, İstanbul 2017.

HARRIS, Robin, *Dubrovnik, A History*, SAQI, Londra 2003.

HINZ, Walter, *İslam'da Ölçü Sistemleri*, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, (çev. Acar Sevim), İstanbul 1990.

HOCA, Nazif, "Yenipazar", *İA*, XIII, MEB, Eskişehir 2001, s. 395-399.

İLGÜREL, Mücteba, "Levent", *DİA*, XXVII, Ankara 2003, s.149-151.

İLGÜREL, Mücteba, "Hububat Kaçakçılığı", CIEPO, XIV. Sempozyumu Bildirileri (18-22 Eylül 2000, Çeşme), T.T.K., Ankara 2004, s. 361-369.

ILKIĆ, Mato – TOPIĆ, Nikolina, "Dubrovački Nalazi Seldžučkog, Ilkhanidskog i Mamelučkog Novca", *Anali Dubrovnik*, 51/1 (2013), s. 1-16.

IMBER, Colin, *Varna Savaşı*, (çev. Ayda Arel), Kitap Yayınları, İstanbul 2007.

İNALCIK, Halil, "Ottoman Methods of Conquest", *Studia Islamica*, 2 (1954), s. 103-129.

_____, "Reisülküttab", *İA*, MEB, IX, İstanbul 1988, s. 671-682.

_____, "Türkler ve Balkanlar", *Balkanlar*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) Yayınları, İstanbul 1993, s. 9-32.

_____, *Fatih Devri Üzerinde Resmi Vesikalar*, I, TTK, Ankara 1995 (3. Baskı).

_____, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Problemi", (çev. Tahir Sünbül), *Doğu-Batı*, II/7 (Temmuz 1999), s. 13-23.

_____, "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Osmanlı*, I, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 37-116.

_____, "İmtiyâzât", *TVDİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 245-252.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1300-1600*, I, (çev. Halil Berktay), Eren Yayınları, İstanbul 2004 (2. Baskı).

_____, "Avrupa Devletler Sistemi: Fransa ve Osmanlı", *Doğu Batı, Makaleler*, I, Ankara 2005, s. 241-259.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1300-1600*, I, (çev. Halil Berktay), Eren Yayınları, İstanbul 2004 (2. Baskı).

_____ - QUATAERT, Donald (ed.), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1600-1914*, II, (çev. Ayşe Berktay, Süphan Andıç, Serdar Alper), Eren Yayınları, İstanbul 2006 (2. Baskı).

_____, *Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Çağ (1300-1600)*, (çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006 (7. Baskı).

_____, "Osmanlı Deniz Egemenliği", *Türk Denizcilik Tarihi*, I, (ed. İdris Bostan, Salih Özbaran), T.C. Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 53-55.

_____, *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2013 (52. Baskı).

JELAVICH, Barbara, *Balkan Tarihi*, I (18. ve 19. Yüzyıllar), Küre Yayınları, İstanbul 2013 (3. Baskı).

JORGA, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I (1300-1451), (ed. Erhan Afyoncu, çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005.

KARADEMİR, Zafer, *İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı, Osmanlı Toplumunda Kıtlıklar (1560-1660)*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.

KAYHAN, Hüseyin, "Osmanlı Öncesi Akdeniz ve Çevresinde Türk Korsanları", *Doğu Batı, Akdeniz*, 34 (Kasım, Aralık, Ocak 2005-06), Ankara, s. 267-287.

KIEL, Machiel, "Avlonya", *TDVİA*, IV, İstanbul 1991, s. 118-120.

_____, "Draç", *TDVİA*, IX, İstanbul 1994, s. 522-524.

_____, "Balkanların Osmanlı İmparatorluğu ile Bütünleşmesi 1353-1453", *Türk Tarihinde Balkanlar, Balkans in the Turkish History*, I, (ed. Zeynep İskefiyeli, M. Bilal Çelik, Serkan Yazıcı), Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Sakarya 2013, s. 185-224.

KISIĆ, Anica, "Uloga Dubrovački Konzulata u Pomorskoj Trgovačkoj Djelatnosti Dubrovačke Republike", *Ministarsvo Vanjskih Postlova Republike Hırvatski*, 3 (Özel Baskı), Zagreb 1998, s. 320-341.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.

KÖSE, Metin Ziya, *1600-1630 Osmanlı Devleti ve Venedik Ticareti*, *Akdeniz'de Rekabet ve Ticaret*, Giza Yayınları, İstanbul 2009.

_____, *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri, 1500-1600, Doğu Akdeniz'de Casuslar ve Tacirler*, Giza Yayınları, İstanbul 2009.

_____, "Dubrovnik ile Hersek Arasında Bir Diplomatik ve Ticari Probleme Dair İki Belgenin Tahlili (1606)", *History Studies*, 3/2 (2011), s. 287-299.

_____, "Osmanlı Balkanı'nda Kara Ticareti ve Rekabet: Rumeli'de Dubrovnik Tüccarları (1600-1630)", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (2013), s. 41-58.

KREKIĆ, Bariša, "Dubrovnik's Participation in the War against Ottomans in 1443 and 1444", *Dubrovnik, Italy and the Balkans in the Late Middle Ages*, Variorum Reprints, London 1980, ("Dubrovnik, the Balkans and the Levant" bölümü içinde XVII nolu makale), s. 1-17.

_____, "Contributions of Foreigneirs to Dubrovnik's Economic Growth in the Late Middle Ages", *Symposium of Urban Societies in the Mediterranean World*, Viator 9, Berkeley/Los Angeles 1976, s. 375-394 (*Dubrovnik, Italy and the Balkans in the Late Middle Ages*, Variorum Reprints, London 1980 içinde).

_____, "The Role of Jews in Dubrovnik (Thirteenth-Sixteenth Centuries)", *Viator*, 4, Berkeley/Los Angeles 1973, s. 257-271 (*Dubrovnik, Italy and the Balkans in the Late Middle Ages*, Variorum Reprints, Londra 1980 içinde).

_____, "Italian Creditors in Dubrovnik (Ragusa) and the Balkan Trade, Thirteenth and through Fifteenth Centuries", *The Dawn of Modern Banking*, Yale University Press, New Haven, Connecticut 1979, s. 257-271 (*Dubrovnik, Italy and the Balkans in the Late Middle Ages*, Variorum Reprints, Londra 1980 içinde).

_____, "Four Florentine Commercial Companies in Dubrovnik (Ragusa) in the First Half of Thirteenth Century", *The Medieval City*, (Ed. H. A. Miskimin, D. Herlihy ve A. L. Udovitch), Yale University Press, New Haven, Connecticut 1977, s. 25-41 (*Dubrovnik, Italy and the Balkans in the Late Middle Ages*, Variorum Reprints, Londra 1980 içinde).

_____, "Venetian Merchants in the Balkan Hinterland in the Fourteenth Century", *Wirtschaftskraefte und Wirtschaftswege, Vol. I: Mittelmeer und Kontinent; Festschrift für Hermann Kellenbenz. Beitrage zur Wirtschaftsgeschichte 4*, Nuremberg 1978, s. 257-271 (*Dubrovnik, Italy and the Balkans in the Late Middle Ages*, Variorum Reprints, Londra 1980 içinde).

_____, "Courrier Traffic between Dubrovnik, Constantinople and Thessalonika in the First Half of the Fourteenth Century", *Trans. of Zbornik Radova Vizantoloskog Instituta* I, Belgrad 1952, s. 113-121 (*Dubrovnik, Italy and the Balkans in the Late Middle Ages*, Variorum Reprints, Londra 1980 içinde s. 1-8).

_____, "Dubrovnik (Ragusa) and the War of Tenedos/Chioggia (1378-1381)", *Zbornik Radova Vizantoloskog Instituta V*, Belgrad 1958, s. 21-47 (*Dubrovnik, Italy and the Balkans in the Late Middle Ages*, Variorum Reprints, London 1980 içinde, s. 1-34).

KUMRULAR, Özlem, *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı-Habsburg Düellosu*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.

_____, "Kurtlar Sofrasında Bir Cambaz: Şehir-Devlet Ragusa", *Türk Tarihinde Balkanlar, Balkans in the Turkish History*, I, (ed. Zeynep İskefiyeli, M. Bilal Çelik, Serkan Yazıcı), Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Sakarya 2013, s. 461-474.

KUNČEVIĆ, Lovro, "On Ragusan *Libertas* in the Late Middle Ages", *Dubrovnik Annals*, 14 (2010), s. 25-69.

_____, "Dubrovačka Slika Venecije i Venecijanska Slika Dubrovnika u Ranom Novom Vijeku", *Anali Zavoda za Povijesne Znanosti Hrvatske Akademije Znanosti i Umjetnosti u Dubrovniku*, 50 (Temmuz 2012), s. 9-37.

_____ - KÁRMÁN, Gábor (ed.), *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Century*, Brill, Leiden-Boston 2013.

_____, "Janus-faced Sovereignty: The International Status of the Ragusan Republic in the Early Modern Period", *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Century*, (ed. Gábor Kármán ve Lovro Kunčević), Brill, Leiden-Boston 2013, s. 91-121.

LOWRY, Heath W., *Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi 1350-1550, Kuzey Yunanistan'ın Fethi, İskânı ve Altyapı Gelişmesi*, İstanbul 2008.

MAYHEW, Tea Perinčić, "Prodaja Roblja na Jadranu u 17. Stoljeću", *Miscellanea Hadriatica et Mediterranea*, I/1 (Aralık), Pomorski i Povijesni Muzej Hrvatskog Primorja Rijeka, Zadar 2013, s. 107-118.

MACDONALD, D. B., "Dârussulh", *İA*, III, MEB, Eskişehir 2001, s. 490-491.

MIOVIĆ, Vesna, *Na Razmeđu, Osmansko-Dubrovačka Granica (1667-1806)*, Zavod za Povijesne Znanosti HAZU, Dubrovnik 1997.

_____-PERIĆ, "Ulcinjani i Dubrovačka Republika u Prvoj Polovici XVIII Stoljeća", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU*, 30 (1992), s. 99-103.

_____-PERIĆ, "Odnosi Dubrovnika i Tripolitanskog Namjesništva u XVIII. Stoljeću, I dio", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU*, 31 (1993), s. 45-69.

_____-PERIĆ, "Brigandage on the Ragusan Frontier during the Morean War (1684-1699)", *Dubrovnik Annals*, 3 (1999), s. 41-54.

_____-PERIĆ, "Emin na Pločama Kao Predstavnik Osmanlija na Području Dubrovačke Republike", *Anali Dubrovnik*, 37 (1999), s. 205-215.

_____, "Bosanski Beglerbeg, Hercegovački Sandzakbeg i Diplomacija Dubrovačke Republike", *Anali Dubrovnik*, 38 (2000), s. 37-69.

_____-PERIĆ, "Dragomans of the Dubrovnik Republic: Their Training and Career", *Dubrovnik Annals*, 5 (2001), s. 81-94.

_____, *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*, Hrvatska Akademija Znanosti i Umjetnosti (HAZU), Zavod za Povijesne Znanosti u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik 2003.

_____, "Turske Priznanice o Uplaćenom Dubrovačkom Haraču", *Anali Dubrovnik*, 42 (2004), s. 53-77.

_____, *Dubrovačka Republika u Spisima Osmanskih Sultana*, Državnog Arhiva u Dubrovnika, Dubrovnik 2005.

_____, *Dubrovačka Republika u Spisima Namjesnika Bosanskog Ejaleta i Hercegovačkog Sandžaka*, Državnog Arhiva u Dubrovnika, Dubrovnik 2008.

_____, *Kavşaktaki Bilgelik*, Dubrovnik Cumhuriyeti ve Osmanlı Devleti Döneminde Olaylar, (ed. Ivanka Perić, çev. Luka Aničić), Dubrovnik 2011.

_____, "Diplomatic Relations between the Ottoman Empire and the Republic of Dubrovnik", *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Century*, (ed. Gábor Kármán ve Lovro Kunčević), Brill, Leiden-Boston 2013, s. 187-208.

_____ - SEFEROVIĆ, Relja, "Gracija Mendes u Dubrovniku", *Anali Dubrovnik*, 51/1 (2013), s. 155-194.

MITIĆ, Ilija, *Dubrovačka Država u Međunarodnoj Zajednici*, Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti (JAZU) i Naklandi Zavod Matice Hrvatske (NZMH), Zagreb 1988.

MURPHEY, Rhoads, "17. Yüzyılda Via Egnatia Boyunca Görülen Ticaret Örüntüleri", *Sol Kol, Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, (ed. Elizabeth A. Zachariadou), (çev. Özden Arıkan, Ela Güntekin, Tülin Altınova), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 191-214.

NIČETIĆ, Antun, "Galije Trireme i Bireme Bile Su Tijekom Više Stoljeća Ratni Brodovi Dubrovnika", *Anali Dubrovnik*, 40 (2002), s. 9-56.

_____, "Grafike Koje Ipak ne Prikazuju Dubrovnik 15. i 16. Stoljeća", *Anali Dubrovnik*, 41 (2003), s. 75-89.

_____, "Unfaithful Representations of Dubrovnik in Fifteenth- and Sixteenth-Century Graphics", *Dubrovnik Annals*, 9 (2005), s. 91-104.

OCAK, Ahmet Yaşar, "Ahilik ve Şeyh Edebali: Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi Açısından Bir Sorgulama", *Yeniçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri: Osmanlı Dönemi, Makaleler-Araştırmalar*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 13-23.

ÖNAL, Ahmet, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri: 1520?-1596* (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

_____, "XVI. Yüzyılda Avrupa'daki Osmanlı Esirlerin Kurtarılması Meselesine Dair Bazı Gözlemler", *Türkiye-Almanya Araştırmaları Dergisi*, IV/1-2, İstanbul 2015, s. 39-56.

ÖZBARAN, Salih, "Osmanlılar ve Deniz, 16. Yüzyıl Hint Okyanusu Bağlamında Yeniden Bakış", *Türkler ve Deniz*, (ed. Özlem Kumrular), Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 47-61.

ÖZEL, Ahmet, "Dârüssulh", *TVDİA*, IX, İstanbul 1994, s. 5-6.

ÖZVAR, Erol, *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003.

PAMUK, Şevket, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, (çev. Gökhan Aksay), İstanbul 2007.

_____, *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi*, *1500-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010 (6. Baskı).

PANAITE, Viorel, "Haraçgüzarların Statüleri: XV. ve XVII. Yüzyıllarda Eflak, Boğdan ve Transilvanyalılar Üzerine Bir Çalışma", *Osmanlı, I (Siyaset)*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 373-383.

PEDANI, Maria Pia, "The Ottoman Empire and the Gulf of Venice (15th-16th C.)", *CIEPO, XIV. Sempozyumu Bildirileri (18-22 Eylül 2000, Çeşme)*, TTK, Ankara 2004, s. 585-600.

_____, "Beyond the Frontier: The Ottoman-Venetian Border in the Adriatic Context from the Sixteenth to the Eighteenth Centuries, In Zones of Fracture in Modern Europe", *Baltic Countries – Balkans – Northern Italy*, (ed. Almut Bues), Wiesbaden 2005, s.45-60.

PINELLI, Paola, "From Dubrovnik (Ragusa) to Florence: Observations on the Recruiting of Domestic Servants in the Fifteenth Century", *Dubrovnik Annals*, 12 (2008), s. 57-71.

PITCHER, Donald Edgar, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası, Başlangıcından 16. Yüzyılın Sonuna Kadar, Genişleme Sürecini Gösteren Ayrıntılı Haritalarla Birlikte*, (çev. Bahar Tırnakcı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013 (4. Baskı).

PITTIONI, Manfred, *Das Osmanische Heerwesen im 15. und 16. Jahrhundert Organisation, Taktik und Ausrüstung*, TTK, Ankara 2004.

POPOVIĆ, Toma, *Turska i Dubrovnik u XVI veku*, Srpska Književna Zadruga, Belgrad 1973.

RADONIĆ, Jovan, *Dubrovačka Acta i Povelje*, II, Sırpska Kraljevska Akademija, Belgrad 1951.

_____, *Rimska Kurija i Južnoslavenske Zemlje od XVI. do XIX veka*, Yugoslav Academy of Arts and Sciences, Zagreb 1959.

_____, "Dubrovnik i Pomorstvo", *Nav. Zbornik*, 7, Zadar 1969, s. 224-225.

REINERT, Stephen W., "Niş'ten Kosova'ya: I. Murad'ın Son Yıllarına İlişkin Düşünceler", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, (ed. Elizabeth A. Zachariadou), (çev. Gül Çağalı Güven, İsmail Yerguz, Tülin Altınova), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997, s. 183-230.

RIEGER, Andreas, *Die Seeaktivitäten der Müslimischen Bautefahrer als Bestandteil der Staatlichen Flotte Während der Osmanischen Expansion im Mittelmeer im 15. und 16. Jahrhundert*, Berlin 1994.

RIZAJ, Skender, "Dalmaçya", *TDVİA*, VIII, s. 432-433.

SAMARDŽIĆ, Radovan, *Veliki Vek Dubrovniku* Prosveta, Belgrad 1983.

SAYIN, Abdurrahman Vefik, *Tekâlif Kavaidi (Osmanlı Vergi Sistemi)*, Maliye Bakanlığı Yayınları Ankara 1999.

SERTOĞLU, Midhat, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986 (2. Baskı).

SEYFİ, Ali Rıza, *Turgut Reis*, T.C. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, İstanbul 1994.

SEZGİN, İbrahim, "Osmanlıların Rumeli'ye Geçişi ve İlk Fetihler", *Osmanlı*, I, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 212-216.

STUARD, Susan Mosher, *Ragusa and the Silver Trade: Ragusan Trade with the Balkan Interior, 1205-1358* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Yale Üniversitesi, 1970.

STULLI, Bernard, *Židovi u Dubrovniku (Jews in Dubrovnik)*, Zagreb 1989.

SUGAR, Peter, *Southeastern Europe under Ottoman Rule, 1354-1804, A History of East Central Europe*, V, (ed. Peter Sugar, D. Treadgold), University of Washington Press, Seattle 1977.

ŠUNDRICA, Zdravko, "Poisons and Poisoning in the Republic of Dubrovnik", *Dubrovnik Annals*, 4, Dubrovnik 2000, s. 7-79.

SÜSSHEIM, K., "Arnavutluk", *İA*, I, MEB, Eskişehir 2001, s. 573-592.

ŠIŠAK, Marinko, "Dubrovački Republikanizam i Njegovi Ideolozi", *Politička Misao*, god. 46, 4 (2009), s. 183-202.

TABAKOĞLU, Ahmet, *Türk İktisat Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul 2000 (5. Baskı).

TANERİ, Aydın, "Türk Tarihinde "Eman" Kurumu", *A.Ü. DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XVII/28, Ankara 1995, s. 165-172.

TANSEL, Selâhattin, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti*, MEB., İstanbul 1971.

TARAKÇI, Nejat, "Turgut Reis'in Osmanlı Deniz Stratejisine Katkıları", *I. Turgut Reis Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu (27-28 Mayıs 2011)*, Turgutreis Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, Bodrum 2013, s. 94-110.

TENENTI, Alberto, *Piracy and the Decline of Venice, 1580-1615*, (terc. J. B. Pullan), Oxford-London 1967.

TINNISWOOD, Adrian, *17. Yüzyılda Akdeniz'de Korsanlık, Denizler, Fetihler, Korsanlar, Esaret, Politika, Yayılmacılık ve Bölünme*, (çev. Dinç Tayanç), İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2011.

TRAVIRKA, Antun, *Dubrovnik*, Forum, Zadar 2011.

TURAN, Osman, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar (Metin, Tercüme ve Araştırmalar)*, Ankara 1988 (2. Baskı).

_____, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1996 (4. Baskı).

_____, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul 1997 (4. Baskı).

TURAN, Şerafettin, *Türkiye – İtalya İlişkileri, Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine*, I, İstanbul 1990 .

_____, "Dubrovnik", *TDVİA*, IX, İstanbul 1994, s. 542-544.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK, Ankara 1988 (4. Baskı).

_____, *Büyük Osmanlı Tarihi*, I-IV, TTK, Ankara 1995 (7. Baskı).

VARDIĆ, Zrinka Pešorda, "From the Barcusium to the Galleon: A Few Sketches on the Role of Seafaring in the Rise of Dubrovnik's Citizenry in the Late Middle Ages and Early Modern Era", *Povijesni Prilozi*, 47, Prosinac 2014, s. 143-181.

VEINSTEIN, Gilles, "Büyüklüğü İçinde İmparatorluk (XVI. Yüzyıl), Devlet Denetiminde bir Dünya-Ekonomi", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Osmanlı Devletinin Doğuşundan XVIII. Yüzyılın Sonuna*, I, (ed. Robert Mantran), (çev. Server Tanilli), İstanbul 1995 (2. Baskı), s. 241-250.

_____, "Avlonya (Vlora): 16. Yüzyılın İkinci Yarısında Via Egnatia'da Bir Menzil", *Sol Kol, Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, (ed. Elizabeth A. Zachariadou), (çev. Özden Arıkan, Ela Güntekin, Tülin Altınova), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 241-250.

VEKARIĆ, Nenad, "Lastovski Pobunjenici 1602. godine", *Anali Dubrovnik*, 43 (2005), s. 43-73.

VOJNOVIĆ, Lujo, *Dubrovnik i Osmansko Carstvo*, Državna Štamparija Kraljevine Srbije, Belgrad 1898.

WAWRO, Geoffrey, *Warfare and Society in Europe 1792-1914*, Oxford 2000.

WOOD, Alfred C., *Levant Kumpanyası Tarihi*, (çev. Çiğdem Erkal İpek), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2013.

YEMİŞÇİ, Cihan, *1618-28 Arası Osmanlı-Venedik İlişkileri (6004 No'lu Ahkâm Defteri'ne Göre)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2009.

_____, "Turgut Reis'in Özgeçmişi", *I. Turgut Reis Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu (27-28 Mayıs 2011)*, Turgutreis Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, Bodrum 2013, s. 17-20.

_____, "Türk Esirlerin Kurtarılması ve Mübadelesinde Bir Merkez Olarak Dubrovnik ve 1575 ile 1592 Yıllarındaki Esir Mübadeleleri", *Uluslararası Türk Savaş Esirleri Sempozyumu (14-15 Mart 2017)*, İstanbul (Kitabı basım aşamasındadır).

YILMAZ, Güzin Özen, *Elçiye Zeval Olmaz, 16. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı'da Yabancı Elçiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2014.

YÜCEL, Yaşar, "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler", *Belleten*, XXXVIII, Ankara 1998, s. 656-708.

ZACHARIADOU, Elizabeth A. (ed.), (çev. Özden Arıkan, Ela Güntekin, Tülin Altınova), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.

ZINKEISEN, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I (1299-1453), (ed. Erhan Afyoncu, çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011.

ZLATAR, Zdenko, *Between the Double Eagle and the Crescent: The Republic of Dubrovnik and the Origins of the Eastern Question*, East European Monographs, Columbia University Press, New York 1992.

_____, "Huius... Est Omnis Reipublicae Potestas: Dubrovnik's Patrician Houses and Their Participation in Power (1440-1640)", *Dubrovnik Annals*, 6 (2002), s. 45-65.

_____, *Dubrovnik's Merchants and Capital in the Ottoman Empire (1520-1620): A Quantitative Study*, The Isis Press, İstanbul 2011.

_____, "Dubrovnik and Ottoman Balkans (1430-1808)", *Türk Tarihinde Balkanlar*, *Balkans in the Turkish History*, I, (ed. Zeynep İskefiyeli, M. Bilal Çelik, Serkan Yazıcı), Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Sakarya 2013, s. 475-512.

IV. İNTERNET LİTERATÜRÜ

http://hrvatski.enacademic.com.

Dubrovnik Deniz Müzesi, Resmi Web Sitesi:
http://www.atlant.hr/povijest_dubrovackog_pomorstva.php.

Wikipedia Web Ansiklopedisi, "War of Chioggia":
https://en.wikipedia.org/wiki/War_of_Chioggia;
https://tr.wikipedia.org/wiki/Chioggia_Sava%C5%9F%C4%B1.

Ek 1: 1566-1612 Yılları Arasında Osmanlı İmparatorluğu

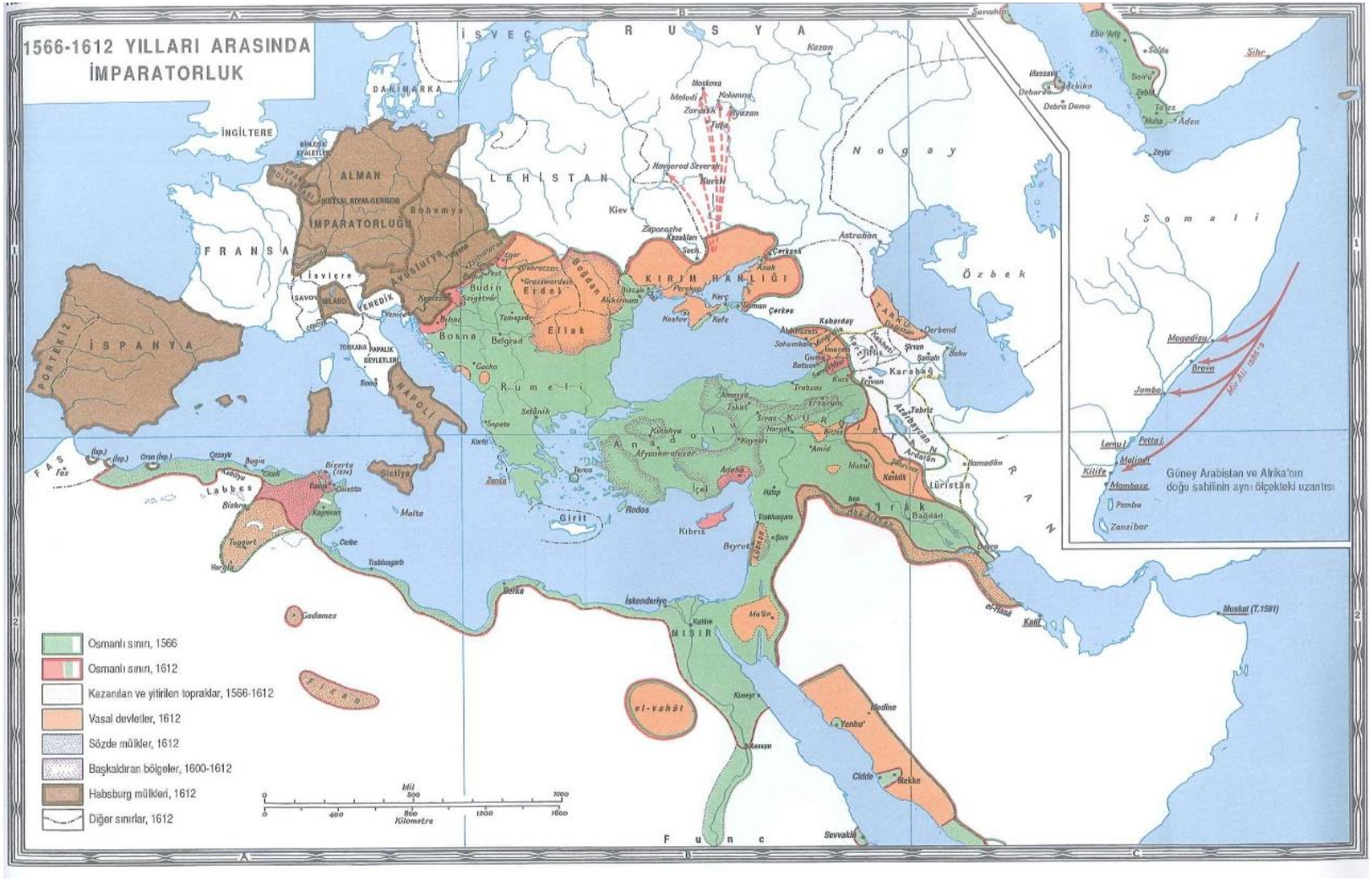

Kaynak: Pitcher, *a.g.e.*, harita: XXIII.

Ek 2: Dalmaçya ve Bosna Haritası

Kaynak: Pitcher, *a.g.e.*, harita: XXVIII.

Ek 3: Dubrovnik Cumhuriyeti Haritası

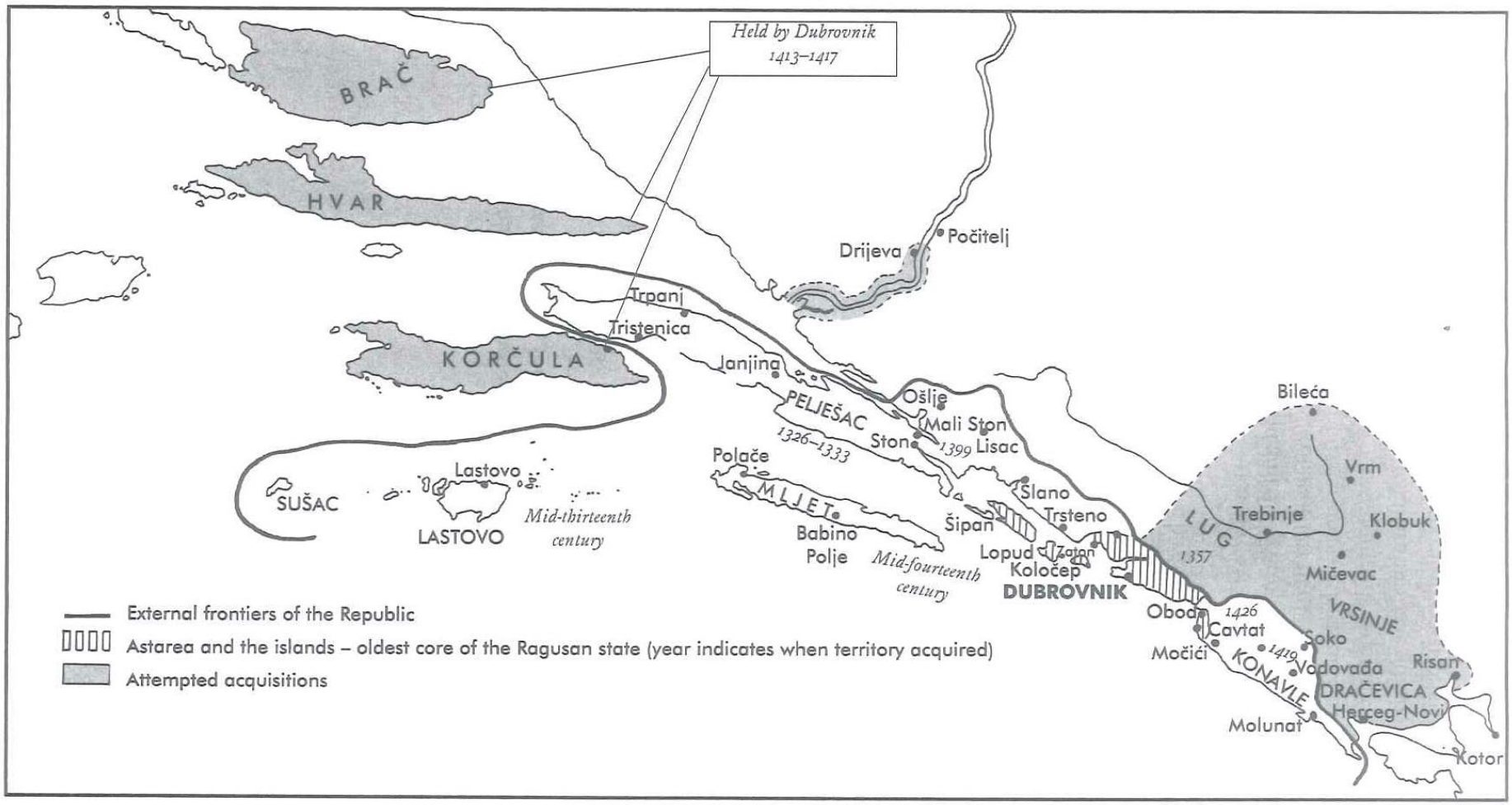

Kaynak: Harris, *a.g.e.*, s. 2.

Ek 4: Cornelia'nın Dubrovnik Cumhuriyeti Haritası (XVII. Yüzyıl)

Kaynak: Ilija Mitić, *Dubrovačka Država u Međunarodnoj Zajednici*, JAZU i NZMH, Zagreb 1988, s. 11.

Ek 5: Pirî Reis'in Dubrovnik Haritası

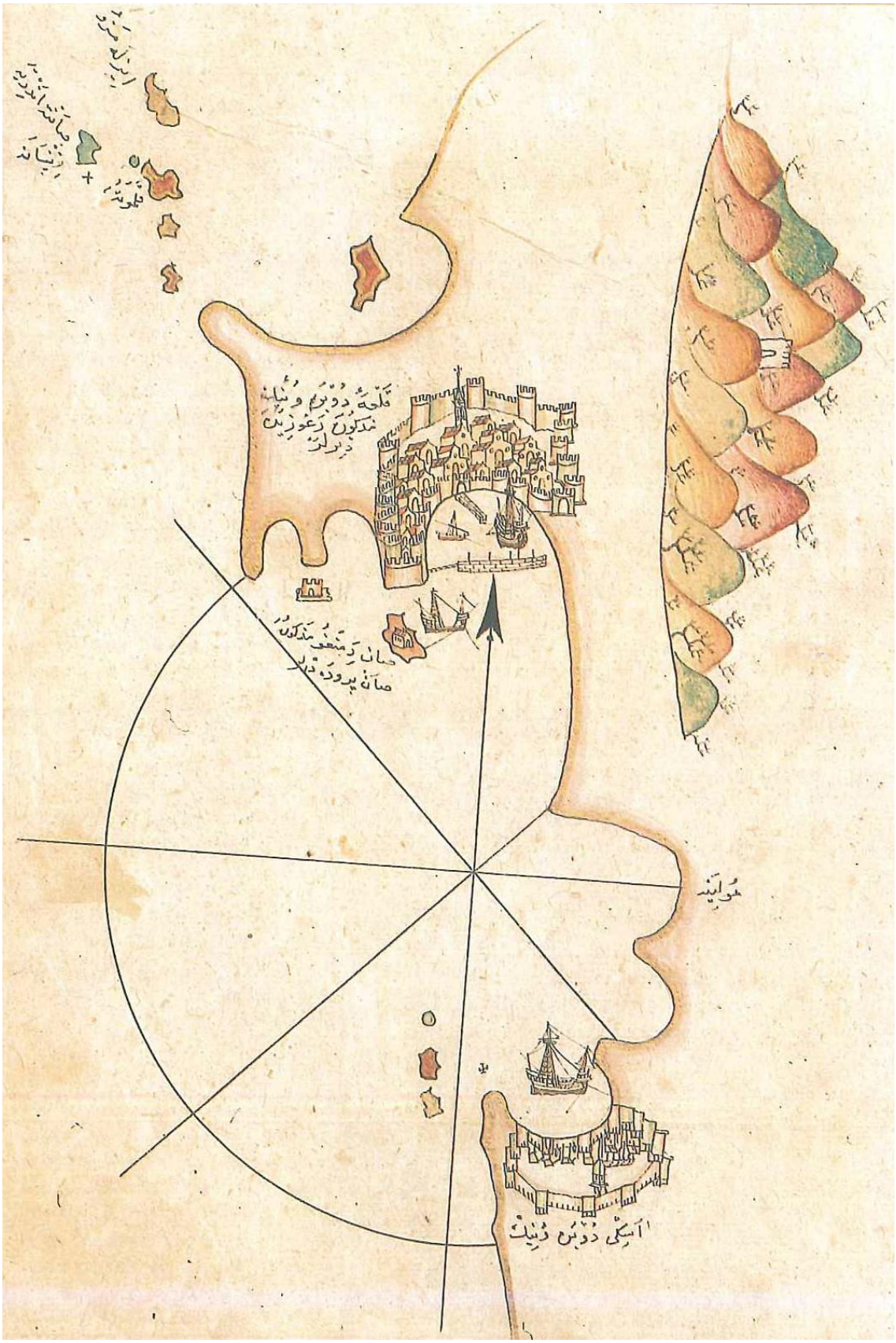

Kaynak: Pirî Reis, *Kitâb-ı Bahriye*, s. 279.

Ek 6: Dubrovnik Devlet Arması

Kaynak: https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Dubrovnik_(grb).gif.

Ek 7: Dubrovnik Şehrinin Planı

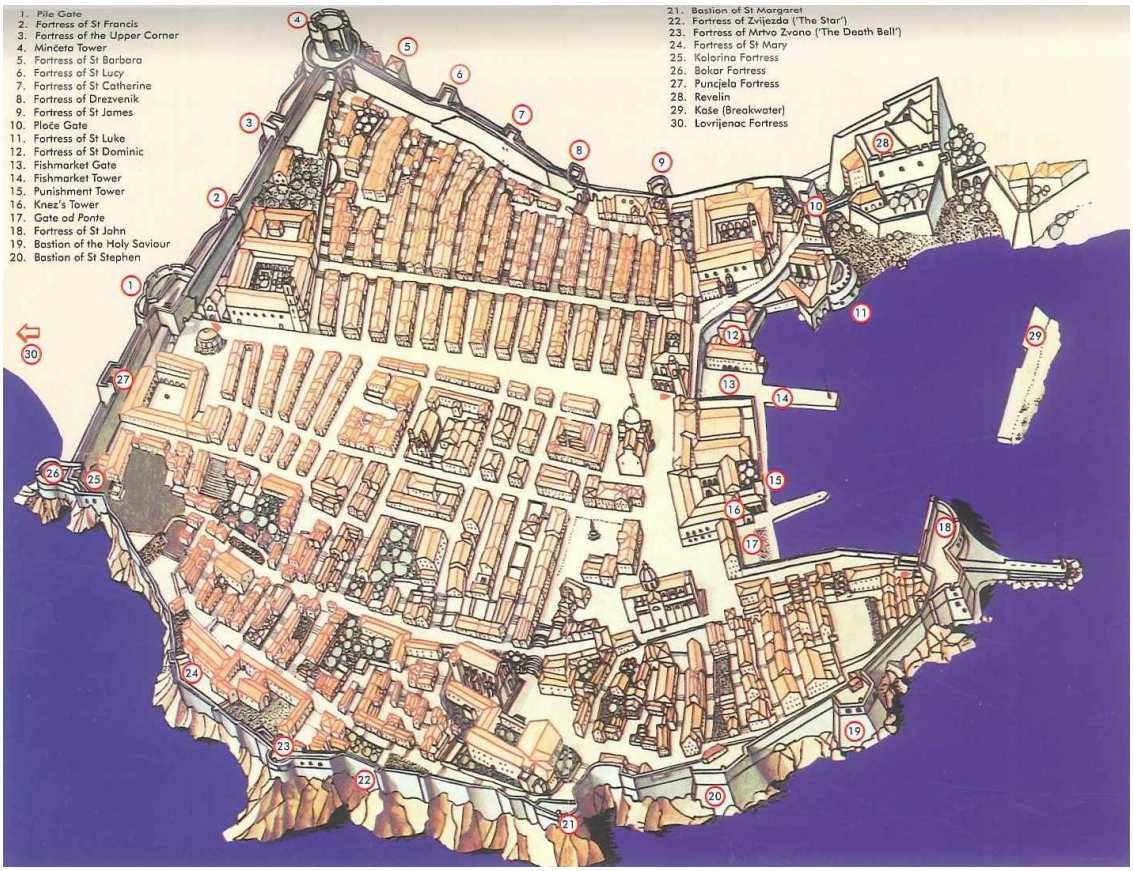

Kaynak: Harris, *a.g.e.*, s. 384-385, resim: 42.

Ek 8: 1487 Yılına Ait Bir Dubrovnik Gravürü

Kaynak: Konrad von Grünenberg, *Beschreibung der Reise von Konstanz nach Jerusalem*, Alemannischer Mundart, Cod. St. Peter pap. 32 (Handschrift), 1487, s. 13v-14r.

Ek 9: 1667 Depreminin Ardından Şehrin İnşası Sonrası Bir Dubrovnik Gravürü

Kaynak: Harris, *a.g.e.*, s. 160-161, resim: 19.

Ek 10: Matija Merian'ın Dubrovnik Gravürü (1638)

Kaynak: Antun Ničetić, "Grafike Koje Ipak ne Prikazuju Dubrovnik 15. i 16. Stoljeća", *Anali Dubrovnik*, 41 (2003), s. 86.

Ek 11: 1667 Büyük Dubrovnik Depremi

Kaynak: https://nisee.berkeley.edu/elibrary/list?e=5241&start=1.

Ek 12: Dubrovnik

Fotoğraf: Kartpostal.

Ek 13: Dubrovnik'i Çevreleyen Surlar (Kuzey Yönü), En Solda Minçeta Kulesi, Deniz Kıyısında Bokar Burcu

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Ek 14: Dubrovnik'in Pile Kıyısındaki Lovrijenac Kalesi, Sağda Bokar Burcu

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Ek 15: Dubrovnik Limanı, Eski Üç Gözlü Tersane ve Sağda Sen Luka Burcu

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Ek 16: Banliyöyü Ploçe Kapısına Bağlayan, Eskiden Altından Hendek Geçen ve Dubrovnik'e Giriş Sağlayan İlk Köprü, Sağda Revelin Kalesi

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Ek 17: Ploçe Kapısını Bekleyen Muhafızlar (Canlandırma)

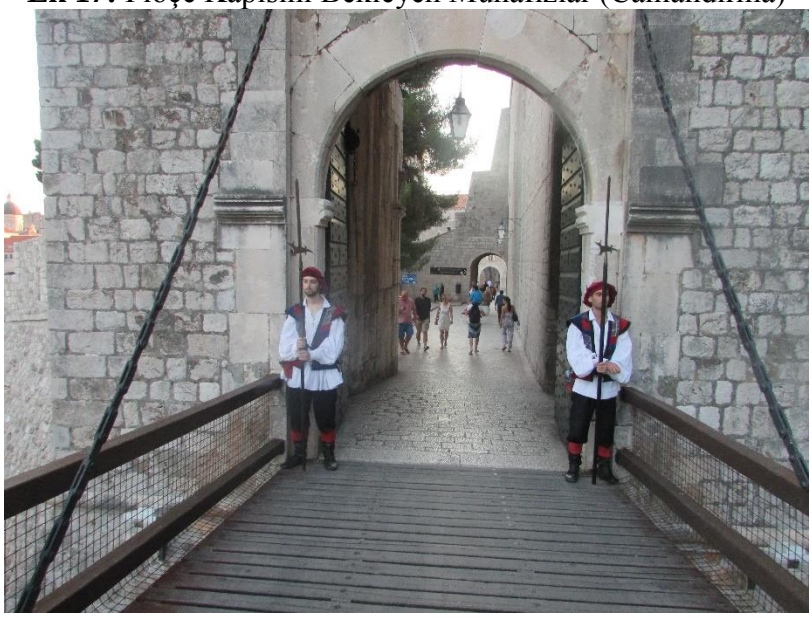

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Ek 18: Dubrovnik Kolluk Kuvvetlerinin Nöbet Yerlerine Gidişi (Her Gün Saat 17:00'da Temsilî Merasim ve Tempolu Yürüyüşle Görev Bölgelerine Dağıtım)

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Ek 19: Dubrovnik Kolluk Kuvvetleri (Temsilî)

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Ek 20: Ploçe Kapısını Dubrovnik'e Bağlayan ve Altından Surları Çevreleyen Eski Hendek'in Geçtiği İkinci Köprü, Solda Revelin Kalesi, Sağda Asimon Burcu

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Ek 21: Pile Kapısı (Dubrovnik'in Kuzey Girişi)

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Ek 22: Stradun, Sağında Rektörlük Sarayı, Caddenin Sonunda Sponza Sarayı (Eski Kantar Binası, Günümüzde Dubrovnik Devlet Arşivi)

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Ek 23: Türk Kançılaryası (Rektörlük Sarayı Zemin Katında, Ana Giriş Kapısının Hemen Solundaki İlk Salon, Stradun'a Bakan Pencere)

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Ek 24: Rektörlük Sarayı'nın Avlusu

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Ek 25: Dubrovnik Senato Salonunun Giriş Kapısı (Rektörlük Sarayı İçinde)

Üzerindeki Yazı: "*Obliti Privatorv Pvblica Cvrate* ([*Bu Kapıyı Geçerken*] *Şahsî Menfaatlerinizden Sıyrılın ve Kamu Meselelerini Takının*)"

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Latinceden çeviri: Muhamed Valjevac

Ek 26: Sponza Sarayı'nın Ön Giriş Kapısı (Eski Kantar Binası, Günümüzde Dubrovnik Devlet Arşivi)

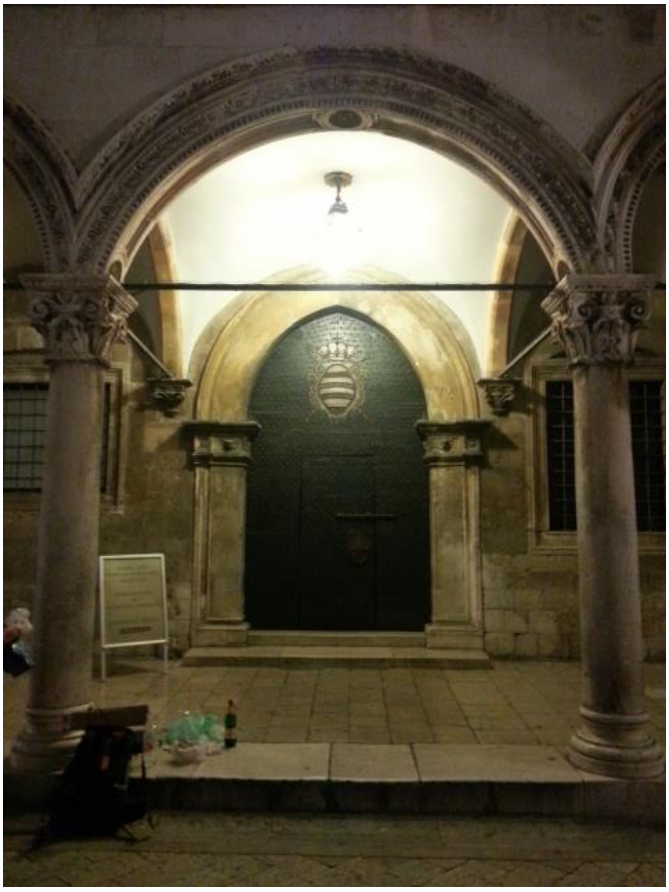

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Ek 27: Sponza Sarayı (Kantar Binası) Girişinin Karşısındaki Kemere Nakşedilmiş Yazı: "*Fallare Nostra Venant et Falli Pondera, Meque Pondero cum Merces Ponderat Ipse Deus* (*Yanlış Tartmak ve Kandırmak Bize Yasaktır. Biz Ne Aldanırız Ne de Aldatırız. Tartım Esnasında Tanrı Yanımızdadır* [Yan Anlam: *Terazinin başında tartı yaparken, Tanrı da beni tartar*])."

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Latinceden çeviri: Muhamed Valjevac

Ek 28: Sponza Sarayı / Dubrovnik Devlet Arşivi'nin Avlusu

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Ek 29: Lazaret (Karantina)

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Ek 30: Lazaret (Karantina) ve Osmanlı Emininin İkametgâhı (Öndeki Bina)

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Ek 31: Karantina Kompleksinin Bir Koridoru ve İki Taraflı Hücreler

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Ek 32: Dubrovnik Sınırında, Neretva Nehri Kenarında
Osmanlı Serhad Köyü ve İstihkâmı: Pocitelj

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Ek 33: Dubrovnik Kalyatası (XVII. Yüzyıl)

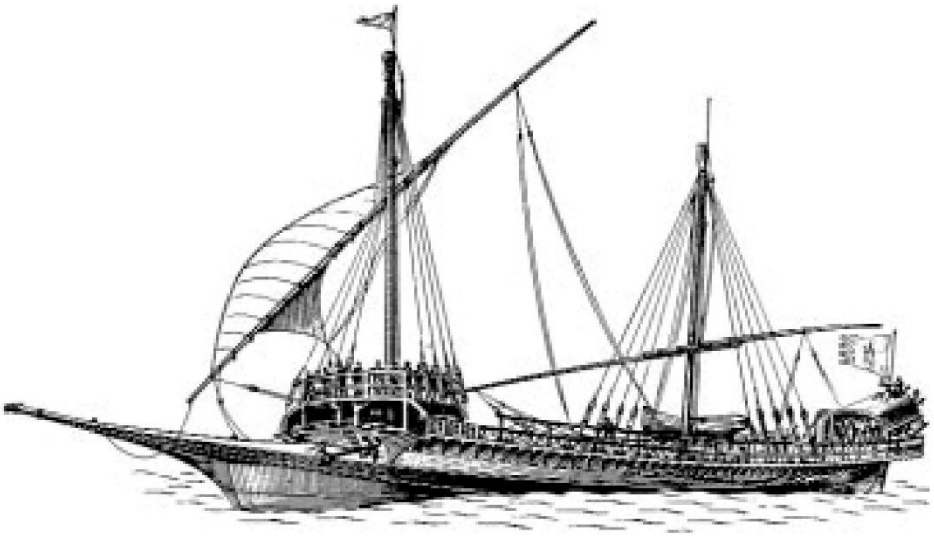

Kaynak: Ničetić, "Galije Trireme i Bireme", s. 16.

Ek 34: Ivan Krstitelj Tarafından Dökülmüş Topların Çizimleri ve Detayları

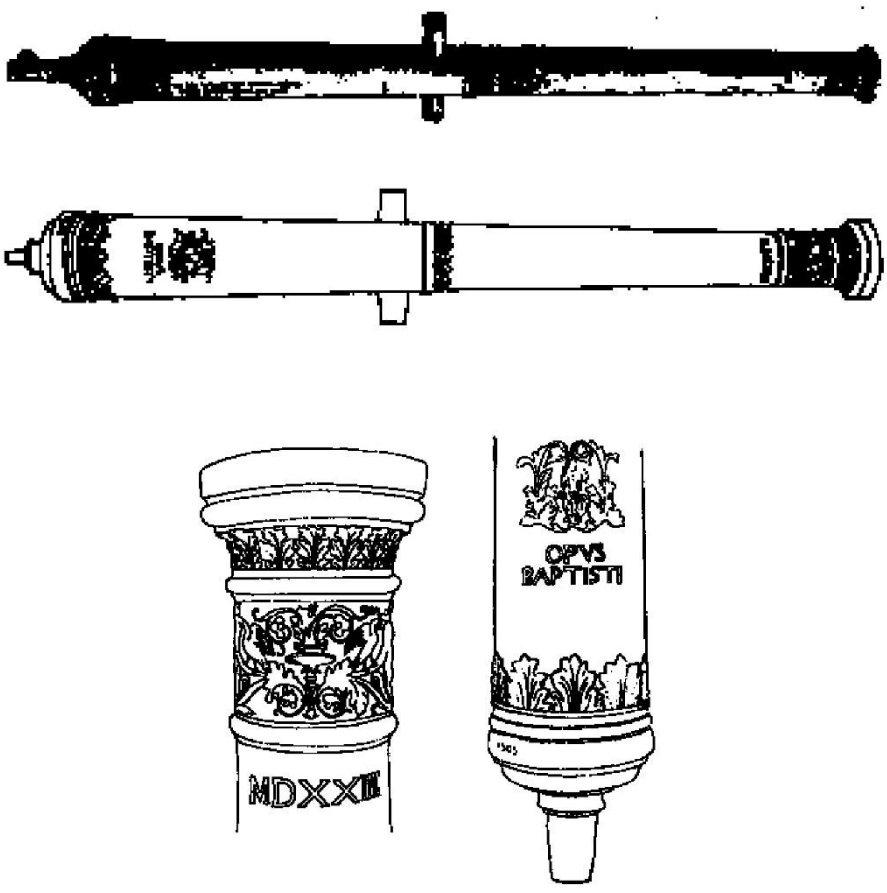

Kaynak: Antun Ničetić, "Galije Trireme i Bireme", s. 48.

Ek 35: Miho Benić'in "Dubrovnik Tercümanı" Tablosu

Kaynak: Miović, *Diplomacija*, s. 113.

Ek 36: Nikolica Bona (Dubrovnik Elçisi ve Devlet Adamı)

Kaynak: Miović, *Diplomacija*, s. 159.

Ek 37: Jaketa Palmotta (Dubrovnik Elçisi ve Devlet Adamı)

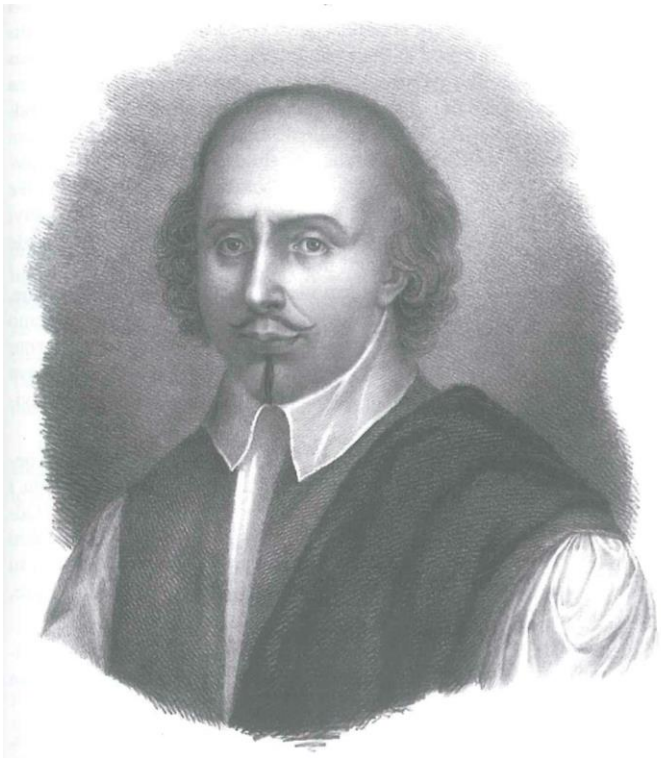

Kaynak: Miović, *Diplomacija*, s. 147.

Ek 38: Marojica Caboga (Dubrovnik Elçisi ve Devlet Adamı)

Kaynak: Miović, *Diplomacija*, s. 163.

Ek 39: Solda Dubrovnik Tüccarı, Sağda Dubrovnik Habercisi (Ulak)

Kaynak: Marin Držić Müzesi.

Ek 40: Uskok

Kaynak: https://hr.wikipedia.org/wiki/Uskoci.

Ek 41: Petrunjele Vuković'in "Pandur" Çizimi

(*Pandur*: Hersek, Karadağ ve Arnavutluk'ta Dağ Geçitlerini Tutan Korucu)

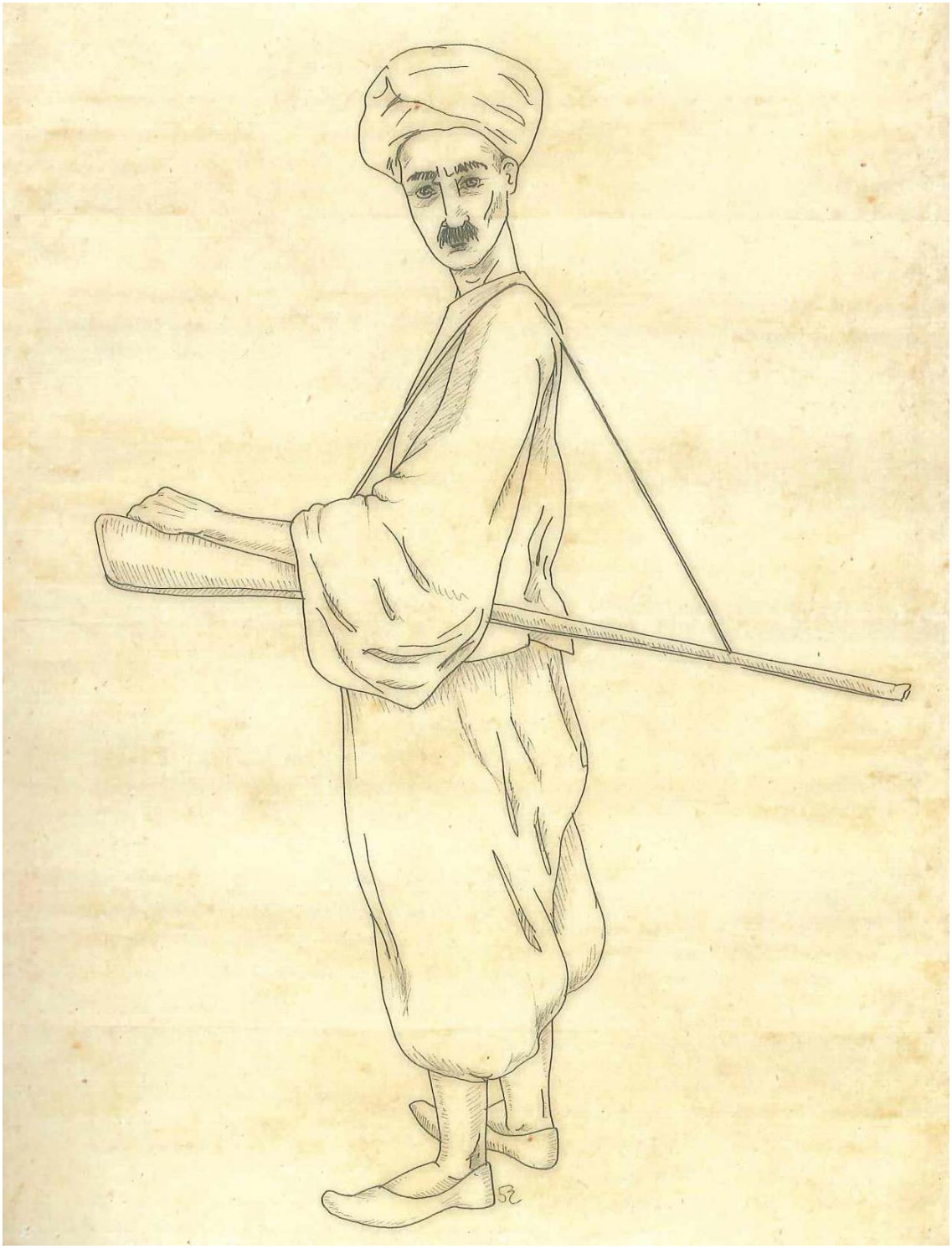

Kaynak: Miović, *Spisima II*, s. 99.

Ek 42: Dubrovnik - Trebinje Arasındaki Dağ Yollarını Kateden Bir Ticaret Kervanı (F. Kanitz)

Kaynak: Miović, *Spisima II*, s. 81.

Ek 43: Dubrovnik'e Basel Konseyi'nde Verilen Levant'ta İslam Ülkeleriyle Ticaret İzni (1433)

Kaynak: Harris, *a.g.e.*, s. 32-33, resim: 6.

Ek 44: Dubrovnik Devlet Arşivi, 2 No'lu *Acta Turcarum* Kataloğu
(Solda Fehim Efendić'in, Sağda Vesna Miović'in Düzenledikleri)

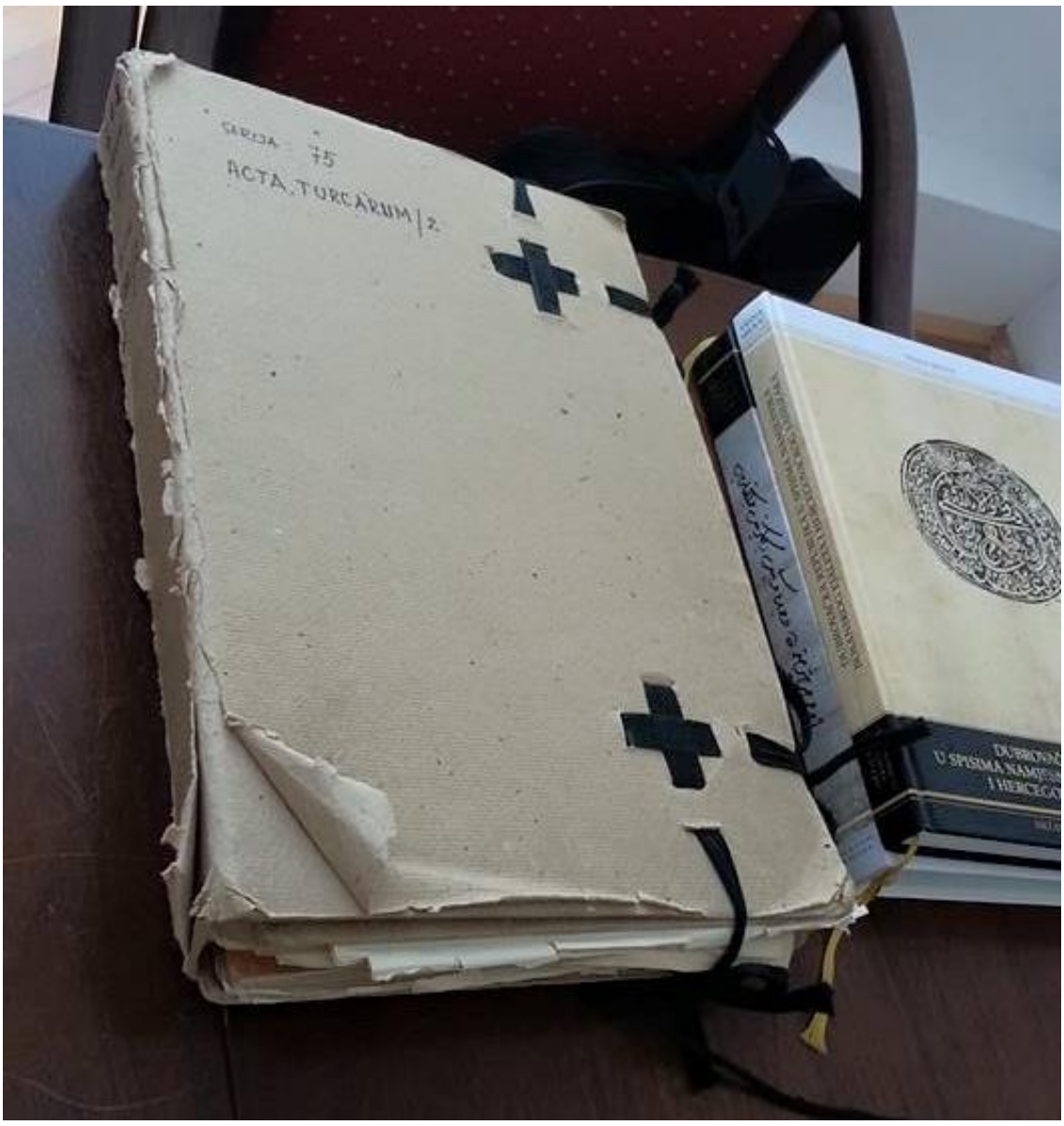

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Ek 45: Dubrovnik Devlet Arşivi, *Acta Turcarum* Kataloğunun 'A' Klasöründen (Fehim Efendić'in Düzenlediği)

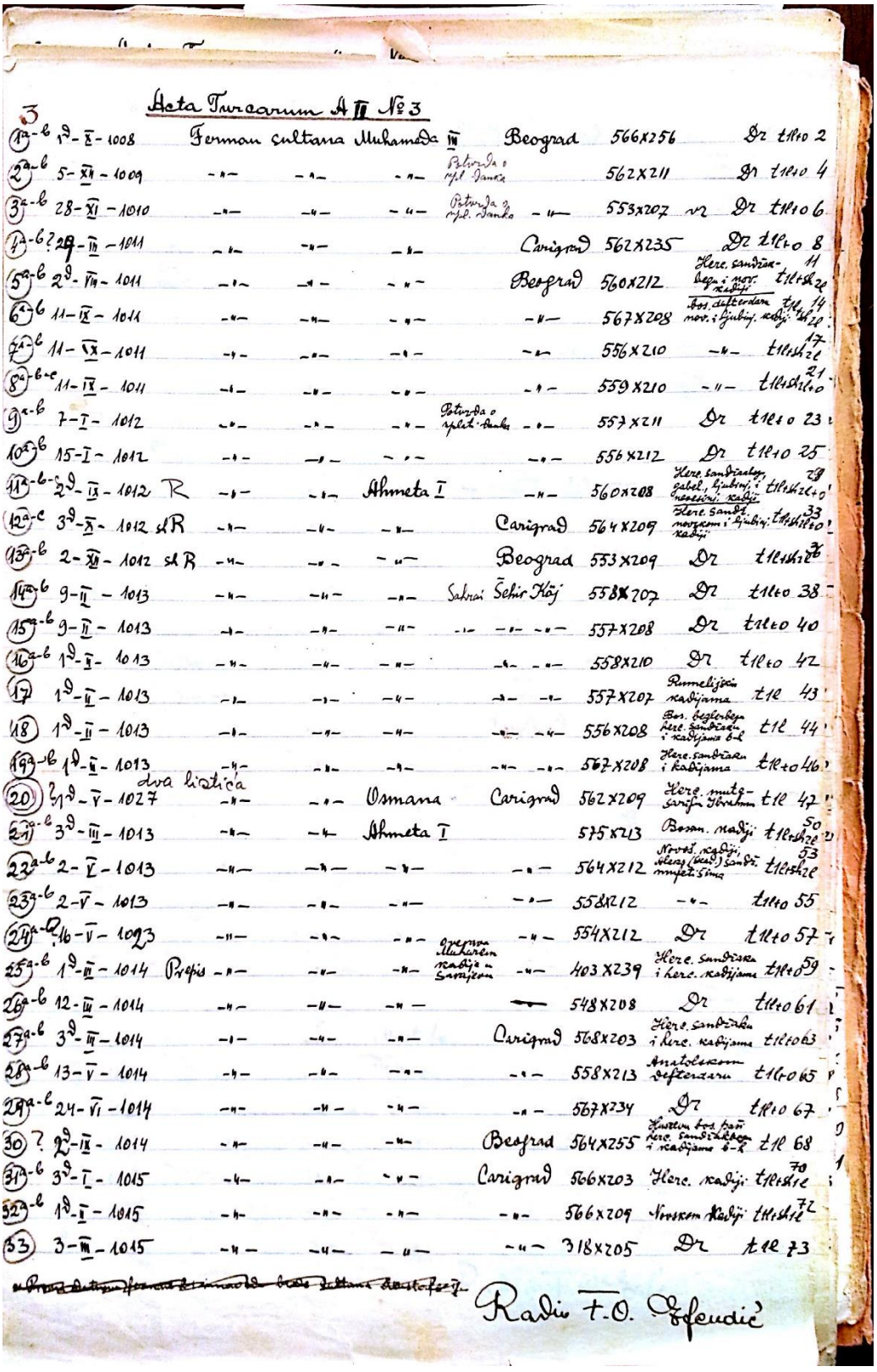

Acta Turcarum A II № 3

1a-b	1d-I-1008	Ferman sultana Muhameda III			Beograd	566x256		Dr	tl1+0 2
2a-b	5-XII-1009	-"-	-"-	-"-	Potvrda o vpl. Janka	562x211		Dr	tl1+0 4
3a-b	28-XI-1010	-"-	-"-	-"-	Potvrda o vpl. Janka	553x207	-"-	Dr	tl1+0 6
4a-b	28-III-1011	-"-	-"-	-"-	Carigrad	562x235		Dr	tl1+0 8
5a-b	2d-VIII-1011	-"-	-"-	-"-	Beograd	560x212		Here. sandžaka beg. i nov. kadiji	11 tl1+0 10
6a-b	11-IX-1011	-"-	-"-	-"-	-"-	567x208		Bos. defterdara nov. i ljubinj. kadiji	14 tl1+0 12
7a-b	11-IX-1011	-"-	-"-	-"-	-"-	556x210	-"-		17 tl1+0 14
8a-b-c	11-IX-1011	-"-	-"-	-"-	-"-	559x210	-"-		21 tl1+0 16
9a-b	7-I-1012	-"-	-"-	-"-	Potvrda o vplat. Janka	557x211		Dr	tl1+0 23
10a-b	15-I-1012	-"-	-"-	-"-	-"-	556x212		Dr	tl1+0 25
11a-b-c	2d-IX-1012 R	-"-	-"-	Ahmeta I	-"-	560x208		Here. sandžaka beg. ljubinj. i neretvin. kadiji	28 tl1+0 27
12a-c	3d-X-1012 sR	-"-	-"-	-"-	Carigrad	564x209		Here. sandž. novopazar. i ljubinj. kadiji	33 tl1+0 29
13a-b	2-XII-1012 sR	-"-	-"-	-"-	Beograd	533x209		Dr	tl1+0 36
14a-b	9-II-1013	-"-	-"-	-"-	Sahrai Šehir Hâj	558x207		Dr	tl1+0 38
15a-b	9-II-1013	-"-	-"-	-"-	-"-	557x208		Dr	tl1+0 40
16a-b	1d-I-1013	-"-	-"-	-"-	-"-	558x210		Dr	tl1+0 42
17	1d-II-1013	-"-	-"-	-"-	-"-	557x207		Rumelijska kadijama	tl1 43
18	1d-II-1013	-"-	-"-	-"-	-"-	556x208		Bos. begler. here. sandžaka i kadijama b-k	tl1 44
19a-b	1d-II-1013	-"-	-"-	-"-	-"-	567x208		Here. sandžaka i kadijama	tl1+0 46
20	21d-V-1027 dva listića	-"-	-"-	Osmana	Carigrad	562x209		Here. mutesarifa Ljubuškog	tl1 47
21a-b	3d-III-1013	-"-	-"-	Ahmeta I		575x213		Bosan. kadiji	50 tl1+0 49
22a-b	2-V-1013	-"-	-"-	-"-	-"-	564x212		Novopaz. kadiji, Hercegovini (kad.) sandž. mutesarifa Sima	53 tl1+0 51
23a-b	2-V-1013	-"-	-"-	-"-	-"-	558x212	-"-		tl1+0 55
24a-b	16-V-1013	-"-	-"-	-"-	Gregova Muhtarem kadija u Sarajevu	554x212	-"-	Dr	tl1+0 57
25a-b	1d-III-1014 Prepis	-"-	-"-	-"-	-"-	403x239	-"-	Here. sandžaka i here. kadijama	tl1+0 59
26a-b	12-III-1014	-"-	-"-	-"-	—	548x208		Dr	tl1+0 61
27a-b	3d-III-1014	-"-	-"-	-"-	Carigrad	568x203		Here. sandžaka i here. kadijama	tl1+0 63
28a-b	13-V-1014	-"-	-"-	-"-	-"-	558x213		Anatolskom defterdaru	tl1+0 65
29a-b	24-VI-1014	-"-	-"-	-"-	-"-	567x234		Dr	tl1+0 67
30 ?	2d-IX-1014	-"-	-"-	-"-	Beograd	564x255		Zvorn. bos. san. here. sandžakbega i kadijama b-k	tl1 68
31a-b	3d-I-1015	-"-	-"-	-"-	Carigrad	566x203		Here. kadiji	70 tl1+0 69
32a-b	1d-I-1015	-"-	-"-	-"-	-"-	566x209		Novopaz. kadiji	72 tl1+0 71
33	3-III-1015	-"-	-"-	-"-	-"-	318x205		Dr	tl1 73

~~Prepis defterdarske berate Sultana Ahmeda I~~ Radiv F.O. Efendić

Fotoğraf: Cihan Yemişçi

Ek 46: I. Ahmed'in Dubrovnik Ahidnâmesi

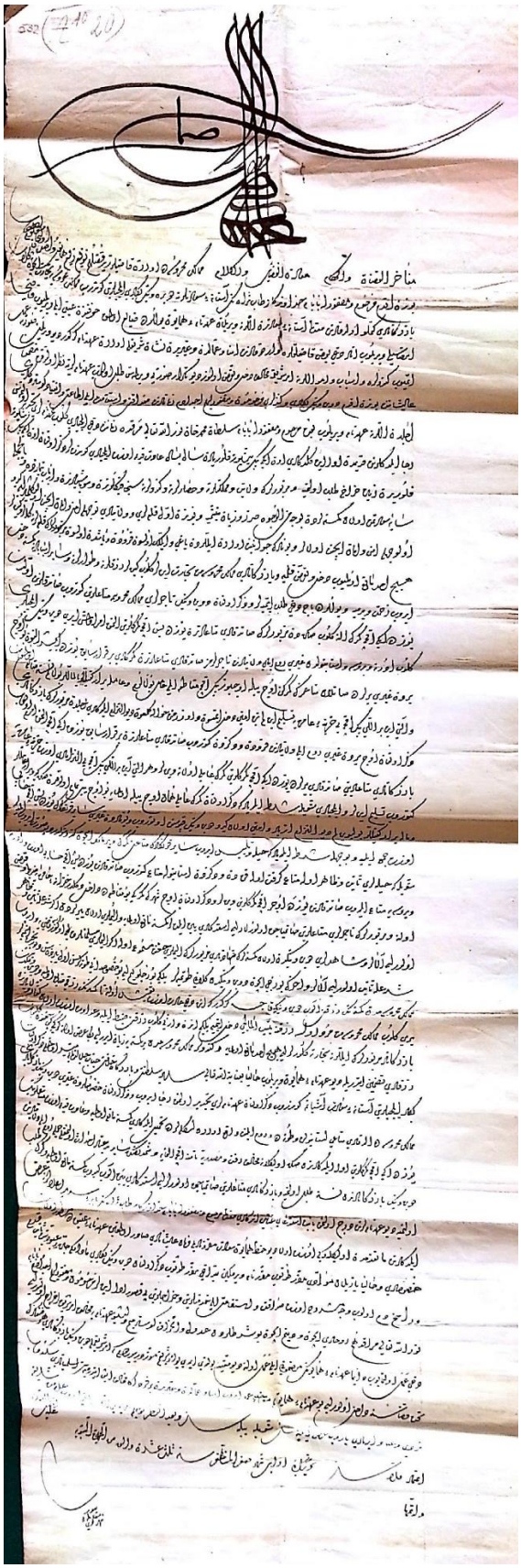

Kaynak: *DA*., *7/2.1*, sv. 11, br. 532 (A[10], 20)
(Evâil-i Safer 1013/29 Haziran-8 Temmuz 1604)

Ek 47: IV. Mehmed'in Dubrovnik Ahidnâmesi

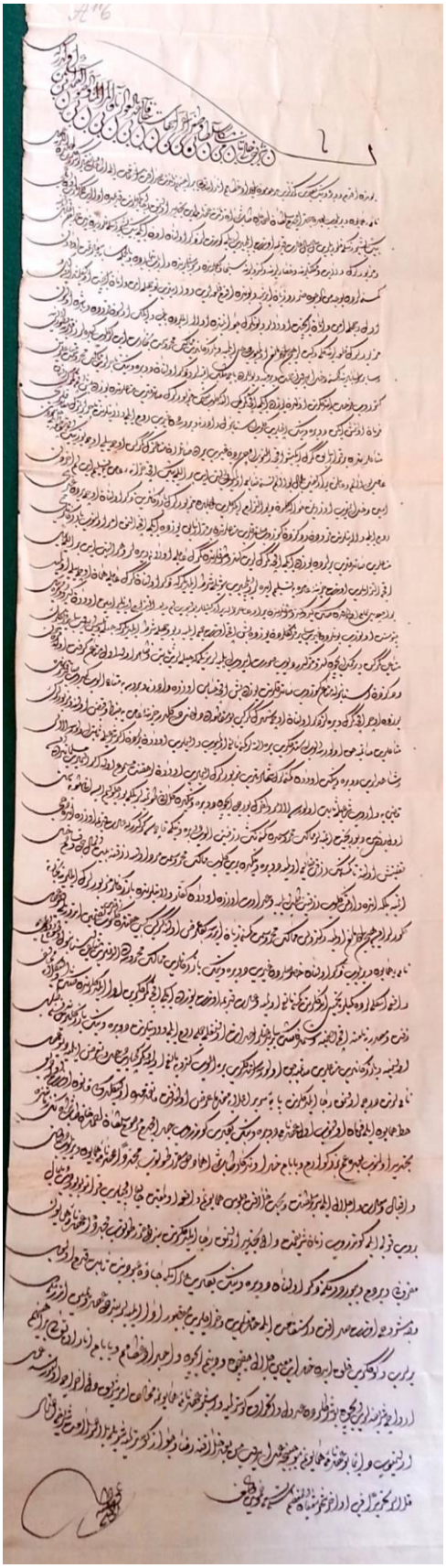

Kaynak: *DA*., *7/2.1*, sv. 23, br. 1066 (A[11], 6)
(Evâhir-i Şaʿban 1059/29 Ağustos-7 Eylül 1649)

Ek 48: 1696 Yılı Dubrovnik Elçilerinin Nafakaları Hakkında Belge

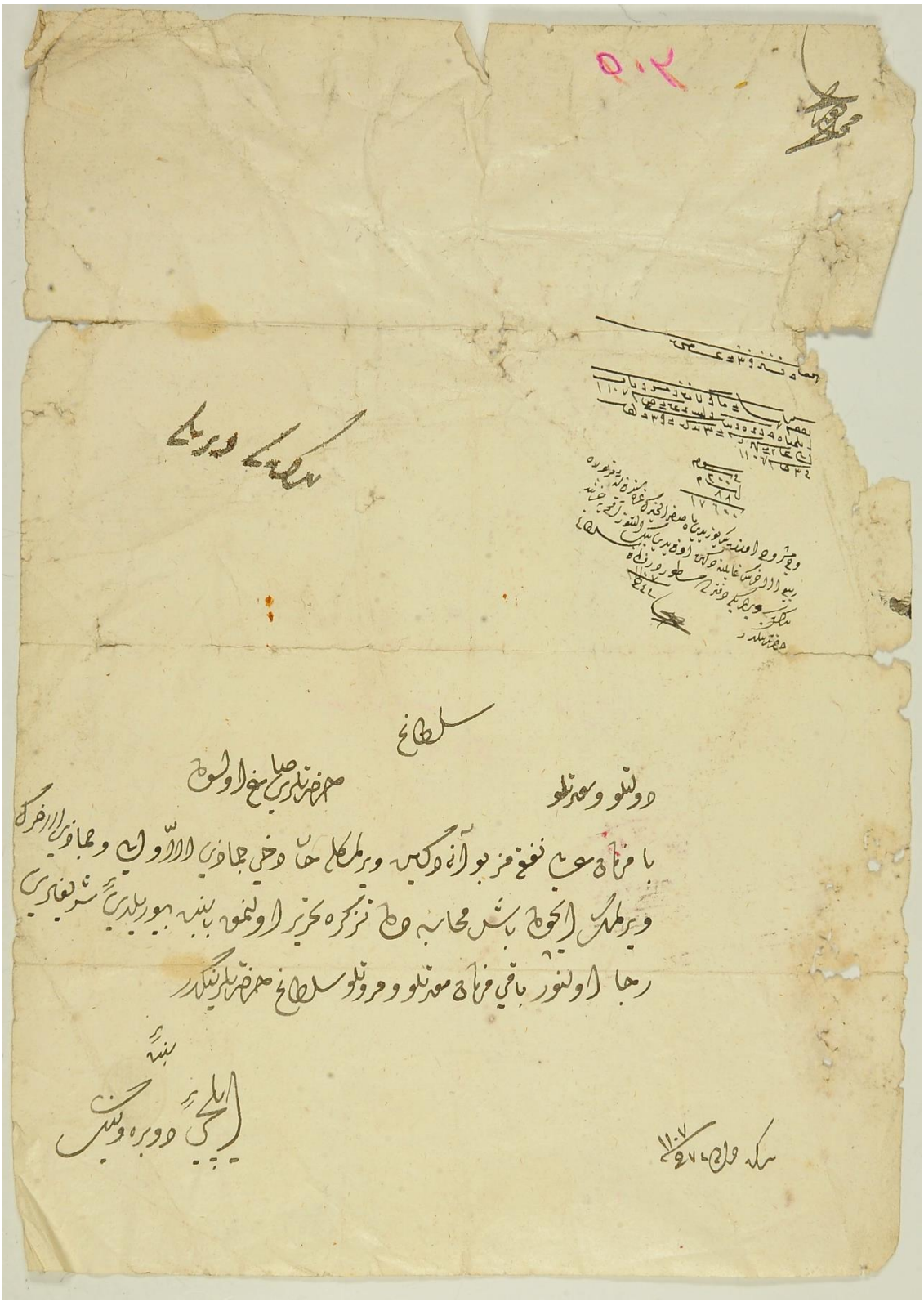

Kaynak: BOA., *İE.HR.* (*İbnü'l-Emin Tasnifi, Hariciye*), belge no: 503.

Ek 49: Dubrovnik Tercümanı Andırye'nin h. 1046-1047 / m. 1636-1637 Dönemi Gümrük İltizamı Taksidini Teslim Ettiğine Dair Belge

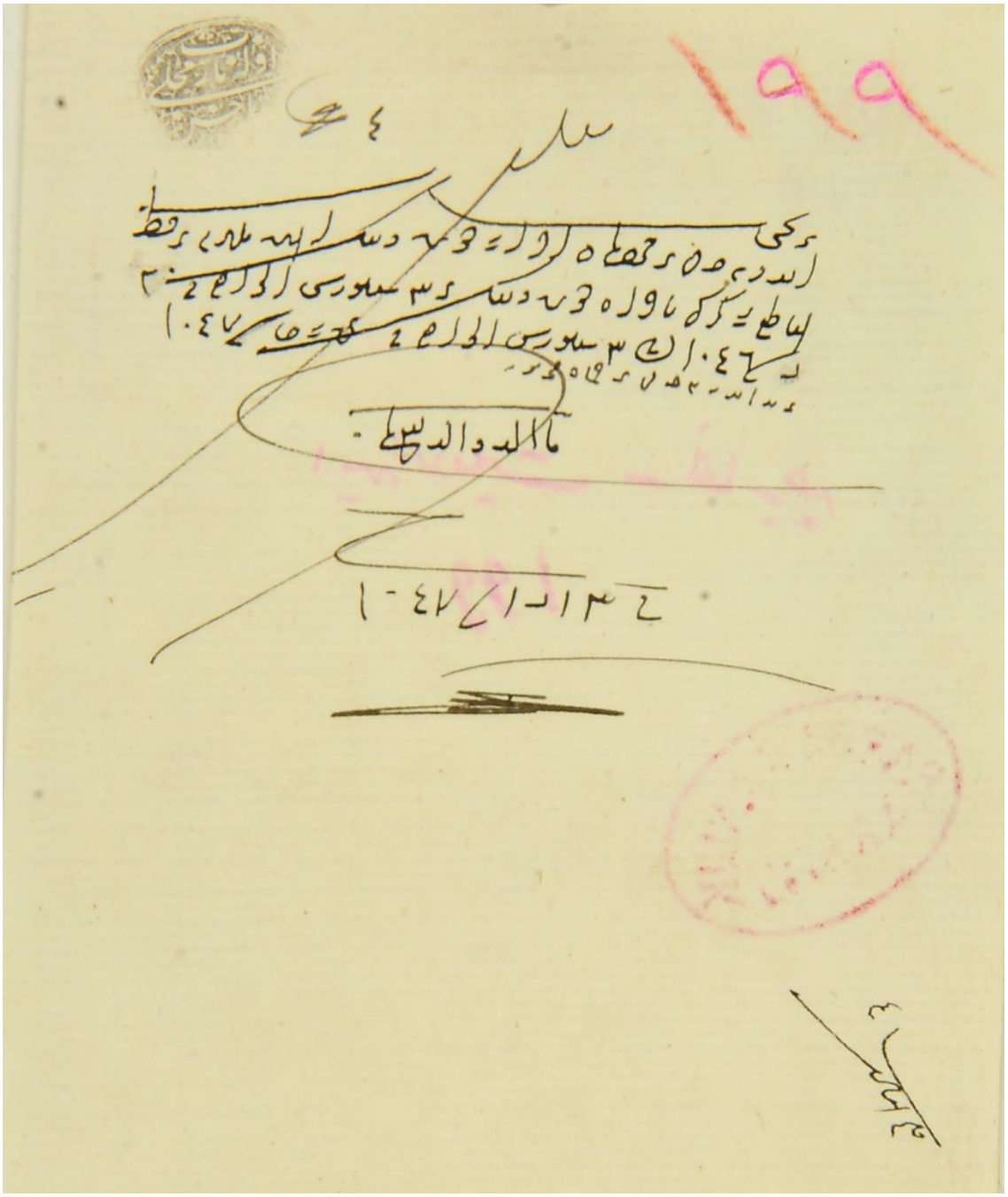

Kaynak: BOA., *İE.HR.* (*İbnü'l-Emin Tasnifi*, *Hariciye*), belge no: 199/4.

Ek 50: Dubrovnik Elçileri Marin Proculo ile Marin Menze'nin h. 1044 / m. 1634 Yılı Haracını Teslim Ettiklerine Dair Belge

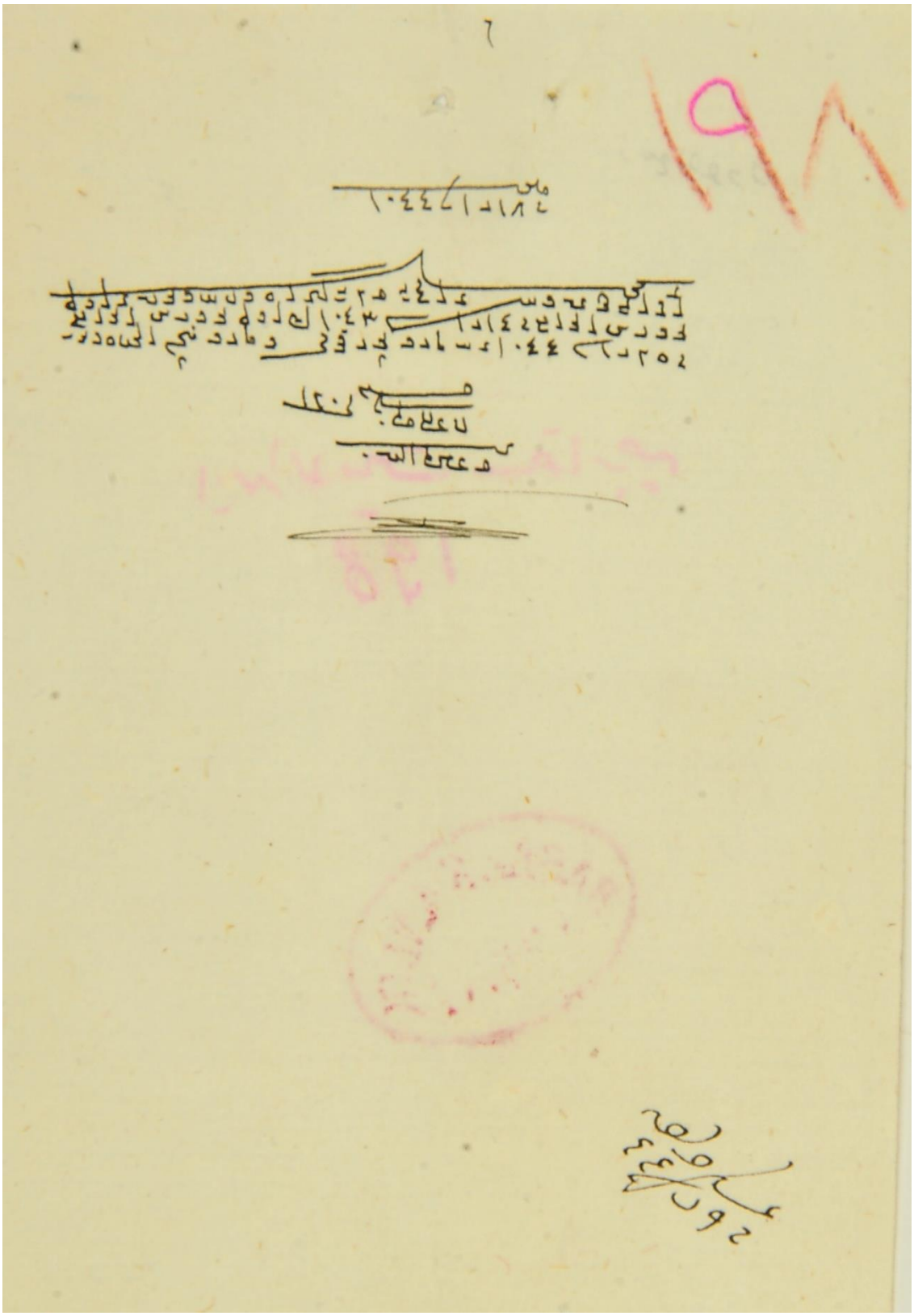

Kaynak: BOA., *İE.HR.* (*İbnü'l-Emin Tasnifi*, *Hariciye*), belge no: 198/1.

Ek 51: H. 1078 / m. 1667 Yılı Dubrovnik Elçilerine (Nikolica Bona ve Jakov Palmotta) ve Tercümanlarına Birer Hilʿat Verildiğine Dair Belge

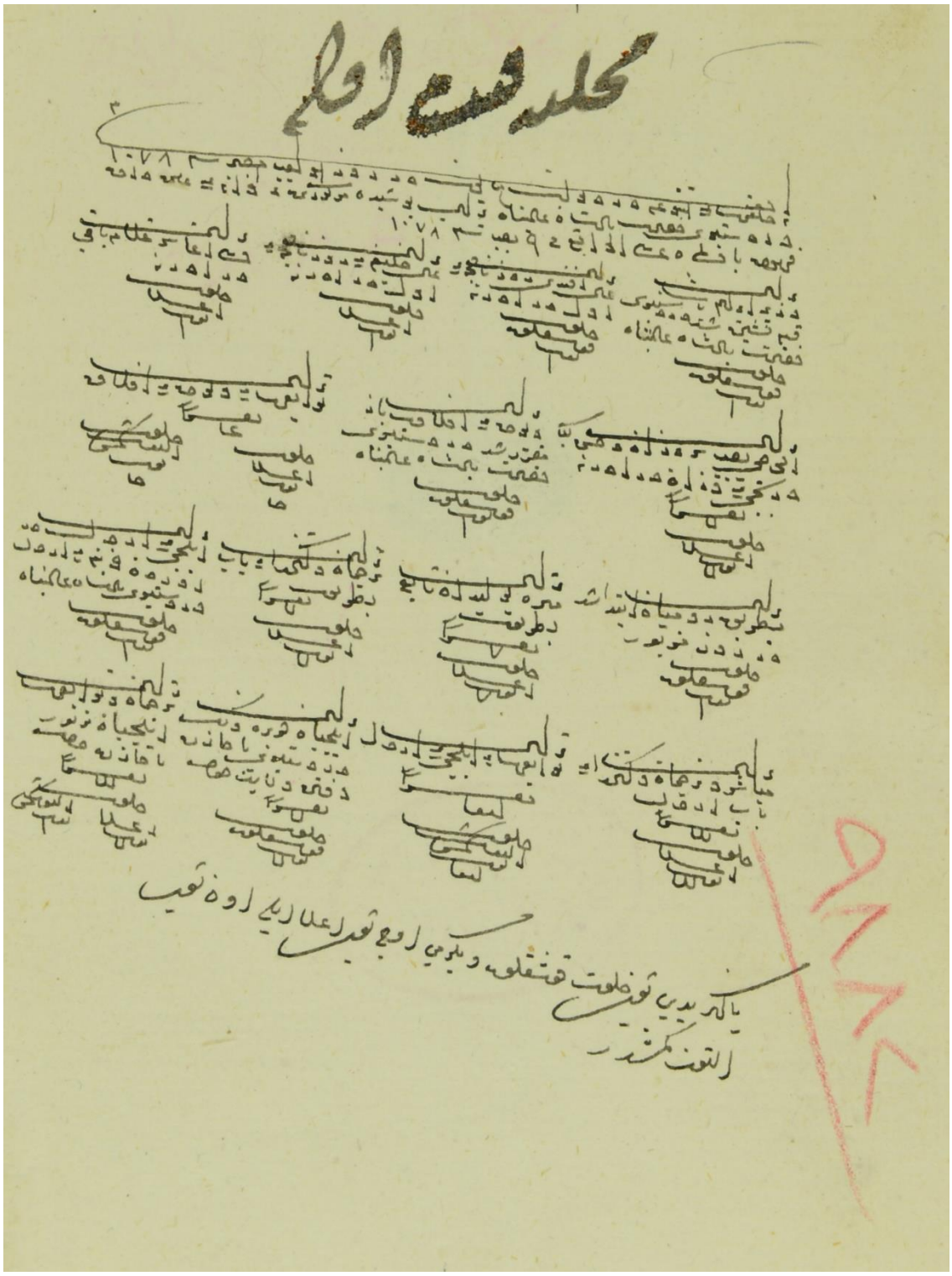

Kaynak: BOA., *AE.SMMD_IV (Ali Emiri Tasnifi, IV. Mehmed)*, belge no: 9882.

Ek 52: I. Ahmed'in, Venediklilerin İşgali Altında Bulunan Dubrovnik'e Tâbi Lastovo Adası'ndan Çekilmeleri Hakkında Baylosa Verdiği Ültimatom

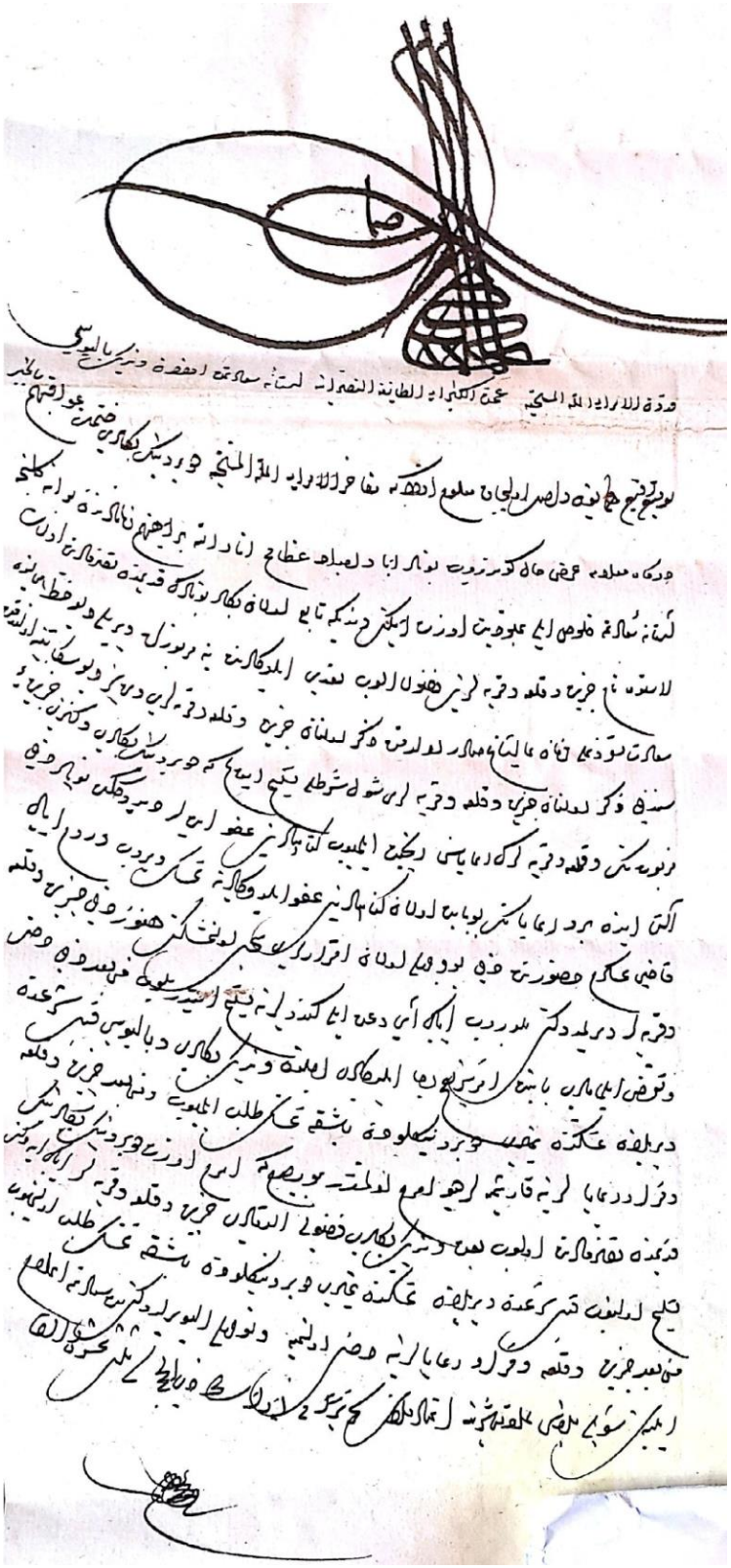

Kaynak: *DA.*, *7/2.1*, sv. 12, br. 551 (K, 256); *A.DVN.DVE.d 13/1*, s. 18/1 (Evâsıt-ı Zi'l-hicce 1013 / 30 Nisan – 9 Mayıs 1605). Fermanın transkribe metni, "Lastovo Adasında Venedik İşgali ve Osmanlı Diplomatik Müdahalesi" başlığı altında verilmiştir.

Ek 53: Ayamavra (Levkas) Kadısına Hüküm:

Belgede, Tunus Ocağı'ndan Murad ve Müsli Reislerin Dubrovnik'e tâbi Koloçep adasını basıp yağmaladıkları, pek çok kişiyi katlederek ahaliden 84 kişiyi esir aldıkları anlatılmaktadır. Adada bulundukları ve yeni tekneler yaptırdıklarının haber alınması sebebiyle korsanların tevkifi Ayamavra kadısına emredilmektedir.

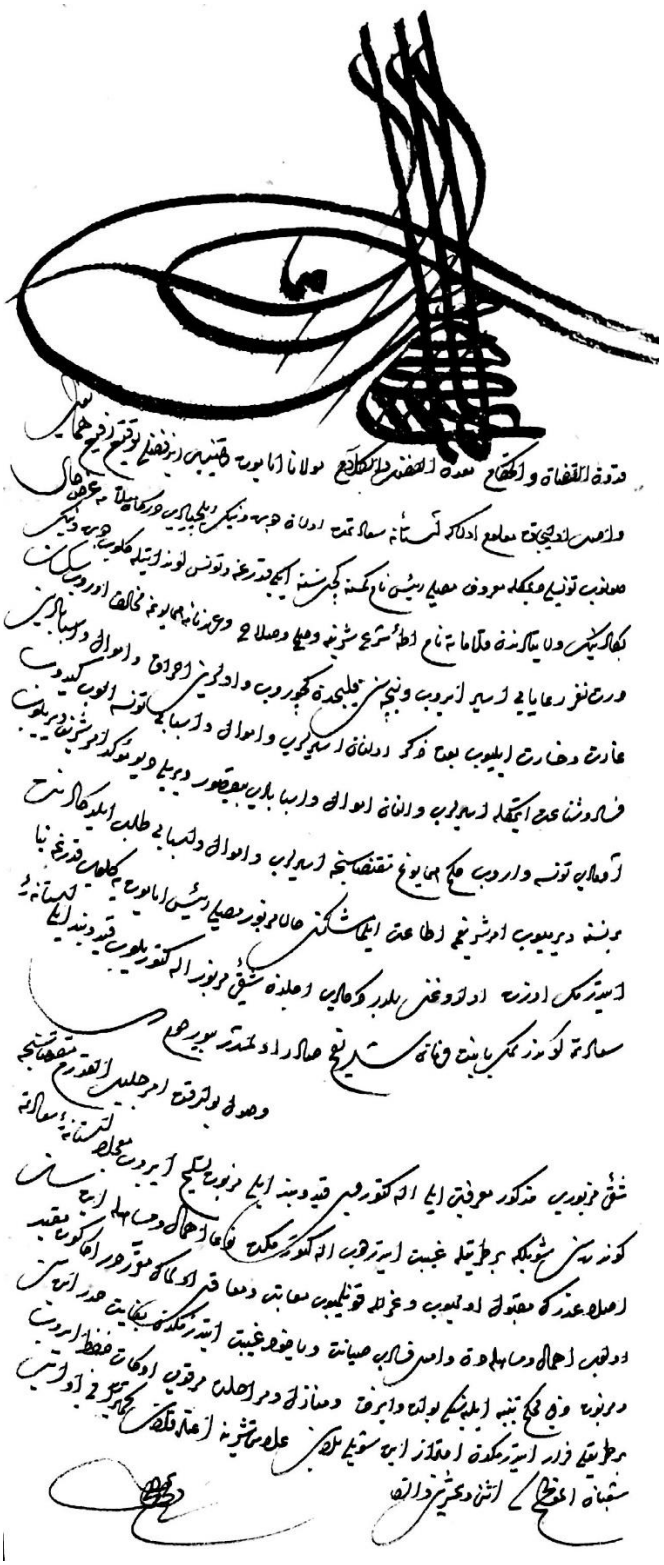

Kaynak: *DA., 7/2.1*, sv. 13, br. 625 (Evâil-i Şaʿban 1022 / 16-25 Eylül 1613).

Bu ve konu hakkındaki diğer belgeler, "Kuzey Afrika (Garb Ocakları) Korsanları ve Dubrovnik(liler)e Karşı Faaliyetleri" başlığı altında işlenmiştir.

Ek 54: Bosna Beylerbeyi İskender Paşa'ya, Hersek Sancakbeyi İbrahim Bey'e ve Hersek Sancağındaki Kadılara Ferman: Osmanlı memurlarından kimsenin Dubrovnik beylerinin izni veya Babıâli'nin emri olmadan cumhuriyetin topraklarına giremeyeceği dikte edilmektedir. Söz konusu emre, Uskokların takibi ve kovuşturmalarının da dâhil olduğu eklenmektedir.

Kaynak: *DA.*, *7/2.1*, sv. 14, br. 669 (Evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027 / 26 Nisan – 5 Mayıs 1618).

Ek 55: 1626 Yılında İspanya'ya Tâbi Napoli Elçisinin Babıâli'ye Gelişinin Men Edilmesi Sebebiyle Dubrovnik'ten Geri Gönderilmesine Dair Senatodaki Beylere Hitaben Verilen Ferman

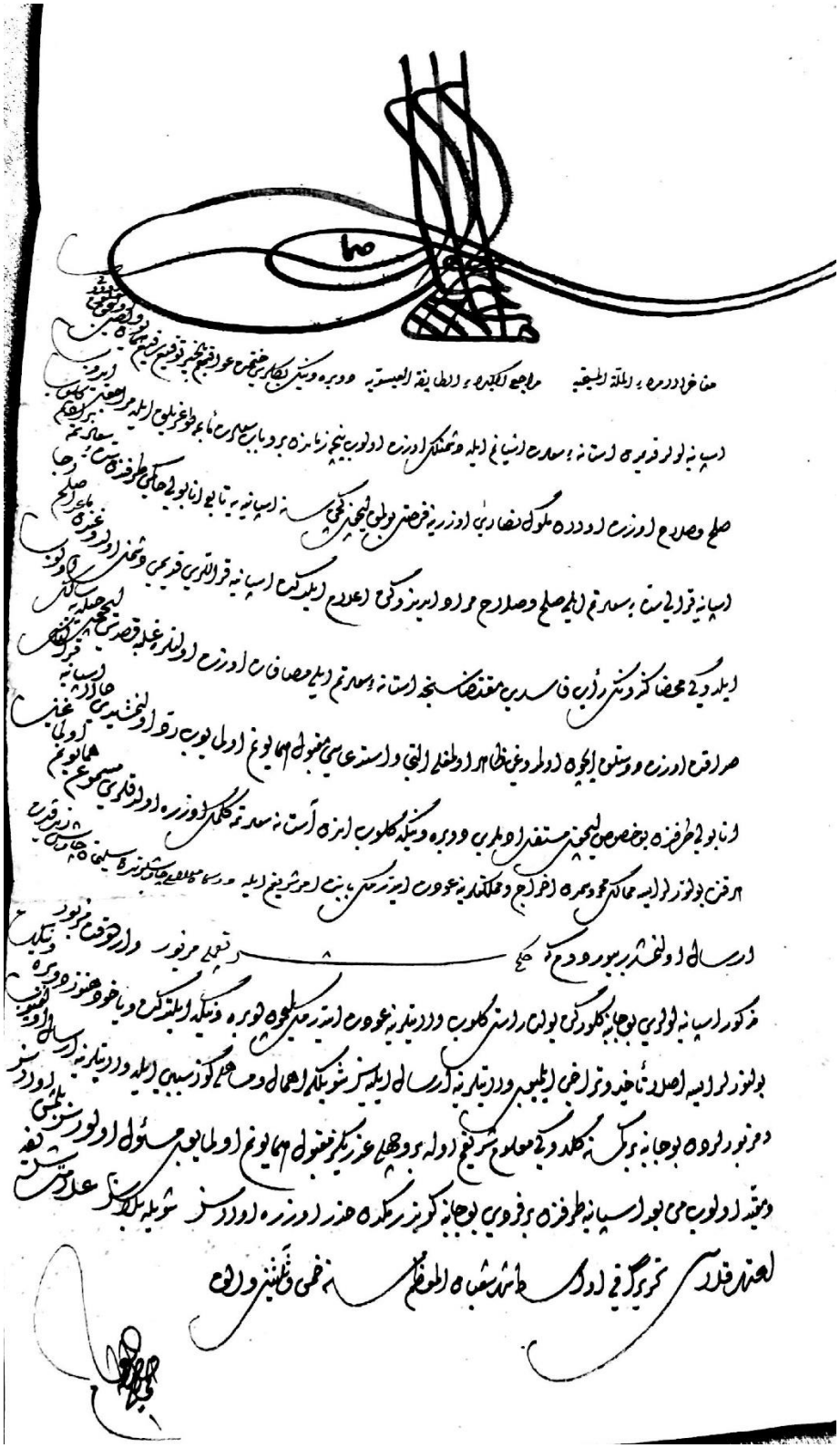

Kaynak: *DA*, *7/2.1*, sv. 16, br. 787 (A 8, 111) (asıl belge); *MAD.d.06004*, s. 125/3 (defter kaydı) (Evâsıt-ı Şaʿban 1035 / 8-17 Mayıs 1626). Fermanın transkribe metni, "İspanya'ya Tâbi Napoli Elçisinin Dubrovnik'ten Geri Gönderilmesi ve Arkasındaki Tarihî Süreç" başlığı altında verilmiştir.

Ek 56: Tersane-i Âmire'nin İhtiyacı Olan 4.000 Kantar Ziftin Avlonya'dan İstanbul'a Nakliyatı İçin Dubrovnik Navlun Gemilerinin Kantar Başına 15 Akçeden Kiralanacağı Hakkındaki Belge.

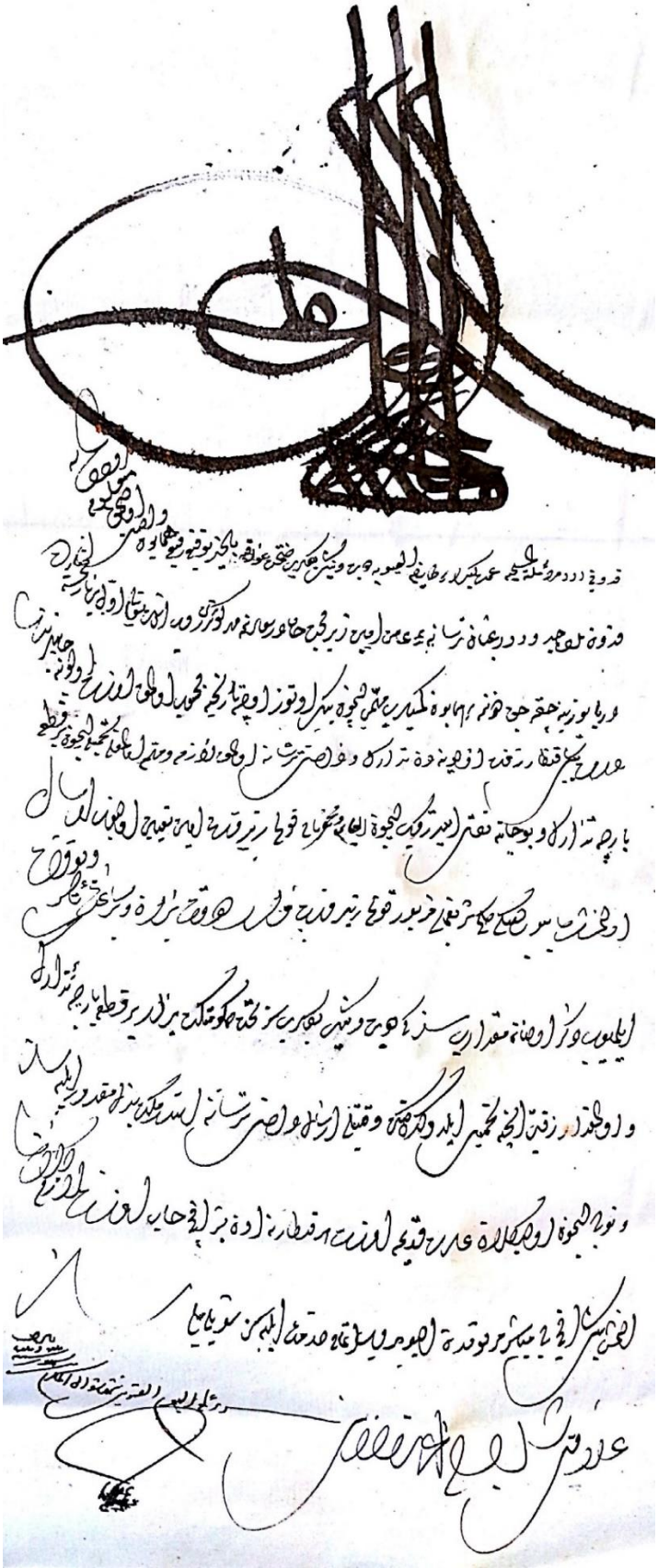

Kaynak: *DA.*, *7/2.1*, sv. 16, br. 771 (Evâil-i Şevval 1033 / 18-27 Temmuz 1624).

Ek 57: Bosna Beylerbeyi Süleyman Paşa'ya, Hersek Sancakbeyine, (ayrıca Rumeli Paşasına) ve Kadılara Hüküm: h. 1056 / m. 1656 yılında Dubrovnik elçilerinin, bölgede bozulan asayiş ve eşkıyalık faaliyetlerinden dolayı haracı getirmek üzere yola çıkmaktan çekindiklerinden bahsedilmektedir. Bahsi geçen muhataplara, sınır köylerine sürekli saldıran Nova ve Lubin (Ljubinje) haydutlarına dikkat edilmesi ve elçilerin yol güvenliklerinin sağlanarak at arabası ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması emredilmektedir. Bu amaç doğrultusunda elçilerin Müslüman kıyafeti giymeleri, ata binmeleri ve silah taşımalarına izin verildiği de belirtilmektedir.

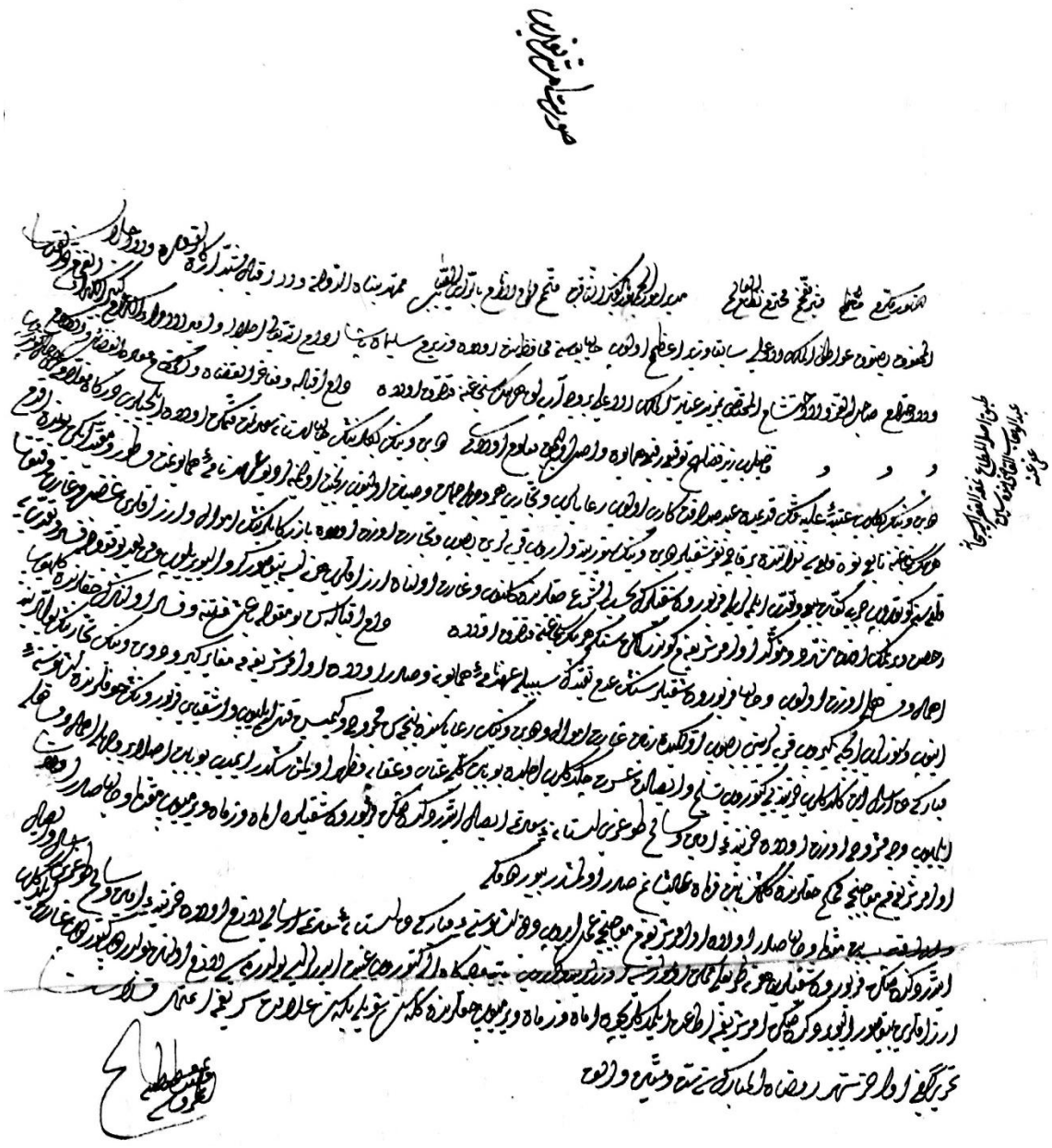

Kaynak: *DA.*, *7/2.1,* sv. 26, br. 1139 (Evâhir-i Ramazan 1066 / 13-22 Temmuz 1656). Rumeli paşasına gönderilen aynı emrin defter kaydı için bkz. *ADVNS.HADR.d.02*, s. 23-24.

Ek 58: IV. Mehmed'in "*Mûcebince ʿamel oluna*" Hatt-ı Hümâyûn'lu Fermanı: Bosna Beylerbeyi Serasker Seydî Ahmed Paşa ve Saray Kadısına Hitaben, Dubrovnik Elçisini Kaçıran ve Dubrovnik Tüccarlarının Mallarını Yağmalayarak Kotor'da Satan Novalı Eşkıyadan Ömer ile Ali'nin Haklarından Gelinmesine Dair

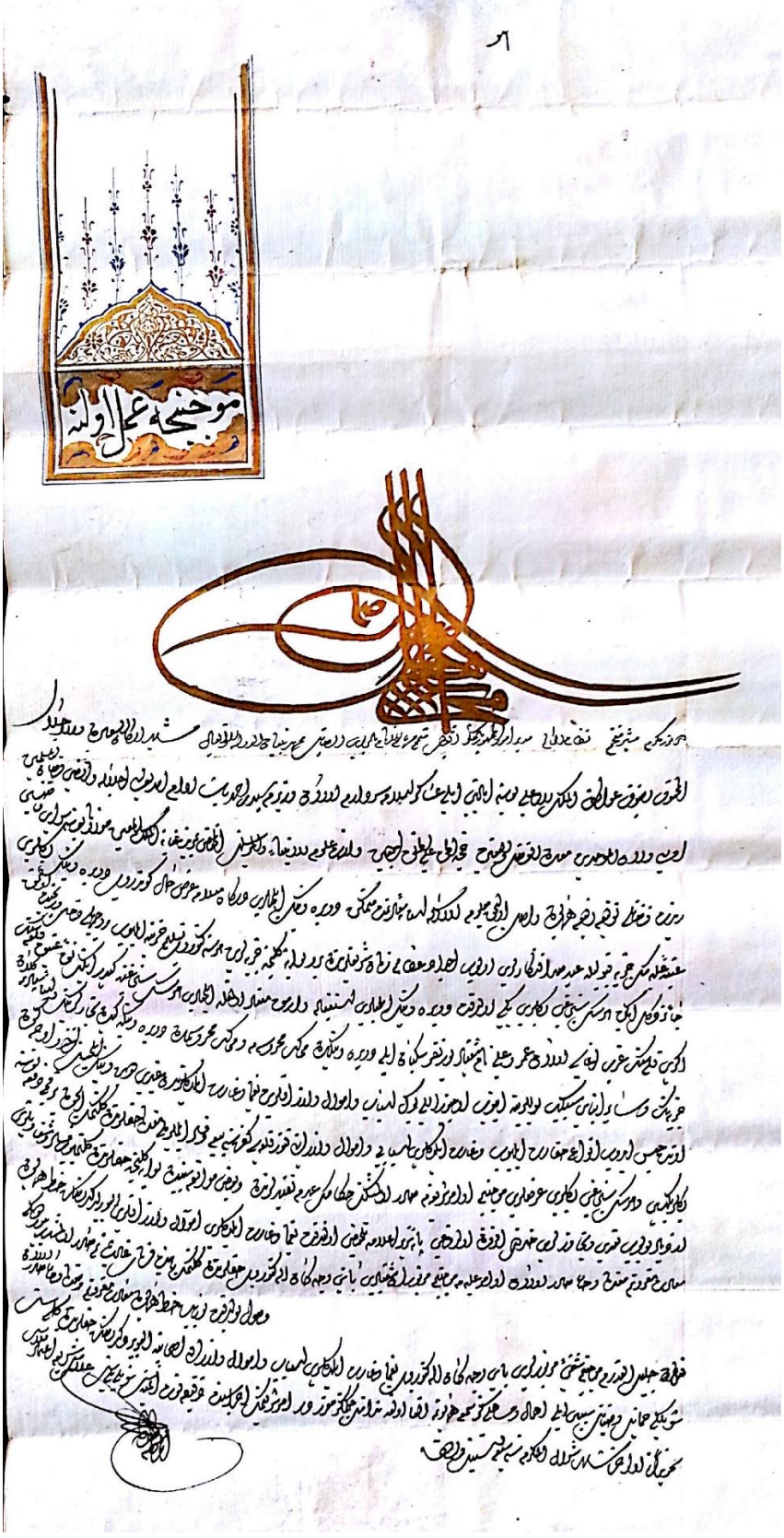

Kaynak: *DA.*, *7/2.1*, sv. 27, br. 1153 (Evâhir-i Şevval 1067 / 1-10 Ağustos 1657).

Ek 59: Bosna paşasına ve Saraybosna kadısına gönderilen, Dubrovnik limanında Cumhuriyet'in memurlarının gümrük ve konsolosluk hakkı (*baylac*) toplamaya yetkili olduklarına dair ferman. Sol üst köşede IV. Mehmed'in Hatt-ı Hümâyûn'u ile "*emr-i şerifim mûcebince ʿamel oluna*" ifadesi yazılıdır.

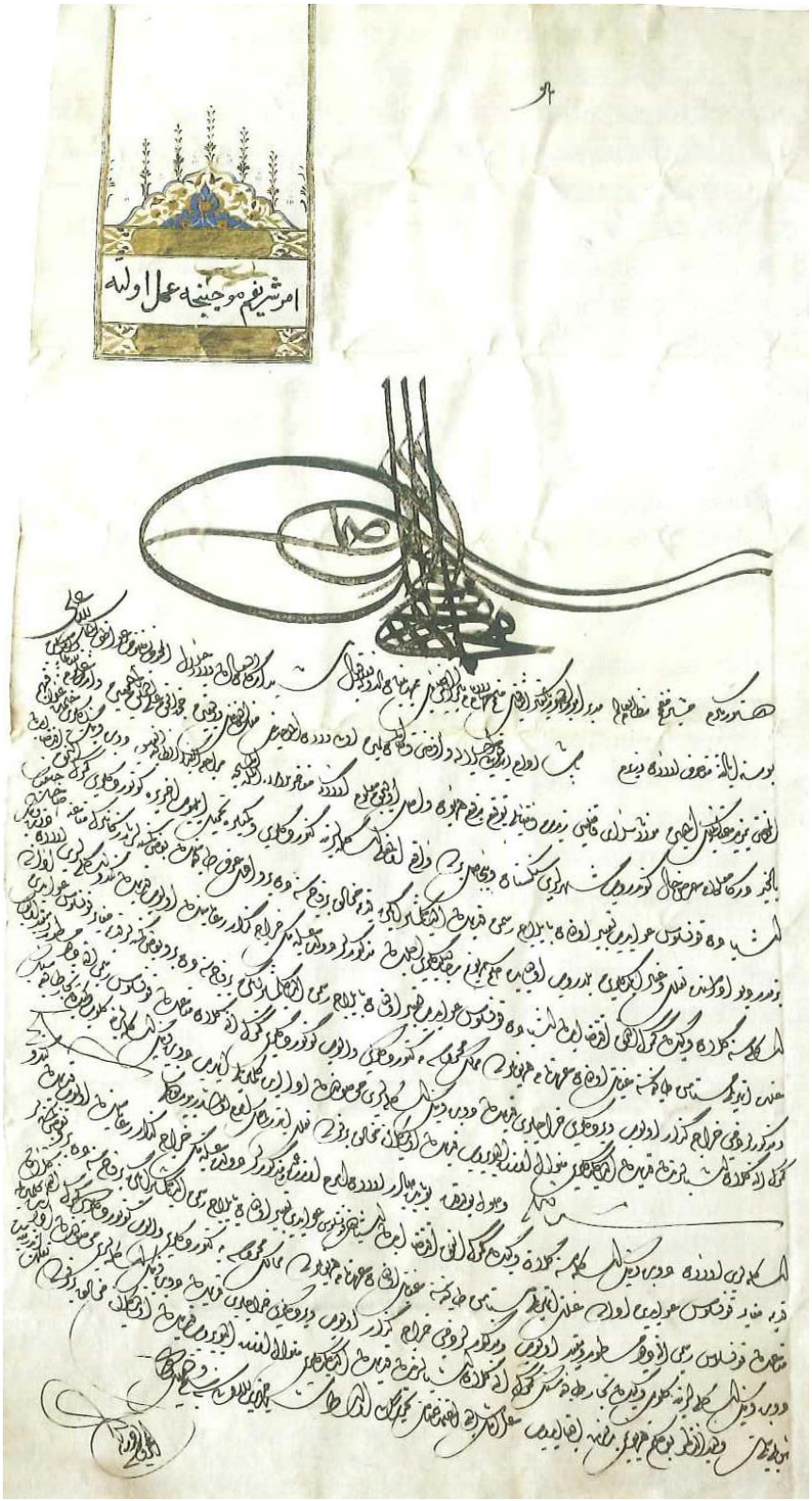

Kaynak: *DA.*, *7/2.1*, sv. 33, br. 1329 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1097 / 5 Nisan - 14 Nisan 1686). Fermanın defter kaydı için ayrıca bkz. *ADVNS.HD.d.02*, s.100 (belge no: 153).

ÖZGEÇMİŞ

2 Ağustos 1978'de Almanya'nın Lübeck şehrinde doğdu. 1984 yazında ailesiyle birlikte vatanına dönüş yaptı. Aynı sene İzmir'in Bornova ilçesine yerleşti ve Yavuz Selim İlköğretim Okulu'nda eğitimine başladı. 1989'da Bornova Anadolu Lisesi'ne, 1996'da Celal Bayar Üniversitesi Tarih Bölümü'ne girdi. 2000 yılında üniversiteden mezun olan Cihan Yemişçi, sonrasında çeşitli işlerle meşgul oldu. 2004-2005 yılları arasında askerlik görevini ifa etti, akabinde önce Nobel Dershanesi'nde 2 yıl (2005-2007), sonra Uzman Dershanesi'nde 1 yıl (2007-2008) Tarih öğretmenliği yaptı. 2007 yılında Selçuk Üniversitesi Yeniçağ Tarihi Bölümü'nde başladığı yüksek lisansını 2009'da "*1618-1628 Arasında Osmanlı-Venedik İlişkileri*" başlıklı tezini vererek tamamladı. 2010 yazında YÖK'ün açtığı ÖYP kadrolarına başvurdu ve Bilecik Üniversitesi'nin cari usul sınavı ile mülakatını başarıyla geçerek araştırma görevlisi olarak akademik hayata atıldı. 2011 yılında Marmara Üniversitesi'nde, doktora eğitimi münasebetiyle görevlendirildi. 2011 ve 2013 tarihlerinde Bodrum'da organize edilen "*1. ve 2. Turgut Reis Türk Denizcilik Tarihi Sempozyum*"larında düzenleyici ve akademik sekreterya pozisyonlarında görev aldı. Birincisinde "Turgut Reis'in Kısa Özgeçmişi" ve "Turgut Reis'in Nereli Olduğu Meselesi", ikincisinde "Turgut Reis'in Etnik Menşei" başlıklı bildirileri sundu ve söz konusu bildiri metinleri her iki sempozyumun kitaplarında da yayınlandı. İlki ulusal, ikincisi uluslararası boyutta yapılan sempozyumlardan ilkinin bir, ikincisinin üç cilt halinde yayınlanan kitaplarının editörlüğünü üstlendi. 2017 yılında tertip edilen "*Uluslararası Türk Savaş Esirleri Sempozyumu*"na "Esir Mübadele Merkezi Olarak Dubrovnik ve 1575 ile 1592 Mübadeleleri" adlı bildirisini sundu. Bildiri metni, sempozyum kitabında yayınlanma aşamasındadır. Halen "Turgut Reis Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Derneği"nin İstanbul Şubesi Başkanı'dır. Canan Yemişçi'yle evlidir ve Halime Zehra'nın babasıdır.